

CSABA A. BAKOS¹**War Amongst the People****Háború a nép között****Abstrakt**

The purpose of this research paper is to provide better understanding on the challenges that a modern state faces in the current security environment namely in the war amongst the people. War amongst the people is both a graphic description of modern warlike situations, and also a conceptual framework, where civilian population are the targets as much as they are the opposing force.

Key words: War, people, irregular, unconventional

Absztrakt

Ez a kutatás azzal a céllal készült, hogy felvázolja azokat a kihívásokat, amelyekkel egy modern állam kerülhet szembe a jelenlegi biztonsági környezetben, nevezetesen a háborúban a nép között. A háború a nép között egyaránt földrajzi leírása és egy hadelméleti fogalmi kerete a modern háborús jellegű helyzeteknek, ahol civil lakosság lehet akár az elérendő cél, de az ellenség is.

Kulcsszavak: Háború, nép, irreguláris, hagyományostól eltérő

War no longer exists, according to General Rupert Smith², war as battle in a field between men and machinery, war as a massive deciding event in a dispute in international affairs:

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: bakos.csaba.attila@uni-nke.hu
ORCID: 0000-0002-7326-9639

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszerológati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

such war no longer exists. Since the Iron Curtain went down armoured formations have either supported the application of air power and artillery or their units and tanks have been committed to provide support to heavily protected infantry vehicles in urban operations. This does not mean a great fight with large groups of forces and weapon systems is no longer possible, but it does reinforce that it may not be an industrial one in either intent or prosecution. Some scholars of military studies have already acknowledged this reality and became advocates of rapidly deployable and light forces. However, this largely refers to the circumstances of modern battle, but within the same outdated concept of war while the entire concept of war has changed. The current shift in paradigm began with the introduction of nuclear weapons and the point in which it became dominant was at the end of the Cold War. This made the industrial war practically impossible as a deciding event, but most of the armed forces continued to be developed within the old paradigm of industrial war until the ending of the Cold War. War amongst the people – as he calls the new paradigm – is both a graphic description of modern warlike situations, and also a conceptual framework. It does not reflect the fact that there is no scheduled battlefield upon which armies engage, nor are there necessary armies, definitely on all sides. In this new paradigm the people became the battlefield. Military engagements take place in the presence of civilians, against civilians or in the sake of defending them. Therefore, civilian population are the targets as much as they are the opposing force.³

The most important element of a state needs to be the ability to carry out actions or policies within its respective territorial boundaries independently from external actors or internal rivals. In short it is called sovereignty. If a state cannot defend its own territory from outside actors and / or faces powerful opponents (criminal organizations, rebel groups / movements, etc.) within them, the risk of its rules and policies being undermined could increase to an unacceptable level. Thus, a modern (sovereign nation) state has to represent a set of institutions that seeks to wield the majority of force within this territory. Establishing order and deterring challenges from inside and out may provide security for its subjects by limiting the danger of external attack and / or internal crime and disorder. In some ways state became a kind of protective organization demanding money in return for security and order. Of course in reality the modern or sovereign state is far more complex. It is made up of numerous institutions that are engaged in the process of turning political ideas into policy (laws and regulations, health and labour, property rights or environment) utilizing ministries, agencies with their ever growing numbers of departments and offices in order to provide a balance between individual freedom and collective needs.⁴ Thus, the general

² General Rupert Smith is the author of *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*, a treatise on modern warfare that he sees more like an interpretation of his some forty years of military service rather than an academic monograph.

³ Smith, Rupert: *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*, First Vintage Books Edition, 2008, pp. 3–6.

⁴ O'Neil, Patric H.: *Essentials of comparative politics*, 3rd ed., New York, 2009, pp. 22–23.

assumption is that people do not rebel in those states that can maintain their legitimacy. Then why people rebel?

The purpose of this research paper is to provide a better understanding of the challenges that a modern state faces in the current security environment, namely in the war amongst the people. The methodology used is basically qualitative (literature review) and empirical (the author served as the first ever foreign active duty army officer as Fulbright Visiting Scholar). The literature reviewed here is mainly in use to educate officer candidates; however, given the emerging threat environment with innovative state and non-state actors willing to confront a modern state across a spectrum of sustained activities it is vital to provide a clear picture for stewards of public service as well in order to best use the tools of good governance⁵. Without a more agile employment of the whole-of-government resources and a holistic approach of the national security the modern state will not be able to counter such threats and seize, retain or exploit the strategic initiative.

PSYCHOLOGICAL APPROACH

According to Davies men do not usually rebel in impoverished societies because of a simple reason. When people are preoccupied with their physical survival, the community-sense and consensus on joint political actions decreases and, thus also the likelihood for revolutions to occur. Prosperity raises expectations, and depression frustrates people. The main factor is rather the fear that ground gained over a time period will be quickly lost. Davies found evidence for this when studying three revolutions using John Stuart Mill's *method of difference*. The evidence from the Dorr Rebellion, the Russian Revolution, and the Egyptian Revolution, together with other civil disturbances provided the cases from which he created the famous J-curve theory (shown at figure 1). What he claimed to be important was the gap between the expectation and what people actually get. As a result, revolutions may occur after a period of good times, followed by a sudden decline of fortunes.⁶

⁵ Bager, Gusztav; Besenyey, Monika; Csath, Magdolna; Fejes, Zsuzsanna; Kadar, Krisztian; Kis, Norbert: Good State and Governance Report, National University of Public Service, 2015, p. 1.

⁶ Davies, James C.: Toward a Theory of Revolution, American Sociological Review, Vol.27, No.1, p. 5–8.

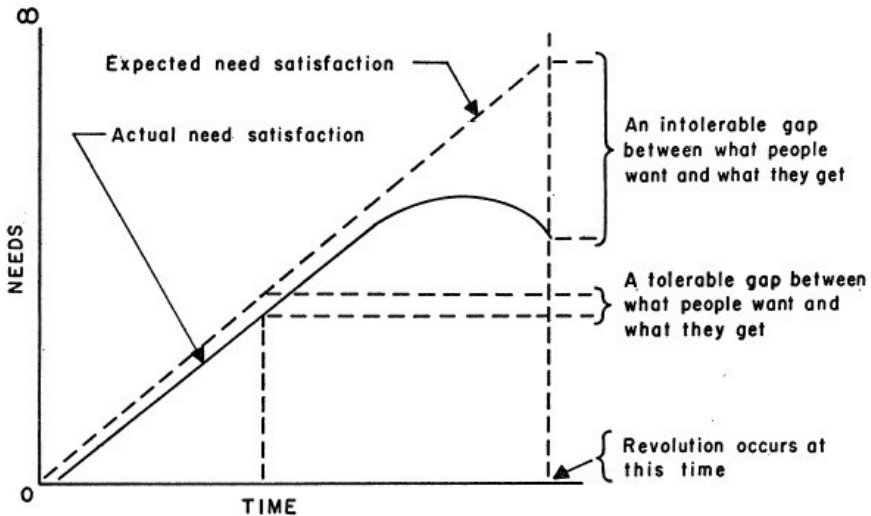

Figure 1. Need for satisfaction and revolt⁷

STATE-CENTRED APPROACH

State-centred theoretical approaches of revolutions comprise some of the most powerful analytical tools that are currently available to analyse political revolutions in order to find the key puzzle that are distinctive to their studies. State-centred analysis, like any theoretical tool, has its limitations, but it is exceptionally valuable for understanding revolutions. This follows from the fact that revolutions themselves are unusually state-centred phenomena. The failure of proponents and most of the critics alike has been results of a great deal of confusion to distinguish among four versions of such analysis: (1) the state-autonomy, (2) state-capacity; (3) political-opportunity; and (4) state-constructionist approaches. Furthermore there are geopolitical, transnational and domestic dimensions of these approaches as well, because the existence of individual states can only be understood within an international context.⁸

The *state-autonomy* perspective emphasizes the variable autonomy of state officials from the dominant social class, civil society, or other states. According to this perspective politician, bureaucrats, and even military officers may develop identities, interests, ideologies, or lines of actions that are generally different from those of organized groups in civil society or the officials of other states. State officials may not be usefully conceptualized as

⁷ Ibid. p. 8.

⁸ Goodwin, Jeff: *The State Centered Perspective on Revolutions*, In *Chewing Sand: A Process for Understanding Counterinsurgency Operations*, ed. Spies, James, Boston: McGraw-Hill, 2008. pp. 15-16.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

representatives of different interest groups, the popular will, or foreign stakeholders. Therefore, the interests of these state officials in accumulating resources through taxes and / or mobilizing the masses of the citizens for supporting their political agenda, may conflict with the interests of powerful social groups, not to mention powerful foreign states. Overt conflicts between state officials, on the one hand, and economic elites, mobilized groups, and foreign officials, on the other, are typically adduced as evidence for this perspective.⁹

The *state-capacity approach* emphasizes the actual material and organizational capacity of state officials in order to implement their political agenda successfully, even in the face of opposition from powerful actors in civil society or from other states. This perspective focuses on variations of states' fiscal resources, military power, and organizational reach or in other words the penetration into civil society. This infrastructural power of states refers, more specifically, to the institutional capacity of a central state to penetrate its territories and logistically implement decisions. While this second approach is typically utilized alongside the state-autonomy perspective, the two are analytically distinct. State officials may have very different aims than economic elites or other states and yet lack the capacity to actually implement their preferred policies. State autonomy does not necessarily imply state capacity, or vice versa.¹⁰

A third state-centred approach emphasizes how the apparent tolerance or responsiveness of states or politics influences the ability of mobilized social groups to act collectively and / or to influence state policies. More specifically, political opportunities have been deemed necessary for people to act collectively or to shape the agenda of state officials. In this *political opportunity perspective*, the state must either lack the means (infrastructural) or simply be unwilling to suppress such groups violently. It is also useful if these groups can find powerful allies within a divided state or polity. And geopolitics becomes important here again. Some social groups may form alliances with, and receive significant resources from foreign states. International wars and imperial overextension have often produced political crises that have created unprecedented opportunities for political mobilization as well. In this case, one may call it *transnational political opportunities*.¹¹

Last but not least, the *state-constructionist perspective* approach, which emphasizes how states shape the very identities, goals, strategies, social ties, ideas, and even emotions of actors in civil society. It also examines the ways in which states help to construct or constitute various social forces and institutions that are most of the time falsely conceptualized as wholly exterior to states. In reality the focus here – as against a political-opportunity approach – is not so much on whether a state or polity provides opportunities for *already existing* networks to act as like-minded people. Rather, it emphasizes how the actions of foreign as well as domestic players help to make cognitively plausible and morally justifiable certain types of collective grievances, emotions, identities, ideologies, associational

⁹ Ibid. p. 16.

¹⁰ Ibid. 16–17.

¹¹ Ibid. p. 17.

ties, and actions in the first place. A major thesis of the state centered approach; however, is that states largely construct the revolutionary movements that challenge and sometimes overthrow them. Of course, this construction is never accomplished by states alone. Nor is state constructionism intended to slight the agency of revolutionaries themselves. The point is simply that revolutionaries cannot create revolutionary movements, let alone revolutions, into existence. Rather, revolutionaries have been most successful when they have confronted states, and populations ruled in certain ways by those states, that exhibit certain determinate features and characteristic practices.¹²

The fundamental weakness of such analysis of revolutionary movements is that it does not theorize the non-state or non-political sources such as: (1) *associational networks* including class formations and the civil society more generally; (2) *material resources*, and (3) *collective beliefs, assumptions, and emotions*. This is a significant problem given the potentially crucial connection between social networks, resources, and culture, on the one hand, and collective action on the other. For example, the role of social networks and interpersonal ties in mobilization processes has been powerfully addressed in recent years by social movement theory. Due to its various theoretical shortcomings, a state-centred perspective alone will not completely explain, neither accurately predicts the emergence or character of collective action, including the revolutionary movements. These very shortcomings point the way toward a more powerful synthetic perspective on revolutions and collective action.¹³

SOCIAL MOVEMENT THEORY

In order to highlight the roles of social ties, resource mobilization, and culture in addition to state structures and practices scholars of revolutions may use another powerful tool of analysis, the *Social Movement Theory*. Set in motion by the turbulence of the 1960s and fuelled by numerous movements of the last quarter of the twentieth century, the study of social movements and revolutions has clearly emerged. Despite Bell's prophecy, the *end of ideology* has not come yet. Rather, social movements and revolutions have become the common feature of the political landscape of the previous and current century. With the growing number of works on the subject, historians, sociologist and political scientist may represent different theoretical traditions, but they agree on three fundamental factors: (1) *the political opportunities*; (2) *the mobilizing structures*; and (3) *the framing process*.¹⁴

Scholars are divided between two major explanations of the emergence of social movements. However, more recent findings tend to see the differences in the political

¹² Ibid. pp. 17–18.

¹³ Ibid. pp. 26–31.

¹⁴ McAdam, D., McCarthy, J., Zald, M.: Introduction: Opportunities, mobilizing structures, and framing processes – toward a synthetic, comparative perspective on social movements. In D. McAdam, J. McCarthy, M. Zald (Eds.), *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, Cambridge University Press, 1996, pp. 1–2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

characteristics of the nation states in which they are embedded. Thus, the particular social movement or revolution is shaped by the broader set of political constraints and opportunities unique to the national context. This creates direct linkage with state-centred approach of analysing the same subject. According to McAdam four dimensions of political opportunity structures need to be considered in analysis. First dimension is the relative openness or closure of the institutionalized political system. Conducting such analyses will provide a clear picture of the possibility to change the existing status quo by peaceful means. Second dimension is the stability of the broad set of elite alignments that typically undergird a polity. The result of this study will help to better understand linkage between the leader and his repressive apparatus (military and law enforcement organizations). Third dimension is the presence of elite allies and finally the last dimension is the state's capacity and prosperity for repression. Analysing the capacity for repression will show the ability of the respective state to use force, while prosperity for repression will provide an understanding on how the leaders will to use force. Furthermore, changes in the political opportunity structure may render the system vulnerable to challenge.¹⁵

When political opportunity is presented, social movements (such as reform movements) may be created in response to it and will be consistent with the changes that provided the opportunity for them. For this movement to survive, insurgents must be able to create a more enduring organization in order to sustain the collective action. Thus, it needs such formal and informal collective vehicles through which people can be mobilized and engaged. Usually this means the creation of some sort of formal social movement organization. When created the primary goal of this formal organization remains to survive; therefore, it is necessary to further shape the broader political environment, which influence the overall pace and outcome of the process in favour for it. However, at this point most of the movements are lacking sufficient power to confront directly and defeat ruling party or other emerging movements. Further development of the movement depends on the ability to devise innovative and disruptive tactics that gain local success over opponents. Empirical studies show evidence that groups, which are willing to use violence against their opponents tend to be more successful. Using such *disruptive tactics* may balance the lack of political resources that opponents using proper channels may have. Thus, the ability to generate disruption of public order will increase the movement's power to bargaining. At the beginning of the lifecycle of the movement disruptive tactics may work well, but too much radicalization can be counterproductive. The existence of extremist groups even in moderate social movement organizations is easily observable conducting different case studies. Utilizing this radical flank, known as the *radical flank effect*, the organization will benefit through operating in a wider tactical spectrum. To respond, the state has to divide focus and will more likely to engage with leaders and organizations who are perceived to be reliable negotiating partners. In such a situation, the existence of radicals can help legitimate the more moderate actors and their bargaining at the negotiation table. In this effort

---

¹⁵ Ibid. pp. 7–10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

to interact successfully with the broader political environment social movement organizations have to rely heavily on their goals. Encoded in these goals some organization may visualize threats while others see interest. This mix of likely opposition and support will place the respective movement in the hierarchy.¹⁶

The combination of political opportunities and mobilizing structures may afford social movement organizations a certain structural potential for action. Without cautiously framing this action they cannot maintain a sufficient collective action. The balanced mediation between opportunity, organization and action; however, may provide the shared meanings and definitions that people need to feel both aggrieved about some aspects of their lives and optimistic, that acting collectively they can address the problem. Conditioning these perceptions are known as *framing processes*. Movements continuous to depend on this shared understanding of people during the later stages of revolution as well, but collective settings within which this process takes place are very different. It come from the fact that it more likely to be shaped by conscious strategy later than at the beginning of the movement. Later when various factions and actors within the movement struggle to determine the most effective way to broadcast the message to the people, its more about the nuanced interaction of the movement with other organizations including state, than the environmental opportunity driven collective actions of earlier stage.¹⁷ In other words, initial frames are a function of the mobilizing structures available, such as civil right or religious messaging, in order to achieve cognitive liberation of individuals. Initial efforts to frame the process must determine the most effective message that works in the respective society; therefore, they tend to be less strategically conscious, than in later stages. These initial efforts are more like reconnaissance by fire, when the enemy's position is unknown and using this procedure promises his reaction. Once projectiles start impacting close to his position, he might move or return fire, thus reveals his actual position.

To summarize, it is critical for stewards of public service to understand the roots why people rebel. The above mentioned three different approaches of the subject may provide a useful tool for analysing and understanding the phenomenon. Davies's J-curve theory provides description of the individual or micro level. The state-centred approach provides analysis for macro level, while social movement theory connects the two together through describing the organizational level of revolutions. Preventing crisis is always cheaper than responding to it and then to return to normality takes a lot of effort and burns unnecessary amount of resources. Maintaining the legitimacy of the state, including its bureaucracy is in the hands of the managers of the state, the public servants. The smooth operation of this complicated machine will ensure the support of the population and, minimize the political opportunity for challengers of the state. Failing to do so; however, may generate a crisis which creates multiply actors competing for power and control over the population.

---

¹⁶ Ibid. pp. 13–15.

¹⁷ Ibid. pp. 16–17.

COUNTER-STATE

Internal crises of states, ranging from peaceful demonstration against the government or the regime itself to civil war through different version of civil disorder, are always complex and complicated phenomena. To understand the logic behind rebel behavior that shapes its governance is difficult too. The framework for understanding it, according to Mampilly, is to start from the general toward specific challenges that a non-state actor is facing in such an emerging environment. Understanding this broader environment, in particular the two central relationships: (1) *with the incumbent state*; and (2) *with the inhabitants of the respective territory*; that will determine the nature of the political arena, is fundamental. It has to be clear for everyone that the construction of any type of rebel governance system has been drawn directly from the model of the respective nation-state, but it is more useful to think about insurgent groups constructing such structure as an opportunity to examine the potential and limitations of a political-social order produced by a *counter-state*. This system means some sort of control of civilian populations by rebels as an alternate for non-state political authority. Most of the time, as sovereign states do, it prioritize security and emerges where the state is no longer able to function. Therefore, insurgent organizations, that develop governance systems as *counter-state sovereign*, operate in an interactive fashion with the incumbent state and other local and transnational non-state actors.¹⁸

Understanding how power, authority and legitimacy intersect on the question of governance by insurgents is also an essential task. When rebellions choose to liberate territory, but they having no intention to engage the inhabitants it is necessary for them to depopulate the territory of local communities. To do so, rebels often use violence or the threat to be violent in order to motivate them to flee. Many insurgent groups; however, view collaboration as a component of their strategy. Coercion may be seen as a tool for them to take control of territory, but once this control has been gained, an overreliance on such means may limit the ability to generate popular support for their political agenda. Therefore one of the biggest challenge for leaders of a rebellion is how to resist the brutal efficiency of coercive tools if they want to mobilize civilians. Failing to do so may create political opportunity for other state and non-state actors involved in the crisis. The legitimacy of other actors is deeply contingent on the behavior of the political regime and hence always be contested by alternative political entities. This relationship relies on a balanced combination of coercive and consented manner that over time can produce informal social construction that can legitimate the insurgent government and bolstering its position against the incumbent state. The key for rebel leaders is to make sure that the passive majority of the population does not turn on the insurgency as a result of their negative behavior or more attractive conditions that rival actors competing for power can offer. In short, reliance on brute force alone may be an essential precondition for insurgents to gain control over territory and population

¹⁸ Mampilly, Zachariah: *Understanding Variation in Insurgent Governance Systems*, In *Rebel Rulers: Insurgent Governance and Civilian Life During War*. Ithaca: Cornell University Press, 2011. pp. 49–50.

as it has been discussed earlier (see: disruptive tactics). However, it is not sustainable strategy over the life of the conflict. Their governance effort cannot be merely rhetorical, either. It must produce public goods or face the possibility of civilian defection and / or resistance to their rule. Therefore, in this competition for civilian loyalty, insurgent governments must draw inspiration from the nation state in order to gain political authority through legitimacy. Successful insurgents do not rely on force alone, but also engage in different activities to generate some sort of degree of consent from local communities. The provision of governance and the establishment of this informal social structure will determine whether a group can derive support for its political authority through its legitimacy, is a key factor in shaping the nature of its challenge to state power.¹⁹

COUNTER-STATE SOVEREIGN GOVERNANCE AND THE STATE

Rebel leadership has to design how to engage in different areas with varying levels of commitment, choosing to allocate greater resources to strategically more important areas than to others. They must also navigate between their desire to foster more permanent structures that can demonstrate their control of the respective territory and; therefore, the population. They may trade position in order to gain time in the face of strategic shifts to ensure the survival of the cause itself. In this situation state may choose to use *hearts and minds* strategies in order to attract the population away from the insurgent authority. However, case studies show that in reality, states tend to engage with their citizens mostly through violence in these areas. The incumbent state has numerous tools to disrupt insurgent efforts which can be categorized as *direct* (mostly military means) and *indirect* such as restrictions on essential supplies or control on people and goods that can undermine the ability the insurgent political order to survive. It is critical for insurgent governments to recognize and acknowledge the interactive relationship with the incumbent state, because this reality has a direct impact on the methods of governance that rebel leaders may choose. They must respond to strategic shifts in the conflict dynamics produced by the nation state's behavior in order to preserve their governance system and maintain the counter-state sovereignty. Success in doing so is important for two reasons: (1) their competitive relationship with the incumbent state is the premier impulse that can motivate every aspects of their project; and (2) they can gain some kind of legitimacy cloning the nation state. Through this symbolic behavior they may claim juridical recognition within the international system.²⁰

COUNTER-STATE SOVEREIGN BEHAVIOR

Public welfare provision beyond defending the population is not an immediate necessity for insurgent leadership. Indeed, the establishment of any sort of force which is capable of

¹⁹ Ibid. pp. 52–55.

²⁰ Ibid. pp. 58–61.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

policing the citizen of counter-state is often the most important step to take. This follows from the logic of control and the importance of regulating the means of violence. Thus, establishing ways (methods) and means (resources: militia or police) of security structure provides rebels with the ability to demonstrate their relative power to the local and transnational community. It is also reinforced by Davies' J-curve theory. In crisis such as civil disorder or civil war, individual needs are centered on physical security; and therefore, the majority of the population will be working on to provide basic needs, rather than counter-rebel. Providing them with a vision of quick recovery from the shock of the crisis and being unsuccessful to complete it will increase the gap between their perceived needs and the reality and may change the situation as well as force them to join counter-revolutionary movements. The provision of other public welfare items such as healthcare and education become a secondary concern and most likely has been outsourced to transnational agents and international nongovernmental organizations. Doing so can provide the ability to the insurgent to stay focused on the struggle against the nation state and preserve essential resources. Allowing and denying access of transnational and / or international nongovernmental organizations to the territory they control also reinforce their bargaining for national and international recognition. The ability of a transnational non-state actor to impact and even replace governments in both state and rebel-controlled territories has become reality in the past century. Despite the reluctance of the international community to legitimate counter-state sovereigns, the overwhelming presence of international non-state actors in the respective territory directly serves to link them to the formal world system. This provides an excellent opportunity for rebels to engage with the international community in order for them to provide treatment of civilians. Insurgent leaders often rely on diaspora members to better perform in this arena, because members of ethnic diaspora have an essential material, emotional often familial bond with the land and people left behind. These individuals can provide financial, political supports and much needed expertise on a myriad of fields to the cause or can also essential support to the civilian population. They can also operate in private and humanitarian nongovernmental organization, international agencies, or even in foreign governments that can direct attention and material support to the chosen cause.²¹

COUNTER-STATE SOVEREIGN AND CIVILIANS

Civilians are never passive or invisible agents in revolutions. Their ways to respond to the counter-state control ranges from wholesale support to covert and overt collaboration with the incumbent state through limited / coerced participation, public and private protest, disengagement or refuge or even with the formation of local militias. Even in the most difficult circumstances civilians try to maintain their preferences and will have some sort of ability to interact with insurgent groups. Rebel leaders must; therefore, seriously consider different contingencies when developing their governance system in order to design it to be flexible.

---

²¹ Ibid. pp. 63–78.

The decision to either accept or refuse the counter-state authority has strategic importance for the rebellion and will shape the environment where the insurgent groups have to operate.²²

SPECIAL OPERATIONS

Special Operations Forces²³ have culminated and sustained an exclusive level of expertise in capabilities critical to engage transnational targets with discriminating precision in Special Warfare. Special Warfare includes Unconventional Warfare, Foreign Internal Defense, Counterterrorism and Counterinsurgency, just to name a few. These kind of operations are in theory discrete, precise, politically astute and scalable tools enabling politically sensitive missions over extended time mostly in hostile and denied environments utilizing the unique language and cultural expertise of special operations forces in order to influence human domain. More broadly these units have organizations and leaders with developed expertise at the strategic level in order to successfully engage the Joint Interagency Intergovernmental and Multinational environment and, thus, able to shape and influence the broader national and international security environment. Lower level operators are extremely well-trained and educated critical thinkers in order to understand the differences of new cultures and ways of thinking. They are masters of interpersonal and social networking skills, knowledge and understanding that allows them to infiltrate, hind and operate fluidly within non-Western; so to say, disharmonious societies. They clearly understand the impact and influence of the human behavior as well and; therefore, the consequences of different actions in other domains such as physical (air-cosmic, land and sea), information and human. They may also train and develop others in these skills to reach favorable perspectives, which in turn can positively influence partners, adversaries and relevant populations be it friendly, neutral or foe.²⁴ Acknowledging the nature of the emerging international environment including resurgent state adversaries, rising regional powers and non-state (both transnational and sub state) armed organizations seeking to dominate the political, military and ideological arenas of both peace and war, traditional way of projecting the power of the state may be misleading. Adding to the picture the further development of technology with special regard on information technology, competition for power is shifting slowly, but inevitably from the physical towards the information domain. Projecting power through this domain in order to shape and influence the human behavior is critical. Unconventional Warfare in order to support the objectives of the state does not need to be violent. Instead, the opposition itself moves non-linearly along a spectrum including elements of nonviolent

---

²² Ibid. pp. 67–72.

²³ The term, Special Operations Forces, is used to describe Army or Land, Air and Naval Forces' units with specialized training, equipment, organization and structure as well as command and control systems such as Special Forces (The Green Berets), Public Affairs (US) or Civil-Military Cooperation (NATO) as well as Psychological Operations units and so on.

²⁴ SOF Support to Political Warfare, USASOC, 2015. p. 30.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

resistance, armed resistance, insurgency and revolution. First one may undermine a respective government's or regime's legitimacy, credibility as well as efficacy through a myriad of way such as disobedience, demonstrations, boycotts, or even establishing parallel institutions providing public goods and services as well as media. While insurgency may grow from this movement it is fundamentally different in character. Insurgency can be best described with the organized use of violence in order to seize, neutralize or change political control over a well-defined territory. Revolution may be the zenith of either resistance or insurgency or both. Historically, revolutions have been coups d'état, civil wars or wars against distant or foreign political overlords and; therefore, sought to alter political order of the state including socio-political and economic changes. Thus, all the three share commonalities but differ in many respect as well. However, they provide excellent avenues in combination with state sponsored whole-of-government and Joint Interagency Intergovernmental and Multinational enabled Unconventional Warfare campaigns²⁵ in order to counter and deter adversary aggression. These operations are ultimately population centric in nature, thus Unconventional Warfare campaigns require a holistic approach to the complex problem set and must comprehensively employ political, economic, military and psychological pressure.²⁶

CONCLUSION

In the complex contemporary security environment modern (sovereign nation) states are alone to provide stability and prosperity for their citizens when challengers are many including transnational and internal rivals. Adversaries may use unconventional approaches to wage war, to balance or even neutralize the quantitative or qualitative superiority of the opposing force. In such kind of operations the main effort will be to influence the civil population of the targeted state, rather than engage in decisive battles. In order for modern states to survive it is critical to understand the dynamics of social movements and revolutionary movements. Establishing and maintaining order and deterring challengers from inside and out may provide security for its subjects by limiting the danger of external attack and / or internal crime and disorder. Turning political ideas into policy requires numerous institutions that are engaged in the process of utilizing ministries, agencies with their ever growing numbers of departments and offices in order to provide a balance between individual freedom and collective needs. Thus, the general assumption remains that people do not rebel in those states that can maintain their legitimacy. Detailed knowledge of the theories and practices of social movements and revolutionary movements may provide ade-

²⁵ Generally speaking unconventional warfare campaigns are activities to enable resistance or insurgency in order to coerce, disrupt or overthrow governments, but in this context the author use a more broad approach including Counter Unconventional Warfare Campaign which means operations or activities conducted by special operations forces against the growing number of adversarial state and/ or non-state sponsored agents and groups utilizing means of Unconventional Warfare as well.

²⁶ SOF Support to Political Warfare, USASOC, 2015. pp. 18-20.

quate answers for public servants to address crisis situations in order to prevent the occurrence (reduce system weakness) or influence (create crisis to exploit, seize or retain initiative) political opportunity. It is also critical to understand the ways (methods) and means (resources) as well as the associated risks of the formal and informal structures (or lack of these, thereof) which can mobilize or counter-mobilize the population should an insurgency occur. With the ever growing importance of the media presence of the lifecycle of the state governance the message that has been broadcasted through becomes decisive. Understanding that the gap between the rhetoric and the real face of governance that may create rebellion, is critical. Good governance must produce public goods or face the possibility of civilian defection and / or resistance to the state authority. Therefore, in this competition for civilian loyalty, state governments must gain political authority through legitimacy. Successful insurgents do not rely on force alone but also engage in different activities to generate some sort of degree of consent from local communities. The provision of governance and the establishment of formal and informal social structures will determine whether a state can derive support for its political authority through its legitimacy; and thus, it is a key factor in shaping the nature of preventing the loss or restoring the power of the state in war amongst the people.

BIBLIOGRAPHY

1. Bager, Gusztav; Besenyei, Monika; Csath, Magdolna; Fejes, Zsuzsanna; Kadar, Krisztian; Kis, Norbert: Good State and Governance Report, National University of Public Service, 2015, p. 136.
2. Davies, James C.: Toward a Theory of Revolution, American Sociological Review, Volume 27, Number 1, pp. 5–19.
3. Goodwin, Jeff: The State Centered Perspective on Revolutions, In Chewing Sand: A Process for Understanding Counterinsurgency Operations, ed., James Spies, Boston: McGraw-Hill, 2008. pp. 15–29.
4. Mampilly, Zachariah: Understanding Variation in Insurgent Governance Systems, In Rebel Rulers: Insurgent Governance and Civilian Life During War. Ithaca: Cornell University Press, 2011. pp. 48–92.
5. McAdam, D., McCarthy, J., Zald, M.: Introduction: Opportunities, mobilizing structures, and framing processes – toward a synthetic, comparative perspective on social movements, In D. McAdam, J. McCarthy, M. Zald (Eds.), Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings, Cambridge University Press, 1996, pp. 1–20.
6. O'Neil, Patric H.: Essentials of comparative politics, 3rd ed., New York, 2009, p. 384.
7. SOF Support to Political Warfare, USASOC, 2015. p. 41.
8. Smith, Rupert: The Utility of Force: The Art of War in the Modern World, First Vintage Books Edition, 2008, p. 430

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

---

9. Viotti, Paul R.: "International Relations and the Defense Policies of Nations: International Anarchy and the Common Problem of Security." In: *The Defense Policies of Nations*, 3rd ed., Baltimore, 1994, pp. 3–16.

BÁTHY SÁNDOR¹**Anyagi erőforrások a hivatásrendeknél, a műveletek támogatásának kulcsa****Material Resources Held by Professional Orders, Key to Operational Support****Absztrakt**

A különleges jogrendet kiváltó események kezeléséhez, a védekezés minden formájához anyagi készletekre van szükség. Annak megállapításához, hogy mennyire, hol és mikor, az maga az anyagellátás megszervezésének kiinduló pontja. A védekezést tervezők számára fontos tudni, hogy mennyi anyagot és milyen ütemezéssel kell utánszállítani, és hol helyezkednek el a különböző rendeltetésű anyagok. A cikk ezeket a megfontolásokat vizsgálja a katasztrófaelhárítás aspektusából.

Kulcsszavak: különleges jogrend, anyagellátás, közszolgálati logisztika, hivatásrendek

Abstract

To handle events that trigger a special legal order and all forms of defense connected to these events need a certain amount of material resources. The starting point for organizing the material supply for defense is to determine where, when and how much resources we need to be available. As for defense planners, it is vitally important to know the volume of the material of different purpose to be delivered, their location in the supply chain and the timing of resupply. The article looks at these considerations from the aspect of disaster relief.

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Logisztikai Intézet Műveleti Logisztikai Tanszék Professor Emeritusa – National University of Public Service Faculty of Military Science and Officer Training, Institute of Military Logistics, Department of Operational Logistics Professor Emeritus, E-mail: bathy.sandor@uni-nke.hu ORCID: 0000-0002-6149-0029

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

Keywords: special legal order, material supply, public service logistics, public service professions

BEVEZETŐ

A különleges jogrend időszakai olyan működési körülményeket jelentenek a közszolgálati logisztika anyagi támogatás funkciója vonatkozásában, amelyek merőben eltérnek a béke (normál) körülmények közöttihez viszonyítva.

Mindhárom hivatásrendnél (katasztrófavédelem, honvédség, rendőrség) az alkalmazási viszonyaikhoz, a működés körülményeihez és a védelemben betöltött szerepükhöz adekvált anyagellátási rendszer kialakítását végezték el, amely tükröződik doktrinális tételeikben, és napvilágot lát a közszolgálati szakemberek képzését elősegítő egyetemi tankönyvben² is.

A hivatásrendek közös feladatmegoldása, a feladatok közös tervezhetősége azt igényli, hogy a meglévő elméleti alapokat továbbgondoljuk, és olyan szinergiát teremtsünk a közös működés támogatására, ami a leghatékonyabb együttműködést teszi lehetővé. Munkám közvetlen előzményeinek tartom a katasztrófavédelemnél Demény Ádám és Horváth Zoltán publikációit,³ valamint a KVFI Műszaki Tanácsadó Testületnek „A katasztrófavédelmi logisztikai koncepció végrehajtásának helyzetéről, fejlesztésének további irányairól” szóló előterjesztést (sajnos erről publikált anyag nem áll rendelkezésre, de a katasztrófavédelmi fejlesztésekben testet ölt).

Honvédelmi vonatkozásban az Összhaderőnemi Doktrínában⁴ és a HVKF Készletképzési intézkedésében megfogalmazottakat.

A rendőrségi logisztika vonatkozásában Németh Gyula PhD értekezésében⁵ a csapaterő alkalmazásának logisztikai kérdéseiről leírtakat.

Cikkemben szeretném tisztázni, hogy milyen rendezőelvek alapján, milyen mennyiségű és fajtájú anyagfelhasználást prognosztizálnak az egyes eseményeknél, és ennek fedezésére hol és milyen készleteket hoznak létre, milyen további lehetőségek vannak az ellátás biztonságának erősítésére.

1. A KIALAKULT HELYZET JELLEMZŐI

A különleges jogrend bevezetését kiváltó események az anyagok felhasználása vonatkozásában általában fokozott igénybevételt és fogyasztást eredményeznek. Egyes anyagfélésegeknél az esemény jellegétől függően különlegeseek. Például háborúban – harcanyag-

² Közszolgálati logisztika. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013.

³ Dr. Demény Ádám és Horváth Zoltán: Az egységes Katasztrófavédelem új logisztikai támogató rendszerének koncepciója. Katasztrófavédelmi Szemle, 19. (2012/2.) 11. o.

⁴ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína. 4. kiadás.

⁵ Németh Gyula: A Rendőrség logisztikai támogatásának átalakítása. PhD értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2011.

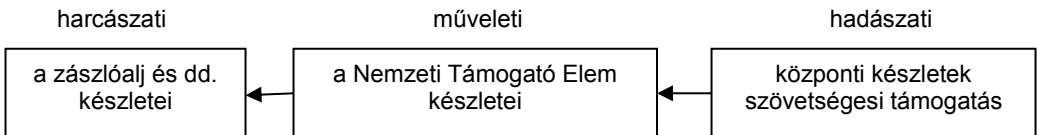
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

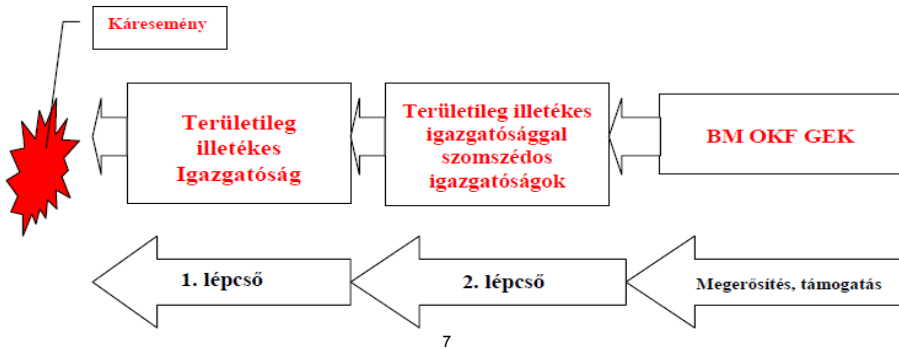
ok, árvíznél a homok és homokzsák, vegyi katasztrófánál a megfelelő mentesítők stb. Az anyagfelhasználás ideje, helye és mérete pontosan nehezen prognosztizálható, ami az ellátás megszervezésében lehetetlenné teszi a Just in Time módszer alkalmazását, előtérbe helyezve a készletek felhalmozását az ellátási lánc csomópontjaiban, illetve a védekezés körzetében.

A védekezés szempontjából meghatározó két hivatásrend, nevezetesen a katasztrófavédelem és a honvédelem támogatási stratégiája ennek figyelembevételével épül fel, hogy az esemény helye, időpontja és mérete csak bekövetkezési hipotézisek alapján prognosztizálható, ezért több egymást kiegészítő és támogató anyagi lépcső biztosítja a megfelelő időben és mennyiségben megvalósuló támogatást.

A honvédség – igazodva a NATO igényekhez – többlépcsős készletezési rendszert tart fenn, közepes harci napban⁶ számolva:

A katasztrófavédelemnél ezt a lépcsőzést a közszolgálati logisztika tankönyvben is szereplő ábra szemlélteti.

Forrás: Dr. Demény Ádám – Horváth Zoltán: Az egységes katasztrófavédelem új logisztikai támogató rendszerének koncepciója. Katasztrófavédelmi Szemle, 19. (2012/2) 9. o.

⁶ Közepes harci nap (DOS) anyagszükséglete

⁷ BM OKF GEK: Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Gazdasági Ellátó Központ.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Fontos különbség a formailag hasonló rendszerben, hogy a honvédségi egymásra épülő lépcsők valamennyien a harcászati szinten elfogyasztott készletek pótlására rendelték, nevezetesen arra, hogy egy elhúzódó (több műveletet felölelő) háborús helyzetben is biztosított legyen a honvédség erőinek ellátása.

A katasztrófavédelemnél a lépcsőzési modellből az alábbi következtetések vonhatók le:⁸

- a logisztikai feladatok elsődleges biztosítása az esemény bekövetkezését tekintve a területileg illetékes igazgatóság hatáskörébe tartozik, elsődleges képességek bevonásával;
- a logisztikai rendszer második szintje a felelős igazgatósággal szomszédos igazgatóságok azon elsődleges erőforrása, mely igény esetén a BM OKF gazdasági főigazgató-helyettes jóváhagyása után alkalmazásba vehető;
- a logisztikai rendszert megerősítő logisztikai támogató feladatok ellátása a BM OKF GEK feladata. A BM OKF GEK-en keresztül kapcsolódnak a rendszerhez a következő elemek:
  - a) az állami tartalékgazdálkodásban résztvevő szervezeteknél készletezett anyagok, készletek, technikai eszközök,
  - b) a külföldről érkező adományok, segélyek, valamint
  - c) az azonnali gyártói beszállítások.

A megválaszolandó kérdés az, hogy vajon ez a lépcsőzés tartalmazza-e azokat a mennyiségeket a különböző anyagokból, amire az elhárításhoz szükség van? Például egy vegyi katasztrófa esetén a szomszéd mggyékben rendelkezésre áll-e a szükséges reagens? Beláthatóan nem. Ezért jelentősek azok a speciális regionális mentőerők, amelyeket a GEK különít ki. Ezek olyan különböző berendezésű konténerek, amelyek műszaki, vegyi stb. jellegű védelem megerősítésére szolgálnak.

A katasztrófa elhárítás vonatkozásában hatályos kormányrendelet⁹ két pontban tárgyalja a készletet.

„Induló katasztrófavédelmi készlet: a védelmi célokra felhasználható anyagok és eszközök összessége, amely a szükséges központi készletek megérkezéséig megfelelő mennyiségben és minőségben biztosítja a védekezést.”

„Központi készlet: a hivatásos katasztrófavédelmi szervek, valamint a polgári védelmi kötelezettség alapján létrehozott polgári védelmi szervezetek alkalmazásához szükséges felszerelések, technikai eszközök és anyagok, melyek beszerzése a központi költségvetésből történik.” Ez azt jelenti, hogy a központi készlet nem meglévő, azt a katasztrófa elhárításához kell beszerezni.

⁸ Közszolgálati logisztika tankönyv. 217. o.

⁹ 234/2011 (XI.10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

E két tulajdonképpen értelmezendő készleten kívül – hozzáteszem teljesen logikusan – a főigazgatói intézkedés¹⁰ egy némileg módosított készlet fogalmat határoz meg: induló védekezési készlet néven „mindazon, az Igazgatóságoknál és BM OKF GEK-nél rendelkezésre álló BM OKF által központilag egyeztetett és jóváhagyott erőforrások összessége, amelyek magukba foglalják az Igazgatóságoknál és BM OKF GEK-nél mindenkor rendelkezésre álló raktári készleteket, a helyi és központi beszerzések által rendelkezésre álló erőforrásokat, valamint az Igazgatóságoknál és BM OKF GEK-nél rendelkezésre álló lebiztosított készleteket.”

A három fogalomból, amelyek nincsenek ellentmondásban, az következik, hogy a központi készletek beérkezéséig a katasztrófa elhárítás helyszínére elegendőnek kell lenni az induló katasztrófavédelmi készletnek. Mivel ezek a készletek

- helyszíni,
- a régióban lévő,
- illetve a központi raktárban, valamint más régióban lévő készletből állnak, a folyamatos ellátás érdekében ezeknek a kárhelyszínre való időbeni eljuttatását meg kell szervezni.

Mivel az idő és a tér dimenzió itt együtt értelmezendő, szükséges, hogy a várható felhasználás függvényében a raktárak ezeket a készleteket kiadhassák, a szállítók a helyszínre szállíthassák, aminek természetesen szállítótér és rakodóerő vonzata van.

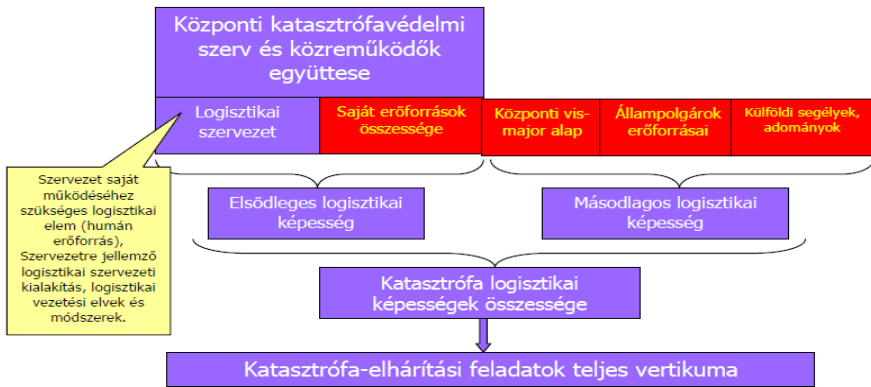
Így alakulhat ki, hogy a védekezés anyagi támogatásának első lépcsője a helyszíni, második lépcsője a regionális, harmadik a központi raktárak, illetve a külföldi segítségnyújtás erőforrásai lehetnek. A kormányrendeletből következik, hogy a központi készleteket úgy kell lebiztosítani, hogy azok időben beérkezhessenek a védekezés helyszínére. Ennek megszervezéséhez elengedhetetlennek tűnik, hogy a logisztikai tervezés részt vegyen a kockázatelemzés, kockázatértékelés folyamatában, és ezekre támaszkodva készítse el a veszélyelhárítási tervek logisztikai fejezetét.

A logisztikai képességeket ennek megfelelően elsődleges és másodlagos képességekre bontja, amelyek az azonnali beavatkozás és az utánpótlás funkcióját hivatottak betölteni.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Forrás: Horváth Zoltán: *A hazai katasztrófavédelmi logisztikai támogatás újszerű értelmezése.* *Polgári Védelmi Szemle, 2009/2. 120. o.*

Az elsődleges logisztikai képesség alatt a katasztrófavédelem szereplőinek saját szervezetében meglévő humán erőforrások, anyagi-technikai erőforrások, készletek, anyagok, eljárások, módszerek (információ) és az azok mozgatását és felhasználását lehetővé tevő saját logisztikai rendszer által biztosított képességeket határozhatjuk meg. Ez alatt a BM OKF központi-, területi- és helyi szerveinek, valamint a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Gazdasági Ellátó Központ meglévő képességeit érthetjük.

Másodlagos logisztikai képesség alatt értjük azt a megerősítő és visszapótló logisztikai képességet, amelynek célja, hogy a védekezéshez szükséges, a kárterületen közvetlenül felhasználható anyagokat és eszközöket időben, megfelelő mennyiségben – megerősítő jelleggel – a helyszínre juttassa, valamint a védekezésben részt vevő szervezetek által felhasznált saját erőforrásait visszapótolja. Ezen alapvetően a BM OKF GEK-nél rendelkezésre álló anyagi-technikai erőforrások, készletek és logisztikai képességek összességét, valamint az állami tartalékgazdálkodásban részt vevő szervezetek által tárolt, készletezett anyagok, készletek technikai eszközök összességét értjük. Ugyanakkor az ország gazdasági vérkeringésében a védekezéshez szükséges anyagok döntő hányada szinte korlátlanul jelen van, a kurrens, különleges, egyedi anyagok nemzetközi kitekintéssel és rendszeres monitorozással és a hozzáférés tervezésével tervezni szükséges.

A feladatok ellátásához a védekezésben részt vevő hivatásrendek különböző mennyiségi készlettel rendelkeznek. Ezek a készletek a rendszer egészét tekintve helyszíni (harcászati), támogató (műveleti) és központi (stratégiai) készletekre bonthatók. Belső tartalmukat és diszlokációjukat tekintve azonban jelentős eltéréseket mutatnak.

Természetesen az anyagok felhasználása az események függvényében a működés feltételei szerint anyagfajtánként differenciáltak.

A honvédségnél a harcanyagok, ellátási anyagok és fenntartási anyagok jellemzik a várható felhasználás helyét és rendeltetését.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A katasztrófaelhárítás anyagellátási és készletezési rendszere sokkal heterogénebb. Ez a védekezésben részt vevők szélesebb körével van összefüggésben, és természetes sajátosságokkal bír a tűzoltóság, iparbiztonság és polgári védelem vonatkozásában.

A közreműködőket a katasztrófavédelmi törvény¹¹ határozza meg.

„A védekezést és a következmények felszámolását az erre a célra létrehozott szervek és a különböző védekezési rendszerek működésének összehangolásával, az állampolgárok, valamint a polgári védelmi szervezetek, a gazdálkodó szervezetek, a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, az állami meteorológiai szolgálat, az állami mentőszolgálat, a vízügyi igazgatási szervek, az egészségügyi államigazgatási szerv, az önkéntesen részt vevő civil szervezetek és az erre a célra létrehozott köztestületek, továbbá nem természeti katasztrófa esetén annak okozója és előidézője, az állami szervek és az önkormányzatok bevonásával, illetve közreműködésével kell biztosítani.”

A törvényből egyértelműen következik, hogy az erőforrások köre sokrétű és csoportosításukra – egyetértve Dr. Tóth Rudolf és Horváth Zoltán véleményével az általuk szerkesztett ábra alkalmas. Fontos, hogy ezen belül meghatározzuk a katasztrófavédelem és a közreműködők anyagi erőforrásait, hiszen döntően ezek tervezésével lehet számolni a hivatásrendek együttműködése során.

Az anyagi erőforrások vonatkozásában bizonyos pontosítások mégis szükségesek. Először az egy fontos forrása az anyagoknak, ami a gazdaságban az ellátási láncban van és jól megköthető szerződésekkel és raktározási technológiával időben hozzáférhető. Másodsor azok az EU-ban fellelhető készletek, melyekre az Európai Kiemelt Infrastruktúrák védelméhez és a kialakított együttműködések kapcsán mobilizálhatók. Az EU–USA–Kanada együttműködés¹² széles távlatokat és lehetőséget nyit a védekezés nemzetközi kiszélesítésére.

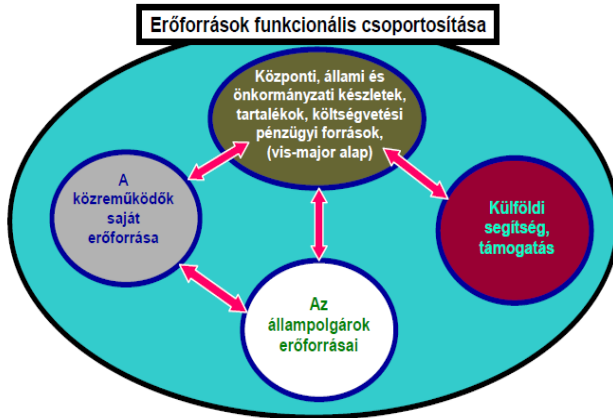
¹¹ 2011. évi CXXVIII törvény 2.§(1) bekezdés.

¹² Az együttműködés keretében 2011 júniusában, a magyar elnökség (Magyarország 2011. január 1-től 2011. június 30-ig látta el az Európai Unió Tanácsának soros elnökségét) alatt, Budapesten zajlott a II. EU–USA–Kanada Kritikus Infrastruktúra Védelmi Konferencia, amely kifejezetten a tengerentúli kapcsolatok megerősítésére irányult. A fokozott együttműködés elsősorban a következő területekre vonatkozik

- kritikus interdependenciák modellezése, függőség azonosításának módszerei,
- érintett hatóságok tapasztalatainak alkalmazása,
- információ-megosztás elősegítése,
- ipari ellátási lánc biztonsága prioritásának hangsúlyozása, veszélyhelyzeti tervek kidolgozása,
- globális infrastruktúra védelmi eszközrendszer önkéntes alapú kidolgozása (vizsgálatok és elemzések, kockázatkezelés, felkészülés és irányítás),
- Információcsere.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Az erőforrások csoportosítása¹³

Az előzőekben jelzett erőforrás – ami a gazdaságban rendelkezésre áll az az erőforrások csoportosítása ábrán nem szerepel, ezért egy példán keresztül szeretném érzékeltetni ennek jelentőségét.

A Katasztrófavédelmi Főigazgatóság értékelési adatai alapján:

Szervezet	Tárolt homokzsák mintegy db
Vízügy	7 millió
GEK + megyék	5 millió
összesen	12 millió
szegedi TEXPAK KFT (a malmok ellátását végzi)	A vízügy készletét meghaladó készlet

Megjegyzés: Ha figyelembe vesszük, hogy a 2013-as árvíz homokzsák szükséglete mintegy 13 millió db volt, látható, hogy abszolút értelemben az országban elégséges készlet áll rendelkezésre.

2. STRATÉGIAI MEGFONTOLÁSOK A KÉSZLETEK KEZELÉSÉBEN

A Katasztrófavédelmi Főigazgatóság szinte megalakulása óta tudományos szinten¹⁴ foglalkozik az anyagellátás megszervezésének stratégiai problémáival. A kialakított több lépcsős védekezési rendszer jó alapot teremt a továbbgondolkodásra, amire a Műszaki Tanácsadó Testület tagjaként Dr. Svendor és Dr. Tóth Bálint ezredes urakkal több gondolatot fogal-

¹³ Dr. Tóth Rudolf – Horváth Zoltán: A logisztikai támogatás helye, szerepe a hazai katasztrófavédelem rendszerében. Polgári Védelmi Szemle, 2009/1. 152. o. alapján szerkesztve.

¹⁴ Műszaki Tanácsadói Testület, elnök: Dr. Jároscsák Miklós.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

maztunk meg, melyeket előterjesztésemben a grémium megvitatott és ajánlasként terjesztett a Főigazgató elé. A témához kapcsolódóan ezek az alábbiakban foglalhatók össze.

Külön figyelmet és megközelítést igényel azon anyagok köre, amelyeknek normál időszakban nagyon alacsony szintű a felhasználása, katasztrófa helyzetben viszont kifejezetten nagy mennyiségben szükségesek (pl. szűrőbetétek, vegyszerek és reagensek), s a tárolhatóságuk adott naptári időhöz (szavatossági időhöz) kötött. Felhasználásuk jellegét leegyszerűsítve, ezek a „fogyóanyagok” körét alkotják, ami viszont csak „éles” szakfeladatok időszakában realizálódik, s akkor is csak adott típusú feladatoknál. Ráadásul ezen anyagok között jelentős számban vannak olyanok, amelyeknél nagyon nem egyszerű a napi igény (DOS) kategóriáját konkrétan megállapítani, mivel a felhasználásuk nem folyamatos, hanem csak adott sajátosságú helyzet kialakulását követően indul be (akkor viszont – a helyzet méreteitől függően – akár „a teljes elérhető raktárkészlet szintjéig”).

Ilyen anyagokból normál időszakban – a fentiekből következően – igen jelentős készleteket kellene tartalékolni, készenlétben tartani, ugyanakkor a felhasználásukra csak a katasztrófa bekövetkezésekor számíthatunk. A szükségesség alapját képező eseményeket tekintve ez persze szerencseként is értékelhető, a pénzügyi vonatkozást illetően viszont óhatatlanul felmerülhet a kérdés, hogy lehetne-e más utat találni, mint a jelentős ráfordítások árán létrehozott készleteket kihasználatlanul hagyni előregedni, s így hagyni veszendőbe menni?

Hazai gyártású termékfeleségek vonatkozásában: feltehetőleg IGEN.

A szavatossági idővel bíró, normál időszakban nagyon kis felhasználású, katasztrófa helyzetben viszont kifejezetten nagy mennyiségben szükséges anyagok körében anyagféleségenként meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy a tartalék készletek adott hányada biztosítható lehet-e a minősített időszaki rögzített kapacitások fenntartására vonatkozó szerződések útján.

„Mindenképpen olyan rugalmas ellátási-beszerzési rendszer kialakítása válik szükségessé, amely képes a szállítmányozó szerepkörét átvenni: így különösen a potenciális fuvarozókkal kötendő olyan megállapodásokat, amelyek nem járnak előzetes kötelezettségvállalással. Ennek egyik megoldási módozata – amelyre vonatkozó előkészületek már megtörténtek – a keretmegállapodásos eljárás.”¹⁵

„Amennyiben megoldható, a javító cég konszignációs raktár keretében kihelyezett árukészlettel – a megrendelő szervezete telephelyén – biztosítja a szükséges javító anyag és alkatrész utánpótlást. Az induló alapkészlet tartalmazza az összes termékből az előre meghatározott mennyiséget.”¹⁶

Természetesen azt is be kell látni, hogy ezen kapacitások beindításának és felfuttatásának időigénye fogja alapjaiban befolyásolni, hogy a szükségletek mekkora hányadát

¹⁵ Derzsényi Attila: Keretmegállapodásos eljárás alkalmazása a honvédségi ellátásban. Katonai Logisztika, 21 (2013/1). 35–48. o.

¹⁶ Derzsényi Attila: Gépjárműjavítás és kapcsolódó alkatrész beszerzés aktuális kérdései. Katonai Logisztika, 20 (2012/4). 18–33. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

lehetne ebbe az irányba áttérni – ami azt is jelenti, hogy a központi készletek tárolását ilyen módon kiváltani nem lehet, csak annak méreteit csökkenteni.

A szavatossági idővel bíró, normál időszakban nagyon kis felhasználású, katasztrófa-helyzetben viszont kifejezetten nagy mennyiségben szükséges anyagok körében a hazai gyártású termékek vonatkozásában feltehetőleg járható lehet egy olyan út is, amikor egy speciális „bértárolási” szerződés kerülne megkötésre a gyártó céggel, hogy végezze az adott termékből a katasztrófavédelmi szervezetek részére szükséges központi készlet tárolását.

Egy ilyen szerződés mindkét fél számára több előnyt is eredményezhet, a legfontosabb viszont az, hogy leginkább ez lehet képes a Megrendelő legfőbb problémájánál kiutat mutatni, nevezetesen a tárolt készletek frissítését megoldani.

Hogy mik szükségesek ehhez? Előzetes hatáselemzés, átgondolt tervezés, szigorúan rögzített keretek közötti rugalmasság, felelősségérzet.

- Egy ilyen konstrukció esetében Megrendelőnél nincs szükség tárolóterre – Gyártónál ez alapvetően már megvan, esetleg a méretét kell valamennyivel növelni.
- Amennyiben a tárolandó készletszinthez hozzárendelésre kerülne egy maximálisan megengedhető „lefogyás” (meghatározott időn belüli visszapótlási kötelezettséggel), akkor ez a hányad betölthetné a Gyártó raktári készletének szerepét is, amivel neki amúgy is rendelkeznie kell ahhoz, hogy más vásárlók (ipari szereplők) kisebb volumenű, promptigényeinek eleget tudjon tenni.
- Ezzel a megengedett készletszint csökkenéssel együtt a szerződésben az is rögzítésre kerülne, hogy az „átmeneti hiányt” a Gyártó hány napon belül pótolja, amennyiben a Megrendelő a teljes mennyiséget lehívja, illetve abban az esetben, ha ilyen nem következik be, akkor is maximum 1 éven belül a teljes szintre feltölti.
- Gyártó számára ez lehetőséget biztosít arra, hogy az új sorozatok legyártását a készletszintekhez hozzárendelten, de a gyártási kapacitásának egyéb feladatok általi leterheltségével összehangolva ütemezhesse.
- Ezekon az említett kereteken belül a „lefogyások – visszapótlások” a tárolt tartalékok évről-évre frissítéséhez vezetnek.
- Erre még ráerősíthet az is, amikor Megrendelő a csapatszintű felhasználásainak pótlásához ebből a készletből hívja le a szükséges mennyiséget, s helyettük a Gyártó friss gyártású darabokat tárol be.

Mindezeket úgy összegezhetjük, hogy annál a konstrukciónál, amely mindkét fél számára előnyökkel járhat, nagy valószínűséggel megvalósítható, s az ahhoz szükséges szerződés feltételei viszonylag hamar kidolgozhatóak.

Veszélyhelyzet időszakában több olyan speciális eszközféleség is szükségessé válik, amelyekre a mindennapok átlagos volumenű feladatainál nincsen szükség (pl. nagyobb kapacitású mentesítő berendezések).

Normál időszakban az ilyen felszerelések jellemzően nincsenek használatban, viszont mindenkor üzemkészen és alkalmazásra készen kell őket tartani. Tárolóter igényük folyamatosan fennáll, az üzemkészségük fenntartásához elengedhetetlen technikai kiszolgálási

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

kapacitás (s még inkább a jártasság) saját állománnyal még jelentős erőfeszítések árán sem biztosítható maradéktalanul.

Vizsgálni érdemes, hogy a normál időszaki, átlagos volumenű feladatoknál nem szükséges, alapvetően csak veszélyhelyzetben használatos berendezések technikai kiszolgálásán túl azon üzemképes állapotban való tárolása megvalósítható-e az adott szakmai profilban orientált nemzetgazdasági szereplőkkel megkötésre kerülő szerződések alapján.

Az említett cégeknél – amelyek gyártással és/vagy szerviztevékenységgel foglalkoznak – az ehhez szükséges szaktudás megvan, jellemző az is, hogy a szükséges tárolóter könnyen megteremthető, a periodikus technikai kiszolgálások végrehajtási képességét meg-alapozó jártasság rendelkezésre áll.

A cégek humán szakmai kapacitására alapozni lehet a Megrendelő által kiválasztásra kerülő – a meglévő állományból vezényelni tervezett vagy tartalékos – kezelőállomány felkészítését és gyakoroltatását, valamint az érintett irányultságú gyakorlatok eredményes végrehajtásához nyújtandó szakmai háttértámogatást.

Az ilyen szerződés is – adott mértékben – hozzá tud járulni ahhoz, hogy a cégeknél mindezen humán kapacitások megtarthatók legyenek, amelyek az esetek jellemző hányadában a minősített időszaki rögzített kapacitások fenntartásának egyik összetevőjét képezik.

„Azon szervezetek részére, amelyeknek feladata a különleges jogrend szerinti tevékenység, már a felkészülés időszakában lehetősége van eltérni a békeidőszaki beszerzési szabályoktól, azaz a törvény felmentést ad, vagy enyhíti a szigorú szabályokat. A felkészülés időszakában kell kialakítani azokat a koncepciókat, amelyek alapján a minősített időszak logisztikai elvei helyen, időben, megfelelő minőségben, mennyiségben, megfelelő áron kerüljenek biztosításra.”¹⁷

Ezek a megfontolások szükségessé tesznek néhány fontos változtatást a katasztrófa elhárítást szolgáló készletek kezelésében.

3. AZ ANYAGI TÁMOGATÁS SZILÁRDÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A KÉSZLETEK MEGLÉVŐ SZINTJÉN

- Az anyagellátást a prognosztizálható katasztrófák anyagszükségletének megfelelően kell tervezni megyei szinten és országosan, biztosítva valamennyi elhárításban résztvevő erő működését.
- A lehetséges mértékig egységesíteni a közepes napi szükségleteket (DOS).
- A készleteket funkcionálisan lépcsőzni kell:

¹⁷ Derzsényi Attila: Különleges jogrend szerinti beszerzés az ellátási lánc folyamatában. In: Csengeri János – Krajnc Zoltán (szerk.) Humánvédelem – békeművelési és veszélyhelyzet-kezelési eljárások fejlesztése. Nemzeti Közszerződéti Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2016. 615–642. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

- Az első lépcsőbe az elsődleges képességek azon része tartozik, amely a katasztrófa elhárítást azonnal képes megkezdeni és folytatni mindaddig, amíg az utánpótlást nem kap.
- A második lépcsőbe tartoznak azok az erők és eszközök, amelyek megerősítik a védekezésben résztvevő erőket és utánpótlást biztosítanak számukra. Ezek lehetnek regionálisak (szomszéd igazgatóságok, központi készlet kikülönített része).
- A harmadik lépcsőbe tartozik a nemzetgazdaság központi készletei meleg és hideg kapacitása a gazdaságban meglévő és a védekezés céljára elérhető készletek, a speciális import és a nemzetközi segítség.

Az egymásra épülő rendszert úgy célszerű felépíteni, hogy a védekezés mértékének megfelelő mennyiségű anyag és eszköz napi szinten a szükséglet 30–50%-a alá ne csökkenjen a védekezés helyszínén. Valószínűleg megkönnyíti a munkát, ha nem általában beszélünk anyagokról, hanem az anyagokat a felhasználás körülménye és a rendeltetés szerint osztályozzuk hasonlóan a honvédségi anyagokhoz.

- Alkalmazási készletek, azokat az anyagokat foglalja magában, amelyeket a kárelhárításhoz felhasználunk, illetve a kárelhárításra való felkészítés, kiképzés céljait szolgálják. Például mentesítő anyagok, oltóanyagok, homokzsákok stb.
- Ellátási készletek, amik a védekezésben résztvevők felszerelése, ellátása és ezen eszközök javítása érdekében használnak fel.
- Szolgáltatói készletek, a lakosság és az anyagi javak mentésére és ellátására felhasznált anyag- és eszközkészletek.

Fontos körülmény, hogy elsősorban az ellátási, de a szolgáltatói készletek vonatkozásában is határozzuk meg régióként a várható felhasználás mennyiségét, hiszen csak egy ilyen prognózis alapján lehet a készletek mennyiségéről és rendelkezésre állási idejéről dönteni illetve megfelelő biztosítási tervet készíteni.

- A védelem feladatába bevont valamennyi erő ellátását a védekezést vezető törzsnek kell koordinálnia, figyelembe véve a bevont erők saját ellátási lehetőségeit. A tábori ellátással nem rendelkezők és a lakosság ellátását a közreműködők bevonásával a központi katasztrófavédelmi törzs szervezésében és irányításával célszerű végezni.
- A sikeres logisztikai támogatás kulcsa, hogy a szükségből erényt kovácsolva a védekezés szereplőinek logisztikai képességeit egyesítsük és ezáltal az ellátás színvonalát emeljük fel.
- A logisztikai együttműködést a hivatásrendek között mélyíteni kell.

Az együttműködésnek, amit a törvények szelleme és kormányrendeletek szövege előír az anyagi támogatás vonatkozásában több területe határozható meg, amelyek a katasztrófák elleni védekezés megelőzési, mentési és helyreállítási időszakában erősítik a hatékonyabb közös fellépést.

A normál időszakban:

- Az anyagok, eszközök egyeztetett rendszeresítése és beszerzése.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

- A kodifikációs rendszer kiépítése.
- A lehívható képességek átláthatóvá tétele.
- A logisztikai támogatás közös tervezése, beleértve létfontosságú rendszerelemek védelmét.
- A közös feladatokra egységesítik normáikat.

Az események bekövetkezése során

- Minden hivatásrend elfogadja a másik által nyújtott szolgáltatást és bizalommal van iránta.
- A felek nem tesznek különbséget a szolgáltatásokban a hivatásrendek között, egységesítik szállítási, raktározási és anyagkiadási szabályozóikat.

Az eredeti helyzet visszaállítása időszakában

- Egyenlő számban képviselik magukat a felszámoló bizottságokban, az elszámolás során és a káresemények kivizsgálásában.
- Nézetkülönbség esetén tartózkodnak attól, hogy jogvitáikat bírósági úton rendezzék.

Csak megjegyzendőnek tartom, hogy a NATO ellátási lánc, amely a többnemzeti együttműködésre épít a többnemzeti kötelekek támogatásában a felsoroltakhoz hasonló igényeket fogalmaz meg.

BEFEJEZÉS

A különleges jogrend eseményeinek anyagellátásában kialakított készletek a hivatásrendeknél némileg eltérő módon, de biztosítják a védelmi feladatok szervezett megkezdését. A bekövetkezett események méretének növekedése és időbeni elhúzódnása több anyag vonatkozásában a támogatási lánc újraértékelését teszi szükségessé.

Az anyagok egy részénél, és ezek elsősorban az alkalmazási anyagok, tehát azok az anyagok, amelyeket a védekezéshez felhasználnak, harcanyagok, mentesítő, oltó anyagok vagy éppen homokzsákok, szükségesnek látszik olyan védelmi tartalékok mobilizálása (hazai, külföldi beszerzési lehetőség megteremtése), amelyek időben pótolhatják a felhasznált készleteket. Ennek biztosítása hatékonyabb készletképzési és raktározási stratégiával, a várható szükségletek pontosabb meghatározásával, a legfrekvenciáltabb anyagok nemzetközi szintű monitorozásával és a hivatásrendek szorosabb együttműködésével kezelhetőnek ítéltető.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Magyarország Alaptörvénye.
2. 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
3. 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról.
4. 1525/2013 (VIII.12) Korm. határozat a HIKOM létrehozásáról, valamint szervezeti és működési rendjének meghatározásáról.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

5. 2011. évi CXIII. Törvény a honvédelemről és Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.
6. 2011. évi CXXVIII. Törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.
7. 234/2011. Korm. Rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról.
8. 290/2011. Korm. Rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról.
9. BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgató 1/2016 számú intézkedése.
10. MH Összhaderőnemi Doktrína. 4. kiadás.
11. Közzszolgálati logisztika. Nemzeti Közzszolgálati és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013.
12. Balogh Miklós – Dobos József – Göz Adrien – Keszely László – Pállai Ferenc – Ronkovich Milán: A honvédelmi létfontosságú rendszerelemek azonosításáról, kijelöléséről, ellenőrzéséről és nyilvántartásáról szóló módszertani segédlet. Zrínyi kiadó, Budapest, 2017.
13. Báthly Sándor: Az ország területe védelmi célú logisztikai előkészítése, különös tekintettel a közlekedési hálózatra. Hadtudományi Tájékoztató, 2002/3. 131–142. o.
14. Dr. Bognár Balázs – Dr. Bonnyai Tünde – Dr. Görög Katalin – Dr. Kátai-Urbán Lajo –, Dr. Vass Gyula: Létfontosságú rendszerek és létesítmények védelme. Kézikönyv a katasztrófavédelmi feladatok ellátására. Nemzeti Közzszolgálati Egyetem, Budapest, 2015.
15. Dr. Demény Ádám és Horváth Zoltán: Az egységes Katasztrófavédelem új logisztikai támogató rendszerének koncepciója. Katasztrófavédelmi Szemle, 19. (2012/2). 5–11. o.
16. Derzsényi Attila: Gépjárműjavítás és kapcsolódó alkatrész beszerzés aktuális kérdései. Katonai Logisztika, 20. (2012/4). 18–33. o.
17. Derzsényi Attila: Keretmegállapodásos eljárás alkalmazása a honvédségi ellátásban. Katonai Logisztika, 21. (2014/ 1). 35–48. o.
18. Derzsényi Attila: Katonai beszerzés II. A közbeszerzés, (Köz)beszerzés, beszerzés rendszere. Hadmérnök, X ((2015/2). 135–147. o.
19. Derzsényi Attila Különleges jogrend szerinti beszerzés az ellátási lánc folyamatában. In: Csengeri János – Krajnc Zoltán (szerk.) Humánvédelem - békeműveleti és veszélyhelyzet-kezelési eljárások fejlesztése. Nemzeti Közzszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtiszt-képző Kar, Budapest, 2016. 615–642. o.
20. Horváth Attila: A hadszíntér előkészítés közlekedésügyi összefüggései a két világháború között. Hadtudományi Tájékoztató, 2002/3. 65–86. o.
21. Horváth Attila: Az ellátási lánc, mint kritikus infrastruktúra (létfontosságú rendszerelem). In: Csengeri János – Krajnc Zoltán. Humánvédelem - békeműveleti és veszélyhelyzet-kezelési eljárások fejlesztése. Nemzeti Közzszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtiszt-képző Kar, Budapest, 2016. 550–614. o.
22. Horváth Attila: Szempontok a katonai közlekedési védelemigazgatási és nemzetgazdasági kapcsolatrendszeréről. Katonai Logisztika, 2016. Különszám 245–266. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

23. Lakatos László: A különleges jogrend és a honvédelem szabályozása. Magyar Tudományos Akadémia/Hungarian Academy of Sciences, Budapest,
24. Lakatos László – Varga Attila Ferenc: A magyar honvédelmi igazgatás. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. 159–211. o.
25. Németh Gyula: A Rendőrség logisztikai támogatásának átalakítása. PhD értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2011.
26. Simicskó István: Az országvédelem és országmozgósítás szervezeti, hatásköri, irányítási rendszer minősített időszakokban. PhD értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2008. 152 o. URL cím: http://uni-nke.hu/downloads/konyvtart/digitgy/phd/2009/simicsko_istvan.pdf
27. Dr. Tóth Rudolf – Horváth Zoltán: A logisztikai támogatás helye, szerepe a hazai katasztrófavédelem rendszerében. Polgári Védelmi Szemle, 2009/1. 146–163. o.
28. Venekei József: Az ellátási (támogatási) lánc szerepe és fontossága a katonai felsőoktatás gyakorlatában. In: Horváth L. Attila (szerk.): 52 év a katonai logisztika szolgálatában. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 75–85. o.
29. Venekei József: Role of Bulk Installations (BFIs) and Field Pipeline Systems in Operational Support Chain. Hadmérnök, VIII. (2013/3). 30–36. o.
30. Venekei József: Lessons Learned from Multinational Logistic Training Program MAGLITE 2013/1. Hadmérnök, 8. (2013/3). 37–42. o.

BODORÓCZKI JÁNOS¹**A különleges műveleti komponens parancsnokság logisztikai támogatási koncepció****Special Operations Component Command Logistic Concept****Absztrakt**

A különleges műveleti erők jelentős szerepet játszanak napjaink katonai műveleteiben, és az egész világot behálózó terrorizmus elleni küzdelemben. A feladatok megkövetelik a képességek folyamatos fejlesztését. A NATO Különleges Műveleti Parancsnokság és a különleges műveleti komponens parancsnokság létrehozása ezt a törekvést erősíti a szövetségi rendszerben. A cikk alapvető célja, hogy rávilágítson a különleges műveleti erők és a különleges műveleti komponens parancsnokság logisztikai összefüggéseire. A kézirat felhasználható a különleges műveleti erők, a különleges műveleti törzs tagjai számára a törzsképzés, a tervezés, a felkészülés és a feladatvégrehajtás fázisaiban egyaránt.

Az első és a második fejezet összegzi a Magyar Honvédség különleges műveleti erőinek jelenlegi helyzetét és a logisztikai támogatás hátterét. A harmadik fejezet elemzi a különleges műveleti komponens parancsnokság logisztikai támogatással kapcsolatos törvényszerűségeit. Az utolsó két fejezetben a szerző javaslatot tesz a magyar vezetésű különleges műveleti komponens parancsnokság logisztikai támogatási koncepciójára és gyakorlati megvalósíthatóságára.

Kulcsszavak: műveleti komponens parancsnokság, különleges művelet, logisztika

Abstract

Special Operations Forces (SOF) play a significant role in military operations and, in recent years, have been given greater responsibility for planning and conducting worldwide counterterrorism operations. The activation of the NATO Special Operations Headquarters (NSHQ) and the addition of a special operations com-

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Katonai Logisztikai Intézet Műveleti Logisztikai Tanszék, tanársegéd – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Military Logistics Institute, Department of Operational Logistics, Assistant Professor E-mail: bodoroczki.janos@uni-nke.hu ORCID: 0000-0002-1026-1656

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ponent command (SOCC) for NATO special operations are now solidified in the Alliance. Therefore, the main objective of the article is to provide a primary reference that reflects key logistic concepts for special operations activities related to the SOCC. This manuscript is intended to be used by special operations forces, special operations leaders, and operations/staff personnel. Although the document is primarily focused for use by a NATO SOCC, it provides a useful reference for education, planning, training, and deployments.

First and second chapters summarize the Hungarian Defence Forces (HDF) SOF current situation, and its logistical background. Third paragraph analyzes the logistic principles of SOCC. Author suggests a SOCC logistic support concept for HDF in the last two chapters.

Key words: *Special Operations Component Command, Special Operations, logistics*

BEVEZETÉS

A különleges erők a Magyar Honvédség (a továbbiakban: MH) egyik legdinamikusabban fejlődő képessége, melyre egyre inkább szükség van a változó környezetből adódó biztonsági kihívásokkal szemben. A témaválasztást az MH átalakuló különleges műveleti képessége indokolja: az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Ezred 2017. szeptember 1-jén dandár jogállású szervezetté alakult (a továbbiakban: MH 2. KRDD). A vizsgált téma aktualitását a kialakításra tervezett KM-i komponens parancsnokság is megerősíti.²

A képesség fenntartása és folyamatos fejlesztése egyebek mellett megköveteli a rugalmas logisztikai támogató rendszert is. A speciális hadműveleti feladatokból adódó igényeket egy rendkívül bonyolult konvencionális rendszerbe kell beágyazni. Emellett a speciális feladatból adódóan a bonyolult környezet egyes elemei külön-külön is jelentős hatást gyakorolhatnak a feladatot végrehajtó különleges műveleti csoportra. Az egyes környezeti befolyásoló tényezők közt ráadásul rejtett összefüggések is húzódnak. A bonyolult környezettel és feladatrendszerrel a különleges erőket támogató valamennyi szervezetnek számolnia kell, így a logisztikai támogatásnak is.

A cikk a különleges művelet specifikus logisztikai támogatás kérdéskörének elemzésén keresztül értékeli az MH különleges műveleti (a továbbiakban: KM-i) erők logisztikai támogatásának jelenlegi helyzetét. Ezután javaslatot tesz a magyar vezetésű különleges műveleti komponens parancsnokság logisztikai támogatási koncepciójára.

² 37/2017. (VII. 24.) HM utasítás, 2017.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÜLÖNLEGES MŰVELETI KÉPESSÉGE

A katonai erő alkalmazásában különlegesnek tekinthető az a művelet, amelyet a hagyományos erők alaprendeltetésüknél és kiképzésüknél fogva nem tudnak végrehajtani. Az ilyen műveletekre jellemző a speciálisan erre a feladatra kiválasztott-, felkészített és felszerelt kis létszámú alegység alkalmazása. A KM-i erők feladata a különleges felderítés, a területértékelés, az atom-, biológiai, vegyi felderítés, a csapás utáni felderítés, a közvetlen művelet, a gerilla hadviselés, a szökés és menekítés, a felforgatás és a szabotázs. A felsorolt különleges műveleti küldetések tartalmában a NATO tagállamok döntően megegyeznek. A különleges műveleti erők feladatrendszerét a „JP 3-05 Special Operations” című összhaderőnemi doktrína részletezi. Az említett doktrínához hasonlóan, a különleges műveleti erők alkalmazási alapelvei az MH szabályzati rendszerében is rögzítettek. A témakört, az Ált/49 MH Különleges Műveleti Doktrína 1. kiadása (a továbbiakban: Ált/49 KMD 1) tárgyalja részletesen.³ A fejezet az MH különleges műveleti erők alkalmazási elveinek elemzésével vezeti be a KM-i erők speciális támogatási igényeit.

A KM-i feladatrendszer gyakorlati tervezéséhez és végrehajtásához, az Ált/49 KMD 1 nyújt átfogó iránymutatást. Ezek a speciális alaprendeltetésű katonai szervezetek a katonai műveletek teljes spektrumában,⁴ önállóan vagy a hagyományos erőkkel együttműködve hajtják végre feladataikat. A kitűzött cél lehet stratégiai, illetve hadműveleti egyaránt. Az MH KM-i erőinek feladatrendszere alapvetően két területre osztható: a közvetett és a közvetlen műveleti megközelítésre. A közvetett műveleti megközelítéssel a KM-i erők, felelősségi területükön a környezetüket képesek úgy befolyásolni, hogy állandó jelenlétet fenntartva kedvező irányba mozdítsák elő az adott térség katonai műveleteinek menetét (katonai segítségnyújtás). Emellett kiemelkedő képességeik miatt hatékonyan alkalmazhatók közvetlen beavatkozó erőként is. A közvetlen műveletek végrehajtásával képesek felkutatni, azonosítani és semlegesíteni az ellenséget olyan körülmények között is, ahol a hagyományos erők erre nem lennének alkalmasak.⁵

A stratégiai – hadműveleti célok kis erőkkel történő támadásának szükségessége, az erre specializált egység megalakításához vezet. Hangsúlyozni kell, hogy a különleges műveleti erő nem jelent egyet a KM-i képességgel. A küldetés teljesítése érdekében speciá-

³ Ált/49 MH Különleges Műveleti Doktrína 1. kiadása, 2014.

⁴ A különleges művelet spektruma: az 5. Cikkely szerinti kollektív védelem vagy a nem 5. Cikkely szerinti válságreakáló műveletek. Különleges művelet végrehajtható fő harci művelet, stabilizáló művelet és béketámogató művelet keretében. További feladat a hagyományos erők kiképzése, illetve – Magyarországon – katasztrófavédelmi feladatok ellátása. Egy különleges műveleti küldetés magába foglalhatja a különleges felderítés, a közvetlen műveletek, a nem hagyományos hadviselés és a katonai segítségnyújtás összes feladatát vagy azok kombinációját. A különleges műveleti küldetések a kisebb önálló műveletektől a többnemzeti és összhaderőnemi jellegű, nagyméretű tevékenységekig terjedhetnek, méretük a meghatározott politikai és stratégiai célkitűzésektől függ. Ált/49, (1–6).

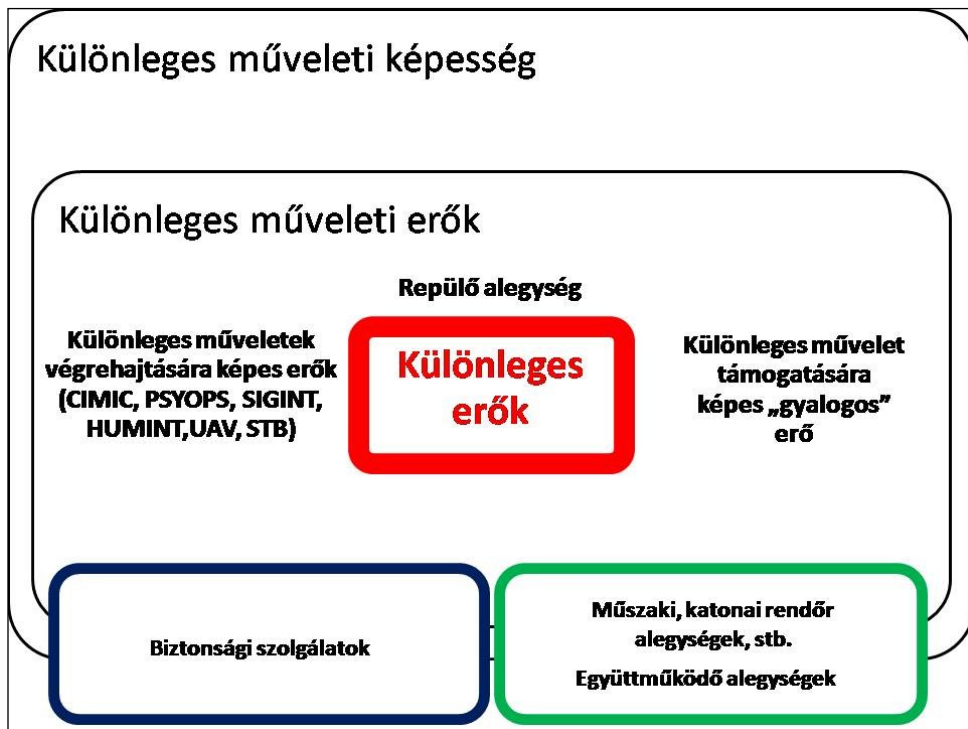
⁵ Ált/49, (2) 2. o. A doktrínák az oldalszámozást számos esetben fejezetenként végzik el. Ebben az esetben a (fejezetszám), oldalszám jelölést alkalmazom.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

lis képességeik miatt az MH egyéb katonai szervezetei, támogató feladattal bevonhatók a KM-i feladatok végrehajtásába.⁶

Ezt a komplex feladatrendszert az MH összhaderőnemi kapacitásaival biztosítja, melyet az 1. számú ábra szemléltet.

1. ábra: A magyar különleges műveleti képesség összetevői (Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre. Doktori (PhD) értekezés, ZMNE, Budapest, 2008. 73. o.)

A különleges műveleti erők harcászati alapfeladatokat terveznek, szerveznek és hajtanak végre. Egyes alegységek a feladatokban harctámogató szerepet töltenek be. A különleges művelet végrehajtására képes erők alaprendeltetésű képességeikkel (CIMIC, UAV stb.) járulnak hozzá a küldetések sikeréhez. A nemzetbiztonsági szolgálatok szintén fontos szerepet játszanak az információszerzés és -értékelés folyamatában. Az egyéb együttmű-

⁶ Ált/49, (1–7) 1–8. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ködő alegységek szakképességeikkel (például: műszaki) nyújtanak támogatást. A különleges műveleti képesség alapja a különleges műveleti csoport vagy a különleges műveleti alkalmi harci kötelék (Special Operations Task Group, a továbbiakban: SOTG). Önmagában az alegység még nem jelent különleges műveleti képességet, a csoport a képességeknek „csak” egy része. A képességet a műveletet végrehajtó támogató és kiszolgáló alegységek rész-képességeinek összessége adja. A legfontosabb rész-képesség maga a különleges erő, melynek feladata a különleges műveletek végrehajtása. Az MH-ban ezt a képesség-összetevőt, az MH 2. KRDD különleges műveleti osztagai jelentik. Néhány alegység alapfeladatainak ellátása mellett – emelt szintű képességek birtokában – képes támogatni a különleges erőket. Ilyenek az MH 2. KRDD rohamlövész osztagai. Ki kell hangsúlyozni a különbséget a két katonai szervezet között, mivel a (könnyű) lövészalagság alaprendelése nem a különleges műveletek végrehajtása, ugyanakkor kiképzettsége és felszerelése lehetővé teszik számára a különleges műveleti alegységek támogatását. Ez igaz a többi képesség összetevőre, így a repülő erőkre is. A támogató repülőerők feladata sokrétű. A legfontosabbak és a leggyakrabban kihasznált képességek a szállítás és a tüztámogatás, de a vezetés-irányítás támogatása, felderítés, hírszerzés végrehajtása, az elektronikai harctámogatás sem ritka. Magyar vonatkozásban az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis kijelölt helikopterei jelentik ezt a rész-képességet. Az úgynevezett „soft” képességek – civil-katonai együttműködés, pszichológiai hadviselés (CIMIC, PSYOPS) – jelentős képességösszetevők a sikeres különleges műveleti feladat végrehajtás szempontjából, mivel a csoportok a saját csapatoktól távol vagy elzártan hajtják végre feladataikat, így különösen értékes a CIMIC és a PSYOPS képességek alkalmazása a helyi lakosság, a befogadó nemzet és a szemben álló fél moráljának, akaratának és tevékenységének befolyásolására. Az MH tekintetében a Civil Katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ nyújtja ezt a támogató képességet. A különleges művelet különleges információigényt is követel. A stratégiai, hadműveleti érdekekben végrehajtott különleges műveleti küldetések tervező munkájához a szükséges információt a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) is kiegészítheti.⁷

Az MH KM-i képességének küldetése egy kiterjedt fegyveres konfliktus megakadályozása, vagy annak elkerülhetlenségekor, kedvező feltételek megteremtése a KM körébe tartozó harcászati eljárások alkalmazásával. A képesség alkalmas területvédelmi erők harcban történő vezetésére, ezzel képesek az erőszorosozásra.⁸

⁷ Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre. Doktori (PhD) értekezés, ZMNE, Budapest, 2008. 73. o.

⁸ Nytsz. 1518/162/11-65/2015, 2015.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

KÜLÖNLEGES MŰVELEI ERŐK LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSA

A KM-i erők logisztikai támogatásának általános alapelveit alapvetően az Ált/49 KMD 1 és az Ált/217 LOGD 3 tárgyalja.⁹ A speciális, kizárólag a KM-i alegységekre jellemző utánpótlási eljárásokat és módszereket a 94/658. számú, a „Különleges műveleti erők alkalmazásának irányelvei” című kiadvány részletezi. Az MH kiadványaiban rögzített KM specifikus logisztikai támogatási alapelvek az alábbiak szerint összegezhetők.

A KM-i erők logisztikai támogatásának szervezését leginkább a rejtettség, az időbeniség, a művelet mélysége, a csoportok összetétele és az alkalmazott harceljárás befolyásolja. A támogatást úgy kell megszervezni, hogy az ellenséges terület mélységében is biztosítsa a felmerült igények kielégítését. Ennek érdekében kiemelt szerepet kapott a rejtettséget leginkább lehetővé tevő légi vagy vízi utánszállítási lehetőségek igénybevétele. A támogatás tervezésekor az integrált, nagy logisztikai bázisok helyett a kisebb logisztikai elemek működtetése szükséges. A támogató rendszernek biztosítania kell a különleges felderítés és a közvetlen műveletek esetén megjelenő, dinamikusan változó anyagigényeket is. Amennyiben a rejtett logisztikai bázis létesítése nem valósítható meg, úgy fel kell mérni a helyszíni beszerzés lehetőségeit. A különleges műveleti erőket közvetlenül támogató logisztikai alegységnek képesnek kell lennie arra, hogy a csoportok mellett előretolt bázist hozzon létre és működtessen. A harcrendi elem feladata az utánpótláshoz és a feltöltéshez szükséges speciális készletek biztosítása. Emellett rendelkezésre kell állnia az egyedi technikai eszközök javításához szükséges képességnek, esetleg a cserekészletnek is. A speciális eszközök a hagyományostól eltérő feladatrendszer miatt jelennek meg. A logisztikával szemben kiemelt követelményként jelentkezik a különleges felszerelések¹⁰ biztosítása. Előfordulhat olyan feladat, amihez egyénekenként eltérő eszközök szükségesek. A támogató rendszernek ezért az egyes katona szintjéig biztosítania kell a feladat végrehajtásához szükséges, esetenként többfunkciós, megnövelt élettartamú és a rejtettséget lehetővé tevő felszereléseket és anyagokat. A követelményeknek megfelelő felszerelés ugyanakkor nem korlátozhatja a mobilitást és a rejtettséget. A műveleti biztonság a KM-i feladatok sikerének első számú feltétele, melyet a logisztikai támogató rendszernek is figyelembe kell vennie. Az információkhoz való hozzáférést korlátozni kell a KM-i erők számára rendelkezésre álló készletekről, az igénylés és az ellátás rendjéről, az utánpótlásról, valamint az elérhető szakemberekről. Ebben a tekintetben a műveleti biztonság különösen érzékeny kérdés a már említett helyszíni beszerzések végrehajtásánál. Erre azért van szükség, hogy a szemben álló fél ne értesülhessen a logisztikai képességekről, ne tudjon következtetéseket levonni a különleges műveleti erők összetételéről és soron következő feladatairól.¹¹

A speciális követelményeket már a logisztikai tervezés időszakában figyelembe kell venni. Az elemző-értékelő, valamint a döntéselőkészítő folyamatok során egyaránt meg

⁹ Ált/217 MH Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína 3. kiadása, 2015.

¹⁰ A hozzájuk kapcsolódó speciális javító- és karbantartó-anyagigénnyel együtt.

¹¹ Ált/217.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

kell határozni a művelet általános és a hagyományostól eltérő logisztikai szükségleteit. A speciális anyagi és egyéb igények a logisztikai támogatási koncepció részét képezik. A végrehajtandó konkrét támogatási feladatokat folyamatosan egyeztetik a csoporttal. A támogatás tervezésében ez KM-i sajátosságnak mondható, mivel ilyen kis létszámú alegységgel más fegyvernemeknél nem egyeztetik a logisztikai támogatás szükségleteit. A legfontosabb követelmény, hogy a logisztikai tervezés legyen összhangban a művelettervezés fázisaival, és tartsa szem előtt a művelet elsődlegességének elvét.¹²

Ennek megfelelően a logisztikai támogatás és annak tervezése, hagyományostól eltérő elemekkel egészül ki. A KM-i erők alkalmazásakor a logisztikai támogatás tervezése, szervezése és végrehajtása folyamatos, dinamikusan változó tevékenységgé válik a vezetés-irányítás minden szintjén. A végrehajtott feladattól függően a csoportok utánpótlása nem kizárólag harcászati, hanem hadműveleti feladatként is jelentkezik. Az utánpótlás szervezése a KM-i parancsnok felelőssége, mivel ő ismeri részletesen a rendelkezésre álló erőket, eszközöket, körülményeket, összefüggéseket, valamint a kijuttatás lehetséges eszközeit. A részletes tervezés előfeltétele a hagyományostól eltérő utánpótlás végrehajtásának.¹³

Ebben a formában a logisztikai támogatás tervezése, szervezése és végrehajtása más alegységeknél nem található meg, ezért ez KM-i sajátosság. Ilyen hagyományostól lényegesen eltérő módszer a vészhelyzeti, a hívásra történő és a hátrahagyott utánpótlás. A vészhelyzeti logisztikai utánpótlás a csoport feladatvégrehajtása vagy túlélése érdekében biztosított anyagi készlet, melyet a csoport állít össze a feladatvégrehajtás megkezdése előtt. Az eljárást akkor alkalmazzák, ha a csoporttal nincs kapcsolat a beszivárgást követő meghatározott időn belül, vagy ha az alegység a feladat végrehajtás után nem jelentkezik. A támogató központ szervezi a hívásra történő utánpótlást, amennyiben nem tervezett anyagok felhasználására van szükség egy adott műveletben. Az utánpótlás csomagot a megadott anyagszükséglet szerint állítják össze, és a kért helyre juttatják ki. A logisztikai utánpótlás hátrahagyása egy alternatív módja lehet a csoportok ellátásának. A módszert általában saját területen alkalmazzák, ahol azt víz vagy föld alá rejtetten helyezik el. A visszahagyott anyagi készletet a csoportok felhasználhatják, de a hátrahagyás helyét eredeti helyzetnek megfelelően visszaállítják. Abban az esetben, ha a készletet más csoport részére helyezték el, a felhasználáshoz a hadszíntér KM-i parancsnokának felhatalmazása szükséges.¹⁴

A KM specifikus logisztikai támogatás alapelveinek, módszereinek és eljárásainak összefoglalása után megállapítható, hogy a speciális utánpótlás szervezési eljárások¹⁵ előre nem látható anyagok és felszerelések biztosítását követelik meg a logisztikai támogató rendszertől. A váratlan igények kielégítésére a folyó művelet alatt nagyon kevés idő áll

¹² Ált/49, (4–9) 4–11. o.

¹³ Uo.

¹⁴ Nytsz. 94/658, 2008, 25–26. o.

¹⁵ Kiemelten a hívásra történő és a vészhelyzeti utánpótlás.

rendelkezésre. Még a legkörültekingtőbb logisztikai tervezés sem tudja biztosítani a váratlan, dinamikusán változó KM-i igényeket, ezért előtérbe kerül a valós idejű, igénylés alapú ellátás. Ebből az következik, hogy a hagyományos igénylési és ellátási rend, valamint annak ideje lényegesen lerövidül. A fogadó oldalon tehát szükség van a különleges műveletekben jártas logisztikai tisztre (altisztre), a kijuttatási módnak megfelelő szállító kapacitásra, és az azonnali beszerzési jogkörre. A fejezetben eddig tárgyaltak alapján megállapítható, hogy a KM-i erő a hagyományostól lényegesen eltérő követelményeket is támasztanak a konvencionális logisztikai támogató rendszerrel szemben. A speciális igények kiemelten érintik az infrastrukturális támogatást,¹⁶ az anyagi-, technikai támogatást,¹⁷ a szállítást,¹⁸ az üzemen tartást,¹⁹ a tervező, döntés előkészítő folyamatot, valamint a befogadó nemzeti támogatást.²⁰

KÜLÖNLEGES MŰVELETI KOMPONENS PARANCSNOKSÁG LOGISZTIKAI ALAPELVEK

A különleges műveleti komponens parancsnokság (Special Operations Component Command, a továbbiakban: SOCC) valamely keretnemzet bázisán megalakított egy vagy többnemzeti, ideiglenes – a különleges műveletekért felelős – vezetési elem. Hadműveleti lehetőségei nagyban függnek a felajánlott alegységek képességeitől és a nemzeti korlátozásoktól. Ezek az alapadatok döntően befolyásolják a logisztikai támogatás tervezését is. Ennek az az oka, hogy a logisztikai támogató rendszert adott feladatra szervezik a műveleti követelmények és a hadszíntér támogató kapacitásának ismeretében. A SOCC logisztikai támogatását a Special Operations Component Command Manual című kiadványon keresztül foglalom össze.²¹ A szabályzat alapot szolgáltat a SOCC egységes értelmezéséhez a szervezeti felépítés, az erőgenerálás, a felelősségi területek és az összhaderőnemi KM-i eljárások területén.

A parancsnokságot az SOTG-k követelményrendszerének és alkalmazási időtartamának megfelelően hozzák létre. A SOCC számára a keretnemzet biztosítja a kulcsbeosztású személyeket, a vezetésirányítási rendszert és az alapvető támogatási funkciókat. Emellett a keretnemzet feladata a harci kiszolgáló támogatás biztosítása is. Alapkövetelmény legalább egy SOTG és a légi szállító képesség rendelkezésre állása. Alárendeltségébe a KM-i specialitásoknak megfelelő vezetésirányítási, összekötő és harcrendi elemek, valamint vezetésbiztosító alegységek tartoznak. Szervezetébe az együttműködő nemzetek SOTG-t és más szervezeti elemeket delegálhatnak. A parancsnokság az adott műveleti területen valamennyi KM-i tevékenységért felelős. Tevékenységének és szervezeti felépítésének

¹⁶ A rejtett bázisok berendezése és az izolációs helységek biztosítása miatt.

¹⁷ A dinamikusán változó anyagi igények valós idejű biztosítása miatt.

¹⁸ A speciális eszközök rejtett vízi, légi utánszállítása révén.

¹⁹ A speciális eszközök javítása, cseréje előretolt logisztikai bázison is indokolt lehet.

²⁰ A KM-i igények megállapítása miatt.

²¹ Special Operations Component Command Manual, 2014.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

tervezésére a NATO irányelvei az irányadóak. Ennek megfelelően bármelyik, a NATO parancsnokságok szervezésében elfogadott elv érvényesíthető. A parancsnokság tehát lehet integrált, vezető nemzeti vagy keretnemzeti. Az erők telepítése nemzeti felelősség, a NATO általános elvei szerint.²²

A logisztikai támogatás sikeres végrehajtása érdekében a harckiszolgáló támogatás egyes funkcióit (J4, J1, J8) támogató központba szervezik, melyet a J4 részlegvezető vezet a törzsfőnök alárendeltségében. A rendkívül szerteágazó KM-i és támogató feladatrendszer miatt a SOCC szervezetében kiemelten kezelik az összekötő elemek tevékenységét. Erre azért van szükség, mert a parancsnokság összekötő csoportokat küld a vezetés irányítás minden szintjén valamennyi szervezeti elemhez, amellyel közös műveletet hajt végre.²³

A SOCC képessége nagyban függ a nemzeti korlátozásoktól és a felajánlott alegységek képességeitől. Ezek az alapadatok döntően befolyásolják a logisztikai tervezést is. Általánosan elmondható, hogy a KM-i küldetéseket gyakran hajtják végre olyan területen, amely nélküli a jól kiépített logisztikai és egyéb támogató rendszereket. Az ilyen speciális feladatok ezért egyaránt igényelnek hagyományos és attól eltérő logisztikai támogatást is. A küldetések szűk időkorlátai miatt a specifikus logisztikai támogató rendszer gyors telepíthetősége alapkövetelmény. Ezekből az következik, hogy a hadszíntéren, művelet specifikus – a hagyományostól lényegesen eltérő, esetleg egyedi – logisztikai támogatás-szervezési eljárásokat kell kidolgozni a SOCC sikerének érdekében. A szerteágazó feladat- és kapcsolati rendszer miatt kiemelt szerepe van a telepítést és az integrációt biztosító szervezeti elemeknek. Az összetett tevékenység miatt nagy kihívást jelent a műveleti igények és a nemzeti korlátozások összhangjának megtalálása. Emellett alapvető követelmény, hogy a feladatra szervezett KM-i alegységnek gyenge (konvencionális) logisztika támogatás mellett is el kell végeznie feladatait. A logisztikai támogatás tervezését és szervezését a KM-i követelmények jelentősen befolyásolják. Ezeket a specialitásokat a logisztikai támogatás valamennyi funkcionális területén fegyelembe kell venni:

EGÉSZSÉGÜGYI TÁMOGATÁS

A SOCC egészségügyi támogatásának alapvető feladata a megelőző egészségügyi szolgáltatások nyújtása. Az egészségügyi szolgálat törzse „felderítési” adatokat és egészségügyi tervet szolgáltat a parancsnoknak annak érdekében, hogy csökkentse a műveleti környezet csoportokra gyakorolt egészségkárosító hatását. A törzs tervezi az egészségügyi kiürítés feladatrendszerét is. A SOCC általában ROLE 2, a SOTG-k ROLE 1 képességgel rendelkeznek.²⁴

SZÁLLÍTÁS

²² SOCC Manual, 2014. 30–31. o.

²³ SOCC Manual, 2014. 17–19. o.

²⁴ Uo. 164. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A KM-i alegységek a ki- és a visszatelepítés időszakában vagy jelentős utánpótlás esetén stratégiai szállítási képességet vesznek igénybe. A szervezetszerű légiszállítási kapacitás a hadszíntéren belüli feladatok megoldására koncentrál. Abban az esetben, ha a KM-i küldetés meghaladja a szervezetszerű légi szállító kapacitást, a stratégiai képességek is alkalmazhatók. A SOCC J4 kiemelt feladata a hagyományos feladatrendszeren túl a KM specifikus mozgató-szállítás szervezése. Ezt a feladatot általában az összhaderőnemi mozgáskoordinációs központon keresztül hajtja végre.²⁵

ÜZEMANYAG

Az üzemanyag kiszolgáló rendszert a „befogadó” bázis biztosítja. A független üzemanyag-ellátó rendszer telepítésére abban az esetben kerülhet sor, ha a KM-i alegységek expedíciós műveletben vesznek részt. Alapvetően ebben az esetben is a NATO képességeit alkalmazzák. Ha a befogadó nemzeti támogatás (a továbbiakban: BNT) keretében oldják meg az üzemanyag-utánpótlást, gondoskodni kell a teljes rendszer bevizsgálásáról.²⁶

KARBANTARTÁS

A KM-i alegységek karbantartási kapacitása általában a küldetés-specifikus fegyverrendszerek kiszolgálására korlátozódik. A közös használatú technikai eszközök karbantartását a konvencionális logisztikai támogató rendszer biztosítja. Ezt gyakran egészítik ki a speciális felszerelések karbantartására szolgáló szervezeti elemekkel. Ebből az következik, hogy az SOTG csak korlátozott önálló karbantartó kapacitással rendelkezik. A logisztikai jelenlét tovább csökkenthető, ha a SOCC speciális felszerelése is egységesek, mert ezzel a karbantartást végrehajtó alegységek létszáma csökkenthető.

ELLÁTÁS

Egyedi sajátosság, hogy a küldetést végrehajtó KM-i alegység utánpótlásának szervezése és a kijuttatás is KM-i feladat. Ez gyakran igényel a hagyományos logisztikai támogatástól eltérő módszereket és eljárásokat, ide értve akár a KM-i repülőerők alkalmazását is. A sikeres feladatvégrehajtás érdekében ezért minden SOTG rendelkezik szervezetszerű támogató képességgel. A feladatvégrehajtásban együttműködik a hadszíntér konvencionális logisztikai támogató rendszere, és minden részt vevő nemzet támogató eleme. A SOTG-k logisztikai támogatásának tervezését és szervezését nagyban megkönnyíti, ha a közös használatú anyagok felhasználásáról, karbantartásáról és az utánpótlásáról egyezmény születik a részt vevő nemzetek között (például: azonos típusú technikai eszközök, élelmezés, víz, üzemanyag).²⁷

²⁵ Uo.

²⁶ SOCC Manual, 2014. 164. o.

²⁷ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

INFRASTRUKTÚRA

A SOCC J4 koordinálja a KM-i alegységek infrastrukturális igényeinek kielégítését. A feladatrendszer magába foglalja a szakalegységek tevékenységének ellenőrzését, az ingatlanokkal kapcsolatos ügyintézését és a környezetvédelmi szakfeladatokat is. A feladatrendszer kiemelten fontos a KM-i alegységek esetében, mert a speciális feladatrendszerből adódóan gyakran alapkövetelmény az izolált elhelyezés.²⁸

VÁLLALKOZÓI LOGISZTIKA

A vállalkozói logisztika koordinációját a magasabbparancsnokság (a hadszíntéren ez lehet a Joint Logistic Support Group is) általában fenntartja magának. Ennek az az oka, hogy így egy szervezetben koncentrálódik a beszerzési eljárások ügyintézése és az ehhez kapcsolódó jogi-igazgatási támogatás is. Ezzel a szervezési módszerrel elkerülhető a kapacitások szükségtelen többszörözése. Néhány speciális esetben a SOCC kaphat olyan jogkört, amivel szolgáltatást szerezhet be. Erre akkor van szükség, ha a parancsnokság a feladatait a központi logisztikai erőforrásoktól távol hajtja végre. Ebben az esetben a SOCC állományába feltétlenül biztosítani kell a szükséges szakbeosztású személyeket.²⁹

A LOGISZTIKAI TERVEZÉS

A SOCC J4 teljes felelőssége, hogy a fent említett funkcionális területek KM-i sajátosságait integrálja a hagyományos logisztikai támogató rendszerbe. Ezek mellett a tevékenysége magába foglalja a konvencionális logisztikai támogatási feladatokat is (például: ellátás, logisztikai információ menedzsment, javítás-karbantartás, mozgatás-szállítás, speciális esetben az RSOI egyes feladatai, üzemanyag-ellátás, egészségügyi támogatás, egészségügyi logisztika, robbanóanyag-ellátás, a vállalkozói logisztikai beszerzésével és a BNT feladatkörével kapcsolatos egyes feladatok). A SOCC J4 törzs nem többszörözheti a konvencionális logisztikai támogató rendszer képességeit, ezért kiemelt jelentőségű a koordináció a hadszíntéri támogató rendszer harcrendi elemeivel.³⁰

A KM-i eljárások miatt speciális logisztikai támogatási igények keletkezhetnek a SOCC-nál és az alárendelt alegységeknél egyaránt. A hagyományos logisztikai támogató rendszer képességeit meghaladó igények korai azonosítása nagyban leegyszerűsíti a KM-specifikus logisztikai támogatás beillesztését a hadszíntér konvencionális logisztikai támogató rendszerébe. Ezeket az egyedi igényeket a hadművelleti követelmények megismerése után azonnal, stratégiai szinten tervezni kell. Erre azért van szükség, mert így hatékony a KM-i küldetések logisztikai támogatásának tervezése, ami a siker egyik alapvető feltétele. Ezeket a speciális logisztikai támogatási igényeket a SOR-ban rögzítik. A NATO logisztikai doktrínái hangsúlyozzák a logisztikai támogatás közös felelősségét. Ebből következik, hogy

²⁸ Uo.

²⁹ SOCC Manual, 2014. 164. o.

³⁰ Uo. 171–173. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

a logisztikai támogatás tervezésének időszakában a NATO parancsnoknak és a részt vevő nemzetek KM-i erőinek egyaránt részt kell venniük a támogatási koncepció kialakításában. Ennek elengedhetetlen feltétele a hadművelleti követelmények pontos ismerete. Kizárólag ennek birtokában lehet megkezdeni a feladatközpontú logisztikai támogató rendszer tervezését. Erre alkalmazni kell a NATO logisztikai támogatási módszereit és eljárásait. A parancsnoki szándéknak megfelelően tervezni kell a rendelkezésre álló erőforrások elosztását a SOTG-k között. A művelleti koncepció és a KM-i küldetés követelményeinek megfelelően tervezni kell a KM specifikus felszerelések és szolgáltatások beszerzését, amely nemzeti felelősség. A logisztikai támogatás tervezésére alapvetően a vezető nemzeti és a feladatra szakosodott nemzet logisztikai támogatási eljárásai az elfogadottak, melyek a „KÜLÖNLEGES MŰVELEI ERŐK LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSA” című alfejezetben tárgyalt KM-i specialitásokkal egészülnek ki. A tervezési eljárás alatt meghatározzák a logisztikai tervezési alapadatokat, a követelményeket, a logisztikai támogatási koncepciót, a szükséges logisztikai támogató alegység szervezeti felépítését, meghatározzák a művelleti terület logisztikai támogatási képességeit, valamint a BNT és a vállalkozói logisztika adta lehetőségeket. Végrehajtják a mozgáskoordinációs, az egészségügyi, a BNT, az infrastrukturális és a pénzügyi tervezést. Megvizsgálják az együttműködő, nem NATO tagországok logisztikai támogató alegységeinek képességeit.³¹

„BÁZIS” LOGISZTIKA, BNT

A KM-i alegységek gyakran települnek előretolt művelleti bázisokon (Forward Operating Base, a továbbiakban: FOB). Ezeknek a létesítményeknek nagy előnye, hogy a KM-i alegységek alkalmazási területeihez közel települnek, és nincsenek kitéve a szembenálló fél közvetlen behatásainak. A FOB gyakran repülőtérrel vagy annak közelében épül ki, amely a logisztikai támogatás szervezését nagyban megkönnyíti. A közös használatú anyagok és szolgáltatások ellentételezése egyszerű, a SOCC és az alárendelt alegységek egy helyszínen telepíthetők, a bázis adta lehetőségek maximálisan kihasználhatók (például: őrzésvédelem, veszélyes anyagkezelés stb.).³²

A BNT a logisztikai támogatás alternatív, erősokszorozó képessége lehet. Nagyban csökkentheti a telepített logisztikai támogató rendszer erőszükségletét, az általános felhasználású anyagok és technikai eszközök vonatkozásában. A számos előny mellett azonban számolni kell a KM-i sajátosságokkal, már a BNT tervezésének időszakában. A legfontosabb a művelleti biztonság kérdése: az igényelt szolgáltatásokból következtetni lehet a feladatrendszerre és az alegységek nagyságára egyaránt. Emellett számításba kell venni, hogy a nemzetek jól működő kormányzat nélkül nem képesek megbízható BNT-t nyújtani, de helyi szinten elérhető lehet a vállalkozói logisztika. Ezért rendelkezni kell olyan jogkörrel, ami biztosítja a szükséges szolgáltatások megvásárlását. Amennyiben a feladat

³¹ SOCC Manual, 2014, 166–169. o.

³² Uo. 170. o.

elvégzését a SOCC-nak delegálják, rendelkezni kell jogkörrel arra, hogy a SOCC parancsnok közvetlenül a szolgáltatóval tudjon tárgyalni. A hatékonyság maximalizálása érdekében a BNT felhasználását központilag kell kezelni. A feladat ellátására külön szakembert kell felkészíteni. Nélkülözhetetlen a civil-katonai kapcsolatokért felelős és a jogász szakbeosztású katonák bevonása a tárgyalásokba, emellett a biztonsági szempontok miatt a J2 és a biztonsági szolgálatok alkalmazására is szükség lehet.³³

A logisztikai támogatás tervezésénél, szervezésénél és végrehajtásánál figyelembe kell venni, hogy a már települt SOTG-nek 30 napig képesnek kell lennie az önálló műveleti alkalmazásra.³⁴

SOCC LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSI KONCEPCIÓ

Az MH KM-i erők és a SOCC követelményrendszerének elemzése után feltételezhető, hogy számos területen fejlesztésre van szükség annak érdekében, hogy az MH logisztikai támogató rendszere hatékony választ tudjon adni a KM-i kihívásokra. A további fejezetnek az a célja, hogy a kialakult helyzetből kiindulva egy olyan javaslatot tegyen, amellyel hatékony választ tudunk adni a SOCC hadműveleti elvárásaira. A kidolgozott koncepció kiinduló pontként kezeli az érvényben levő logisztikai utaltsági rendet. A javaslatnak az az alapja, hogy a SOCC és az MH különleges műveleti erőinek logisztikai támogatása nem kezelhető elkülönítve. Ennek megfelelően a SOCC logisztikai támogatásának alapelveit a megfogalmazott eredmények alapján az alábbiak szerint foglalom össze.

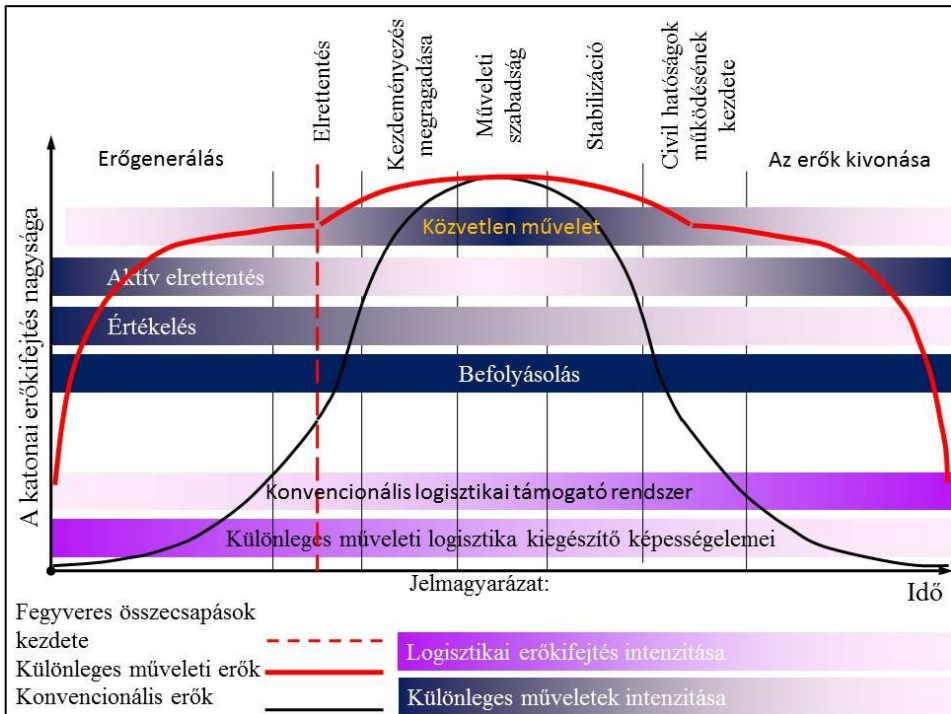
A KM specifikus logisztikai támogatás átfogó megközelítést követel meg. Ez a szemlélet magába foglalja a logisztikai beszerzés, a készenlét, a művelettervezés és a telepíthetőség feladatrendszerét. A KM specifikus logisztikai támogatás az összhaderőnemi logisztikai támogatásra épül. Ez a rendszer módszereivel és eljárásaival speciális esetekben korlátozottan képes a KM-i igények kiszolgálására. Ennek ellensúlyozására a hagyományos logisztikai támogató rendszert kiegészítő képességelemekkel kell bővíteni. Ezek a hozzáadott szervezetek (módszerek, eljárások) addig tarthatók fenn, amíg a konvencionális logisztikai támogató rendszer nem képes a feladatok átvételére. A támogató struktúrát úgy kell megalkotni, hogy az ne többszörözze az összhaderőnemi (hadszintéri) logisztikai támogató rendszer már meglévő képességeit. Az elvek gyakorlati alkalmazását az alábbi ábra szemlélteti:

³³ Uo. 170–171. o.

³⁴ SOCC Manual, 2014. 165. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

2. ábra: A SOCC logisztikai támogatási koncepció³⁵ (ADP 3-05, 2012, 6. o.)

Az ábra tanulmányozása után megfigyelhető, hogy a konvencionális és a KM-i erők alkalmazásának intenzitása a műveletek egyes fázisaiban jelentősen eltérő. Ebből következik, hogy a hagyományos logisztikai támogató rendszer a KM-i erőket hatékonyan nem képes támogatni, mert ez a hadszíntéren nem áll rendelkezésre. A képességihiány ellensúlyozására van szükség annak érdekében, hogy a KM-i alegységek a feladataikat el tudják látni. A koncepciónak megfelelően a kiegészítő szervezeti elemek kizárólag olyan rész-képességelemeket tartalmaznak, amelyekkel a konvencionális (hadszíntéri) logisztikai támogató rendszer nem rendelkezik, vagy nem tudja biztosítani a művelet adott fázisában. A szervezeti felépítést úgy kell megalkotni, hogy az biztosítsa a gyors logisztikai reagálást addig, amíg a konvencionális logisztikai támogató rendszer nem képes a feladatok átvételére.

A „KÜLÖNLEGES MŰVELETI KOMPONENS PARANCSNOKSÁG LOGISZTIKAI ALAPELVEK” című fejezetben részleteztem, hogy a SOCC valamely keretnemzet bázisán megalakított egy vagy többnemzeti, ideiglenes összhaderőnemi KM-i

³⁵ Az ábrát a szerző készítette a hivatkozott forrás alapján.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

komponens parancsnokság. Ennek megfelelően logisztikai támogató rendszere is ideiglenes jelleggel szervezhető. Ez azt jelenti, hogy a katonai szervezet állományába olyan harcrendi elemeket telepítenek, amelyeket egy másik egység állományában rendszeresítettek. Ezeknek a szervezeti elemeknek alaprendeltetésű feladataikon túl képesnek kell lenniük arra, hogy a SOCC feladatrendszerét is teljes körűen támogassák. Mivel a KM-i alegységek stratégiai feladatrendszerrel látnak el, ezért hasonló képességekkel rendelkező támogató alegységekre van szükségük. Elengedhetetlen tehát egy stratégiai (rész)képességekkel rendelkező logisztikai támogató alegység szervezése. Az alegység szervezeti felépítése és felszerelése teljes egészében a KM-i feladatrendszerhez igazodik. Alaprendeltetése a gyorsan telepíthető KM specifikus logisztikai támogató képesség fenntartása, a konvencionális támogató rendszer kiépültségéig. Az alegység (zászlóalj) a hadszíntéren képes kell legyen:

- a hadszíntéri KM-i küldetések logisztikai támogatásának tervezésére, szervezésére és koordinációjára;
- a logisztikai helyzetismeretet fenntartására a telepített KM-i erők vonatkozásában;
- a kommunikációs rendszer telepítésére;
- a kisméretű, moduláris szervezeti elemeket telepítésére;
- a korlátozott képességű egészségügyi képesség telepítésére (ROLE 2-);
- összekötő elemeivel kapcsolat fenntartására az együttműködő (al) egységekkel és parancsnokságokkal;
- a harcászati szintű kiegészítő támogató képességelemek telepítésére.

Az összekötő elemek az együttműködő szervezetek közelében települnek annak érdekében, hogy biztosítsák a KM-i igények beillesztését a konvencionális logisztikai támogató rendszerbe. A telepített szervezeti elemek a hadművelleti és a hadszíntér logisztikai támogatási lehetőségeinek megfelelően települnek az előretolt művelleti bázisokon (FOB) vagy a SOCC területén.³⁶

Az alegység képes logisztikai támogatást nyújtani a parancsnokság és az alárendelt (támogató, együttműködő) alegységek számára egyaránt. A zászlóalj parancsnoka szervezi a logisztikai támogatás végrehajtását. A logisztikai művelettervező részleg tervezi és szervezi a SOTG-k és a megerősítő erők logisztikai támogatását. A zászlóalj végzi a KM specifikus logisztikai támogatást. Szükség esetén korlátozottan képes a konvencionális logisztikai támogatási funkciók végzésére is a közös használatú anyagok tekintetében. A korlátozott létszám- és technikai eszközök miatt ezeket a támogatási funkciókat csak rövid időtartamban képes biztosítani. Elengedhetetlen tehát az összhaderőnemi képességek bevonása a műveletek korai fázisa után. Ezekre a képességekre különösen akkor van szükség, ha a parancsnokság művelleti tempója magas, de alacsony infrastruktúrával rendelkező területen települ. Már a tervezés időszakában kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a korlátozott képességek miatt egyes feladatok megoldására a különleges műveleti erőket támogató alegységek önállóan nem képesek. (Ilyen lehet például a kegyeleti felada-

³⁶ SOF Reference Manual, 2015. (3–18) 3-21. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

tok ellátása, a fürdetés és mosatás, a pénzügy, a FOB egyes balesetvédelmi és biztonsági funkcióinak ellátása,³⁷ speciális raktározási feladatok,³⁸ jogi-igazgatási feladatok, karbantartó képesség, MEDEVAC támogatás vagy a fogászati, szemészeti, vérellátó képesség.)³⁹

Szakasz erejű szervezet biztosítja a SOTG parancsnokság számára a szükséges kiszolgáló funkciókat.⁴⁰ A harctámogató alegység KM specifikus feladata a parancsnokság telepítése, izolációja és ellátása. Ezen kívül a SOTG szervezetszerű támogató alegységgel is rendelkezik. Szervezeti felépítése és felszerelése a KM-i specialitásokhoz igazodik. Szervezeti elemeivel biztosítja az adminisztratív és a logisztikai támogatást. A harcoló alegységek vezetési elemei a parancsnokságtól elkülönülten települnek.

A KONCEPCIÓ GYAKORLATI MEGVALÓSÍTHATÓSÁGA

Az előző fejezetekben tárgyalt specifikumok és képességekvetelmények megvalósíthatóságát kettő változatban tartom elképzelhetőnek. Az első esetben a különleges művelei erőket közvetlenül támogató logisztikai rendszert a keretnemzet felelősségén belül, annak részfeladatoként szervezik. A második többnemzeti megoldáson alapul.

Az első változat szerint a „SOCC LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSI KONCEPCIÓ” című fejezetben megfogalmazott képességekvetelményeknek megfelelő (önálló) támogató zászlóalj vagy az MH 2. KRDD szakállománya (szervezetfejlesztés után) biztosíthatja a SOCC logisztikai támogató rendszerének képességeit. A cikk terjedelmi korlátai miatt ebben a fejezetben kizárólag arra az esetre térek ki, amikor a harcokszolgáló-támogató funkciókat az MH 2. KRDD alárendelt támogató alegységeként szervezik.

Ennek megfelelően a dandár szervezeti elemei alaprendeltetésű feladataikon túl képesek arra, hogy a SOCC feladatrendszerét is teljes körűen kiszolgálják. A logisztikai támogatás alapja az MH összhaderőnemi logisztikai támogató képessége, az érvényben levő logisztikai utaltsági rend és az MH 86. SZHB laktanya logisztikai támogató képessége (a továbbiakban a fejezetben: konvencionális logisztikai támogató rendszer). Állománytáblában kizárólag azok a képességek jelennek meg, amelyeket a konvencionális logisztikai támogató rendszer a SOCC és az MH 2. KRDD számára egyidőben, a hadműveleti követelmények szerint nem képes biztosítani. Ezek a harcrendi elemek tehát „csupán” kiegészítő képességelemek. A hadműveleti követelmények és a hadszíntér logisztikai támogatás képességeinek pontos ismeretében a szükséges alegységek igény szerint „lehívhatók”. A körvonalazott támogató szakalegységek kizárólag olyan rész-képességelemeket tartalmaznak, amelyeket a konvencionális vagy a hadszíntéri logisztikai támogató rendszer nem tud biztosítani a kiképzés vagy a művelet adott fázisában. A szervezeti felépítés biztosítja a KM-i követelmények integrálását a konvencionális logisztikai támogató rendszerbe egyidőben, a vezetés irányítás minden szintjén, valamennyi, a hadműveleti követelmény-

³⁷ Például: tűzoltó alegység.

³⁸ Például: robbanóanyag, lőszer.

³⁹ SOF Reference Manual, 2015. (3–4) 3–5. o.

⁴⁰ Az alegységet a Special Forces Operational Detachment C (SFODC) mintájára szervezik.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ben megfogalmazott műveleti irányban. Ennek megfelelően a konvencionális logisztikai támogatórendszer képességihiányát a dandár speciális, stratégiai és hadműveleti képességekkel rendelkező támogató alegységgel és összekötő elemekkel pótolja. Az első változat előnye, hogy az MH teljes logisztikai támogató rendszerének optimumát figyelembe veszi amellet, hogy megfelel a KM elvárásainak. A meglévő képességeket nem többszörözi, de megnöveli a logisztikai reagáló képességet, ezért magas intenzitású műveletben rövid idő alatt telepíthető. A rendelkezésre álló képességelemek miatt a logisztikai támogató rendszer rugalmas. Megítélésem szerint a vázolt szervezettefejlesztés tovább mutat a SOCC feladatrendszerén. A bemutatott támogató alegység jelentősen növeli a KM-i erők bevetettségét, ami országvédelmi feladatok esetén kimagasló jelentőséggel bírhat, kiemelten a műveletek korai fázisában. Hátránya, hogy szabályzat- és szervezettefejlesztést igényel, mivel a kutatási eredményekre alapozott KM specifikus logisztikai támogatási koncepció számos ponton cáfolja az érvényben levő doktrínális hátteret.

A második változat szerint a SOCC támogató szükségleteit többnemzeti támogató alegység biztosítja. Mivel a SOCC többnemzeti szerepvállaláson is alapulhat (Nato.int, 2017), ezért megítélésem szerint a logisztikai támogatás is szervezhető többnemzeti alapon. A logisztikai, a harctámogató, valamint kiszolgáló alegységeinek szervezeti felépítése ebben az esetben is alapvetően a hadműveleti követelményektől, a nemzeti korlátozásoktól és a hadszíntér támogatás lehetőségeitől függ. A támogató harcrendi elemeknek ebben az esetben is képesnek kell lenniük a feladatrendszer teljekörű támogatására, a „SOCC LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSI KONCEPCIÓ” című alfejezetben felvázolt támogatási koncepció szerint. A többnemzeti logisztikai támogatási koncepciók közül a támogató alegység a többnemzeti integrált logisztikai egység (Multinational Integrated Logistic Unit – a továbbiakban: MILU) mintájára tervezhető, szervezhető és hajtható végre. Itt meg kell azonban jegyezni, hogy ebben a fejezetben tárgyalt többnemzeti logisztikai támogató eljárást a SOCC Manual nem érinti.

A MILU a többnemzeti logisztikai támogatás rugalmas módszere. Ebben az esetben egy nemzet (általában a vezető nemzet) biztosítja az alapvető képességeket, a kulcsbeosztású személyeket, és a vezetés-irányítási rendszert. A partner nemzetek a hiányzó beosztásokat és képességeket töltik fel. Az érvényben levő koncepció szerint az alegység minimálisan század erejű.⁴¹ A katonai szervezet a SOCC közvetlen támogató alegysége, amely a parancsnok közvetlen alárendeltségében látja el feladatrendszerét. A többnemzeti jellegből adódóan számos összekötő beosztást követel meg. A telepített alegységek státuszát egyezmények⁴² rögzítik.

Az eljárás előnye, hogy az MH jelenlegi logisztikai támogató rendszere jól támogatja. Honi szervezettefejlesztés nélkül, többnemzeti alapon végrehajtható. Nincs szükség további, folyamatosan rendelkezésre álló szervezeti elemekre. Hátránya, hogy a MILU-t mint a

⁴¹ AJP-4.9, 2013, (4–1) 3–4. o.

⁴² Például: Status of Forces Agreement (SOFA), Memorandum of Understanding (MOU), Technical Agreement (TA), Statement of Requirement (SOR).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

többnemzeti logisztikai támogatás egyik módszerét a vonatkozó NATO szabályzat alapvetően alacsony intenzitású műveletek esetén említi, ezért ez az eljárás magas hadműveleti tempó esetén a KM-i igények kielégítésére kevésbé alkalmas. Emellett szükséges annak hangsúlyozása, hogy az alegység szervezése, ebből következően telepíthetősége lassú. Meg kell említeni, hogy mindkét támogató eljárás alapján szervezett alegység képes támogatni a már települt SOTG-k 30 napos önálló műveleti alkalmazását, melyet a SOCC Manual követelményként fogalmaz meg.

ÖSSZEGZÉS

Az MH logisztikai támogató rendszerének különleges műveleti szempontok alapján történő vizsgálata után arra a következtetésre jutottam, hogy a különleges műveleti erők műveleti fókuszára ugyanaz a logisztikai támogató rendszer keresi a megoldást, amely a konvencionális erők logisztikai támogatását biztosítja. A KM-i képesség teljes spektrumú támogatása rendkívül szerteágazó képességelemeket követel meg. Jelenleg ezt a támogatást az MH kizárólag az összhaderőnemi képességelemeinek együttes alkalmazásával képes biztosítani. Az MH logisztikai támogató rendszerének a napi feladatok mellett fel kell készülni a képességfejlesztések támogatására is. A kutatási eredmények alapján előrelátható, hogy a SOCC hadműveleti követelményeit egy konvencionális elvek alapján szervezett logisztikai támogató rendszer nagy nehézségek árán lesz képes kiszolgálni. Mindezek alapján kijelenthető, hogy a különleges műveleti erők logisztikai támogatásával kapcsolatban a közeljövőben újfajta megközelítésre lesz szükség.

A különleges műveleti erők logisztikai támogatásának átértelmezése várhatóan számos területre hatást gyakorol. A stratégiai feladatokat végrehajtó kis létszámú alegységek hadműveleti követelményei kikényszerítik az új logisztikai támogatási módszerek és eljárások bevezetését. Ennek eredményeképpen az MH összhaderőnemi műveletei optimalizált normákon alapuló konvencionális logisztikai támogató rendszere kiegészül olyan részkapességekkel, melyek képesek hatékonyan támogatni a különleges műveleti erők dinamikusan változó igényeit.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. 37/2017. (VII. 24.) HM utasítás: A Magyar Honvédség különleges rendeltetésű dandár képesség kialakításával kapcsolatos egyes feladatokról, 2017.
2. ADP 3-05: Special Operations, Headquarters Department of the Army, Washington DC, 2012.
3. AJP-4.9: Allied Joint Doctrine for Multinational Logistic Support, NATO STANDARDIZATION AGENCY (NSA), n. p., 2013.
4. Ált/217: Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína (3. KIADÁS) MH DOFT kód: LOGD 4 (3), Magyar Honvédség, Budapest, 2015.
5. Ált/49: Magyar Honvédség Különleges Műveleti Doktrína 1. kiadás MH DOFT kód: MD 3.5 (1), Magyar Honvédség, Budapest, 2014.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

6. Nato.int: Allies take steps to create multinational Special Forces command. Elérhetőség: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_141441.htm. (Letöltve: 2018. 01. 16.).
7. Nytsz. 1518/162/11-65/2015: Magyar Honvédség különleges rendeltetésű erők küldetés, rendeltetés, fő feladatok, HM HVK HDMCSF, Budapest, 2015.
8. Nytsz. 94/658: A különleges műveleti erők alkalmazásának irányelvei, Székesfehérvár, 2008.
9. Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre. Doktori (PhD) értekezés, ZMNE, Budapest, 2008.
10. SOCC Manual, NATO Special Operations Headquarters, n. p., 2014.
11. SOF Reference manual, Joint Special Operatios University, MacDill AFB, Florida, 2015.

FARKAS SÁNDOR¹**ISIL – A legsikeresebb terrorista szervezet?² II.****ISIL – The most successful terrorist organisation? II.****Absztrakt**

Napjaink legtöbbet emlegetett és sokak által a legveszélyesebbnek tartott dzsihadista szervezete az ISIL. A terrorista tevékenységeket elkövető „magányos farkasok,” a belőlük formálódó terrorista sejtek támadásai, valamint a közel-keleti régióból érkező emberáradat, jelentős kihívást jelentenek hazánknak, az Európai Uniónak és legerősebb szövetségesének az Egyesült Államoknak. A cikk központi témája annak vizsgálata, hogy jelenünk legsikeresebben működő terrorista szervezete csupán „csak” egy terrorista szervezet, vagy annál több.

Kulcsszavak: ISIL, terrorizmus, gerilla katonai gondolkodásmód, bázisterület, terület feletti kontroll

Abstract

The most notorious jihadist organization nowadays considered by many as the most dangerous one, as well is ISIL. The terrorist acts carried out by „lone wolfs” and terrorist cells and the mass of people originated from the Middle-East flooding Europe represent significant challenges to Hungary, the European Union, and it’s most powerful ally, the United States. The central theme of the study is to determine whether ISIL is only a successful terrorist group or something more?

Key words: ISIL, terrorism, guerilla warfare, safe-haven, control a territory

¹ MH 5. Bocskai István Lövészdandár, E-mail: Farkas.sandor2@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2845-7339

² A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

BEVEZETÉS

Számos tanulmány és újságcikk született már, amelyek az ISIL brutalitásáról, sikereiről, a mögötte húzódó ideológiáról, valamint napjainkban mind Irak, mind pedig Szíria területén tapasztalható területvesztéséről szólnak. A megjelent írások szinte mindegyike az ISIL-t napjaink legsikeresebb és legveszélyesebb terrorista szervezeteként említi.³ A tanulmány első részében néhány olyan alapfogalmat vizsgálok meg, melyek segítségével rávilágítok arra, hogy az ISIL több mint egy egyszerű terrorista szervezet, és hogy a terrorizmus széles eszköztárának alkalmazása csupán csak töredéke a szervezet által alkalmazott eljárásoknak.

AZ ISIL ÁLTAL ALKALMAZOTT TERRORISTA MÓDSZEREK

A gerilla katonai gondolkodásmód legalacsonyabb intenzitású tevékenységi formájának alkalmazása rendkívüli jelentőséggel és hatással bír. Ennek oka, hogy a széles társadalmi bázis megléte nélkül is kivitelezhető, a globalizáció és a fejlett információ technológia révén az egész világon jelentős lélektani hatás elérésére képes eljárás mód alkalmazására a Föld szinte bármely pontján, minimális erő igénybevételével, fejlett felderítő és biztonsági erők jelenléte mellett is lehetőség van.

Az ISIL terrorista tevékenységét kettős megközelítésből vizsgálom. Egyrészt a belső zónában⁴ végrehajtott terrorcselekményeket, másrészt a külső zónákban – különös tekintettel Európa területén – elkövetett merényleteket elemzem.

Az Abu Muszab al-Zarqawi által 1999-ben alapított szélsőséges szunnita Egyistenhit és Dzsihad Szervezete az Egyesült Államok iszlám világbeli jelenléte, valamint a nyugati államok Izraelnek nyújtott támogatása miatt fogott fegyvert. A szervezet célpontnak tekintett mindenkit, aki együttműködött az Egyesült Államokkal vagy Izraellel. Az Egyesült Államok által vezetett koalíció iraki megszállását, valamint Szaddam Husszein bukását követően az addig szunnita irányítás alá tartozó Irakot – al-Maliki vezetésével – a korábban a hatalomból teljesen kiszorult síiták vették át. Ennek eredményeként a megszálló erővel kollaboráló síiták váltak Al-Zarqawi fő célpontjává, különösen mivel lényegesen könnyebb célpontnak számítottak, mint a jól felfegyverzett és kiképzett szövetséges haderő katonái. A síiták elleni harc legfőbb oka az amerikaiakkal való együttműködés volt, azonban az ellenük folytatott küzdelem hamarosan vallási jelleget öltött magára, amelynek célja a szunniták megnyerésével – a sikeres gerillaharchoz nélkülözhetetlen – széles társadalmi bázis kiala-

³ Az Institute for the Study of War (ISW) által 2016. januárban kiadott három részes tanulmány első moduljában – U.S. Grand Strategy, al Qaeda and ISIS: Existential Threat to US and Europe – szereplő következtetések szerint, az al Nuszra a társadalmi mozgósítás terén véghezvitt eredményeik, és más ellenálló szervezetekkel való hatékony együttműködése miatt, hosszú távon sikeresebb lesz, mint az ISIL. Kagan, Frederick W. – Kagan, Kimberly – Cafarella, Jennifer – Gambhir, Harleen – Zimmermann, Katherine: Al Qaeda and ISIS: Existential Threats to the U.S. and Europe. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/PLANEX%20Report%201%20--%20FINALFINALFINAL.pdf> (2016. 03. 26.)

⁴ Elsősorban Irak és Szíria területe.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

kítása lett. A síita közösségek ellen végrehajtott terrorista támadások célja az volt, hogy kieroszakolják a síiták megtorló lépéseit,⁵ mely a felekezetek közti szembenállás elmélyüléséhez és a társadalom káoszba taszításához vezetett. Az egyik legnagyobb visszhangot kapott támadást – mely egy népszerű síita vallási vezetővel is végzett – 2003. augusztus 29-én az Ali Imám síita Mecsetnél hajtották végre.⁶

A belső zónában nem kizárólag merényletek formájában nyilvánul meg a terror. A szervezet által elfoglalt területeken élő lakosság ellenállásának megtörése céljából számtalan brutális cselekedet végrehajtására volt és van példa napjainkban is. Az ISIL tevékenységének újszerűsége a terrorcselekmények aprólékos, részletekbe menő bemutatásában van.⁷ A kínzások, kivégzések közösségi médiaalkalmazásokban való bemutatásának célja a meghódított területek lakosságának szüntelen rettegésben tartása, az ISIL ellen harcoló katonák moráljának rombolása, önkéntesek toborzása, valamint a nyugati társadalmak harci akarátának megtörése.⁸ Ezen célok elérése érdekében az ISIL által alkalmazott egyik módszer, hogy az újonnan elfoglalt városokban létrehozzák az úgynevezett „Hodúd” teret, ahol nyilvános kivégzéseket, lefejezéseket, csonkolásokat, keresztre feszítéseket, korbácsolást hajtanak végre.⁹ A sokkhatás elérése érdekében, folyamatosan törekednek arra, hogy a módszereik egyre brutálisabbá váljanak. Ennek érdekében csoportos kivégzéseket, gyerekek által végrehajtott lefejezéseket, emberek felgyújtását,¹⁰ műemlékekhez kötözve történő felrobbantását¹¹ rögzítik videó felvevőikkel és teszik elérhetővé azokat bárki számára az Internet segítségével. A szervezet a Földön élő emberek elenyésző hányadára lehet csak közvetlenül hatással, ezért a közösségi média révén törekednek a társadalom világszintű megszólítására. A meghódított területeken élő emberek lehetséges ellenállási akarátának megtörése céljából alkalmazott terrorcselekmények, valamint a brutalitás globális terjesztése elsődlegesen nem a fizikai hadviselés részét képezik. Az erőszak egy stratégiai eszköz, melynek legfőbb célja a társadalom feletti pszichikai hatás elérése.¹²

A lélektani hatás növelése érdekében az ISIL nem kizárólag a belső zónában hajt végre terrorcselekményeket. A külső zónába – különös tekintettel az Egyesült Államokba és az Európai Unió államaiba – exportált brutalitás jelentős mértékben járul hozzá, hogy a szervezet a nyugati társadalmak mindennapi életében is jelen legyen. Egy távoli, az átlag nyu-

⁵ Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016. 66. o.

⁶ Wedeman, Ben: Najaf bombing kills Shiite leader, followers say. <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/08/29/sprj.irq.najaf/index.html?iref=mpstoryview> (2015. 12. 19.)

⁷ Besenyő – Prantner– Speidl– Vogel: i. m. 182. o.

⁸ Uo. 77–78. o.

⁹ Weiss, Michael – Hassan, Hassan: Az Iszlám Állam, a terror hadserege belülről. HVG Kiadó, Budapest, 2015. 268. o.

¹⁰ Sz. n.: Profile: IS-held Jordanian pilot Moaz al-Kasasbeh. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-31021927> (2016. 01. 23.)

¹¹ Besenyő – Prantner– Speidl– Vogel: i. m. 191. o.

¹² Uo. 133. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

gati állampolgár számára közömbös, sőt talán megvetett ország területén elkövetett mérszálás nem ér el akkora hatást, mint egy, a szomszédban lévő fejlett fővárosban elkövetett robbantás vagy fegyveres támadás. Az ingerek, impulzusok fokozása, valamint az általuk kiváltott reakció elérése érdekében az ISIL a nyugati világba is elhozta a harcot. Napjainkban ez a harc a „Lone Wolf”,¹³ azaz magányos elkövetők által,¹⁴ vagy ezen emberek sejtékké szerveződésének keretei között valósítható meg.¹⁵ Az elmúlt évek során mindkét esetre volt példa. Az ISIL közösségi médián keresztül terjesztett ideológiai meggyőzése vezetett például a magányos elkövetők által végrehajtott san bernardino-i mérszáláshoz.¹⁶ Ebben az esetben semmilyen kapcsolat nem állt fent az ISIL és a támadást végrehajtók között. A párizsi¹⁷ és brüsszeli¹⁸ támadások elrendelése, tervezése, támogatása azonban már egy, az ISIL-el közvetlen kapcsolatban álló személy által történt, aki a művelethez szükséges pénzt és kiképzést is egy szíriai bázison kapta. Az Institute for the Study of War (továbbiakban: ISW) elemzése szerint iraki és szír bázisokon 600 olyan merénylőt képeztek ki, akik képesek a külső zónák területén merényletek végrehajtására.¹⁹ Ezekben a bázisokon az ISIL rendelkezésére álló erők, eszközök, anyagi források lehetővé teszik a szervezet számára egy elhúzódó jellegű terrorista hadjárat folytatását az Egyesült Államok és Európa ellen, és a helyzet tovább romlása esetén akár alacsony intenzitású gerilla hadjáratok végrehajtására is képesé válhatnak.²⁰

Az ISIL célja az exportált terrort a Nyugat megbüntetése, destabilizálása és az ellentétek kiélezése. A szervezet nevében elkövetett terrortámadások a nyugati országok lakosainak az iszlám közösségek elleni fordulását eredményezheti. Ezt kihasználva, a társadalmi szimpátia megnyerése érdekében egyes nyugati politikusok vagy szélsőjobb oldali pártok programjaikban olyan irányokat hirdethetnek, amelyek tovább fokozhatják az Egyesült Államok és Európa területén élő iszlám vallású emberek radikalizálódását. Ennek kirívó példája Európa területén Geert Wilder holland szélsőjobb oldali politikus, aki a nyugat de-izlamizációját hirdette meg, valamint olyan kezdeményezések, mint például az Egye-

¹³ Kagan, F. W. – Kagan, K. – Cafarella– Gambhir – Zimmermann: i. m. 24. o.; Sz. n.: Is ISIS changing its strategy?

<http://edition.cnn.com/videos/world/2015/12/14/is-isis-changing-its-strategy-brief-orig-sdg.cnn/video/playlists/isis-power-an-terror/> (2016. 02. 22.)

¹⁴ A magányos nem a végrehajtó számára értendő, hanem arra, hogy nem áll fent közvetlen kapcsolat az ISIL és a végrehajtók között.

¹⁵ Témáról bővebben: Kagan, F. W. – Kagan, K. – Cafarella– Gambhir – Zimmermann: i. m. 24–27. o.

¹⁶ Sz. n.: San Bernardino shooting.

<http://edition.cnn.com/specials/san-bernardino-shooting> (2016. 01. 13.)

¹⁷ Sz. n.: Paris Terror Attacks.

<http://edition.cnn.com/specials/paris-terror-attacks> (2016. 01. 13.)

¹⁸ Hume, Tim – Ap, Tiffany – Sanchez, Ray, CNN: Here's what we know about the Brussels terror attacks.

<http://edition.cnn.com/2016/03/23/europe/brussels-belgium-attacks-what-we-know/> (2016. 03. 26.)

¹⁹ Gambhir, Harleen: ISIS's Campaign in Europe: March 2016.

<http://understandingwar.org/backgrounder/isiss-campaign-europe-march-2016> (2016. 03. 27.)

²⁰ Kagan, F. W. – Kagan, K. – Cafarella– Gambhir – Zimmermann: i. m. 15. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

sült Államok területére való belépés megtiltása egyes iszlám országokból érkező emberek számára.²¹ Ezt a negatív hozzáállást kihasználva az ISIL képes lehet a Közel-Kelet határain lényegesen túlnyúló vallási és kulturális csatározásokban az iszlám vallásúak védelmezőjeként feltüntetni magát. Ennek, valamint az iszlám és nem iszlám vallásúak közti társadalmi ellentétek kiéleződésének hatására kialakuló káosz, kedvező feltételeket teremthet az ISIL végső politikai céljának megvalósítása szempontjából.

A terrortámadások további célja az európai államok közti feszültség növelése, válsághelyzet elrendelésére tett intézkedések kierőszakolása, állandó félelemmel teli környezet kialakítása, valamint gazdasági veszteség okozása.²² Az európai országok közti nézeteltérések jól érzékelhetők például az afrikai és közel-keleti régióból érkező emberáradat kezelése, Nagy-Britanniában az Európai Unióból való kiválást támogatók táborának növekedése, valamint a párizsi merényletek után a francia és belga titkosszolgálatok közt a megfelelő szintű együttműködés hiánya miatt felmerülő feszültség terén.²³ Tovább növelve az ISIL által alkalmazott stratégia sikerét, a támadásokat követően a társadalmak biztonságérzetének helyreállítása érdekében a biztonsági erők fokozott jelenléte, a repterek működésének,²⁴ valamint a tömegközlekedés szüneteltetése, a határellenőrzés visszaállítása,²⁵ valamint a csökkenő turizmus²⁶ az Európai Unió országainak euró milliárdjaiba kerül.

Az ISIL leggyakrabban alkalmazott eljárásmodjai közé valóban a terrorizmus tartozik, azonban ezek mellett a gerilla katonai gondolkodásmód egyéb, magasabb intenzitású változatait is nagy számban és jelentős sikerekkel alkalmazza, alkalmazta. Az általuk uralt területek megteremtik a feltételeit a sikeres gerilla- és hagyományos hadviselés ötvözésének a belső zónában, ugyanakkor hozzájárulnak a külső zónák területén végrehajtásra kerülő terrortámadások eredményes megvalósításához is. Ezek a vallási legitimitásnak, katonai képességek kialakításának, államként való működésnek, globális mérvű befolyásnak és egy széles társadalmi réteg feletti kontroll kialakításának alapjául szolgáló – harcászati szempontból felkészülésre, kiképzésre, feltöltésre használt területek – nem csupán a gerilla katonai gondolkodásmód mindhárom intenzitású tevékenységi formájának sikeres megvalósítását teszik lehetővé, hanem rendkívüli rugalmasságot is biztosítanak a konvencionális, a gerilla hadviselés és a terrorista taktika közti váltások megvalósításának.²⁷

²¹ Sz. n.: Trumps' executive order: Who does travel ban affect?

<http://www.bbc.com/news/world-us-canada-38781302> (2017. 11. 21.); Gambhir: i. m.

²² Gambhir: i. m.

²³ Uo.

²⁴ Sz. n.: Update 1 – Brussels Airlines puts airport shutdown costs at 5 mln euros a day.

<http://www.reuters.com/article/belgium-blast-brussels-lufthansa-update-idUSL5N1714AQ> (2016. 04. 02.)

²⁵ Shuster, Simon, Time: Free Travel in Europe Could be a Casualty of the Paris Attacks.

<http://time.com/4113238/paris-attacks-european-union-borders/> (2015. 12. 11.)

²⁶ Marketwatch: Terror attacks have cost the travel industry \$8.2 billion.

<http://www.marketwatch.com/story/how-the-terror-attacks-will-impact-the-holidays-2015-11-20> (2016. 03. 12.)

²⁷ Kagan, F. W. – Kagan, K. – Cafarella– Gambhir – Zimmermann: i. m. 24. o.

CSUPÁN EGY TERRORISTA SZERVEZET?

„Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: A kifárasztó gerilla-hadviselési forma – Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája” című tanulmányomban bemutattam,²⁸ hogy az ISIL a terrorista módszer mellett milyen módon alkalmazza a gerilla katonai gondolkodásmód közepes és esetenként magas intenzitású tevékenységi formáit. Véleményem szerint ebből az a következtetés vonható le, hogy az ISIL nem pusztán egy terrorista szervezet, hanem egy olyan lázadó csoport, amely az iszlám világ aktuális politikai szereplőinek megbuktatása révén saját szélsőséges nézeteket valló politikáját kívánja megvalósítani. Az ISIL tevékenységének súlypontját a terület feletti kontroll, azaz a Kalifátus fizikai léte, tényleges földrajzi megtestesülése, valamint az államszerű berendezkedés és működés jelenti. A szervezet 1999-es megalakulásától napjainkig tartó majdnem két évtizednyi időszak hosszát és az eltelt idő alatt alkalmazott különböző intenzitású tevékenységeket vizsgálva kijelenthető, hogy az ISIL stratégiai céljainak megvalósítása érdekében elhúzódozó, a kifárasztó gerilla-hadviselési forma elemeit magába foglaló módon törekszik a minél nagyobb terület feletti uralom által a lakosság növekvő létszáma feletti kontroll kialakítására. Az Abu Bakr Naji „A brutalitás kormányzása” című könyvében bemutatott háromfázisú hadviselés, az alkalmazott eljárások és tevékenységi módszerek, valamint a küzdelem szándékosan elhúzódozó jellegéből eredően, számos olyan vonás fedezhető fel az ISIL tevékenységében, melyek párhuzamot mutatnak a Mao Ce-tung nevével fémjelzett kifárasztó gerilla-hadviselési forma alapelveivel.

Mind Mao, mind pedig az ISIL vezetése felismerte, hogy a velük szemben álló fél erőforrás fölényéből adódóan, a küzdelem kezdeti szakaszában nem lehetséges a győzelem kivívása a hagyományos katonai erők és eljárások alkalmazása révén. A nagyobb mérvű csapatösszevonások és a döntő jellegű ütközetekben való részvétel kerülése a túlélés zálogaként szolgál mindkét szervezet számára. A hagyományos hadviselés helyett Mao a gerilla katonai gondolkodásmód közepes intenzitású tevékenységi módját, míg az ISIL a gerilla hadviselés mellett a terrorizmus széles eszköztárának elemeit is alkalmazta és alkalmazza. Mao esetében a célpontok elsősorban gyenge, sok esetben az ellenség főerőitől elszigetelt katonai objektumok és erők voltak, míg az ISIL az előbb említett célok mellett gyakran támadta és támadja a civil lakosság síita közösségeit is annak érdekében, hogy a felekezetek között fennálló szembenállást tovább fokozza. Azokban az esetekben, amikor egy jól szervezett és fölényben lévő katonai erővel találják szembe magukat, mindkét szervezet a harc előli kitérést, a visszavonulást választja, melyet akár az uralmuk alatt álló területek feladása révén is végrehajtanak. Az időnyerés céljából végrehajtott terület feladás nagyban növelte és növeli mindkét szervezet túlélő képességét. Mao esetében a területet

²⁸ Farkas Sándor: Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: A kifárasztó gerilla-hadviselési forma – Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája. Sajtó alatt.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

az időért elv megvalósítását Kína hatalmas 9 millió km²-nyi területe, míg az ISIL számára az Irakban és Szíriában kialakult káosz és hatalmi űr, valamint a rendfenntartó erők nem megfelelő szintű kiképzettsége és létszáma tette lehetővé.

Mao számára Kína óriási, a nagyméretű reguláris csapatok mozgását és harcát nem támogató, hegyekkel átszegdelt területe teremtette meg a kedvező feltételeket a gerilla-harcmodor sikeres megvívásához. Sem a japán megszálló erők, sem a Kuomintang erői nem voltak képesek – a nagyvárosok kivételével – az ország egész területén érvényesíteni politikai és katonai hatalmukat, mely Maonak lehetővé tette olyan vidéki bázisterületek kialakítását, ahol az utánpótlási, tervezési és kiképzési feladatokat végre tudta hajtani. Irak és Szíria többnyire alföldi jellegű területének kiterjedése eltörpül Kína területéhez képest. Az ISIL tevékenységének sikere a földrajzi tér és a térnek az ellenőrzésére hivatott rendfenntartó kormányerők viszonyrendszerében rejlik. Az Egyesült Államok által vezetett koalíció iraki kivonulását követően a korrupciótól szenvedő, képzetlen, morálisan gyenge állapotban lévő katonai és rendőri erők nem tudták Irak teljes területére kiterjeszteni érdekérvényesítő képességüket. Ez a megállapítás igaz a polgárháborútól sújtott Szíriára is, ahol a békés tüntetések a kormány brutális megtorló intézkedései miatt fegyveres ellenállásba fordultak. Az Aszad rezsim annak érdekében, hogy bizonyítsa a világ felé, hogy hatalmát egy szélsőséges dzsihadista szervezet fenyegeti, nem szállt szembe az ISIL erőkkel, amelynek eredményeként a polgárháborús viszonyokból eredő káoszt kihasználva, az Abu Bakr al-Bagdadi által Szíriába delegált csapatok tevékenységi szabadságukat kamatoztatva jelentős bázisokra – Rakka, Aleppó, Idlib – tettek szert. Ezen bázisokra alapozva tevékenységét, az ISIL 2013-ra olyan mértékben megerősödött, hogy területszerző tevékenységét már Irak területén is képes volt folytatni. A fent leírtakból megállapítható, hogy az ISIL Szíria területén a kormány hallgatólagos beleegyezése révén tudta kiterjeszteni hatalmát egyes városokra. Iraki sikereinek háttérében az Egyesült Államok 2011-es kivonulása és a Maliki kormány szunnita ellenes politikája állt. Az El-Anbári Ébredés-hez hasonló, a szélsőséges dzsihadista szervezetek ellen irányuló törzsi összefogásra már a 2006-os amerikai csapaterősítés előtt is volt több kísérlet, azonban ezek, a törzsek tagjainak a hatékony védelmét megvalósító megfelelő szintű katonai vagy rendőri jelenlét nélkül eleve kudarcra voltak ítélve. A nagyszabású amerikai csapaterősítés teremtette meg a kedvező biztonsági feltételeket a törzsek számára az ISIL ellenes együttműködés megvalósításához. A 2011-es amerikai csapatkivonás, a kivonulást követően a Maliki kormány részéről tapasztalható szunnita ellenes tevékenységek, az iraki hadsereg Baasz Párthoz tartozó egykori szakértő gárdájának bebörtönzése, majd az ISIL oldalára állása, a korábban a koalíciós erőkkel együttműködő szunnita törzsek katonai egységeinek a mellőzése és zsoldjuk ki nem fizetése vezetett oda, hogy a Szíriában megerősödő, a reguláris hadviselés mozgó hadműveleteit a gerilla katonai gondolkodásmód alacsony és közepes intenzitású tevékenységi módjaival hatékonyan ötvöző ISIL erők ellen az iraki sereg nem volt képes felvenni a harcot. A bázisterületek – „safe haven”-ök – létrehozása, valamint a lakosság feletti befolyás kialakítása Mao elveivel ellentétben tehát nem a távoli, átszegdelt hegyvidéki területeken, hanem a városokban és azok környezetében valósult meg az ISIL eseté-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ben.²⁹ Ennek oka egyrészt a fent leírt hatalmi űr és a kormányerők érdekérvényesítő képességének a városok területén is megfigyelhető hiányában, másrészt a napjainkban megfigyelhető urbanizációs folyamatban rejlik. A mozgósítható lakosság túlnyomó része a városokban él,³⁰ ebből kifolyólag a felekezeti feszültség terrortamadások révén történő szítására, valamint a társadalom széles rétegei feletti kontroll megvalósítására ezek a települések nyújtják a legmegfelelőbb körülményeket. A városok és leginkább az azok környékén található infrastrukturális létesítmények – erőművek, víztározók – ellenőrzése nagyban hozzájárul a lakosság igényeinek kielégítéséhez, és ezáltal a társadalom feletti kontroll megszerzésében is jelentős befolyással bírnak. A városi környezet nyújtotta Internet elérési lehetőségek további előnyt nyújtanak az ISIL számára. Az információtechnológia robbanásszerű fejlődésének eredményeképp kialakult modern technikai eszközök és közösségi médiaalkalmazások felhasználása nagymértékben segíti elő az ISIL ideológiájának terjesztését, valamint a világ bármely pontján élő polgárok megszólítását. A fejlett technológia alkalmazása megkönnyíti az ISIL számára a sikeres gerillamozgalmak legalapvetőbb feltételének, a széles társadalmi réteg feletti kontrollnak a megvalósítását.

Mao elveinek megfelelően nem létezhet sikeres gerillamozgalom a lakosság támogatása nélkül.³¹ Az ISIL is törekszik az általa uralt területeken a lakosság minél nagyobb rétege feletti kontroll kialakítására, de fontos megjegyezni, hogy széles társadalmi támogatással nem rendelkezik. Az ISIL által elfoglalt területek lakosságának jelentős része nem ért egyet a szervezet szélsőséges ideológiájával, és ebből kifolyólag nem is képeznek aktív támogató bázist. A polgárok nagy része passzív elfogadója a szervezetnek. Szíria területén a polgárháború kitörését követően a zűrzavart kihasználó, bűnözők módjára viselkedő nacionalista vagy más szekuláris csoportok uralmát megdöntő és a látszólagos rend és biztonság fenntartójának a szerepkörét magára vállaló ISIL képes volt elérni, hogy a lakosság pozitív vagy semleges beállítódással tekintsen rájuk. Irakban az amerikai kivonulást követően a biztonsági erők jelenlétének hiánya, a síita kormányzat szunnita ellenes intézkedései, a rendőrség szunniták elleni agresszív fellépése, valamint a szunnita régiók hátrányos megkülönböztetése vezetett el oda, hogy az ISIL ellenes EI-Anbári Ébredés kifulladás, és az addig az iraki kormánnyal együttműködésre törekvő szunnita törzsek inkább a szélsőséges ideológiát valló ISIL-t kezdték el támogatni. Ebben az esetben sem az ideológiával való egyetértés volt az ISIL-el való együttműködés oka. A síita uralomtól, valamint a megfelelő rendfenntartó erő hiánya miatt a szélsőséges szervezet részéről megvalósuló megtorlástól való félelem vezetett a szunnita népesség és az ISIL együttműködéséhez.

²⁹ A jelenségről lásd még Forgács Balázs: Gerillák a városokban – Carlos Marighella és "A városi gerilla kis kézikönyve". Seregszemle, 2012/4. 105–108. o.

³⁰ Sz. n.: Iraq: largest cities and towns and statistics of their population. <http://archive.is/20121210065214/http://www.world-gazetteer.com/wg.php?x=1204334900&men=gcis&lng=en&des=wq&geo=-105&srt=npan&col=adhq&msz=1500&pt=c&va=&srt=npan> (2016. 04. 12.)

³¹ A témáról lásd Forgács Balázs: Mao Ce-tung. In: Gőcze István (szerk.): Állam és katona. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 202–204. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A lakosság befolyásolása érdekében mind Mao, mind pedig az ISIL kiemelkedő figyelmet fordít a néppel folytatott kommunikáció, azaz a propaganda tevékenységek magas színvonalú megvalósítására. Mindkét mozgalom esetében megfigyelhető egy lehetséges jobb életről szóló híresztelések különböző információs csatornákon keresztül történő terjesztése. Mindkét csoport nagy erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy az általuk megszólított lakosság ne másodforrásokból, hanem közvetlenül a szervezettől származó információkhoz jusson. Ideológiájuk népszerűsítésére felhasználják az írott sajtót, röplapok terjesztését, valamint beszivárgó agitátorok alkalmazását. A különbség az ISIL esetében a modernkor technikai vívmányainak a professzionális alkalmazásában rejlik. A fejlett információtechnológiai eszközök, a Világháló és a közösségimédia-szolgáltatások révén megvalósuló hálózati toborzás lehetővé teszi a dszihadista szervezet számára, hogy a világ bármely pontján megszólítsák az embereket, valamint, hogy egy terrorcselekmény vagy gerillatámadás videofelvételét szinte azonnal elérhetővé tegyék bárki számára. Ezeknek, a médiumok által széles körben terjesztett eseményeknek a lélektani hatása jelentős mértékben járul hozzá az ISIL által uralt, vagy meghódításra kijelölt területek lakosságának ellenálló képességének a megtöréséhez. A toborzás legeredményesebb módja továbbra is a személyes verbuválás maradt – de a nagy számok törvénye alapján – az Internet segítségével megszólított embertömegeknek köszönhetően az ISIL a világ szinte minden pontján rendelkezik követőkkel. Mindkét szervezet esetében jellemző, hogy propagandatevékenységük kiterjed a velük szemben álló fél biztonsági erőire, politikai vezetőire és a hátuk mögött álló társadalmakra is. Negatív propagandájuk célja a katonai és rendőri erők moráljának a csökkentése és a társadalom harci akaratának gyengítése. A lázadó szervezetekkel szemben fellépő külső erők lakosságának saját kormányaikra kifejtett nyomásgyakorlása jelentős szerepet játszik ezen országok csapatainak a konfliktuszónából történő kivonásában, mely eredményeképp a gerilla hadviselést folytató fél cselekvési szabadsága jelentős mértékben megnő. Szintén mindkét szervezet esetében megfigyelhető az agitációs tevékenység lehetséges támogatók meggyőzését előirányzó célzattal történő alkalmazása.

Az alkalmazott eljárási módszerek tekintetében is jelentős hasonlóságok mutathatók ki Mao kifárasztó gerilla-hadviselési módjának és az ISIL hadviselésének összehasonlítása során. Mivel a kezdeti időszakban mindkét szervezet alkalmatlan volt arra, hogy a hagyományos hadviselés keretein belül sikerrel vegye fel a harcot a reguláris sereggel rendelkező kormány – vagy megszálló – erőkkal, ezért a felek közt fennálló aszimmetriát a gerilla katonai gondolkodásmód közepes intenzitású tevékenységi módjának alkalmazása révén hidalták át. Kis létszámú gerilla csapatok meglepetésszerű, gyors támadásai jellemezték mindkét fél hadviselését, melyet rendszerint gyenge és elszigetelt katonai erők ellen hajtottak végre. Az ISIL gerillaműveleteit nagy számban egészítették – és a napjainkig is egészítik – ki terrorcselekmények, melyet azonban nem kizárólag katonai célpontok, hanem – elsősorban Irak területén – a civil lakosság ellen is gyakran alkalmaztak. Ezek a többnyire síták ellen elkövetett támadások a felekezeti szembenállás kiélezésére szolgáltak. Az egyre szélesebb társadalmi bázis, a megszerzett harci tapasztalatok, valamint a zsákmányolt és a külső támogatóktól kapott fegyverzett révén vált mindkét szervezet fegyveres

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ereje alkalmassá a kvázi hagyományos hadviselés folytatására. Azonban fontos megjegyezni, hogy a reguláris sereg kialakítása és annak alkalmazása mellett továbbra is jelentős szereppel bír az alacsony és közepes intenzitású tevékenységi módok alkalmazása, mely lehetővé teszi az ellenségre való komplex ráhatás teljes mélységben történő megvalósulását. Az ISIL esetében ez a mélység nem minden tevékenységi mód esetében korlátozódik a szűken értelmezett műveleti területre. A közepes és magas intenzitású tevékenységi módok alkalmazására jelen pillanatban csak a közel-keleti belső zóna területén és Líbiában, terrortámadások kivételére viszont szinte a világ bármely pontján képesek.

A kifárasztó gerilla-hadviselési mód alkalmazása során a siker elérése érdekében a széles társadalmi bázis kialakítása mellett egy másik nélkülözhetetlen összetevő a tervezésre, kiképzésre, logisztikai ellátásra és újjászerveződésre használt bázisok megléte. Ezek a területeken a lakosság központi hatalomtól történő elszigetelését követően, a társadalmi élet szervezése és az államszerű berendezkedés megvalósítása érdekében, egy önálló gerilla intézményrendszer kialakítása szükséges.³² Az ISIL tevékenysége során is központi szerepet tölt be a bázisok – „safe haven”-ök – birtoklása. A dzsihadista szervezet tevékenységének a súlypontja a Kalifátus fizikai megvalósulásában van. A kvázi államként való működés – Mao bázisainak működtetéséhez hasonlóan – nagyfokú szervezettséget igényel, mely a mindennapi élet, a szervezetszerű működés megvalósulása érdekében számos hivatal létrehozását és működtetését teszi szükségessé. Az intézményrendszeri szolgáltatások mindkét mozgalom esetében kizárólag azon bázisok és „safe-haven”-ök területén valósulnak meg, ahol a központi hatalom érdekérvényesítő képessége teljes mértékben semlegesítésre került, és ahol az intézményrendszer működtetéséhez szükséges erőforrásokat képes a lakosságtól begyűjteni, majd azt szükség szerint újra osztani.

Céljaik elérését mind Mao, mind pedig az ISIL egy három fázisból álló elhúzódó küzdelem keretein belül valósítja meg. Az első fázis – mely Mao esetében a hadászati védelem, míg az ISIL-nál a zaklatás és kifárasztás szakasz elnevezést viseli – arra helyezi a hangsúlyt, hogy a mozgalom elindítása a kormány által gyengén kontrollált térségekben, valamint a központi hatalom figyelmét elkerülve valósuljon meg. Mindkét szervezet azokon a területeken törekszik kezdeti bázisainak a kialakítására, ahol a központi hatalom nem képes érdekérvényesítő tevékenységének realizálására. A két szervezet közti különbség abban mutatkozik, hogy míg Mao Kína hatalmas kiterjedésű, átszegdelt területét kihasználva a hegyekben, addig az ISIL a szír és az iraki kormányok tehetetlenségét kiaknázva a városok területén volt képes ezen bázisok létrehozására. Kiemelkedő fontossággal bír a gerilla katonai gondolkodásmód alacsony és közepes intenzitású tevékenységi formáinak alkalmazása, melyek a kormány koncentrált erőinek szétforgácsolása révén teremtik meg a gerilla hadviselés alapjait. A második fázis – mely Mao-nál a hadászati holtpontra, míg az ISIL-nál a brutalitás kormányzása szakasz – onnantól számítható, amikor egyes területeken a gerillák legalább a kormánnyal megegyező szinten képesek a lakosság feletti kontroll

³² Farkas Sándor: Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: A kifárasztó gerilla hadviselési forma. Honvédségi Szemle, 2017/2. 41–44. o.; Forgács Balázs: Mao Ce-tung. i. m. 201–202. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

megvalósítására.³³ A lakosság központi hatalomtól való elszigetelésének és a lakosság feletti befolyás minél nagyobb mérvű szintjének kialakításához elengedhetetlen a gerilla-intézményrendszer kiépítése és működtetése. A fázis fő célkitűzése a bázis területek egységes hálózatba történő szervezése, a területek közti logisztikai összeköttetés megvalósítása és az ideológia minél szélesebb körű terjesztése. Katonai szempontból a fázis fő célja, az ellenség folyamatos zaklatása révén harci moráljának megtörése, harci tapasztalatok szerzése és felszerelés zsákmányolása, mely célt Mao elsősorban a gerillaharc, míg az ISIL a gerillaharc és terrorcselekmények révén valósít meg. A harmadik – Mao esetében hadászati támadás, az ISIL esetében az állam létrehozása – fázis során a nagyméretű területek birtoklása, a nagyszámú lakosság feletti kontroll, a megszerzett harci tapasztalatok, a zsákmányolt vagy külső támogatóktól kapott fegyverzet az erőforrások kiegyenlítéséhez vezet, mely lehetővé teszi a gerillaszervezetek számára a kvázi hagyományos hadviselésre történő áttérést, valamint a kormány hatalmi központjai elleni sikeres támadások megvalósítását.

Véleményem szerint az ISIL tevékenysége rendkívül sok tekintetben tükrözi a Mao Csetung által lefektetett kifárasztó gerilla-hadviselési módra vonatkozó alapelveket, melynek célja Mao esetében a politikai hatalom átvétele, míg az ISIL esetében egy önálló állam létrehozása. Az ISIL kezdeti tevékenységére is jellemző volt a vele szemben álló kormányerők erőforrás fölényének a semlegesítése érdekében alkalmazott indirekt – a kinetikus összeütközések kerülését előnyben részesítő – megközelítés, mely a nagyobb méretű reguláris erők összezapásainak hiányában egy elhúzódozó folyamattá vált. Az ISIL hatékonyságának növekedése elsősorban – a technológiai fejlődés eredményeképp kialakult – hadviselés költségeinek csökkenésében, valamint az információs technológia robbanásszerű fejlődésében keresendő. Az Internet, valamint a közösségimédia alkalmazások révén egyre könnyebbé váló hálózatépítő tevékenység folytán az ISIL ideológiájának gyors terjedése egy olyan globális szervezeti forma létrejöttét segítik elő, amely felderítése, és megsemmisítése szinte lehetetlen.³⁴ Mao-tól eltérően az ISIL nem egyetlen állam területén igyekszik céljai megvalósítására, hanem számos látszólag összeegyeztethetetlen céllal rendelkező, a világ különböző pontjain működő szélsőséges szervezet összekötése révén olyan egyesítő erőt képvisel, mely bolygónk egész területén érezteti hatását. Mindkét szervezet esetében az elhúzódozó jelleg kialakulásának másik oka abban rejlik, hogy az erőforráshátrány ledolgozása kizárólag a lakosság támogatásával valósítható meg, mely rendkívül időigényes folyamat. A társadalom feletti kontroll kialakításához szükség van területek elfoglalására. Az ISIL számára Szíria területén kialakult káosz teremtette meg a kedvező feltételeket a „safe haven”-ök megalakítására, melyek lehetővé tették a nagyobb méretű, jobban szervezett reguláris erők felállítását. A reguláris hadviselés és az irreguláris hadvi-

³³ Farkas Sándor: A kifárasztó gerilla-hadviselési forma szakaszai. Honvédségi Szemle, 2017/6. 19–23.

O.

³⁴ Jobbágy Zoltán: A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerillahadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere. 76–78. o. http://real.mtak.hu/24618/1/8_JOBAGY_ZOLTAN_2.pdf (2016. 03. 18.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

selés egyidejű, összehangolt alkalmazása tette képessé mindkét szervezetet a területek gyorsabb elfoglalására, melyet az ISIL esetében számos szakértő villámháborúnak hív. Ennek a villámháborúnak az eredményeképp mind az Irak, mind pedig a Szíria területén elfoglalt területek nagysága lehetővé és szükségszerűvé tette az ISIL számára, egy a Maoéhoz hasonló gerilla-intézményrendszer kialakítását. Ezen intézményrendszernek köszönhetően mindkét szervezet az államiság jellemzőit hordozza magán. A Föld országainak vezetői egyhangúlag elutasítják az Iszlám Állam államként való elismerését. Ettől a politikai megfontolástól eltekintve, ha csak pusztán az államiság nemzetközileg elismert definícióját³⁵ vesszük alapul, akkor az ISIL által vezetett szervezet egyértelműen mutatja a meghatározásban szereplő jellemzőket. Ennek megfelelően az ISIL elleni küzdelemnek elsősorban az ISIL, mint állami entitás teljes megsemmisítésére irányuló konvencionális harcra kell koncentrálnia, kiegészülve a lakosság meggyőzésére irányuló, a teljes emberi dimenziót befolyásoló törekvésekkel.³⁶

BEFEJEZÉS

Az Alex P. Schmid³⁷ által kialakított – a terrorizmust osztályozó – felosztás³⁸ szerint az ISIL tevékenysége a politikai terrorizmus klasszikus, valamint vigilantizmus fajtái közé tartozik. A klasszikus terrorizmus jellemzőinek és az ISIL által végrehajtott cselekedeteknek az összevetéséből megállapítható, hogy az ISIL szalafista dzsihadista ideológiája következtében a klasszikus terrorizmus vallási ideológia elvén szerveződő csoportjai közé sorolható. Az ISIL-t az általuk elkövetett merényletek miatt az ENSZ, az Európai Unió, az Egyesült Államok, India, Indonézia, Törökország, Szaúd-Arábia, Szíria és még számos állam terrorista szervezetnek minősítette. Amennyiben az Ariel Merari által készített, a hagyományos, a gerillaháborút és a terrorizmus jellemzőit összehasonlító táblázatban szereplő adatokat,³⁹ valamint az ISIL által alkalmazott eljárásokat és módszereket vizsgáljuk, egyértelműen megállapítható, hogy az ISIL nem pusztán egy terrorista szervezet. Ezt támasztja alá az ISW 2016 januárjában kiadott tanulmánya is, mely szerint a terrorizmus csak az egyik alkalmazott eljárás mód a végső politikai cél megvalósítása érdekében. Az ISW értekezésében – ebben a tanulmányban megfogalmazottakkal összhangban – a szerzők megállapítják, hogy az ISIL a terrorista eljárás módokkal egyidőben gerilla- és hagyományos hadviselést is folytat, tehát egy olyan lázadó csoport,⁴⁰ amely az iszlám világ aktuális politikai

³⁵ Az államiság kritériumai: 1. Terület feletti kontroll; 2. Ezt a területet egy állandó lakosság lakja; 3. Terület és lakosság megvédésére, valamint a belső rend fenntartására képes erő felállítása; 4. Javak begyűjtése és újra osztása; 5. A kormánynak képesnek kell lennie nemzetközi kapcsolatok létesítésére. Sz. n.: What Is a „State”?

<https://www.globalpolicy.org/nations-a-states/what-is-a-state.html> (2016. 05. 04.)

³⁶ Treverton, G. F.: Intelligence for an Age of Terror, Cambridge University Press, New York, 2009. 24. o.

³⁷ Korábban a bécsi székhelyű, „United Nations Terrorism Prevention Branch” vezető tisztségviselője.

³⁸ Lásd a 2. számú ábrát.

³⁹ Lásd a 3. számú ábrát.

⁴⁰ Kagan, Kimberly.: How did Sunni insurgents gain momentum in Iraq? 02:33-02:41

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

szereplőinek megbuktatása révén, saját szélsőséges nézeteket valló politikáját kívánja megvalósítani.⁴¹

Az ISW tanulmánya szerint, a terrorista szervezetnek bélyegzés és a globális terrorizmus elleni harc meghirdetése, mely törekszik az Európai Unió és az Egyesült Államok területén elkövetett terrorista tevékenységeket és azok elkövetőit a Közel-Keleten zajló eseményektől elszigetelten elemezni és kezelni, jelentős hiba volt.⁴² Ennek oka a korábban megfogalmazott tény, hogy a szervezet súlypontja – erejének forrása – a terület feletti kontroll, azaz a Kalifátus fizikai léte, tényleges földrajzi megtestesülése.⁴³ A Kalifátus által uralt tér teremti meg a feltételeit az ISIL vallási legitimitásának, katonai képességei kialakításának, államként való működésének, globális mérvű befolyásának, egy széles társadalmi réteg feletti kontroll kialakításának és a nyugati országokban terrorista tevékenységeket elkövető merénylők kiképzésének egyaránt.

A felsorolt érvek ellenére az ISIL terrorista szervezatként való megbélyegzése feltehetőleg abból a megfontolásból ered, hogy a terror és terrorista szavak a társadalom számára pejoratív jelentéstartalommal bírnak. Az elnevezésből eredő negatív üzenet ellenállást válthat ki az emberekből, mely a polgárság ISIL-től való elszigetelődését hivatott elősegíteni, a gerilla katonai gondolkodásmód sikeres megvívásához elengedhetetlen széles társadalmi bázis kialakulásának megakadályozása, valamint a szervezett ellen folytatott harc széles társadalmi támogatottságának megszerzése céljából. Amíg a helytelen megnevezés kizárólag a lakosság meggyőzését szolgálja, addig nem jelent problémát. Azonban, ha az ISIL legyőzésére kialakított stratégia egy rossz elnevezésből⁴⁴ ered, az alapja lesz saját kudarcunknak, mivel ebben az esetben nem a megfelelő elvek alapján vívjuk a szervezet elleni küzdelmünket. Ahogy azt már Szun Ce is megmondta, a siker elengedhetetlen feltétele, hogy ismerjük önmagunkat és ismerjük ellenségünket is, azaz „ezért mondják, hogy aki ismeri az ellenséget és ismeri önmagát, száz csatában sem kerül veszélybe.”⁴⁵ Ezért, annak érdekében, hogy sikerrel vehessük fel a harcot bármilyen ellenséggel szemben azt nagyon pontos elemzések után – politikai korrektséget félretéve – a nevének kell nevezni.⁴⁶

<http://www.pbs.org/newshour/bb/sunni-insurgents-gain-momentum-iraq/> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 26.)

⁴¹ Kagan, F. W. – Kagan, K. – Cafarella– Gambhir – Zimmermann: i. m. 7., 21. o.

⁴² Uo. 21. o.

⁴³ Cafarella, Jennifer – Gambhir, Harleen – ZimmermannKatherine: Jabhat al Nusra and ISIS: Sources of Strength. 12. o.

<http://post.understandingwar.org/report/jabhat-al-nusra-and-isis-sources-strength%20> (2016. 03. 26.)

⁴⁴ War on terror.

⁴⁵ Szun-ce: A háború művészete. Cartaphilius Könyvkiadó, Budapest, 2006. 20. o.

⁴⁶ Dr. Gorka, Sebastian: A dzsihád legyőzése. Patmos Records, Budapest, 2017. 128. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016.
2. Burke, Kathleen: Terror attacks have cost the travel industry \$8.2 billion.
3. <http://www.marketwatch.com/story/how-the-terror-attacks-will-impact-the-holidays-2015-11-20>
4. Cafarella, Jennifer – Gambhir, Harleen – Zimmermann, Katherine.: Jabhat al Nusra and ISIS: Sources of Strength <http://post.understandingwar.org/report/jabhat-al-nusra-and-isis-sources-strength%20> (2016. 03. 26.)
5. Gorka, Sebastian: A dzsihád legyőzése. Patmos Records, Budapest, 2017.
6. Farkas Sándor: A kifárasztó gerilla hadviselési forma szakaszai. Honvédségi Szemle, 2017/6. 13-24. o.
7. Farkas Sándor: Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: A kifárasztó gerilla hadviselési forma. Honvédségi Szemle, 2017/2. 38–46. o.
8. Farkas Sándor: Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: A kifárasztó gerilla hadviselési forma – Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája. Sajt alatt.
9. Forgács Balázs: Gerillák a városokban – Carlos Marighella és "A városi gerilla kis kézikönyve". Seregszemle, 2012/4. 99–110. o.
10. Forgács Balázs: Mao Ce-tung. In: Gőcze István (szerk.): Állam és katona. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 195–207. o.
11. Gambhir, Harleen: ISIS's Campaign in Europe: March 2016. <http://understandingwar.org/backgrounders/isiss-campaign-europe-march-2016> (2016. 03. 27.)
12. Hume, Tim – Ap, Tiffany – Sanchez, Ray, CNN: Here's what we know about the Brussels terror attacks <http://edition.cnn.com/2016/03/23/europe/brussels-belgium-attacks-what-we-know/> (2016. 03. 26.)
13. Jobbágy Zoltán: A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerilla hadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere. http://real.mtak.hu/24618/1/8_JOBBAGY_ZOLTAN_2.pdf (2016. 03. 18.)
14. Kagan, Kimberly: How did Sunni insurgents gain momentum in Iraq? 02:33-02:41. <http://www.pbs.org/newshour/bb/sunni-insurgents-gain-momentum-iraq/> (2016. 03. 26.)
15. Kagan, Frederick W. – Kagan, Kimberly – Cafarella, Jennifer – Gambhir, Harleen – Zimmermann, Katherine: Al Qaeda and ISIS: Existential Threats to the U.S. and Europe. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/PLANEX%20Report%201%20--%20FINALFINALFINAL.pdf> (2016. 03. 12.)
16. Shuster, Simon, Time: Free Travel in Europe Could be a Casualty of the Paris Attacks. <http://time.com/4113238/paris-attacks-european-union-borders/> (2015. 12. 11.)
17. Sz. n.: Iraq: largest cities and towns and statistics of their population. <http://archive.is/20121210065214/http://www.world->

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

- gazetteer.com/wg.php?x=1204334900&men=gcis&lng=en&des=wg&geo=-105&sr=npan&col=adhog&msz=1500&pt=c&va=&sr=pan (2016. 04. 12.)
18. Sz. n.: Is ISIS changing its strategy? <http://edition.cnn.com/videos/world/2015/12/14/is-isis-changing-its-strategy-brief-orig-sdg.cnn/video/playlists/isis-power-an-terror/> (2016. 02. 22.)
  19. Sz. n.: Paris Terror Attacks. <http://edition.cnn.com/specials/paris-terror-attacks> (2016. 01. 13.)
  20. Sz. n.: Profile: IS-held Jordanian pilot Moaz al-Kasasbeh. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-31021927> (2016. 01. 23.)
  21. Sz. n.: San Bernardino shooting. <http://edition.cnn.com/specials/san-bernardino-shooting> (2016. 01. 13.)
  22. Sz. n.: Trumps' executive order: Who does travel ban affect? <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-38781302> (2017. 11. 21.)
  23. Sz. n.: Update 1 – Brussels Airlines puts airport shutdown costs at 5 mln euros a day. <http://www.reuters.com/article/belgium-blast-brussels-lufthansa-update-idUSL5N1714AQ> (2016. 04. 02.)
  24. Sz.n.: What Is a „State”? <https://www.globalpolicy.org/nations-a-states/what-is-a-state.html> (2016. 05. 04.)
  25. Szun-ce: A háború művészete. Cartaphilius Könyvkiadó, Budapest, 2006.
  26. Treverton, G. F.: Intelligence for an Age of Terror. Cambridge University Press, New York, 2009.
  27. Wedeman, Ben: Najaf bombing kills Shiite leader, followers say. <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/08/29/sprj.irq.najaf/index.html?iref=mpstoryview> (2015. 12. 19.)
  28. Weiss, Michael – Hassan, Hassan: Az Iszlám Állam, a terror hadserege belülről. HVG Kiadó, Budapest, 2015.

KOMJÁTHY LAJOS JÓZSEF¹**A hatékony haderő felkészítésének néhány területe a várható alkalmazás szempontjából²****Some Areas of the Preparation of Effective Force are from the point of view of Expected Application****Absztrakt**

A cikk áttekintést ad azokról a területekről, amelyek napjainkban jelentősen befolyásolhatják a katonai műveletek sikerét. A szerző elemzi azokat az elvárásokat, amelyek a modern XXI. századi fegyveres katonai tevékenységek során mind a fegyveres harcban, mind a békeműveletekben jelen vannak. Vizsgálja ezeknek a területeknek a fejlődését, tartalmi változásait és ezek hatását a hatékony haderő tevékenységére. A felkészítés és kiképzés főbb feladatait, majd összefoglalja az általa fontosnak ítélt főbb területek jelentőségét.

Kulcsszavak: felkészítés, hatékony haderő, kiképzési feladatok, katonai műveletek, aszimmetrikus hadviselés, békeműveletek, hálózatalapú tervezés, hatásalapú műveletek, elektronikai hadviselés, modul rendszerű képességek, rögtönzött robbanó eszközök elleni tevékenység.

Abstract

This article provides an overview of the areas that today can significantly influence the success of military operations. The author analyzes the expectations that are present in armed combat and peace operations in modern armed military activities of the 21st century. It examines the evolution of these areas in their content changes and their impact on the activities of the effective force. The directions of

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi tanársegéd - National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, assistant lecturer, E-mail: komjathy.lajos.jozsef@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-6486-9122

² A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszerzői Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

preparation and the main tasks of the training, then summarize the importance of the major areas it considers important.

Keywords: preparation, effective force, training tasks, military operations, peace operations, network-based design, and effects-based operations, electronic warfare, module system, asymmetric warfare, counter improvised explosive devices.

BEVEZETÉS

Napjainkban, a kétpólusú világrendszer felbomlása után is a világnak számos, a környeztet és a biztonságát veszélyeztető kihívással kell szembe néznie. Ezek egy részének megválaszolása a modern katonai haderő alkalmazását követeli meg az államoktól és a nemzetközi szervezetektől, valamint a szövetségektől. Ezért továbbra is fontos, hogy a nemzetek rendelkezzenek modern és hatékony haderővel. A korszerű és hatékony haderő a nemzeti biztonság és függetlenség záloga. A XXI. század modern haderejének általánosságban három követelménynek kell megfelelnie:

- az első a nemzeti haderő feladataiból adódó országvédelem;
- a második a szövetséges rendszerben (NATO) vállalt katonai feladatokra történő felkészülés;
- a harmadik az egyéb nemzetközi kötelezettségekből és szerződésekből vállalt feladatokban való részvétel (ENSZ, EU) és a békeműveletekben³ történő hatékony együttműködést más békefenntartó erővel és karitatív szervezetekkel.

Magyarország haderejének feladatait Magyarország Alaptörvénye⁴ és Országgyűlési Határozat⁵ rögzíti. A modern, hatékony⁶ haderő kialakításának és felkészítésének feladatai jól meghatározhatók. Tanulmányomban ezeket vizsgálom.

MAGYARORSZÁG FEGYVERES ERŐINEK FELADATA AZ ORSZÁGVÉDELEMMEL KAPCSOLATBAN

Magyarország védelmével kapcsolatosan az általános előírásokat az ország alaptörvényének XXIX. cikke határozza meg. A fegyveres erő alapfeladata az ország szuverenitásának és területi épségének védelme. A nemzeti haderőnek fel kell készülnie teljes vagy korlátozott területszerző agresszió esetére is, védelmi hadművelettel az agresszor megállítására a

³ A NATO AJP 3.4.1 alapján a békeművelet magukba foglalják a konfliktus megelőzést, a béketeremtést a békekikényszerítést a békefenntartást, a békemegőrzést és a humanitárius műveleteket.

⁴ Magyarország Alaptörvénye XLV. cikk 1. pontja. 2011. április 25.

⁵ 94/1998. (XII. 29.) OGY a Magyar Köztársaság biztonság és védelempolitikájának alapelveiről szóló dokumentum 14. pontja.

⁶ A 'hatékony' szó jelentése a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint: nagyon eredményes; veszteségek nélkül, a legkevesebb szükséges erőfeszítéssel és időben megvalósuló (munka, tett, változás), amely a célját maradéktalanul kielégíti, megvalósítja.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

NATO erőinek beérkezéséig, azt követően együttműködve a NATO szövetséges erőkkel az agresszor kiűzésére az ország területéről.

A fegyveres erők a feladataikat hivatásos és szerződéses, valamint önkéntes műveleti tartalékos és védelmi tartalékos állománnyal hajtják végre. A 72/2016 (XII. 23) HM utasítás alapján megkezdődött az önkéntes tartalékos területvédelmi századok szervezése.

Az alaptörvényben meghatározott feladat érdekében a felkészítés és képzés fő területei a következők lehetnek:

1. harcászati-hadműveleti képzés;
2. együttműködési, kompatibilitási⁷ képesség;
3. fizikai felkészítés;
4. a hátszág megváltozott szerepéből adódó felkészítés kiképzés.

1. A harcászati-hadműveleti felkészítés magában foglalja a legújabb harcászati elveket és ismereteket, a modern aszimmetrikus hadviselés szabályainak megismerését (ezt a tanfolyami képzések, törzsképzések keretében tervezzük az alapképzés elvégzése után). A haderő modernizációja keretében az új fegyverzeti eszközök megismerését és alkalmazását gyakorlatok, gyakorlások végrehajtásával célszerű végezni. Napjainkban kiemelt feladat a védelmi tartalékosok és a tartalékos területvédelmi erők képzése, alapfeladatuk, a kritikus infrastruktúra, az objektumok, területek őrzés-védelme ellátására. A kombinált védelem és a hatásalapú⁸ fegyveres tevékenység megismerése, a sikeres halogató harc egyik feltétele. Itt a hivatásos és szerződéses haderő feladata a támadó agresszor elleni vadászarc megvívása az erre felkészített erőkkel, és az erre való gyakorlás, kiemelt hangsúllyal az együttműködés feladataira a területvédelmi erőkkel. Az afganisztáni béke-műveletek, valamint az ISIS elleni harc során a felkelők számtalan esetben hajtottak végre a szövetséges erők ellen sikeres támadásokat gyors mozgékonyaságú kis erejű csoportokkal, ami hasznosítható tanulságokkal szolgálhat az aszimmetrikus hadviselésre akár honi területeken is.

2. Az együttműködési képesség és kompatibilitás komplex kérdése a nemzeti haderő számára véleményem szerint azért fontos terület, mert ez a beérkező NATO szövetséges erőkkel történő közös és eredményes feladat végrehajtásának egyik kulcsfeltétele. Ehhez egyrészt a nyelvismeret⁹ szükséges, másrészt a kapcsolódó NATO szabványok és doktrinális kiadványok ismerete és feldolgozása, harmadrészt szakmai tapasztalatok más nemzetek tisztjeivel történő közös feladatok végrehajtása során, negyedrészt fontos a legújabb technikai eszközök, fegyverek jellemzőinek és hatásuknak megismerése, ez biz-

⁷ Kompatibilitás: összeférhetőség, összeegyeztethetőség.

⁸ Haig Zsolt és Várhegyi István szerzőpáros szerint a katonai műveletekben alkalmazott hatás-alapú megközelítés azt jelenti, hogy a hadszíntéren egymással hálózatba kapcsolt objektumok vannak. „Egy kiválasztott központ és a benne található nagyfontosságú célpontok ellen intézett céltudatos támadás különböző hatásokat eredményezzen a többi, hozzájuk kapcsolódó központ működésében is.

⁹ A Nemzeti Közszerződési Egyetem (NKE) Hadtudományi Honvédtisztképző Karára (HHK) már felvételi követelmény az angol középfokú nyelvvizsga, ami a NATO egyik vezetési nyelve.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

tosítja a modern, hatásalapú tevékenységek hálózatalapú tervezését.¹⁰ A modern, XXI. századi haderő jellemzője a hálózatalapú tervezéssel történő hatásalapú tevékenységek jelenléte. Ezeket a képességeket a közös gyakorlatok, gyakorlások, szakmai tanfolyamok, missziós feladatvégrehajtások során, valamint a NATO törzsekben történő munkavégzéssel szerezzük meg és mélyítjük el.

3. A fegyveres erők és testületek tagjai részére mindig is kiemelt terület volt a fizikai felkészítés és a fizikai követelményeknek történő megfelelés. A modern harc, hadművelet egyik jellemzője a folyamatos szünet nélküli katonai tevékenység, ami fokozott fizikai igénybevételnek teszi ki a fegyveres erők tagjait. A magyar haderő fizikai és egészségügyi rendszerét egységes szabályzás¹¹ alapján működtetik. A fizikai állapotfelmérés része a katonák éves teljesítmény értékelésének. A fizikai követelmények teljesítése minden hivatásos és szerződéses (tartalékos) katona egyéni felelőssége és feladata. A XXI. század haderejében a különleges műveleti (speciális) rendeltetésű erők kiképzésében kiemelt szerepe van az általánostól eltérő pszichikai/fizikai felkészítésnek.

4. A hátország (hadszintér-műveleti terület) előkészítése a mögöttes területen történő tevékenység, napjainkban már nem csak a lehetséges irányok, területek katonai műveletekre történő előkészítését tartalmazza, hanem a századunkra jellemző hibrid hadviselésre¹² és kibertámadásokra történő felkészülést és a kritikus infrastruktúrák védelmét is megköveteli. A kiképzés részévé kell tenni a hibrid hadviselésre történő előkészülést, a kibertámadások elleni védelemet, ezért a katonai szervezeteknek már békeidőben fel kell készülniük a hibrid hadviselés körülményei közötti fegyveres tevékenységre.

Az alaptörvény XLV. cikk (3) pontja feladatként határozza meg, hogy „A Magyar Honvédség közreműködik a katasztrófák megelőzésében, következményeik elhárításában és felszámolásában.” Ennek a feladatnak a XXI. századi magyarországi ipari és környezeti katasztrófák egyik legsúlyosabbja szolgált alapjául. Ez az „ajkai vörös iszap katasztrófa”¹³ során nyújtott honvédségi segítség volt. A segítségnyújtás az emberi élet mentése mellett a vagyoni javak védelmében és a katasztrófa területének zárásában való együttműködésben nyilvánult meg. A mentést és a segítség irányítását végző szakemberek egyöntetű véleménye volt, hogy a gyors hatékony segítség további halálesetek és sérülések elkerülését tette lehetővé. A Magyar Honvédség a segítségnyújtás során kiválóan alkalmazta a

¹⁰ Hálózat alapú tervezés során a parancsnoknak és törzsének lehetősége van a hálózatba kapcsolt eszközök közül a leghatékonyabb és a legmegfelelőbb eszköz kiválasztására, az eredmény gyors megfigyelésére és értékelésére.

¹¹ 10/2015 HM rendelet.

¹² A hibrid hadviselés Philip Breedlove amerikai tábornok, a NATO európai erőinek főparancsnoka meghatározása alapján magában foglalja a klasszikus fegyveres harcot, a partizánharcot és a felkelők, lázadók elleni tevékenységet. Egy másik meghatározása szerint együttes politikai (diplomáciai)-gazdasági-informatikai-katonai műveletek összessége.

¹³ Az ajkai vörösiszap-katasztrófa tíz emberéletet, mintegy 150 sérültet követelő ipari szerencsétlenség és környezetkárosító katasztrófa volt, amit az okozott, hogy 2010. október 4-én átszakadt a Magyar Alumínium Termelő és Kereskedelmi Zrt. (MAL) tulajdonában lévő Ajkai Timföldgyár Kolontár és Ajka között létesített, 400x600 m-es vörösiszap-tárolójának gátja.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

békeműveleti felkészítések területén gyakorolt nem háborús kiürítés és a területzárási kiképzések során szerzett tapasztalatait.

A Magyar Honvédség alapfeladatai kiegészültek a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet¹⁴ katonai feladataival is. Ennek végrehajtása során a honvédség a békeműveleti felkészítéshez hasonlóan tömegkezelési, közös rendőri-katonai járőri, kényszerítő intézkedési, igazoltatási rendészeti feladatokban vesz részt, és készíti fel a kijelölt állományát.

A SZÖVETSÉGI RENDSZERBEN (NATO) VÁLLALT KATONAI FELADATOKRA TÖRTÉNŐ FELKÉSZÜLÉS

A NATO szövetségi rendszerbe való tartozásunk követelményeként, a kiképzést és felkészítést két irányba kell megvalósítani: egyéni, illetve a felajánlott kötelekek felkészítése, kiképzése. Ha megvizsgáljuk ezt a feladatot, akkor a következő területeket tudjuk jól behatárolni, az egyik nagyon fontos terület a nyelvi felkészítés. Itt ki kell hangsúlyozni, hogy az egyéni beosztásokba, törzsekbe történő delegálás és munkavégzés követelményei szigorúbbak, mint a rendfokozati követelmények. Például az alezredesi rendfokozathoz rendelt nyelvi követelmény a STANAG 2222 szint, de egy NATO törzsből alezredesi rendfokozathoz kötött munkavégzéshez a STANAG 3333 szint van előírva. Ezért ez a feladat kiemelt a felkészítés és képzés során.

A második nagyon fontos terület az elméleti szakmai felkészítés. A szakmai ismereteket és a szövetség előírásait, szabályzóit célirányosan az adott beosztás ellátásához igazítva hajtjuk végre, és a beosztásba történő vezénylés előtt a jelöltet szakmai felkészítésre kötelezzük. A modern tisztképzés első lépéseként az egyetemi alapképzés során, a fenntartói testület, illetve a szakmai előjáró által meghatározott legújabb ismeretek kerülnek átadásra napra készen a tisztjelölteknek. A kötelekeknek az önképzés mellett a parancsnok és a személyügy felelőssége az alárendeltek szakmai továbbképzése. A XXI. század technikai eszközeit felhasználva, egyre nagyobb szerepet kapnak az e-learning tanfolyamok és távoktatások, illetve ezekre történő motiváció és kötelezés.

A szakmai továbbképzések és tanfolyamok mellett a hivatásos és szerződéses állománynak lehetősége van a különböző NATO és békemissziós feladatokat végző törzsekben szakmai ismeretei bővítésére, a nemzetközi gyakorlatokon egyéni beosztásokban történő feladatok elvégzése során a megszerzett ismeretek használatára, a közös feladatok végzésére más nemzetek katonáival együttműködve. A nemzeti tisztképzés fontos feladata, hogy a leendő tisztek rendelkezzenek már mindazon alapismeretekkel, amelyek elvárhatók egy modern katonai vezetőtől. A XXI. század mozgatórugója az informatika és a számítógépes rendszerek, valamint az internet, ez a modern társadalmak és gazdaságok motorja, napjaink fegyverrendszereinek alapeleme. Ugyanakkor az egyik legsebezhetőbb pontja is a haderőnek és a hadigazdaságnak. A

¹⁴ A 2015. szeptember 21-én elfogadott 2015. évi CXLII. törvény.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

számítógépek és informatikai rendszerek elterjedésével és használatával fizikai támadás nélkül is sebezhetővé vált az állam és a gazdaság, így a katonai műveletek háttere is. Egy számítógéprendszer elleni ellenséges, külső támadáskor a katonai kiszolgáló-támogató háttérrendszerek zavarása, blokkolása közvetlenül hat a katonai feladatok végrehajtására is. Ezért a korszerű katonai képzés kiemelt területe és napjaink katonai képzésének meghatározó feladata az informatikai ismeretek elsajátítása, bővítése(hálózatalapú tervezői, kiber műveletek elleni védelem stb.).

A NATO szövetségi rendszerbe történő erődelegálást a Magyar Honvédség modul elemekkel tervezi és hajtja végre a 2002–2003-as védelmi felülvizsgálat és a Magyar Köztársaság prágai felajánlásai alapján. Ennek megfelelően a Magyar Honvédség a modul-rendszerű hadseregfejlesztést tűzte ki legfőbb céljaként, hiszen így képzelhető el rövid időn belül a többi tagállam hadseregeivel való hatékony együttműködés. Ezeket a modulokat a NATO Reagáló Erőbe (NATO Response Force, NRF), illetve a 2014-ben létrehozott a Nagyon Magas Készenléti Összhaderőnemi Erőbe tervezik integrálni (Very High Readiness Joint Task Force, VJTF), amely négy zászlóaljból áll, és legalább 5000 katona alkotja. A modul elemek felajánlása során az adott tagország olyan képességet ajánl fel és tart szinten, illetve fejleszt, amelyben kimagasló a többi tagállamhoz viszonyítva, így a képzés olcsóbb és magasabb színvonalú. Ezeket az erőket a NATO előírásoknak¹⁵ és nemzeti követelményeknek megfelelően a szolgálatba lépés előtt ellenőrzik, aminek a célja, hogy a NATO parancsnokság alá helyezett, a NATO-nak felajánlott vagy kijelölt, vagy más, a Szövetséges Fegyveres Erők Európai Legfelsőbb Parancsnoka alárendeltségébe kerülő, illetve egyéb más formában NATO-nak elkötelezettséggel bíró erők számára meghatározott feladatok végrehajtásának szintjét, alkalmazhatóságukat, a készenlét elérésének helyzetét meg tudják ítélni.

Ez az ellenőrzés lehet:

- a szárazföldi alegységek és parancsnokságok harci készenlétének értékelése CREVAL;
- a légi erők alegységek harcászati értékelése TACEVAL
- a különleges műveleti erők értékelése SOFEVAL;
- az Összhaderőnemi Parancsnokság értékelése JOINTEVAL;
- valamint a haditengerészeti egységek értékelése MAREVAL ellenőrzési-értékelési rendszerrel.

Ezeket az értékeléseket a szolgálatba lépés előtt kell végrehajtani úgy, hogy az értékelő csoportban van külföldi, aki általában az integráló (befogadó) kötelékvezető nemzetnek a

¹⁵ AFS VII. kötet (ACE FORCE STANDARDS-VOLUME VII. THE NATO UNIT AND HQ COMBAT READINES EVALUATION); a HM KÁT és a HM HVKF 43/2004 (HK10) sz. együttes Intézkedése „A harcászati értékelő programok végrehajtásáról” A HM HVK Integrációs Főnök 1/2004 sz. Intézkedése a harcászati felmérő és értékelő programok személyi és szervezeti kereteinek pontosítására.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

tagja és egyikük beszéli az ellenőrzött kötelék anyanyelvét.¹⁶ Az értékelés során a következő területeket ellenőrzik, ami meghatározza a felkészítés irányát is:

- elvek/tervek és dokumentumok;
- műveleti képességek;
- logisztikai képességek;
- híradó és informatikai képességek;
- adminisztrációs, igazgatási képességek.

Az értékelés során a részterületeket külön-külön értékeli, amely után az ellenőrzött alegység egy összeértékelést kap, amely lehet:

- harcképes (Combat Ready);
- nem harcképes (Non Combat Ready).

A Magyar Honvédség, hogy megfeleljen a XXI. századi haderő korszerű és általános harcászati alkalmazási elveinek, folyamatosan fejleszti a meglévő képességeit és alakít ki újakat, amit a honvédelmi miniszter úr is megerősített a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen tartott előadása során.¹⁷

Ennek megfelelően hozták létre az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű DandárT, valamint az MH Katonai Rendészeti Központot. Fejlesztés alatt van a harcászati szállító képességünk és a honvédség egészségügyi ellátó rendszere is. Kijelenthetjük, hogy folyamatos a fejlesztés, és csere történik a felszerelések és fegyverzet terén a hatékonyság és korszerűség megtartása érdekében. A NATO-val való együttműködésünket fejlesztendő, alegységeket és törzselemeket gyakoroltatunk a különböző kétoldalú, illetve többnemzeti gyakorlatokon. Ilyen volt például a ROLE-1 gyakoroltatása a szlovéniai IMMÉDIA RESPOND 14 gyakorlaton, a TRIDENT JUNCTURE (NRF) gyakorlat, az ANACONDA és SABER GUARDIAN USAREUR¹⁸ gyakorlatok, amelyek a közös gyakorlás mellett, mint nagy láthatóságú (High Visible) gyakorlatok mutatják be a NATO tagországok elkötelezettségét a szövetség 5. cikkelyében foglaltak végrehajtására, és kiváló alkalmat teremtenek az együttműködés és harci képességek gyakorlására.

A NATO készenléti erőkre felajánlott erő nem minden esetben hívják meg a validálási gyakorlatokra, ezt az illetékes parancsnokság dönti el, ez alól kivétel a NATO SAGE¹⁹ dokumentum (B-I-III oldal, 6. számú lábjegyzet: B-I-VI oldal d-1,c bekezdésben foglaltak), amelyek a Magas Készenlétű Harcászati Erőkkel (VJTF-el) kapcsolatosan írják elő a minimálisan kötelező részvételt a „stand-by” státuszú NRF erők számára, a telepítés és készenlét ellenőrzését célzó (validálási) gyakorlatok kapcsán. Mivel a felajánlott erők nem mindig vesznek részt a minősítő gyakorlaton, ezért a felkészülésük és szinten tartásuk érdekében a gyakorlatokat programozó kiképzési szakembereknek figyelembe kell venni a

¹⁶ A nemzeti CREVAL csoportok mellé a Szövetséges Hatalmak Európai Legfelsőbb Parancsnokának képviseletében minimum 2 fő NATO szemléltőt kell biztosítani a regionális, valamint a haderőnemi NATO parancsnokságok törzséből. (HM HVK Integrációs főnöki intézkedés)

¹⁷ Dr. Simicskó István (Budapest, 2017. november 03.)

¹⁸ Egyesült Államok Szárazföldi Erői Európai Parancsnoksága.

¹⁹ SAUCER Annual Guidance for ETEE.

szakmai igényeket és felkészítési lehetőségeket. Ennek az elvárásnak megfelelően a NATO kiképzési konferenciáin,²⁰ egyeztetve más nemzetek képviselőivel, tervezik ezeknek az erőknél a gyakoroltatását és együttműködési képességeik fejlesztését. Ekkor egyeztetik a NATO MTEP²¹-ben (Katonai Kiképzések és Gyakorlatok Programja) megjelölt kettő vagy többoldalú gyakorlatokon történő esetleges részvételt és erőket. Napjaink egyik fontos kiképzési területe a kiberműveletek és az ellenük való védelem az aszimmetrikus és hibrid hadviselés végrehajtása során. Tisztjeinket és alegységeinket is fel kell készíteni, hogy a modern számítógépek által támogatott és általuk vezérelt eszközök a kibertámadások célpontjai lehetnek, így a kiberhadviselés alapjai a gyakorlatok, felkészülések egyik kulcsfeladata. Hazánknak ezen a téren végzett kiváló munkáját jól példázza, hogy a NATO SHAPE új híradó, informatikai és kiber védelmi csoportfőnökség vezetőjének magyar tábornokot választottak.²² Napjainkban a számítógépes felhasználói ismeretek a törzsekben alapkövetelménynek számítanak, így a képzésekben vagy bemeneti követelményként, vagy a végzettség egyik feltételének célszerű meghatározni.

A NEMZETKÖZI KÖTELEZETTSÉGEK ÉS SZERZŐDÉSEK VÉGREHAJTÁSÁBÓL ADÓDÓ KIKÉPZÉSI ÉS KÉPESSÉG FEJLESZTÉSI FELADATOK

A Magyar Honvédség az alaptörvényben, valamint a honvédelmi miniszter az évenként kiadott „Magyar Honvédség műveleti szerepvállalásának irányelvei” című dokumentumban határozza meg azt a keretszámot, amely iránymutatás a kötelezettségből adódó és szerződésekből vállalt katonai erők létszámában. Ezt évenként kormányhatározatban²³ megerősítik. A haderő felkérésre, illetve felajánlás alapján vesz részt békeműveleti feladatokban, ennek az erőnek a létszáma 2002 óta 1000 főben lett meghatározva. Ez a létszám magába foglalja az ENSZ, EU és egyéb szervezetek által kért erőket. Ilyen erő az Európai Unió válságkezelő ereje (Harccsoport, Battle Group), amit a katonai képviselők felajánlásai alapján 180 napos készenléti idővel alkalmazhatnak. A Magyar Honvédség a visegrádi négyekkel (V4) közösen adja ezt a készenléti szolgálatot, a fentebb említett nemzeti képességek által létrehozott modul elemek felajánlásával. Ezeket az erőket békefenntartói és béketeremtői feladatokra készítik fel, ennek során általánosságban a következőket gyakorolják: ellenőrző-áteresztő pontok működtetése, körözött személyek elfogása, menekülttáborok védelme, segélyoszlopok kísérése, raktárak/objektumok őrzésvédelme, lázadó csoportok elleni fegyveres harc, tömegkezelés, tömegoszlatás, VIP személyek kísérése. őrzésvédelme. A felajánlott erők felkészítése a nemzetek felelőssége, amelynek a végén egy közös validálási gyakorlat során bizonyítják a felkészültségüket a készenléti szolgálatra, erre a gyakorlatra jellemzően meghívják az EU tagországainak katonai képviselőit.

²⁰ NTEC, CJTF konferenciák.

²¹ Military Training Exercise Program.

²² Magyar tábornok a NATO-csúcsparancsnokság új csoportfőnöke. Forrás honvedelem.hu (2017. 11. 10.)

²³ Az adott évi határátlépéssel járó csapatmozgások engedélyezéséről szóló Kormányhatározat.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A felkészülés általában a harcászati, lökiképzési, békefenntartói, civil katonai kapcsolatok, PSYOPS, műszaki, kommandós, katonai rendőri területet foglalják magukban. A hatékonyabb felkészítés és együttműködés érdekében a V4-ek tagországainak kiképzéssel foglalkozó katonai szakemberei évente kétszer tartanak közös kiképzési konferenciát, ezt mindig a V4 vezető állama szervezi, mint a V4 kiképzés koordináló konferenciáját (Training Synchronisation Conference, TSC). A konferenciák célja a kiképzés és közös felkészítés hatékonyabbá és gazdaságosabbá tétele, az együttműködési képesség növelése, a közös kiképzések, gyakorlatok által, a kiképzés során szerzett tapasztalatok megosztása és ez által is a kiképzés hatékonyabbá tétele. Ezt a célt segíti a Közép Európai Védelmi Együttműködés (Central European Defence Cooperation, CEDC) által összeállított kiképzési katalógus²⁴ is. Ez a katalógus tartalmazza azokat a kurzusokat és gyakorlatokat, valamint a kiképzési bázisok lehetőségeit, használati időpontjaikat, amelyek segítik a hatékonyabb haderőfelkészítést. A katalógus kétéves időtartamban, évenként felülvizsgálva készítik el a kiképzési szakemberek.

A Magyar Honvédség a nemzetközi szerepvállalását három kontinensen, 12 országban teljesíti, és ezeket egyéni beosztásokban, illetve kötelékekben hajtják végre. Egyes feladatok és követelmények a misszió sajátosságainak megfelelően változnak (nyelvi, fizikai, harcászati, jogi, műszaki, vallási, történelmi stb.). Az egyik legfontosabb követelmény véleményem szerint az együttműködési és kommunikációs képesség. A békeműveletek során a fegyveres erők gyakran együttműködnek más nemzetek katonáival, rendőreivel és a karitatív szervezetekkel, ezért kiemelt képesség az ott szolgálóknál az integrálódási, valamint az együttműködési képesség. Az együttműködési képességet három területre osztanám, a helyi kormányzati erővel, a karitatív szervezetekkel és képviselőikkel, valamint más nemzetek katonáival, rendőreivel való együttműködésre. A fegyveres erők sok esetben támogató erői a nemzetközi segítségnyújtó szervezeteknek a békeműveletek során, ez határozza meg a feladataikat és kiképzésük területeit, ezt a feladatot legáltalában Dag Hammarskjöld, ENSZ-főtitkár fogalmazta meg „Ez nem egy katona feladata, de csak egy katona tudja megcsinálni”. Az ilyen jellegű feladatok során ki kell hangsúlyozni a vallásismereti, valamint az etnikai-történelmi ismereteket és felkészítést a műveletek során.

A nemzetközi kötelezettségekből adódó feladatok között újként jelentkezik a 2017. november 13-án, az EU 23 országa védelmi minisztereinek a biztonság és a védelem erősítésére tett bejelentése az Állandó Strukturált Együttműködésről, a Permanent Structured Cooperation (PESCO) létrehozásáról, amelynek a célja az EU védelmi képességének növelése, a tagországok együttműködési és védelmi képességének fejlesztése, a műveleti készenlét fokozása.²⁵ A nemzetközi feladatokban gyakran van lehetőség a modern katonai

²⁴ 7 közép európai ország (Csehország Lengyelország, Szlovákia, Horvátország, Ausztria, Szlovénia és Magyarország) által összeállított katalógus, amely magába foglalja az országok által kijelölt kiképzési lehetőségeket és helyeket.

²⁵ Notification on permanent Structured Cooperation (Pesco) to the Council and to the high Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. elérhető internet: <http://www.consilium.europa.eu/media/31511/171113-pesco-notification.pdf> (2017. 11. 22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

eszközökkel történő feladatvégrehajtásra, együttműködve más nemzetekkel az általuk használt eszközök megismerésére. Példaként említhetjük, hogy az afganisztáni misszió során került be a Magyar Honvédség kiképzésébe az MRAP MaxxPro típusú páncélozott harcjárművezető-képzés. A különböző nemzetközi kötelezettségekben részt vevő állomány felkészítése és feladatvégrehajtása során mind egyéni, mind kötelékben szerzett tapasztalatai segítik a haderő gyors és hatékony alkalmazását. A Carnegie Alapítvány a Nemzetközi Békéért²⁶ (CEIP) által 2017 májusában megjelentetett: „Az átfegyverzett és újraszervezett orosz haderő elemzése” című művében, egy orosz tábormokot idéz, aki elmondta, hogy olcsóbb és hasznosabb a valós feladatvégrehajtás a szíriai és ukrain fronton, mint az orosz területen folytatott nagyszabású gyakorlatok. Az elemzés kifejti, hogy a tapasztalatok elemzéséből levonva, az orosz haderő egy új generációs hadviselésre készül, amelyben fontos szerepet kapnak a szárazföldi erők mellett a nagy pontosságú rakéták, hatékony tüzérség, a beszivárgó különleges erők, a pilóta nélküli repülő eszközök (UAV), a kiber- és elektronikai hadviselési műveleti erők. A tapasztalatokra építve minden műveleti dandárhoz UAV századot terveznek. Ez is jó példája annak, hogy a műveleti tapasztalatok nagyon gyorsan beépülnek a feladatok rendszerébe és a kiképzésbe.

ÖSSZEFOGLALÁS

A magyar haderőnek az alaptörvényből és a honvédelmi törvényből²⁷ adódó feladatai ellátásához a következő feltételeknek kell, hogy megfeleljen a modern, XXI. századi fegyveres erő tagja:

- legyen naprakész információja, a modern hálózatalapú harcászati tervezésről, ezt tudja alkalmazni a műveletek tervezése során;
- ismerje a szövetség (NATO) új doktrínáit, legyen képes ezeket az előírásokat (ajánlásokat) a munkája során, mind nemzeti, mind nemzetközi környezetben alkalmazni;
- ismerje a békefenntartáshoz, valamint a NATO törzsekben történő munkavégzéshez szükséges angol nyelvet;
- legyen felkészülve az aszimmetrikus hadviselés és hatásalapú tevékenységek vezetésére és abban történő részvételre;
- ismerje a hibrid hadviselés elemeit és tudja alkalmazni a munkája során;
- a XXI. század tisztje rendelkezzen alkalmazható felhasználói számítógépes ismerettel (ECDL²⁸);
- rendelkezzen a szabályzóiban előírt fizikai kondíciókkal.

²⁶ 1910-ben alapított alapítvány 6 regionális központtal (Washington, Moszkva, Újdelhi, Bejrut, Brüsszel, Peking).

²⁷ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

²⁸ ECDL (European Computer Driving Licence) Európai Számítógép-használói Jogositvány, Európán kívül ICDL (International Computer Driving Licence).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A modernkori fegyveres erőket vizsgálva a következőket állapíthatjuk meg. Rendelkezzen:

1. gyors reagálású, speciális erőkkkel;
2. megfelelő szállítási kapacitással (közúti, vasúti, vízi légi);
3. hatékony és kiképzett tartalékos állománnyal;
4. a kor színvonalának megfelelő fegyverzettel és felszereléssel;
5. hatékony harctámogató és kiszolgáló erővel és kapacitással;
6. korszerű, a hibrid műveleteket ismerő vezetőkkel, és törzsszel;
7. integrálási és együttműködési képességgel a közös feladatok végrehajtása érdekében;
8. a kötelék nagyságától függően egy olyan harci/műveleti képességgel, amely lehetővé teszi az önálló harc illetve művelet végrehajtását.

Egy másik megközelítésben „A háború és a modern fegyveres erő” című előadásában Dr. Szternák György professzor a következőket fogalmazta meg: a képességfejlesztés érdekében felsorolt célkitűzések a tagállamok részére világosan meghatározzák a törzsek, az egységek, alegységek és a katonák felkészítésének, kiképzésének főbb követelményeit. Ezek a következők lehetnek:

- az összhaderőnemi integrált felkészítés;
- több nemzeti környezetben való alkalmazási képesség;
- az erők és az eszközök szállíthatósága;
- a rendelkezésre állás képessége
- a feladatra felkészített állomány, az alegységek összekovácsoltsága;
- a parancsnokok vezetői képessége.

A modern haderő lehetséges alkalmazását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a várható feladatuk egyrészt a fegyveres küzdelem a XXI. századi körülményei közt, másrészt napjaink különböző válságkezelési feladataiban történő hatékony közreműködés lehet. Ezeket az alkalmazás területeket vizsgálva úgy tudjuk a haderőt a leggyorsabban felkészíteni, hogy tanulmányozzuk napjaink fegyveres konfliktusait, azok jellegét, az ott alkalmazott erőket és eszközöket, valamint az alkalmazott harceljárási módokat. Az itt szerzett tapasztalatok minél gyorsabban beépítjük a haderő felkészítési terveibe, valamint a szövetséges okmányokban (AJP-k STANAG- k) megjelenő információk gyors feldolgozása és az oktatásban történő megjelenése által. A békeműveleti feladatokból adódó tapasztalatok gyors átadásának bevált módszere a következő kötelékeknek, váltásoknak a tapasztalatfeldolgozás rendszere, amely sok helyen a kiképzéssel foglalkozó szervezetek egyik eleme. A másik bevált módszer, hogy a felkészítésbe bevonjuk azokat az embereket (Subject Matter Expert, SME), akik a békefenntartásban már részt vettek, és tapasztalataikkal tudják segíteni a kiképzést.

A modern haderő feladatainak megfelelő katonai szakmai képesség úgy biztosítható véleményem szerint, hogy az általam fentebb felsorolt egyéni és kötelék képességeket a folyamatos önképzés, ismeretfejlesztés mellett a katonai tanintézetekben, tanfolyamokon sajátítják el, valamint az egyéni és törzs beosztásokban, gyakorlatok, gyakorlatok során elmélyítik és fejlesztik. A személyügyi szakemberek segítik és tartják nyilván a megszerzett

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ismereteket és biztosítják a lehetőséget újak megszerzésére. A kötelékek modern kori követelményei (fegyverzet, öltözet, felszerelés) az ország gazdasági lehetőségeinek függvényében kerülnek biztosításra, így a meglévő képességek szintentartása, illetve fejlesztése mellett új képességek kialakítására is szükség lehet. A modern kori haderő kialakítása és képességeinek megszerzése egy komplex feladat, amelyben a jogi és pénzügyi háttérrel a politikai vezetés biztosítja. A katonai/szakmai feladatokat az alaprendeltetésnek megfelelően hadművelleti tervezők határozzák meg, a haderőtervezés ennek függvényében elemzi és tesz javaslatot, a szervezetre és felszerelésre, a személyügy biztosítja a humán erőket a hadsereg részére, a kiképzés biztosítja azokat az eseményeket, gyakorlásokat, gyakorlatokat, amelyek során az ismertek elmélyítésre a képességek ellenőrzésre gyakorlásra kerülnek. A logisztika biztosítja az anyagi erőforrásokat azok elosztását a fontossági sorrend alapján, a híradó/informatika biztosítja a vezetést és annak folyamatosságát, a felderítő terület a megbízható gyors és információkat biztosítja a feladatokhoz. A XXI. század modern katonai haderejére nem a mennyiség, hanem a minőség és hatékonyság jellemző, ezt kiindulópontnak véve a magyar haderő fejlesztési programja, a „Zrínyi 2026” lehetőséget teremt a haderő korszerűsítésére, képességek növelésére és az alapfeladatából adódó kötelezettségeinek legjobb végrehajtására. Ahhoz hogy a magyar haderő a kor kihívásainak megfelelő modern erő legyen, kiemelt feladat a fejlesztések és a tapasztalatok (nemzetközi és hazai) feldolgozása és beépítése a hadviselésbe.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Komjáthy Lajos: Hatásalapú műveletek előkészítése a felkelők elleni tevékenységek során Honvédségi Szemle: A Magyar Honvédség Központi Folyóirata, 144. (2016/3). 64–74. o.
2. A Hadtudomány és a hadviselés komplexitása a 21. században, Tanulmánykötet. NKE, Budapest, 2016.
3. Varga Attila Ferenc: A drónok, mint a kockázatmentes hadviselés eszközei. Hadtudományi Szemle, 6. (2013/2). 47–58. o.
4. Szternák György: Gondolatok a hatásalapú- és a hálózatközpontú katonai műveletekről. Hadtudományi Szemle, 1. (2008/3). 1–7. o.
5. Kovács Csaba: A különleges műveleti erők helye, szerepe és tevékenysége a 21. század katonai műveleteiben. PhD értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2007.
6. Ronkovich József: A 21. század hadviselésének néhány főbb jellemzője. Hadtudomány, 2009/8.
7. Magyar Értelmező Kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
8. Farkas Ádám – Horváth Tibor – Padányi József – Petruska Ferenc: A Magyar Honvédség feladatai, szerepének és helyzetének jogi aspektusai a tömeges migráció kapcsán.
9. A Magyar Honvédség feladatai, szerepének és helyzetének jogi aspektusai a tömeges migráció kapcsán.
10. Haig Zsolt – Kovács László – Ványa László: Az elektronikai hadviselés, a SIGINT és a Cyberhadviselés kapcsolata. Felderítő Szemle, 2011/1–2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

11. Bodoroczi János: A Magyar Honvédség A XXI. században. Hadtudományi Szemle, 6. (2013/2). 1–9. o.
12. Huntington Samuel: A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999.
13. Szun-Ce: A Hadviselés tudománya. Göncöl Kiadó, Budapest. 2012.
14. AAP-6, NATO Szakkifejezések és Meghatározások Szógyűjteménye (angol és magyar). A Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar Haderő tervezési Csoportfőnökség kiadványa. Budapest, 2004.
15. Hadtudományi Lexikon I–II kötet. Budapest, 1995.
16. Porkoláb Imre: Hibrid hadviselés új hadviselési forma, vagy régi ismerős? Hadtudomány, 2015/3-4. 36–48 o. http://mhtt.eu/hadtudomany/2015/3_4/2015_3_4_5.pdf (2017. 11. 12.)
17. Szenes Zoltán: Katonai kihívások a XXI. század elején. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_5.html (2017. 05. 03.)
18. Deák János: A katonai műveletek hadászati jellemzői napjainkban. Hadtudomány, 2005/4. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_6.html (2017. 05. 16.)
19. Palik Máttyás: A pilóta nélküli repülés fejlődése. NKE előadás, Budapest, 2015 október 20. <https://www.youtube.com/watch?v=uMe5rIBqs-k> (2017. 01. 15.)
20. Simai Mihály A hatalmi viszonyok, a világgazdaság és a katonai szektor a XXI. században. Közgazdaságtan, 2012/2. 36–77. o. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/665/1/kg2012n2p33.pdf> (2017. 11. 11.)
21. Szenes Zoltán: A békefenntartás hatása a magyar haderőre. Előadás a "Nemzetközi együttműködés a békeműveletekben – Kihívások és korlátok" c. nemzetközi konferencián (Graz, 2006. június 8–10.) http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2006/3/2006_3_1.html (2016. 10. 18.)
22. Baltavári Tamás: A Magyar Honvédség rendeltetése, helye, szerepe az ország védelmében, a honvédséggel szembeni új kihívások a XXI. században. http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1277413460_baltavari_tamas_mh_rendeltetese_helye_szerpe_az_oroszag_vedelmeben_uj_kihivasok_a_21_szazadban_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (2017. 11. 11.)
23. Szternák György ny. ezredes: A fegyveres erő feladatai, valamint fejlesztése közötti kapcsolat. Budapest, 2011. https://www.google.hu/search?q=modern+fegyveres+er%C5%91+ism%C3%A9rve&spell=1&sa=X&ved=0ahUKEWiE9tqZy5_XAhWBCpoKHQHxB7oQBQgiKAA&biw=1920&bih=969 (2017 11. 02.)
24. Harrison Kleffer: Can Intelligence Preparation of the Battlefield/Battlespace Be Used to Attribute a Cyber-Attack to an Actor? Cyber Defense Review, March 22, 2016.
25. Kiss Zoltán László: Magyarok a békefenntartásban. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2011.
26. Carnegie Endowment for International Peace: Assessing Russia's Reorganized and Rearmed Military. Washington 2017 május.03. <http://carnegieendowment.org/2017/05/03/assessing-russia-s-reorganized-and-rearmed-military-pub-69853> (2017. 11. 20.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

27. Krajnc Zoltán – Ruttai László – Tóth Sándor: A légi szembenállás alapjai. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 1999. 145 o.
28. Magyar, Zoltán – Révai, Tamás – Padányi, József: The usability and significance of tests using live subjects for measuring the thermal insulation ability of military clothing In: Földi László, Padányi József (ed.): Effects of climate change on security and application of military force. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. 97–122. o.
29. Magyar Zoltán – Révai Tamás: Thermal Insulation of the Clothing 2nd Royal Hungarian Army in Winter Campaign in the Light of Thermal Manikin Measurements. Acta Polytechnica Hungarica, 11. (2014/7). 197–207. o.

KOVÁCS MÁRK KÁROLY¹**A vahhabizmus és Szaúd-Arábia****The relation between Wahhabism and Saudi Arabia****Absztrakt**

A vahhabizmus, mint Szaúd-Arábiába államvallása, bár az iszlám egyik legkonzervatívabb ágaként jelenik meg, mégis egy reformmozgalomként indult. A fundamentalistának és radikálisnak bélyegzett vahhabizmus mégsem támogatja magát az erőszakot. A vallástudósok az idők során saját érdekeikre kezdték felhasználni az iszlámot, amiben Muhammad ibn 'Abd al-Vahháb az iszlám hanyatlását látta. Ezen eltérés, valamint Ibn Sza'ud nagyhatalmi törekvése egybefonódott, és 1932. szeptember 19-én a ma ismert Szaúd-Arábiai királyság megalakulásához vezetett. 1979-től az ország kifelé is, nyíltan támogatja az iszlám terjedését, ami néhol a terrorizmus jelenség támogatását is jelenti.

Kulcsszavak: iszlám, vahhabizmus, Szaúd-Arábia

Abstract

Wahhabism, as the main religion in Saudi Arabia, is known as the most fundamental and radical branch of Islam, however it started as a reformist movement and does not support the violence at all. The religious scholars had changed the Islam for their own purposes, which indicated as Muhammad ibn 'Abd al-Wahhab saw, the setback of the Islam. As a result of this conflict of interest and the great-power pursuit of Ibn Sa'ud, the Kingdom of Saudi Arabia was established in September 19, 1932. Since 1979, the kingdom started to support the spread of Islam publicly, which sometimes means the support of radical Islamic terrorism.

Key words: Islam, Wahhabism, Saudi Arabia

---

¹ Nemzeti Közszerződési Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: k.mark.kovacs@gmail.com ORCID: 0000-0002-4102-5605

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A vahhabizmus, mint vallási ágazat régóta jelen van, főleg Szaúd-Arábia területén. Számos muszlim országban azonban inkább a szalafita – amit széleskörűen alkalmaznak napjainkban – vagy unitárius nevet használják. Ennek a vahhabizmus a Nyugaton betöltött negatív jelentése, mint konzervatív iszlám hitvallásnak hat, míg a szalafizmus egy több országban elterjedt, általános, erkölcsös iszlám.² A vahhabizmus úgy is leírható, mint a szalafita mozgalom ultrakonzervatív szaúd-arábiai ága.³ (Azonban van olyan szalafita vagy és szaúdi, aki nem vahhabita, és van olyan szaúdi, aki nem vahhabita, se szalafita.⁴) A vahhabita mozgalom támogatásával harcoltak a mudzsahedinek Afganisztánban a Szovjetunió ellen, valamint hozzájárultak az al-Kaida⁵ megalakulásához.⁶ 1990-es évek során számos támadás történt közvetlenül az Egyesült Államok ellen. 1996. májusában például 4 szaúdi férfit végeztek ki, mert az Egyesült Államok katonai misszióját megtámadták Rijadban.⁷ A kereskedelmi toronyok ellen elkövetett merényletben részt vettek szaúdi állampolgárok. 2013-ban az Európai Parlament is vizsgálta a szalafita, vahhabita mozgalmak szerepét Dél-, Délkelet-Ázsia, Szíria, Észak-Afrika és a Száhel-övezetben. A tanulmány felvetése alapján a kereskedelmi toronyok elleni merénylet, a madridi, majd a londoni támadások a szalafita, vahhabita terrorizmus által támasztott kihívások túlmutatnak az iszlám világon. Az elkövetett merényletek csak export termékek, amelyek a szalafita dzsihadizmusból eredeztethetők.⁸ Tényleg okolható-e a vahhabizmus vagy Szaúd-Arábia a terrorizmusért?

² Shukla, Anshumali: Wahhabism and Global Terrorism. *International Journal of Innovation and Applied Studies*, 2014/4. 1523. o.

www.issr-journals.org/links/papers.php?journal=ijias&application=pdf&article=IJIAS-14-270-02

(2018. 01. 06.)

³ Immenkamp, Beatrix: Understanding the branch of Islam: Sunni Islam. *European Parliament*, 2016. február, 6. o.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/577963/EPRS_BRI\(2016\)577963_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/577963/EPRS_BRI(2016)577963_EN.pdf)

(2018. 01. 01.)

⁴ Hassan, Muhammad Haniff Bin: Key Considerations in Counterideological Work against Terrorist Ideology. *Studies in Conflict & Terrorism*, 2006/6. 542–543. o.

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10576100600791058> (2018. 01. 09.)

⁵ Jelen esetben az al-Kaida, mint bázis terrorszervezet értendő, valamint a korábbi szervezete az Afgán Szolgálati Iroda.

⁶ Romero, Antonia J.: The Different Faces of Islamic Terrorism. *International Review of Sociology*, 2007/3. 451. o.

<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03906700701574364> (2018. 01. 07.)

⁷ Schwartz, Benjamin E.: America's Struggle Against the Wahhabi/Neo-Salafi Movement. *Orbis*, 2007/1. 117. o.

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0030438706001128> (2017. 12. 29.)

⁸ Moniquet, Claude: The involvement of salafism/ wahhabism in the support and supply of arms to rebel groups around the world. *European Parliament*, 2013. 4. o.

<http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/457137/EXPO->

[AFET_ET\(2013\)457137_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/457137/EXPO-AFET_ET(2013)457137_EN.pdf) (2018. 01. 07.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ISZLÁM ALAPVETÉSEK

Az iszlám fejlődéstörténetében meghatározó szerepet és hivatkozási alapot tölt be maga a Korán és annak értelmezése. Ahogy Goldziher Ignác vagy Rostoványi Zsolt is hivatkozik rá, nem az számít, hogy a Korán mit mond, hanem a kijelentéseket és értelmezéseket a közösség miként értelmezi. Az iszlámban található törésvonalak és az egységes gyakorlatok kialakulásának hiánya következtében az alapvető és általános forrásnak a Korán és a hagyományok – hadith és szunna – tekinthetőek. A IX–X. századtól beszélhetünk csak egy egységes rendszerről, ami jogilag megalapozott és kodifikált, ma csak úgy ismerjük, a saríja.⁹ Az iszlám forrásai:

- Korán – Mohamed halálát követő isteni kinyilatkoztatás, változatlan és megváltoztathatatlan normarendszer.
- Szunna és hadith – egy tágabb kategória, ami tulajdonképpen magába foglalja a hadithot, Mohamed kijelentéseit és szóbeli közléseit, fejtegetéseit.
- Idzsmá’ (közmegegyezés és konszenzus) – a közösség véleménye és gyakorlata, valamilyen új jelenség.
- Qiyász (analógiai megokolás) – egy logikai módszer, ami egy precedens alapján a hasonló esetekre ad útmutatást és következtetést.¹⁰

A XIV. századra elmondható, hogy bezárultak az idzstihád¹¹ kapui, a tradíció és az értelem tekintetében a tradíció került előtérbe, és tagadhatatlanul háttérbe szorult az intellektualizmus. Ezzel bekövetkezett a stagnálás is, és ebben a helyzetben jöttek létre a reformmozgalmak, amik alapvető változásokat hoztak magukkal. Az utánzás került előtérbe, és senki nem mert idzstihádot gyakorolni vagy önállóan gondolkodni. A cél elsősorban az iszlám megtisztítása és felrészítése volt a hagyományok követésével – nem volt célkitűzésük a korszerűsítés vagy a korhoz igazítás. Nem próbáltak meg új politikai, kulturális rendszereknek megfelelni.¹² Az iszlámot tévutakra vezették a kapuk bezáródását követően, és „idegen intézményeket kényszerítettek a muszlimokra”. Ez egyben sürgős segítséget is támasztott az idzstihád akkori alkalmazására, hogy kezelni tudja a kor vallási betegségeit.¹³

„Az ortodox tradicionalizmus konzerváló, a taqlídnak,¹⁴ az autoritás feltétel nélküli elfogadásának kulcsszerepet szánó felfogásával szemben a fundamentalizmus az idzstihád szükségességét hangsúlyozza, mégpedig az iszlám kezdeti alapelveihez, illetve eredeti forrásaihoz – a Koránhoz és a szunnához – való visszatérés alapján.”¹⁵ Az iszlám fejlődés-

⁹ Rostoványi Zsolt: Az iszlám világ és a nyugat. Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága. Corvin Kiadó Kft., Budapest, 2004. 1-22. o.

¹⁰ Rostoványi Zsolt: Az iszlám a 21. század küszöbén. Aula Kiadó Kft., Budapest, 1998. 36–37. o.

¹¹ Szellemi erőfeszítés, következtetésen alapuló önálló véleményformálás. Bővebben lásd uo.

¹² Helfnot, Samuel: Politics, Terrorism, and the Sunni Divide.

<https://www.fpri.org/article/2009/09/politics-terrorism-and-the-sunni-divide/> (2018. 01. 09.)

¹³ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 58. o.

¹⁴ Az idzstiháddal ellentétben, pontos jelentése imitáció, utánzás, követés, valamely eszme vagy autoritás feltétel nélküli elfogadása.

¹⁵ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 60–61. o.

történetében meghatározó módszer közül kettőt mindenképp meg kell említeni: a hadith követői által gyakorolt taqlídot, illetve az idzsthiádot. Az iszlám fundamentalizmus kapcsolatában az önálló, saját vélemény formálása érvényesül, ami az arabiai vahhabisták egyik fő érve is, azaz elvetik a taqlídot.¹⁶

A XVIII. századi reformmozgalom során például a vahhabiták is kitárták a kapukat, azáltal, hogy a középkori autoritást megvonták.¹⁷ Az iszlám világ és a modernkori Nyugat kapcsolatrendszer szimbolikusan a Napóleoni expedíciókkal, 1798-ban vette kezdetét. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy az egykori erőviszonyok teljesen megváltoztak, és a nemzetközi porondon képviselt pozíciók felcserélődtek. Az iszlám civilizáció a perifériára került, aszimmetrikusan függő helyzetbe szorult a domináns nyugati civilizációval.¹⁸

A XIX. században ismét bekövetkező reformáció egyik irányzata az iszlám fundamentalizmus. Középpontjában maga az iszlám áll, míg a problémák központja a vallási vezetők, akik az évszázadok során egy torzított változat alapján vezették a társadalmat. Az alapelvek Muhammad halálát követően csak egy rövid ideig érvényesülhettek, ezt követően elveszítették tisztaságukat. Ezért vissza kell térni a tiszta alapelvekhez, és az iszlám világ fejlődését az iszlámra kell alapozni. A szellemi megújulás szorosan összekapcsolódott egy politikai reformmal, ami érintette a társadalmi és kulturális életet is. Két neves reformer említhető: Dzsamál ad-Dín al-Afgiháni és Muhammad Abduh-al-Afgiháni tekinthető egyben a reformmozgalommal létrejövő modernizmus és a fundamentalizmus megalkotójának. (A reformnak mindig is van egy olyan tulajdonsága, amely az iszlám igazi, eredeti jelentéséhez való visszatérést jelenti. Ez a szellemiségre és morálra értendő.)¹⁹

KLASSZIKUS VAHHABIZMUS

A fundamentalizmus esetén tisztázni kell, hogy nem az évszázadokkal ezelőtti állapotokra próbál meg visszatérni nem azonos a múlt felé fordulással, hanem éppenséggel a modern vagy posztmodern kihívásokra és kérdésekre való reagálás, amelyet egy tradíciós folyamat legitimál, ezért szemben áll a modernitással és posztmodernitással. Saad Eddin Ibrahim szerint „az iszlám fundamentalizmus lényege az alapokhoz, az eredeti alapelvekhez való visszakanyarodás, azokhoz az alapelvekhez, amelyek még nem torzították el a későbbi korok ráakadásait, szennyeződéseit. Az iszlám fundamentalizmus egyszerűen az iszlám előírásaiban – amint az a Szent Koránban, valamint Muhammed Próféta kijelentéseiben és gyakorlatában, a Szunnában szerepel – való hitet jelenti”. Rostoványi Zsolt Fazlur Rahman megfogalmazását használja fel, miszerint az első igazi fundamentalisták a vahhabiták voltak, míg a Muszlim Testvériség már csak, mint neofundamentalista utód jelentkezett.²⁰

¹⁶ Rostoványi: Az iszlám világ és a nyugat. i. m. 23. o.

¹⁷ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 61. o.

¹⁸ Rostoványi: Az iszlám világ és a nyugat. i. m. 58. o.

¹⁹ Uo. 60–61. o.

²⁰ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 347–349. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A vahhabizmus, mint az egyik – még a nyugati hatásokat nem hordozó – belső indíttású reformtörekvés a szunnita iszlám hanbalita ágából vezethető le, aminek jeles ideológusa volt Taqi ad-Dín Ibn Taymíya (1263–1328). Elméletének lényege, hogy a Koránhoz és a szunnához kell visszatérni az iszlámban, amit követett Muhammad ibn 'Abd al-Vahháb (1703–1792) Najd – Közép-Ázsiában egy sivatag, keleti része Hijaz, ahol Mekka és Medina is található – térségében.²¹ Al-Vahháb az iszlám süllyedését az eredeti iszlámtól való eltávolodásában és az iszlám beszennyezésében látta. A középkorra jellemző iszlám rendszer a vallástudósok véleményét jobban tükrözte, mint az eredeti iszlám szellemet. Koruk vezetőit jelentősen támadták, akik az akkor hatalmi helyzet, a status quo fenntartását tartották szem előtt elsősorban. Ezzel szemben a vahhabiták inkább az isteni autoritás mellett érveltek, és az akkori status quo változtatását szorgalmazták.²² Számos gyakorlatra, hittételre bálványimádatként tekintettek, illetve a valódi iszlám és az újítások közt létrejött ellentéteket kívánták megszüntetni.²³ Meghatározni röviden úgy lehetne, mint egy mozgalom, ami az iszlámot szeretné megtisztítani minden olyan innovációtól vagy gyakorlattól, ami eltér Muhammed próféta és társainak tanításától. Bárki, aki nem így gondolkozik vagy nem azonosul a vahhabita eszmével, az pogány és ellenség.²⁴ Michael Crawford szerint a vahhabiták alapvetően radikálisnak és fundamentálisnak minősíthetők, céljuk a társadalmi és vallási rendszer megváltoztatása volt.²⁵ Mégis John Esposito példája alapján a vahhabita fő irányzata nem támogatja az erőszakot, ezzel ellentétben a vahhabita iszlám militáns formái a teológiai világnézetet átalakítják, és a gyűlölet teológiájával legitimálják az erőszak alkalmazását.²⁶

Arabia területén az iszlám bár teret hódított magának, mégis fenntartották a tudatlanság korát, mert a beduinok nem mutattak túl nagy érdeklődést az iszlám követésére. Ezt az állapotot kívánta megváltoztatni Muhammad ibn 'Abd al-Vahháb. Nagy szerepet vállalt a beduinok legyőzésében és a törzsek strukturális váltásában az iszlámra, a törzsek letelepítésében. Al-Vahhábbal párhuzamosan jelentkezett Muhammad ibn Sza'úd törzsi vezető hatalmi expanziós kísérletével. A hatalmát terjeszteni kívánó ibn Sza'úd katonai ereje és tervei, valamint távoli rokona, al-Vahháb és a köré gyűlő vahhabiták, azok vehemensége, harciassága, valamint nagy hatású ideológiájuk keveredése tökéletes volt. Ideológiai részről felismerték, hogy a katonai erő megfelelő potenciált biztosít számukra, hogy felszámolhassák a tudatlanság korát, s az iszlámot hatalomra juttassák, míg ibn Sza'úd az ideológi-

²¹ Sirriyeh, Elizabeth: Wahhabis, unbelievers and the problems of exclusivism. *British Society for Middle Eastern Studies*, 1989/2. 124–125. o.

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13530198908705492> (2017. 12. 22.)

²² Rostoványi: Az iszlám világ és a nyugat. i. m. 61. o.

²³ Immenkamp: i. m. 6. o.

²⁴ Alvi, Hayat: The Diffusion of intra-islamic violence and terrorism: The impact of the proliferation of salafi/wahhabi ideologies. *Middle East Review of International Affairs*, 2014/2. 40. o.

²⁵ Macris, Jeffrey R.: Investigating the ties between Muhammad ibn Abd al-Wahhab, early Wahhabism, and ISI. *The Journal of the Middle East and Africa*, 2016/3. 249. o.

²⁶ Rostoványi Zsolt: Fundamentalizmusok a 20–21. században. *Köz-gazdaság*, 2016/3. 226. o.

http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2658/1/Koz_Gazdasag_2016_3_Rostovanyi_u.pdf (2018. 01. 31.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

át, mint összekovácsoló, egyesítő erőt látta, amivel képes lenne megszilárdítani és fenntartani hatalmát.²⁷ Ibn Sza'úd ezért erőszakkal is terjeszteni kezdte a vahhabizmust az egész arab félszigeten.²⁸

A vallás és a politikai vezetés összefonódásával megnyílt az a lehetőség az iszlám előtt, hogy nemcsak nemzeti identitás, de államformáló tényezővé is váljék.²⁹ Al-Vahháb 1792-es halálával nem szakadt meg a dzsihád és a muszlimok kötelezettségi vonala. Ennek eredményeként 1805-ben elfoglalta a koalíció Mekkát és Medinát, illetve a XIX. század során a doktrínák, sikerek és a status quo megbontása – mint az 1801-ben az Oszmán Irak területén elfoglalt Kerbela siita szent város vagy Mekka, majd 1804-ben Medina elfoglalása³⁰ – aggodalommal töltötte el az Oszmán Birodalmat – tekintve, hogy az általa gyakorolt iszlám ellen irányult. Megkérdőjelezték a Szultán létjogosultságát a kalifa címre, ezért 1807-ben II. Mahmud utasította Muhammad 'Alit, hogy a vahhabitákat támadja meg.³¹ 1812-ben Ali felszabadította Medinát, majd 1813-ban Mekkát is, amivel az első Szaúdi állam megszűnt, az uralkodót lefejezték 1818-ban.

A második szaúdi-vahháb állam 1824 és 1891 közé tehető. Bár Ali csapatai megszállták és megszüntették az első szaúdi államot, a lakosság azonban hű maradt a szaúdi családnak. A királyi család mellett szalafita mozgalmakat is támogatott a lakosság, ami 1820-ban hozzájárult ahhoz, hogy Mashir bin Saud megpróbálta létrehozni a második szaúdi államot. Ez végül 1824-ben Imam Turki bin Abdullah bin Mohammed bin Saudnak sikerült.³² 1891-ben al-Rashid és a Szaúd család közti rivalizálás a Mulaya csatában végződött, amit a Szaúdi ház elvesztett, ezzel egyben megszűnt a második szaúdi állam.³³

1902-től kísérletek történtek az egységes szaúdi állam létrehozására. 1926-ra elfoglalták Hijazt, majd 1930-ban Najd és Hijaz királyává kiáltotta ki magát. 1932. szeptember 19-én 'Abd al-'Aziz ibn Sza'úd létrehozta az egységes Szaúd-Arábiai királyságot, ami egyben a vahhabita mozgalom ismételt fellendülését is jelentette.³⁴ A hatalom megszilárdulását követően azonban az ikhwánok³⁵ az iszlám egyes mozgalmait ellen fordultak a külső ellen-

²⁷ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 395. o.

²⁸ Calvert, John: The Islamist Syndrome of Cultural Confrontation. *Orbis*, 2002/2. 343. o.

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0030438702001126> (2018. 01. 08.)

²⁹ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 396. o.

³⁰ The Wahhabi movement. <https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/The-Wahhabi-movement> (2018. 01. 30.)

³¹ Sirriyeh, Elizabeth: Wahhabis, unbelievers and the problems of exclusivism. *British Society for Middle Eastern Studies*, 1989/2. 123. o.

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13530198908705492> (2017. 12. 22.)

³² The History of the Kingdom.

<http://www.mofa.gov.sa/sites/mofaen/aboutKingDom/Pages/CountryDevelopment36143.aspx> (2018. 01. 31.)

³³ Mahendrarajah, Shivan: Saudi Arabia, Wahhabism, and the Taliban of Afghanistan: 'Puritanical reform' as a 'revolutionary war' program. *Small Wars & Insurgencies*, 2015/3. 391–392. o.

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09592318.2014.982883> (2018. 01. 09.)

³⁴ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 396. o.

³⁵ Rostoványi Zsolt szerint az ikhwánok, más néven testvérek, egy mozgalom, ami egyidejűleg célozta valamiféle törzsi kereteken túllépő közösségi identitástudat kialakítását és a nomád törzsek letelepí-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ségkeresés helyett. Az iszlámellenes tevékenységük a királyság belső békéjét és stabilitását veszélyeztette már, ezért a vezetés fegyveres erővel lépett fel ellenük. Eredményeképp az ideológia fegyveres erejét felszámolták vagy integrálták az ország fegyveres erejébe, míg a kolóniákat áttelepítették és mezőgazdasági telepesekké változtatták őket.³⁶ Az 1930-as évekre Szaúd-Arábia lemondott a dzsihádról, és a vahhabizmus egy mozgalommá alakult.³⁷ 1941-ben Németország terjeszkedése miatt félték, hogy a Közel-Kelet nagy részét elfoglalja.³⁸ Ezért Franklin Roosevelt elnök szövetségi megállapodást kötött az akkori szaúdi uralkodóházzal, amit 1945. február 14-én hivatalosan is aláírtak. A hidegháború alatt az Arab–Izraeli fegyverembargó miatt a fegyverexportot korlátozták a térségben. 1958-ban Szaúd-Arábia tulajdonképpen átvette az Eisenhower Doktrínát.³⁹ A szélsőségek ellenére az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia közt egy hosszan tartó és szerteágazó szövetségről beszélhetünk. A szövetség kiterjed katonai, gazdasági és politikai területekre, sőt, a királyi család trónon maradása is kifejezetten érdeke az Egyesült Államoknak.⁴⁰

Benjamin Schwartz három fő tényezőben látta a vahhabizmus sikerességét, annak okát, hogy Szaúd-Arábia fő vallásává válhasson:⁴¹

1. Az első világháborút követően, Hussein bin Ali mekkai kalifának jelentette ki magát. A szaúd-arábiai vezetés elüldözte, valamint Kemal Atatürk kalifátusról a parlamentáris vezetésre való hangsúlyeltolódása hozzájárult, hogy egy új alakuljon ki az iszlám közösségen belül. Ezt az űrt töltötte be elsődlegesen a vahhabizmus.
2. 1926-ban Szaúd-Arábia elfoglalta és felügyelete alatt tartotta Mekka és Medina városát. 1964-től Faisal bin Abdul Aziz vette át a hatalmat, aki az al-Vahhab csa-

tését. Sajátos telepek voltak, amik földműveléssel foglalkoztak. Vahhabita doktrínák alapján részt vettek az iszlámon belüli heves harcokban. Azonban Muhammad Haniff Bin Hassan szerint szalafita törzs. Ebben az értelmezésben ideológiájuk sokkal megengedőbb, ugyanis bár követői szerint mindenkinél fel kell venni a szalafita hitet, azon belül azonban már a négy jogtudományi iskola közül bármelyiket követhetik. Bővebben lásd Hassan, Muhammad Haniff Bin: Key Considerations in Counterideological Work against Terrorist Ideology. *Studies in Conflict & Terrorism*, 2006/6.; Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m.; Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori (PhD) értekezés, Budapest, ZMNE, 2008. 23. o.

³⁶ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 397. o.

³⁷ Armstrong, Karen: The spread of Wahhabism.

<https://www.newstatesman.com/politics/uk/2015/11/spread-wahhabism-and-west-s-responsibility-world> (2018. 01. 08.)

³⁸ Szíriához és Irakhoz lásd Ujházi Lóránd: A keresztények biztonsági helyzete Irakban, „korszakváltás” a vatikáni diplomáciában. *Szakmai Szemle: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos-Szakmai Folyóirata*, 2015/3. 54–72. o.; Uő: A keresztények biztonsági helyzete Szíriában. *Szakmai Szemle: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos-Szakmai Folyóirata*, 2014/3. 135–153. o.

³⁹ Schwartz, Benjamin E.: America's Struggle Against the Wahhabi/Neo-Salafi Movement. *Orbis*, 2007/1. 108–110. o.

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0030438706001128> (2017. 12. 29.)

⁴⁰ Shukla, Anshumali: Wahhabism and Global Terrorism. *International Journal of Innovation and Applied Studies*, 2014/4. 1521. o.

www.issr-journals.org/links/papers.php?journal=ijias&application=pdf&article=IJIAS-14-270-02 (2018. 01. 06.)

⁴¹ Schwartz: i. m. 112–114. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

lád közvetlen leszármazottja volt, és elutasította a szunni iskolák befolyását a szent városok felett. Kiterjesztette a vahhabizmust az oktatási, vallási bürokrácián és szent városokon keresztül, ami lehetővé tette, hogy az éves muszlim vándorlás – hajj – során muszlimok millióira gyakoroljanak hatást. Az 1979-es Iráni Iszlám Forradalom ideológiai kihívásai miatt az oktatási és vallási rendszert még jobban fejlesztették.

3. Az energiahordozók, főként olaj mennyisége és az 1970-es években történt olajjárobbanás. Az ebből befolyó bevételek lehetővé tették, hogy egy globális mozgalmat hozzanak létre (1962-ben létrejött a Muszlim világszövetség).

A vahhabizmus lényege, hogy csak is a Korán és a Próféta szunnája tekinthető forrásnak az iszlámban. Mértékadónak tekinthetők még az idők során létrejött hadithok is, amik az iszlám első három évszázadában kialakult konszenzusokat foglalják magukba. A középkori ulamá⁴² tevékenysége az voltaképpen egy eltávolodás, új vonala az iszlámnak, ami az évszázadok során bekövetkezett morális süllyedést idézett elő. Az autoritás elfogadását megtagadva – taqlíd – az önálló, saját véleményalkotásnak – idzstihádnak – tulajdonítottak nagy szerepet, olyan kérdésekben, amiben a Korán vagy a szunna nem rendelkezik egyértelműen. Al-Vahháb írása – Kitáb al-Tawhid vagy A monoteizmus könyve – alapján lefekteti az alapvető követendő vahhabita tanításokat. Olyan témákat tárgyal, mint:

- „Isten egységét – tawhid – és csak Istent imádni, minden mást elítélni – bálványokat vagy más istenségeket.
- Kerülni a többistenhitet, ide értendő a gyűrűk vagy amulettek.
- Bálványimádók helyeinek lerombolása és megsemmisítése.
- Szobrok és sírok, mint bálványok vagy zarándokcélpontok felszámolása, hogy megelőzzék a többistenhit kialakulását.
- A mágusokat, varázslókat és az asztrológiával foglalkozókat, azok követőit meg kell ölni.
- A hívőnek szeretni, de egyben utálni is kell Istent.
- Isten, Mohamed próféta vagy az iszlám szent szövegeinek kifigurázása, parodizálása hitetlenné teszi az embereket.
- Tilos bármilyen élőlényről rajzot vagy képet kifüggeszteni, mert csak Isten teremthet életet.
- Az imádkozást nem szabad eltúlozni – Mohamed prófétát is ideértve –, mert olyan hibákhoz vezethet, mint a Kereszténységben a túlzott elkötelezettség – Jézushoz való imádat tekintetében, a keresztény papok és lelkészek fontosságának növekedése, mint Istennel versenyző személyiségek.
- Az izraeliták elhagyták Isten szavát az aranyborjú bálványimádatával és a rabbik Istennel egyenlő bánásmódjuk miatt.”⁴³

⁴² Muszlim hittudós.

⁴³ Macris: i. m. 245–246. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Paradoxonként jelentkezik, hogy a vahhabizmust, mint az iszlám legkonzervatívabb ágazatát ismerjük, mégis a konzervatívizmust támadják. Valóban az iszlám kezdetéig mennek vissza, azonban a vallási értelmiség által deklarált idzstihád kapuinak bezárulása – a középkori iszlám konzerválására és az autoritás feltétel nélküli elfogadása – ellen küzdöttek, azaz a status quo fenntartása ellen. Elsődleges céljuk a status quo megváltoztatása és az eredeti autoritás elfogadása, az Istentől származó és prófétai autoritás a középkori ulamával szemben. Belső lényegét mégis két ellentét adja. A konzervatívizmus, ami a Korán és a szunna szó szerinti értelmezéséből eredt – ezzel együtt járt, hogy korokban sokkal radikálisabbnak és fundamentalistának hatott irányzatuk –, és az idzstihád előtérbe helyezése, az analógiai megokolások – qiyász – elvetése –, amivel egyben a kor ortodox ulamához képest liberálisabbak. Ezért az irányzathoz levezethető a modernizmus és a fundamentalizmus is. Fundamentalista azáltal, hogy visszavezeti az eredeti állapothoz az iszlámot, ami egyben az újítások elutasítását is jelenti, viszont a már létező merev rendszerrel és a status quoval szembe fordulás, az emberi gondolkodás preferálása beleillik a legmodernistább irányzatokba is. A két egymással ellentétes irányvonal magában foglalja az előre és hátra haladás lehetőségét egyaránt.⁴⁴

Bizonyos szempontból csak a Koránt és a hagyományokat fogadták el – ami koruk vallástudósainál is konzervatívabb jellemvonást hordoz. A szövegek betűről-betűre való betartása és értelmezése mellett az idzstihádok, azaz a szabad vélemény és gondolkodás sokkal rugalmasabbá tette őket korokban, mint a vallástudósokat. Amikor szunnita muszlim vallási értelmiségiek az idzstihád hivatalos bezárulását deklarálták, egyben az iszlám megmerevedéséhez és stagnálásához is vezetett. A vahhabiták ezzel ellentétben ismét ki akarják nyitni és szélesre tárni az idzstihád kapuit, ami a modernista tendenciák érvényesülését is jelentheti.⁴⁵

A vahhabizmus jellemzője még a puritanizmus, fokozott aktivizmus és egyben fanatizmus. Azonban a XVIII. és XIX. század során létrejött reformmozgalmakra általánosságban is elmondható, hogy „a reformerek köré hamarosan jól szervezett mozgalmak épültek ki, amelyek közös jellemzője az aktivizmus, radikalizmus, az, hogy elveiket megkísérelték a gyakorlatban is megvalósítani, mégpedig meglehetősen türelmetlenül, fanatikus módszerekkel, nem visszariadva a fegyveres harcoktól sem. Fontos jellemzője még ezeknek a mozgalmaknak az erőteljes politikai töltet, a törekvés egy olyan közösség (állam) – akár erőszakos eszközökkel is történő – létrehozására, amely megfelel az általuk deklarált elveknek. Mindenképpen meg kell még említeni, hogy a későbbiekben létrejött mozgalom fegyveres harcot folytatott a gyarmatosítók ellen: [...] az indiai vahhabiták Anglia ellen vették fel a harcot.”⁴⁶

⁴⁴ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 112–113. o.

⁴⁵ Rostoványi: Az iszlám világ és a nyugat. i. m. 61–62. o.

⁴⁶ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 115. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

MAI VAHHABIZMUS

Az 1979-es afganisztáni inváziót lehet megemlíteni, mint olyan kezdési pontot, amikortól Szaúd-Arábia kifelé is, világszerte kezdi támogatni a szunnita muszlimok harcát – legyen az politikai vagy vallási harc. A háború egyben alátámasztotta a vahhabizmust, mint igaz hitet, ellentétben más vallási irányzatokkal.⁴⁷ Az al-Kaida megalakulásával és Oszama bin Laden szaúdi származásával az 1990-es években folytatódott a vahhabita irányzat felívelése.⁴⁸ A reformizmus, eltérően az ortodox tradicionalizmustól – bár eltérő irányú vagy mélységű – még a Nyugattal való összeütközést megelőzően kialakult mozgalmakat jelöli, míg a modern reformizmus a Nyugat hatásait is magában hordja. Az újonnan kialakult reformmozgalmakat is fundamentalista és modernista irányzatokra lehet bontani, így összességében megkülönböztethetünk tradicionalizmust, fundamentalizmust, modernizmust és szekularizációt. Az ortodox tradicionalizmus és a modern fundamentalizmus közt megtalálható a neotradicionalizmus, amelynek jellegzetessége, hogy bár a taqlídot tekinti az alapvetőnek, mégis hajlik az újításokra, az idzstíhád megfontolt alkalmazására is. Elkerülhetetlen a modern tudomány és technika alkalmazása, de az iszlám középkorban kialakult ortodox normarendszere, elvei és normái alapján. Ide tartoznak a vahhabizmus mai vezetői Szaúd-Arábiában.⁴⁹ Az országban olyan dolgokért felelős maga a vallás, mint a nemek szerinti szegregáció vagy a nők sújtó szigorú szabályozások – példaként említhető a nők vezetésének tilalma (2017 végén bejelentették a szabályozás reformját és a nők szabad jogosítványszerzésének esetleges bevezetését 2018. júniusától⁵⁰) vagy a nők útlevélszerzésének és utazásának férfiak engedélyéhez kötöttsége.⁵¹ A kormányzás megpróbál toleranciát bevezetni más vallásokkal szemben is, ám ez kevés sikerrel jár. Nem ünnepelhetnek vagy rendezhetnek olyan eseményeket, amit a szufizmussal⁵² kapcsolatba lehet hozni – istentisztelet, kultuszok létrehozása és ünneplése stb...⁵³

Az új típusú fundamentalizmussal és annak jeles képviselőivel – Sajjid Kutb, Ahmad Haszan al-Banná – ellentétben a korai reformerek, fundamentalisták úgy próbálták megreformálni az iszlámot, hogy maguk abban gyökereztek, ezért vélhetően ismerték a nyugatot. Korunk neofundamentalistái az iszlámot ideológiai vitájuk eszközeként alkalmazzák, sokszor nem megfelelően.⁵⁴ A Nyugat-ellenesség, elnyugatiasodás ostromozása kapcsán a modern iszlám fundamentalizmus egyik alapító atyját, Szajjid Kutbot is meg kell említeni. Fő munkájában materialista Nyugatról beszél, példaként a nők helyzetét és a munkaerőhi-

⁴⁷ Moniquet: i. m. 5. o.

⁴⁸ Macris: i. m. 242. o.

⁴⁹ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 125–126. o.

⁵⁰ Saudi Arabia to allow women to drive. <http://www.aljazeera.com/news/2017/09/saudi-arabia-women-drive-170926190857109.html> (2018. 01. 31.)

⁵¹ Alvi: i. m. 47. o.

⁵² „Az iszlám misztikus irányzatát jelöli. A misztikus iszlám hívei az isteni szeretet és tudás igazságát Isten közvetlen, személyes megtapasztalása útján keresik.” Bővebben lásd Immenkamp: i. m.

⁵³ Shukla: i. m. 1524. o.

⁵⁴ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 129–130. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ányt említi Rostovány Zsolt.⁵⁵ Kutb hatására beszélhetünk egyben neo-szalafizmusról is, ami Egyiptomból eredeztethető, és a vahhabizmusnál kulturálisan és vallásilag is forradalmibb, nem követi Al-Vahháb doktrínáit.⁵⁶ Fontos megjegyezni, hogy az iszlám fundamentalizmus differenciálása során a vahhabizmus az intézményes irányzatot képviseli, ami az iszlám által legitimált status quót kívánja fenntartani. Az 1980-as években Szaúd-Arábia a Muszlim Testvériséget használta fel, mint a vahhabita eszmék terjesztését Afganisztán területére.⁵⁷ 2001. szeptember 11. után a Szaúd-Arábiában megkérdőzött 25-41 év közötti férfiak 95% támogatta Oszama bin Ladent és tevékenységét.⁵⁸

Napjainkban a vallási vezetők aktív szereplői az ország politikai és vallási elitjének, tevékenységük a vahhabita eszméken alapul.⁵⁹ A társadalom számára a „tradicionalizáló modernizáció” és az olajbevétel magas élet- és jóléti színvonalat biztosít, ami összefogó és integráló hatással bír. Megegyezésen keresztül, a politikum igyekszik a társadalom mindennapi életében és kapcsolataiban fenntartani az iszlám normarendszerét – a gazdaságot és az ahhoz kapcsolódó területeket kivéve. Példaként említhető 2016-ban Alwaleed bin Talal szaúdi herceg Twitter bejegyzése, amiben a nők helyzetének jogi reformját javasolta. Szerinte a nők személygépkocsi vezetéséhez való jogot az iszlám hiába tiltja, gazdasági szempontok miatt sürgősen reformra szorul.⁶⁰ Az iszlám tiszteletben tartása és mindennapi támogatásáért cserébe az ulamá legitimálja a politikum modernizálási kezdeményezéseit – példaként említhető a telefon vagy tv használata. 2016-ban Mohammed bin Salam korona-herceg Egyesült Államok beli tartózkodása idején találkozott a Facebook, a Microsoft és az Uber tulajdonosaival – később 3,5 milliárd \$ részesedést vásárolt. 2017. december 28-án az Al-Jazeera beszámolt az Apple és az Amazon lehetséges szaúd-arábiai terjeszkedéséről a lakosság közösségi oldalak függősége miatt.⁶¹ A gazdasági szektorban az ulamá is felismerte a fejlődés és modernizáció szükségességét, illetve a tőkés jellegéből az ország és az iszlám számára keletkező bevételek miatt – még ha az iszlám normáit meg is sérti – támogatja.

A gazdasági szektorban kialakult helyzet mellett az ulamá egy része beépült az adminisztratív területekre, mégis hűek próbálnak maradni a vahhabita alapelvekhez. Azonban az állami ulamá gyakran célpontja a vahhabita vagy más fundamentalista csoportoknak, mert a tiszta iszlámtól való eltéréssel vádolják őket.⁶² Mindemellett az elmúlt két évtizedben több mint 100 milliót \$-t adományozott világszerte a vahhabizmus erősítésére és terjesztésére. Az 1980-as években az Oroszországi Föderáció területére, Csecsenföldre is

⁵⁵ Rostoványi: Az iszlám világ és a nyugat. i. m. 80–81. o.

⁵⁶ Schwartz: i. m. 111. o.

⁵⁷ Calvert: i. m. 343. o.

⁵⁸ Schwartz: i. m. 124. o.

⁵⁹ Immenkamp: i. m. 6. o.

⁶⁰ Let women drive, says Saudi prince.: <http://www.aljazeera.com/news/2016/11/alwaleed-bin-talal-time-women-drive-161130153834646.html> (2018. 01. 31.)

⁶¹ Amazon in talks to open in Saudi Arabia. <http://www.aljazeera.com/news/2017/12/amazon-talks-open-saudi-arabia-171228093418573.html> (2018. 01. 31.)

⁶² Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 404–405. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

küldtek több ízben papokat, térítőket. 1992–1995 között a délszláv polgárháborúba is beavatkoztak, a Bosznia–Hercegovina és Szerbia területén kialakult szegénység és társadalmi problémák enyhítésében nyújtottak segítséget.⁶³

Az 1980–1990-es években az as-Saykh, mint a vahháb család leszármazottai több politikai – miniszteri pozíciót – és vallási vezetők túlnyomó részét adta. A vallási vezetők és a politikum közti összetűzések és csatározások megakadályozására Szaúd-Arábiában működik az iszlám klasszikus vezetői testülete. A fórum az ország elit vezetőit foglalja magába, mind az ulamá, mind a politikum oldaláról. A testület döntése nélkül (amely személyes, politikai és vallási kérdéseket is tárgyal) semmilyen fontosabb döntést nem lehet meghozni.⁶⁴ 2005-ben az ország megtartotta az első demokratikus választását, 2015-ben már a nők is jogot kaptak a választásra és 19 helyet nyertek is. Ennek ellenére a politikai pártok száműzöttek, törzsi befolyás jellemzi és a király, illetve a királyi család kezében összpontosul a hatalom – államformája azért elvileg abszolút monarchia.^{65,66}

Szaúd-Arábia 2003-tól reformokat és szabályozásokat vezetett be, hogy megakadályozza az alapítványokon keresztüli terrorizmus támogatást – az Egyesült Államok kérésére. Az Egyesült Államok 2006-ban az International Narcotics Control Strategy Report – Money Laundering and Financial Crimes jelentésében már több mint 10 milliárd \$-ról számol be, amivel Szaúd-Arábia támogatta a vahhabizmust – az összegbe beletartozik mind az állami, mind a magánszektor támogatása.⁶⁷ 2015-ben a herceg megbízottja bejelentette, hogy 34 nemzetből álló szövetséget hoznak létre a terrorizmus elleni harc nevében – ez közben már 41 tagra bővült. A szövetséget és az elkötelezettséget mutatja, hogy 2016-ban 47 embert végeztek ki terrorizmus vádjá miatt.⁶⁸ 2017-ben a Rijádi Nyilatkozatban üdvözltek a 34 000 főből álló iszlám katonai szövetséget az Iszlám Állam – Dáís – Szíriai és Iraki tevékenysége ellen.⁶⁹

ÖSSZEGZÉS

„A szaúdi vahhabisták egy erőszakos, kizökkentő és fundamentalista reakciós utópia, a muszlim élet külső formáinak megújítását képviselné, ahogy évszázadokkal ezelőtt éltek.

⁶³ Rakic, Marko – Jurisic, Dragisa: Wahhabism as a Militant Form of Islam on Europe's Doorstep. *Studies in Conflict & Terroris*, 2012/9. 659. o.

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1057610X.2012.702671> (2018. 01. 09.)

⁶⁴ Rostoványi: Az iszlám a 21. század küszöbén. i. m. 399–401. o.

⁶⁵ A feudális állam legfejlettebb formája, melyben az uralkodó korlátlan hatalommal rendelkezik. Bővebben lásd Kislexikon - http://www.kislexikon.hu/abszolut_monarchia.html

⁶⁶ Encyclopedia Britannica – Saud Arabia. <https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/Government-and-society#ref259146> (2018. 01. 09.)

⁶⁷ Moniquet: i. m. 5–6. o.

⁶⁸ CIA World Fact Book – Saud Arabia. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html> (2018. 01. 10.)

⁶⁹ A Rijádi Nyilatkozat. <http://embassies.mofa.gov.sa/sites/Hungary/EN/AboutDiplomaticMission/MissionNews/Pages/news00120072017.aspx> (2018. 01. 31.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Azzal, hogy megszüntet minden olyat az iszlámban, amivel asszimilálódott, vagy azóta hozzájárult a világkultúrához, egyben meg is reformálják.⁷⁰ A vahhabizmus Szaúd-Arábia létrehozásában és kialakulásában nagy szerepet játszott, valamint irányadó szabályozásokat fektetett le az ország kormányozásában. Mára ez nem kivitelezhető, a vallásilag irányított országok folyamatos lemaradásban vannak politikailag. Amint megszűnik az olaj, úgy talán az Egyesült Államoknak sem lesz további gazdasági érdeke a térségben, és a szövetségi rendszere is lazítani fog. Nyugati szemmel a társadalmi berendezkedés és a társadalmi egyenlőtlenségek sem elfogadhatók (amíg például Madridban a gyalogátkelő lámpákat is nemektől függetlenül, nő piktogramokat is rajzolnak a lámpára, addig Szaúd-Arábiában a nők utazási joga is a férfítól függ). Szaúd-Arábia mindent elkövetett és elkövet, hogy széles körben terjessze a vahhabita irányzatot – említhető Bosznia-Hercegovina vagy Csecsenföld –, mégsem hibáztatható a terrorizmus fenoménjáért. A terroriszervezetek támogatásában már szerepet játszik, de például az al-Kaida létrehozásával éppúgy nem lehet vádolni, mint az Egyesült Államokat. A politika által 2015-ben létrehozott terrorizmus elleni szövetség már haladás a terrorizmus támogatása elleni küzdelemben is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Alvi, Hayat: The Diffusion of intra-islamic violence and terrorism: The impact of the proliferation of salafi/wahhabi ideologies. *Middle East Review of International Affairs*, 2014. 18. évf. 2. szám 38–50. o.
2. Amazon in talks to open in Saudi Arabia. <http://www.aljazeera.com/news/2017/12/amazon-talks-open-saudi-arabia-171228093418573.html> (2018. 01. 31.)
3. Armstrong, Karen: The spread of Wahhabism. <https://www.newstatesman.com/politics/uk/2015/11/spread-wahhabism-and-west-s-responsibility-world> (2018. 01. 08.)
4. Calvert, John: The Islamist Syndrome of Cultural Confrontation. *Orbis*, 2002. 46. évf. 2. szám 333–349. o. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0030438702001126> (2018. 01. 08.)
5. CIA World Fact Book – Saud Arabia. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html> (2018. 01. 10.)
6. Encyclopedia Britannica – Saud Arabia. <https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/Government-and-society#ref259146> (2018. 01. 09.)
7. Hassan, Muhammad Haniff Bin: Key Considerations in Counterideological Work against Terrorist Ideology. *Studies in Conflict & Terrorism*, 2006. 29. évf. 6. szám 531–558. o. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10576100600791058> (2018. 01. 09.)
8. Helfnot, Samuel: Politics, Terrorism, and the Sunni Divide. <https://www.fpri.org/article/2009/09/politics-terrorism-and-the-sunni-divide/> (2018. 01. 09.)
9. Immenkamp, Beatrix: Understanding the branch of Islam: Sunni Islam. *European Parliament*, 2016. február

⁷⁰ Schwartz: i. m.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

- [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/577963/EPRS_BRI\(2016\)577963_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/577963/EPRS_BRI(2016)577963_EN.pdf) (2018. 01. 01.)
10. Let women drive, says Saudi prince. <http://www.aljazeera.com/news/2016/11/alwaleed-bin-talal-time-women-drive-161130153834646.html> (2018. 01. 31.)
  11. Macris, Jeffrey R.: Investigating the ties between Muhammed ibn Abd al-Wahhab, early Wahhabism, and ISI. *The Journal of the Middle East and Africa*, 2016. 7. évf. 3. szám 239–255. o.
  12. Mahendrarajah, Shivan: Saudi Arabia, Wahhabism, and the Taliban of Afghanistan: 'Puritanical reform' as a 'revolutionary war' program. *Small Wars & Insurgencies*, 2015. 26. évf. 3. szám 383–407. o. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09592318.2014.982883> (2018. 01. 09.)
  13. Moniquet, Claude: The involvement of salafism/ wahhabism in the support and supply of arms to rebel groups around the world. *European Parliament*, 2013. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/457137/EXPO-AFET_ET\(2013\)457137_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/457137/EXPO-AFET_ET(2013)457137_EN.pdf) (2018. 01. 07.)
  14. Rakic, Marko – Jurisic, Dragisa: Wahhabism as a Militant Form of Islam on Europe's Doorstep. *Studies in Conflict & Terrorism*, 2012. 35. évf. 9. szám 650–663. o. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1057610X.2012.702671> (2018. 01. 09.)
  15. Romero, Antonia J.: The Different Faces of Islamic Terrorism. *International Review of Sociology*, 2007. 17. évf. 3. szám 443–458. o. <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03906700701574364> (2018. 01. 07.)
  16. Rostoványi Zsolt: Az iszlám a 21. század küszöbén. *Aula Kiadó Kft., Budapest*, 1998. (2018. 01. 31.)
  17. Schwartz, Benjamin E.: America's Struggle Against the Wahhabi/Neo-Salafi Movement. *Orbis*, 2007. 51. évf. 1. szám 107–128. o. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0030438706001128> (2017. 12. 29.)
  18. Schwartz, Stephen: The Terrorist War against Islam: Clarifying Academic Confusions. <http://www.islamicpluralism.org/1718/the-terrorist-war-against-islam> (2018. 01. 09.)
  19. Shukla, Anshumali: Wahhabism and Global Terrorism. In: *International Journal of Innovation and Applied Studies*, 2014. 9. évf. 4. szám 1521–1530. o. www.issr-journals.org/links/papers.php?journal=ijias&application=pdf&article=IJIAS-14-270-02 (2018. 01. 06.)
  20. Sirriyeh, Elizabeth: Wahhabis, unbelievers and the problems of exclusivism. In: *British Society for Middle Eastern Studies*, 1989. 16. évf. 2. szám 123–132. o. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13530198908705492> (2017. 12. 22.)
  21. The History of the Kingdom. <http://www.mofa.gov.sa/sites/mofaen/aboutKingDom/Pages/CountryDevelopment36143.aspx> (2018. 01. 31.)
  22. The Wahhabi movement. <https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/The-Wahhabi-movement> (2018. 01. 30.)

KLEMENTINA KOZMA¹

The Impact of Artificial Intelligence and Space Transportation on Security

A mesterséges intelligencia és az űrszállítás hatásai a biztonságra

Absztrakt

A tanulmány célja, hogy két olyan területre hívja fel a figyelmet, melyek a jövőben jelentős hatást fognak gyakorolni a globális biztonságra. A mesterséges intelligencia és az ahhoz kapcsolódó technológiai újítások, illetve eszközök fejlesztése egyrészt kiemelkedő lehetőségeket, másrészt jelentős kihívásokat is jelentenek egyes források szerint a biztonságra nézve. Az űrszállítás privatizációja kereskedelmi célokkal a 2000-es évek közepétől kezdődően új kutatási lehetőségeket és programokat tett lehetővé, amely felgyorsította a fejlődést ezen a területen. Ugyanakkor veszélyes következményeket is magában hordoz. Elsősorban jelentős károsodást okoz környezeti szempontból, főként a Föld légkörében, másrészt megnöveli a kozmikus térben vagy onnan irányuló összecsapások lehetőségét.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, űrszállítás, biztonság

Abstract

The aim of the study is to draw attention on two fields which will have a severe impact on global security in the future. Artificial intelligence and related technological innovations, development such tools will bring enormous opportunities in on hand, and according to some sources it also brings significant challenges on security on the other hand. The privatization of space transportation with commercial purposes from the mid-2000s brought new research opportunities and programs and created considerable improvement in this field. At the same time, it is carrying dangerous consequences in itself. First creates remarkable environmental damage mostly in the Earth's atmosphere, for second it increases the opportunity of a clash from or in the space.

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Amerika Tanulmányok Kutató Központ – National University of Public Service, American Studies Research Center, E-mail: kozma.klementina@gmail.com; kozma.klementina@uni-nke.hu ORCID: 0000-0001-5746-7048

Keywords: artificial intelligence, space transportation, security

INTRODUCTION

This article examines how trending technologies create new chances and challenges for humanity. In many cases, they are developed to make everyday life easier, but there are also debates about how they can affect societal security if some of those intelligent machines get into wrong hands or start to make their own decisions. “Trending Technologies” are systems, vehicles, machines, and devices that are able to communicate, provide information, or act independently based on algorithms and collected data. This paper is limited to those observations that describe the social effects of technological development.

Artificial intelligence, augmented reality,² and virtual life are not questions of the future; they are a present topic. There are self-driving cars on the roads and weapon systems that act autonomously. In some cases, research and development (R&D) from defense industries was outsourced to private companies because the private sector is less regulated, more flexible, offers more funding for researchers, and provides access to markets as well. One of the best examples of outsourcing is the appearance of commercial space transportation, companies like SpaceX and Orbital ATK.³ In the mid-2000s, these private companies launched their own rockets, built their own systems for space exploration, and proved they were able to transport cargo into space. Previously only a few states (e.g., Russia, China, the U.S.) could provide this capacity. On the one hand, this privatization diversifies space transportation and opens the way for broader space exploration. On the other hand, it makes it difficult to control who or what is in space, and to manage the impacts of space transportation on the atmosphere and environment.⁴

ARTIFICIAL INTELLIGENCE

There is no commonly accepted definition of artificial intelligence (AI), but it is, roughly, a computer system that can perform human-based tasks and provide solutions in many fields, such as healthcare, security and defense, or the civil service. The term “Artificial Intelligence” (AI) was coined in 1956 by John McCarthy, an American computer scientist. AI is, in short, the simulation of human intelligence by machines. The process is capable of learning, reasoning and self-correction. AI technologies can be robotic process automation, for example: tasks that need to be repeated by humans. Machine learning makes it possi-

² Impact of Augmented Reality <http://www.augmented-reality-games.com/imact.php> (Accessed 22. 11. 2017)

³ NASA – Commercial Space Accomplishments https://www.nasa.gov/sites/default/files/files/NASA_Commercial_Space_Accomplishments.pdf (Accessed 22. 11.2 017)

⁴ Nina Rastogi: „Dirty rockets.” http://www.slate.com/articles/health_and_science/the_green_lantern/2009/11/dirty_rockets.html (Accessed 23. 11. 2017)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ble for computers to learn and act without programming. There are different algorithms, for example, for supervised learning, unsupervised learning, and reinforcement learning.

The first time artificial intelligence was mentioned in research papers was in the 1950s, and it had topics like problem-solving. Twenty years later, the U.S. Department of Defense started a program for computers that trained the system to mimic human reasoning. The street-mapping projects of the Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA) in the 1970s, for example, or intelligent personal assistants in 2003 build on this technology.⁵

The technological development of computers started after World War II. The first Electronic Numerical Integrator and Calculator (ENIAC) machine was created seventy-two years ago, and its purpose was to calculate artillery firing tables for the U.S. Army. The inventors of ENIAC were J. Presper Eckert and John Mauchly, researchers at the University of Pennsylvania. It cost \$500,000 and took up 1,800 square feet; the machine weighed 50 tons and contained 17,468 vacuum tubes and 15,000 relay switches.⁶ Today there are some personal computers that fit into a single human hand. They are less expensive and far more effective than their predecessors.

AI can be classified in many ways. One differentiates between “weak AI,” also known as “narrow AI”, and “strong AI”. Weak AI is designed for particular tasks, for example, Apple’s SIRI, which simply responds to inputs using algorithms. Strong AI, or artificial general intelligence, mimics human cognitive abilities to find solutions in different situations.

Another classification, created by Arend Hintze, an assistant professor at Michigan State University, describes four types of AI: a reactive machine, able to identify the task and make predictions, but with no memory and therefore unable to use past experiences in calculations; limited memory machines, which can use past experiences to help in future decisions, like some of the autonomous vehicles currently in production; theory of mind intelligence, or machines that understand others’ beliefs and intentions as humans make decisions (these do not exist yet); self-aware machines that act independently (these do not exist yet either).

Computing power—machine learning, neural networks, algorithms—has grown exponentially; it seems like AI is evolving from simple to self-aware machines. Different types of AI machines act in different ways. Some are able to react in real time, others work with past information and present pre-programmed representations of the world. There are also plans for self-aware robots that can predict human feelings and respond accordingly.⁷

Machine vision, or making computers “see,” is already a reality. Using cameras, computers can capture and analyse visual information. They can see beyond walls, and are used in tasks from bomb disposal to medical image analysis to the identification of signa-

⁵ Artificial Intelligence https://www.sas.com/en_us/insights/analytics/what-is-artificial-intelligence.html (Accessed 23. 11. 2017)

⁶ ENIAC <https://www.computerhope.com/jargon/e/eniac.htm> (Accessed 24. 11. 2017)

⁷ Type of AI from reactive to self-aware <https://futurism.com/images/types-of-ai-from-reactive-to-self-aware-infographic/> (Accessed 24. 11. 2017)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

tures. Such tools can make specific work like investigations, medicine, engineering, or everyday life easier for people who have a handicap.⁸ They can make it safer for soldiers to operate, or possible for the elderly or blind to drive themselves and live independently.

Cameras replace the driver's eye in these autonomous vehicles, so the car can adapt to what is happening. The downside is that they require high -quality and -capacity processors that can collect and make sense of millions of pixels. These type of cars are also equipped with Light Detection and Ranging (Lidar) – probably the most expensive part of the system. It is using lasers and lights to measure distances from the vehicle up to 100 meters in all direction, thus it is creating a real-time 3D map. A large amount of information in every second makes necessary for autonomous vehicles to have powerful processors. It is also necessary to use radars because lidars and cameras are not able to see everything, but radio waves can help to determine distances of the surrounding objects, the speed they are moving with and the angle as well. It does not require line of sight as cameras and lidars do, but can be efficient in special circumstances as well, for example in poor weather conditions. In another way it also beneficial with much lower data processing than the previous sensors.⁹

AI thus has lots of positive attributes and beneficial applications, but no one knows how some of the algorithms and machines do what they do. In an MIT research paper, there was a case about an experimental self-driving car, developed by Nvidia, that did not follow the instructions of the engineers who constructed it but started to use algorithms it had learned from humans by sensing and adapting information.

It seems impossible that humans created something and then could not control and do not understand how it works. Yet the way the experimental car of Nvidia did this movement is still not clear to most of the scientists. Every bit of information collected by the sensors of this car was collected into a huge network of artificial neurons that sends the information further, into the “neural” systems of the car. The ability of image captioning, voice recognition, language translation can be practical in many ways, but it has still missing parts that can cause failures due to inscrutable processes.¹⁰

Deep Learning, a form of AI, is becoming more and more relevant in the future. Deep Learning is a system that uses both memory and reactive properties to form “neural networks” that “think” and “analyze” like humans, but much faster. A group of researchers at Mount Sinai Hospital in New York, for example, applied a deep learning program, “Deep Patient” to predicting disease of patients in 2015. The program successfully predicted not only cancer but psychiatric disorders like schizophrenia as well. The curiosity of the results

⁸ What is A.I.? <http://searchcio.techtarget.com/definition/AI> (Accessed 23. 11. 2017)

⁹ Richard Wilson: “CES Autonomous cars and the sensors to make them safer.” <https://www.electronicweekly.com/market-sectors/automotive-electronics/ces-autonomous-cars-sensors-make-safe-2017-01/> (Accessed 21. 11. 2017)

¹⁰ Will Knight – The Dark Secret at the Heart of AI. 11 April 2017 - MIT Review <https://www.technologyreview.com/s/604087/the-dark-secret-at-the-heart-of-ai/> (Accessed 21.11.2017)

is that professors still do not know how could Deep Patient discover schizophrenia which is hard to predict even for experts.

SPACE TRANSPORTATION

Another emerging trending technology is private space exploration and transportation. The leading companies in this field are Space Exploration Technologies (SpaceX), Virginia's Orbital Science, Lockheed Martin (developers of the Orion capsule), Boeing, Blue Origin, Bigelow Aerospace, SpaceDev/Sierra Nevada, and Virgin Galactic. These companies are racing to develop spaceships and rockets capable of transporting astronauts to the International Space Station or landing them on Mars or the moon.

The competition is also about who can provide commercial crew capabilities though.¹¹

SpaceX, with its Dragon spacecraft and Falcon 9 rocket, launched and landed successfully in January 2017; no one else has or can yet re-use rockets in this way, which is a tremendous competitive advantage. The company also has put in orbit a communications satellite for Bulgaria, the BulgariaSat-1.¹² NASA has been cooperating closely with SpaceX since 2005, when they signed an agreement about human spaceflight development. It has created a framework for future missions and common work, especially in the field of R&D.¹³

There is speculation, however, that SpaceX and NASA will become competitors. SpaceX CEO Elon Musk announced in February 2017 that they have plans for the next year to carry private tourists around the moon. NASA has relied for such ventures on Russia since 2011, because it had ended its Space Shuttle Program; for the U.S.A., it is a matter of national interest to restore an independent capability to launch spacecraft and transport astronauts.¹⁴

Most of the new ideas regarding space transportation sound like science fiction, but this was true of much on the 1960s TV series "Star Trek", which featured, among other things, hand-held communications devices and computers that responded to voice inquiries. Books by H.G. Wells, H.P. Lovecraft, and others also contain "devices" dismissed at the time as "fantasy" but real today. People could not imagine flying, for instance, or traveling underwater, but those have been realities for many years. Today people have cell phones, laptops, and TVs that function through touchscreens, a technology unthinkable even a

¹¹ Stuart Fox: 6 Private Companies That Could Launch Human Into Space

<https://www.space.com/8541-6-private-companies-launch-humans-space.html> (Accessed 23.11.2017)

¹² Sane O'Kane: SpaceX successfully launches and lands a used rocket for the second time

<https://www.theverge.com/2017/6/23/15861622/spacex-falcon-9-rocket-landing-success-buglariasat> (Accessed 21. 11. 2017)

¹³ SpaceX and NASA sign cooperative agreement on human spaceflight development

<http://www.spacex.com/press/2012/12/19/spacex-and-nasa-sign-cooperative-agreement-human-spaceflight-development> (Accessed 14. 10. 2017)

¹⁴ Could NASA and SpaceX cooperation turn into competition <https://www.cbsnews.com/news/spacex-nasa-cooperation-could-become-competition/> (Accessed 14. 10. 2017)

decade ago. Yet today, when some scientists claim it is possible to move populations to Mars, people are doubtful.

The tendencies of technological development, however, show that it is possible if both states and commercial actors are focused on the R&D of space transportation. According to Elon Musk, there are two ways for humanity in the future. One way is to stay on Earth where, sooner or later, humans will become extinct; the other is more enticing, because it says that there is the possibility for becoming a space-traveling civilization and to discover new solutions.¹⁵

The ideal planet, as Musk describes it, would be Mars. It is not as hot as Mercury or Venus, and it is closer than the moons of Jupiter and Saturn. Earth's moon, which may seem the logical choice, is too small, has no atmosphere, and its days are 28 hours long. But Mars has 24,5 hours per a day, thus approximating Earth time, and it is probably possible to warm the planet and create a thin atmosphere, which makes chances of establishing a self-sustaining civilization better.¹⁶ The current need though, is spacecraft that can transport humans to another planet affordably.

Thanks to the common R&D of commercial and public sectors, there are already more than 4,600 satellites orbiting the Earth. The different type of satellites are beneficial in many ways. They can be used for making maps not only about the Earth, but also about the stars; they can be used to study phenomena like black holes and quasars. There also satellites for communications (radio, telephone), for navigation (calculating distances and positions), remote-sensing satellites for reconnaissance (radio and radar transmissions), for search-and-rescue missions, and for weather forecasting.¹⁷

All of them have a specific mission, but eventually, or in some cases soon after their launch, they become "space junk". There are literally thousands of man-made objects floating around in space that are no longer useful. To save the environment and prevent accidents caused by the falling objects, the future of space exploration and transportation is recycled rockets. The Falcon 9 is not only environmentally friendly, it is less expensive; companies can save around \$18 million per launch.¹⁸

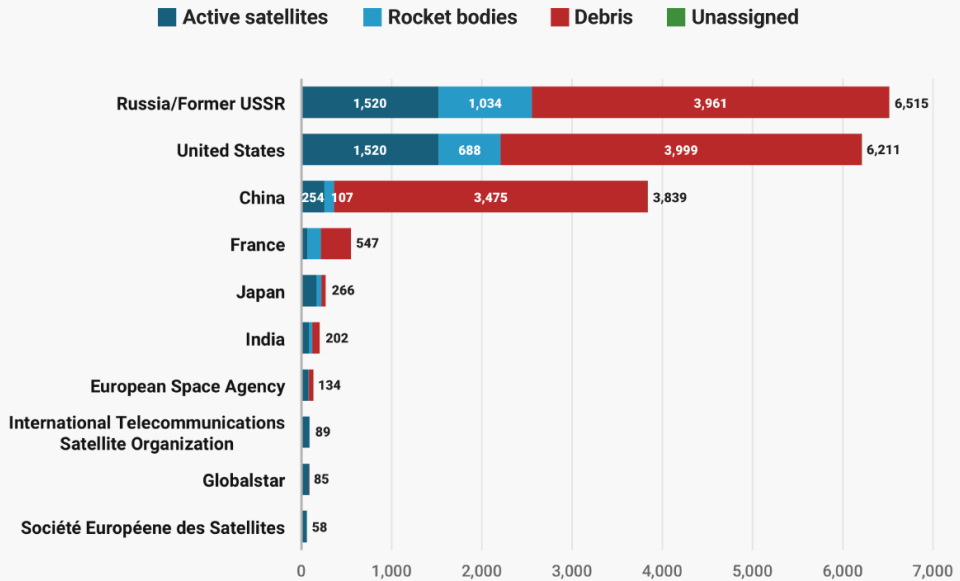
¹⁵ Elon Musk: „Making Humans a Multy-Planetary Species”. In: New Space, Mary Ann Liebert INC. Vol. 5., No. 2, 2017. 49 p.

¹⁶ Musk: „Making Humans” 49 p.

¹⁷ Uses of Satellites www.cyberphysics.co.uk/topics/space/Satellite/satellites_uses.htm (Accessed 28. 11. 2017)

¹⁸ Sarah Marquart: SpaceX's historic launch proves recycled rockets are the Future of Space Exploration <https://futurism.com/spacex-just-made-history-with-the-first-launch-and-landing-of-a-previously-used-falcon-9-booster/> (Accessed 10. 11. 2017)

COUNTRIES AND AGENCIES WITH THE MOST STUFF IN ORBIT

SOURCE: Space-Track.org

BUSINESS INSIDER

19

CONCLUSION

Today there are many “pseudo-AI” technologies based on human interaction with machines. Some companies, like Tesla, Apple, and Facebook, are pushing updates and making changes in how to interact with these devices; nonetheless, they all still require some human interaction. These applications, or “apps”, collect information about people’s habits and everyday schedules, and then use it to project their behavior. Google search engines provide information targeted to an individual on this basis, predicting, for instance, which goods a person might wish to purchase based upon past searches.

Intelligent systems like this that learn, adapt, and create new information autonomously and independent from humans could create a battleground for technologies. Virtual Personal Assistance (VPAs) are making everyday tasks easier, they will be infused with AI

¹⁹ Dave Mosher and Andy Kiersz: These are the countries on Earth with the most junk in space <http://www.businessinsider.com/space-debris-garbage-statistics-country-list-2017-10> (Accessed 28. 11. 2017)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

using: advanced analytics, AI powered autonomous business processes and AI interfaces, with that improve customer's experiences. The military sector especially is interested in developing such machines. AI would improve cybersecurity, increase the precision of weapons systems, and reduce the danger to humans in general.

The increasing autonomy of these systems creates concern, because no one knows for certain how these autonomous systems make decisions or in which direction they will develop; it is possible they may develop beyond human control. If an AI is becoming smarter than humans, there are no guarantees that they will not overrule their human-produced instructions. Researchers like Stephen Hawking, Elon Musk, and Bill Gates have all issued warnings, at various times, that AI brings risks to both itself and to humanity.

REFERENCES

1. Impact of Augmented Reality <http://www.augmented-reality-games.com/imact.php>
2. NASA – Commercial Space Accomplishments
https://www.nasa.gov/sites/default/files/files/NASA_Commercial_Space_Accomplishments.pdf
3. Nina Rastogi: „Dirty rockets.”
http://www.slate.com/articles/health_and_science/the_green_lantern/2009/11/dirty_rockets.html
4. Artificial Intelligence https://www.sas.com/en_us/insights/analytics/what-is-artificial-intelligence.html
5. ENIAC <https://www.computerhope.com/jargon/e/eniac.htm>
6. Type of AI from reactive to self-aware <https://futurism.com/images/types-of-ai-from-reactive-to-self-aware-infographic/>
7. What is A.I.? <http://searchcio.techtarget.com/definition/AI>
8. Richard Wilson: “CES Autonomous cars and the sensors to make them safer.”
<https://www.electronicweeky.com/market-sectors/automotive-electronics/ces-autonomous-cars-sensors-make-safe-2017-01/>
9. Will Knight – *The Dark Secret at the Heart of AI*. 11 April 2017 - MIT Review
<https://www.technologyreview.com/s/604087/the-dark-secret-at-the-heart-of-ai/>
10. Stuart Fox: 6 Private Companies That Could Launch Human Into Space
<https://www.space.com/8541-6-private-companies-launch-humans-space.html>
11. Sane O’Kane: SpaceX successfully launches and lands a used rocket for the second time
<https://www.theverge.com/2017/6/23/15861622/spacex-falcon-9-rocket-landing-success-buglariasat>
12. SpaceX and NASA sign cooperative agreement on human spaceflight development
<http://www.spacex.com/press/2012/12/19/spacex-and-nasa-sign-cooperative-agreement-human-spaceflight-development>
13. Could NASA and SpaceX cooperation turn into competition
<https://www.cbsnews.com/news/spacex-nasa-cooperation-could-become-competition/>
14. Elon Musk: „Making Humans a Multy-Planetary Species”. In: New Space, Mary Ann Liebert INC. Vol. 5., No. 2, 2017. 49 p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

---

15. Uses of Satellites www.cyberphysics.co.uk/topics/space/Satellite/satellites_uses.htm
16. Sarah Marquart: SpaceX's historic launch proves recycled rockets are the Future of Space Exploration <https://futurism.com/spacex-just-made-history-with-the-first-launch-and-landing-of-a-previously-used-falcon-9-booster/>
17. Dave Mosher and Andy Kiersz: These are the countries on Earth with the most junk in space <http://www.businessinsider.com/space-debris-garbage-statistics-country-list-2017-10>

SÁFRÁN JÓZSEF¹**A muszlim migráció okozta eltolódások a magyar nemzetbiztonsági szolgálatoknál****The Changes of the Hungarian National Security Services Caused by the Muslim Migration****Absztrakt**

Különböző minőségben és mennyiségben özönlik az információk tömege a magyar fogyasztókra a médiumokból, melyek a nemzetbiztonsági szerveink migrációval kapcsolatos munkáját taglalják. Rendkívül gyakoriak a csúsztatások, félreértelmezések, dezinformációk. Egyik leggyakoribb példa erre az a hírtípus, amely arról számol be, hogy bizonyos terrorista vagy terrorgyanús egyén a szolgálatok látószögében volt, tudomásuk volt a személyéről, útvonaláról. Felmerülhet joggal a kérdés ebben az esetben, hogy miért nem állították már meg a határon, mielőtt egy terrorcselekményt elkövetett volna? Ezen tanulmány célja, hogy megismeresse az olvasót a magyar nemzetbiztonsági szervek tevékenységével, lehetőségével a migrációs válság és határvédelem tekintetében, valamint, hogy a politikai, jogi, vallási, szociológiai és nemzetbiztonsági vonulatait röviden feltérképezze.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, migráció, válság, Iszlám, ISIS, Magyarország

Abstract

People can see and hear in Hungary from the media about the activity of the national security services regarding the Muslim migration. The misunderstandings and the disinformation are not rare. Frequently the consumer can see the news, where the reporter asks, why the national security agencies could not do anything against a terrorism, why they did not stop it in the border, when they knew about his motions. This essay will describe the potentials of the Hungarian national security services in point of the migration crisis and border security, furthermore it will discover the political, legal, religious, sociological and security background.

Key words: national security, migration, crisis, Islam, ISIS, Hungary

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student. Email: jozsef.safran@hotmail.com. ORID: 0000-0002-5707-6722

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

BEVEZETÉS

A 2001. szeptember 11-i, New York-ban elkövetett terrortámadás után szorongással teli hangulat lett úrrá a világon, és az átalakuló biztonsági helyzet a védelmi szektor minden ágazatát érintette, többek között a nemzetbiztonsági szolgálatokat is. Paradigmaváltásra volt szükség, hiszen az új típusú kihívásokra érkezett válaszok nem mindig voltak kielégítőek. A világ döntéshozói egyetértettek abban, hogy a tragédiát a hírszerző és elhárító intézmények lokális és globális partnerségének hiánya okozta, az információcsere mennyisége és minősége nem volt megfelelő. A 9/11-es pusztítás után megerősítésre került a szervezetek közötti kommunikáció, a nem hírszerző szervezetekkel való együttműködés, a helyi hatóságokkal való szorosabb munka és a nemzetközi kooperáció. Szükségessé vált a formális, hierarchikus nemzetbiztonsági közigazgatási struktúrát világszerte átszervezni horizontális, partnerségi és változékony architektúrába, hogy az információ a birtoklótól a beszerzőn keresztül minél gyorsabban jusson el a felhasználóhoz. Egyértelművé vált, hogyha a folyamatosan változó kihívásokhoz és fenyegetésekhez az aktorok, a metódusok és a célpontok nem alkalmazkodnak, azzal károsíthatják a biztonság keretrendszerét.²

Ezen erőpróbák sorába állt be az arab tavasz hatására megindult, 2015 nyarára eszkalálódott migráció a Közel-Keletről, mely jelentősen megnövelte a Magyarország területén áthaladó, a nyugati országokba igyekvő bevándorlók létszámát. Az egyre emelkedő számú, többnyire gyalog érkező menekült tömegek óriási terhet róttak a rendvédelmi, katonai, nemzetbiztonsági és a különböző államigazgatási szervekre.

Az említett jelenségekre reflektálva különböző minőségben és mennyiségben özönlik a nemzetbiztonsági szerveink³ munkájával kapcsolatos információk tömege a fogyasztókra a médiumokból. Rendkívül gyakoriak a csúsztatások, félreértelmezések, dezinformációk. Egyik leggyakoribb példa erre az a hírtípus, amely arról számol be, hogy bizonyos terrorista vagy terrorgyanús egyén a szolgálatok látószögében volt, tudomásuk volt a személyéről, útvonaláról. Ebben az esetben joggal merülhet fel a kérdés, hogy miért nem állították már meg a határon, mielőtt egy terrorcselekményt elkövetett volna?

Ezen tanulmány célja, hogy megismertesse az olvasót a magyar nemzetbiztonsági szervek tevékenységével, lehetőségeivel a migrációs válság és határvédelem tekintetében, valamint, hogy a politikai, jogi, vallási, szociológiai és nemzetbiztonsági vonulatait röviden feltérképezze. Írásomban nem térek ki külön a nemzetbiztonsági szervek alapvető feladataira, jogi szabályozására vagy a titkosság jellemzőjének kifejtésére.

² James B. Steinberg, Mary Graham, Andrew Eggers: Building Intelligence to Fight Terrorism. <https://www.brookings.edu/research/building-intelligence-to-fight-terrorism/> (2017. 04. 12.)

³ Sajtóban gyakran titkosszolgálatként hivatkoznak a nemzetbiztonsági szervekre, ám az 1995. CXCV. Törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról, valamint a hazai szaksajtó nem hivatkozik rájuk titkosszolgálatokként.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK ALAPVETŐ FELADATAI AZ ILLEGÁLIS MIGRÁCIÓ TEKINTETÉBEN

A terrorcselekmények jellemzője, hogy általában a célországon kívül történik a megszerzésük, így rendkívül nehéz a felderítésük, nemzetközi együttműködés nélkül szinte lehetetlen. A nemzetközi terrorizmus elleni fegyveres harc az országok közös célja, ahogy a NATO 1999-es stratégiája, illetve az Amerikai Egyesült Államok katonai stratégiája is kimondja. Az elemi feladatok között szerepel a felderítés, a kockázatok, veszélyek és kihívások elemzése, a biztonsági normák kialakítása, a műveleti egységek kiképzése és bevetése. Az említett tevékenységek főképp a kritikus infrastruktúrák védelmében foganatosíthatóak, de kiterjeszhetőek napjaink újfajta terrorista fenyegetéseire. A hadviselés a védelmi feladatok kiosztását tekintve a haderőnemek, a nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a kormányzati és nem kormányzati szervek és a reguláris-irreguláris egységek keveredésén alapul.⁴ Ezek a „vegületek” eredményezik a hibrid hadviselést, melyben kiemelt szerepet játszik a hírszerzés és elhárítás, polgári és katonai tekintetben is. Az információszerzés létkérdéssé vált az új típusú kihívások feltérképezésében, elemzésében, a megszerzett hírek továbbításában és az elhárítás kivitelezésében. Több, előzetesen regisztrált terrorista is sikeresen átjutott a menekültek közé rejtőzve, mint például Nabil Fadli⁵ – emiatt az Európai Unió joggal erősítette meg, és fogja is még tovább erősíteni a határon átlépő migránsok ellenőrzését,⁶ tehát potenciális veszélyként számol velük. Így a Martin C. Libicki által felvázolt információs hadviselés egymással összefüggő részterületeinek, civil és katonai biztonsági területeinek összefonódása megvalósul.⁷ Bár egyes megközelítések szerint a terror-szervezeteknek nincs szükségük egész Európán végiggyalogoltatni harcosaikat, azonban erőfitogtatásnak is felfoghatóak a menekültek közé rejtett fanatikusok,⁸ ezen kívül a terrorista cselekmények fő mozgatórugóját, a félelemkeltést is igyekeznek minél több és szerteágazóbb módon „szállítani”.⁹ A félelemkeltő tartalmak a különböző médiumokon keresztül képesek eljutni a fogyasztókhoz, így elmondható, hogy Libicki pszichológiai hadviselés (PSYOPS) pontja érvényesül.

⁴ Kőszegvári Tibor: A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai feladatai.

<http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2002/1/z-01/chapter1.htm> (2017. 09. 01.)

⁵ Zsuppán András: Terroristák a menekültek között? Hát persze! <http://valasz.hu/vilag/terroristak-a-menekultek-kozott-hat-persze-116872> (2017. 09. 1.)

⁶ Európai Tanács – Európai Unió Tanácsa: Az Unió a terrorizmus elleni harcban.

<http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/> (2017. 09. 01.)

⁷ Martin C. Libicki: What Is Information Warfare?. www.dtic.mil/get-tr-doc/pdf?AD=ADA367662 (2017. 09. 01.)

⁸ Timo Lokoschat: BDK-Chef André Schulz - Ein Kriminalbeamter über die Flüchtlingskrise.

<http://www.abendzeitung-muenchen.de/inhalt.bdk-chef-andr-schulz-ein-kriminalbeamter-ueber-die-fluechtlingskrise.0a2617e1-e8a8-40c5-befe-10aacf0f879b.html> (2017. 09. 01.)

⁹ Őriásit hibázott a német titkosszolgálat. <https://mno.hu/kulfold/oriasit-hibazott-a-nemet-titkosszolgalat-1336880> (2017. 09. 01.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Magyarországon a terrorizmussal kiemelten a következő nemzetbiztonsági szervek foglalkoznak: Információs Hivatal, Alkotmányvédelmi Hivatal, Terrorelhárítási Központ, Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat. Mivel a felsorolt intézmények aktívan részt vesznek a terrorizmus elleni munkában, össze kell hangolni tevékenységüket, biztosítani szükséges az információáramlást, a minősített adatok egymás közötti megfelelő cseréjét. A TEK 2010-es megalapítása után nem volt feszültségmentes a feladatok átvétele az Alkotmányvédelmi Hivataltól, nem sikerült teljesen letisztázni törvényileg sem a feladatok pontos elosztását. A nemzetbiztonsági törvény például rendelkezik az Információs Hivatal és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat nemzetbiztonságot fenyegető terrorszervezetek elleni információgyűjtő tevékenységéről, amely a Terrorelhárítási Központ feladata is.

A MIGRÁCIÓ ELLENŐRZÉSÉNEK NEMZETBIZTONSÁGI MÓDSZEREI

Alapvetően a titkos információszerzésnek egy személyt vagy szervezetet kell szolgálnia, és a titkos információkkal segíteni az adott szervezet munkáját. A nemzetbiztonsági szolgálatokat azon célból hozták létre, hogy döntéshozókat, tervezőket, katonákat és más társszerveket szolgáljanak ki. Az információ haszontalan, ha nem megfelelően van szolgáltatva, azaz ha pontatlan vagy a formátuma nem elégséges. Ezen okokból kifolyólag fontos, hogy az információ megszerzője tisztában legyen, hogy az információ megrendelője célját szolgálja-e és hogy összhangban van-e az igénnyel. Prioritást élvez tehát a feladatkiosztás. Első lépcsőben a hírigényeket legjobban hasznosító személyeknek és szervezeteknek szükséges megfogalmazniuk, valamint több megrendelőt is érintő feladatok esetén az egymás közötti kooperációt és kommunikációt kezelniük. A nemzetbiztonsági szervek önmaguktól is folytatnak titkos információszerzést, de a megfelelő politikai döntések meghozatalához meghatározó jelentőségű az igénylők szoros bevonása a feladatkiosztásba, hiszen maga a feladatkiosztás hajtja az információgyűjtést.

Második lépcsőben az információgyűjtés szakaszába lépünk, amikor a titkos információgyűjtést folytató szervek HUMINT,¹⁰ SIGINT¹¹ és OSINT¹² segítségével nyers információkat próbálnak meg összegyűjteni, majd ezeket továbbítani feldolgozásra az elemző tisztekhez.

Harmadik szakaszban kerülnek feldolgozásra az adatok. A különböző forrásokból nyert nyers információkat elemzők rendszerezik, felmérik valóságtartalmukat, hasznosságukat, majd használható formába öntik. A HUMINT és SIGINT információkat összegzik és általában az OSINT-tal kiegészítik: nyílt forrásokból ellenőrzik a hitelességüket.

¹⁰ Human Intelligence: Ügynökök beszerzésével és tartásával foglalkozó egység. Személyes kapcsolattartás révén szerez információt.

¹¹ Signals Intelligence: Jelhírszerzés, manapság főleg az informatikai, elektronikus hírszerzés fogalmának lefedésére használják, több területet (pl. Kódfejtés, Big Data elemzés, hackertevékenység stb.) foglal magába.

¹² Open Source Intelligence: Nyílt forrásból elérhető információgyűjtést jelent.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Az elemző ezután felméri a rendszerezett anyag hasznosságát, és olyan formába önti, mely a leginkább javára fordítható a megrendelőnek. A végső termék, többlépcsős vezetői jóváhagyás után juthat el a címzetthez. Amennyiben a legfelsőbb vezetői szinten is rendben találunk mindent, a végső jelentés a megrendelőhöz kerül.¹³

Megjegyzendő egy általános eljárás mód az elhárítás munkájával kapcsolatban, amelyről keveset hallani a médiában. Általános kritika az elhárítással szemben, hogy nem kapcsolnak le időben egy elkövetőt, miközben akár a jövőbeni terveiről, céljairól is tudomásuk volt. Az oka többretegű: egyrészt az elhárítás csak kivételes esetben működhet hatóságként, az elfogás főleg a Rendőrség és a Terrorrelhárítási Központ illetékessége. Másrészt értelmezni kell az elhárítás célját. Egy elhárító tiszt a lehető legtöbb információt próbálja kinyerni a terrorista személyi köréből, próbál ezen körből ügynököket beszervezni, hálózatot kiépíteni, és megpróbálja a terroristát „visszafordítani” saját országa vagy szerve ellen. Ellenlépéseket csak akkor eszközöl, ha már kivédhetetlen a baj, de erről általában vagy az utolsó pillanatban, vagy egyáltalán nem értesül. Kiváló példa erre a terroristák körében egyre népszerűbbé váló „ramming” akciók térnyerése. Ezen műveletek elterjedésének oka nem más, mint hogy ezen támadásokat szinte lehetetlen előre jelezni, könnyen kivitelezhetőek, nagy pusztításra képesek kis befektetéssel, olcsóak, és akár magánakcióként, akár parancsra gyorsan végrehajthatóak.¹⁴ Ha minimális sikereket szeretnénk elérni az elhárítás területén, a veszélyes egyéneket folyamatosan kellene monitorozni, ami gyakorlatilag lehetetlen. Egy teljes megfigyeléshez kb. 30-40 ember folyamatos munkája szükséges, ami az Alkotmányvédelmi Hivatal 2012-ben 1808 fő körül mozgó összlétszámához viszonyítva rendkívüli módon igénybe venné a személyi erőforrásokat.¹⁵ Érdemes lenne a rammingtámadások elemzéseit felhasználni a tisztek képzése során, illetve továbbképzést biztosítani, valamint feltérképezni a terrorcselekmények előtt alkalmazott kommunikációs módszerek természetét.

A bevándorlás okozta terrorveszély féken tartása érdekében különösen fontos lenne a terrorgyanús egyének vagy már ismert terroristák gyors és rezponzív megfigyelése. A XXI. században erre leginkább az IMINT¹⁶ lenne alkalmas, azonban nem rendelkezünk információval arról, hogy a magyar nemzetbiztonsági szervek aktívan alkalmazzák ezt a lehetőséget, illetve valószínűsíthető, hogy a rendkívül költséges megvalósítás miatt még nem terjedt el hazánkban, így a SIGINT-re és a HUMINT-ra tudnak támaszkodni. A SIGINT

¹³ Richard J. Hughbank – Don Githens: Intelligence and Its Role in Protecting Against Terrorism. *Journal of Strategic Security*, 2010 március.

<http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=jss> (2017. 04. 30.)

¹⁴ Rác András – Brestyánszki Flóra: A gépjárművel végrehajtott, ramming típusú terrortámadásokról és a védekezés lehetőségeiről. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2017-14-a-gepjarmuvel-vegrehajtott-ramming-tamadasokrol-racz-a-brestyanszki-f.original.pdf (2017. 09. 21.)

¹⁵ Papp Zsolt: Megdöbbentő adatok a minisztériumoknál – mutatjuk a számokat.

<http://www.napi.hu/redirectedbyprint/titleunknown.567294.html> (2017. 09. 21.)

¹⁶ Imagery Intelligence: Szateliték és légifelvételek segítségével gyűjt információkat. Magyarország hírszerzési és elhárító módszerei között nem jellemző.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

egy fokkal lassabb módszer a HUMINT-nál, mivel az esetleges titkosított adatokat le kell fordítani, vissza kell írni, az óriási mennyiségű információt szűrni kell és rendszerezni, valamint a hacker tevékenység, azaz a titkosított adatokhoz való hozzáférés is időt igényel. A felsoroltakon kívül a menekült tömegekkel érkező egyének lenyomozásához szükséges, hogy az illető aktív kommunikációt folytasson. A HUMINT mindenképp alkalmazandó a terroristák felderítésében és lekapcsolásában. Bár az ügynökrendszer kiépítése hosszadalmas és elhúzódó, azonban nem véletlenül ez a legnépszerűbb módszer többek között hazánkban és az orosz szolgálatoknál. A fő oka ennek az, hogy a terroriszervezetek igyekeznek sejtekben dolgozni, hogy lebukás esetén ne az egész szervezet dőljön be. Beépülés esetén fontos a hálózatuk feltérképezése és a kommunikációs csatornák megtalálása, valamint a vezetőkhez való eljutási lehetőségek felderítése. A dzsihadisták neutralizálásához előre kiépített hálózat szükséges, amin kívül óriási szerepe van a szerencsének is. A klasszikus hírszerzési módszerekkel való információbeszerzés az ügynököktől különösen nagy biztonsági kockázatot hordoz magában, mivel kritikus helyzetben az ellenséges fél is kellő elővigyázatossággal és óvatossággal lép fel, ez pedig feszültté teheti az ügynököket is. Összefoglalva elmondható, hogy a személyes információszerzés a bevándorlás okozta terrorveszélyben lassú, de progresszív eredményeket lehet képes felmutatni.

Amikor a bevándorlás generálta dzsihadista terrorveszély eszkalálódik, és a nemzetközi biztonsági stabilitást fenyegeti,¹⁷ a határok védelmében és az akkurátus ellenőrzésben a rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szervek együttműködése a felderítésben és elhárításban hozhatja meg a kívánt eredményeket. A kooperáció nem csak az egyes országok érdeke, hanem a nemzetközi közösségé is. A terrorista szervek a nemzetbiztonsági szervekhez hasonlóan, immár profi háttérrel, erősen támaszkodnak a titkosságra és anonimitásra, hogy terjeszteni tudják politikai és vallási agendájukat.¹⁸ A kritikus információk megszerzése és megosztása a szövetségesek között a modern kori terrorista elleni küzdelmek egyik alappillére.¹⁹

A nemzetközi rendszerben a különböző nemzetbiztonsági egységek csapatmunkája elengedhetetlen. Az Al-Káida és az Iszlám Állam is nemzetközi szinten működik, így fontos, hogy az ellenük folytatott harc minden fronton nemzetközi legyen. A Nemzetbiztonsági szektorban a lehető legtöbb információ közös felhasználása a kívánatos Hans-Georg Maassen, a német alkotmányvédelmi hivatal (Federal Office for the Protection of the Constitution) vezetője szerint. Véleménye szerint már tudásunk van új ISIS támadásokról, így nem halogatható az együttműködés. Úgy véli, naivitás lenne azt feltételezni, hogy

¹⁷ Paul Kamolnick: Delegitimizing Al-Qaeda: A Jihad-Realist Approach. 19. o.

<https://ssi.armywarcollege.edu/pdf/files/PUB1099.pdf> (2017. 09. 01.)

¹⁸ Richard J. Hughbank, Don Githens: Intelligence and Its Role in Protecting Against Terrorism. Journal of Strategic Security, 2017. 03.

<http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=jss> (2017. 04. 30.)

¹⁹ Besenyő János, Pranter Zoltán, Speidl Bianka, Vogel Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0. Kossuth Kiadó, Budapest, 2015. 198. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

nem terveznek Németország ellen további támadásokat, illetve ne rejtettek volna el az illegális bevándorlók között saját embereket. A megelőzés hatékonyabbá tételére a 2002-ben alapított „Counterterrorism Group” (CTG) számára szeretne többletfeladatokat biztosítani, folyékonyabbá tenni a közös munkát és kommunikációt.²⁰

A magyar szolgálatoknak, hogy a lehető legtöbb információhoz hozzájussanak, tudniuk kell, mely szolgálatok vannak jelen a menekültek útvonalán elhelyezkedő országokban, esetünkben a Balkánon. Az orosz és német szolgálatok folytatják a legaktívabb tevékenységet a térségben – kikövetkeztethető, hogy a menekültek jelentős része irányukba tart a jobb megélhetés reményében. Az elmúlt években elkövetett terrortámadások száma miatt a németek növelték a biztonsági készenléti szintet, míg az oroszok a válságos régiókba rendszerint nagy erőket csoportosítanak, és a világ nagy részén erős és kiépített ügynökrendszerrel rendelkeznek. Tudásunk szerint a régióban aktívan jelen van még Dánia, Svédország, Franciaország, Ausztria, az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság.²¹ Azonban kissé nehézkes a nyugati hatalmakkal való információcsere, mivel a közép-európai országok nagy része próbál Oroszországgal is nemzetbiztonsági kooperációt kiépíteni, és ezért a nyugatiak félnek, hogy esetleg titkos információk jutnak el az oroszokhoz a partnerszolgálatoktól. Aggodalmuk egyes felmérések szerint jogos, hiszen az Oroszország nemzetbiztonsági szolgálatai által készített listán, amely azt tartalmazza, mely külföldi szolgálatokat lehet a legkönnyebben manipulálni, Magyarország áll az élen.²² Fontos lenne ezért az országok közötti kapcsolatok helyreállítása, illetve olyan pontok megfogalmazása és fórumokon (pl. ENSZ, NATO) való hangoztatása, amelyeket minden ország elfogad biztonsági kockázatnak.²³

²⁰ European intelligence agencies to cooperate more closely in fight against terror. <http://www.dw.com/en/european-intelligence-agencies-to-cooperate-more-closely-in-fight-against-terror/a-19060807> (2017. 05. 22.)

²¹ Dezső András: Kémek háborújává fajult a menekültválság. http://index.hu/kulfold/2016/03/18/kemek_haborujava_fajult_a_menekultvalsag/?token=f5484837a430dfc1f4bae297bd6b4b17 (2017. 04. 02.)

²² Eckart Lohse, Reinhard Vesper, Markus Wehner, Matthias Wyssuwa: Russlands geheimer Feldzug gegen den Westen. http://www.faz.net/aktuell/politik/fluechtlingskrise/putin-manipuliert-gezielte-medienskampagne-gegen-deutschland-14117555.html?printPagedArticle=true#pageIndex_2 (2017. 04. 02.)

²³ Dezső: i. m.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A JELENLEGI MAGYAR POLITIKAI ÁLLÁSPONT

Magyarország kormánya szerint a két éve tartó, legfőképpen az arab térségből érkező migráció szinte korlátlan lefolyása okozta a terrorcselekmények nagy részét Európában, tehát erős az összefüggés az illegális migráció, a terrorizmus és a köztörvényes bűncselekmények között.²⁴ Bakondi György, a Miniszterelnök belbiztonsági főtanácsadója szerint a 2016-os berlini merénylet elkerülhető lett volna, ha nagyobb személyi állomány áll rendelkezésére a nemzetbiztonsági szolgálatoknak, melyek már így is túlterheltek. Ha valakit megfigyelnek, mert gyanús, és pár hónap alatt nem találnak kézzel fogható bizonyítékot az illető törvényellenes tevékenységére, a szolgálatoknak át kell csoportosítani a megfigyelő erőiket más irányba. Ezen kívül a beépülési, illetve ügynöktartási képesség is korlátozott az arab térségből érkezőkkel szemben. A berlini merénylet megfigyelését, okafogyottá válása miatt, 2016 októberében állították le. Anis Amri, az elkövető kamionjával a berlini vásárban hajtott a tömeg közé, 2016. december 19-én, mintegy tizenkét ember halálát okozva, és több tucat sebesültet maga után hagyva.

Az egyik legnagyobb probléma a képzett tisztek megtalálása, majd később megtartása: Magyarországon 4 felsőoktatási intézmény, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, illetve a Szegedi Tudományegyetem indít „Keleti nyelvek és kultúrák” szakot a bölcsészettudományi karokon 2017-ben, ám ezeken a szakokon sem feltétlenül mindenki az arab nyelvre szakosodik, az iszlámmal kapcsolatos tantárgyak sem élveznek túlzott prioritást. A nyelv ismerete nem jelent azonnali bekerülést valamilyen titkosszolgálathoz, hiszen át kell esni a bekerüléshez szükséges szűrőkön. Felvétel esetén is számolni kell a lemorzsolódással. A fluktuációt erősíti még, hogy egy felsőfokú arab nyelvtudással egy multinacionális vállalatnál akár a duplája is megkereshető annak, amekkora összeget egy szolgálatnál kapni lehet: a 2011. évi CXCV. – a közszolgálati tisztviselőkről szóló törvény szerint minden egyéb (pl. titoktartási támogatás, lakhatási hozzájárulás stb.) egy kezdő esetében nettó 210 és 300 ezer forint közé fog esni. Ez az összeg itthoni viszonylatokban az átlagjövedelem fölé esik, ámde a megkötések és lemondások, melyek ezzel a munkakörrel járnak, riasztó hatásúak lehetnek, és más irányba orientálhatják a jelentkezőt.

A nyugati országok a magyarországinál jóval nagyobb védelmi apparátust tudnak fenntartani, ezért létfontosságú lenne a nemzetközi kapcsolatok erősítése, különösen az EU-val, NATO-val és az EBESZ-el, valamint a titoktartásról szóló törvények összehangolása és a titkok szükség esetén való rugalmasabb megosztása. Ezen gondolat alátámasztására példaként meg lehet említeni az Észak-Atlanti Szerződés 4. cikkelyét, mely kimondja, hogy ha a szerződő országok egyikének véleménye szerint területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát veszély fenyegeti, tanácskozást folytathat a tagállamokkal a helyzet

²⁴ Bakondi György: Az illegális migráció és a terrorizmus összefügg. Magyar Idők, <http://magyaridok.hu/kulfold/bakondi-gyorgy-az-illegalis-migracio-es-terrorizmus-osszefugg-1279189/> (2017. 04. 04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

megítélését illetően, illetve a kialakult szituáció kezelése céljából. Amennyiben azonban támadásnak vélt esemény történik, életbe léptethető az 5. cikkely, mely kollektív védelmet biztosít, és a hibrid hadviselés jelenségének köszönhetően ez kiterjesztődik a nemzetbiztonsági szolgálatok által vívott harcra is.²⁵

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a pénz nem az egyedüli megoldás a szerteágazó biztonsági problémákra. Az Egyesült Királyságban több ezer terrorista vagy terroristagyánús egyén lakik napjainkban is, megfigyelésükre bármekkora összeget lehet fordítani, nem fog kézzelfogható eredményeket hozni, egy ember megfigyelése is több ember munkáját igényli, tehát egyszerűen fizikai korlátokkal is magyarázható az elhárítás elmulasztása. A politikai vezetők ilyenkor próbálnak a közvélemény számára politikai programokat megfogalmazni, amelyek létszám bővítést, még több anyagi támogatást ígérnek, ám ezeket a szavakat tekinthetjük inkább a választók megnyugtatásának, az egyéni biztonságérzet normalizálásának. A teljes megfigyelésre, a totális ellenőrzésre, ezáltal a terrortámadások kivédésére az eszközök kizárólag diktatúrákban érhetőek el, ami Orwelli világot idézne elő.

A magyar kormány 2016-tól kezdődően a kerítésrendszerben látja az alapvető megoldást a migráció és terroristák beszivárgásának féken tartására, ellenőrzésére. Alapvetően nem a határvédelemmel kapcsolatos, hanem általános érvényű hírszerző és elhárítórendszer szervezési feladat egy olyan rendszer kiépítése, mely tiszteletben tartja a nyilvánosságot és a privát szférát, illetve képes azokra az információkra fókuszálni, melyek szükségesek az ország biztonságának fenntartásához. A határvédelemnél információt kell szerezni arról, hogy kik azok, akik belépnek Magyarország területére, valamint milyen javakat, felszereléseket hoznak magukkal. A potenciális dzsihadisták felderítésénél a tradicionális titkos információszerező technikákat is lehet alkalmazni, például összehasonlítani adatbázisokat repülőjegy foglalási listákból, telefonlogokból, illetve tranzakciós jegyzékekből, kiegészítve a rendvédelmi szervek, bevándorlási hivatalok és titkos információgyűjtést folytató szervek adatállományaival. Az esetleges vészhelyzetekre reagálva, a valós idejű kétirányú kommunikáció felállítása létfontosságú, az első észlelőtől más hivatásos szervezetekhez, így megakadályozva támadásokat vagy kirendelhetővé téve a rendelkezésre álló erőket és semlegesítve a terrorista fenyegetést. A kritikus infrastruktúrák, azaz a mezőgazdaság, telekommunikáció, élelemellátás, vízellátás, katasztrófavédelmi és mentőszolgálatok, kórházak, tömegközlekedés, bankrendszer és pénzügyi intézetek, energiaszektor irányába történő esetleges beáramlás ezáltal a kétoldalú kommunikáció által kivédhető. A védekezéshez fel kell térképezni:

1. Az infrastruktúrák gyengeségét egy esetleges terrorista támadással szemben.
2. Azokat a személyeket, akik hozzáférnek az infrastruktúrákhoz.
3. A beérkező terrorista lehetőségeit arra, hogy effektív támadást hajtson végre.²⁶

²⁵ Az Észak-Atlanti Szerződés. <https://sites.google.com/site/honvedelem/nato-szerzodes> (2017. 09. 01.)

²⁶ James B. Steinberg, Mary Graham, Andrew Eggers: Building Intelligence to Fight Terrorism. <https://www.brookings.edu/research/building-intelligence-to-fight-terrorism/> (2017. 04. 12.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

VALLÁSI TÉNYEZŐK

A Közel-Kelet térségéből érkező modern kori bevándorlás okozta terrortámadások döntő részét az Iszlám Állam szunnita dzsihádistá terrorszervezet nevében követték el. Példaként hozható Franciaország, ahol ha megnézzük a 2011 és 2016 júliusa közötti terrortámadások összegét, láthatjuk, hogy a 100%-ban muszlim háttérű egyének által elkövetett cselekmények száma 14, az áldozatok száma 246, amelyben nincs benne a nizzai kamionos tömeggyilkosság a maga 84 halottjával.²⁷

2016-ban a dzsihádistá terrortámadások áldozatainak száma elérte a 135-öt az Európai Unióban. 718 embert tartóztattak le a terrorista tevékenység gyanújával. Franciaországban 2015-ben még csak 377 ember került őrizetbe, ez a szám 2016-ban 429-re emelkedett. Ugyancsak növekedés látható Hollandiában, ahol 2015-ben 20, míg 2016-ban már 36 volt a letartóztatások száma. A többi országban stagnálás figyelhető meg. Az elkövetők mintegy 26%-a volt nőnemű 2016-ban, és a fiatalok gyanúsítottak száma is növekedő tendenciát mutat. 2016-ban a feltételezett elkövetők nagy részét főleg a propaganda befolyásolta, és nem személyes indíttatásból cselekedtek, valamint a családjuk is kevés hatással volt rájuk.²⁸

Természetesen komplikáltabbá teheti a számolást az, hogy akár országonként eltérhet, mit tekintenek ott terrorizmusnak. A szempontok is különbözőek lehetnek: nem biztos, hogy az IRA vagy a Vörös Hadsereg Frakció tevékenysége ugyanolyan megítélésű a terrorizmus fogalmán belül. Az országok nagy része, így Magyarország is szigorúan lép fel a területén belül működő terrorszervezetek ellen, míg a dzsihádisták által elkövetett cselekedeteket külső támadásnak tekinti. Itt megjegyezendő, hogy országunk jelenleg nem áll hadban semmilyen más országgal, mivel a háború fogalma kizárólag országok között értelmezhető. A helyes megfogalmazás, hogy harcban állunk a terrorizmussal, illetve az Iszlám Állam terrorszervezettel. Nem leihető fel forrás arra vonatkozóan, hogy a kormány vallási alapon különböztetné meg a mohamedán hitvallást a bevándorlás okozta terrorizmus tekintetében, így arra következtethetünk, hogy a kormány nem tartja ellenségnek az iszlám hívőket, kizárólag a dzsihádot támogató és az iszlámra hivatkozva bűncselekményeket elkövetőket.

Magyarország törvényi szabályozása nem tesz külön említést a muszlim terrorizmusról, a migrációval kapcsolatos és a terrorizmussal foglalkozó rendelkezésekben nem különböztet meg vallási alapon kultúrákat. Az 1995. CXXV. Törvényt megvizsgálva nem találunk paragrafust a muszlimokkal vagy dzsihádistákkal kapcsolatban, ahogy a 2016. évi LXIX. Törvény a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításában sem.²⁹

²⁷ Tóth Gergely: Az biztos, hogy Franciaországnak jócskán kijut a terrorizmusból. http://index.hu/kulfold/2016/07/15/franciaorszag_terrortamadasok_listaja/ (2017. 04. 02.)

²⁸ European Union Terrorism Situation and Trend Report 2017. 22. o. (2017. 12. 20.)

²⁹ Wolters Kluwer netjogtár. 2016. évi LXIX. Törvény a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK ÉS A MUSZLIM VALLÁS

A nemzetbiztonsági szolgálatok már a Kádár-rendszerben is intenzív figyelemmel viseltek az egyházak iránt, a titkos információgyűjtés vallási vonulatait is kialakították. A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökségén belül a III/I. Csoportfőnökség alárendeltségében létezett a III/I-4. osztály, mely a Vatikán, Izrael és az egyházi emigráció ellen dolgozott. A III/III. Csoportfőnökség keretei között működtek: a III/III-1. osztály: elhárítás az egyházakban, szektákban, volt szerzetesek között, emigráns szervezetekben (a III/I. Csoportfőnökséggel együtt), a III/III-1-a elhárítás a római katolikus egyházzal szemben, III/III-1-b elhárítás a római katolikus egyház vezetésével és intézményeivel szemben, III/III-1-c elhárítás a protestáns és egyéb vallási mozgalmakkal szemben. Habár a legveszélyesebbnek nem a történelmi egyházak számítottak, hanem a kisebbek, mivel ezek általában egyszemélyes vezetés alatt álltak, akik nagy mértékben tudták akár az államhatalommal szemben is befolyásolni a hívőket, így potenciális veszélyforrásnak minősültek. Az iszlám közösségek egyáltalán nem számítottak a kiemelt célpontok közé, de nyilvánvaló volt, hogy az üldözöttség terén is tapasztalatokkal bírnak, így képesek ellenmódszereket alkalmazni a szolgálatokkal szemben. A szocializmusban az ÁVO, ÁVH, majd később a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség osztályai már tapasztalatot szereztek a „zionizmus elleni harc” során, ami folyamán beépülve megfigyelték a zsidó ifjúsági szerveket és a fővárosi hitközösségekben a jobbszárnyak erősödését. Bejutottak budai és óbudai lakásokon szerzett összejövetelekre, amit hat ügynök és tíz társadalmi kapcsolatuk mellett a telefonok lehallgatásával oldottak meg. A problémát velük kapcsolatban abban látták, hogy a fiatalok kezdeményezése feléleszti és ébren tartja a zsidó nacionalista, imperialista szellemet, így megátolván a társadalomba való beilleszkedésüket.³⁰ A beépülési képességüket a katolikus egyház ellenében is megcsillantották. Az egyik legtehetségesebb, legtöbbet vallási ügyekkel foglalkozó ügynök Nagy Töhötöm volt. Fedőmunkaköre miatt gyakran kellett utaznia Rómába, vatikáni diplomatákkal tárgyalni. Munkája során egyházi elemzéseket készített, és olyan dezinformációs anyagokkal igyekezett ellátni a katolikus döntéshozókat, melyek a Vatikán keleti politikáját voltak hivatottak befolyásolni.³¹

Az európai országok, illetve szervezetek közül többen is nyilatkoztak a migránsválság okozta terroristaszám emelkedését illetően. Az Europol igazgatója, Rob Wainwright nyilatkozta, hogy információjuk szerint az ISIS hamis útleveleket osztogatott a menekülttáborokban, cserébe azért, hogy egy célországba elérve az illetők a terrorszervezet érdekében tevékenykedjenek.³² Hans-Georg Maasen, a német Állambiztonsági Hivatal (BfV –

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1600069.TV&timeshift=ffffff4&txrefere=00000001.XT (2017. 05. 10.)

³⁰ Tabajdi Gábor: Budapest a titkosszolgálatok hálójában. Jaffa Kiadó, Budapest. 2015. 162. o.

³¹ Uo. 176. o.

³² Kathryn Cain: EURO TERROR WARNING Europol chief says ISIS is sending new waves of jihadis to attack Europe using fake passports. <https://www.thesun.co.uk/news/1681244/europol-chief-says-isis-is-sending-new-waves-of-jihadis-to-attack-europe-using-fake-passports/> (2017. 09. 01.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Bundesamt für Verfassungsschutz) vezetője kifejtette, hogy munkatársai próbálják azonosítani az álcázva beáramló terrorgyanus személyeket, és tényként kezelik, hogy a menekültek között is elvegyülnek.³³ A felsorolt nyilatkozatok rámutatnak, hogy az európai országok és szervezetek számára az intenzív hírszerzői és elhárítói tevékenység létfontosságú a nemzetbiztonság szempontjából. A problémát az okozza, hogy az Egyesült Államokban nincsenek annyira a társadalom periferiájára szorulva az iszlám bevándorlók, mint Franciaországban vagy Belgiumban, képesek asszimilálódni és patrióta életmódot folytatni.³⁴ Magyarországhoz közel eső muszlim közösségek rendkívüli módon összetartóak, zártak, ismerik a nyugati módszereket, ezáltal gyanakvóak az újonnan érkezőekkel. Ráadásul ők is tudnak konspirációs tevékenységet folytatni, vannak eszközeik, könnyen terjesztik a propagandát, el tudnak jutni szövetségeik segítségével szinte bárhova.³⁵

A beépülés nehézségei ellenére elméleti szinten a magyar szolgálatok két irányban kezdhetik a műveleteiket. Az ismert vezéreket, terroristákat és kapcsolatrendszerüket folyamatosan lehallgathatják és megfigyelhetik SIGINT segítségével, valamint a vallási közösségi életbe ügynököket telepíthetnek, beszervezhetnek vagy állíthatnak át, akik a jövőben képesek a vallási vezetők befolyásolására vagy információkat szerezni, kontrollálni a gyülekezetet. Az ügynök beépülését progresszívan lehet fejleszteni: először csak eljár a vallási szertartásokra, összejövetelekre, az itt elhangzottokról jelentést készít. Ezután lehet képes csatlakozni a gyülekezethez, információkat gyűjt, és igyekszik a vezetők közelébe férkőzni. A fent leírt típust nevezzük információszerző ügynöknek.

A második ügynöktípus a befolyásoló ügynök. Ő már képes a hangját hallatni a gyülekezetben, és ezáltal manipulációs műveleteket végrehajtani. Az ügynök köré fedőszorit, azaz legendát építenek ki a szolgálatok. Ha elnyerte a közösség és a vezetők bizalmát, elkezdhet munkálkodni a gyülekezetért. Az esetleges lehetőségeket kihasználhatja, ám mindenképp szükséges bizonyítania azt, hogy kötelességtudó, szavahihető és fedhetetlen. Amennyiben az ügynök úgy érzi, hogy elérte a maximumot, a célt parancsra megpróbálhatja teljesíteni. A cél a vallási csoportokban a terrorista kapcsolatok és célok leleplezése.

A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok alkalmazásában pszichológusok is jelen vannak, akiknek a feladata többértű, gyakran kell foglalkozniuk radikális muszlim csoportokkal. Györffy Ágnes százados, a MH Egészségügyi Központ Pszichológiai Osztály Mentálhigiénés Alosztályának vezetője szerint érdemes a látószögbe került egyének radikalizációjának folyamatát vizsgálni. Rámutat arra, miszerint kutatások bizonyítják, hogy

³³ Caroline Copley, Tom Heneghan: German spy chief: ISIS is sending terrorists to Europe disguised as refugees. <http://www.businessinsider.com/r-german-spy-agency-says-isis-sending-fighters-disguised-as-refugees-2016-2?international=true&r=US&IR=T> (2017. 09. 02.)

³⁴ Michael Hirsh: Inside the FBI's Secret Muslim Network. <http://www.politico.com/magazine/story/2016/03/fbi-muslim-outreach-terrorism-213765> (2017. 04. 02.)

³⁵ Maha Azzam: The Radicalization of Muslim Communities in Europe: Local and Global Dimensions. 123. o. https://www.brown.edu/initiatives/journal-world-affairs/sites/brown.edu.initiatives.journal-world-affairs/files/private/articles/13.2_Azzam.pdf (2017. 04. 02.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

elsősorban nem az első- és másodgenerációs muszlim bevándorlók hajlamosak az iszlám nevében elkövetni bűncselekedeteket, hanem a harmadikban felnövő, ezért érdemes lenne az elhárításnak nagyobb erőket biztosítani az utolsó réteg megfigyelésére, akiknél a leginkább megjelenik az identitásválság és az integráció nehézsége. A társadalmi rétegek közül túlnyomórészt a magasabb iskolai végzettségűek fogékonyabbak az előbb említett tulajdonságokra, így még jobban lehetne szűkíteni a vizsgálatot.³⁶ Azonban a radikálissá válás roppant nehezen felismerhető egy megfigyelő tiszt számára, ezért fontos lenne bevonni egy pszichológust is, aki fel tudja ismerni azokat a jeleket, melyek egy terrorcselekmény elkövetésére hajlamosíthatják az adott személyt. John Horgan, a Pennsylvania Állami Egyetem Terrorizmuselméleti Nemzetközi Központját irányító kutató arra világít rá, hogy célszerű úgy keresni a terroristagyanús embereket, hogy a politikai szempontokat és a csoportdinamikát vesszük prioritásnak, mint megfigyelési alapot, de nem feledkezünk meg az egyéni jellemzőkről sem. Több mint 60 volt terroristával történt felmérés alapján arra a következtetésre jutottak, hogy azok, akik otthagyták a terrorszervezeteket, általában azért tették, mert nem azt kapták, amire számítottak, nem azokat a célokat próbálták meg csoporton belül elérni, amit ígértek nekik, vagy nem kerültek az általuk elvárt státuszba. A korcsoportra szűkítés is segíthet a szűrésben, a leginkább befolyásolhatóak a 18–25 éves korosztályhoz tartozó, egyedülálló személyek.

KONKLÚZIÓ

Valódi konklúziót nem lehetséges felépíteni a jelenség újdonsága, a nemzetbiztonsági szervek titkosítása és a kutatások szerény száma miatt, azonban a tanulságokat össze tudjuk foglalni, és a jövőbeni kockázatok elkerülése érdekében intézkedéseket tudunk hozni. Magyarország nemzetbiztonsági szolgálatainak a jövőben még nagyobb figyelemmel kell kísérnie az Arab térségből érkező migrációt és ennek kapcsán a terrorveszélyeztettség alakulását. A hírszerzésnek célszerű lenne a balkáni országokban erőteljesebb bázisokat kiépíteni, valamint a vándorlási útvonalakat ellenőrizni. Ezzel egyidejűleg az új, potenciális útvonalak (pl. Románia, Ukrajna) feltérképezését és ellenőrzés alá vonásának mikéntjét lenne szükséges megtervezni, majd kiépíteni. Ez elképzelhetetlen a jelenlegi állomány bővítése, a technikai felszerelések fejlesztése és célirányos alkalmazása nélkül. A többoldalú hírszerzési kapcsolatok közös cél érdekében történő kiegészítése és az együttműködés fenntartása elemi erővel bír a muszlim migráció ellenőrzésében, így az új módszereik és hátterük megismerésében (különös tekintettel Románia, Ukrajna, Bulgária, Szerbia, Olaszország, Ausztria, Németország, Szlovénia, Macedónia, Montenegro, Albánia, Görögország és Törökország titkosszolgálataival). A katonai hírszerzésnek külön feladata a felsoroltakon kívül, hogy védje a nemzetközi missziókban lévő magyar egységeket,

³⁶ Szűcs László: A terrorizmus pszichológiája. <http://www.honvedelem.hu/cikk/61828> (2017. 04. 02.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

felfedje és elhárítsa az őket veszélyeztető fenyegetéseket, a NATO-t és a szövetségeseit segítse elemzésekkel és információkkal.³⁷

Az elhárító szervek feladata a gyanús és ismert terrorveszélyes egyének felderítése és folyamatos monitorozása, esetenként beavatkozás a társszervek bevonásával, különös tekintettel a HUMINT alkalmazására. Ezen kívül fel kell deríteniük a szervezetet pénzügyileg, illetve logisztikai szempontból támogató szerveket, és megkísérelni a tevékenységük felfüggesztését. Az ellátandó feladatokat a nemzetközi partnerekkel szoros együttműködésben szükséges végezni, ezért az új kihívásokra is reagálva, fontos ezen szerződések folyamatos frissítése, a titokvédelmi törvények minél szorosabban való összehangolása, legfőképpen a NATO és EU szervekkel, kiemelten a titoktartási jogra. Szükséges továbbá a beáramló személyek nemzetközi ellenőrzésével kapcsolatos jogszabályok harmonizációja is.

A muszlim terrorizmus kihívásai egyediek és differenciálhatóak, ám még nincsenek a jogi alapjai tisztázva, így kívánatos lenne ezen törvények meghozatala. Az új normák tükrében a szolgálatok számára tisztává válnának a feladataik és lehetőségeik.

Az információ összegyűjtése létfontosságú a biztonságunkat fenyegető helyzetekben, de meg kell tanulnunk hasznosítani őket stratégiai, operációs és taktikai szinteken is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Az Észak-Atlanti Szerződés. <https://sites.google.com/site/honvedelem/nato-szerzodes> (Letöltve: 2017. szeptember 1. Budapest)
2. Bakondi György: Az illegális migráció és a terrorizmus összefügg. In: Magyar Idők. <http://magyaridok.hu/kulfold/bakondi-gyorgy-az-illegalis-migracio-es-terrorizmus-osszefugg-1279189/> (Letöltve: 2017. április 4. Budapest)
3. Besenyő János, Pranter Zoltán, Speidl Bianka, Vogel Dávid: Az Iszlám Állam - Terrorizmus 2.0. Kossuth Kiadó, Budapest, 2015.
4. Carl J. Jensen, David H. McElreath, Melissa Graves: Bevezetés a Hírszerzésbe. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.
5. Caroline Copley, Tom Heneghan: German spy chief: ISIS is sending terrorists to Europe disguised as refugees. <http://www.businessinsider.com/r-german-spy-agency-says-isis-sending-fighters-disguised-as-refugees-2016-2?international=true&r=US&IR=T> (Letöltve: 2017. szeptember 2. Budapest)
6. Dezső András: Kémek háborújává fajult a menekültválság. http://index.hu/kulfold/2016/03/18/kemek_haborujava_fajult_a_menekultvalsag/?token=f5484837a430dfc1f4bae297bd6b4b17 (Letöltve: 2017. április 2. Budapest)

³⁷ Izsa Jenő: A titkosszolgálati/nemzetbiztonsági ágazati stratégiáról. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2006/4/2006_4_26.html (2017. 05. 09.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

7. Eckart Lohse, Reinhard Vesper, Markus Wehner, Matthias Wyssuwa: Russlands geheimer Feldzug gegen den Westen. http://www.faz.net/aktuell/politik/fluechtlingskrise/putin-manipuliert-gezielte-medienkampagne-gegen-deutschland-14117555.html?printPagedArticle=true#pageIndex_2 (2017. 04. 02.)
8. Európai Tanács – Európai Unió Tanácsa: Az Unió a terrorizmus elleni harcban. <http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/> (2017. 09. 01.)
9. European intelligence agencies to cooperate more closely in fight against terror. <http://www.dw.com/en/european-intelligence-agencies-to-cooperate-more-closely-in-fight-against-terror/a-19060807> (2017. 05. 22.)
10. European Union Terrorism Situation and Trend Report 2017. (2017. 12. 20.)
11. Izsa Jenő: A titkosszolgálati/nemzetbiztonsági ágazati stratégiáról. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2006/4/2006_4_26.html . (2017. 05. 09.)
12. James B. Steinberg, Mary Graham, Andrew Eggers: Building Intelligence to Fight Terrorism. <https://www.brookings.edu/research/building-intelligence-to-fight-terrorism/> (2017. 04. 12.)
13. Kathryn Cain: EURO TERROR WARNING Europol chief says ISIS is sending new waves of jihadis to attack Europe using fake passports. <https://www.thesun.co.uk/news/1681244/europol-chief-says-isis-is-sending-new-waves-of-jihadis-to-attack-europe-using-fake-passports/> (2017. 09. 01.)
14. Maha Azzam: The Radicalization of Muslim Communities in Europe: Local and Global Dimensions. https://www.brown.edu/initiatives/journal-world-affairs/sites/brown.edu.initiatives.journal-world-affairs/files/private/articles/13.2_Azzam.pdf (2017. 04. 02.)
15. Michael Hirsh: Inside the FBI's Secret Muslim Network. <http://www.politico.com/magazine/story/2016/03/fbi-muslim-outreach-terrorism-213765> (2017. 04. 02.)
16. Óriásit hibázott a német titkosszolgálat. <https://mno.hu/kulfold/oriasit-hibazott-a-nemet-titkosszolgalat-1336880> (2017. 09. 01.)
17. Paul Kamolnick: Delegitimizing Al-Qaeda: A Jihad-Realist Approach. <https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB1099.pdf> (2017. 09. 01.)
18. Papp Zsolt: Megdöbbentő adatok a minisztériumoknál - mutatjuk a számokat. <http://www.napi.hu/redirectedbyprint/titleunknown.567294.html> (2017. 09. 21.)
19. Rácz András – Brestyánszki Flóra: A gépjárművel végrehajtott, ramming típusú terrortámadásokról és a védekezés lehetőségeiről. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/sykk-elemzesek-2017-14-a-gepjarmuvel-vegrehajtott-ramming-tamadasokrol-racz-a-brestyanszki-f.original.pdf (2017. 09. 21.)
20. Richard J. Hughbank – Don Githens: Intelligence and Its Role in Protecting Against Terrorism. In: Journal of Strategic Security. 2010 Március. <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=jss> (2017. 04. 30.)
21. Szűcs László: A terrorizmus pszichológiája. <http://www.honvedelem.hu/cikk/61828> (2017. 04. 02.)
22. Tabajdi Gábor: Budapest a titkosszolgálatok hálójában. Jaffa Kiadó, Budapest, 2015.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

23. Timo Lokoschat: BDK-Chef André Schulz – Ein Kriminalbeamter über die Flüchtlingskrise. <http://www.abendzeitung-muenchen.de/inhalt.bdk-chef-andr-schulz-ein-kriminalbeamter-ueber-die-fluechtlingskrise.0a2617e1-e8a8-40c5-befe-10aac0f879b.html> (2017. 09. 01.)
24. Tóth Gergely: Az biztos, hogy Franciaországnak jócskán kijut a terrorizmusból. http://index.hu/kulfold/2016/07/15/franciaorszag_terrortamadasok_listaja/ (2017. 04. 02.)
25. Wolters Kluwer netjogtár. 2016. évi LXIX. Törvény a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1600069.TV&timeshift=ffffff4&txreferer=00000001.TXT (2017. 05. 10.)
26. Zsuppán András: Terroristák a menekültek között? Hát persze! <http://valasz.hu/vilag/terroristak-a-menekultek-kozott-hat-persze-116872> (2017. 09. 01.)

BARNA BOGLÁRKA¹**A munkahelyi stressz idői vetülete
és főbb forrásai a hadseregben****Time Aspect of Job Stress and the Main Stressors
in the Armed Forces****Absztrakt**

A munkahelyi stressz és well-being kutatások napjainkra széles körben elterjedté váltak. Számos elméletalkotó foglalkozik a kérdéssel, különböző aspektusokból vizsgálva a területet. A téma aktualitása vitathatatlan. Azoknál a szervezeteknél, amelyek tudatos figyelmet fordítanak a munkavállalók mentális és fizikai jóllétére, a munkahelyi stressz kezelésére, alacsonyabb mértékű hiányzást és fluktuációt mértek. Munkámban összefoglalom a korábbi kutatások eredményeit, kiemelve a haderő és a hivatásos katonák speciális helyzetét. Felsorolom és magyarázom azokat a főbb pontokat, amelyek szervezeten belüli feszültséghez vezethetnek. A szakirodalmi háttér segítségével végigveszem a munkahelyi környezetben fellelhető általános stresszorokat. Összegzem a lehetséges kezelési módokat a stressz megjelenésének idői vetülete mentén.

Kulcsszavak: Munkahelyi stressz, preoperatív stressz, poszttraumás stressz szindróma, haderő

Abstract

Issues like job related stress and employee well-being have been widely studied in the 20th and 21st century. Many researchers have examined these topics from multiple aspects. Their results show that those companies which consciously look after their employees mental and physical welfare and have well organized stress management and workplace well-being programs have lower absence and fluctuation rates. This paper summarizes the results of existing studies in general and the special case of the armed forces and professional military personnel in particular. Then, the paper lists and explains those factors which may cause tension inside organizations. Existing job related stress research and literature

---

¹ E-mail: johanna.b.barna@gmail.com ORCID: 0000-0001-7839-0086

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

focuses on three areas: preoperative stress, the main factors of stress and the posttraumatic stress syndrome. Finally, the paper summarizes possible treatments for workplace stress.

Key words: job stress, preoperative stress, PTSD, armed forces

A STRESSZ, MINT JELENSÉG TÍPUSOKBA SOROLÁSA

A stressz olyan állapot, amelyben az ember képes arra, hogy fenntartsa a fiziológiai egyensúlyt a túlélés érdekében. Ez az állapot szorosan kapcsolódik az életet és személyes biztonságot veszélyeztető helyzetekhez.² A szakirodalom több típusát különbözteti meg a stressznek. Chrousos a stresszorokat olyan külső vagy belső tényezőknak írja le, amelyek kihívást jelentenek az egyén számára a szervezet homeosztatikus állapotának megőrzésében.³ A stresszorokat alapvetően két csoportba sorolja, megkülönböztetve pszichoszociális és biogén csoportot. A pszichoszociális stresszorok a kognitív értékelés folyamatának lehetséges eredményei. Megjelenésük attól függ, hogy az egyén hogyan gondolkodik egy helyzetről. Ez esetben tehát nem egy adott helyzet, hanem a gondolkodás folyamata, a kognitív értékelés az, ami stressz-választ eredményez.⁴ A biogén stresszorok ezzel szemben nem kapcsolódnak szorosan ahhoz, hogy az egyén mennyire ítéli meg fenyegetően a helyzetet. A biogén ingerek pusztán kémiai úton váltanak ki stressz-választ a szervezetből. Ebbe a típusba tartoznak például a különféle szerek által kiváltott fiziológiai reakciók (például: a szervezet válasza a koffeinbevitelre) vagy a testet érintő sérülések (például: vérzés) hatásai.⁵ Amikor az egyén potenciális veszélyforrásnak ítél meg egy stresszort, fiziológiai és viselkedéses válaszok figyelhetők meg. A stressz-válasz megnyilvánulásai között gyakorta megfigyelhető a fokozott éberség, szorongás, félelem, depresszió és diszfória.⁶ Az endokrin rendszer aktiválódásával a stressz jelentősen befolyásolja a test anyagcseréjét, így biztosítva a megfelelő energiaforrásokat.⁷

A stresszorok másik lehetséges csoportosítására építenek Bopp és munkatársai, akik a preoperatív stresszt vizsgálták. A stresszorokat vizsgálhatjuk létrejöttük idői vetületében is. Ebben az esetben a preoperatív stressz a szorongást kiváltó esemény előtt jelentkezik, akár napokkal, de bizonyos esetekben hetekkel korábban. Ennek egyik lehetséges oka az előreláthatóan bekövetkező esemény ismeretlen vagy akár kellemetlen, fájdalmas mivolta.

² McEwen BS, Wingfield JC.: What is in a name? Integrating homeostasis, allostasis and stress. *HormBehav.* 2010;57:105–111.

³ Chrousos GP.: Stress and disorders of the stress system. *Nat Rev Endocrinol.* 2009;5:374–381.

⁴ Everly GS, Lating JM.: *A Clinical Guide to the Treatment of the Human Stress Response.* [2nd ed.] NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, 2002.

⁵ Pego JM, Sousa JC, Almeida OF, Sousa N.: Stress and the neuroendocrinology of anxiety disorders. *Curr Top Behav Neurosci.* 2010;2:97–117.

⁶ Chrousos GP.: Organization and integration of the endocrine system. *Sleep Med Clin.* 2007;2:125–145.

⁷ Schneiderman N, Ironson G, Siegel SD.: Stress and health: Psychological, behavioral, and biological determinants. *Annu Rev Clin Psychol.* 2005;1:607–628.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A preoperatív stressz mellett két másik csoportot különíthetünk el. Az adott eseményhez köthető, valós időben és valós körülményekre adott válaszreakciók csoportját, valamint az eseményen túlmutatató poszttraumatikus stressz szindrómát.⁸

PREOPERATÍV STRESSZ HÁTTÉRÉBEN MEGHÚZÓDÓ TÉNYEZŐK

A szorongás az egyik legtöbb esetben megjelenő formája a preoperatív stressznek a felnőtt lakosság körében. Szorongás érzéséről számolnak be legtöbben, amikor például egy ismeretlen, az egyén képességeitől és készségeitől független helyzet előtt állnak. Ezen affektív állapot a nyugtalanság, az aggodalom, az idegesség és egyéb szimpatikus idegrendszeri reakciók, mint például fokozott szívverés, magas vérnyomás összessége.⁹ A preoperatív stressz tehát a stresszor megjelenése előtti érzelmi állapotot jelenti, amikor már az stresszt kiváltó esemény megjelenése előtt jól mérhető a válaszreakciók (szorongás, félelem). Számos kutatás jól példázza, hogy a kutatók többsége törekszik a szorongás számszerűsítésére. A magasabb fokú preoperatív stresszt átélők gyakrabban tapasztalhatnak erősebb pszichés tüneteket, és szervezetük gyakorta nagyobb mértékű fiziológiai változást mutat.¹⁰ A méréseket leginkább kórházi környezetben végezték, mint például különféle nőgyógyászati beavatkozások előtt, illetve műtéti beavatkozást igénylő ortopéd elváltozások kapcsán. Carr és munkatársai azt találták, hogy a nőgyógyászati beavatkozásra várók több mint 40%-a szorongást élt át a műtétet megelőző vizsgálat előtt, míg 67% számolt be magas fokú szorongásról közvetlen a beavatkozás megkezdése előtt.¹¹ Wong és munkatársai vizsgálatuk során összehasonították műtéti beavatkozást igénylő ortopéd elváltozásokkal rendelkező nők és férfiak jelzett szorongásmértékét. Ez esetben is azt találták, hogy a vizsgálati személyek magas fokú szorongást tapasztaltak a műtét előtt.¹² Kapcsolódó tanulmányok kimutatták, hogy a beavatkozás típusától függően elkülöníthetünk mérsékelt, magas és súlyos szinteket.¹³

A szorongás mellett a félelem érzése szintén jelentős. Több kutatás foglalkozik a félelem és preoperatív stressz viszonyával. Fitzgerald és Elder munkájában egy, az amerikai légierőhöz tartozó egészségügyi intézménybe látogatók preoperatív stresszhez köthető

⁸ Bopp EJ., Spence DL., Burkard JF.: A Preoperative Stress Inquiry and a Vulnerable US Military Population. *Journal of PeriAnesthesia Nursing*. Vol. 28, Issue 2, April 2013, Pages 67–76.

⁹ Pritchard MJ.: Managing anxiety in the elective surgical patient. *Br J Nurs*. 2009; 18:416–419.

¹⁰ Spence D., McBeain J., Guzman J., Roucek E., Maye J.: A pilot investigation evaluating physiological and psychological stress measurements in patients presenting for elective surgical procedures. *Journal of Health Sci Humanities*. 2011; 1:39–53.

¹¹ Carr E., Brockbank K., Allen S., Strike P.: Patterns and frequency of anxiety in women undergoing gynaecological surgery. *Journal of Clin Nurs*. 2006; 15:341–352.

¹² Wong EM., Chan SW., Chair SY.: Effectiveness of an educational intervention on levels of pain, anxiety and self-efficacy for patients with musculoskeletal trauma. *Journal of Adv Nurs*. 2010;66: 1120–1131.

¹³ McIntosh S., Adams J.: Anxiety and quality of recovery in day surgery: A questionnaire study using Hospital Anxiety and Depression Scale and Quality of Recovery Score. *Int Journal of Nurs Pract*. 2011;17:85–92.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

félelemszintjét vizsgálja. A vizsgálat célja a műtét előtt állók félelemérzetének változására irányult, amit egy informatív hand-out segítségével próbáltak befolyásolni. A szerzőpáros azt találta, hogy a résztvevők (387 fő) mindössze 41,3%-a (160 fő) vélte úgy, hogy a hand-out elolvasása után kevésbé fél a rá váró beavatkozástól.¹⁴ Fitzgerald és Elder vizsgálata reflektál Kindler és munkatársai vizsgálatára, amelyben a műtéttől való félelem mértékét elkülönítve vizsgálták, és úgy találták, a félelem kiváltó oka leginkább magában a beavatkozásban keresendő.¹⁵ Más kutatások viszont azt sugallják, hogy mind a két esetben a konkrét beavatkozásokon túlmutató tényező feltárása szükséges. Lehetséges háttértényezőként a megkérdezettek elsősorban a halál beálltának megnövekedett lehetőségét említették, amit a fájdalomtól való félelem követ, azonban a válaszok közt szerepelt a hányingertől és hányástól való félelem, illetve megjelent a szolgáltató betegellátásához szükséges képessége is (kórházi felszereltség, szakemberek felkészültsége stb.).

A fenti példákban tehát jól látható, hogy a stresszor megjelenése előtt is megfigyelhető és mérhető stresszválasz. A közelgő esemény különféle élettani és pszichológiai változásokon keresztül hat a személy mindennapjaira. A szorongás és félelem folyamatos jelenléte hosszú távon az életminőség romlásához vezethet. Bár a példák egy speciális területet mutatnak be (műtétek és egyéb kórházi beavatkozások), a vizsgálati személyeken mért preoperatív stressz mértéke azonos háttérváltozókat feltételez. A testet nagymértékben érintő és mindennapi, ismert állapotát megváltoztató beavatkozások feltételezik a lehetséges, az egyén számára negatív kimenetelt is. Az élet elvesztése, a testi fájdalom vagy akár az esetleges romló állapot lehetősége szorongást és félelmet vált ki. Bár a példaként ismert vizsgálatok kórházi környezetben készültek, párhuzam vonható a hivatásos katonák, különösen a missziókon részt vevők helyzetével. Bizonyos esetekben az előre nem látható események és az élet, illetve a személyi biztonság kockázatát preoperatív stresszt vált ki, amely akár hosszú távon (hónapokig vagy akár évekig) is fennállhat.

AZ ÁLTALÁNOS JÓLLÉTET BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK A HADSEREGBEN

A preoperatív stressz mellett a szorongást vagy félelmet kiváltó helyzetek vizsgálata is szükséges. A munkahelyi stresszorok Kang szerint azok a munkában nyújtott teljesítményt negatív irányba befolyásoló tényezők, amelyek a munkahelyhez, munkafolyamathoz köthetők. Ezek a tényezők nemcsak a teljesítmény csökkenésében játszanak szerepet, hanem hatást gyakorolnak az alkalmazott mentális jóllétére is.¹⁶ Gignac és Appelbaum szerint, mivel minden egyes szervezetben és minden alkalmazásban álló személy életében megfi-

¹⁴ Fitzgerald BM., Elder J.: Will a 1-page informational handout decrease patients' most common fears of anesthesia and surgery? *Journal of Surg Educ.* 2008;65:359–363.

¹⁵ Kindler CH., Harms C., Amsler F., Ihde-Schöll T., Scheidegger D.: The visual analog scale allows effective measurement of preoperative anxiety and detection of patients' anesthetic concerns. *Anesth Analg.* 2000;90:706–712.

¹⁶ Kang, LS.: Stressors among medical representatives: an empirical investigation. *Indian Journal of Industrial Relations*, 2005;40:339–356.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

gyelhető a jelenség, érdemes a foglalkozások közti különbséget és az individuális különbségeket is figyelembe venni.¹⁷ Luthans szerint a foglalkozás során felmerülő stresszorok kapcsán nem elég a konkrét munkahelyi forrást vizsgálni. Az egyén életében megjelenő, szervezeten kívüli dimenziók éppen annyira fontos szerepet játszanak az egyéni különbségek mérésében és értelmezésében, mint a szervezeten belüli, munkafolyamathoz köthető stresszorok. Így a munkahelyi stressz mérésénél ezektől teljes mértékben eltekinteni nem lehet.¹⁸

A vizsgálatok során különböző foglalkozások közt megfigyeltek hasonlóságokat. Vanak bizonyos tényezők, amelyek mentén a munkahelyi stressz vizsgálható, mint például a munka jellegzetességei, a munkakörnyezet, illetve az egyén személyes jellemzői.¹⁹ Emellett szükséges mérni a vezetési stílus hatásait, az autonómia mértékét, a kommunikáció minőségét, valamint a szervezet munka-magánélet egyensúlyát célzó álláspontját.²⁰ Akadnak azonban olyan területek, ahol a munkakör főbb jegyei miatt nem írható le a foglalkozáshoz kapcsolódó stressz speciális, az adott munkakörre jellemző dimenziók nélkül.

A fegyveres erők különféle egységei, mint munkáltatók, a speciális dimenziókat igénylő területek csoportjába tartoznak. A legtöbb kutatási eredmény az amerikai haderőhöz köthető. Bartone és munkatársai a békefenntartó missziókon részt vevő katonákat vizsgálta, akiknek a missziók során olyan stresszorokkal kell szembenézniük, mint az elszigeteltség, a folyamatos változás és ezzel járó kétségek, erőtlenség, unalom és a személyes biztonságukat fenyegető helyzetek. Emellett azt találták, hogy az aktívan katonai szolgálatot teljesítők mentális jólléte, valamint egészségügyi állapota a veteránokhoz és tartalékos állomány értékeihez viszonyítva alacsonyabb.²¹ A hivatásos katonák életük kockáztatása mellett egy sajátos munkakörnyezetet tapasztalnak meg, ahol társaikkal nem csak munkájuk kapcsán érintkeznek, hanem az elzárt környezetben egy sajátos közösség tagjai. Így a szolgálatot teljesítők társas kapcsolatai nagymértékben befolyásolják a stressz megélését és a megküzdési mechanizmusokat. A vezetői viselkedés például jelentősen csökkentheti, vagy adott esetben akár növelheti a stresszorok negatív hatásait.²² Továbbá a békefenntartó missziók során megélt stresszhatások jelentősége nem vizsgálható csupán az adott munkakörnyezetben. A hosszútávon fennálló bizonytalanság és a sok esetben életveszé-

¹⁷ Gignac, A., Appelbaum, SH. (1997). The impact of stress on customer service representatives: a comparative study. *Journal of Workplace Learning*, 1997; 9:20–33.

¹⁸ Luthans, F.: *Organizational behaviour*. In: McGraw Hill, Irwin. Malhotra, N. K.: *Marketing research: An applied orientation*. Replika Press Pvt. Ltd., 2007.

¹⁹ Zeffane, R., McLoughlin, D.: Cooperation and stress: exploring the differential impact of job satisfaction, communication and culture. *Management Research News*, 2006; 29:618–631.

²⁰ Sakshi Sharma: Occupational stress in the armed forces: An Indian army perspective. *IIMB Management Review* 2015; 27:185–195.

²¹ Bartone, PT., Adler, AB., Vaitkus, MA.: Dimensions of psychological stress in peacekeeping operations. *Military Medicine*, 1998; 163:587–593.

²² Britt, TW., Davison, J., Bliese, PD., Castro, CA.: How leaders can influence the impact that stressors have on soldiers. *Military Medicine*, 2004; 169:541–545.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

lyes körülmények hatására a katonák a későbbiekben is megnövekedett frusztrációt élnek át, valamint gyakori a poszttraumatikus stressz szindróma kialakulásának valószínűsége.²³

A stresszhatások csökkentésére azonban tudatos szervezetfejlesztéssel és az alkalmazottak mentális jóllétének szem előtt tartásával lehetőség nyílik. Stetz és munkatársai rámutattak arra, hogy fejlett szervezeti támogatással a munka során megélt stresszorok hatása csökken, míg a munkavállalók pszichés jólléte növekszik.²⁴

FŐBB STRESSZFORRÁSOK A HIVATÁSOS KATONÁK KÖRÉBEN

A stresszforrások pontos beazonosítása és definiálása a fegyveres erőknél nehézségekbe ütközik. Mivel nemzetenként más-más feltételek adóttak, egy univerzális lista kialakítására nincs lehetőség. Emellett legtöbb esetben az adatbázisok korlátozott hozzáférést biztosítanak. A már ismertetett főbb tényezők mentén a következőkben a hozzáférhető szakirodalom segítségével meghatározom azokat a főbb dimenziókat, amelyek mentén egy vizsgálat elvégezhető.

Mind a preoperatív stressz bemutatásánál, mind az általános jóllétet befolyásoló tényezők felsorolásánál megjelent a személyes biztonságra való törekvés. A példaként hozott vizsgálatok során a preoperatív stressz egyik fő kiváltó oka az életben maradás iránti vágy. A műtéti beavatkozások előtt álló személyek lemondanak a biztos és ismert helyzetükről, hogy egy külső beavatkozás segítségével állapotuk javulást mutasson. A misszióba vonuló katonák, bár helyzetük lényegesen különbözik a műtetre váró személyekétől, ugyanezt teszik. Egy biztos, ismert állapotot elhagyva egy bizonytalan és kockázattal járó helyzetbe lépnek. Mind a két esetben megjelenik tehát a személyes biztonság és jóllét kockáztatása. Az autonómia dimenzióját vizsgálva szintén párhuzamot vonhatunk a preoperatív stressz illusztrálására bemutatott példák és az általános jóllétet befolyásoló tényezők közt. Mind a két esetben a személy alárendelt pozícióba kerül, ami különböző mértékű szorongást, félelmet vált ki. A társas támasz és szociális háló szerepe az egyik kulcstényező mind a stresszt kiváltó esemény előtti időszakban, mind a stresszhelyzetben. Mind a két esetben egy stabil kapcsolati háló, ami krízishelyzetekben társas támaszt nyújt, csökkenti a distressz negatív mentális és élettani hatásait. Bár Stetz és munkatársai a szervezet (mint munkáltató) felelősségére hívja fel a figyelmet, a támogató intézményi háttér a preoperatív stressz csökkentésében is szerepet játszhat.

²³ Litz, BT., Orsillo, SM., Friedman, M., Ehlich, P., Batres, A.: Posttraumatic stress disorder associated with peacekeeping duty in Somalia for U. S. military personnel. *American Journal of Psychiatry*, 1997; 154:178–184.

²⁴ Stetz, MC., Castro, CA., Bliese, PD.: The impact of deactivation uncertainty, workload, and organizational constraints on reservists' psychological well-being and turnover intentions. *Military Medicine*, 2007; 172:576–580.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A SZEMÉLYES BIZTONSÁGOT ÉS JÓLLÉTET ÉRINTŐ TÉNYEZŐK

Számos elméletalkotó modelljében megtalálható a személyes biztonság iránti szükséglet. Napjaink széleskörben felhasznált elmélete, egy szükségletpiramist mutat be, amely az emberi létfenntartáshoz, motivációhoz és önmegvalósításhoz kapcsolható. Abraham Maslow elméletében a legalapvetőbb szintet a létfenntartáshoz kapcsolódó tényezők alkotják. Ilyen az evés, ivás, alvás, szexualitás és minden olyan tényező, ami a fiziológiai szükségletekhez kapcsolódik. A második szintet a személyes biztonságra való törekvés teszi ki.²⁵ Az elmélet teljes és részletes ismertetése nélkül is nyilvánvaló, hogy egy személy legalapvetőbb mozgatórugói a testi épségre és a testi épséget fenntartó biztonságra vonatkoznak. Így tehát azokban az esetekben, amikor ezen tényezők megléte veszélybe kerül (lásd: preoperatív stressz: műtéti beavatkozás előtt) vagy megszűnik (lásd: általános jóllétet befolyásoló tényezők és főbb stresszforrások a hadseregben: élet kockáztatása, folytonos bizonytalanság) az egyén nagyfokú frusztrációt él át. Szükséges figyelembe venni továbbá azt a tényt is, hogy mind a két esetben az egyén saját döntése az, ami az ismertett alapvető szükségleteit veszélyezteti. Ez nagymértékű kognitív disszonanciát okoz, melynek hosszú távú fennállása károsíthatja a mentális jóllétet.²⁶

A missziókban részt vevő katonák esetében a legalapvetőbb szükségletek kielégítése is korlátokba ütközik. Bár a békefenntartó műveletek során az ellenség megsemmisítésével szemben a tárgyalások lefolytatása és egy kompromisszumos megoldás keresése a cél,²⁷ számos kutató vizsgálata bizonyítja, hogy sem a körülmények, sem a lehetőségek nem adottak, hogy a táborokban, támaszpontokon tartózkodók mentális és testi egészségükhöz szükséges ellátásban részesüljenek. Sok esetben már a pihenés módja és időtartama sem elégséges egy egészséges felnőtt szervezet egyensúlyi állapotának megtartásához. Amerikai mintán végzett vizsgálatok során azt találták, hogy az alvászavarok kialakulása nagyobb valószínűséggel érinti a hadseregnél szolgálókat. Az alvászavar mind fiziológiai, mind viselkedésbeli rendellenességnek minősül. Az alvás az élet több területére is jelentős befolyást gyakorol. A valamely okból nem pihentető alvás negatív hatással van a hangulatra, a kognitív képességekre, a döntéshozatalra és az érvelési készségre.²⁸ A hadseregben szolgálók körében emellett az alvászavarok a testtömegindex emelkedésével és az általános egészségi állapot romlásával járhatnak.²⁹ Kialvatlan állapotban a szervezet teljesítőképessége csökken, így a katonák nem képesek a gyakorlatok során kitűzött standardokat

²⁵ Maslow, AH.: *Motivation and personality*. Harper and Row, New York, 1954.

²⁶ Festinger, L.: *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford University Press, California, 1957.

²⁷ Padányi József: A civil–katonai együttműködés felértékelődése a békefenntartás során Bosznia-Hercegovinában, 1995–2000 között. In: Góczy István (szerk.): *Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest: 2017.

²⁸ Lieberman HR, Bathalon GP, Falco CM, Kramer FM, Morgan CA, Niro P.: Severe decrements in cognition function and mood induced by sleep loss, heat, dehydration, and undernutrition during simulated combat. *Biol Psychiatry*. 2005;57: 422–429.

²⁹ Lentino CV, Purvis DL, Murphy KJ, Deuster PA.: Sleep as a component of the performance triad: the importance of sleep in a military population. *US Army Med Dep J*. 2013:98–108.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

teljesíteni. Emellett a fokozott energiaszükséglet fedezésére a tartalék források bontódásával a szervezet általános egészségi állapota és ellenállóképessége is csökken.³⁰

Az alvászavarok kialakulásában több stresszor együttes hatását figyelték meg. A katonák körében a legjelentősebb stresszforrásoknak a folyamatos bevetéseket, a fokozott mozgást, a folyamatosan változó műszakokat, a családok felbomlását jelölték meg. Fontos tényező emellett, hogy sok esetben a munkaidő az amerikai hadseregben reggel hat óra előtt kezdődik, így az átlagos alváásra fordítható idő hét pihenéssel töltött óra alá csökken.³¹

AZ AUTONÓMIA ÉS A SZOCIÁLIS HÁLÓ JELENTŐSÉGE

A szolgálat során megélt bizonytalanág és a fiziológiai szükségletek háttérbe szorításában gyökerező frusztráció, szorongás, esetenként félelem csökkentése szükséges az egészséges, jól teljesítő munkaerő megtartásához. McClelland elmélete szerint az alapvető szükségletek kielégítésén túlmutat a tanult drive-ok vizsgálata. A tanult drive-ok a szocializációs folyamat során elsajátított társadalmi normákból merítenek. Kialakulásukban a környezet játszik szerepet. Az emberi motivációt és ezzel párhuzamban a jelentősebb stresszorokat McClelland szerint ezek a tényezők határozzák meg. Elméletében három dimenziót különít el: a teljesítmény, a hatalom és a társas kapcsolatok szükségét. A három dimenzió alapul szolgálhat egy mérésnek, amely a munka jellegzetességeit és az egyén személyes jellemzőit írja le. Zeffane és McLoughlin szerint a munkahelyi stressz mérésekor a három legalapvetőbb elem a munka jellegzetessége, a munkakörnyezet és az egyén személyes jellemzői. McClelland elmélete a személy főbb drivejait helyezi a középpontba, míg Zeffane és McLoughlin a munkának azokat a vetületeit vizsgálja, amelyekben ha a személyes preferenciák és a szervezet, valamint a munka alapvető jegyei eltérnek, a munkavállaló distresszt él meg. A két munka tehát ugyanazon dimenziókat vizsgálja, más-más fókusszal. McClelland elméletéhez kapcsolható továbbá Sharma munkája, ami az indiai hadseregben megjelenő stresszorokat vizsgálja. Sharma szerint a vezetési stílus, az autonómia mértéke, a kommunikáció minősége és a munka-magánélet egyensúlya mentén érdemes a munkahelyi stresszt mérni. Elmélete kapcsolódik McClelland dimenzióihoz. A társas kapcsolatok szüksége párhuzamba állítható a kommunikáció minőségével, a hatalom szüksége az autonómia mértékével, míg a teljesítmény iránti vágy kapcsolódik mind a vezetési stílushoz, mind a munka-magánélet egyensúlyának kérdéséhez.

A három elmélet közti átfedések kiemelik mind az autonómia, mind a társas interakciók szerepét. Olyan munkakörnyezetben, ahol a szociális közeg támogató, a kommunikáció minőségi (asszertív), és a személy igényei, illetve a szervezet és munkakör követelményei

³⁰ Foster SN., Hansen SL., Capener DC., Matsangas P., Mysliwiec V.: Gender differences in sleep disorders in the US military. *Sleep Health*. 2017; 3:336–341.

³¹ Bray RM., Pemberton MR., Hourani LL., et al.: Department of Defense Survey of Health Related Behaviors Among Active Duty Military Personnel. Research Triangle Park, NC: RTI International; 2009.

jól illeszkednek egymáshoz, a stresszel való megküzdés gyorsabban, hatékonyabban megy végbe.

P – J – O FIT, VALAMINT A SZEMÉLY ÉS VEZETÉSI STÍLUS ILLESZKEDÉSÉNEK JELENTŐSÉGE

A személyes biztonság és a társas támasz mellett szükséges kitérni a személy munkához és szervezetéhez való illeszkedésére. Az P – J – O fit mértékétől függ a beválás mértéke egy adott munkakörben. Ha a személy szükségletei, vágyai és a képességei, készségei, valamint a munka jellemzői és a követelmények szorosan kapcsolódnak egymáshoz, vagyis több ponton, nagymértékben illeszkednek, akkor a személy szervezetbe való beilleszkedésének valószínűsége megnő. A személy és munka főbb dimenzióinak (célok, értékek, preferenciák) találkozása lehetővé teszi a kilépés, a hiányzás, a pályamódosítás lehetőségének csökkentését, a teljesítmény, motiváció, elkötelezettség és mind a testi, mind a szellemi jóllét növekedését.³² O'Reilly és munkatársai a személy munka illeszkedése mellett a személy szervezet illeszkedésére is kitér. Nem elégséges ugyanis csak a munka és személy összeállítását vizsgálnunk, hiszen mind a kettő része a szervezetnek, amely meghatározó értékeket, célokat, követelményeket támaszt az alkalmazott felé.³³ Továbbá számos kutató úgy véli, hogy azok a munkavállalók, akik jobban illeszkednek a szervezetéhez több, szerepükön túlmutató, a szervezet érdekeit szolgáló tevékenységet végeznek.³⁴ A P-J-O fit pozitív vetületeit szem előtt tartva tehát, mind a kiválasztásban, mind a munkahelyi szocializáció során érdemes az illeszkedés mértékének feltárását elvégezni, valamint a személy – szervezet – munka közti kapcsolódási pontokat elmélyíteni. A hivatásos állomány bővítésében, illetve megtartásában szintén előnyös lehet mind a belépők, mind a már hivatásos katonaként szolgáló munkavállalók rendszeres mérése, például kérdőívekkel, szituációs feladatokkal, személyes vagy csoportos interjúkkal. A folyamatos monitorozással elkerülhető a nagymértékű fluktuáció, valamint feltérképezhetővé válnak azon tényezők (mind a személy, mind a szervezet oldaláról), amelyek egyezése elengedhetetlen az elkötelezett, stabil állomány fenntartásához.

³² Edwards, JR.: Person-job fit: A conceptual integration, literature review, and methodological critique. In: C. L. Cooper & I. T. Robertson (Eds.): International review of industrial and organizational psychology. International review of industrial and organizational psychology, 1991, Vol. 6., England: John Wiley.Oxford, 1991. 283–357.

³³ O'Reilly, CA., Chatman, J., Caldwell, DF.: People and organizational culture: A profile comparison approach to assessing person-organization fit. *Academy of Management Journal*, 1991; 34:487–516.

³⁴ Afsar, B., Badir, Y., Khan, MM.: Person-job fit, person-organization fit and innovative work behavior: The mediating role of innovation trust. *Journal of High Technology Management Research*, 2015; 26:105–116. Lásd még Goodman, SA., Svyantek, DJ.: Person-organization fit and contextual performance: Do shared values matter. *Journal of Vocational Behavior*, 1999; 55:254–275.; Kristof-Brown, AL., Zimmerman, RD., Johnson, EC.: Consequences of individuals' fit at work: A meta-analysis of person-job, person-organization, person-group, and person-supervisor fit. *Personnel Psychology*, 2005; 58:281–342.; Vigoda, E.: Organizational politics, job attitudes, and work outcomes: Exploration and implications for the public sector. *Journal of Vocational Behavior*, 2000; 57:326–347.

A P – J – O fit mellett a vezetési stílust és ennek hatását is szükséges vizsgálni. A szervezet új tagjainak más típusú útmutatásra van szükségük, mint a már bevált, elkötelezett munkavállalóknak. Hersey és Blanchard situációs vezetéselmélete már tartalmazza a vezető alkalmazkodásának lehetőségét. A szerzőpáros a vezetést két dimenzió mentén osztja fel, a kapcsolatorientáltság és a feladatorientáltság mentén. A két dimenzió belül négy főbb csoport különíthető el. A felépítő, utasító vezető szorosán instrual és folyamatosan ellenőrzi beosztottjait. Az előkészítő, útrabocsátó vezető elmagyarázza döntéseinek okát beosztottjainak, és teret ad tisztázásra. A modellben bátorító, résztvevő vezetőknek nevezik a vezetőket, akik a feladatorientáltság helyett a kapcsolatokat helyezik előtérbe, megosztják ötleteiket és facilitálják a döntést. A negyedik csoportba tartozó vezetők felelősséggel és nagymértékű autonómiával ruházzák fel beosztottjaikat. A modell az alkalmazottak állapotát is két dimenzió mentén elkülöníthető négy stádiummal írja le. Lényeges, hogy a vezető mindig olyan stílust alkalmazzon, amely leginkább megfelel beosztottja munkavégzésben mutatott hajlandóságának és képességeinek, készségeinek.³⁵ Bár napjaink vezetéselméleti megközelítései túlmutatnak a fentiekben ismertetett modellen (lásd: Kouzes és Posner transzformális és tranzakcionális vezetéselmélete;³⁶ Russel és Stone szolgáló vezetés;³⁷ Luthans és Avolio autentikus vezetéselmélete³⁸ etc.), az alapvető motívum azonos. A jól működő szervezethez (és szervezeti alegységekhez) a vezető személyének ki kell lépni az instruktor szerepéből, és beosztottjai igényeihez igazodva kell a szervezeti (vagy alegységi) célok megvalósítására törekednie.³⁹

A MUNKAHELYI SZOCIALIZÁCIÓ ÉS A TÁMOGATÓ INTÉZMÉNYI HÁTTÉR JELENTŐSÉGE

A munkahelyi szocializáció folyamata kapcsolatban áll a szervezeten belüli kapcsolatok kialakulásával és minőségével, részben meghatározza a beválást (P – J – O fit), valamint kihat a munkavégzésre is. A munkahelyi szocializáció az a folyamat, amely során az egyén megszerzi azokat a társas ismereteket és képességeket, amely a szervezetben betöltött szerepéhez szükségesek.⁴⁰ Így tehát a folyamat elsődleges feladata az új belépő integrálása a szervezet mindennapjaiba, az írott és íratlan szabályok, valamint a munkafolyamat

³⁵ Hersey, P., Blanchard, KH.: *Management of Organizational Behavior* [3rd Edition] – Utilizing Human Resources. New Jersey/Prentice Hall., 1977.

³⁶ Kouzes, JM., Posner, BZ.: *The Leadership Challenge*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1987.

³⁷ Russell, RF., Stone, AG.: A review of servant leadership attributes: developing a practical model. *The Leadership & Organization Development Journal*, 2002; 23:145–157.

³⁸ Luthans, F., Avolio, BJ.: Authentic leadership: A positive developmental approach. In: K. S. Cameron, J. E. Dutton, & R. E. Quinn (Eds.): *Positive organizational scholarship: Barrett-Koehler*, San Francisco, 2003. 241–261.

³⁹ Chen S.: Leadership Styles and Organization Structural Configurations. *The Journal of Human Resource and Adult Learning*, 2006; November 39–46.

⁴⁰ Van Maanen, J., Schein, EH.: Toward a theory of organizational socialization. B. M. Staw (Vol. Ed.), *Research in organizational behavior*. 1979; 1:209–264. Greenwich: JAI Press, Inc.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

megismertetése. Chatman és Jehn a munkahelyi szocializáció folyamatát három lehetséges módon írja le. Mind a három folyamat alapja a változás, ami a későbbi beilleszkedést teszi lehetővé. A szerzőpáros szerint nem csak a belépő személyes értékei változhatnak meg, hanem a szervezeti értékek is változhatnak az idő során.⁴¹

A változás folyamatát Wanous négy szakaszban foglalja össze. Az első szakaszban az egyén szembesül a valós munkakörnyezettel és a szervezet által támasztott elvárásokkal, értékekkel. Sok esetben a szervezeti realitás nem azonos a személyes elvárásokkal, így egy belső konfliktushelyzet alakul ki, amelyre megoldást kínál a szervezet támogató funkcióinak felfedezése. A belépő megtapasztalja, mely személyes elvárásait erősíti meg, vagy éppen bünteti a szervezet. A második szakasz a feladatkör pontos megismerésének, a társas kapcsolatok kialakításának és a szervezeten belül betöltött szerepek feltérképezésének időszaka. A kívánt viselkedésmód kialakításával és integrálásával a munkavállaló kötődni kezd a szervezethez. A harmadik szakasz a lojalitás és a jó kollegiális kapcsolatok kialakítását, valamint a munka-magánélet egyensúly megtalálását hangsúlyozza. Ha a szocializációs folyamat sikeres, a munkavállaló elköteleződik a szervezet felé, elégedett a munkájával és munkakörnyezetével, motivált és beilleszkedett a szervezeti kapcsolati hálóba.⁴² Későbbi munkájában Wanous és Reichers a munkahelyi szocializáció elméleti hátterének és gyakorlati aspektusainak vizsgálatát hangsúlyozza. Az orientációs folyamat, szervezeti és munkaköri sajátosságok figyelembe vételével, szisztematikus kialakítására hívja fel a figyelmet. Kapcsolódva Wanous elméletéhez, úgy vélik, hogy a beilleszkedés folyamata során az új belépők lehetséges sémákat is kapnak, amelyek segítik a munkahelyi stresszel való megküzdést.⁴³

Batistič a szocializáció folyamatát vizsgálva két faktort azonosít, amelyek nem csak a személy, de a szervezeti működés oldaláról is magyarázhatják a téma jelentőségét. A hatékony munkahelyi szocializációs folyamat lecsökkenti a fluktuációt, így megvédi a szervezetet az új belépők toborzásának és kiképzésének költségétől, valamint előnyt biztosít a megfelelő (jól képzett, tapasztalt, értékes egyéni ismeretanyag birtokában lévő) emberi tőke elérésében és megtartásában.⁴⁴ Emellett a nem hatékony szocializációs folyamat a P – J – O fit figyelmen kívül hagyásával csökkenti a munkavállaló szervezet felé tanúsított lojalitásának mértékét is.⁴⁵ A lojalitás csökkenése, és a szervezet elhagyása különös nehé-

⁴¹ Chatman, JA., Jehn, KA.: Assessing the Relationship between Industry Characteristics and Organizational Characteristics: How Different Can You Be? *Academy of Management Journal*, 1994; 37:522–553.

⁴² Wanous, JP.: *Organizational entry: Recruitment, selection, orientation, and socialization* [2nd edn]. Reading, MA: Addison-Wesley.

⁴³ Wanous, JP., Reichers AE.: New employee orientation programs. *Human Resource Management Review*, 2000; 10:435–451.

⁴⁴ Batistič S.: Looking beyond – socialization tactics: The role of human resource systems in the socialization process. *Human Resource Management Review*, 2017.

⁴⁵ Bauer, TN., Bodner, T., Erdogan, B., Truxillo, DM., Tucker, JS.: Newcomer adjustment during organizational socialization: A meta-analytic review of antecedents, outcomes, and methods. *Journal of Applied Psychology*, 2007; 92:707–721.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

zséget jelenthet a hivatásos katonák körében. A kiképzés költsége mellett szükséges figyelembe venni, hogy a katonák (különösen missziók során) speciális munkakörnyezetben tevékenykednek, veszélyeztetve mind testi, mind szellemi épségüket. Alacsony szintű lojalitás esetén a szélsőséges körülmények anyagi kompenzálása (magas fizetés, biztosítások, pótlékok) sem javítanak hosszú távon a kilépési arányokon.⁴⁶ A felmerülő többletköltségek mellett figyelembe kell venni a hivatásos katonák ismeretanyagát is. A leszerelő személyek esetenként rendelkezhetnek olyan információkkal, amelyek felfedése komoly hátrányokat eredményezhet a hadseregnek.

A POSZTTRAUMATIKUS STRESSZ MEGJELENÉSE ÉS KEZELÉSÉNEK LEHETŐSÉGE

A főbb munkahelyi stresszt okozó tényezők bemutatása után a stresszhatások jövőbeli vetületét mutatom be. Bopp és munkatársai a stresszt három, időben elkülönülő csoportra bontja. A már ismertetett preoperatív stressz és a folyamatosan fennálló lehetséges stresszorok után tehát a megélt stressz hosszú távú hatására is szükséges kitérni.

A poszttraumatikus stressz szindróma (PTSD) egy magas fokú szorongó állapotot feltételező rendellenesség, amely rendszerint egy traumatizáló esemény megélésének eredménye.⁴⁷ A PTSD-t kiváltó esemény minden esetben nagymértékű pszichés megterhelést eredményez. A jelenséget legtöbb esetben a hivatásos katonák körében vizsgálják, mint a katonai műveletek, bevetések pszichés következményét.⁴⁸ A PTSD diagnózisa a huszadik század második felében, a vietnámi háború után került be a DSM III-ba,⁴⁹ amikor számos kutatás látott napvilágot a háborúban szerzett (mind mentális, mind pszichés) sérülések hatásáról. MacGregor és munkatársai a téma relevanciáját demonstrálva példaképp említik a Perzsa-öbölbeli háborút (1991), a 2001. szeptember 11. utáni katonai konfliktusokat, különös hangsúlyt fektetve az Iraki háborúra (IFO). Ezeknél a katonai akcióknál ugyanis a diagnosztizált PTSD-ben szenvedők száma jelentős mértékben növekedett. Azt találták, hogy az IFO-ból visszatérő katonák 19%-nál diagnosztizáltak valamilyen mentális rendellenességet, amiből közel 10% tünetegyüttese a PTSD-hez hasonlított.⁵⁰ Seal és munkatársai tanulmányában az iraki háborúból hazatérő veteránok közel 13%-át diagnosztizálták PTSD-val.⁵¹ Jones és munkatársai hangsúlyozzák, hogy az Afganisztánból hazatérő kato-

⁴⁶ Herzberg, F., Mausner, B., Snyderman, BB.: The motivation to work. Wiley, New York, 1959.

⁴⁷ Hyams KC., Wignall FS., Roswell R.: War syndromes and their evaluation: from the U.S. Civil War to the Persian Gulf War. *Annals of Internal Medicine* 2006; 125:398–405.

⁴⁸ MacGregor AJ., Tang JJ., Dougherty AL., Galarnau MR.: Deployment-related injury and posttraumatic stress disorder in US military personnel. *Injury, Int. J. Care Injured* 2013; 44:1458–1464.

⁴⁹ American Psychiatric Association. (1980) Diagnostic and statistical manual of mental disorders (3rd ed.) – jelenleg érvényben lévő kiadás: DSM V. (2013).

⁵⁰ Hoge CW., Auchterlonie JL., Milliken CS.: Mental health problems, use of mental health services, and attrition from military service after returning from deployment to Iraq or Afghanistan. 2006; 295:1023–1031.

⁵¹ Seal KH., Bertenthal D., Miner CR., Sen S., Marmar C.: Bringing the war back home: mental health disorders among 103,788 US veterans returning from Iraq and Afghanistan seen at Department of Veterans Affairs facilities. *Archives of Internal Medicine* 2007; 167:476–482.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

nák közel 20%-a szenvedett valamilyen fejsérülést a robbanások következtében, így a PTSD mellett vizsgálni kell a fizikai sérülések hatásait is. A szerzők szerint sok esetben tévesen PTSD-nak diagnosztizálnak könnyebb agyi sérüléseket. Az agyi sérülések és a mentális rendellenességek diagnózisát tehát el kell különíteni és külön-külön kezelni, így csökkentve le a visszaesési rátát.⁵²

A posztraumatikus stressz szindróma esetében, ahogy a definícióból is jól kitűnik, nem lehetséges a stresszor megváltoztatása, hiszen a PTSD-vel diagnosztizált személyek valójában egy múltbeli esemény hatását tapasztalják. PTSD kezelésére több lehetséges módszer áll a szakemberek segítségére (például: pszichoterápia, kognitív viselkedésterápia), amelyek központjában a trauma feldolgozása áll. A terápiás folyamat mellett a társadalmi reintegráció kérdése is felmerül. Ullman és Filipas kutatási eredményei alapján a PTSD súlyosságát fokozhatja, hogy a társadalom egy jelentős része lebecsüli a posztraumás stressz tüneteit,⁵³ míg a pozitív társadalmi reakciók nem befolyásolták szignifikánsan a PTSD tüneteit.⁵⁴ Német és csecsen mintán végzett mérések eredményeképp (lásd Maercker & Mueller,⁵⁵ Mueller, Moergeli, & Maercker;⁵⁶ Maercker, Povilonyte, Lianova, & Pohlmann⁵⁷) létrehoztak egy kérdőívet (SAQ), amely a PTSD-ben szenvedő egyének felmérésére alkalmas. A kérdőív három faktort tartalmaz, amelyek a felismerésre, az általános ítéletekre és a család tagjainak ítéletére vonatkoznak. Schumm és munkatársai azt találták, hogy Maercker és Mueller eredményeihez jól illeszthető az amerikai veteránok populációján végzett felmérés, vagyis az SAQ alkalmazható és értelmezhető különböző kultúrákban. A kutatás emellett megerősíti Ehlers és Clark hipotézisét,⁵⁸ miszerint a visszajelzések befolyásolhatják a PTSD-t, a depresszió mértékét és a személy percepcióit. Továbbá a kutatás eredményei többletinformációt nyújthatnak a PTSD kezeléséhez, kiemelve a szociális háló és társas támasz szerepét.⁵⁹

⁵² Jones KD., Young T., Leppma M.: Mild Traumatic Brain Injury and Posttraumatic Stress Disorder in Returning Iraq and Afghanistan War Veterans: Implications for Assessment and Diagnosis. *Journal of Counseling & Development* 2010; 88:372–376.

⁵³ Ullman, SE., Filipas, HH.: Predictors of PTSD symptom severity in and social reactions in sexual assault victims. *Journal of Traumatic Stress*, 2001; 14:369–389.

⁵⁴ Ullman, SE., & Filipas, HH.: Gender differences in social reactions to abuse disclosures, post-abuse coping, and PTSD of child sexual abuse survivors. *Child Abuse & Neglect*, 2005; 29:767–782.

⁵⁵ Maercker, A., Mueller, J.: Societal acknowledgment as a victim or survivor: A scale to measure a recovery factor of PTSD. *Journal of Traumatic Stress*, 2004; 17:345–351.

⁵⁶ Mueller, J., Moergeli, H., Maercker, A.: Disclosure and social acknowledgement as predictors of recovery from posttraumatic stress: A longitudinal study in crime victims. *Canadian Journal of Psychiatry*, 2008; 53:160–168.

⁵⁷ Maercker, A., Povilonyte, M., Lianova, R., Pohlmann, K.: Is acknowledgment of trauma a protective factor?: The sample case of refugees from Chechnya. *European Psychologist*, 2009; 14:249–254.

⁵⁸ Ehlers, A., Clark, DM.: A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 2000; 38:319–345.

⁵⁹ Schumm JA., Koucky EM., Bartel A.: Associations Between Perceived Social Reactions to Trauma-Related Experiences With PTSD and Depression Among Veterans Seeking PTSD Treatment. *Journal of Traumatic Stress* 2014; 27:50–57.

ÖSSZEGZÉS

A munkahelyi stressz vizsgálata nem csak egy adott pillanatban jelentős. Bopp és munkatársai példáját alapul véve a munkahelyi stressz idői vetületét dolgoztam fel a szakirodalom alapján. A stresszt alapvetően három aspektusból közelítettem meg. A preoperatív, az aktuálisan jelen levő és a poszttraumatikus stressz, ahogy a szakirodalmi példákból láthatuk, megközelítőleg azonos hatást gyakorol a személyekre. Emellett vitán felül áll az a tény, hogy a hosszú távon fennálló distressz egy személy mindennapi működését (mentális és testi jóllétét) negatívan befolyásolja.⁶⁰ Fontos azonban a hasonlóságokon túl a három ismertetett csoport közti különbségeket is értelmezni. Máshogy kezelhető egy preoperatív stresszt megélt személy, mint például a PTSD-ben szenvedő. A stresszor időbeli elhelyezkedése lehetőséget nyújt a korai stresszkezelésre, a kiváltó okok felismerésére és enyhítésére. Azokban az esetekben, amikor a munkavállaló még nem élte át a traumatikus eseményt, van lehetőség az elkerülésre vagy a mentális felkészülésre. A preoperatív stresszt kiváltó esemény előtti tájékoztatás (lásd Fitzgerald és Elder, 2008) hasznos lehet a stressz csökkentésében. A hadseregnél a missziók és bevetések előtti részletes tájékoztatás, a munkakörülmények ismertetése, a biztonságos terepen végzett gyakorlatok segíthetik a katonákat mind a fizikai, mind a mentális felkészülésben. Amennyiben az előzetes felkészülés elmarad (vagy nem kielégítő), esetleg a helyzetből adódóan nem lehetséges, a stresszor valós idejű megjelenésekor kell megküzdeni a stresszhatással. A munkahelyi stressz főbb elemeire különböző válaszreakciók érkehetnek. Ezekre a válaszokra a munkahelyi szocializáció folyamata hat leginkább. A munkahelyi szocializáció folyamán végbemegy a személy – munka – szervezet illesztése. A P-J-O fit során a személy szembesül a munka és szervezet azon tulajdonságaival, amelyeket a későbbiekben erőforrásként használhat fel. Emellett a szocializáció során a szervezet írott és íratlan szabályai megismerésével a belépő az adott munkakörnyezetben adaptív megküzdési sémákat is kap. (Wanous és Reichers, 2000) A katonák körében néhány speciális esetben számolni kell azzal, hogy a felkészülés és a nagymértékű P-J-O fit ellenére olyan traumatikus eseményt élnek át, ami később kihat a pszichés jóllétükre és mindennapi működésükre. Ezekben az esetekben pszichológiai utógondozás (pszichoterápia) és több szintű reintegrációs program segítségével enyhíthető a PTSD.

⁶⁰ Farkas J.: Stressz- és konfliktuskezelés In: Christián László (szerk.): Személy- és vagyonvédelem. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. 209–226.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Afsar, B., Badir, Y., Khan, MM.: Person–job fit, person–organization fit and innovative work behavior: The mediating role of innovation trust. *Journal of High Technology Management Research* 2015; 26:105–116.
2. American Psychiatric Association: Diagnostic and statistical manual of mental disorders (3rd ed.1980) és a jelenleg érvényben lévő kiadás: DSM V. (2013)
3. Bartone, PT., Adler, AB., Vaitkus, MA.: Dimensions of psychological stress in peacekeeping operations. *Military Medicine*, 1998; 163:587–593.
4. Batistič S.: Looking beyond – socialization tactics: The role of human resource systems in the socialization process. *Human Resource Management Review*, 2017.
5. Bauer, TN., Bodner, T., Erdogan, B., Truxillo, DM., Tucker, JS.: Newcomer adjustment during organizational socialization: A meta-analytic review of antecedents, outcomes, and methods. *Journal of Applied Psychology*, 2007; 92:707–721.
6. Bopp EJ., Spence DL., Burkard JF.: A Preoperative Stress Inquiry and a Vulnerable US Military Population. *Journal of PeriAnesthesia Nursing*, Vol. 28, Issue 2, April 2013, 67–76.
7. Bray RM., Pemberton MR., Hourani LL., et al.: Department of Defense Survey of Health Related Behaviors Among Active Duty Military Personnel. Research Triangle Park, MC: RTI International; 2009.
8. Britt, TW., Davison, J., Bliese, PD., Castro, CA.: How leaders can influence the impact that stressors have on soldiers. *Military Medicine*, 2004; 169:541–545.
9. Carr E., Brockbank K., Allen S., Strike P.: Patterns and frequency of anxiety in women undergoing gynaecological surgery. *Journal of Clinical Nursing*, 2006;15:341–352.
10. Chatman, JA., Jehn, KA.: Assessing the Relationship between Industry Characteristics and Organizational Characteristics: How Different Can You Be? *Academy of Management Journal*, 1994; 37:522-553.
11. Chen S.: Leadership Styles and Organization Structural Configurations. *The Journal of Human Resource and Adult Learning*, 2006; November 39–46.
12. Chrousos GP.: Organization and integration of the endocrine system. *Journal Clinic Sleep Medicine*, 2007;2:125–145.
13. Chrousos GP.: Stress and disorders of the stress system. *Nat Rev Endocrinol.*, 2009;5:374–381.
14. Edwards, JR.: Person-job fit: A conceptual integration, literature review, and methodological critique. In: C. L. Cooper & I. T. Robertson (Eds.): *International review of industrial and organizational psychology*. International review of industrial and organizational psychology, 1991. Vol. 6. England: John Wiley, Oxford, 283–357.
15. Ehlers, A., Clark, DM.: A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 2000; 38:319–345.
16. Everly GS, Lating JM.: *A Clinical Guide to the Treatment of the Human Stress Response*. [2nd ed.] NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, 2002.

17. Farkas J.: Stressz- és konfliktuskezelés In: Christián László (szerk.): Személy- és vagonvédelem. Nemzeti Közszerzői Társaság, Budapest, 2014. 209–226.
18. Festinger, L.: A Theory of Cognitive Dissonance. Stanford University Press, California, 1957.
19. Foster SN., Hansen SL., Capener DC., Matsangas P., Mysliwiec V.: Gender differences in sleep disorders in the US military. *Sleep Health*. 2017; 3:336–341.
20. Fitzgerald BM., Elder J.: Will a 1-page informational handout decrease patients' most common fears of anesthesia and surgery? *Journal of Surgical Education*, 2008;65:359–363.
21. Gignac, A., Appelbaum, SH.: The impact of stress on customer service representatives: a comparative study. *Journal of Workplace Learning*, 1997; 9:20–33.
22. Goodman, SA., Svyantek, DJ.: Person–organization fit and contextual performance: Do shared values matter. *Journal of Vocational Behavior*, 1999; 55:254–275.
23. Hersey, P., Blanchard, KH.: *Management of Organizational Behavior [3rd Edition] – Utilizing Human Resources*. New Jersey/Prentice Hall, 1977.
24. Herzberg, F., Mausner, B., Snyderman, BB.: *The motivation to work*. Wiley, New York, 1959.
25. Hoge CW., Auchterlonie JL., Milliken CS.: Mental health problems, use of mental health services, and attrition from military service after returning from deployment to Iraq or Afghanistan. 2006; 295:1023–1031.
26. Hyams KC., Wignall FS., Roswell R.: War syndromes and their evaluation: from the U.S. Civil War to the Persian Gulf War. *Annals of Internal Medicine*, 2006; 125:398–405.
27. Jones KD., Young T., Leppma M.: Mild Traumatic Brain Injury and Posttraumatic Stress Disorder in Returning Iraq and Afghanistan War Veterans: Implications for Assessment and Diagnosis. *Journal of Counseling & Development*, 2010; 88:372–376.
28. Kang, LS.: Stressors among medical representatives: an empirical investigation. *Indian Journal of Industrial Relations*, 2005;40:339–356.
29. Kindler CH., Harms C., Amsler F., Ihde-Scholl T., Scheidegger D.: The visual analog scale allows effective measurement of preoperative anxiety and detection of patients' anesthetic concerns. *Anesth Analg.*, 2000;90:706–712.
30. Kouzes, JM., Posner, BZ.: *The Leadership Challenge*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1987.
31. Kristof-Brown, AL., Zimmerman, RD., Johnson, EC.: Consequences of individuals' fit at work: A meta-analysis of person–job, person–organization, person–group, and person–supervisor fit. *Personnel Psychology*, 2005; 58:281–342.
32. Lentino CV, Purvis DL, Murphy KJ, Deuster PA. (2013) Sleep as a component of the performance triad: the importance of sleep in a military population. *US Army Med Dep J*. 2013:98–108.
33. Lieberman HR, Bathalon GP, Falco CM, Kramer FM, Morgan CA, Niro P.: Severe decrements in cognition function and mood induced by sleep loss, heat, dehydration, and undernutrition during simulated combat. *Biol Psychiatry*, 2005;57: 422–429.
34. Litz, BT., Orsillo, SM., Friedman, M., Ehlich, P., Batres, A.: Posttraumatic stress disorder associated with peacekeeping duty in Somalia for U.S. military personnel. *American Journal of Psychiatry*, 1997; 154:178–184.
35. Stetz, MC., Castro, CA., Bliese, PD.: The impact of deactivation uncertainty, workload, and organizational constraints on reservists' psychological well-being and turnover intentions. *Military Medicine*, 2007; 172:576–580.
36. Luthans, F.: *Organizational behaviour*. In: McGraw Hill, Irwin. Malhotra, N. K.: *Marketing research: An applied orientation*. Replika Press Pvt. Ltd., 2007.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

37. Luthans, F., Avolio, B.J.). Authentic leadership: A positive developmental approach. In K. S. Cameron, J. E. Dutton, & R. E. Quinn (Eds.): *Positive organizational scholarship*. Barrett-Koehler, San Francisco, 2003. 241–261.
38. MacGregor A.J., Tang J.J., Dougherty A.L., Galameau M.R.: Deployment-related injury and posttraumatic stress disorder in US military personnel. *Injury-International Journal of the Care of the Injured*, 2013; 44:1458–1464.
39. Maercker, A., Mueller, J. (2004). Societal acknowledgment as a victim or survivor: A scale to measure a recovery factor of PTSD. *Journal of Traumatic Stress*, 2004; 17:345–351.
40. Maercker, A., Povilonyte, M., Lianova, R., Pohlmann, K. (2009). *Is acknowledgment of trauma a protective factor?: The sample case of refugees from Chechnya*. *European Psychologist*, 2009; 14:249–254.
41. Maslow, A.H. (1954) *Motivation and personality*. New York: Harper and Row
42. McEwen B.S., Wingfield J.C.: What is in a name? Integrating homeostasis, allostasis and stress. *Hormones and Behavior*, 2010;57:105-111.
43. McIntosh S., Adams J.: Anxiety and quality of recovery in day surgery: A questionnaire study using Hospital Anxiety and Depression Scale and Quality of Recovery Score. *International journal of nursing practice*, 2011;17:85–92.
44. Mueller, J., Moergeli, H., Maercker, A.: Disclosure and social acknowledgement as predictors of recovery from posttraumatic stress: A longitudinal study in crime victims. *Canadian Journal of Psychiatry*, 2008; 53:160–168.
45. O'Reilly, C.A., Chatman, J., Caldwell, D.F.: People and organizational culture: A profile comparison approach to assessing person-organization fit. *Academy of Management Journal*, 1991; 34:487–516.
46. Padányi József: A civil-katonai együttműködés felértékelődése a békefenntartás során Bosznia-Hercegovinában, 1995–2000 között. In: Gőcze István (szerk.): *Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.
47. Pego JM, Sousa JC, Almeida OF, Sousa N.: Stress and the neuroendocrinology of anxiety disorders. *Curr Top Behav Neurosci.*, 2010;2:97–117.
48. Pritchard M.J.: Managing anxiety in the elective surgical patient. *Br J Nurs.*, 2009;18:416–419.
49. Russell, R.F., Stone, A.G.: A review of servant leadership attributes: developing a practical model. *The Leadership & Organization Development Journal*, 2002; 23:145–157.
50. Sakshi Sharma: Occupational stress in the armed forces: An Indian army perspective. *IIMB Management Review*, 2015; 27:185–195.
51. Schneiderman N, Ironson G, Siegel S.D.: Stress and health: Psychological, behavioral, and biological determinants. *Annu Rev Clin Psychol.*, 2005;1:607–628.
52. Schumm J.A., Koucky E.M., Bartel A.: Associations Between Perceived Social Reactions to Trauma-Related Experiences With PTSD and Depression Among Veterans Seeking PTSD Treatment. *Journal of Traumatic Stress*, 2014; 27:50–57.
53. Seal K.H., Bertenthal D., Miner C.R., Sen S., Marmar C.: Bringing the war back home: mental health disorders among 103,788 US veterans returning from Iraq and Afghanistan seen at Department of Veterans Affairs facilities. *Archives of Internal Medicine*, 2007; 167:476–482.
54. Spence D., McBeain J., Guzman J., Roucek E., Maye J.: A pilot investigation evaluating physiological and psychological stress measurements in patients presenting for elective surgical procedures. *Journal of Healthc Sci Humanities*, 2011;1:39–53.
55. Ullman, S.E., Filipas, H.H.: Predictors of PTSD symptom severity in and social reactions in sexual assault victims. *Journal of Traumatic Stress*, 2001; 14:369–389.
56. Ullman, S.E., & Filipas, H.H.: Gender differences in social reactions to abuse disclosures, post-abuse coping, and PTSD of child sexual abuse survivors. *Child Abuse & Neglect*, 2005; 29:767–782.
57. Van Maanen, J., Schein, E.H.: Toward a theory of organizational socialization. B. M. Staw (Vol. Ed.), *Research in organizational behavior*. 1979; 1:209–264. Greenwich: JAI Press, Inc.
58. Vigoda, E.: Organizational politics, job attitudes, and work outcomes: Exploration and implications for the public sector. *Journal of Vocational Behavior*, 2000; 57:326–347.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

59. Wanous, JP.: Organizational entry: Recruitment, selection, orientation, and socialization, [2nd edn]. MA: Addison-Wesley, Reading, 1992.
60. Wanous, JP., Reichers AE.: New employee orientation programs. *Human Resource Management Review*, 2000; 10:435–451.
61. Wong EM., Chan SW., Chair SY.: Effectiveness of an educational intervention on levels of pain, anxiety and self-efficacy for patients with musculoskeletal trauma. *Journal of Adv Nurs.*, 2010;66: 1120–1131.
62. Zeffane, R., McLoughlin, D.: Cooperation and stress: exploring the differential impact of job satisfaction, communication and culture. *Management Research News*, 2006; 29:618–631.

BOLGÁR JUDIT¹**A reintegrációban részt vevők elégséges (kívánatos) pedagógiai-pszichológiai paraméterei²****Sufficient (desirable) Pedagogic-psychological Parameters of the Persons, Taking Part in the Process of Reintegration****Absztrakt**

A cikk néhány ismert pszichológiai modell alapján elemzi a reintegráció, (re)szocializáció folyamatát és személyi aspektusait. Kitér az elsődleges és másodlagos szocializáció különböző szintereinek (családi, intézményi, társadalmi), valamint a különböző szervezeti kultúráknak a (re)szocializációra, reintegrációra gyakorolt hatására. Kutatási adatok felhasználásával is kísérletet tesz a reintegráció (re)szocializáció szempontjából különböző feladatot jelentő csoportok elkülönítésére. A cikk másodlagos célja, hogy a közelmúltban a reintegráció hatékonysága érdekében végzett elméleti és gyakorlati kutatások felidézésével hozzásegítse a szakállományt és az érdeklődőket aktuális szakmai ismeret megszerzéséhez.

Kulcsszavak: a szocializáció makro-mikro szinterei, társadalmi hatásrendszerek, szociális tanulási modellek, szociális izoláció, pauperizmus, neo-treatment irányzat

Abstract

The article analyzes the reintegration, (re)socialization process and its personal aspects based on some well-known psychological models. It deviates for the different area of the primary and secondary socialization (family, institutionn, social) as well as the effects of different organizational cultures on resocialization

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Professor Emerita – National University of Public Service, Professor Emerita, E-mail: bolgar.judit@uni-nke.hu ORCID: 0000-0003-0638-0027

² A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

and reintegration. The use of research data attempts to isolate groups of different tasks for reintegration (re socialization). The secondary aim of this article is to help the stockbrew and the interested parties to recall theoretical and practical research recently to reintegrate into actual professional knowledge.

Keywords: *the makro-mikro scene of socialisation, systems of the social effects, social learning models, social isolation, pauperism, neo-treatment tendency*

A fogvatartottak társadalomba történő visszaillesztése bonyolult, többtényezős folyamat. Eredményessége nagyrészt a társadalom befogadó képességétől, a reintegráció eredményességét elősegítő objektív (materális) és szubjektív (közgondolkodás, tolerancia, segítő készség stb.) tényezőktől függ. A reintegráció elősegítését a társadalmi környezet különböző szegmensei, különböző intézményei sokrétű feladatban realizálhatják. A szocializáció folyamatát vizsgáló modern modellek az öröklött és az elsajátított (szociális tanulás útján szerzett, a környezet által közvetített) tényezők kölcsönhatásában vizsgálják a folyamatot. Az öröklött és a környezeti tényezők hatását a szocializációra nehéz szétválasztani, mint-hogy azok szorosan egybefonódnak. Meg kell azonban állapítani, hogy minél inkább fejlődésképes (változás-, alkalmazkodásképes) és minél inkább belsőleg motivált a személyiség, annál több „esély” van a szocializálásra, a viselkedés külső és belső (pszichikai) jellemzőinek módosítására.

Urie Bronfenbrenner (1917–2005) ökológiai fejlődés lélektani modellje³ arra hívja fel a figyelmet, hogy a fejlődés vizsgálata csak a teljes társas-társadalmi környezet kontextusában érhető meg. Ez a modell ugyan a hagyományos intézményes nevelésben részesülő gyermek vagy fiatal szocializációs szinterei alapján mutatja be a folyamatot, de a fogvatartottak szocializációs deficitjeinek „korrekciójára” is hasonló elsődleges és másodlagos konstrukciók állnak rendelkezésre.

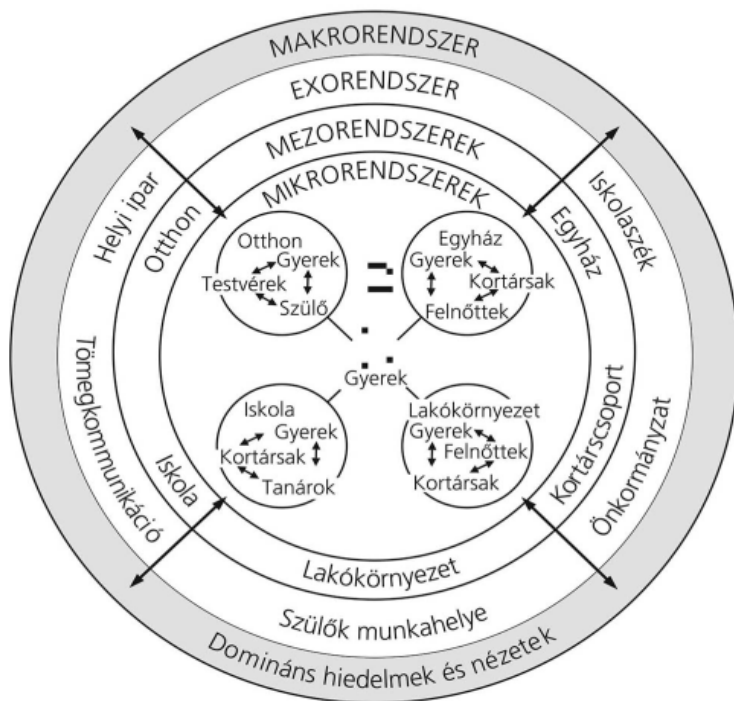
A társadalom által közvetített hatások Bronfenbrenner modellje szerint a mikro-, mezo-, az exo- és a makrorendszereken keresztül éri az egyént. A mikrorendszerek a közvetlen emberi kapcsolatok szinterei, a szocializáció (és ezzel együtt a reszocializáció, reintegráció) elsődleges „tapasztalati” forrásai. A mikrorendszer által közvetített tapasztalatok jellege döntő mértékben az egyénnel kapcsolatba került résztvevők személyes tulajdonságától függ. A velük eltöltött idő mennyisége és az együttlét minősége, érzelmi jellemzői a hatékonyság mutatói. A mezorendszer azon intézmények együttese, amelyben a szereplők interakciója történik. Ezek formális és informális jellemzői (ezen belül pozitív negatív hatásai) eredményezhetnek olyan serkentő vagy gátló, elkerülő hatást, amely a továbbiakban visszahat az egyén mikrorendszer belső (személyes) kapcsolataira is. Ha a totális szervezeti kultúrát (a börtönvilág szervezeti kultúráját) tekintjük, az abban megjelenő relatív biztonság, átláthatóság, következetesség, emberség visszahat a fogvatartottak és a

³ Bronfenbrenner, U.: Ecology of the family as a context for human development. *Developmental Psychology*, 1986;22, 723–742.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

személyi állomány kapcsolatára. Az exorendszer a szélesebb társadalmi környezetet, a szocializációt indirekt módon befolyásoló intézményrendszereket öleli fel. (Esetünkben pl. a családtagok munkahelye, a közvetlen környezet elhelyezkedési lehetőségei stb.) A makrorendszer a környezeti kultúra uralkodó nézeteinek és hiedelmeinek összessége. Az emberekre, szerepekre és magára a társadalomra vonatkozó alapvető attitűdök, vélekedések bonyolult rendszere.

A fenti ábra Bronfenbrenner ökológiai modellje a szocializációra hatást gyakorló csoportokat, intézményeket és kulturális nézetrendszereket mutatja be.⁴

Az ökológiai megközelítés „praktikuma”, hogy egy modellben tudja figyelembe venni az egyén életkörülményeit és a kultúra hatásait. Felhívja a figyelmet arra is, hogy az egyén élete csak azok között a keretek között lehetséges, amelyeket társadalmi és kultúrája határoz meg. Így az adott szervezet (bv. intézmények), valamint a „befogadó” társadalom értékrendje általános attitűdje, nézeteinek és hiedelmeinek összessége a reintegrációs folyamat szerves összetevője.

⁴ Az ábra forrása N. Kollár Katalin – Szabó Éva: Pszichológia pedagógusoknak. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A szociális környezetnek Bandura szociális tanulás modellje szerint is meghatározó szerepe van a szocializációban. Albert Bandura⁵ (1925-) az utánzás vikariálós (behelyettesítő) megerősítéses elméletét O. H. Mowrer⁶ (1907–1982) kísérletei alapján összegezte, aki szorongással kapcsolatban végzett kísérleteiből arra a következtetésre jutott, hogy a viselkedéstanulási folyamatot vizsgálva megállapítható, hogy bizonyos feltételek teljesülése mellett az utánzó számára maga az utánzás válik megerősítő hatékonyságúvá, azaz az utánzott viselkedés (a cselekvés) lesz jutalomértékű. Ezt a koncepciót fejlesztette tovább Bandura, amit szociális utánzáselméletnek nevezünk. Meghaladva ezzel a behaviorizmus képviselői által a tanulásban, azaz mindenekelőtt a viselkedésformálásban túlhangsúlyozottan használt tényező, a külső megerősítés szerepét, és ehelyett a viselkedés és a környezet kölcsönhatását helyezte előtérbe, ezzel a belső (intrinsic) motiváció fontosságára hívva fel a figyelmet. Elméletében azt is leszögezi, hogy a viselkedés változása nem csupán a környezet megerősítő ingereinek (jutalmak, büntetések) „köszönhető”, mivel a viselkedés ugyanúgy visszahat a környezetre. A környezet megváltozott állapota eredményeként a viselkedés maga is átalakul, így egy folyamatos kölcsönhatás jön létre a viselkedés és környezete között. Bandura tehát tovább lépett az „egyszerűbb” behaviorista, jutalmazás-büntetésre épülő tanulási modelleken, és az adott környezeti helyzetben meghatározott viselkedést produkáló alany megismerő folyamatait is számításba veszi akkor, amikor modellje alapján egy adott viselkedés megjelenésére próbál következtetni. Az ő nevével fémjelzett, társas-kognitív elmélet szerint a teljesítményért kapott jutalom növeli az önértékelést, az igény szintet is, és ezáltal az intrinsic (belső) motivációt. Bandura obszervációs tanulóssal kapcsolatban végzett agressziótanulási kísérleti eredményeinek összegzéseként felhívta a figyelmet néhány olyan tényezőre is, amely fontos szerepet tölthet be a modelltanulás folyamatában. Ezek közül a legfontosabbak:

- Hozzáférhetőség. (Ahhoz hogy egy viselkedést elsajátítsunk, szükség van egy személyes „közvetítőre”.)
- Figyelem. (Csak az képeződik le a tudatunkban, amire figyelünk, bár ez a figyelem nemcsak szándékos, tudattalan is lehet.)
- Rögzítés a memóriában. (Szükség van a viselkedésről kialakított emlékezeti reprezentációra ahhoz, hogy későbbi időpontban felidézhesük. Könnyebb a felidézés, ha a megfigyelt viselkedésnek „nevet” adunk.)
- Motoros reprodukció. (Ha a viselkedéshez bonyolultabb mozgásrepertoár tartozik, a mozgásos elemekre való pontos emlékezéshez megfelelő fizikai-fiziológiai képesség, ügyesség is szükséges.)
- Motiváció. (A viselkedés elsajátítására serkentően hatnak a közvetlen megerősítések [jutalmak], az elővételezett megerősítések [incentívek] és természetesen a

⁵ Social learning theory. Englewood Cliffs, N. J., Prentice-Hall, 1977.

⁶ Mowrer szorongás kísérleteiben kimutatta, hogy szorongás lényegében tanult reakció, amely olyan feltételes ingerekre következik be, amelyek előre jeleznek egy bizonyos kellemetlen szituációt (feltétlen inger), vagyis a múltban ilyen szituáció követte azokat.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

vikariáló [behelyettesítő] megerősítés. A tanulás folyamatát ellenben késleltetik vagy gátolják a közvetlen büntetések, az elővételezett büntetések [fenyegetések, negatív incentive] és a vikariáló büntetés).

Bandura elméletének szellemében a hozzáférhetőséget illetően Fliegauf Gergely blogjában gyakorlati javaslatokat fogalmazott meg. Véleménye szerint a megfigyelésből eredő tanulás képessége javítható. A hozzáférhetőség azt jelenti, hogy a kívánt cél vagy érték legyen hozzáférhető, magyarul legyenek fogvatartotti programok. „A börtönkörnyezetbe a személyzet is szocializálódik, és önkéntelenül az agresszívebb izolációs normákat közvetíti a fogvatartottak felé, ennek minimálisan a hospitalizáció és az institucionalizáció lesznek a következményei. Ha azonban a börtönbe engedjük a különböző társadalmi szervezeteket, ők egészen más normákat tudnak közvetíteni a fogvatartottak felé. (...) A reintegráció nem lehet pusztán a börtön és a pártfogók feladata.”⁷

Jacob L. Moreno (1889–1974) romániai születésű amerikai pszichiáter, (aki egyébként 1931-ben a New York-i városi börtön pszichiátere is volt) önálló megfigyelések alapján vezette be a társas helyzet fogalmát és nézőpontját, s ezzel lehetővé tette a viselkedés társas szempontú elemzését. „Meglátta az egyénben, hogy nemcsak a hagyományos pszichológia szerint elemezhető, mint tulajdonságok hordozója, vagy mint egy viselkedésmód képviselője, hanem aszerint is, hogy milyen helyet foglal el egy emberi konglomerátumban. Moreno azt kutatta, hogy milyen helyzete van az embernek a műhelyben, ahol dolgozik, az iskolában, ahova jár. Ezzel a kérdésfeltevéssel utat nyitott az egyéni és a társadalmi közös tartományába vezető vizsgálati módszereknek.”⁸ Ez a szociometriai megközelítés kaput nyit olyan pszichológiai elemzések számára, amelyek jól követhetővé teszik pl. az olyan érzések személyiségjegyeinek viselkedésben megjelenő feltárását, mint a vágyakozás a totális összehangolódásra vagy másképpen: az alternatívák nélküli gondolkodásra és cselekvésre. Tekintettel arra, hogy a társadalmilag jól integrált egyén számára egyszerűen nem létezik totális összehangolódás, a vágyaknak, akaratoknak, viselkedéseknek társas homogenitása, csak a súlyos integrációs hiányokban szenvedőknek jelenthet ez olyan táptalajt, amelyben jól érezhetik magukat. Mondhatnók, ez a naiv, gyermekiesen dogmatikus személyiségjegyekből formálódó vágykép megtalálhatja magát abban a primitív árnyékvilágban, ahol az erőszakos zsákmányszerzés az uralkodó cél, s a csoporttagság könnyen követhető fősabálya a vezérnek való abszolút alávetettség, amiért cserébe a zsákmányrészesedés, s az erő képzeje jár. Nem rendelkezünk erre irányuló empirikus vizsgálatokkal, de valószínűleg nem járunk messze a valóságtól, ha feltételezzük, hogy szoros összefüggés található az általában bűnbandáknak nevezett csoportosulások pszichológiai szívóhatása és a bűnelkövetések jelentős hányada között. Ez a fajta szociális motiváció pedig enyhén szólva nem kedvez a társadalomba történő visszailleszkedésnek,

⁷ Fliegauf Gergely: Büntetés-végrehajtási Pszichológia 3.
<http://bvpszichologia2.blogspot.hu/2005/10/szocializci.html>

⁸ <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/szocialpszichologia/ch09s03.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

hiszen ebben az esetben nem alakulnak ki a személyben a belső (intrinsic) motivációs bázist építő cselekvési minták, hanem csak az „erősebb” másolásának külső (extrinsic) motivációra épülő modellje lesz „beilleszkedés”hajtóereje.

Pálvölgyi Ákos tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy a reintegráció csak olyan személyes kompetenciák kialakításával lehetséges, amelyet a fogvatartási intézményből szabadult személy mintegy „szociális és ismereti tökélet” birtokolva, aktív résztvevőként szerepel a reintegrációban. Tanulmányában ezeket olvashatjuk: „Évente nagyságrendileg 120 000 bűnelkövető válik ismertté Magyarországon, közülük 10%-ot ítélnék végrehajtandó szabadságvesztésre. Egyharmad a bűnismétlők aránya, de a börtönökben lévők fele már nem először követett el bűncselekményt. Már egy pár hónapos szabadságvesztésre ítélt számára is nehéz a társadalomba történő visszailleszkedés. A visszaesés megelőzésének záloga a társadalmi reintegráció. Ehhez képzés, a kompetenciák fejlesztése szükséges.”⁹ Véleményünk szerint is (Fliegaufer Gergely megjegyzése alapján) a kompetenciák fejlesztésénél a BVOP intézményeinek közvetlen feladatkörét azzal kellene hangsúlyozottabban bővíteni, hogy olyan társadalmi szervezetekkel tartson élő kapcsolatot, amelyek képesek befogadni a szocializációs hátrányokkal terhelt személyeket, s biztosítják számukra azokat az egyszerűen követhető cselekvési sorokat, amelyeket a bűnözői csoportokban vonzóknak találnának, természetesen azzal a nem lebecsülendő különbséggel, hogy a célok és módszerek „átkódolásra” kerülnek.

A szakirodalom általában nagy teret szentel annak a nézetnek, hogy az elítélteket már a büntetés-végrehajtási intézetekben is éri olyan hatások, amelyek megalapozhatják a szabadulásuk utáni, társadalomba történő visszailleszkedést (reintegrációt). Ennek érvényesítése azonban számos ellentmondásba ütközik. Ezek közül kiemelnénk, hogy a gyakorlatban és a köznapi kommunikációban még mindig túlhangsúlyozottan jelenik meg az, miszerint a társadalom többi tagjának védelmét szolgálja az elítélt fogvatartása, kirekesztése a mikro és makro környezetből. Ebbe már impliciten bele értendő, hogy a hangsúly a minden áron való fogva tartásra helyeződik az ítélet lejártának idejéig, s az elemi ösztönökből táplálkozó szabadulásvágyat fékezni kell, mint rosszat. Ennek az ellentmondásnak teljes feloldása nem lehetséges, hiszen itt arról van szó, hogy az elítélteknek azt kellene átlátnia, hogy a saját, benső iniciatívák elfojtása révén könnyítheti meg az utat ugyanennek a szabadabb kibontakoztatásához.

Mindezt elméletileg is nehéz belátni, de amikor nem elvont, személytelen képletként jelenik meg, hanem az egyéniség érzelmi azonosulását követeli meg saját sorsként feldolgozandó módon – ez olyan rendkívüli felkészültséget, empátiás készséget és szociális intelligenciát igényel, amellyel csak elvétve lehet találkozni, ha egyáltalán lehet. Röviden, azzal a helyzettel van dolgunk, amikor lényegében a társadalomból való kényszerű kiiktatás állapotában kell elvárni a társadalomba illeszkedés immanens feltételeinek megteremtését.

⁹ Pálvölgyi Ákos: A társadalom részvételének szükségessége a büntetés-végrehajtásban (reszocializáció, reintegráció). <http://ujbtk.hu/palvolgyi-akos-a-tarsadalom-reszvetelenek-szuksegessege-a-buntetes-vegrehajtasban> (2017. augusztus)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

S tegyük hozzá: nemcsak a szakirodalom kénytelen hangsúlyozni a társadalomból való kiiktatás ilyen módon felfogott „énpercepcióját”, hanem a köznapi kommunikációs folyamatokban is ez jelenik meg, még hozzá legtöbbször igen egyoldalú artikulációban.

A televíziót néző, átlagos krimi fogyasztó állampolgár többnyire nem azzal találkozik, hogy a szabadságvesztésre ítélt személy milyen gyötrelmeken megy keresztül, s hogy a szabadulás után miként reintegrálódik a társadalomba, hanem a következőkkel: a társadalom győzelmet arat egy-egy veszélyes személyiség időszakos kiiktatásával, s általános megnyugvást keltő módon lehet számítani arra, hogy jó ideig nem jelent fenyegetést a közösség számára. A probléma természetesen nem az, hogy ez a fajta kiiktatás valamiféle hibás s ezért megszüntetendő, rossz gyakorlat, hanem egy szélesebb, perspektivikusabb, tehát igazabb köznapi kommunikációs igény hiánya. Megjegyzendő, sőt hangsúlyozandó, hogy a tudományos szakirodalom ennél sokkal előbbre jár, de a mindennapi tudat ezt nem követi. Ezért mintegy társadalmi nyomást gyakorolva, késlelteti azoknak a nevelő formációknak az elterjedését, amelyek – nevezzük így – nem büntetés centrikusak, nem szinte kizárólagos önértéknek tekintik a társadalmat fenyegető személy „izolálását”, hanem annak az optimumát keresik, amelynek révén nemcsak a társadalom közvetlen fenyegetettsége hátrul el, hanem a körülményekhez képest eredményesebben segítheti elő a bűnelkövető reintegrációját is.

Itt egyebek között az izoláció olyan formáira gondolunk, mint a házi őrizet, olyan befogadási lehetőségek, amelyek során bizonyos társadalmi egyesülések (legyenek azok vallási vagy szekuláris társaságok) gondoznak és felelősséget vállalnak egy-egy bűnelkövetés miatt elítéltért, és minden állami kényszer nélkül próbálják elérni számukra a sikeres társadalmi kanalizációt. Az utóbbinak például alig felmérhető előnye lehet a fokozatosság, valamint a nyilvános megbélyegezettség stigmájának könnyebb letörlése, továbbá az, hogy a bizalomszükséglet garanciáját például egy-egy munkaadó számára megosztja a befogadó intézménnyel. A lehetséges munkaadóval állandó kapcsolatban lehet a befogadó társadalmi egyesülés, ami kockázatcsökkenést jelenthet számára. Ezeknek a lehetőségeknek a törvényi biztosítása ugyan napjainkban adott, de a jogalkalmazás a jelek szerint ritkán él ezzel a lehetőséggel, mert attól tart, hogy az alkalmazás túl magas kockázati tényezőt rejt magában. A döntés kockázatát mérsékelő, precedens értékkel bíró, hiteles (érvényes, objektív, megbízható) empirikus kutatási eredményekkel ugyanis nem rendelkezünk. Ennek oka nagyrészt az, hogy a társadalomtudományi kutatások a természettudományi kutatásokkal ellentétben, csak szűk spektrumban „engedhetik meg” maguknak a viselkedés változtatására irányuló (a központi idegrendszer működését érintő) kísérletezést. Ennek a fajta próbálkozásnak számos, kétes értékű, esetenként botrányba fulladó példájával találkozhattunk a behaviorizmus korai kísérleteiben.¹⁰

¹⁰ Lásd azokat a viselkedés lélektani kísérleteket, amelyek eredményeire támaszkodva a viselkedéslélektan a fóbiák kialakulását (megtanulását) magyarázza vagy a szociálpszichológiából jól ismert Zimbardo börtönkísérletet.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A jelenlegi hazai állapotokat tekintve a börtön világa, ha nem is kizárólagosan, de még általános jellemzőként az elítéltek számára olyan kényszerek elfogadását, s az azokba való beilleszkedést kínálja fel egyedüli lehetőségként, amelyek nemhogy az önálló döntések, a személyes felelősség vállalások irányába kalauzolnák a fogvatartottat, hanem éppen ellenkezőleg: az ilyesmit gyakran tovább bünteti, s a beletörődést, a kiszolgáltatottsággal szembeni megadást jutalmazza. Márpedig ezt roppant nehéz valamennyire is ellensúlyozni nevelési célzatú foglalkozásokkal. Az elítélt ezeken a foglalkozásokon jó esetben azt hallja, hogy a személyisége nagyon nagy szerepet játszik sorsának alakulásában, a gyakorlatban pedig ennek az ellenkezőjét kénytelen tapasztalni. Mindennapjai alternatíva szegénységben telnek, ami azt jelenti, hogy roppant szegényes erkölcsi viszonyokat él meg. Alternatívák nélkül ugyanis tudvalevőleg nincs erkölcs. Az alternatíva nélküli ember abban az értelemben „erkölcstelen”, hogy számára a morál nem fontos, hiszen nem kell, nem lehet választania, hanem tennie kell azt, amit előírnak számára. S azután, a szabadulás pillanatában pedig valósággal rázuhan egy olyan eleve szokatlan, vagy elszoktatott valóság, amelyben döntenit kell, erkölcsi értelemben is választani, a vele szembe érkező alternatívák között.

A belső motivációs rendszer fel- vagy újra építését a „hozott” minták (a mikro-rendszerek által elsajátított tapasztalatok) hiányossága vagy teljes hiánya is kedvezőtlenül befolyásolja. Az elítéltek nagy hányada ugyan általában pozitívnak mondható vágyképeket hordoz arra vonatkozóan, hogy mire lenne szüksége a szabadulás utáni beilleszkedéshez, ugyanakkor – amint azt Albert Fruzsina és Bíró Emese, „A sikeres reintegráció” címet viselő cikkben bemutatott mélyinterjú¹¹ is igazolja – ezek a vágyképek nem vagy csak nagyon ritkán párosulnak olyan konkrét elképzelésekkel, amelyek segítségével megalapozhatnák a pozitív elképzelések érvényesítéséhez szükséges gyakorlati feltételeket.

Ez az állapot szorosan összefügg az emberi pszichumnak azzal a tulajdonságával, amely a megélt tapasztalatokból tud elsősorban építkezni, márpedig az elítéltek előélete ritkán szól arról, hogy kiegyensúlyozott családi körülményekből, tisztességes és jó munkahelyi légkörből, tisztességes baráti körből, megértő kollegiális kapcsolatokról „zuhantak” volna bele abba a helyzetbe, amelyből keresni kell a „re-entry”, a visszatérés mikéntjét.

Sajnos egyáltalán nem ez az elítéltek statisztikáinak előtörténeti átlaga. Az angolszász szakirodalomból kölcsönzött „re-entry” fogalommal ilyen esetekben nem sokat lehet kezdeni, mert többnyire az a szomorú valóság, hogy nem nagyon van hová visszatérni egy új élet megalapozásához.

Természetesen előfordul, hogy az elfogadható egzisztenciával rendelkező élettárs hűségesen vár az elítélt szabadulására, de az erre vonatkozó kutatások szerint ilyen élettárs az esetek nagy részében nem is volt, vagy ha igen, akkor megromlik a kapcsolata az elítélttel, sőt, nagyon gyakran megszakad. Hasonló módon fenyegető az is, hogy mind a munkahely, mind a tisztességes barátok visszaváró köre is hiányzik, s ezért a börtönlét önmagá-

¹¹ http://real.mtak.hu/31000/1/albert_biro_sikeres%20reintegracio_bortonon%20innen%20es%20tul.pdf
(2017. augusztus)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ban kriminalizáló hatásai is azt erősítik, hogy az elitért kapcsolati tőkéje ott van valahol a bűnözési életformához szokottak köreiben. S ebben a helyzetben kellene reális tervet kidolgoznia az elitéltnek egy olyan életformához, amelyben megvalósulhat a pozitív vágykép. A segítő szándék tehát nem nyilvánulhat meg csupán ennek a vágyképnek a megerősítésében, hanem olyan eszközöket kell hozzá felsorakoztatni, amelyek az erkölcsileg helyes és elfogadható életvezetések gyakorlati előfeltételeit hivatottak szolgálni. Minden egyéb üres és haszontalan moralizálás.

Csemáné Váradi Erika „Színlelni boldog éveket...”¹² című tanulmányában felhívja a figyelmet a mikrorendszerek fontossága mellett a mezo- és exorendszerek jelentőségére is. „A rosszabb anyagi körülmények, a szociális hiátusok nem önmagukban generálják a fejlődéstől való elmaradást... A változásokkal szembeni ellenállás, a bezárkózás, a meglévő viszonyok, a megszokott életvitel megőrzésére való szándék kialakulásához az is szükséges, hogy ne legyenek olyan intézmények és eszközök a kisközösségek körül, melyek támogatást nyújthatnak az új feltételeknek való megfeleléshez – amelyre egyébként e személyi kör, adottságai miatt önmagában többnyire nem vagy nehezen képes... Ugyanakkor napjainkra olyan új elkövetési módok, cselekményformák, illetve rizikótényezők is megjelentek, melyek korábban nem voltak fellelhetőek. Így például a társasági élettérré előlépett »plázázás«, mely korántsem csak a vásárlóerővel bíró fiatalok életében fontos időtöltési forma. Az együttlét, az idő elütésének e módja az iskola helyett éppúgy vonzó, mint azon kívüli programként – noha a prekriminális cselekmények lehetőségén túl is számos veszélyt rejt (pl.: játéktermek). Mindez komplex, egymást generáló folyamatokat indíthat el. Ha a gyermek ebben a térben szocializálódik, ha a fő értékmérőt a javak birtoklása jelenti a számára, ha a kortárs csoport mellett nincs más kapaszkodó, a reklámok egy rejtett, ki nem mondott másodlagos is célba ér: aki nem rendelkezik e tárgyakkal, aki nem élheti az általuk szimbolizált életstílust, az vesztes, sikertelen ember. Ez pedig senki által sem kívánt állapot. Ebből adódik, hogy a fiatalok – különösen azok, akiknek anyagi lehetőségei korlátozottak – a boldogságot és a sikert ebben az objektivizált világban a tárgyak – akár bűncselekményekkel történő megszerzésében látják...”

A bűnözésre irányuló hajlam kialakulása általában többdimenziós, méghozzá abban az értelemben, hogy nem elegendő hozzá egy-egy véletlenszerű hatás, hanem olyan tartós ingerek szükségesek, amelyek ellen nem nyújt elégséges „immun védelmet” a potenciálisan veszélyeztetett család és a közvetlen mikrokörnyezet.

A bűnözői mentalitások kialakulásának és ezek modern kori személyiségvonásainak bemutatásában figyelemre méltó Dr. Póczik Szilveszter történész, kriminológus álláspontja,¹³ aki Eric John Ernest Hobsbawm (1917–2012), a közműltban elhunyt kiváló brit társadalomtörténész munkáira utalva emeli ki, hogy a bűnelkövetések oroszlánrészre a szegénységben gyökerezik. Hobsbawm a szegénység egészen szélsőséges formáját paupe-

¹² Csemáné Váradi Erika „Színlelni boldog éveket...” Gondolatok a fiatalok bűnözésének társadalmi reprodukciójához http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Gonczol_READER.pdf
Polgári Szemle, 5. (2009/2). <http://epa.oszk.hu/00800/00890/00039/index.htm> (2017. szeptember)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

rizmusnak¹⁴ nevezte, de lényegében ugyanazt értette rajta, amit Gunnar Myrdal az általa használt *underclass*¹⁵ fogalmával írt le, Oscar Lewis pedig valódi kultúra nélküli szegénységkultúráként jellemezte. Ez a társadalom alatti társadalom voltaképpen már nem réteg, hanem szinte kaszt, az érinthetetlenek, a páriák vagy sűrű¹⁶ tömege. Ezek a magyarul mélyszegénységnek nevezett létállapotban élő csoportok hosszú távon, akár nemzedékekre vagy évszázadokra kívül rekednek a közigazgatás, társadalmi integráció és kohézió intézményein, a munkaerőpiacon, az oktatás, a fogyasztás és a közkultúra területén. Eközben saját csoportjukon belül is hiányoznak vagy szétesnek a kohézió, szolidaritás, hagyomány és kultúrateremtés mechanizmusai. Dr. Póczik Szilveszter saját tudományos kutatásokon is alapuló megállapítását napjainkban a közbeszéd megélhetési bűnözésnek nevezi, s a figyelmet megpróbálja arra fókuszálni, hogy elsősorban szociológiai természetű feladatkörbe utalja ezeknek a rétegeknek a reintegrációját, tehát az mindaddig sikertelenségre utalt, amíg nem lehet valamilyen módon az anyagi felemelkedés bizonyos minimumait biztosítani számukra. Miközben a közgondolkodás ebben nem téved, rendszerint figyelmen kívül hagyja azt a korántsem elhanyagolható tapasztalati ténytet, hogy az anyagi javak birtoklásának olyan szintjén, amely önmagában biztosíthatná a tisztességes szegénység, vagy annál magasabb létformát, a rendszeres bűnelkövetések immár jószerivel „tisztán” pszichológiai okoknál fogva is állandósulhatnak. S itt, ezen a ponton ragadhatjuk meg azt az aspektust, amely a szegénység nem anyagi kiterjedéseit érinti, s olyan hiányok felfedését igényelni, amely nélkül nincs elégséges kiindulópont a reintegrációs feladatok körvonalazására.

A mélyszegénység elemzése mellett Póczik ugyanis a következőkre is rámutat: „A 19. század és a 20. század első felének irodalmából jól ismerjük a szegénységben élő gyermek vagy felnőtt hősöket, akik ezer szállal kötődnek társadalmi mikrokozmoszukhoz, nincstelenségükben, csábításoknak kitéve is tíz körömmel ragaszkodnak erkölcsi tisztaságukhoz. Kicsit tudományosabban fogalmazva: bár alig rendelkeznek anyagi javakkal, mégis olyan erős szociális, közösségi integrációs és kontrollmechanizmus működik körülöttük, nincstelenségükben is olyan jelentős szellemi és lelki javak – szakszóval társadalmi tőke – birtokában vannak, amelyek képessé teszik őket integritásuk megőrzésére és a helyzetükből való kiemelkedésre.” Ebből, az immár pszichológiai megközelítésből nézve találkozhattunk szembe azzal a szörnyű nyomással, ami azokra nehezedik, akik nem az úgynevezett megélhetési okoknál fogva, hanem sokkal inkább a személyiség integráció hiányai következtében képtelenek arra, hogy önálló döntéseket hozzanak. Ezért felfokozott késztetést

¹⁴ Pauperizmus: a latin eredetű szót a dolgozó tömegek elszegényedésére, a tömegnyomor kialakulására/jelenlétére használják.

¹⁵ Underclass: a létminimum alatti osztály.

¹⁶ Az indiai kasztrendszerben négy kaszt van, az ezen kívüliek a társadalom kirekesztettjei az érinthetetlenek vagy páriák. A sűrű a legalacsonyabb kasztbéliék. A hindu egész életében egy kaszt tagja, amiből nem léphet ki. A kaszthatárok merevek, az egyes osztályok között nincs átjárás. A három felső osztályt a sűrűktől egy beavatási szertartás választja el, ami az újjászületés záloga. A sűrűk nem születnek újra.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

éreznek, hogy immár a társadalomkívüliség peremén vagy annak szakadékaiban keresnek olyan közösségeket, ahol nincs szükség személyes felelősségvállalásra, elegendő teljes azonosulást mutatni a különféle, legtöbbször bűnözői csoportokban uralkodó primitív, „normákkal”, előírásokkal.

Az elégségesen, jól integrált személyiség elképzelni is nehezen tudja, hogy milyen iszonyatos pszichikai megterhelést jelenthet minden társadalmi beilleszkedési kísérlet azok számára, akik nem találkoztak időben, tehát a felnőtté válás korai szakaszában azokkal az integrációt, társadalmi beilleszkedést segítő pedagógiai, pszichológiai jogi ismeretekkel, amelyek lehetővé tennék számukra, hogy olyan belső motivációk alakuljanak ki bennük, amelyek révén a döntési mechanizmusok jelentős hányada felismerhető és „időtakarékosan” kezelhető. Vagyis ezek a kognitív egységek, mintegy viselkedési „protokollá” válva, korábbi döntések során kialakított mechanizmusok segítségével lennének kezelhetők.

Ennek hiánya olyan súlyos megterhelést jelenthet, amely úgyszólván elviselhetetlen, s egyenesen vezethet olyan látszattmegoldásokhoz, mint a drog, a bűnözői csoportokban érvényes parancsvezérlési szisztémákba illeszkedés. Az előbbi és az utóbbi (nem ritkán ezek együtt jelentkeznek) egyaránt a tudatos „személyiség deficitet” igyekeznek pótolni, annak a lehetősége nélkül, hogy segítségükkel közelebb juthatnának a tényleges hiánypótláshoz, vagyis a megkésett társadalmi integrációhoz. Sőt, ellenkezőleg, ezek mindentől még messzibb távolítanak, s az intézményes reintegrációs tervezéseknek itt már azt is számításba kell venni, hogy miként lehet a legtöbb reménnyel leválasztani az eme körforrásba került egyedeket a veszélyes „spirállokból”.

Ezek az ellentmondások történetileg fokozatosan tárulkoztak fel az úgynevezett igazságügyi gondolkodás számára. Amint arra Molnár Attila Károly dolgozatában rámutat: „A reformáció és a felvilágosodás kora hozta a rabokkal történő emberségesebb bánásmód gondolatát, ám a fenti állapotok jelentős mértékű javulására csak a XVIII. században került sor. Ennek megfelel Mária Terézia rendelkezése, a Constitutio Criminalis Theresiana, amelyben az 52. törvénycikk 2. §-a megtiltja a foglyok kalodában, illetve föld alatti tömlőcökben történő elhelyezését, emellett a törvény korlátozza bizonyos kényszerítő eszközök alkalmazását is.”¹⁷ Ruzsonyi Péter a különböző országok büntetés-végrehajtási jellemzőit összehasonlítva megállapítja, hogy több olyan fejlett társadalmi berendezkedésű ország is van, ahol a drillközpontú, a kiszolgáltatottságot hangsúlyozó irányzat jellemző (egyebek között Angliát és Franciaországot említi). A drillközpontúságot a következőkkel jellemzi. „Az elfítéltek elszigeteltsége dominál: a börtönépületek külseje a zártságot sugallják, a falak, a rácsok, a pengedrót együttes képe az elrettentés hatásával bír. Bent a hivatali hatalom uralkodik. A szabályok erősítik a fogvatartottakban annak érzetét, hogy bűnt követtek el. Ennek az irányzatnak az erőssége az elrettentésben mutatkozik meg.” A volt szocialista blokk országainak büntetés-végrehajtási gyakorlata Bulgáriában, Lengyelországban, Ro-

¹⁷ Új eszközök a kriminálandragógiában. https://www.elte.hu/file/OTDK_2015_MolnarAttilaKaroly.pdf
A dolgozat a XXXII. OTDK Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi szekciójában harmadik helyezést ért el.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

mániában és a történelmileg-politikailag-kulturálisan hasonló közép kelet-európai államokban található meg. A rendszer igen nyomasztóan hat – a második világháborút követő ideológiai változások csak lassan mennek végbe. Nehezen integrálódnak az oktatás és a nevelés új módszerei, viszont a térségben jelentőssé vált az egyház szerepe a büntetés-végrehajtási nevelés területén. A porosz iskola központi gondolatai között szerepel a szakképzés, a környezettel való szoros együttműködés és a sport. A börtönökben kötelező a tanulás és a munkavégzés. Lehetőség van általános és középiskolai tanulásra, de a fogvatartottak bekapcsolódhatnak a levelező oktatásba is. A rehabilitációs irányzat felfogásában (főként Hollandiában és Írországban) a nevelés a büntetés-jutalmazás elvére épül. Ebben a rendszerben jelen van a nevelést és az oktatást támogató kulturális felszereltség, továbbá a lelkészek, a nevelők, a szociális munkások, valamint a pszichológusok tevételes részvétele. A neo-treatment irányzat a skandináv országokra jellemző, ahol a büntetések végrehajtása a büntetés-visszavezetés-gondozás mentén valósul meg. A börtönök környezete igyekszik hasonlulni a közösségi környezet jellemzőihez, ezért nyitottan, szociális kontroll alatt működnek. Cél, hogy a társadalom segítsen az elítélteknek az önmaguk mérlegelésének és a döntéshozás képességének kialakulásában.”¹⁸

A hazai büntetés-végrehajtási intézetek számos jel szerint valahol úton vannak a porosz iskola hagyományai és a rehabilitációs irányzat között. Ennek az útnak a lerövidítése egyrészt tanulási, másrészt anyagi feltételekhez kötött. A büntetés-végrehajtási intézetekben foglalkoztatottak minden jóakaraturk ellenére sincsenek abban a felkészültségi állapotban, hogy ennek a sokkal bonyolultabb, nagyobb felkészültséget igénylő feladatnak minden tekintetben megfeleljenek. A továbbképzés feltehetően sokat javíthat ezen, de szükség lesz hozzá egy olyan társadalmi szemléletváltásra is, amelynek révén felértékelhető lesz ez a tevékenység, s sok esetben jobb híján vállalt munkakörből társadalmilag is nagyra becsült hivatássá válik. Továbbá ettől teljesen elválaszthatatlanul ehhez meg kell érni azoknak a feltételeknek is, amelyek egy, a mainál magasabb nemzeti jövedelem mainál jóval magasabb hányadot tud fordítani a büntetés-végrehajtás feladatainak maradéktalanabb teljesítésére.

Vizsgáljuk meg a reintegrációban részt vevők azt a csoportját, akik a folyamat „elindításában” működnek közre. Ezek a résztvevők azok a büntetés-végrehajtási alkalmazottak, akik beosztásukból következően közvetlen kapcsolatban vannak a fogvatartottakkal. Az ő mentálhigiénés, pszichohigiénés jellemzőik közvetett módon ugyan, de hatnak a fogvatartottak reintegrációjára. A szakirodalmi forrásokat áttekintve, lényegesen kevesebb elméleti és empirikus kutatás beszámolója tartalmaz a reintegráció eredményessége szempontjából fontos szakmai elemzést az alkalmazotti állomány körében, de néhány kutatás néhány olyan figyelemre érdemes objektív (materiális) és szubjektív (személyes érzelmek, értékek, attitűdök a tevékenységgel kapcsolatban) tényezőt mutat be, amely kihathat a reintegrációs tevékenység eredményességére. Rózsa Sándor: „A büntetés-végrehajtási intézetek sze-

¹⁸ Ruzsonyi Péter: A kriminálpedagógia lehetősége a börtönadaptáció és a társadalmi integrálódás érdekében. Börtönügyi Szemle, 25. (2006/2). 21–33.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

mélyi állományának kérdőíves vizsgálata” című összefoglaló tanulmányában.¹⁹ Összesen 6 büntetés-végrehajtási intézetből 758 alkalmazott kérdőíves vizsgálata alapján „a Büntetés-végrehajtási Szervezet legégetőbb problémáit” 30 lehetséges választás közül az alábbi rangsor szerint értékelték.

Legtöbben „A bérek igen alacsonyak és méltánytalanok” problémát jelölték meg a legfontosabbak között: összesen a megkérdezettek 85,6%-a. A második leggyakrabban előforduló nehézségként az „Egy-egy körletre túlságosan kevés felügyelő, szociális segédelőadó és nevelő jut, ugyanakkora feladatokat erre való tekintet nélkül végre kell hajtani” gond jelentkezett. A kitöltők 70,1%-a érezte ezt jelentős problémának. A harmadik leggyakoribb választás: „A börtönök manapság elkényeztetik a fogvatartottakat ahelyett, hogy szigorúbbak lennének” állítás volt, amelyet a kitöltők 63,9%-a választott. A választások között „előkelő helyezés” érték el a következő állítások is: túlszűfoltak a börtönök, a fogvatartottnak túlságosan sok „joga” van mindenre, a társadalomban nagyon alacsony presztízsű a büntetés-végrehajtásnál dolgozók munkája. A kutató vizsgálta továbbá az alkalmazottak fogvatartással és a fogvatartottakkal kapcsolatos attitűdöket, a munkahelyi elégedettségkülönböző elemeit. A különböző szempontú elemzések és a többszempontú vizsgálatok eredményeképpen a kutató sokkal több objektív (materiális), mint szubjektív, az állomány mentálhigiénét befolyásoló tényezőt emelt ki. Ezek elsősorban a bérezéssel, munkaszervezéssel, beosztással kapcsolatos problémák voltak, és a „legégetőbb problémák” között szereplő harmadik leggyakoribb válasz tekintetében a mentálhigiénés vagy stressz terhelés jelentéktelennek mutatkozott. Ez talán azt is jelenti, hogy az állomány sújtó pszichikai „terhek” okozója inkább a totális szervezet működési zavaraiából eredő hatások, mint a fogvatartottak okozta problémák. Bár a két jelenség nem független egymástól.

Egy kevésbé tudományos igényű weblapon a következőket olvashatjuk a fogvatartottakkal közvetlen kontaktusban lévő állománnyal kapcsolatban.²⁰ Vizsgálatuk tárgya a fogvatartói állomány és annak helyzete. Kérdéseik a következőkre terjednek ki: Milyen nehézségekkel kell megküzdeniük a rácsok mögött dolgozóknak? Hogyan tudják megvédeni magukat ezektől a veszélyektől? A válasz a következő: „Az Ideális börtönőr következetes, határozott és jó problémamegoldó. Mindenkitől ugyanazt várja el, nem alkalmaz ok nélkül kényszerítő intézkedéseket. Az évek során azonban nagyon megnőtt a munkaterhelés. Ebből adódóan a felügyelők egyre idegesebbek és türelmetlenebbek. Sokszor a „keményedés”, az érzékenység elvesztése tapasztalható, de nagy esély van a kiégésre is. A szünni nem akaró stressz A hatalmas tömegű fogvatartotti állománnyal nem lehet magas színvonalú fogvatartói munkát végezni. Ez állandó kudarcélményhez és stresszhez vezet. A stressz elkerülhetetlen a rácsok mögött, legyen szó akár fogvatartóról, akár fogvatartottól. Az azonban változó, hogy mely munkakör mennyire érintett... A börtönök esetében

¹⁹ A tanulmány a *Körletmozaikok* 2015. „A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” című kutatás tanulmányai kötetben jelent meg. Szerkesztette Csóti András bv. altábornagy, országos parancsnok. http://www.tettprogram.hu/Letoltheto_kiadvanyok?Lataskori=0 (2017. május)

²⁰ <http://mindset.co.hu/az-erem-masik-oldala-betekintes-a-bortonorok-munkajaba/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

különösen stresszkeltő a bezártság, az ingerszegény környezet, a túlterhelés, valamint az, hogy a bent dolgozók munkájából nagyrészt elvész a kreativitás, nem valósíthatják meg önálló ötleteiket. Miközben a bv. személyzete szigorú szabályokat szab a raboknak, és azokat maradéktalanul betartatja, ugyanilyen előírások vonatkoznak az ott dolgozóakra is. Pontosan rögzítve van, mikor, mit és hogyan csinálhatnak. Ezek az intézkedések érthető módon a börtönőröket és a nevelőket védik, hosszú távon azonban joggal érezhetik úgy magukat, mint ha robotok lennének”. A „kezeléssel” a megoldással kapcsolatban pedig a következőket állapítják meg: „Azok tudják feldolgozni a stresszt, akik bár túlterheltek, de sokszínű életet élnek, illetve van hobbijuk, legyen szó akár valamilyen sportról, akár valamilyen intellektuális programról. Ezen kívül fontos, hogy az otthon biztos háttér legyen, ahová munka után jó hazatérni. Ezekkel a módszerekkel a dolgozó kvázi immunissá tudja tenni magát a környezet általi káros hatásokkal szemben.” A lélektani zavarok következményeként számos betegség előfordulási valószínűsége emelkedik, és fiatalabb korban következik be. Ilyenek például a keringési zavarok. A „kiégett” fogvatartók lélektanilag mechanikusan tevékenykedő robotemberekké válnak. A szabályokat maximálisan ismerik, de a váratlan helyzetekre nem tudnak egyedi, hatékony megoldással reagálni. Kivész belőlük a kreativitás, illetve a spontán megoldások iránti igény. A büntetés végrehajtási intézetben dolgozóit tehát hasonló módon terheli az ingerszegény környezet, a beidegződött mechanikus tevékenység, így helyzetükből következően is kevesebb figyelmességet, empátiát képesek a fogvatartottak számára biztosítani. A reintegrációs folyamat megindulásának feltételei így módon objektív okoknál fogva nem igazán kedvezőek és emiatt különösen szem előtt kell tartani, hogy társadalmi intézményesítés nélkül igen csak részleges eredményekre lehet számítani. A tudományos, az állami és a mindennapi tudatban megjelenő kriminalisztikának egymáshoz való közeledése alapozhatja meg a szóban forgó problémák optimálisabb kezelését. Nem elég, ha a tudományos ajánlásokra reagálva a büntetés végrehajtás törekszik a reintegrációra, ha ezt nem támogatja a köznapi tudat, vagy ha úgy tetszik a közérkölc. Nem lehet sikeres az az állami reintegrációs törekvés, amelynek állandóan azzal kell szembesülnie, hogy egy lemaradt köznapi gondolkodás csupán a szimplica védekezés, vagy rosszabb esetben a csupasz bosszú színvonalán reked meg, s nem nyújt megfelelő támogatást azokhoz az új, korszerűbb megoldásokhoz, amelyekkel jobban meghaladhatók lennének a jelenlegi eljárások, mégpedig olyan módon, hogy közben megőrizzük azokat az értékeket, amelyek változatlanul érvényesek.

A változás teljesebb összefogást igényel, egy olyan széles spektrumú összehangolást, amelyben a megszokás, vagy például a tömegkommunikáció szenzációéhes üzleti érdeke az eddiginél jobban alárendelődik azoknak az elvárásoknak, amelyek az elítéltek eredményesebb reintegrációját szolgálják.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Albert Fruzsina – Biró Emese: A sikeres reintegráció. In: Albert Fuzsina (szerk.): Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet), Budapest, 2015. 143–165.
2. Albert Bandura: Social learning theory. Englewood Cliffs, N. J., Prentice-Hall, 1977.
3. Bronfenbrenner, U.: Ecology of the family as a context for human development. *Developmental Psychology*, 1986;22, 723–742.
4. Csemáné Váradi Erika „Színelni boldog éveket...”Gondolatok a fiatalok bűnözésének társadalmi reprodukciójához. http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Gonczol_READER.pdf
5. Fliegauf Gergely: Büntetés-végrehajtási Pszichológia. <http://bvpszichologia.blogspot.hu/>. (Dr. Fliegauf Gergely Phd weboldala)
6. Molnár Attila Károly: Új eszközök a kriminál andragógiában. https://www.elte.hu/file/OTDK_2015_MolnarAttilaKaroly.pdf
7. Pálvolgyi Ákos: A társadalom részvételének szükségessége a büntetés-végrehajtásban (reszocializáció, reintegráció). <http://ujbtk.hu/palvolgyi-akos-a-tarsadalom-reszvetelenek-szuksegessege-a-buntetes-vegrehajtasban>
8. Póczik Szilveszter: Szegénység, bűnözés, megélhetési bűnözés. *Polgári Szemle*, 5. (2009/2).
9. Rózsa Sándor: A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának kérdőíves vizsgálata. In: Csóti András (szerk.): KÖRLETMOZAIKOK 2015.
10. Ruzsonyi Péter: A kriminálpedagógia lehetősége a börtönadaptáció és a társadalmi integrálódás érdekében. *Börtönügyi Szemle*, 25. (2006/2).
11. <http://mindset.co.hu/az-erem-masik-oldala-betekintes-a-bortonorok-munkajaba/>
12. www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/szocialpszichologia/ch09s03.html
13. <http://mindenkimaskepegyforma.reblog.hu/miert-valunk-gonossza-a-stanfordi-bortonkiserlet-tanulsagairol>

DOBÁK IMRE¹**A nemzetbiztonsági felsőoktatás aktuális kérdései****Current Issues of National Security Higher Education****Absztrakt**

Jelen tanulmány a Nemzeti Közszerológati Egyetem nemzetbiztonsági felsőoktatásának kérdéskörét és sajátosságait vizsgálja. Kitekint az egyetemi keretek között megvalósuló, egymásra épülő nemzetbiztonsági képzések struktúrájára, a képzésfejlesztés irányaira és eredményeire.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, biztonság, egyetemi képzés

Abstract

This study examines the national security university programs of National University of Public Service (NUPS), its features and current status. It looks at the structure, current processes, development opportunities and results of the national security programs in the university framework.

Keywords: national security, security, university programs

BEVEZETÉS

A biztonság komplexitása, a tágabb környezetünkben zajló katonai és nem katonai konfliktusok, a migrációs válság vagy akár az Európában az elmúlt időszakban bekövetkezett terrorcselekmények a biztonságpolitikai veszélyeket értelmezni tudó és az azok kezelésé-

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, National University of Public Service, E-mail: dobak.imre@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-9632-2914

„A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgáltatás-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszerológati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ben különböző szinteken hatékonyan közreműködni képes szakembereket igényelnek. Az aszimmetrikus és hibrid hadviselés sajátosságai, az új típusú kihívásokra, veszélyekre, fenyegetésekre² való felkészülés mind olyan területek, amelyek a nemzetbiztonsági szféra bevonását érintő kutatásokat jelenthetnek. A megváltozott biztonsági környezet vizsgálatát, a kapcsolódó hadtudományi kutatások kiemelt fontosságát az Egyetemi Kutatási Tanács Hadtudományi Kollégiuma (HAKO) által megfogalmazott hadtudományi kutatási prioritások³ hangsúlyozzák, valamint megjelennek a Rendészettudományi Kollégium prioritásai között is. A kapcsolódó kutatásokat a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiája (KFIS)⁴ is megfogalmazza, rávilágítva azok multi-, illetve interdiszciplináris jellegére. Ezek eredményeinek képzésekbe, így a nemzetbiztonsági képzésbe történő beépítése, akár annak változó környezethez és igényekhez illeszkedő fejlesztése további feladatot jelentenek.⁵

A nemzetbiztonsági felsőoktatás fejlesztése tehát több ponton is kapcsolódik a hadtudományi és rendészettudományi területekhez, illeszkedik a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-2016-00001 kiemelt céljaihoz, így új képzések elindításához. Kiemelhető az interdiszciplináris ismeretkörök folyamatos fejlesztése, a képzési részelemek ágazati igényekhez történő illesztése, valamint az egyetemi képzések tananyagainak bővítése. A feladatok a Nemzetbiztonsági Intézet esetében az intézet által kezelt szakok szakfejlesztési feladatainak folytatását, a képzési portfólió bővítését (új szakok indítását), a képzések tudományos háttérének fejlesztését, valamint új tananyagok kidolgozását jelentik.

Az előző gondolatok mentén, az alábbiakban a Nemzeti Közszolgálati Egyetem nemzetbiztonsági képzéseinek aktuális kérdéseit és annak sajátosságait tekintjük át röviden, hiszen a nemzetbiztonsági szolgálatok munkatársainak felsőoktatási környezetben történő képzése már több mint egy évtizede megjelent az egyik jogelőd egyetemen.⁶ A tanulmány

² A fogalmakat tekintve lásd Resperger István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig, Felderítő Szemle, XII. (2013/3). 5. o.

³ Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök, Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016/16. www.allamtudomany.hu (2017. 08.15.)

⁴ NKE KFIS 2016–2020. http://archiv.uni-nke.hu/uploads/media_items/kfis-2016-2020.original.pdf (2017. 08.15.)

⁵ A KFIS végrehajtásának elvei között jelennek meg, az „oktatásfejlesztés és minőségbiztosítás: az innovációs folyamat során feltárt ismeretek tananyagba történő beépítése és ezzel a képzések korszerűsítése, valamint [...] egy-egy szak vagy szakirány tudományos megalapozása”. NKE KFIS végrehajtásának elvei. <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/nke-kutatas-fejlesztési-innovacios-strategia-vegrehajtanak-elvei-kfis.original.pdf> 3. o. (2017. 08. 15.)

⁶ A rendszerváltozást megelőzően a felderítő és állambiztonsági szervek számára biztosított volt az akkori felsőoktatási keretek közötti képzés. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia „D” tagozatán a katonadiplomácia témakörében, a belügyi állambiztonsági szervek munkatársai számára pedig a Rendőrtiszti Főiskolán állt rendelkezésre önálló szak, ezeket a rendszerváltozást követően megszüntették. Évek-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ismerteti a felsőoktatási keretek között megvalósuló hazai nemzetbiztonsági képzések struktúráját, fejlesztését és a megrendelői igényekre reagáló belső tantárgyi szerkezet főbb elemeit.

Itt, a bevezetőben érdemes hangsúlyozni, hogy a nemzetbiztonsági felsőoktatásban való részvétel a beiskolázásra jogosult szervezetek állománya számára nem kötelezettség, hanem egy olyan lehetőség, amely a szolgálatok szakmai igényeit, véleményét kikérve, együttműködésben került kialakításra. Az eltérő munkakörök, eltérő végzettségeket igényelnek, így a nemzetbiztonsági szolgálatok humánerőforrás utánpótlásának bázisa sem különül el a civil munkaerőpiaci környezettől. Mint Kis-Benedek József a nemzetbiztonsági képzés témakörében 2014-ben tartott konferencián kifejtette, a szolgálatok sem egységesek abban, hogy hogyan biztosítják a megfelelő ismeretekkel rendelkező utánpótlásukat. Előnyösebb-e civil végzettséggel és nyelvismerettel bíró személyek felvétele a szolgálatokhoz, „akiknek csak a szakmai képzéséről kell gondoskodni”,⁷ vagy pedig a célirányosabb, nemzetbiztonsági ismeretek elsajátítását biztosító felsőoktatási képzési formát részesítik előnyben.⁸

A szféra sajátosságaiból adódóan korlátozottak a pálya iránt érdeklődők számára a rendelkezésre álló ismeretek is. Zalai Noémi fogalmazta meg tanulmányában, hogy a szolgálatokhoz jelentkezők „a nemzetbiztonsági pályával ritkábban találkozhatnak a szocializációjuk során”,⁹ így annak valós tartalma sem ismeretes előre számukra, konkrét feladataikat csak állományba kerülésük után ismerik, ismerhetik meg. „Míg más rendvédelmi szervezet tevékenysége társadalmilag széles körben ismert, jól kommunikált, így viszonylag átlátható”,¹⁰ addig a nemzetbiztonsági szféráról már mindez nem mondható el. Jelen tanulmány, a képzések témakörében ezen ismerethiányok csökkentéséhez is, reményeink szerint, hozzájárulhat. A reális kép bemutatása, a szervezetekhez később jelentkezők

---

kel később a ZMNE-en kezdték meg a nemzetbiztonsági szolgálatok igényeihez illeszkedő képzések kialakítását, amely összefogását kezdetben szakcsoport, majd tanszék biztosította. Lásd többek között: Kovács Zoltán András – Dobák Imre: Korszakváltások a magyar nemzetbiztonsági intézményrendszerben. In: Finszter Géza – Sabjanics István (szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 182. és 205. o.

⁷ Kis-Benedek József: Nemzetbiztonsági képzés a civil szférában, Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/különszám. 25. o.

⁸ Bővebben lásd Kovács – Dobák: i. m. 205. o.

⁹ Zalai Noémi: A humánerőforrás-gazdálkodás kérdéseinek vizsgálata a nemzetbiztonsági szolgálatoknál. PhD értekezés, NKE HDI, Budapest, 2013.

¹⁰ Horváth Ferenc: A pályaszocializáció pszichológiai kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál. Nemzetbiztonsági Szemle, 2015/1. 84. o.

esetében akár a valótlan elvárások csökkentését és a pályán való tartós megmaradást is szolgálhatják.¹¹

A NEMZETBIZTONSÁGI FELŐOKTATÁS SAJÁTOSÁGAI

A rendszerváltást követően a kor követelményeinek megfelelő nemzetbiztonsági szak kidolgozására a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen került sor, ahol az alapszak 2005-től, majd a mesterszak a szakindítási engedélyt követően, 2009 szeptemberétől indulhatott.¹² Az akkori szakmai háttérrel biztosító Nemzetbiztonsági Tanszék, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem megalakulásával intézetté fejlődött, és napjainkra már három tanszékkel (polgári- és katonai nemzetbiztonsági tanszékek, valamint terrorelhárítási tanszék) biztosítja az aktuális képzések szervezését.

A nemzetbiztonsági alap- és mesterszak képzései 2013-tól a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon meghirdetve, a Nemzetbiztonsági Intézet¹³ által gondozott formában folytatódtak. Kezdetben két specializáción (katonai és polgári), majd 2016-tól már terrorelhárítási specializációval kiegészülve. Ezzel párhuzamosan azonban az ágazati igényekkel összhangban megindult az a képzésfejlesztési folyamat, amely 2016-ra a polgári nemzetbiztonsági alap- és mesterszak képzési és kimeneti követelményeinek létrehozását, majd az alapszak Rendészettudományi Kar képzései közötti indítását is lehetővé tette. A szakfejlesztési folyamat sikeres lezárásaként 2018 januárjában a polgári nemzetbiztonsági mesterszak is meghirdetésre került. A szakfejlesztések eredményeként, az ágazati igényeknek megfelelő keretben, a nemzetbiztonsági felsőoktatás katonai területe a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (HHK), polgári területe pedig a Rendészettudományi Kar (RTK) képzései között jelenik meg,¹⁴ azonban azok gondozását a Nemzetbiztonsági Intézet és tanszékei biztosítják. A képzések iránti érdeklődés évek óta folyamatosan tekinthető, amelyet a szakokra beadott jelentkezés és a felvettek számának statisztikai adatai is tükröznek.¹⁵

¹¹ Gubicza József, Laufer Balázs: A nemzetbiztonsági szolgálatok szervezeti kultúrájáról. Tanulmányok „A rendészet kultúrája – kultúrált rendészet” című tudományos konferenciáról. X. kötet. MHTT, Budapest, 2009. 105. o. <http://www.pecshor.hu/periodika/2009/gubicza.pdf> (2017. 08. 10.)

¹² 2008 júliusáig egyetemi kiegészítő képzés keretében a katonai vezetői szak nemzetbiztonsági szakirányán zajlott képzés. Héjja István: A katonai nemzetbiztonsági képzések helyzete (1990–2012). Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/különszám, valamint <http://firgraf.educatio.hu/prg/kkk.php?graf=BSZKNEB> (2018. 02. 06)

¹³ <https://nbi.uni-nke.hu/intezetunkrol/a-nemzetbiztonsagi-intezet-bemutakozasa> (2017. 01. 03)

¹⁴ Dobák Imre: Polgári nemzetbiztonsági képzések a hazai felsőoktatásban (a képzésfejlesztés aktuális kérdései). Nemzetbiztonsági Szemle, V.. (2017/4). 43–44. o.

¹⁵ Az adatok forrása: https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/elmult_evek.php?stat=13 (2018. 02. 10.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A nemzetbiztonsági alapszakra és mesterszakra jelentkeztettek száma 2013–2017 között (összesen jelentkeztettek száma / felvettek száma bontásban):

- 2013-ban (HHK) alapszak: 59/17, mesterszak: 48/25,
- 2014-ben (HHK) alapszak: 106/25, mesterszak: 67/30,
- 2015-ben (HHK) alapszak: 86/24, mesterszak: 26/14,
- 2016-ban (HHK) alapszak: 68/8, mesterszak: 71/31,
- 2017-ben (HHK) alapszak: 77/10, mesterszak: 41/8,
- 2017-ben (RTK) alapszak: 80/18.

A felvi.hu oldalon évente meghirdetett nemzetbiztonsági alap- és mesterszakok felvételi ponthatárai:

- 2013-ban (HHK) alapszakon 243, mesterszakon 67,
- 2014-ban (HHK) alapszakon 276, mesterszakon 70,
- 2015-ban (HHK) alapszakon 294, mesterszakon 60,
- 2016-ban (HHK) alapszakon 290, mesterszakon 60,
- 2017-ben (HHK) alapszakon 304, mesterszakon 74,
- 2017-ben (RTK) alapszakon 284 pont.

A meghirdetési helytől függetlenül az egymásra épülő,¹⁶ illetve egymáshoz illeszkedő nemzetbiztonsági képzések főbb sajátosságai az alábbiakban foglalhatóak össze.

- A nemzetbiztonsági felsőoktatási szakokra történő beiskolázásra csak az érintett szervezetek utánpótlási igényeivel összhangban, azok támogatásával kerülhet sor. Lényegében zártnak tekinthető a képzési forma, hiszen a képzés nem nyitott a külső, az adott szervezetek állományába nem tartozó személyek előtt („a szakra jelentkezők köre korlátozott...”).¹⁷
- A képzést megrendelő szervezetek szakmai igényeivel összhangban a levelező képzési forma preferált, amely sajátosságából adódóan a már rendszerben lévő állomány felsőoktatási képzéséhez kíván hozzájárulni, és jelenleg nem célja a civil szféra irányából a hivatásos szolgálatra való (az egyetem egyéb karaira jellemző) felkészítés.¹⁸

¹⁶ Héjja István: A „Bolognai folyamat” és a nemzetbiztonsági képzés. Felderítő Szemle, VIII. (2009/4). 109–116. o.

¹⁷ https://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/!IntezmenyiOldalak/szervezet.php?szer_id=843&elj=18a&oldal=2&fej=D (2018. 02. 06.)

¹⁸ A honvédtiszti, illetve rendészeti képzéssel ellentétben nem tekinthető a szervezetekhez történő felvétel lépcsőfokának.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

- A képzéseken a blokkosított óratartrásnak, a zárt beiskolázási, valamint az államilag támogatott képzési formának köszönhetően az óralátogatások magas száma jellemző.¹⁹
- Az egyetem nemzetbiztonsági képzéseinek hallgatói összetételét tekintve a beiskolázások túlmutatnak²⁰ a nemzetbiztonsági szolgálatokon. Az eltérő ágazati irányok felkészítési igényeit kiszolgálva a képzések nem csak a nemzetbiztonsági szolgálatok, hanem egyéb, titkos információgyűjtésre feljogosított szervezetek számára is nyitottak.²¹ A titkos információgyűjtésre feljogosított szervezetek azonban eltérő feladatrendszerek (pl. nemzetbiztonsági, bűnüldözési, terrorelhárítási stb.) mentén eltérő elvárásokat is jelentenek. Az ezeknek való megfelelést válaszként a specializációs eltérések, illetve differenciált ismeretkörök biztosíthatják.
- A jelentkezők gyakran más és más általános előképzettséggel rendelkeznek (így például eltérő alapszaki végzettség a mesterképzésbe történő belépésnél vagy akár polgári, illetve katonai/rendvédelmi felsőoktatási háttér).
- A Nemzetbiztonsági Intézet által gondozott szakok alacsony létszámúaknak tekinthetők (a hallgatói létszám az újabb évfolyamok megjelenésével azonban folyamatosan növekedett: „2013-ban 42 aktív, 2014-ben 95 aktív, 2015-ben pedig már 108 aktív hallgatót regisztráltak.”²²)
- Az eltérő mélységű szakmai tapasztalatok mellett, a hallgatók akár eltérő korosztályokat is képviselhetnek. Ezen generációs sajátosságok jelen szakaszban még nem tekinthetők fajsúlyosnak, hiszen csak többéves szolgálati idő után kerülnek a hallgatók a képzésbe, az X és Y generációhoz²³ sorolható hallgatók közötti sajátosságok azonban jelen vannak.

¹⁹ MAB Intézményakkreditációs eljárás 2016/2017, NKE, Akkreditációs jelentés, A MAB 2017/3/VI számú határozatának melléklete

http://www.mab.hu/web/images/tir/jelentesek/NKE_170331_jelentesH.pdf 38. o. (2018. 02. 12.)

²⁰ Az elmúlt évtizedekben a titkos információgyűjtés ágazati jogszabályokba történő beépülése minden bizonnyal befolyásolta ezen szervezetek képzési igényeit is. Szükségessé váltak a rendszerszinten együttműködésre képes, az adott szervezetek tevékenységén túlmutató kérdéseket értelmezni tudó szakemberek. Gondolok itt a rendszerváltozást követően meginduló stratégiaalkotási folyamatokra, a nemzeti biztonsági stratégiára, vagy akár az ország nemzetközi szövetségi rendszerekhez történő csatlakozására.

²¹ A nemzetbiztonsági szolgálatok mellett a Rendőrség bünyügyi területe, a NAV, az NVSZ, a TEK és az Ügyészség.

²² MAB Intézményakkreditációs eljárás 2016/2017, NKE, Akkreditációs jelentés, A MAB 2017/3/VI számú határozatának melléklete

http://www.mab.hu/web/images/tir/jelentesek/NKE_170331_jelentesH.pdf 38. o. (2018. 02. 12.)

²³ Zalai Noémi: Új típusú kihívások: generációváltás a nemzetbiztonsági szolgálatoknál. Nemzetbiztonsági Szemle, 20016/1. 36. o. (szerz. megj.: az eltérő generációk hosszabb távon akár az oktatási formákra is befolyásoló hatással lehetnek).

- A szakokra történő felvétel már önmagában is feltételez bizonyos szakmai előéletet, tapasztalatokat, és egy meglévő, adott szintű nemzetbiztonsági vonatkozású tudásanyagra épít. Ennek mélysége az alapszakokra belépők esetében értelem-szerűen alacsonyabb, mint a mesterszakokra belépőknél. Mivel a szakmai tapasztalatok megszerzése a szervezeteken belül valósulhat meg,²⁴ így azok a beiskolázó szolgálatok, rendvédelmi szervek eltérő tevékenységét tükrözik vissza.²⁵ A képzés azonban a közös platformok, szemléletmód, és a kapcsolódó új ismeretek átadásával ráépíthet ezen meglévő szakmai ismeretekre.²⁶ (Az intézményen kívül teljesítendő szakmai gyakorlat az alapszak esetében kritérium-feltétel.)

A KÉPZÉSEK SZERKEZETE, TARTALMA

A hazai nemzetbiztonsági felsőoktatást tekintve, az alap- és mesterszakok Képzési és Kimeneti Követelményei alapján a nemzetbiztonsági képzések az „államtudományi” képzési, „nemzetbiztonsági” felsőoktatási területen jelennek meg.²⁷ Az NKE által indított nemzetbiztonsági alapszakok esetében, amíg a Hadtudományi és Honvédtisztképző karon meghirdetett szak elnevezése „nemzetbiztonsági”, és elvégzésével „nemzetbiztonsági szakértő” szakképzettség megszerzésére nyílik lehetőség, addig a Rendészettudományi Karon meghirdetett szak megnevezése „polgári nemzetbiztonsági” és „polgári nemzetbiztonsági szakértő” szakképzettséget biztosít. A Képzési és Kimeneti Követelmények értelmében a nemzetbiztonsági mesterszakok elnevezésében, ugyanúgy a „nemzetbiztonsági”, illetve „polgári nemzetbiztonsági” különbséget láthatjuk, a szakképzettség tekintetében pedig, amíg az előző „okleveles nemzetbiztonsági szakértő”, utóbbi „okleveles polgári nemzetbiztonsági vezető szakértő” szakképzettséget biztosít a végzettek számára. (A képzésfejlesztés folyamatai, illetve a képzés struktúrája egy másik tanulmányban már részletesen ismertetésre került, így arra jelen tanulmány nem tér ki mélyebben.²⁸)

²⁴ Horváth Ferenc: A pályaszocializáció pszichológiai kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2015/1. 92. o.

²⁵ Kovács – Dobák: i. m. 205. o.

²⁶ Uo. 110. o.

²⁷ 282/2016. (IX.21.) Korm. rendelet 2. sz. melléklete, http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=197445 (2018. 02. 06)

²⁸ Dobák: *Polgári nemzetbiztonsági képzések* i. m.

a) Alapképzés

Az alapképzési szakoknál 180 kredit teljesítése az előírás, ahol nemzetbiztonsági területen a szakok elsődleges képzési céljai nemzetbiztonsági szakértők oktatása a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint más, a titkos információgyűjtésre és titkos adatszerzésre feljogosított szervek számára. A szakképzettség szempontjából meghatározó törzsanyag ismeretkörei közül az ún. alapozó ismeretek az NKE Közös Egyetemi Modul tantárgyi szerkezetét ölelik fel, egyetemi szinten egységes kreditmennyiségben. A szakmai törzsanyagban – specializációktól függetlenül – egységesnek tekinthetőek „az idegen titkosszolgálati ismeretek”, a nemzetbiztonsági szakismeretek különböző tárgykörei, „a titkosszolgálatok története”, az „információk elemzése és értékelése”, a „jogi - szakági jogi ismeretek”, az „emberi erőforrásból történő információgyűjtés”, a „technikai adatszerzési ismeretek”, a „titkos információgyűjtés”, a „kriminalisztika” vagy akár a „pszichológia” meghatározott ismeretei.²⁹

A polgári nemzetbiztonsági alapszakon ezeken felül – az Rendészettudományi Kar alapképzéseivel azonos részismeretek mellett – a fontosabb nemzetközi szervezetek áttekintésére koncentráló, a nemzetközi biztonsági környezet értelmezését elősegítő „nemzetközi biztonsági intézmények” vagy akár a „bűnügyi hírszerzési alapismeretek” tantárgyakat lehet kiemelni. Az aktuális kihívásokra reagálva a migráció fogalmaival, típusaival, a nemzetközi migrációval foglalkozó „migrációelmélet” tantárgy mellett, a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni tevékenység kérdésköreinek tantárgyai is helyet kaptak. A szabadon választható tantárgyak szintén az aktuális biztonságpolitikai és szakmai témákban történő elmélyülést szolgálják.

A humán felderítő specializáció hallgatói – a differenciált ismeretkörök erejéig – alapvetően az emberi forrásból történő információgyűjtés szakmai és kapcsolódó általános ismereteit sajátítják el, míg a technikai felderítő specializáció céljai között „a folyamatosan változó külső, technikai környezetből érkező kockázatokra, veszélyekre és kihívásokra adandó hatékony reagálás érdekében a technika-szakértői ismeretek elmélyítése, célorientált megjelenítése”³⁰ volt a cél. A kibertér szerepének egyre jelentősebb felértékelődése miatt ezen ismereteknek előremutató jelentőségük lehet a teljes (nemzet)biztonsági szférában. A terrorelhárítási specializáció képzésének céljai szintén széles körűek, amelyek között szerepelnek például a „terrorelhárítás elméletének és gyakorlatának”³¹ átfogó ismeretei, illetve a felderítés egyes módszertani kérdéseinek elsajátítása.

²⁹ 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet Hatályos: 2017. 11. 02.

http://nit.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=197445#foot_5_place (2017. 12. 10.)

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A nemzetbiztonsági alapszakokon egységes előírásnak tekinthető, hogy a többhetes, intézményen kívüli, egyeztetett helyen és ütemterv alapján lezajló szakmai gyakorlat ún. kritérium-feltétel.³² Kimeneti idegen nyelvi követelmény a végzéshez a legalább középfokú (B2) komplex típusú nyelvvizsga³³ vagy ezzel egyenértékű érettségi bizonyítvány vagy okirat megszerzése.

b) Mesterképzés:

A nemzetbiztonsági mesterképzés szakjainál 120 kredit teljesítése az előírás, ahol többek között cél, hogy a végzettek a megszerzett ismeretek és felkészültségük alapján alkalmassá váljanak a szféra adott szintű vezetői és szakértői feladatainak ellátására, a különböző biztonsági folyamatok és kérdéskörök összefüggéseinek megértésére, a „válaszok előkészítésének a támogatására”.³⁴ A mesterképzés céljai között jelenik meg továbbá, hogy a képzési időszak végére a hallgatók felkészültségük alapján váljanak alkalmassá a képzés egy magasabb szintjén (PhD képzés) történő folytatására.

A képzési kínálatban évek óta jelenlévő nemzetbiztonsági (HHK) mesterképzés mellett a képzésfejlesztési folyamat eredményeként 2018 szeptemberétől megindulhat³⁵ a Képzési és Kimeneti Követelmények szintjén már 2016-ban kidolgozott polgári nemzetbiztonsági mesterszak (RTK) képzése is, amely keretében a hallgatók megismerik:

- „a hazánk nemzetbiztonsági helyzetét befolyásoló alapvető tényezőket;
- a biztonságpolitika alakításának kérdéseit, a nemzetközi intézmények működését és a koordinációs mechanizmusokat;
- az európai és más nemzetközi nemzetbiztonsági modelleket és rendszereket;
- a nemzeti, transznacionális és nemzetközi biztonságpolitikai, nemzetbiztonsági, terrorelhárítási gyakorlatot és modelleket;
- a nemzetbiztonság és terrorelhárítás főbb geopolitikai, gazdasági, társadalmi, jogi, pszichológiai, pedagógiai összefüggéseit;
- a nemzetbiztonsági és terrorelhárítási folyamatok, a nemzetközi kapcsolatok, a diplomácia és az e területeket összekötő társadalomtudományi kérdésköröket.”³⁶

³² Ennek időtartama a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar képzései között meghirdetett nemzetbiztonsági, és a Rendészettudományi Kar képzéseként megjelenő polgári nemzetbiztonsági alapszak esetében eltérő.

³³ Lásd a szakok Képzési és Kimeneti Követelményeiben meghatározottakat.

³⁴ 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet Hatályos: 2017. 11. 02.

http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=197445#foot_5_place (2017. 12. 10.)

³⁵ https://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/IntezmenyiOldalak/meghirdetes.php?meg_id=19397&elj=18a (2018. 02. 07.)

³⁶ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Kari beágyazottságtól függetlenül a mesterszakok tantárgyi szerkezetét összevetve azonosnak tekinthetők a „biztonságpolitikai ismeretek”, a „szakági jogi ismeretek”, a „nemzetbiztonsági szakmai ismeretek”, a „hírszerzés”, az „elhárítás”, az „információk elemzése és értékelése”, a „diplomáciai ismeretek”, a „válságkezelés nemzetbiztonsági aspektusai” vagy a külföldi hírszerző és biztonsági szolgálatokkal kapcsolatos ismeretek. A kimeneti idegennyelvi követelmények terén, a nemzetbiztonsági szakon (HHK) továbbra is legalább középfokú (B2) komplex típusú nyelvvizsga, a polgári nemzetbiztonsági mesterszakon (RTK) legalább egy felsőfokú (C1) komplex típusú nyelvvizsga vagy két legalább középfokú (B2) – amelyből az egyik angol nyelvi – komplex típusú nyelvvizsga letétele szükséges.³⁷

A nemzetbiztonsági mesterszak belső szerkezetével már számos tanulmány foglalkozott, azonban a polgári nemzetbiztonsági mesterszak szerkezete újnak tekinthető, így a képzés ismeretköreire az alábbiakban részletesen is kitérünk.

A KKK alapján a 4 féléves képzés mesterfokozat és a szakképzettség szempontjából meghatározó ismeretköreiből, az alapozó ismeretek 20–25 kredit, a szakmai törzsanyag 40–50 kredit, a differenciált szakmai ismeretek 24–32 kredit mennyiségét teszik ki. Az alapozó ismeretkörök között jelennek meg: a magyar kül- és biztonságpolitika; a magyar politikai intézményrendszer működése; a tudományos kutatás alapjai; emberi erőforrás fejlesztés és gazdálkodás; jogi alapfogalmak; kommunikáció, vezetői kompetenciák; nemzetközi gazdaságtan; rendészettudományok alapjai; vezetés- és szervezélmélet, rendészeti tevékenység vezetése; integrált társadalomtudományi ismeretek.³⁸

A szakmai törzsanyag ismeretkörei:

A nemzetbiztonság általános elmélete; speciális szakági jog; diplomáciai ismeretek; elhárítási ismeretek; felderítési ismeretek; információk elemzése és értékelése; kihívások, kockázatok, fenyegetések a XXI. században; nemzetközi biztonsági intézmények; nemzetbiztonság és etika; polgári válságkezelés nemzetbiztonsági aspektusai; külföldi hírszerző és biztonsági szolgálatok; szakmai esettanulmányok és tanulmányutak; szakszolgálati tevékenység rendszere; vezetés- és szervezélmélet, rendészeti tevékenység vezetése; vezetépszichológia elmélete és gyakorlata.³⁹

A tantárgyak összességében a magasabb szintű nemzetbiztonsági tevékenységek ellátásához, egyes szakfeladatok szervezéséhez, kutatásához szükséges ismereteket, a nemzetbiztonsági szervezetrendszer tagozódásának, alrendszerének és a vonatkozó stratégiáknak a vizsgálatát, az együttműködések, az elemzés és értékelés, a vezetés kérdéseinek,

³⁷ Uo.

³⁸ 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet.

³⁹ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

a századunkban jelentkező új kihívásoknak és veszélyeknek, a válságok előrejelzésének főbb ismereteit kívánják biztosítani.⁴⁰ A biztonságpolitikai ismeretkörhöz sorolható tantárgyak pedig hazánk nemzetközi környezetének, a szövetségesi tagság, a nemzetközi biztonsági intézmények felépítésének és működésének, a diplomácia fogalmainak, területeinek, jelentőségének kérdéseit tárgyalják.⁴¹

- A humán felderítő specializáción ezen felül az emberi erőforrásból történő információszerzés gyakorlata, az információk elemzése-értékelése, a műveleti pszichológia, a műveleti veszélyhelyzetek megelőzése és kezelése, a vezetői készségfejlesztés, valamint a nyílt forrású információszerzés tárgyai kaptak helyet. Utóbbi ismeretei, egyre nagyobb jelentőséggel bírnak mind a nemzetbiztonsági, mind a rendészeti szervezeteknél.
- A technikai felderítő specializációnál a nemzetbiztonsági feladatok technikai-műveleti támogatása, a nemzetbiztonság technikai kihívásai a XXI. században, az elektronikus információs rendszerek biztonsága, a geoinformációs ismeretek, a kiberbiztonság nemzetbiztonsági aspektusai, a szakértői tevékenység, valamint a technikai adatszerzés tantárgyakat láthatjuk.
- A terrorelhárítási specializáció esetében a biztonság és védelem kérdései, a kiberterrorizmus és az ellene való védekezés, a terrorfenyegetettség-értékelés stratégiai elemző módszerei, a hírszerzés vezette műveletek a terrorelhárításban, a profilalkotás a terrorfelderítésben, a terrorcselekmények nyomozása, a titkos információgyűjtés szerepe a terrorelhárításban, a válságkezelés és krízis-kommunikáció tantárgyak ölelik fel a differenciált ismereteket.⁴²

A képzéseket gondozó intézet és tanszékei az oktatás mellett több módon is segíteni kívánják a fent ismertetett struktúrában megjelenő hallgatók „tudományos” előrehaladását, kompetenciáik fejlesztését, a stratégiai gondolkodást. A szakok alapvetően kis létszámúnak tekinthetők, amelyek előnyei a hallgatókkal való közvetlenebb foglalkozás lehetőségében mutatkozik meg. Érezhető a beiskolázó szervezetek szakmai támogatása is, így segítséget kapnak szakdolgozataik, diplomamunkáik témaválasztásához, konzultációihoz, továbbá számos szakmai fórum (online tudományos folyóiratok, konferenciák) áll rendelkezésre részeredményeik bemutatására, közzétételére. Jelen van annak régóta bevált gyakorlata is, hogy szakmai vezetők, vendégelőadók tapasztalataik átadásával, előadások megtartásával segítik a hallgatók fejlődését.

⁴⁰ Forrás: Szakindítási anyag / többek között a nemzetbiztonság általános elmélete, az elhárítás, a hírszerzés, és a külföldi hírszerző és biztonsági szolgálatok, információk elemzése és értékelése című tantárgyak leírásai.

⁴¹ Forrás: Szakindítási anyag / érintett tantárgyak tantárgy leírása.

⁴² Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A színvonalas képzés feltételezi a korszerű, a változásokat folyamatosan követő tananyagokat is, az új tudományos eredmények képzésekben történő megjelenését. Az elmúlt évek során az intézet oktatói ezen a téren is törekedtek (egyéni kutatásaik mentén) a nemzetbiztonsági kérdéskörökhöz kapcsolódó tananyagfejlesztési, jegyzetfejlesztési folyamatokban aktívan közreműködni. Mivel az állam működésének sajátos nemzetbiztonsági szervezet- és feladatrendszeréhez kapcsolódó felsőoktatási képzési irány ismeretkörei széles spektrumot ölelnek fel, így cél, hogy a tananyagok is szakmai, oktatói és kutatói egyetértésen alapuljanak. Az Intézet – a hazai viszonylatban unikálisnak tekinthető nemzetbiztonsági felsőoktatás biztosítása mellett – stratégiai terveihez igazodva a nemzetbiztonsági kérdéskörökben folytatott kutatási tevékenységét is erősíteni szeretné, elfogadva, hogy „a tudományos közélet megteremtése, élénkítése lehet a szakmai modernizáció hajtóereje, motorja”.⁴³

Az egyetem összességében az oktatás egymásra épülő mindhárom szintjén (alapképzés, mesterképzés, doktori képzés) biztosítja a nemzetbiztonsági tudományterülettel kapcsolatos képzési és kutatási lehetőségeket. A zártnak tekinthető alap- és mesterszakok mellett az NKE két doktori iskolája (Hadtudományi és Rendészettudományi) is megjeleníti tantárgyi szerkezetében, illetve témahirdetése között a tágran értelmezett nemzetbiztonsági témákat, amely képzési szint már értelemszerűen nyitott a jelentkezők előtt. A Hadtudományi Doktori Iskolában még a ZMNE nemzetbiztonsági képzéseinek kialakításával párhuzamosan megkezdtek a nemzetbiztonsági kutatási terület kereteinek kialakítását, így ott már közel húsz éve folyik a témakörben tudományos kutatás.⁴⁴ A 2017/2018-as évben a kutatási területen a harminc tantárgy / kutatói szeminárium mellett, több mint tíz kutatási témát hirdettek⁴⁵ a témával foglalkozó oktatók. A két éve hallgatókat fogadó Rendészettudományi Doktori Iskola kínálatában a két nemzetbiztonsági téma mellett tíz kapcsolódó tárgyat láthatunk.⁴⁶

A Nemzetbiztonsági Intézet megalakulása óta figyelmet fordít a tudományos eredmények közzétételére, amelyhez kapcsolódóan 2013-ban hozta létre egyetemi tudományos folyóiratát (Nemzetbiztonsági Szemle). A széles körű szerkesztőbizottság az elmúlt évek

⁴³ Regényi Kund: Tudományosság, mint új kihívás az Alkotmányvédelmi Hivatal számára (szubjektív szakértői vélemény). In: Nemzetbiztonsági kihívások, nemzetbiztonsági szolgálatok. MHTT-konferencia. Hadtudomány, 2013/1–2. 91–92. o. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhtt.pdf (2017. 09. 10.)

⁴⁴ Vida Csaba: A tudományos képzés rendszere a nemzetbiztonság területén, Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/különszám 43. o.

⁴⁵ A kutatási területet Dr. habil. Resperger István vezeti. Forrás: NKE EDT 12/2017. számú határozata, https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/12-2017_01_17_-a-hadtudomanyi-doktori-iskola-2017-18-as-kutatasi-temahirdeteserol.original.pdf (2018. 01. 05.)

⁴⁶ https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/RDI_tantargyai_es_tantargytipusai_kreditekkel_2017-2018.pdf (2018. 01. 05.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

során számos lépést tett a kiadvány tudományos elismertségének növelésére, így 2017-től az MTA IX. Gazdasági és Jogtudományok Osztály Hadtudományi Bizottság listáján már hazai „C”, az Állam- és Jogtudományi Bizottság listáján hazai „D” minősítésű folyóiratként szerepel.⁴⁷ A további tervek között jelenik meg a hazai szakmai és tudományos elismertség növelése, valamint a nemzetközi szintre kitekintve az idegen nyelvű publikációk és a külföldi szerzői kör erősítése.

Szintén 2013-ra tehető a Nemzetbiztonsági Szakkollégium létrehozása, amely egyetemi tehetséggondozási közösségként azóta is az NBI szakmai támogatásával működik. Tagságát tekintve nyitott az egyetem teljes hallgatói közössége felé, így a létszám az elmúlt évek során folyamatosan bővült, és napjainkra már az egyetem különböző karainak több mint 30 hallgatója kapcsolódott be a tudományos és szakmai programokba. A szakkollégium tagságának érdeklődési köre a biztonsági, védelmi szektor széles szegmensét érinti. A fő kutatási irányt „a nemzetbiztonsági és a stratégiai tanulmányokból, illetve a hadtudományból álló multidiszciplináris ismeretek képezik”.⁴⁸ A szakkollégiumi hallgatók tevékenysége alapvetően az ún. „kutatósejtekhez”⁴⁹ kapcsolódik, amelyek különböző, a hallgatók érdeklődési körébe tartozó témakörökben, mentorok támogatásával biztosíthatják a hallgatók szakmai fejlődését. Az elmúlt években számos sikeres tudományos pályázati szereplést (pl. TDK),⁵⁰ a tudományos életre felkészítő szakmai fejlesztési tréninget, valamint kötetlen programot valósítottak meg.

KONKLÚZIÓ

A dinamikusan változó biztonsági környezetben folyamatosan értékelődnek fel a nemzetbiztonsági, a rendészeti és a terrorelhárítási szervezetek feladatai. Mindez sajátos képzési elvárásokat is jelent a Nemzetbiztonsági Intézet irányába, amely az elmúlt időszak többlépcsős képzésfejlesztési folyamataival és az oktatásra kerülő általános/szaktudományi, elméleti/gyakorlati tárgyak fejlesztésével válaszolt. A MAB 2016/2017-es NKE intézményakkreditációs eljárásában az intézet tevékenységét és az általa biztosított képzési szerke-

⁴⁷ <http://mta.hu/doktori-tanacs/a-ix-osztaly-doktori-kovetelmenyrendszer-105380> (2018. 01. 05.)

⁴⁸ <https://nbi.uni-nke.hu/szakkollegium/kuldetes> (2018. 01. 05.)

⁴⁹ A Szakkollégium kutatósejtjei 2018. elején: 1) XXI. századi konfliktusok és kihívások kutatósejt, 2) Fegyveres válságok és terrorizmus kutatósejt, 3) Migrációs kutatósejt, 4) Kiberbiztonsági kihívások kutatósejt.

⁵⁰ Lásd <https://nbi.uni-nke.hu/szakkollegium/eredmenyek/szakkollegiumi-tagok-tanulmanyai-a-20162017-es-es-a-20172018-as-tanevben> (2018. 01. 06.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

zetet is vizsgálta, amely eredményeként az aktuális képzéseket 2022 végéig akkreditálták.⁵¹

Mint az NKE 2012–2015 közötti időszakra vonatkozó Intézményfejlesztési Terve is rámutatott, a képzéseket gondozó Nemzetbiztonsági Intézet létrehozásának egyik célja volt, „a titkosszolgálati eszközök alkalmazására feljogosított szervezetek szakember utánpótlásának, humán erőforrás fejlesztésének támogatása”,⁵² így a beiskolázásra jogosult szolgálatok köre is túlmutat a szigorúan vett nemzetbiztonsági szférán.⁵³ A képzési környezet folyamatos biztosítása és fejlesztése mellett azonban kiemelten fontos a nemzetbiztonsághoz kapcsolódó egyes kérdések tudományos igényű kutatása, az eredmények megjelenítése, valamint a tudományos utánpótlás fejlesztése és kinevelése.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetemen működő nemzetbiztonsági felsőoktatás, amellett hogy az érintett szervek képzési igényeinek megfelelően koncentrált, fejlődő közeget biztosít, reményeink szerint közvetve a hivatásrend társadalmi elfogadottságát is erősítheti. A képzést gondozó Nemzetbiztonsági Intézet többi hivatásrend irányába tett lépései (például az Egyetemi Közös Modul nemzetbiztonsági tanulmányok című tárgy oktatása) szintén a szféráról való hitelesebb kép, valamint a biztonsági tudatosság erősítését szolgálják. A képzéseknek kiemelt szerepük lehet az állomány pályán tartásában is, hiszen a sikeres végzés érdekében tett egyéni erőfeszítések és a munkahely képzési támogatásának együttes megléte a szférán belüli, szakmai karrierfejlődés irányába mutat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök. Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016/16. www.allamtudomany.hu (2017. 08. 15.)
2. Dávid Ferenc: Nemzeti biztonsági és nemzetbiztoság a stratégiaalkotásban. Nemzetbiztonsági Szemle, 2017/3.
3. Dobák Imre: Polgári nemzetbiztonsági képzések a hazai felsőoktatásban (a képzésfejlesztés aktuális kérdései), Nemzetbiztonsági Szemle, V. (2017/4).
4. Drusza Tamás: A nemzetbiztonsági stratégiáról a Nemzeti Katonai Stratégia tükrében. Nemzetbiztonsági Szemle, 2017/3. 77–88. o

⁵¹ A MAB 2017/3/VI sz. határozata a Nemzeti Közszolgálati Egyetem intézményakkreditációs értékeléséről http://www.mab.hu/web/images/tir/hatarozatok/NKE_170331_plhatH.pdf, http://www.mab.hu/web/images/tir/jelentesek/NKE_170331_jelentesH.pdf (2018. 01. 06.)

⁵² <http://archiv.uni-nke.hu/downloads/egyetem/IFT.pdf> 114. o.l

⁵³ A felsőoktatásban szerzett nemzetbiztonsági végzettséget ma már nem csak a nemzetbiztonsági szolgálatok, hanem egyéb szervezetek is, adott munkakörök betöltésénél elismerik. Lásd például a 396/2012. (XII. 20.) Korm. rendelet (a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál foglalkoztatott kormánytisztviselők és pénzügyőrök képesítési előírásairól) 1. sz. mellékletét.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

5. Gubicza József – Laufer Balázs: A nemzetbiztonsági szolgálatok szervezeti kultúrájáról. Tanulmányok „A rendészet kultúrája – kulturált rendészet” című tudományos konferenciáról. X. kötet MHTT, Budapest, 2009. 105. o. <http://www.pecshor.hu/periodika/2009/gubicza.pdf>
6. Héjja István: A „Bolognai folyamat” és a nemzetbiztonsági képzés, Felderítő Szemle, VIII. (2009/4).
7. Héjja István: A katonai nemzetbiztonsági képzések helyzete (1990–2012). Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/különszám.
8. Horváth Ferenc: A pályaszocializáció pszichológiai kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál. Nemzetbiztonsági Szemle, 2015/1.
9. Kasznár Attila: A biztonságtudatosság nemzeti programban történő megjelenítésének fontossága, Terror és Elhárítás, 2015/2. 4–45. o.
10. Kis-Benedek József: Nemzetbiztonsági képzés a civil szférában. Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/különszám.
11. Kovács Zoltán András – Dobák Imre: Korszakváltások a magyar nemzetbiztonsági intézményrendszerben. In: Finszter Géza – Sabjanics István (szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 175–218. o.
12. Regényi Kund: Tudományosság, mint új kihívás az Alkotmányvédelmi Hivatal számára (szubjektív szakértői vélemény). In: Nemzetbiztonsági kihívások, nemzetbiztonsági szolgálatok. MHTT-konferencia, Hadtudomány, 2013/1–2. 91–92. o.
13. Resperger István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig. Felderítő Szemle, XII. (2013/3). 5. o.
14. Vida Csaba: A tudományos képzés rendszere a nemzetbiztonság területén. Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/különszám 50–51. o.
15. Zalai Noémi: A humánerőforrás-gazdálkodás kérdéseinek vizsgálata a nemzetbiztonsági szolgálatoknál. PhD értekezés, NKE HDI, Budapest, 2013.
16. Zalai Noémi: Új típusú kihívások: generációváltás a nemzetbiztonsági szolgálatoknál. Nemzetbiztonsági Szemle, 20016/1.
17. Polgári nemzetbiztonsági mesterszak szakindítási anyag.
18. 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet.
19. Az államtudományi képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak meghatározásáról és azok képzési és kimeneti követelményeiről, valamint az azzal összefüggő kormányrendeletek módosításáról.
20. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=197445#foot_5_place
21. Intézményakkreditációs eljárás 2016/2017 NKE, Akkreditációs jelentés http://www.mab.hu/web/images/tir/jelentesek/NKE_170331_jelentesH.pdf
22. Intézményfejlesztési Terv 2012–2015, NKE <http://archiv.uni-nke.hu/downloads/egyetem/IFT.pdf>
23. NKE KFIS 2016–2020, http://archiv.uni-nke.hu/uploads/media_items/kfis-2016-2020.original.pdf
24. <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/nke-kutatas-fejlesztési-innovacios-strategia-vegrehajtasanak-elvei-kfis.original.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

25. <https://nbi.uni-nke.hu/szakkollegium/eredmenyek/szakkollegiumi-tagok-tanulmanyai-a-20162017-es-es-a-20172018-as-tanevben>
26. https://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/IntezmenyiOldalak/meghirdetes.php?meg_id=19397&elj=18a
27. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/12-2017_01_17_-a-hadtudomanyi-doktori-iskola-2017-18-as-kutatasi-temahirdeteserol.original.pdf
28. https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/RDI_tantargyai_es_tantargytipusai_kreditekkal_2017-2018.pdf

KÁLLAI KRISZTINA¹**A Szentszék javaslatai az emberkereskedelem áldozatainak kezelését illetően****Recommendations of the Holy See Concerning the Handling of Victims of Human Trafficking****Absztrakt**

Az elmúlt években zajló migrációs jelenség globális sajátossága következtében az emberkereskedők által kizsákmányolt áldozatok száma jelentősen megnőtt. Számos nemzetközi és civil szervezet mellett a Szentszék is határozott javaslatokat fogalmazott meg a lehetséges megoldásokat és okokat illetően. A tanulmány elsősorban a Ferenc pápa által elsőrendű problémaként megfogalmazott szexuális kizsákmányolást elemzi a kibocsájtó országok példáján keresztül, kitérvén a szexuális abúzus hazai szabályzására.

Kulcsszavak: szexuális kizsákmányolás, Szentszék, migráció, korrupció

Abstract

Due to the global feature of the phenomenon of migration in recent years, the number of exploited victims of traffickers has significantly increased. For this reason, several international institutes and NGOs and even the Holy See put forward definite proposals concerning the possible causes and solutions. The study mainly analysis sexual exploitation as a prime problem determined by Pope Francis illustrated by the example of the countries of origin, referring the hungarian legal regulation.

Keywords: sexual exploitation, The Holy See, migration, corruption

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: kriszborg@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6558-0507

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

BEVEZETÉS- PÁL APOSTOL LEVELE A RABSZOLGASÁGRÓL

Ferenc pápa, az emberkereskedelmet érintő javaslatok és megállapításokban úgy fogalmaz, hogy természetzerűleg emberi lények vagyunk, mely jellemző szerint az igazság és szeretet eszközével szeretnénk beteljesíteni életünk értelmét. Ennek megfelelően alapvető emberi igénye és joga mindenkinek, hogy a személyes méltóság és szabadság autonómiáját elismerjék és tiszteletben tartsák. Sajnálatos módon az emberek kizsákmányolásának növekvő mérete határozottan tönkreteszi társadalmunkat, és megakadályozza a méltóság és személyes szabadság nevében indított harcunkat. Ez a gyalázatos jelenség – mely számos változatos format ölt –, semmibe veszi az alapvető emberi jogokat és méltóságot.²

A témát illetően Ferenc pápa Pál apostol Filemonnak írt leveléből idéz, aki számos magánlevelet írt, melyek nagy része elveszett. A Filemonnak írt levél az egyetlen, amely ránk maradt. A levélben Pál apostol megkéri a társát, Filemont, hogy üdvözölje Onesimust, volt rabszolgáját, aki kereszténnyé válva megérdemli, hogy testvérként tekintsen rá. Ennek értelmében Pál visszaküldi az általa megtértített Filemonhoz annak szökött rabszolgáját, Onezimumsz, akit időközben szintén megtérített, és arra kéri, hogy fogadja házába, de már nem mint szolgát, hanem mint testvért. Az apostol eképpen fogalmaz: „Fiamért, Onezimumszért könyörgök, kinek bilincseimben adtam életet. Egykor haszontalan volt számodra, most azonban számodra is, számomra is hasznos. Visszaküldöm őt, mint saját szívemet. Szívesen magamnál tartottam volna, hogy helyetted szolgáljon nekem az evangéliumért viselt bilincseimben. Jóváhagyásod nélkül azonban semmit sem akartam tenni, hogy jótéteményed ne kényszerből, hanem önként történjék. Hiszen talán éppen ezért távozott el tőled egy időre, hogy visszakapjad mindörökre. Már nem mint rabszolgát, hanem mint valami jobbat: mint szeretett testvért. Ő nekem nagyon is az, de mennyivel inkább neked: test szerint is, és az Úrban is.”³

Ferenc pápa emberkereskedelemtől szóló üzenetében határozottan állítja, hogy az emberkereskedők kizsákmányolása nagy mértékben érinti a migránsokat, akik a tragikus út során szexuális és más fizikális abúzust átélt, éhséget, nélkülözést megtapasztalt és szabadságuktól megfosztott, kiszolgáltatott helyzetbe kényszerülnek. Emellett hangsúlyozza, hogy kiskorúak ezrei válnak szex-rabszolgává, illetve kényszerítik őket kényszerházasságba. Az áldozattá vált migránsok nagy része soha nem kerül elő, egész életüket rabszolgaként, emberi méltóságukban megaláztatva, megcsönkítva élik le.⁴

Ferenc pápa az emberkereskedelem egyik okát a virágzó korrupcióban látja, melynek értelmében a haszonszerzés céljából az emberkereskedők bármilyen kiszákmányolsái eszközt bevetnek. A Szentatyá határozottan állítja, hogy a rabszolga jellegű munkavégzés és a szexuális kizsákmányolás a hivatalos szervek alakalmazottainak közebenjárásával, együttműködésével zajlik. „Ennek egyik oka, hogy a gazdaság számára a pénz értékesebb az emberi életnél. Ez szégyenteljes tény, hiszen az Isten képére teremtett emberi lényt,

² Ferenc pápa, 2015.

³ Pál apostol, 15–16. o.

⁴ Ferenc pápa, 2015.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

nem a hatalomnak kiszolgáltatva kellene kezelni, hanem minden szociális és gazdasági rendszer felébe kellene helyezni. Mikor az emberi lényeket, pénzzel helyettesítjük, a világ morális értékrendjének rohamos elértéktelenedéséről beszélünk.”⁵

Az emberkereskedelem további okaiként említi a fegyveres konfliktusok terjedését, az erőszakot, a bűncselekmények intenzív jelenlétét és a terrorizmus jelenségét. Az emberkereskedelem áldozatainak nagy részét eladás vagy szexuális kizsákmányolás céljából elrabolják, míg mások a terrorista szervezetek és háború sújtotta övezetekből menekülni kényszerülnek, mindenüket hátrahagyva: a hazájukat, otthonukat, tulajdonukat és sok esetben még családtagjaikat is. Ennek értelmében súlyos kockázatot vállalva, arra kényszerülnek, hogy az embercsempészek, emberkereskedők szolgáltatásait igénybe véve – mint egyetlen menekülési lehetőség –, a személyes méltóságuktól és szabadságuktól megfosztva, a korrupció kiszámíthatatlan ördögi, véget nem érő folyamatának kiszolgáltatott áldozataivá válnak.

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS – ROMÁNIA, BULGÁRIA, GÖRÖGORSZÁG

Mára Románia és Bulgária földrajzi adottságának köszönhetően, jelentős „Balkán”-útvonal, a szexuális célú emberpiac központjává vált, ahol a nőket és gyermekeket az országon belül kényszerítenek prostitúcióra vagy tovább szállítják őket gazdagabb, nyugat-európai országokba.⁶

A két országot 2007-es csatlakozása után számos kritika érte az Európai Unió által. Elsősorú problémaként a magas korrupció jelenlétét és a megfelelő igazságszolgáltatás hiányát nevezték meg. Mindkét ország mind cél-, forrás- és tranzitorzággként szerepel az emberkereskedelmet űző országok listáján. Románia és Bulgária az elsősorú gyermekkereskedelmet lebonyolító ország, amely a gyermekeket továbbszállítja Olaszországba, Hollandiába, az Egyesült Államokba, Írországra, Görögországba, Ciprusra, Németországba, Franciaországba, valamint Ausztriába. Illetve ide érkeznek Hondurasból, Afganisztánból, Kínából, és innen továbbítják őket tovább Nyugat-Európa számos pontjára. Ebből is látható, hogy mennyire intenzív és szerteágazó a gyermekkereskedelem ebben a két országban. Számos esetben viszont a gyermekeket és nőket az országon belül is prostituáltként dolgoztatják. Valamint rendkívül elterjedt a gyermekek lopásra és koldulásra való alkalmazása mind az országon belül, mind más EU-s országban. Sajnálatos módon az azonosított áldozatok közül csak a kényszermunkára és a koldulásra kényszerített áldozatok személye kerül napvilágra, a szexuális kizsákmányolt gyermekek és nők pontos számáról nincsen adat. A legnagyobb problémát az jelenti, hogy mindazok ellenére, hogy számos intézkedés történt, egyik ország sem rendelkezik az emberkereskedelmet megszüntető jogszabállyal. A kormány nem rendelkezik olyan statisztikai adatokkal, amelyekre alapozva vissza lehetne szorítani az emberkereskedelmet.

⁵ Ferenc pápa, 2015. 7. o.

⁶ Drake, 2014.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

2009 márciusában jelentős lépést történt, Románia újrászervezte az emberkereskedelem ellen küzdő szervezetét (NAATIP), amely független szervezetből állami irányítás alatt lévő szervezetté alakult. A Not For Sale nevű szervezet elnöke, David Batstone szerint a román törvénykezés tiltja az emberkereskedelem minden formáját, de az ország földrajzi elhelyezkedése, valamint EU tagsága miatt ideális hely a nemzetközi emberkereskedők számára.⁷

Az egyik legjelentősebb kibocsájtó és egyben tranzitország a több mint 10 000 000-ós lakossággal rendelkező Görögország. Évente közel 800 000 görög állampolgárt „szállítanak” a nyugati határok irányába.⁸ Az emberkereskedők Kelet-Európából, illetve egyes balkáni országokból szállítanak nőket és gyermekeket Görögországba, prostitúcióra kényszerítés céljából, akik közül számos gyermekprostituált albán származású.

Számos prostituáltat arra kényszerítik a fogva tartók, hogy toborozzanak további lányokat és nőket, amely része annak a hamis ígéretnek, miszerint hazatérhetnek ezen feladatok teljesítése után. A jelenleg fogvatartottak 30%-a nő.⁹

Az emberkereskedelem intenzív jelenléte Görögországban főleg az áldozatok megfélemlítésének köszönhető, melynek következtében nem mernek feljelentést tenni a fogva tartók ellen, mivel a görög hatóságok nem nyújtanak biztonságot és védelmet az áldozatok számára, így az emberkereskedők soha nem jutnak a hatóságok kezére, és zavartalanul folytathatják nyereséges üzletüket.

KERESLETI IGÉNY

A gyermekek szexuális kizsákmányolását illetően a legfontosabb tény, amiről említést kell tenni, hogy amíg van kereslet a gyermekek szexuális irányú kihasználására, addig sajnálatos módon ez a borzasztó bűncselekmény nem fog csökkenni. Éppen ezért az utóbbi időben inkább a keresleti igényeket vizsgálják a hatóságok, az áldozatok védelme helyett. A fő kérdés az elkövetőket motivációja, illetve személyük felkutatása. Sajnos, mint ahogyan azt a valóság is mutatja, ez a módszer sem hatásos, mivel a bűncselekmények száma nem csökkent. A cél érdekében hozott döntések egyik érdekes esete a Hollandiában meghozott törvény, miszerint a prostitúció legalizálásával a bűncselekmény csökkenésére számítanak. Hollandia esete különösen figyelemre méltó, hiszen ebben az országban mérhetetlen mértékű gyermekprostituációval találkozhatunk, akiknek nagy részét külföldi országokból, főleg Nigériából „szállítják”.¹⁰ A Child Right helyi szervezet szerint közel 5000 külföldi származású kislányt dolgoztatnak prostituáltként. Számos országban, így Magyarországon is a büntetőtörvénykönyv nem ismeri a deviáns, gyermekekkel szembeni elkövetett szexuá-

⁷ Batstone, 2011.

⁸ OSAC, 2009.

⁹ UNODOC, 2009.

¹⁰ Tiggloven, 2001.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

lis kizsákmányolást, a pedofilíát.¹¹ Ez jelentős problémákat okoz, hiszen a gyermek szexuális irányú kihasználásának ez az elsődleges oka.

Számos országban egy életen át tartó kezelésben részesülnek az ilyen betegek, sőt, néhány amerikai államban a kasztrációt alkalmazzák végső megoldásként. Bár sem a gyógyszeres, sem a drasztikus megoldások nem nyújtanak megfelelő megoldást, hiszen etikai és szakmai nézőpontból is vitathatóak. Viszont le kell szögezni azt a tényt is, hogy tudományos alapon bizonyított definíciók és esetek szerint nem minden elkövető nevezhető pedofilnek, ezek a férfiak általában inkább más okok által vezérelve élnek a gyermekek kizsákmányolásának lehetőségével, akik változatosságra vágnak, vagy éretlen személyiségek. Természetesen az elkövetőkre sem a pedofília fogalma illik, őket inkább a profit hajtja, amellyel súlyos bűncselekményt valósítanak meg. Mivel számos országban, így Magyarországon sem ismeri a büntetőkönyv a pedofilíát, így sok esetben ezek az elkövetők szexuális bántalmazóként elkönyelve, nem kapják meg a megfelelő gyógyulási lehetőségeket.

MAGYARORSZÁGI FOLYAMATOK

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a gyermekprostitúció, a közhiedelemmel ellentétben Magyarországon is létező folyamat. A hazánkban érvényben lévő gyermekvédelmi törvény egy hosszú folyamat eredménye, amely főleg nemzetközi kezdeményezésre született meg.¹² Az egyik legnagyobb probléma, hogy a gyermekekkel dolgozó szakemberek olyannyira nem tudnak erről a tényről, hogy észre sem veszik, ha egy gyermek szexuális bántalmazásban részesül. Sajnos a magyarországi helyzet azt a tendenciát mutatja, amit sok más külföldi országban is tapasztalhatnak az áldozatok, az érvényben lévő törvény nem elég hatásos, vagy nehezen alkalmazható. Az esetek többségében sok gyermek azért nem élhet a jogaival, mert soha nem lát napvilágot a bántalmazásuk. Így sokkal fontosabb lenne a prevenció eszközök kialakítása, az emberkereskedők felderítése, és csak ezután kerülhet sor az ítélet meghozatalára. Az érvényben lévő törvény, hiába követi a nemzetközi normákat, akkor sem ad választ számos speciális esetre. Illetve hazánkban is elmondható az a szomorú tény, hogy rengeteg olyan eset történik, ahol az áldozatok nemhogy nem részesülnek megfelelő prevenció eszközökben, hanem még elkövetőként is kezelik őket, és ennek fényében el is ítélik őket. Ennek az örökösen visszatérő folyamatnak súlyos biztonsági kockázati is lehetnek, hiszen az emberkereskedők így sosem kerülnek a hatóságok kezére. Az emberkereskedelmet szabályozó törvényt a Btk. 192. jogszabálya tárgyalja.¹³

A törvény szerint háromféle szexuális bűncselekmény létezik, az egyik a szexuális élet szabadságát sértő bűncselekmények, az ifjúság egészséges nemi fejlődését sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények, valamint a nemi kapcsolatok társadalmi rendje elleni bűncselekmények. Továbbá a gyermekek szexuális kizsákmányolása körébe sorolható

¹¹ Czeizel, 1995.

¹² Országgyűlés, 1997.

¹³ Országgyűlés, 2012. XVIII. fejezet, 192. §

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

bűncselekmények lehetnek még a következők: Btk. 195.§, azaz tiltott pornográf felvétellel való visszaélés, amelynek értelmében az elkövetett bűncselekmény passzív áldozata egy kiskorú személy, akiről pornográf felvételt készítenek.¹⁴ A törvény szerint kiskorúnak számít az a személy, aki 18. év alatti, aki ezen felül házasságkötéssel sem vált nagykorúvá. A legtöbb esetben a kiskorúakról készítette pornográf tartalmú film készítője és a kiskorú között semmilyen kapcsolat nincs, nem ismerik egymást. Ennek köszönhetően, amikor napvilágot látnak az ilyen felvételek, soha nem derül ki az áldozat személye, így a hatóságoknak nehéz dolga van, hiszen igazságügyi orvos-szakértő véleményére kell bízniuk magukat, aki legjobb belátása szerint ítéli meg az áldozat korát. Amennyiben egy feltűnően alacsony korú kisgyermekről van szó, ez nem is jelent gondot, de amikor egy olyan gyermek „jelenik meg” a felvételeken, akiről rendkívül nehéz megállapítani, hogy csak közel van a 18. életévhez, vagy valóban már betöltötte a 18. évét, az már megnehezíti a hatóságok feladatait.

A Btk. 197. § (2). bekezdés a) pontja szerint az „erőszakos nemi közösülés minősített esete”, amely esetben az áldozat 12 éven aluli személy, aki a törvény szerint védelemre szorul. A Btk. 210. § is a gyermek védelmét tárgyalja, de nem kereskedelmi célú kizsákmányolásaként. További, a kiskorúak szexuális kizsákmányolását érintő jogszabályok, a Btk. 201. § – „megrontás büntette” , a Btk. 205. § (3). bekezdés a) pontja, amely jogszabály az olyan bordélyházak üzemeltetésére vonatkozik, ahol 18. év alatti személyeket dolgoztatnak prostituáltként. Illetve meg kell említeni a Btk. 207. § (3). bekezdés a) pontját is – „ha a kerítést 18. életévét be nem töltött személy sérelmére követik el”. Ám hiába léteznek ezek a jogszabályok, a kiskorúakat a legtöbb esetben nem sikerül kimenekíteni, hiszen megfélemlítés hatására beleegyeznek a szexuális a kizsákmányolásba, illetve nem mernek segítséget kérni, mivel sok esetben a gyermekeket a saját szüleik adják el, vagy az elrabolt gyermekek abban a tudatban élnek, hogy a szüleik adták oda őket, vagy esetleg azzal fenyegetik őket, hogy bántják a családjukat. Ez az emberkereskedők egyik jól bevált eszköze. Az érvényben lévő jogszabályok szerint, amennyiben az elkövető, a kereskedő az áldozat hozzátartozója, az illető súlyosabb ítéletre számíthat.¹⁵

A 37/2002 (IX. 4.) AB határozata alapján bármely 14 éves kort betöltött személy, saját belátása szerint bárkivel létesíthet szexuális kapcsolatot, amely számos emberben felháborodást váltott ki, valamint a kor felemelését követelték, míg több éves huzavona után sem született döntés az érvényben lévő jogszabályt illetően, azaz az áldozatok ügyének megállapításakor nem egyértelmű, hogy mi számít „beleegyezésnek”.¹⁶

Továbbá érdekes aspektusa a törvénynek az is, hogy a jogszabály csak különböző neműek szexuális kapcsolatáról szól, ami viszont a diszkrimináció miatt sok esetben nem érvényesíthető. A megfelelő megoldás az lehetne, ha a keresleti oldalt „képviselő”, a szolgáltatást igénybe vevő illető súlyosabb büntetést kapna, illetve az a személy is, aki

¹⁴ Országgyűlés, 2012. XVIII.fejezet, 195. §

¹⁵ Gyurkó, 2005.

¹⁶ Weimann, 2003.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

rákényszerítette, vagy rávette az illetőt a szexuális aktusra. Az Európa Tanács szerint Magyarország számos szempontból nem tesz eleget a szexuális kizsákmányolás, az emberkereskedelem elleni küzdelem feltételeinek, mind a prevenció, mind a rehabilitáció terén. Főleg a gyermekek esetében történő visszaélések koordinációját illetően szenvedünk nagy hiányt, hiszen a kiszolgáltatott helyzetbe került gyermekek semmilyen jogi, pszichés, egészségügyi támogatásra, képviselőre nem jogosultak. Mindemellett sajnos egyértelmű tény, hogy az ilyen gyermekek kezelését segítő szakemberekből is hiány van az országban.

ÖSSZEFOGLALÁS

Véleményem szerint szélesebb körben kéne tudatosítani ezt a globális kiterjedésű problémát, és minél hasznosabb, preventív fellépések megindítását kellene motiválni. Tudatosítani kell az emberekben, hogy az emberkereskedelem nem egyenlő az illegális migráció fogalmával, de ugyanakkor bármelyik migráns könnyen válhat az emberkereskedelem áldozatává. A probléma egyértelműen globális mértékű, amely ellen összehangolt és erőteljes fellépés szükséges. Ezt a tényt mutatja az elemző fejezet országonkénti lebontása is, amely tényszerűen tartalmazza a migránsok, kizsákmányolt emberek, illetve azon migránsok útvonalait, akik a migráció során váltak az emberkereskedők áldozataivá. Számos szexuálisan kizsákmányolt gyermek felnőttként is prostituáltként éli majd az életét, vagy éppen „futtatóként” ugyanazt teszi a gyermekekkel, mint amit vele tettek gyermekkorában. Ennek köszönhetően határozottan kijelenthető, hogy az emberkereskedők tevékenysége súlyos biztonsági kockázattal jár minden egyes országban, és ezzel együtt rendkívüli aktivitást követel a rendvédelmi szervektől.

Ezen lépések összehangolásával talán lenne esély arra, hogy egy élhetőbb és biztonságosabb világot teremtsünk meg a gyermekeknek, és ezzel együtt jelentős biztonságpolitikai egyensúlyt hozhatnánk létre globális szinten.

A Vatikán személyében, a Szentatya is a megoldás érdekében sürgős összefogást hirdet, véleménye szerint végre fel kellene ismernünk, hogy egy globális jelenséggel állunk szemben, ami meghaladja bármely ország vagy társadalom kompetenciáját. A probléma felszámolásának érdekében a Szentatya arra szólít fel minden jószándékú embert és a legmagasabb szintű szervezetek tagjait, hogy aki a kizsákmányolás bármely formáját tapasztalja, ne váljon az ördög cinkosává, elfordulván szenvedő testvéreitől, hanem bátran szálljon szembe az emberi méltóságot eltipró kizsákmányolással. Aki nem így tesz, az Isten akarata ellen vét: „A király így felel majd nekik: Bizony, mondom néktek, amikor megtettétek ezeket akárcsak eggyel is a legkisebb atyámfiai közül, velem tettétek meg.” (Máté Evangéliuma, 25:40)

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:

1. Australian Government: Country advice Greece- Violence against women. (2012)
<http://www.refworld.org/pdfid/50f942782.pdf>
2. Batstone, D.: Romania a global center for human trafficking, CNN. (2011)
<http://edition.cnn.com/2011/OPINION/02/07/batstone.romania.sex.trade/> (2018. 02. 02.)
3. Czeizel E.: Dokumentum egy beteg ember és a társadalom világáról. *Mozgó Világ*, 1995/1.
4. Drake, M.: Uncovered: Shocking investigation reveals sex trade in girls bought in Romania and sold as prostitutes in Britain. (2014) <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/romanian-girls-trafficked-sold-sex-3175123-ixzz2z7zvbtPX> (2018. 02. 02.)
5. Gyurkó Sz.: Ártatlanságra ítélve – gyermekkorú elkövetők a gyermekvédelem és az igazságszolgáltatás határán. OKRI, Budapest, 2005.
6. Pál Apostol: Pál Apostol levele Filemonhoz. 1. fejezet 15–16. <http://mazzola.iit.unimiskolc.hu/biblia/bd/Filem/chap001.html> (2018. 02. 02.)
7. Ferenc pápa: Address to Participants in the World Meeting of Popular Movements. L'Osservatore Romano, 2014. p. 7.
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/october/documents/papa-francesco_20141028_incontro-mondiale-movimenti-popolari.html (2018. 02. 02.)
8. Ferenc pápa: Message of his holiness Pope Francis for the celebration of the world day of peace. (2015) http://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/peace/documents/papa-francesco_20141208_messaggio-xlvi-giornata-mondiale-pace-2015.html#_ftnref1 (2018. 02. 02.)
9. Országgyűlés 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700031.TV (2018. 02. 02.)
10. Országgyűlés 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. XVIII. fejezet. 192. §
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV (2018. 02. 02.)
11. Országgyűlés 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. XVIII. fejezet. 195–210. §
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV (2018. 02. 02.)
12. OSAC: Greece crime and safety report. Greece. (2009)
<https://www.osac.gov/pages/ContentReportDetails.aspx?cid=21241> (2018. 02. 02.)
13. Tiggeloven, C.: Child prostitution in Netherlands. (2001)
http://www.prostitutionresearch.com/Child_prostitution_in_the_Netherlands.pdf (2018. 02. 02.)
14. UNODOC: Trafficking in persons to Europe for sexual exploitation. (2009)
https://www.unodc.org/documents/publications/TIP_Europe_EN_LORES.pdf (2018. 02. 02.)
15. Weimann K.: 37/2002 (IX. 4.) AB határozat. *Jogi forum*. (2003)
<http://www.jogiforum.hu/publikaciok/87.2.0> (2018. 02. 02.)

KATONA ISTVÁN¹

A taszári teljes berendezkedés – rendszerbeállítás, az osztályos harckiképzési szint helyreállítása a Szu–22M3-as típusú repülőgépen

The Full Set Up in Taszar-systematization Reconstitution of Rated Combat Training's Level on SU-22M3 Jets

Absztrakt

Az MN HM 005/1984-es Szu–22M3 repülőgéptípust rendszerbe állító parancsa. Az új típus összeszerelése, a szerelés folyamán felmerülő nehézségek, problémák.

A repülő-műszaki állomány induló állománytáblája – s az állománytáblába tartozó, de a 31. vadászrepülő-ezredhez utalt repülő-műszaki állomány. Az indulás harckiképzési alosztályvezetői szempontból történő összegzése, tapasztalatai.

Kulcsszavak: L–29-es repülőgéptípus, hadseregfejlesztés, Szu–25-ös repülőgéptípus, felderítő repülőszázad

Abstract

Deployment order of the No. MN HM 005/1984 fighter jet. Assembly of the purchased Su–22MB fighter jets, occurred difficulties, problems in the meantime.

The aviator engineer-technological personnel's table of organization.

Summary of starting, it's experiences from the subdivision of combat training point of view.

Keywords: Deployment order of the No. MN HM 005/1984 fighter jet.

A Magyar Néphadsereg Honvédelmi Minisztere 1984. április 12-én kelt intézkedésével² a magyar honvédség csapatainál addig felderítői feladatokat ellátó L–29³-es (Delfin) típusú

¹ Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: goldensoldierpilot@gmail.com ORCID: 0000-0002-9865-3530

² HM KI HM parancsok, intézkedések 1980–1989. 15. doboz, Bp. MN HM 005/1984. számú parancsa az L–29 repülőgép rendszerből való kivonására és a Szu–22M3 repülőgép típus szolgálatba állítására. Bp. 1984. április 12.

³ L–29-es repülőgép – Csehszlovák gyártmányú sugárhajtóműves kétkormányos iskolagép.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

repülőgépeket kivonta a hadrendből. Helyébe – a hadseregfejlesztés keretein belül – az új beszerzésű szovjet Szu–22M3⁴ repülőgéptípus lépett, frissen kiképzett repülőgép-vezetői állománnyal, s a repülőgéptípuson a jártasságát „helyreállított”⁵ I. osztályú⁶ fokozatát megvédő,⁷ tapasztalt, nagy sebességű harci repülőgépeken több száz órát repült repülőgép-vezetőkkel. Igaz, még a harci alkalmazás területén éles lövészetet és bombavetési feladatokat nem hajtottunk végre a típuson, de – nálunk, a Magyar Néphadseregben⁸ – ennek a repülőgépnek nem is ez volt az alaprendeltetése, ettől viszont még teljes mértékben és értékűen ellátta a felderítő repülőszázadnak szabott feladatokat.

A beszerzés előzménye az volt, hogy 1984. június 12–14-én – 15 év után – összeültek a KGST a tagországok legfelsőbb szintű csúcstalálkozójára a gazdasági (párt) vezetők. A szovjet fél a találkozózt többek között a tagországok vezetőinek agitálására is felhasználta, amint ez Kádár János MSZMP PB ülésén történt beszámolójából kitűnt.⁹ A magyar delegáció kísérésére kirendelt D. F. Usztyinov marsall (a Szovjetunió akkori honvédelmi minisztere) a magyar legfelsőbb pártvezetőt arról győzködte, hogy Magyarország vegye meg a VSZ EFEF által javasolt, fejlesztésre előirányzott szovjet fegyvereket a Magyar Néphadsereg számára.¹⁰ Itt – többek között – már nagy valószínűséggel az a két századnyi Szu–25-ös¹¹ típusú repülőgép is a győzködés tárgya volt, melynek megvásárlását a VSZ EFE¹² Pk (V. Kulikov) és a Szovjetunió Fegyveres Erőinek Vezérkari Főnöke (N. Ogarkov), a Szovjetunió marsalljainak 1980. március 12-i szigorúan titkos átirata¹³ a magyar honvédelmi miniszternek már javasolt. A magyar vezetés nem „siette el” a dolgokat. (Nagy valószínűséggel nem adott határozott választ, viszont a 00085.számú direktívájában¹⁴ a fejlesztési fejezetben benne volt a beszerzés tervezete e típus megvásárlása is.)

⁴ A Magyar Néphadseregben 1984-ben rendszerbe állított szovjet gyártmányú felderítő repülőgép.

⁵ A repülésből történő hosszabb kiesés után, egy repülőgép-vezető a jártasságát helyreállítja, amikor szabályzat szerint – jelen esetben az URV-71 (Utasítás Repülések Végrehajtására. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1973) – alapján végrehajtotta a kötelezően előírt feladatokat, majd ezután már csak arra kell figyelnie, hogy egy bizonyos idő eltelté, lejártá előtt meghatározott szintű és minőségű feladatokat, osztályos szinttől függően sikeresen, legalább megfelelő minőségben végrehajtsa. Ezután már csak a jártasságát kell fenntartania.

⁶ Repülőgépvezetői osztályos fokozat – az URV-71-ben meghatározott kiképzettségi szint, amely meghatározta az adott repülőgépvezető kiképzési előrehaladását, harckészültségbe, illetve harcba vethetőségét.

⁷ Az URV-71 szerint.

⁸ Egyébként a repülőgéptípust kimondottan csapásmérésre tervezték, s a rendeltetése: vadászbombázó volt, és csak másodsorban felderítő repülőgép, a megfelelő függesztményekkel.

⁹ Germuska Pál: Vörös arzenál. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010. 5. Széthulló együttműködés – az 1980-as évek folyamatai c. fejezet, 203. o.

¹⁰ Uo.

¹¹ A Magyar Néphadseregben, a 00085-ös számú MN HM 1981-es direktívájában előírt hadseregfejlesztés során rendszerbe állítani tervezett szovjet gyártmányú csatarepülőgép.

¹² VSZ EFE – Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői.

¹³ HM Levéltár Központi Irattár (HM LKI), HM Titkárság 1980–1989, Bp, 8-as doboz (d), 16-os őrzési egység (ő. e.)

¹⁴ HM LKI, HM parancsok 1980–1989.13. d., Bp. 1981. április.16.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A VSZ tagországai között a haditechnikai eszközök gyártását szétosztották. Magyarországnak a kézifegyverek gyártása, repülőtechnikai eszközök javítása és a rádió és kommunikációs eszközök gyártása jutott. Ezen eszközök előállításához Magyarországnak azonban nem volt anyagi fedezete. Másik tagországból hazánk csak úgy kapott haditechnikai eszközt, ha a saját eszköz-előállítás egyenlege pozitív volt. Ezért történt meg a Szu–22M3repülőtechnika ránk „erőltetése”, mert az egyenlegünk pozitív volt.

A magyar katonai vezetés el kívánt kerülni, egy nagyarányú, a magyar nemzetgazdaságot törvényszerűen rendkívül nehéz helyzetbe hozó fegyverzeti fejlesztést, ezért egy többlépcsős megoldás mellett döntött. Az első lépcsőben beszerezték a Szu–22M3-as repülő századot – a rendeltetésének megfelelő tartozékokkal együtt – 12db harci repülőgéppel és 3db Szu–22UM3 gyakorlóharci repülőgéppel (UT1¹⁵) – ezzel a fajtogató gazdasági helyzetben egy „lélegzet-vételnyi” szünetet adva a nemzetgazdaságnak s egy kis gondolkodási időt a politikai és katonai vezetésnek.

Ebben az időszakban a hadseregben belüli káder-helyzet problémái – az állomány elöregedése és a létszámihiány – már egyre nagyobb mértékben jelentkeztek. A rendszerből elkezdtek kiöregedni az 1945 után a hadseregbe bekerült tisztek és tiszthelyettesek. Az idő előrehaladtával az infrastruktúra is egyre inkább amortizálódott. A taszári repülőtér leszállópályáját tesztelő Míg–23-as repülőgép például néhány felszállásával és leszállásával annyira tönkre tette azt, hogy felújításra szorult.¹⁶ Evvel még a HM Katonai Tanács is foglalkozott.¹⁷

Ilyen gazdasági és politikai környezetben állt hadrendbe a 101. felderítőrepülő-század.

Mi, repülőgép-vezetők az egészből csak annyit érzékeltünk, hogy évről évre egyre csökkent a rendelkezésünkre bocsátott, felhasználható repülési idő. Ennek a kényszerű (?) takarékosági lépésnek persze szakmai következményei lettek. Kihatott a repülési biztonságra, a repülőképzésre és a szakmai előrehaladásra is. A kiképzési tervek központi feladatszabásában szinte minden évben benne volt a takarékoságra történő felszólítás és a repülési idő fajlagos kihasználtságának¹⁸ növelésére való felhívás – csak éppen a tervező parancsnokokat kötötték a repülési szabályzatok (URV-71,¹⁹ HVHU-75,²⁰ HM 029/1973²¹ s a különböző üzemeltetési szakutasítások) szigorú előírásai. Ennek következ-

¹⁵ UT1 repülőgép – kétkormányos iskola-gyakorlóharci vadászipülőgép (Учебно-Тренировочный Истребитель) – szakmai zsargon.

¹⁶ Az 1970-es évek végén vásárolt új repülőgép típusának a felszállási állásszöge olyan volt, hogy a felszálló repülőgép kiömlő gázsugara a felszállások folyamán közel egy m²-es darabokat szakított fel a felszállópálya emulziós rétegéből, amely azután már porladt, és a repülőgépek hajtóművei számára – akár csak gurultak, akár felszálltak – veszélyt jelentett. Ha ezek a felvált emulziós darabkák a repülőgépek beömlő nyílásába kerültek, annak a hajtóművei nagy valószínűséggel megsérültek, evvel több milliós, esetleg több tízmilliós kárt okozva.

¹⁷ HL HM Titk.1980–1989. d., ő. e. HB 322. ülés, 1981. 04. 23-án Oláh István altbgy. hozzászólása.

¹⁸ Gazdaságossági mutató, amely egy repülési üzemóra maximális kihasználtságát hivatott megadni.

¹⁹ Utasítás Repülések Végrehajtására – URV-71, HM, Bp. 1973

²⁰ Honi Vadászipüők Harckiképzési Utasítása – HVHU-75, HM Bp, 1976

²¹ A Honvédelmi Miniszter 029/1973 számú utasítása a Magyar Népköztársaság területe fölötti repülések szabályozására

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

tében a fajlagos repülési idő kihasználtságát látványosan csak a repülésbiztonság megsértésével tudtuk volna elérni, illetve az elvárt szintre emelni.

Azon repülőgép-vezetők, akiknek nem volt meg az osztályos fokozathoz előírt, a repülési feladatokon fölüli kellő gyakorlata, hajlamosabbak voltak repülőesemények előidézésére, mind a repülések végrehajtása közben, mind pedig – a repülések legkritikusabb szakaszában – a le- és felszállások végrehajtása alatt. Ezek betartására biztonsági előírások voltak.

Ezeket az előírásokat a repülési szabályzatok szigorúan megkövetelték, annál is inkább mivel ezek „vérrel írott” tapasztalások²² útján kerültek be a szabályzatokba, s legyen az bármilyen repülőgéptípus, mindegyikre érvényesnek bizonyultak, különösen a nagysebességű repülőgépek vonatkozásában. Természetesen nem csak repülési szabályzatok, de a repülő- technika is megkövetelte magának a neki kijáró „tiszteletet”.

A repülőgép-vezetőknek a vérébe ívódott, hogy a repülőtechnikát nem szabad „letegezni”,²³ mert az keményen és nagyon durván vissza tud köszönni. A repülőtechnika ugyanis nem ismeri sem a beosztást, sem pedig a rendfokozatot.²⁴

A repülések biztonsága azonban nem csupán a repülőgép-vezetői állomány szakmai felkészültségén és gyakorlati repülési tapasztalatain, gyakoroltságán múlott, hanem a repülő- műszaki állomány felkészültségén, szakmai tapasztalatain, gyakoroltságán, lelkiismeretességén és vezető-parancsnoki állományának munkájától is.

Célszerű megvizsgálni a repülés biztonságának a kérdését egy másik aspektusból is. Véleményem szerint a repülésbiztonság rendkívüli mértékben függött a repülőgép-vezetői állomány s a repülőgépeket üzemeltető repülő-műszaki állomány kapcsolatától is.

Szerencsére ez a 101-esnél példa értékű volt. Ebben nagyon nagy szerepet játszott véleményem szerint a közös – egy repülőbázison történt – típus átképzés is. Közös – egy épületben, illetve egymáshoz közeliében – került elszállásolásra az átképzős állomány. Ez nagyon sokat jelentett mind a műszaki, mind a repülőgép-vezetői állománynak az egymás iránti tisztelet megadásában, szakmai, és emberi szempontból is.

A Szu–22-es repülőgéptípust üzemeltető repülő-műszaki állomány kiválasztása is mesteri módon sikerült, a felső katonai vezetés részéről. Minden műszaki szakágnál úgy állították össze a vezető repülő-műszaki állományt, hogy valamennyi szakterületre legalább egy-két „idősebb”,²⁵ rutinosabb, tapasztaltabb szakember került.²⁶ Ezek a vezetők szinte „vitték”

²² Vérrel írott tapasztalások – repülő katasztrófák, azaz pilótahalált követelő tapasztalatok kiemelése, s azok tapasztalatainak szabályzatba foglalása útján létrehozott előírások.

²³ Letegezés – (szakmai zsargon), a repülőtechnika kellő tiszteletének elhanyagolása, a szükséges szakmai alázat hiánya

²⁴ Ez a repülőgép vezetőik nyelvezetében annyit jelent, hogy a repülő technika nem bocsájtja meg a lekezelését, a hanyagságot s legyen a repülőgép vezetője akár tábornok rendfokozatú is, ugyanúgy katasztrófát tud szenvedni, mint akár egy hadnagy rendfokozatú repülőgép vezető. Tehát tisztelettel és kellő szakmai alázattal, szakmai tudással kellett a repülő technikához viszonyulni!

²⁵ Az idősebb kifejezés nem feltétlenül korosabb szakembert jelent, hanem azt, hogy minden területre került 3-4-5 év más – nagysebességű repülőgéptípuson – nagy szakmai gyakorlattal rendelkező mű-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

magukkal a fiatal repülő-műszaki állományt, akik pedig a kellő szakmai tapasztalat – úgy mond rutin – hiányát lelkesedéssel pótolták. Felnéztek az idősebb, tapasztaltabb szakmai vezetőikre, s ők a szovjetunióbeli típus átképzésen egy nagy kihívásnak érezték az adott beosztásaikra való szakmai megfelelést.²⁷ A típus átképzés alapja a Szovjetunióban végrehajtott szakmai átképzés volt, amely a repülőgép-vezetők részére egy lépcsőben történt.²⁸

A repülőgép-vezetők parancsnoka Balogh Imre őrnagy, a 101. felderítőrepülő-század parancsnoka volt. A műszaki parancsnoka pedig Molnár Gyula alezredes, a Csapatrepülő Parancsnokság MMSZ főnökség EMO mérnöke.

A második átképzős lépcső akkor repült ki a Szovjetunió átképző bázisára, amikor az első lépcső hazaért Magyarországra. A 101. felderítőrepülő-század²⁹ állományának műszaki parancsnoka Mikula László mk. őrnagy – 2004-ben tudományos fokozatot (Phd) szerzett Dr. Mikula László mk. ezredes –, aki a Nyikoláj Jegorovics Zsukovszkij repülőmérnöki akadémián végzett a Szovjetunióban, mint sárkány-hajtómű okleveles repülőmérnök, így neki sem szakmai, sem pedig nyelvi nehézségei nem voltak az átképzésen. Sőt, az egyik – szintén ezen az akadémián végzett társa is aktívan segítette az átképzésüket sárkány-hajtómű szempontból, tolmácsként – Olasz Zoltán mk. őrnagy, a Csapatrepülő Parancsnokság MMSZ Főnökség sárkány-hajtómű mérnöke.

Mikula mk. őrnagy helyzete a 101. felderítőrepülő-századnál egészen izgalmasan alakult, hiszen az előző munkahelyén – a 31. Honi vadászpilóta-ezrednél, Deutsch Károly őrnagy beosztottja volt – itt a 101. felderítőrepülő-századnál, mint akadémiát végzett repülő mérnök, már Deutsch Károly őrnagy vett részt az átképzésen beosztottként. Ez azonban semmilyen problémát nem okozott kettőjük között. Deutsch őrnagy elismerte a fiatal, „friss” műszaki repülőmérnök szakmai tudását, s nagyon jó kollegiális viszony alakult ki közöttük, egészen Deutsch őrnagy nyugdíjba vonulásáig.

A 101. felderítőrepülő-század vezető műszaki állományának – így parancsnokunknak, Mikula mk. őrnagynak is – a közösen végzett átképzés rálátást engedett a beosztottak szakmai hozzáállására, szorgalmára, és segített az emberi oldalai megismerésében is. Ez a későbbiekben mindenképpen hasznosnak bizonyult, a típus magyarországi üzemeltetés során.

szaki szakember. Hiszen volt olyan „idősebb” műszaki, aki a maga 33 évével, már tapasztalt, nagy szakmai tekintélyű vezető műszaki szakembernek számított.

²⁶ Dobor István százados (később őrnagy) fegyverzettechnikai szolgálati ág főnökhelyettes visszaemlékezései alapján. Kaposvár, 2017. 11. 26.

²⁷ Mikula László őrnagy fegyverzettechnikai szolgálati ág főnök 1983-tól 1984-ig MMSZF.

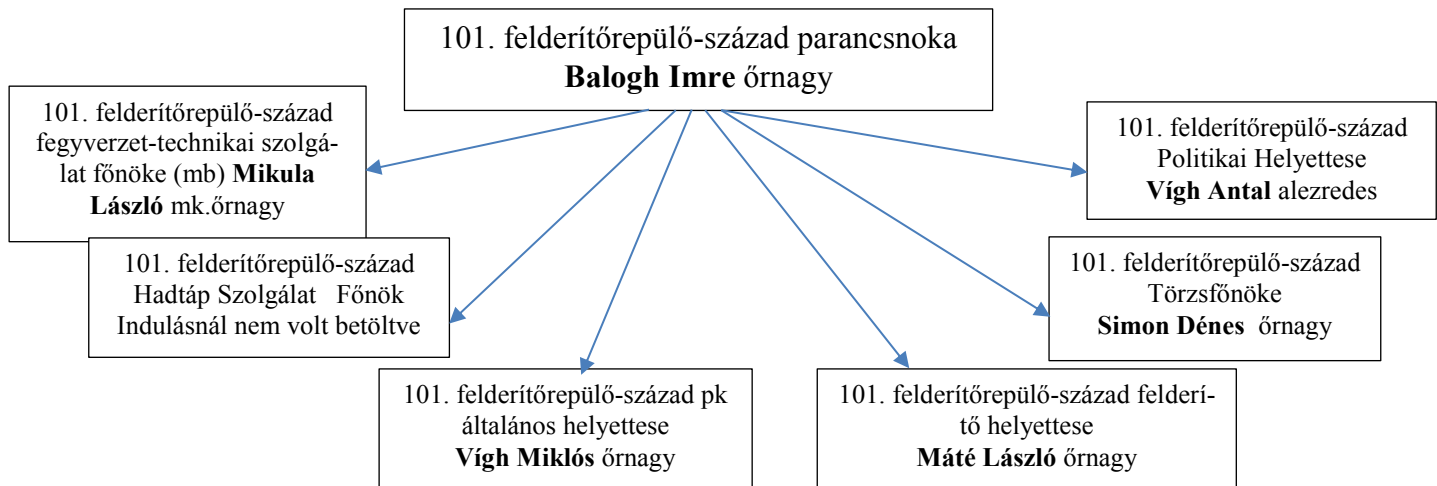
²⁸ HM 0662/1983-as intézkedése, KI CSRP intézkedések 1980–1989. 862. d., 0651-0700. ő. e. (1983. 06. 28.)

²⁹ A 101. felderítőrepülő-század az alakulatunk hadrendi megnevezése volt, azaz titkos megnevezése. A fedőszáma, azaz a nyílt megnevezése: MN 1929.

A 101. felderítőrepülő-század felállása a következőképpen történt.

Az 1983. augusztus elsejei (az „induló”) állapot

Balogh Imre – a képen ugyan alezredes, de az indulásnál őrnagy – őrgy, a 101. fre.szd parancsnoka

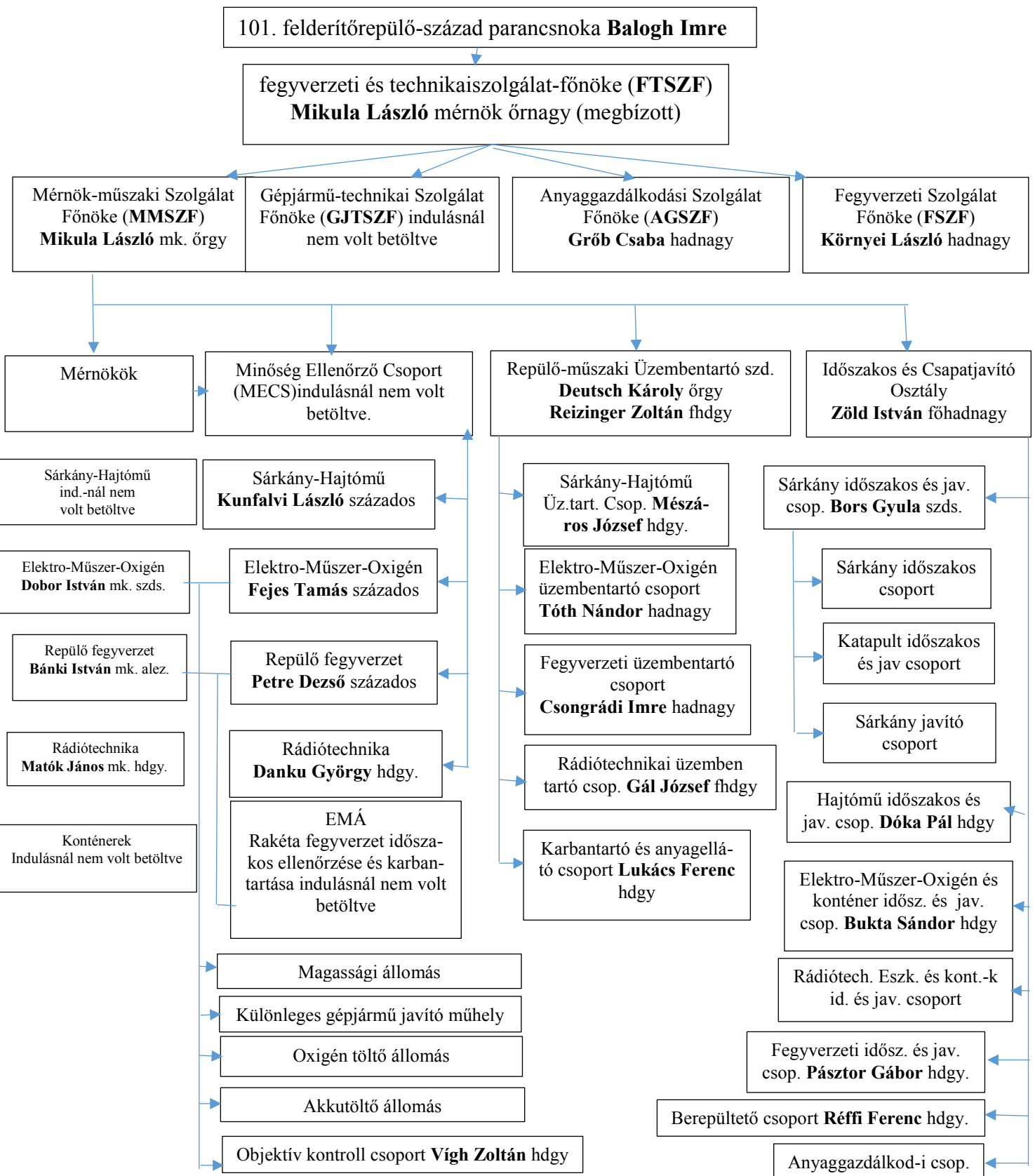
Mikula László őrgy a 101.fre.szd FT SZ mb.Főnöke

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

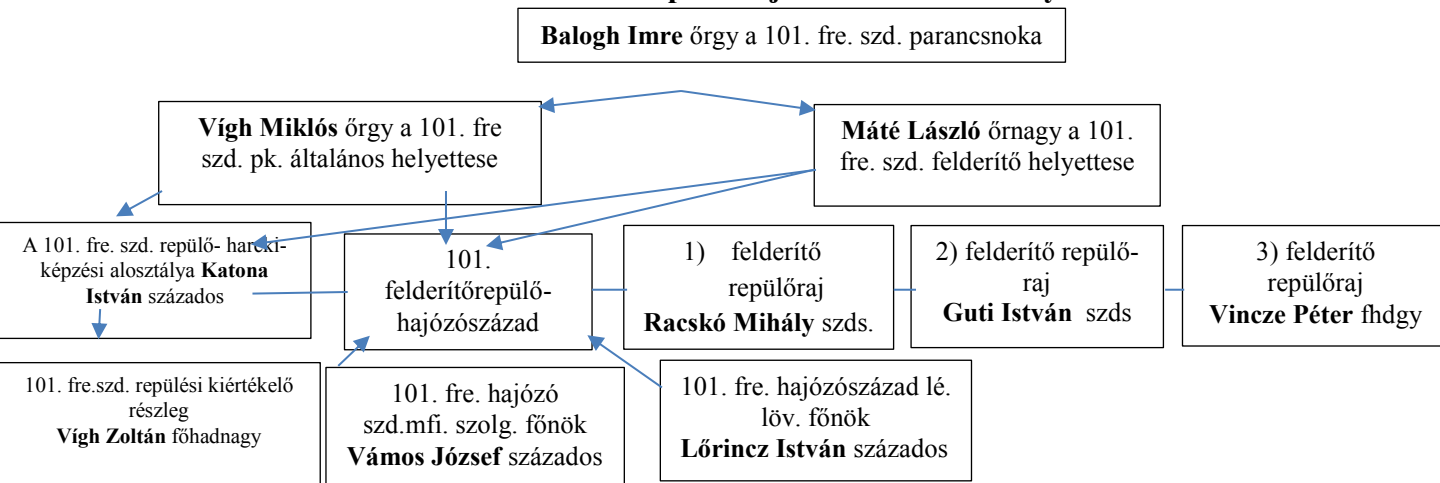
2018. XI. évfolyam 1. szám

A 101. fre.szdz. mérnök-műszaki állománytáblája – helyzet: 1983. november 01.

Ez volt a hivatalos állománytábla. A századnak voltak olyan csoportjai, melyek állománytábla szerint a 101. fre századnál voltak, de a taszári MN 4563¹ (31. harcászati vadászpilóta-ezred) alakulatához voltak utalva. A legtöbb sűrűlódás a két alakulat között e miatt az utalás miatt volt. Az utalási rendszer lényege: A 101. fre. századnál kapcsolattartó beosztások voltak, a 31. harcászati vadászpilóta-ezrednél (31. h.vre.e.) viszont minden, a repülőgépekhez szükséges technikai eszköz átadásra került, a gépkocsivezető állománnyal együtt. A 101. fre. század műszaki és hadtáp feladatainak ellátásához a kapcsolattartó személyek a 101. fre. századtól igényléseket adtak le, amelyet a 31. h.vre.e. nem mindig a 101. fre. század leadott igényléseinek megfelelően teljesített. Ebből komoly viták is voltak, amelyek visszhangjai egy-egy alkalommal a MN Repülő Főnökségig is elértek. (Például elhelyezési viták, a Míg – 21M76-os század megszűnésekor.)

A 101. felderítőrepülő hajózó század állománytábla szerűen:

Vígh Miklós repülőőrnagy a 101. f repülő-század pk. ált helyettese

2

Vígh Miklós repülőőrnagy pk.h. a repülőhajózó-állomány felkészítése közben a szd. hajózófelkészülési tanteremben

¹ MN 4563 – taszári repülőezred nyílt fedőszáma, a hadrendi megnevezése pedig: 31. harcászati vadászpilóta-ezred volt.

² A fényképek Vígh Miklós repülő-őrnagy magángyűjteményéből valók.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A 31. harcászati vadászpilóta-ezredhez történt – a Szu-22-es eszközök – utalása állománytábla szerűen

101. felderítőrepülő-század Fegyverzeti és Technikai Szolgálat Főnök (FTSZF) Mikula László mk. őrnagy (megbízott)

Mérnök-Műszaki Szolgálat
Főnök (MMSZF)
Mikula László mk. őrgy

Gépjármű technikai Szolgálat
Főnök (GJTSZF)
Szendrei László alhadnagy

Anyag Gazdálkodási Szolgálat
Főnök (AGSZF) Virág
József törzsőrmester

Fegyverzeti Szolgálat
Főnök (FSZF) Környei
László hadnagy

A 31. hc.vre.e-hez utalva

Egyesített Műszaki Állomás
Rakéta fegyverzet időszakos
ellenőrzése és karbantartása
Szép Csaba hadnagy

Gépjárműeszközök
tárolása

Gépjárműeszközök
javítása

Gépjárműeszközök
üzembentartása

Magassági állomás

Rep.technikai eszk-k
nyilvántartása

Általános és rep. javító
és karbantartóeszk-k
beszerzése és tárolása

Vegyivédelmi eszközök
beszerzése karbantartá-
sa, tárolása

Akku-töltő állomás

Oxigén töltő állomás

Különleges gépjármű
javító műhely

Tűzfegyverek és
lőszerk beszerzése,
javítása tárolása

Nem irányítható rep.
fegyverzet beszerzése,
karbantartása, tárolása

Irányítható rep. rakéták
beszerzése,
nyilvántartása

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A század repülő-műszaki állományának második átképzős csoportja még a Szovjetunióban volt, a század beosztott repülőhajózó-állománya itthon, a taszári repülőbázison kapta meg az átképzését a szovjet kiképző tisztektől, illetve a század vezető repülőhajózó-állományától. Az átképzését sikeresen befejezett repülő-műszaki állomány pedig elkezdte „belakni” a rendelkezésre álló épületeket, műhelyeket, irodákat, raktárepületeket. A század vezető repülőhajózó-állománya ugyanezt tette az irodákkal, a különböző tantermekkel és szakhelyiségekkel (pl.: „T”-iroda, személyügy, pénzügy, hadtáp, parancsnoki irodák, repülő-harc kiképzési alosztály, repülőhajózó felkészülési tanterem, irodák stb.).

1983 novemberének közepén megérkeztek az első Szu–22M3-as repülőgépeket szállító An–12-es repülőgépek. Egy szállító repülőgépben szétszerelt állapotban csak egy gépet hoztak. Így aztán volt olyan nap is, amikor hat darab An–12-es szállító repülőgép várakozott egy időben a taszári bekötő úton, leszállítva a saját rakományként hozott és kirakodott Szu–22-es „törzskocsit”. A repülőgéptörzs, a függőleges vezérsíkkal, egy-egy úgynevezett „törzskocsin” rögzítve lett leszállítva, melynek két oldalára volt rögzítve az adott repülőgéphez tartozó két repülőgépszárny. A repülőgép-tartozékok, a kiszolgáláshoz szükséges eszközök, pár nappal a légi szállítást követően, vasúton érkeztek Taszárra.

Gyakorlatilag a repülőgépek légi szállítással már itt voltak, amikor a repülőgép-tartozékok első vasúti szállítmánya megérkezett a repülőtérré. A repülést kiszolgáló földi eszközöknek Isaszegre¹ kellett volna megérkezniük, majd az isaszegi átvételt követően onnan vasúton kerültek volna a taszári repülőbázisra, de ez nem így történt.² Az Isaszegiek úgy gondolták – joggal, s így is volt az észszerű – hogy minek úgymond „megsétáltatni” az eszközöket plusz munkával, jobb, ha egyszerűen egyből Taszárra érkezik a bevagonírozott szállítmány. „Az Isaszegiek azt mondták nekünk, hogy vegyük át az eszközöket, itt Taszáron, s majd a mi átvételi listánk alapján megtörténik az érkeztetett eszközök átadás-átvétele.”³ Ez teljesen jó, és logikus is volt, csak az ő részükről is jelen kellett volna lenni valakinek. Csakhogy ez nem így történt, mert a körülmények igen mostohák voltak: a novemberi hidegben, szabad ég alatt történt a kivagonírozás. Persze ez a lista szerinti átadás-átvétel néhány készlet-tétel hiánya esetében – amelyet a gyár nem szállított le, illetve nem úgy csomagoltak – az Isaszegiek részéről vádasko-

¹ Isaszegen volt a Központi Repülőanyag Ellátó Raktár – Isaszegnek kellett bevételeznie minden leszállított repülő szakanyagot.

² Mikula László mk. őrnagy 101. fre. szd. MMSZ főnöke visszaemlékezései alapján. Bp., 2017. 12. 05.

³ Mikula László mk. őrnagy visszaemlékezései alapján. Bp., 2017. 11. 14.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

dást eredményezett. A kivagonírozás közbeni átadás-átvétel, sőt utána is, az ezek miatt, s az ezekkel kapcsolatos „harcok” elég sok energiát emésztettek fel, amely elkerülhető lett volna.⁴

Külön kisebb problémát jelentett – a teljesség igénye nélkül – az akku-töltő állomás felkészületlensége, de ez fennakadást nem okozott. A Szu–22-es típus akkumulátorai ugyanis – a Mig–21⁵-es akkumulátorokétól eltérően nikkel-kadmium akkumulátorok voltak. Az akku-töltő állomás csatlakozói nem voltak megfelelőek a Szu–22-es számára. Ez a felmerülő probléma az első időszakban saját erőből, „házilag”, a gyári szovjet szerelők útmutatásai alapján lett megoldva.

Ugyanilyen problémák jelentkeztek a hangárban elhelyezett időszakos karbantartási és javítási feladatokat ellátó osztálynál is. Az épület, a hangár⁶ ugyan állt, de csak a normál 3 fázisú, 50Hz-es hálózati áramellátás volt kialakítva. Tehát a hangár energiaellátó rendszere nem volt megfelelő módon, s ami nagyon fontos, megfelelő terhelhetőséggel kialakítva. A hiányzó energiaforrásokat – 27V egyenáramú, 115V, 400Hz váltóáramú, valamint 208V három fázisú, megfelelő terhelhetőséggel – az állomány leleményességével s a gyári összeszerelő csoport segítségével – APA-kocsikról⁷ oldották meg az energiaellátó-rendszer teljes kiépítéséig (1985-ig).⁸

Nagy problémát okozott – de csak az első leszállított és összeszerelt repülőgép hajtómű-próbájánál⁹ derült ki –, és a repülőgépek időbeli rendszerbe-állítását meglehetősen akadályozta az tény, hogy a gyári szerelőcsoport által elvégzett repülőgép összeszerelése után az adott repülőgép hajtóművét ellenőrizni kellett, minden üzemmódban. Ez volt az úgynevezett összeszerelés utáni hajtóműpróba. Ehhez a feladathoz a repülőgépet egy speciálisan erre a célra, kialakított „hajtóművező hely”-en,¹⁰ drótkötelekkel

⁴ Szintén Mikula László mk. őrnagy, a 101. fre.sz.d. MMSZ főnökének a visszaemlékezései alapján. Bp., 2017. 12. 05.

⁵ A Mig–21-eseken ezüst-cink akkumulátorok voltak.

⁶ Hangár – olyan repülőgép szerelőcsarnok, ahol a repülőgépen elvégzendő szükséges munkálatokat az időjárás és a napszaktól függetlenül el lehetett végezni. Az igazi hangárba egy-két repülőgépet is be lehet „húzni” egy időben, s elvégezhetővé váltak rajtuk a szükséges szerelési munkálatok.

⁷ APA – Автоматический Пусковой Агрегат – az orosz nyelvből: automata elektromos indítóberendezés. Szakszargon: APA-kocsi – elektromos indító kocsi.

⁸ Dobor István mk. százados, EMO mérnök visszaemlékezései alapján. Kaposvár, 2017. 12. 12.

⁹ Hajtómű próba – a repülőgép hajtóművének – összeszerelés vagy nagyjavítása utáni – minden üzemmódon történő ellenőrzése.

¹⁰ Hajtóművező hely – speciálisan csak erre a célra kialakított hely a repülőtéren, ahol a repülőgépek hajtómű próbáit végrehajtják. Ez a hely a repülőgépek olyan egyedi sajátosságai, mint pl. a mérete, a hajtómű tolóereje, többnyire más és más minden hajtómű típusnál.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

kirögzített („nyűgözött”¹¹) állapotában kellett hajtóművezni, azaz a hajtóműpróbáját elvégezni.

Erre – nyűgözésre, a drótkötéssel történő rögzítésre – azért volt szükség, mert a repülőgép fékrendszere „maximális” üzemmódtól magasabb – „forszázs”¹² – üzemmódban nem képes a repülőgépet állóhelyben tartani.

Az infrastrukturális fejlesztés eredményeként kialakításra került ugyan egy „hajtóművező hely”, de nem a Szu–22M3 típushoz, hanem a Mig–23-hoz. Így téli időjárás viszonyok közepette újra kellett építeni a „hajtóművező helyet”.

A hajtóművező hely kialakítása – pontos méret szerinti – a Szu–22-es repülőgép hajtómű tolóerejéhez viszonyított, megfelelő méretű és nagyságú betontömbök földbeásásával történt. Egy ilyen új hajtóművező hely kialakítása hosszú ideig tartott az adott technológia betartásával. Ez a tévedés – a nem kellő körültekintéssel végzett infrastruktúra-fejlesztés – 5 hónap késedelmet okozott a repülőgépek rendszerbeállításában.¹³

Szerencsére a repülőgépek leszállítása nem egyszerre történt, így a szereléssel kapcsolatban felmerülő nehézségeket, hiányosságokat meg lehetett oldani. Volt idő az adott problémán gondolkodni. Mindent szinte az alapoktól kezdve kellett felépíteni, s így a repülőgépek összeszerelésénél jöttek elő olyan helyzetek, szerelési nehézségek, amelyekre a frissen átképzett műszaki állomány is kikerekedett szemmel, szájátva csak rácsodálkozni tudott. Szerencsére a gyári szerelőcsoport tagjai kellő rutinnal, tapasztalattal bírtak. Segítettek még a repülési üzemeltetés megkezdésénél is, hiszen ők számítottak – úgy tűnt – az ilyen jellegű problémák felmerülésére.¹⁴ Ők a repülőgépek összeszerelése után is még több mint egy évig – egyre csökkenő létszámmal ugyan – Taszáron maradtak segíteni a kiképzési repülések tökéletes beindulását, egy helyi rendszerű repülési üzem felállításának kidolgozását, kialakítását. Így a kezdeti és a menet közbeni

¹¹ Nyűgözött – („nyűgözés”- szakzsargon) azaz kikötözött, drótkötéssel fixen rögzített, földhöz rögzített, elmozdulás ellen biztosított állapota a repülőgépnek, hajtóművezésnél a repülőgép hajtóműnek. A szabadban tárolt repülőgépeket rögzítették így módon, s a repülőgép hajtóműveit hajtóműpróbánál. Főleg a könnyű súlyú, légcsavaros repülőgépeknél volt ez használatos, amikor a nagyobb erejű szél föl tudta borítani a légcsavaros repülőgépeket és a helikoptereket. A szóhasználat azonban megmaradt, a helikoptereknél a mai napig van a helikopterállóhelyen „nyűgözés”, aki ezt a tevékenységet felügyeli ő az állóhely ügyeletes tiszt.

¹² Forszázs – szakzsargon: utánégető üzemmódot jelent. A repülőgép olyan üzemmódja, amikor a hajtómű égésterébe plusz üzemanyag kerül befecskendezésre, melynek következtében a repülőgép hajtóművének tolóereje jelentősen megnő. Egyes repülőgép típusokon megadják a maximális időt, ameddig a repülőgép forszázs üzemmódon üzemeltethető.

¹³ Mikula László mk. őrnagy visszaemlékezései alapján. Bp., 2017. 12. 30.

¹⁴ Mikula László mk. őrgy. Bp., 2017. 11. 14 és Dobor István mk. őrgy. Kaposvár, 2017. 12. 12. visszaemlékezései alapján.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

nehézségek, problémák megoldása hozta össze, „kovácsolta” igazi „mesterszázaddá” az újonnan felállított felderítőrepülő- századot.

A szovjet repülőgép-szerelők a repülőgépgyártól időben megérkeztek – ellentétben a pilóták hazai átképzését segítő szovjet pilótákkal. Ők már a Szu–22-es repülőgépeink megérkezése előtt a századunknál voltak. Ők végezték a repülőgépek törzskocsijainak kiemelését az An–12-es szállító repülőgépekből.

Az An–12-es típusú szovjet négyhajtóműves, turbólégcsavaros szállítórepülőgép

A gyári szerelőcsoport egyedül – magyar műszaki segítség nélkül – szerelte össze a repülőgépeket. Jó kollegiális viszonyt alakított ki velük a század vezető mérnök-műszaki állománya. A gyári szerelőcsoport 14 fővel érkezett, amely létszám az összeszerelés előrehaladtával fokozatosan csökkent. (A gyár folyamatosan hívta vissza a „főlslegesé” vált repülőgép-szerelőket.) A végén – 1986-ban már csak az összeszerelést végző gyári szerelőcsoport vezetője, Tyuljaev, „Tolja” maradt.¹⁵

Azért volt olyan nézeteltérés a gyári szerelőcsoport vezetője és Mikula László mk. őrnagy között, amely az 1986-os Bulgáriában megtartott – Szófia-i – Varsói Szerződés hadseregei Mérnök-műszaki Szolgálati főnökeinek értekezletén is megemlítésre került. Arról volt szó, hogy a Szu–22UM3-as típus – gyakorlóharci (két kormányos) repülőgép hidraulikarendszerében az előírt 220 bar nyomásértéke a futóművek működtetésekor lecsökkent 130 bar érték alá, amely repülés közben működtette az „Alacsony hidraulika nyomás” jelzőlámpát a veszélyt jelző tablón.¹⁶ A földi ellenőrzések során ugyanazt az

¹⁵ Horváth István tzl. visszaemlékezései alapján. Kaposvár, 2017. 12. 02.

¹⁶ Veszélyt jelző tablók – a repülés közben a repülőgép-vezetőt különböző veszélyt jelző tablók figyelmeztették a repülés különleges eseteire, melyek lámpáinak színe a veszély nagyságától függően lehetett vörös – ez volt a legveszélyesebb – pl.: a „Tűz a hajtómű térben”, az ilyen azonna-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

eltérést tapasztaltuk Erre semmilyen elfogadható magyarázatot a gyári szerelőcsoport vezetője nem tudott adni. Mikula László mk. őrnagy számára pedig nem volt elfogadható az a válasz részükről, hogy: „Jó az! Ilyen szokott lenni!” Mikula mk. őrnagy számára csak a gyári leírás szerinti paraméterek voltak az elfogadhatóak.¹⁷

Végül is a problémát a Magyar Néphadsereg Repülőfőnökének Mérnök-műszaki Főnöke oldotta meg egy huszárvágással. Kiadott egy bületin-t,¹⁸ amely engedte a repülést ilyen eltéréssel is. Viszont a probléma megjelent a szófiai konferencián, ahol Mikula László mk. őrnagy képviselte két hadsereg szintű – Hollósi Nándor mk. – akkor még alezredes – altbgy. és Körmöczi Csaba mk. alezredes – mérnökkel a Magyar Néphadsereget, ahol a Szu-22-esek összeszerelésének tapasztalatai és problémái között megemlítette a fent nevezett eltérést. Ezért a Szu-22-es repülőgépgyár szerelőcsoportjának vezetője neheztelt is a századunk MMSZ főnökére. Ez viszont Mikula László mk. őrnagyot egy kevésbé sem zavarta, mondván, ő nem vállalja a felelősséget a paraméter-eltérésért, főleg azért nem, mert ebből bármilyen rendkívüli esemény vagy katasztrófa is származhatott volna! Véleménye szerint akkor a gyárnak módosítania kellene az előírt gyári adatokat.

---

li, halasztást nem tűrő tevékenységet követelt a repülőgép-vezetőtől, vagy lehetett sárga – ez a másodlagos veszélyességi fokozatú figyelem felkeltő lámpa volt – pl.: „Az 1.számú hidraulika rendszer nyomása” – ez esetben még a repülőgép-vezetőjének, ha ismerte a repülés különleges eseteit erre az esetre vonatkozóan, voltak választási lehetőségei. A repülés különleges eseteiről minden esetben tájékoztatni kellett a Repülésvezetőt.

¹⁷ Mikula László mk. őrgy visszaemlékezései alapján. Bp., 2017. 11. 14.

¹⁸ Melléklet, megjegyzés, módosítás – a gyár által kiadott, az adott repülőgéptípusra vonatkozó közelebbi érvényű módosítás.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A VSZ tagországok hadseregeinek MMSZ konferenciája 1985-ben, Szófiában. A képen a magyar delegáció, jobb szélén szemüvegben Mikula László mk. őrgy, a 101. fre.szdz Főnöke¹⁹

Ezen a szófiai konferencián bemutatásra került többek között a bulgárok Szu-25-ös típusú repülőgépe is, az – általuk megvásárolt – összes függesztményével együtt. Beszéltek többek között a Szu-25-ös csatarepülőgépek összeszerelési, üzemeltetési tapasztalatairól is, amely különösen érdekes volt a magyar küldöttség számára, hiszen Magyarország – terv szerint, hadseregfejlesztésben – két Szu-25-ös csatarepülőszázad beszerzése és hadrendbe állítása előtt állt.

¹⁹ A fénykép Mikula László mk. őrgy magángyűjteményéből való.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A Szu-25-ös típusú szovjet csatarepülőgép a függesztményei, fegyverzete egy részével²⁰

Mint a 101. felderítőrepülő-század repülőgép-vezetője, s mint átélője a Szovjetunió belüli típus átképzésnek, bizton állíthatom, hogy a felső katonai vezetés a lehető legalkalmasabb parancsnokokat találta meg a század vezetésére. Véleményem és meglátásom szerint nagyon-nagyon szerepe volt abban a század parancsnoki állományának és század vezető mérnök-műszaki állományának, hogy a 101. felderítőrepülő-század rendszerbe állítása és kivonása között eltelt több mint 14 év alatt – bár repülőbaleset²¹ történt a századnál (egy Szu-22UM3 gyakorlóharci és kettő darab Szu-22M3 harci repülőgépet elvesztettünk) – repülőkatasztrófa²² nem fordult elő.

Ez mindenféleképpen figyelemre méltó eredménynek számít, a rendelkezésre bocsátott repülési idő figyelembevételével, hiszen egy teljesen új repülőgéptípusról egy új repülőtechnikáról volt szó.

²⁰ A fénykép a szerző – Katona István repülőőrnagy – magángyűjteményéből származik.

²¹ Repülőbaleset az, amikor bármilyen okból, legyen az meghibásodás, vagy repülőgép vezetői, vagy más hibából eredően repülőgépvesztés történik. A század két repülőgépe műszaki meghibásodás miatt szenvedett repülőbalesetet, a harci repülőgép veszteség – az én véleményem szerint – a felsőbb parancsnoki vezetés hibás döntés meghozatala miatt történt.

²² Repülőkatasztrófa az a repülési esemény, amikor a repülőbalesetben repülőgép-vezetői halálos eset is történik.

Összességében véve – közel 35 év távlatából nézve – az új repülőalakulat felállításáról, a 101. felderítőrepülő-század indulásáról elmondható: hiába jelentette a Csapatrepülő Parancsnok az 1983-as év végi beszámolójában, hogy az új felderítőrepülő-század fogadására és rendszerbe állítására felkészült a Csapatrepülő Parancsnokság, ez nem teljesen volt igaz! A felderítőrepülő-század századparancsnokával, a FTSZF-vel s egyes üzemeltető szakmérnökökkel, szakemberekkel való konzultációim és a saját tapasztalataim alapján nyugodtan kijelenthetem, hogy az infrastruktúra, valamint egyes beosztások megfelelő szintű ellátásának hiánya miatt a Csapatrepülő Parancsnokság nem állt készen az új repülőgéptípus fogadására!

Utólag úgy tűnik, a fejlesztésnél a tervezői szint és a végrehajtói szint nem állt összhangban. Véleményem szerint a Szu-22-es felderítőszázadra kiírt fejlesztésnél a tervezői szinttől a végrehajtói szint nem kaphatta meg a fejlesztéshez a szükséges információkat, adatokat, s hogy a végrehajtói szintnek fogalma sem volt arról hogyan is néz ki, milyen paraméterekkel rendelkezik a Szu-22M3-as repülőgéptípus, arról pedig végképp fogalmuk sem volt, hogy mire is képes a repülőtechnika.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Germuska Pál: Vörös arsenal. Argumentum kiadó, Budapest, 2010.
2. Fischer Ferenc: A megosztott világ. IKVA Kiadó, Budapest, 1982.
3. Fischer Ferenc: A megosztott világ TÖRTÉNELMI – POLITIKAI ATLASZA 1941–1991. Janus Pannonius Tudományegyetem Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, Pécs–Budapest, 1996.
4. URV-71 – Utasítás Repülések Végrehajtására. HM, Budapest, 1973.
5. Honi Vadászpilóták Harckiképzési Utasítása – HVHU-75. HM, Budapest, 1976.
6. HM 029/1973 számú utasítása a Magyar Népköztársaság területe fölötti repülések szabályozására. HM, Budapest, 1974.
7. HL KI HM parancsok, intézkedések 1980–1989. 15 doboz Bp. – MN HM 005/1984. számú parancsa az L-29 repülőgép rendszerből való kivonására és a Szu-22M3 repülőgép típus szolgálatba állítására. Bp. 1984. április 12.
8. HL KI HM parancsok 1980–1989. 13. d., Bp. 1981. április.16 – MN HM 00085 számú direktívája.
9. HL KI, HM Titkárság 1980–1989. Bp. 8. d, 16. őe. 1980. március.12. – VSZ EFE Pk szigorúan titkos átirata.
10. HL KI CSRP intézkedések 1980–1989. 862. d., 0651-0700. ő. e. 1983. 06. 28 – HM 0662/1983-as intézkedése,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

11. Balogh Imre nyugállományú vezérőrnagy személyes visszaemlékezései. Budapest, 2016. 09. 12.
12. Dr. Mikula László nyugállományú mérnök ezredes személyes visszaemlékezései. Budapest, 2017. 11. 14.
13. Máté László nyugállományú alezredes, személyes visszaemlékezései. Kaposvár, 2017. 11. 16.
14. Dobor István nyugállományú mérnök alezredes, személyes visszaemlékezései. Kaposvár, 2017. 12. 12.
15. Vígh Miklós nyugállományú alezredes személyes visszaemlékezései. Diósd, 2017. 11.
16. Reizinger Zoltán nyugállományú mérnök alezredes, Budapest, 2017. 12.
17. Horváth István nyugállományú törzszászlós, Mezőcsokonya, 2016. 11. 07; 2017. 12. 02., 2018. 01. 07.

ISTVÁN KUN SZABÓ¹

Youth and National Defence in Hungary

Ifjúság és honvédelem Magyarországon

Abstract

Patriotic education has always had a determining role in the relations between society and defence. All historical eras used to have the specialities which determined the content of this field. The effectiveness and efficiency of patriotic education nowadays is as important if not more than in the past. The paper highlights the importance, background and aims of a strategy of patriotic education waiting for development.

Key words: patriotic education, strategy, conscious citizen

Absztrakt

A társadalom és a honvédelem kapcsolatrendszerében mindig meghatározó szerepe volt a hazafias és a honvédelmi nevelésnek. Minden történelmi kornak megvoltak azok a berendezkedési sajátosságai, amelyek alapvetően meghatározták ezeknek a szakterületeknek a tartalmát, ugyanakkor a nevelési tevékenység hatásossága és eredményessége talán soha nem volt annyira fontos, mint napjainkban. A tanulmány rávilágít egy kidolgozásra váró honvédelmi nevelési stratégia szükségességére, hátterére és céljaira.

Kulcsszavak: hazafias nevelés, honvédelmi nevelés, stratégia, tudatos állampolgár

INTRODUCTION

During the period of more than a quarter century since the regime change in Hungary numerous pivotal changes have happened in the field of national security and national defence. The formation of a new geopolitical and security environment after the dissolution of the Warsaw Pact, Hungary's join to NATO and later to EU, the suspension of

---

¹ MH Egészségügyi Központ – Medical Centre, Hungarian Defence Forces, E-mail: kunszaboistvan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3086-3184

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

conscription from 2004 and the transformation to an all-volunteer based professional military are among the most important cornerstones of the process.

Beyond these historical events many significant changes have become part of our everyday life: the large-scale spread of computers and the expansion of cyber space, the increased possibilities of mobility, the positive and negative sides of globalization have been having an impact on the members of the society, our nation's citizens.

The father of anthropology, Bronislaw Kasper Malinowski says that the most important institutions of a society are in harmony with the primary (biological) needs of humans so their importance depends on the value from the point of view of survival.² Taking this statement into consideration it is not surprising that as a result of the transposing of emphasis among security challenges after the system change in Hungary the importance of defence affairs and military was taken to the background to the members of the society.

Compared the former classical perception of war threat and the current sense of security it is clear that the latter is also relative. The new security challenges make the existing security and defence systems be reconsidered from time to time. Beyond the re-definition of size and power of armed forces it is a huge task to provide an aftergrowth and reserves to the armed forces and to enhance the national self-defence ability in general because of the changes and consequences of the past fourteen years.

From this perspective the content of the 31st article of The Fundamental Law of Hungary' becomes specially emphatic. It says that 'all Hungarian citizens shall be obliged to defend the country'.³ It means that national defence is a common affair and we all have a role and tasks in it.

When it comes to the realization of the roles and tasks in the field of national defence it is important to clear up the essential question: who, how and with what kind of means is responsible for making citizens be able to fulfill their obligations determined by the Fundamental Law of Hungary.

LEGAL BACKGROUND

National defence and patriotic education are included in many laws so we can answer the above mentioned question with their comparison. According to the Act CXIII of 2011 on national defence and the Hungarian Defence Forces as well as on regulations that may be adopted in times of public emergency and armed conflicts "the preparation for tasks of national defence is based on a voluntary pledge in peacetime to which the state provides – especially in the framework of patriotic education – the organized conditions of acquiring the necessary preparatory knowledge". Paragraph 21 expresses even more concretely when saying that 'the Government, in order to ensure Hungary's preparation for defence,

² Cites Harai Dénes: A katona antropológiája. Balassi Kiadó, Budapest, 2014. 9.

³ The Fundamental Law of Hungary.

www.kormany.hu/download/e/02/00000/The%20New%20Fundamental%20Law%20of%20Hungary.pdf
(Download: 10. 10. 2017)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

provides the implementation of patriotic educational programme in the framework of public and higher education.⁴

Referring to the above mentioned acts it is clear that the state organization, within that the government in power is in charge of the citizens' preparation for tasks of national defence.

Going on with that thread, according to the task sharing within the government⁵ the minister of defence as a member of the government is responsible for the national defence and the minister of human capacities – beyond his other tasks – is in charge of education. Therefore it is clearly seen that the field of patriotic education concerns two ministries at the moment, one of them from the point of view of defence and the other one is of education. Beyond the above mentioned laws the expression 'patriotic education of the growing generation' appears in the preamble of the law on public education as well which also emphasises the role and responsibility of the minister of human capacities.

When it comes to patriotic education, there are some conceptional debates about its content and its levels. In the Hungarian language we have two expressions to differentiate the levels but sometimes they are mixed notwithstanding that their contents are clearly different from each other.

CONCEPT OF PATRIOTIC EDUCATION

To use the conceptual framework in a right way, it is necessary to clear up the content of the concept of patriot, national defence and patriotic education and their relationships with each other.

According to The Explanatory Dictionary of the Hungarian Language a patriot is a person who loves his or her motherland and selflessly acts for it.⁶ Patriotism therefore is an acting which is consciously formed and free-will in whose centre the homeland and love towards its values stand.

Based on the conceptual definition national defence is the defence of homeland, from another point of view it is a national organization dedicated to the defence of homeland (including armed forces, institutions, equipment, etc.) and the official activity of its management.⁷ It is apparent that the individual, the person is not emphasized in the definition, it rather focuses on the organizational, formal framework which in the period of conscription could really overshadow the significance of citizens' commitment. With the transformation to all-volunteer defence forces the task, namely the defence of homeland did not change

⁴ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV (Download: 10. 12. 2017)

⁵ 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat és hatásköréről.

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400152.KOR (Download: 12. 12. 2017)

⁶ Magyar Értelmező Kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014. 505.

⁷ A magyar nyelv értelmező szótára. <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=honv%C3%A9delem> (Download: 05.10. 2017)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

but in its guarantee the citizens' attitude, their willingness of taking military service of which formation is already a question of education.

Taking into consideration the aboves it seems subservient to broaden the definition of national defence as follows: national defence is a complex, interdependent system which is formed by the national organization, dedicated to the defence of homeland, the official activity of its management and the social self-defence capability based on citizens' commitment.

The Hungarian Pedagogical Encyclopaedia (HPE), printed in 1997 gives a guidance to clean up the content of the conceptual framework of patriotic education and its levels. Education on patriotism is a pedagogical intention of which aim is the formation and stabilization of positive attitude towards homeland (motherland, native language, inhabitants of the country, belonging to the same nation, national traditions and culture), an emotional and volitional educational activity.⁸ According to the HPE the activity performed in an immediate environment and small communities gives the base from which one can become an active patriot serving national interests. For a little child, homeland is what he or she perceives from his or her environment therefore at the very beginning phase of patriotic education the most important is the experiential observation of their ambience. The realistic knowledge and love of homeland can be nourished by learning processes in the framework of subjects, primarily such as the Hungarian history and literature, Hungary's geography, ethnography and culture.⁹

However, there has been a practical side of patriotic education for which in the Hungarian language there is another expression, defence education¹⁰. When it comes to this activity, according to the HPE it is the physical, emotional and intellectual preparation of youngsters for military service, rather the side of patriotic education which makes boys and girls acquire the knowledge and attitudes necessary to preserving the population of the country and national values.¹¹ We have to highlight that on one hand the definition created in 1997 in accordance with the conditions of that period focuses on the preparation for compulsory military service. On the other hand it is also emphasized that this kind of education naturally prefers soldierlike forms of life in schools, institutions and youth movement but from those the conclusion can definitely not be that the aims of this kind of education would be militarist because military discipline and formality make root attitudes important in many situations in life and educate on order among things and persons and enhance self-discipline.¹²

⁸ Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.): *Pedagógiai lexikon A–H. I. kötet.* Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997. 649.

⁹ Uo.

¹⁰ Term 'defence education' is used in an official translation of the National Core Curriculum of Hungary but in this context it does not equivalent with military education or cadet schools but it is rather the practical side of patriotic education.

¹¹ Báthory – Falus: i. m. 677.

¹² Uo.

As a consequence, patriotism means primarily the emotional bonding to the homeland and its values. Patriotic education therefore serves the formation and stabilization of this emotional bonding so that with the familiarization and maintenance of common language, culture and traditions it contributes to the maturation of national consciousness. Although the National Core Curriculum has been under revision, the statements regarding patriotic education are right when it says that ' the goal is to introduce students into the values and traditions of Hungary's national and folk culture. Students must study the activity of remarkable Hungarian historical personalities, scientists, inventors, artists, writers, poets and sportsmen. They must acquire a body of knowledge and practice those individual and community activities that serve as a basis for understanding and appreciating their home, homeland and its peoples. They must develop a sense of belonging to a community and a patriotic feeling, and understand that, if required, each citizen is obliged to participate in the protection of Hungary.'¹³

From this wording it can be seen that the feeling of love of homeland is formed as a result of patriotic education from which the need of defending homeland emerges. Otherwise, the defence of homeland is an obligation of citizenship. The practical patriotic education offers means and provides knowledge and capabilities to satisfy this need and to fulfill the obligation of citizenship.

Interdependency is obviously outlined, patriotic education makes up the bed to need by which a person becomes open and capable to take in defence knowledge.

It is also clear that practical elements in patriotic education are very important, they give physical, mental and emotional knowledge. All those are necessary for a young person to become a conscious citizen able to defend his or her homeland.

It must be highlighted that practical patriotic education is not identical with military education. Although practical patriotic education can orient a person towards military service but its primary aim is not that. The creation of consciousness, the feeling of responsibility for the society and homeland and the necessary practical knowledge and physical capability are the most important outcomes of this educational activity.

PATRIOTIC EDUCATION – AGE GROUPS AND DIRECTIONS OF ACTIONS

The suspension of conscription in Hungary in 2004 had a significant impact on the relationship of the defence sector and society. With the creation of an all-volunteer, professional military the channel by which young men had received knowledge useful from the point of view of defence. Because of military transformation many military bases were closed therefore the Hungarian Defence Forces as an employer was taken into background.

¹³ Melléklet a 110/2012 (VI. 4.) Korm. rendelethez. Nemzeti alaptanterv. In: Magyar Közlöny, 2012. évi 66. szám. 10641. regi.ofi.hu/download.php?docID=5846 (Download: 10. 12. 2017)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

In the meantime new possibilities have been opened which let citizens get involved in defence as volunteers. A voluntary reserves system, school programmes and summer camps have been initiated but when it comes to summarize the experiences, it is not an exaggeration to say that between the Hungarian society and defence sector the distance has grown compared to the level of the millenium years. The relatively peaceful state of the past decades, the embossing of advantages of NATO membership and bringing to the fore the public belief that 'the Alliance will defend us' let citizens rise a wrong perception of security. The generation of the present-day parents has already grown up in a way where they haven't had any relationship with the defence sector. only by the patriotic education in schools. It brings a serious challenge because the primary socialization base for youngsters is still the family. However, the Hungarian Defence Forces have disappeared from most of the Hungarian families since 2004.

At the same time the success of patriotic education is measurable. The results of the Hungarian Youth Research of 2016 show that the generation at the age between 15 and 29 is basically fond of Hungary and imagine the future inland. 67% of the interviewed young people do not plan to work, study or move abroad. As a reason, namely as a retention power they mark primarily three factors: the family (71%), the friends (51%) and the patriotism (45%). It is also positive that in the course of examination of institutional and interpersonal trust after the family (70%), the acquaintances (28%) and the neighbours (25%) they mostly trust in Hungarian Defence Forces (22%). They trust less in workmates, police, courts, civilian organizations, churches, banks and politicians.

The results of the survey demonstrate that the present-day young generation are patriotic which fact gives a good soil for successful practical patriotic education. Naturally, there are significant differences among age groups and the directions of actions have to be formed regarding their needs and capabilities.

For elementary schoolchildren a general patriotic education has the primary role. It is very important for them to put in highlight elements related to the strengthening of national consciousness, role models and patterns. The improvement of children's physical condition to an appropriate level has a basic importance as well so it is desirable to fill up the everyday PE with knowledge useful from the point of view of defence focusing mainly on fitness and stamina.

In the centre of practical patriotic education the age group of highschoools stands which can be named as cadet age group. It means the youngsters at the age of 14-19 although regarding some activities and pieces of knowledge the lower age limit can be reduced to 12-13. In the framework of general subjects general patriotic education is also presented but beyond it a more concrete programme related to the defence sector provigding theoretical and practical knowledge can be realized.

The widest spectrum of activities related to patriotic education appears for the cadet age group in Hungary:

- the highest level of patriotic education is realized in a closed pedagogical environment at Kratochvil Károly Military Secondary School and Student Hostel;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

- practical patriotic education in sectoral vocational training;
- Cadet Programme in high schools which means the possibility to learn the facultative maturity subject called Basic Patriotic Studies;
- participation in practical patriotic educational programme, camps and sport competitions in free time organized by the Hungarian Defence Sports Association;
- participation in programmes, camps and competitions organized by defence related civilian organizations and the Hungarian Defence Forces.

Based on the results of patriotic education in elementary schools, the aim of further patriotic education of cadet age group is to help young people to get more acquainted with defence affairs, the system of national defence, to foster their willingness to participate in defence related activities and with the creation of the possibility of getting the experience of togetherness to provide them with real capabilities and knowledge useful from the point of view of defence as well. Sports are especially emphasized for this age group, their physical development, their stamina and their education on a healthy way of life is determinant.

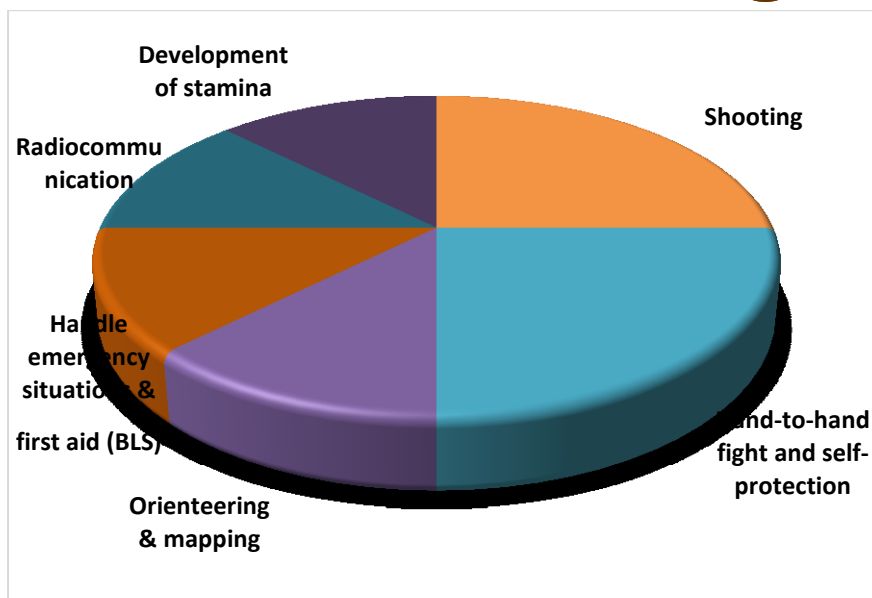
A special level of patriotic education appears in higher education as well. The facultative subject Basic Defence Studies is available for students in numerous universities and colleges in Hungary. It is very important also to provide them with experience focusing programmes completing them with practical and free time activities in order to make it attractive and in the same time useful for them.

It is important to think about the involvement of young people older than 18 but not students in higher education. The primary platform for their patriotic education is provided by the Hungarian Defence Sports Association which gives them opportunities by organized free time sport activities to gain and practice knowledge important from the point of view of defence. For them and also for students participating in higher education the recruitment system of the Hungarian Defence Forces gets an emphasized role as they form the potential recruitmental base. They can take part in military preparational courses organized by the HDF and they can join the operational or territorial reserve force as well as to the HDF itself. Obviously, this kind of training is far beyond patriotic education regarding its content.

When it comes to the realization of practical patriotic education, system-level approach is highly recommended. Looking at the practical activities related to patriotic education as a kind of cake the aim is to give more and more slices of it to the participants of patriotic educational programme.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Practical elements of patriotic education (own editing)

The most ideal is when a young person can get all slices of the cake. Its elements are shooting, hand-to-hand fight and self-protection, orientation and mapping, recognition and handling of emergency situations, first aid included the basic life support protocol, nursing and care of elders, radiocommunication and the development of stamina. With these knowledge and capabilities they can be more effective not only in everyday life but also when they have to fulfill their obligations of citizenship, all in all they become more conscious and successful adults.

CONCLUSION

It can be seen that numerous elements of patriotic education work now as well but considering the fact that until now there has not been created a comprehensive strategical concept of patriotic education, the field is not handled in a system level so the efficiency and effectiveness of programmes can be measured only on a case-by-case basis.

The creation and acceptance of a national strategy of patriotic education could make possible the clear definition of the goals and the creation and operation of a system which helps to reach the goals. In that way it would be possible to change the public approach in long term and to raise the public awareness which can effectively support the affair of national defence.

BIBLIOGRAPHY

1. Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.): Pedagógiai lexikon A–H. I. kötet. Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997.
2. Harai Dénes: A katona antropológiája. Balassi Kiadó, Budapest, 2014.
3. The Fundamental Law of Hungary.
www.kormany.hu/download/e/02/00000/The%20New%20Fundamental%20Law%20of%20Hungary.pdf (Download: 10. 10. 2017)
4. 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV (Download: 10. 12. 2017)
5. 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat és hatásköréről.
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400152.KOR (Download: 12. 12. 2017)
6. A magyar nyelv értelmező szótára. <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezoszotara/kereses.php?kereses=honv%C3%A9delem> (Download: 05. 10. 2017)
7. Magyar Értelmező Kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014.
8. National Core Curriculum. Melléklet a 110/2012 (VI. 4.) Korm. rendelethez. Nemzeti alaptanterv. Magyar Közlöny, 2012. évi 66. szám. 10641. regi.ofi.hu/download.php?docID=5846 (Download: 10. 12. 2017)

LŐWI ILDIKÓ¹**A stigmatizáció hatása a társadalmi szerepváltozásokra****The Effect of Stigmatisation on Social Roles****Absztrakt**

A XX. század második felében a modern társadalomtudomány gyakran állította kutatásának középpontjába a stigmatizáció vizsgálatát. A „bélyeg” vagy stigma fogalma nem ismeretlen a történelemben, a folyamat feltárásában a más tudományok eredményeinek ismerete elengedhetetlen. A nemzetközi népvándorlás folyamán a többségi társadalom számára idegen népcsoportokkal való találkozás gyakori következménye az idegenek megbélyegzése. A dolgozat célja a kapcsolódó szakirodalmon keresztül feltárni azokat a lényeges, korunkra jellemző társadalomtudományi, szociológiai, pszicho szociológiai folyamatokat, melyek a személyek megbélyegzéshez vezető út lényeges jegyeit foglalják magukban.

Kulcsszavak: stigma, „mátság”, címkézés, állampolgárság, vízum, stigmakezelési folyamatok, ön- stigmatizáció

Abstract

The discipline of modern social science often placed the study of stigmatisation in the centre of attention in the second part of the 20th century. The concept of 'label' or stigma is not unfamiliar in history, its complexity requires interdisciplinary research during the process of its exploration. Its actuality is provided by the encounters of the majority of the society with foreign ethnic groups due to international migration. Owing to this phenomenon we often meet stigmatisation of foreign ethnic groups by the majority of the society as a reaction. The objective of this paper is to reveal - with the aid of related literature - those current characteristic features of social science, sociology, psycho-sociology, which include the most significant patterns of the development of the process of stigmatisation.

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: ildikolowi@t-email.hu ORCID: 0000-0001-5851-546X

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Keywords: stigma, „difference”, labelling, citizenship, visa, procedures for handling stigmatization, auto-stigmatisation

BEVEZETÉS

A második világháború utáni időszakban a szociálpszichológia központi témájává vált az értelmezés, hogy a társadalmi rendszerszinteken mindig mindent azoknak a konfliktusfolyamatoknak az összefüggésében kell vizsgálnunk, amely a különböző érdekeket képviselő társadalmi csoportok lépéseiből és ellenlépéseiből áll. Így került a középpontba a nemzetközi vándorlás erőteljes növekedése okán a „másság”, a más identitás hatásának vizsgálata a befogadó környezetre. A jelenkori népvándorlás a mai politikai retorika legfontosabb elemévé vált. A menekültkérdés a nemzetközi környezetben, mint politikai törésvonal jelent meg, érintve a humán szektorális biztonság kérdését is.

Napjainkban a legszélesebb körben elfogadott értelmezés a más tudományterületeken is érvényesülő konstruktivista megközelítést alkalmazó Barry Buzan nevéhez köthető – írja Rada Péter. Az úgynevezett szektorális biztonságfelfogás, mely a katonai tényező mellett kiemeli a biztonság társadalmi, gazdasági, politikai és környezeti dimenzióit is, azon alapul, hogy a politika fókuszába kerülő összes kérdés társadalmi konstrukció, mely érinti a biztonság területét is. Buzan szerint ezeket a szektorokat csak elméletben lehet elválasztani egymástól, mert azok a való életben átfedik egymást, de a valóság mélyebb megértéséhez az elméleti elkülönítés mégis elengedhetetlen.²

Dudás Attila tovább fűzi a buzani gondolatot, mely szerint a társadalom szubjektív biztonságpercepciója ugyanúgy változik, mint a nemzetközi környezet, ebből eredően a biztonsági kérdések közé bekerülhetnek olyan problémák is, amiket korábban nem tekintettek annak (nemzetközi terrorizmus, energiabiztonság vagy kiber biztonság),³ de komoly biztonsági kockázatot jelenthet a „másság”, az idegen etnikum jelenléte, elfogadásának vagy elutasításának aktuális problémája is.

Tálás Péter biztonságpolitikai véleménye szerint a humán-társadalmi szektorban elsősorban nemzetek, etnikumok vagy specifikus társadalmi csoportok válhatnak fenyegetés tárgyává. Meglátása szerint a magyar lakosság idegenekkel szembeni „virtuális” és szimbolikus előítéletessége a magyar migrációtörténet negatív tapasztalatai mellett döntően a migrációval és a bevándorlókkal kapcsolatos társadalmi és politikai percepciók eredményeként formálódott és formálódik ma is.⁴

² Rada Péter: Átalakuló biztonsági kihívások. A biztonság dimenziói. In: Új világrend? Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban. (Grotius Könyvtár, 1.) Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, Budapest, 2007. 53–55. o. <http://www.grotius.hu/doc/pub/KZQSCF/rada%20p%C3%A9ter%20%C3%A1talakul%C3%B3%20biztons%C3%A1gi%20kih%C3%ADv%C3%A1sok.pdf> (2016. 09. 25.)

³ Dudás Attila: Biztonságiasítás – Securitisation. *Biztonságpolitika. hu*. Online folyóirat, 2011. 07. 07. <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1039&title=biztonsagiasitas-securitisation> (2016. 09. 21.)

⁴ Tálás Péter: Tatárszentgyörgy után. A biztonság szubjektív percepciójának veszélyeiről. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2009/4. Budapest. 4–6. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A társadalmi viszonyok között nagy jelentőséggel bír a többségi társadalmi közösséghez tartozás, mely egyben összetartó erő, ugyanakkor átfogó alkalmazkodást is kíván nemcsak a befogadó őslakosoktól, de a vándoroktól is. Azonban ez nem mindig magától értetődő folyamat, a menekülők viselkedése, kultúrája, szokásaik, vallásuk teljesen különbözhet az őshonos közösségi értékek normáitól. Ilyenkor gyakorta előfordul a „más”, vagyis az idegenek címkével való ellátása, a befogadó többség általi megbélyegzése. Gordon W. Allport (1999) híressé vált „fokozatossági” modellje tükrözi azokat a szakaszokat, mely (a legrosszabb esetet feltételezve) az őshonos populáció szóbeli előítéleteitől kezdve az elkerülésen, a kirekesztésen, a fizikai agresszióig keresztül a népiertásig fajulhatnak.⁵

A hazánkba érkező, – az őshonos lakosságtól különböző kultúrájú tömegek cselekvései, tettei erősen befolyásolhatják a befogadó társadalom közérzetét, és az így kialakult, kölcsönhatásban működő folyamatok igencsak kihatnak a társadalmi biztonságra is.

Kérdézhetnénk, vajon milyen fokozott kockázatot jelent a humán biztonságra, ha a többségi társadalomban megjelenik a menekülők megbélyegzése, akár állampolgárságuk, akár ebből kifolyólag vízumuk okán? Alkothat-e a befogadó populáció szigorúan zárt csoportot az ön-stigmatizálás folyamatának következményeképpen, minden „másságot” kirekesztve saját társadalmából?

A tanulmány napjaink aktualitásának tükrében, vagyis a modern népvándorlás kontextusában kívánja a megbélyegzés mai modern szociálpszichológiai aspektusait feltárni, rendszerszinten visszanyúlva a jelenség történelmi gyökeréig, és a „másság” változó jelentéstartalmának vizsgálatáig. A tanulmány célja továbbá vizsgálni a biztonsági kockázatokat és veszélyeket a „másság” elfogadása vagy elutasítása nézőpontjaiból.

Nem vizsgálja a tanulmány az országunkba érkezett idegen etnikumok tőlünk eltérő kulturális különbségeit, szokásait, vallását, identitását, politikai szándékait. Nem tér ki a másik ember kategóriákba sorolásának technikáira, valamint ezek következményeire sem. A tanulmány nem minősíti az aktuálisan tapasztalható, a bevándorlás tényéből fakadó politikai nézőpontokat, ideológiákat, média megnyilvánulásokat, pusztán a vizsgált jelenség történelmileg tényszerűen alátámasztott változásainak folyamatát és következményeit tárja fel a befogadó ország látószögéből.

STIGMA A NYUGAT EURÓPAI KULTÚRÁBAN – TÖRTÉNELMI KITEKINTÉS

A stigmatizáció folyamatának kialakulása kapcsán napjaink modern elméletei a korábbiakkal ellentétben, sokkal inkább törekednek a történelmi változások háttérben és mélyén gyökerező, lassan változó feltételek felszínre juttatására. A történelmi viszonyok változásai törvényszerűen vonták maguk után a megbélyegzett egyénhez való viszonyulások kifejeződésének árnyalatbeli változásait. Amint azt Bernard Braudel, e társadalmi jelenség történelmi folyamatainak egyik kutatója írja, a hosszú távú strukturális tényezők figyelemmel

http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2009/SVKI_Elemzesek_2009_4.pdf (2016. 09. 21.)

⁵ Gordon W. Allport: Az előítélet. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 83. o.

kísérése sokkal inkább hozzásegít a történelmi megismeréshez, mintsem az események „összetorlódásának” egysíkú megmagyarázása.

A problémakör, vagyis a személyek bélyeggel ellátása jelenségének összetettsége megkívánja a rokon tudományok területéről összegyűjtött információk segítségével a rendszerszintű interdiszciplináris vizsgálatot. A stigma értelmezésében a tudományokon belül is különbségek adódnak, a fogalom más jelentéssel bír a vallásban, a történelemben, a szociológiában, a pszicho szociológiában, a társadalomtudományok területén, esetleg a politika szakterületein is.

A Tudományos és Köznyelvi Szavak Magyar Értelmező Szótára szerint a stigma görög eredetű szó, jelentése: „bélyeg”,⁶ értelemszerűen a stigma kifejezés megjelenésére utaló első bizonyítékok az ókori görög kultúrából fennmaradó emlékekből származnak.

A fogalom értelmezése a keresztény vallásban: a szentek és aszkéták testén támadt sebhely, ami Krisztus sebeinek megfelelő helyeken jelenik meg más testen is. Mai ismereteink alapján már tudjuk, hogy ez inkább a korabeli legendáriumok körébe tartozik, a reális valóságot vizsgálva más következtetésre jutunk. Az Idegen Szavak Gyűjteménye meghatározása: testi jel, bűnösre rásütött bélyeg.⁷ A stigma eredeti és konkrét goffmani meghatározása: a stigmák „olyan testi jegyek, amelyek arról vallanak, hogy viselőjük valamilyen szokatlan vagy rossz erkölcsi tulajdonsággal bír”.⁸

A STIGMA, MINT TÁRSADALMI STÁTUSZ

A civilizált világ kialakulásának kezdetén, a rabszolgatartó társadalmakban a különböző társadalmi szerepeknek megfelelően – a szabadok felsőbbrendűségét hirdelve – a stigmával olyan testi jelekre utaltak, melyek a jel viselőjének erkölcsi státuszát, annak kedvezőtlen vagy szokatlan megnyilvánulását egyértelműen jelezte. A megkülönböztető jeleket belevésték, vagy beleégették a testbe, viselőjét mintegy megfosztván emberi méltóságától, hogy hirdesse viselőjének rabszolga, esküszegő vagy bűnöző státuszát. A társadalom viszonya a stigma viselőjével szemben jellegzetes magatartásformában bontakozott ki, a stigmatizált személy elkerülésében nyilvánult meg.

A rabszolgatartó társadalmak felbomlásával a felsőbbrendűséget nyíltan hirdető, megbélyegző társadalmi norma is átalakuláson ment keresztül. Az ókorban kialakuló szóhasználatként testi jelekre való utalás ebben a korban is meghatározó, azonban a keresztény szemléletben azokra a testi jelekre utaltak, mely jelek a megfeszített Krisztus szenvedésé-

⁶ Stigma. Tudományos és Köznyelvi Szavak Magyar Értelmező Szótára. <http://meszotar.hu/keres-stigma> (2016. 10. 22.)

⁷ Stigma. Idegen Szavak Gyűjteménye. <http://idegen-szavak.hu/stigma> (2016. 10. 24.)

⁸ Goffman, Erving: Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. Prentice Hall, 1963. In: Rády Eszter: „Seb- és munkahelyek”. Rövid tanulmány a női stigmák dinamikájáról a munka világában. *Metszetek*, 3. (2014/2). 1. o.

http://metszetek.unideb.hu/files/201402_12_rady_eszter.pdf (2016. 10. 28.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

nek „e világi” megnyilvánulásaként értelmeztek. A jeleket hordozó „kiválasztottakat” félelemmel vegyes tisztelet övezte.⁹

A keresztény vallás megerősödésének következtében a középkor vallásos légkörében az eredetileg testi jelre utaló terminus a köznapi beszédhasználatban újabb jelentéssel gazdagodott. A keresztény Európában a szerzetesrendek voltak az első olyan csoportok, amelyek szervezeten váltak ki a népességből, mindezt az önstigmatizáció folyamata során érték el. Történetük a korabeli kultúrában megfelelően leképezi a nyugat-európai történelem stigmatizációs formáit.

A történelem folyamán a megbélyegzés büntetési forma is volt egyben. Ez a büntetésnek is minősülő eljárás a becsületbüntetések alkalmazásának egyik módja volt. Példa erre Werbőczy Hármaskönyvének II./16. számú rendelete, mely szerint a hamis levelek készítésében és „pecsétlésében” bűnös káptalan vagy konventbelieknek homlokára és képére „tüzes pecsét bélyege nyomassék és süttessék”.¹⁰ A Hármaskönyv után, 1584-ben jelent meg a Corpus Iuris Hungarici, mely a fennálló törvényeket gyűjtötte egybe és foglalta rendszerbe, tartalmazva még mindig a megbélyegzést, mint a stigmatizáció egyik formáját. A Corpus Iuris Hungarici és a Hármaskönyv évszázadokon keresztül szolgálta és meghatározta a magyarországi bírói gyakorlatot.¹¹ A magyar állampolgárok homlokán és arcon való megbélyegzését hazánkban csak az 1763. kelt udvari rendelet tiltotta meg. Ennek a büntetésnek az alkalmazása e század elején csak a kiutasított külföldiekre szorítkozott.¹²

A fogalom jelentésének változásai, bővülése párhuzamosan fejlődő tendenciát mutatnak a történelmi korok világnézetének változásával. Viktor Turner rámutatott arra, hogy a történelmi határmezsgyék és az azokat elfoglalók fontos szerepet játszanak a társadalmi folyamatokban. A történetileg megbélyegzettekről gyakran a megelőző tapasztalatok és döntések alapján alkottak előítéleteket, ők gyakran játszottak társadalmi közvetítő szerepet tolmácsként, gyógyítóként, kereskedőként vagy mágusként, kétértelmű, veszélyes terepekre merészkedve. Közvetítő pozíciójuk valóban különösen alkalmas céltáblává teszük őket arra, hogy másnak láttassák magukat.

⁹ Stigma a Nyugati kultúrában – történelmi kitekintés. Stigma and Western Culture: A Historical Approach. In: Deviációk. Szerk. és ford. Bíró Judit. Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1998. 29–35. o. <http://www.otkenyer.hu/solomon.php> (2016. 10. 24.)

¹⁰ Megbélyegzés. Pallasz Nagy Lexikon. VIII. kötet. Szerkesztette: Gerő Lajos. Pallasz Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1894. 10. <http://www.kislexikon.hu/megbelyegzes.html> (2016. 10. 24.)

¹¹ II. Ulászló király Werbőczy István országbírói ítélőmestert bízta meg az ország minden jogainak, törvényeinek, bevett és jóváhagyott szokásainak, rendeleteinek egybeszedésével, címekre és fejezetekre osztásával. Werbőczy korának kiváló jogtudósa volt. A Hármaskönyv kötelező erejét illetően a nézetek megoszlottak, de általánosnak mondható, hogy használni kezdték az igazságszolgáltatásban. Bakosné Ósz Katalin: A gyermekek magánjogi jogviszonyainak szabályozása a 19. századtól napjainkig. Tanulmány. Miskolci Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2013. 9–11. o.

http://phd.lib.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_14478_section_6789.pdf (2016. 10. 24.)

¹² Pallasz Nagy Lexikon, i. m. 10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A történelmi változások, a kultúrák fejlődése maga után vonta a kifejezés értelmének megváltozását. Lester Little, az európai középkori társadalomtörténetet és vallási mozgalmakat kutató professzora a csoportok társadalmi szerepvállalásával kapcsolatban feltárta, hogy a XII. és XIII. században a keresztény Európa kereskedői legtöbbször zsidó származású kalmárok voltak, egészen addig, amíg Genova, Velence és Firenze pénzemberei át nem vették a helyüket. Ők kötötték össze Európát az iszlám Ibériával, Észak-Afrikával és Levántéval. A szigorú földbirtoklási és kézművességi előírások vezették a zsidókat a pénzkölcsönzés területére, lévén az egyház moralistái úgy tekintettek a zsidó kereskedők csoportjára, mint a fősvénység és az uzsora képviselőire, tehát a leghalálosabb bűn megtestesítőire. Ezek a kalmárok a kereskedelmi tevékenységükhöz szükséges arab nyelvismerettel is bírtak, értették a nyelvjáráásokat, fordítók voltak, így a keresztény műhelyeket megismertették az arab és a klasszikus forrásművekkel, vagyis rendelkeztek a tudás hozzáféréseiből adódóan az elsődlegesen fontos információkkal – olvashatjuk Bíró Judit fordításában.¹³

A „Stigma a Nyugati kultúrákban – történelmi kitekintés” című tanulmány szerint hasonlóan megbélyegzett csoportba tartoztak a középkorban azok a nők, akiket boszorkányoknak titulált a közbeszéd, akik ugyan úgy, mint az eretnekek és a zsidók, a kulturális és a gazdasági közvetítő szerepet játszották el, akik ezáltal a gyanúsítások céltábláivá váltak. A középkor világnézetében tehát elfogadott volt a nyíltan stigmatizálás, ha még látszólag ésszerű magyarázatot is alkottak annak terjedésére. Összességében a jellegzetességek, amelyek a történelmileg megbélyegzett csoportok mindegyikében fellelhetők voltak, a társadalmi közvetítő funkció, a tisztátlansággal és a testiséggel való társítás, valamint az a szerep, amit intézménnyé válásukat követően a nyilvánosságban betöltöttek.

Az európai boszorkányüldözés a XVI. század közepétől a XVII. század közepéig tartott, és így egybeesett a protestáns és a katolikus reformmozgalmakkal, valamint a technikai forradalommal. A határmezsgyék – a piacok, az egyházi birtokok szélei, zarándokutak és karneválok színhelyei –, valamint azok, akik korábban megtöltötték őket – zsidó pénzkölcsönzők, bűnbocsánatot tartók, csodadoktorok – elvesztették privilegizált szerepüket. A nyomtatás felfedezése és a többi társadalom átalakító gazdasági változás megszüntette a középkori babonáság intézményeit, a tér és az idő homogénné vált, a kereskedő osztály racionalitása és tőkéje szabta meg a társadalmi anticipációkat.¹⁴

AZ INTÉZMÉNYESÍTETT SZINTŰ MEGBÉLYEGZÉS

Kerekes Viktória szerint a folyamat társadalmi, többnyire íratlan szabályok alapján kirótt, kollektív ítéletsémára vezethető vissza. Egy személy vagy csoport negatív karakterrel való felruházása viszont nemcsak a társadalom legkisebb egységeinek, az egyének szintjén

¹³ Bíró: i. m. 36–39. o.

¹⁴ A kuruzslók és a bábák a betegség és az egészség között közvetítettek; a koldusok a jótékonykodás körforgásában töltöttek be közvetítő szerepet; a kocsmárosok pedig az információátadás és a vendéglátás közvetítői voltak. Bíró: i. m. 37–45. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

történhet, hanem ölthet szervezett formát is – ahogyan a második világháború előtt és alatt a kollektív bünbakként megjelölt népcsoport üldözése és megbélyegzése, majd koncentrációs táborokba deportálása történt. E helyütt a megbélyegzés folyamata kiküszöbölhetetlen ösztársadalmi jelenségként, egyfajta nemzeti önvédelmi funkcióként kerül értékelésre, melyben az ítélező maga nem személyében, nem csoporttagként, hanem mint maga a „felsőbbrendű, árja” populáció jelenik meg és ítélezik, eszközül hívva a kiközösítést, a bélyeget eszméinek igazolásaként.¹⁵ A folyamat kritériumai közé tartozik a többségtől eltérő magatartás kialakulásának elsődleges közege, a különböző társadalmi csoportok és a társadalmi működésüket, érvényesülésüket meghatározó csoportközi viszonyok kialakulása. A csoportközi interakciók jelenléte az előítéletesség felszínre törésének legfontosabb mozzanata: az érzelmi síkon kialakuló, vagyis előzetes megismerés nélküli, pusztán benyomások alapján szerveződő ítélethozatalt a csoport vagy a csoporthoz tartozó egyén tulajdonságaira és társadalmi státuszára vonatkozóan.¹⁶

A következő részben a dolgozat azokat a stigma-elméleteket mutatja be a teljesség igénye nélkül, melyek a fogalom több szempontú bemutatásával bővítették a stigmatizációról alkotott elméleti okfejtéseket.

A STIGMA-ELMÉLETEK

Több klasszikus teóriában is felbukkan a megkülönböztetettek csoportjának megjelölése, de eltérő tartalommal. Durkheim emelte be a fogalmat a szociológiai terminusok közé a XIX. század utolsó évtizedében. A szociológus a fogalom kialakulását a normák és egyéni célok konfliktusaként határozza meg, mely konfliktusokat valamilyen válság következményeként bekövetkező nagyobb átalakulások okozzák. Így zavar támad magában a normarendszerben, ezek a zavarok nevezhetők anómiáknak (társadalmi rendellenességek). Az anómiák következtében kerül felszínre a társadalom alapvető működési és védekezési funkciója a tőlük eltérővel szemben, vagyis a megbélyegzés, mely egy önigazoló mechanizmus eredménye.¹⁷

Erving Goffman tovább fejlesztette a durkheimi gondolatokat, és az ókori görögöktől kölcsönzött stigma terminus köré építi fel a szociális identitásról alkotott elméletét, amely szerint az emberek osztályozzák egymást. Ennek legáltalánosabb módja, amikor testi

¹⁵ Dr. Kerekes Viktória: A társadalmi stigmatizáció vizsgálata a fiatalkorúak delikvenciája tekintetében. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2011. 407–408. o.
http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_29_2_2011/ISSN_0866-6032_tomus_29_2_2011_405-419.pdf (2016. 10. 26.)

¹⁶ Turner, Victor: Chapter III. Variations on a theme of liminality. In: Moore – Mayerhoff (Ed.): *Secular Ritual*. Van Gorcum and Comp., Amsterdam, 1977. 36–40. o.
<https://books.google.hu/books?id=78gecnM8SKgC&pg=PA36&lpg=PA36&dq=Turner,+Victor:+Variation+on+a+theme+of+liminality&source=bl&ots=JwbwOmOhqW&sig=3Y2rnNEVaTSPZHHWiF8plFtsYYq&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiiho7DrPPAhWqJsAKHWfeDDYQ6AEIIDAB#v=onepage&q=Turner%2C%20Victor%3A%20Variations%20on%20a%20theme%20of%20liminality&f=false>
(2016. 10. 24.)

¹⁷ Durkheim, Émil: *Az öngyilkosság*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 229. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

jegyek alapján teszik mindezt. Ez az osztályozás azonban nem objektív kritériumok alapján történik. A szociológus szakember hangsúlyozta, hogy a stigma eredeti értelmében korábban is testi jel volt, tehát látható bélyeg, amelynek funkciója az, hogy viselőjének erkölcsi státusáról mondjon el valami, a társadalom értelmezésében kedvezőtlen dolgot, ezáltal – mintegy rituálisan beszennyezve annak viselőjét – hirdeti, hogy személye kerülendő. A stigma jelentésváltozásának lényege, hogy a valódi testi jel helyett hangsúlyosabb lett a metaforikus réteg, vagyis mai szóhasználatban a stigma inkább magát a szégyent, mintsem annak látható testi bizonyítékait jelenti. A stigma tehát Goffman definíciója szerint a „nem kívánatos eltérés jele”. A stigma szó szociálpszichológiai tartalmát az idézet szerzője úgy határozta meg, hogy jobbra olyan személyi sajátosságok, jellemvonások megnevezésére szolgál, melyek a társadalom szinte minden pontján diszkreditáló erejűek. A későbbi évtizedekben Goffman társadalmi síkra helyezte a fogalmat, és mint társadalmi reakcióról beszél, amely rontja a „normális” identitást.¹⁸

A szociológus a stigmákat három típusba sorolja témájuk alapján. A testi, a jellembeli és a származási stigmák azonban ritkán jelennek meg önmagukban. Látszólag nagyon különböző tartalommal rendelkeznek, a típusok nem vegytiszták, mégis könnyen összemósódhatnak. (Például a származási stigmák mellé könnyen jellembeliek is kapcsolódhatnak). A stigmák segítségével a társadalomban könnyebben megy a kategóriák alkotása és a címkézés. A stigma értelmezéséhez szorosan kapcsolódik az előítélet és a sztereotípa.¹⁹

Kerekes Viktória fedi fel azt a következtetését, hogy a szerepelvárásokat (anticipációkat) a társadalom önmaga határozza meg s ágyazza a legalitás talaján normába. Ez a folyamat nagyrészt tudatlanul megy végbe, és csak egy akut szituációt okoz. Amennyiben egy magatartás evidensen elkülönül a normatív elvárástól, s ezzel kiesik a kulturális standard (állandó) köréből, azonnal egyfajta stigmává alakul át, mely ellentmondást idéz elő az aktuális és az elvárt társadalmi identitás között. A szerző példaként a homoszexualitásra, mint a többségi társadalom standard köréből kieső, szokatlan jelenségre, nem mindennapi identitására utal.²⁰

Nagy Péter doktori disszertációjában tovább fűzi az előző okfejtést, melyben az előítélet és sztereotípa kapcsán rámutat egy jellemző folyamatra. Amikor az idegen egyén egy új közösségbe kerül, akkor azok általában megpróbálnak információt szerezni róla, ennek eredménye egy sajátos benyomás kialakulása. Az idegenekkel szemben az emberek először bizonyos követelményeket támasztanak, azután ezeket a követelményeket normatív elvárásokká alakítják, ezáltal megteremtik az idegen „képletes szociális identitását”, amelyet összevetnek az idegen „tényleges szociális identitásával”. Az így kialakult kép a bélyeg, mely a tényleges és a képletes identitás közötti hézagból, különbségből keletkezik.²¹

¹⁸ Goffman, Erving: Stigma és szociális identitás. In: Erős Ferenc (szerk.): Megismerés, előítélet, identitás. Wesley János Lelkészképző Főiskola. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1998. 263. o.

¹⁹ Rády: i. m. 180. o.

²⁰ Dr. Kerekes: i. m. 408–409. o.

²¹ Nagy Péter: A virtuális térben élő fogyasztó. Identitás és fogyasztás a Second Life világában. PhD értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2013. 23. o.

Amennyiben ezek a személyről alkotott tulajdonságok megjelennek a szociális térben, illetve szerepkészletükben a címke, az elsöprő erejű lesz, és kioltja a többi jellemző hatását. Problémává akkor válnak, ha a tényleges normarendszernek nem felelnek meg a kategóriák, ha a valódi szociális identitást nem fedik le – állítja a Major és O'Brien szerzőpáros.²²

A brit szociálpszichológus, Henry Tajfel a stigmatizáció kapcsán a csoportközi különbségek önkényes jellegét hangsúlyozza. A brit kutató véleménye, hogy a csoporthoz tartozás pozitív önértékesítési és önértékelési lehetőségeket nyújt a tagok számára. Ezek szerint az azonosulások szociális térben keletkező, állandóan változó megnyilvánulások.²³ A domináns társadalmi csoportok hatalmi szimbólumainak megkérdőjelezhetővé válása a többség számára – legalábbis a hozzászokás és megfelelő tolerancia kialakulásának periódusában – súlyos feszültségforrásként jelenhet meg. Ennek ellenhatásaként általában megjelenik a hárítás vagy a többségi társadalom identitásának öngazolásaként a címkével való ellátás.²⁴

A mai társadalomtudományokban egyre gyakrabban vitatott témaként találkozhatunk a megbélyegzés mechanizmusának folyamatával és társadalomformáló szerepével.

A CÍMKÉZÉS-ELMÉLET, MINT AZ ÖNIGAZOLÁS EGYIK FORMÁJA

A hamis sztereotípiák, előítéletek, megbélyegzési mechanizmusok működésének sajátosságait az úgynevezett címkézés-elmélet tette vizsgálat tárgyává, melynek előzményei a nemzetközi kutatásokban 1922-re nyúlnak vissza.²⁵ A megbélyegzési mechanizmusok feltárása során az alapvetést többek között a klasszikus szerző, Howard Becker fektette le:

„Maguk a társadalmi csoportok okozzák a devianciát azzal, hogy olyan szabályokat hoznak, amelyeknek megsértése deviancia”, és azzal, hogy ezeket a szabályokat meghatározott személyekre vonatkoztatják, így azokat kívülállónak minősítik, a „vétkesre” (cso-

http://phd.lib.uni-corvinus.hu/796/1/Nagy_Peter.pdf (2016. 10. 21.)

²² Major, B., O' Brien: The Social Psychology of Stigma. Annual Review of Psychology, 6. (2005/1). 393–401. o.

²³ Csabai Márton – Erős Ferenc: A tömegtest betegségei. In: Erős F.(szerk.): Testhatárok és én- határok. Az identitás változó keretei. Jó Szöveg Műhely Kiadó, Budapest, 2000. 93–126. o.

²⁴ Póczik Szilveszter: Nemzetközi migráció, kisebbségek, társadalmi kockázatok és megoldások. Polgári Szemle, 2015/11. 4–6. o.

²⁵ Az címkézés-elmélet a társadalmi interakciók elméletének egyik leágazása. Előzményei: Cooley, Charles Horton: Human Nature and the Social Order. Schocken, New York. (eredetileg 1922); Lemert, Edwin: Social pathology: Systematic approaches to the study of sociopathic behavior. Becker, Howard, New York, 1951); Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance. The Free Press, New York, 1963; Cremer-Schäfer, Helga – Steinert, Heinz: Straflust und Repression. Zur Kritik der populistischen Kriminologie. Westfälisches Dampfboot. Münster, 1998; Goffman, Erving: Stigma: über Techniken der Bewältigung beschädigter Identität. Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 2003.

http://www.polgariszemle.hu/?view=v_article&ID=147&page=2 (2016. 10. 29.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

portra) bizonyos szabályokat ruháznak, és vele szemben szankciókat alkalmaznak, egyidejűleg a saját normáitól eltérő, esetleg sértő címkével ruházzák fel őket.²⁶

Póczik Szilveszter a „Nemzetközi migráció, kisebbségek, társadalmi kockázatok és megoldások” című értekezésében rámutat arra, hogy az etnikulturális kisebbségek megjelenése adott esetben a befogadó társadalom kulturális dominanciáját fenyegetheti. A társadalmi többség a történelmileg kialakult kulturális értékrendjének változását rendszerint fenyegetésként éli meg, hiszen a dominancia és alárendeltség viszonyrendszere ezeken keresztül folyamatosan és kézzelfoghatóan manifesztálódik. A társadalom kulturális szétforgácsolódása, polikulturális képletek kialakulása, a kisebbségek arányszámának növekedése, erőpozíciójuk javulása súlyos feszültségforrásként jelenhet meg. Ellenhatásaként vagy védelmi mechanizmusként, a többségi társadalom identitásának öngazolásaként a címkével való ellátás nyújt elégtételt.²⁷

A címkézés elméleti alapját az jelenti, hogy a „bélyeggel” ellátás nem más, mint az idegenek faji vagy etnikai jellegeinél fogva alsóbbrendűként való megkülönböztetése, ebből eredeztetve, még több negatív tulajdonsággal való ellátása. A többségi társadalom történelmileg kialakult kulturális sajátosságainak, értékrendjeinek megváltoztatásával fenyegető csoportot az értékmotivált módon viselkedő többség mindig nagyobb kockázatként kezel, mint a többség számára kevésbé átlátható gazdasági kockázatokat – állítja Póczik Szilveszter. A társadalom címkézés általi kulturális szétforgácsolódása, ezáltal multikulturális, ösztársadalmi vagy regionális társadalmi képletek kialakulása a többség által értéknek tartott unikulturalizmus helyett, legalábbis identitásproblémákhoz és konfliktusokhoz vezethet. A kutató emellett azonban felhívja a figyelmet arra a tényre, mely szerint „az ezzel kapcsolatos statisztikai adatok mindig többszörös ellenőrzésre szorulnak. A nemzet- és közbiztonság védelmére hivatott szervezetek bizonyos esetekben az etnikulturális csoportokkal összefüggő biztonsági veszélyekre hivatkozva növelik ellenőrzési lehetőségeiket az általános emberi és az állampolgári jogok rovására, ezért közvetve érdekeltnek lehetnek a megbélyegzési mechanizmusok fennmaradásában”.²⁸

A MEGBÉLYEGZÉS ÉS AZ ELŐÍTÉLETEK KAPCSOLATA A SZOCIALIZÁLÓDÁSBAN

A társadalom interakciós folyamataiban számtalan bélyeggel való ellátással, (ha úgy vesszük, többnyire íratlan szabályok alapján kollektíven kirótt ítéletsémával) találkozunk, mely gyakran csak egyetlen, de annál súlyosabb jelentés tartalmú szó. Nyelvi rövidege ellenére nagyon hatásos, elsősorban az érzelmi tényezői miatt.²⁹ Egy embercsoport sajátosságai-

²⁶ Becker Howard: A kívülállók. Tanulmányok a deviancia szociológiai problémaköréből. In: Andorka – Buda – Cseh – Szombathy (szerk.): A deviáns viselkedés szociológiája. Gondolat, Budapest, 1974. 89–103. o.

²⁷ Póczik: i. m. 4. o.

²⁸ Uo. 5–6. o.

²⁹ Goffman, Erving: Stigma és szociális identitás. In: Lincoln Ryave – James N. Schenkein (szerk.): Stigma, idegen, járás. Budapest, 2008.

<http://szteszoc.portal.hu/gindex.php?pg=25379358&nid=4086677> (2016. 10. 21.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

nak szavak általi megítélése, vagyis a címkével való felruházás általános jelenség, mely nagymértékben függ a társadalom identitásnormáinak egyén általi elfogadásától az egyéni szocializálódás során. Azonban mindig lesznek olyan egyének, akik ugyan magukévá tennék ezeket a normákat a szocializálódásuk során, azonban megfelelni képtelenek nekik, ezáltal megkapják a „bélyegüket”.

Nancy Cantor és Walter Mischel amerikai szociálpszichológusok állítását a magyar nyelvész-kutató, Heltai Pál, a Pannon Egyetem docense idézi tanulmányában. Az amerikai kutatópáros szerint természetes, hogy az ember a társait, illetve emberi csoportokat is igyekszik kategorizálni, típusokba sorolni, ennek a folyamatnak a háttérben az áll, hogy a címkézés kezdeményezője ezzel saját bizonytalanságát igyekszik áthidalni, a külvilágban való eligazodását segíteni.³⁰

Végh József a „Szégyenbélyegek” című publikációjában arról érvel, hogy sok stigmát egyáltalán nem megbélyegzésnek szántak. A fogalom tényszerű megállapítást, netán egyenesen pozitív értéket jelölhetett abban a közösségi térben, amelyikben szocializálódunk, és csak egy másik környezetben vált stigmává. Gyakran épp a minősítő közösséggel szembeni cselekvés lesz az, ami a címkét stigmába fordítja. A címkézett személy eltérő tulajdonságai ismeretében a többség a szocializálódás folyamatában kialakult értékek szerint dönti el az elfogadást vagy az elutasítást. E folyamat beállítódása az egyén adott közegben való szocializálódásától függ. A szocializálódás folyamatában már fiatalon elsajátítjuk, hogy egy csoport valamennyi tagját hasonló vagy a miénktől eltérő jellemvonások alapján szemléljük.³¹

KORUNK „MÁSSÁGÁNAK” ÚJ ASPEKTUSAI

A modern ember érzésvilágával, személyi kapcsolatformáival, magatartásával kapcsolatban gyakran kerül szóba a „mátság”, az idegenség mibenléte, amely napjainkban például a nemzetközi népvándorlással, következésképpen a bevándorlókkal kapcsolatos élmények megélése esetében a közbeszéd mindennapos tárgyává avanszált. Az idegen országból érkező nagyszámú és különböző identitású, kultúrájú, etnikumú bevándorló Európába özönlése okán több magyar migrációkutató egyöntetűen hasonló megállapításra jutott, melyet a „Nemzetközi migráció – nemzetközi kockázatok” című közös tanulmányukban publikáltak.³²

³⁰ Heltai Pál: Szellemes franciák. pontos németek. In: Dróth Júlia (szerk.): Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok. Szent István Egyetem, Gödöllő, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2003. 7–15. o. <http://nyelvikozpont.szie.hu/sites/default/files/files/Szaknyelv%20%C3%A9s%20szakford%C3%ADt%C3%A1s%202003.pdf> (2016. 10. 30.)

³¹ Végh József: Szégyenbélyegek. Folyamatábrák a stigmatizációról a börtön szégyenbélyegétől a szégyenbélyeg börtönéig. Szeged, 1997. 44. o.

³² Dunavölgyi Szilveszter – Fehér Lenke – Jagusztin Tamás – Póczik Szilveszter: Nemzetközi migráció – nemzetközi kockázatok. Magyar Tudomány, 2008/9.1095–1107. o. <http://www.matud.iif.hu/08sze/07.html> (2016. 09. 25.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Kifejtették, hogy a befogadó társadalom célkeresztjében álló etnikai kisebbségi csoportok kulturális másságának hangsúlyozása egymást erősítő folyamatokból ered. Egyfelől maga a befogadó társadalom bevándorlókhoz való hozzáállása megváltozott, ami generáló erővel bír, hogy a kisebbségek saját kulturális csoportokba szerveződjenek, mivel nehezükre esett az integrálódás egy olyan környezetben, amely ellenségesen viszonyul hozzájuk. Másfelől éppen, hogy e társadalmi-kulturális szerveződések zártsága még jobban hozzájárult a velük szembeni idegenkedéshez és az előítéletesség kialakulásához.³³ Az egymást generáló hatások a humán tőke esetében mindegyik csoportnak erősítést, azaz saját kohéziós erőttámogatást jelenthetnek, ugyanakkor ennek folyamán a feltételezése sem merülhet fel a kulturális zártság lazításának. Az egymásnak feszülésben komoly biztonsági kockázat rejlik.

A „mátság” kulturális kontextusa kategóriákat gyárt, állítják Etienne Balibar és Pierre-André Taguieff francia filozófusok. Az új idegenségről szóló diskurzusok egyrészt azon alapulnak, hogy felállítható a kultúrák hierarchiája, másrészt pedig, hogy egyes kultúrák, szokások, hagyományok nem férhetnek meg egymás mellett. Ők érveltek elsőként amellett, hogy létezik az idegenektől való félelem új formája, amely már nem a hierarchiához kötött alá fölé rendelésre támaszkodik, hanem a kultúrák közötti diverzitásra, különbségre. Balibar olvasata rávilágít arra, hogy a kisebbségi kultúrák „mátságát” az asszimiláció segítségével csökkentő egységesítő törekvések beleolvadtak az integrációs politikai célkitűzésekbe, melyek bár elismerik a különböző kulturális csoportok meglétét, ezeket belül homogéneknek tekintik.

A két szerző arra a következtetésre jutott, hogy az új, kulturális megalapozottságú ellenségesség nem vesz tudomást a történelmi bizonyítékokról, melyek rámutatnak arra, hogy mennyire nem új és nem meglepő a napjainkban világszerte tetten érhető folyamat.

Taguieff mutatott rá, hogy míg a rasszizmus-ellenességet gazdasági magyarázatok uralják, az idegen iránti ellenségesség ezen elképzelések forrásából, a kulturális, s nem a biológiai mátság képzetéből merít. Felveti, hogy a megkülönböztettség három ponton nyugszik: a „faj” képzetének érvénytelenségén, a kulturális mátság központi szerepén és az összes kultúra egyenlő státusán. Ezen paradigmaváltás azért volt hasznos, mert rávilágított, hogy nem csak egyetlen féle idegenellenesség létezik, hanem megnyilvánulási formáit tekintve több testet is ölthet.³⁴

Ezeknek a struktúrájukban megváltozott fogalmaknak a gyakorlatban való megjelenése felismerhető a nemzetközi vándorlás jelenleg érintett célországaiban, jellegükben új folya-

³³ Póczik Szilveszter: A nemzetközi migráció tendenciái a 20. és 21. században elméleti és történelmi nézőpontból. In: Póczik Szilveszter – Dunavölgyi Szilveszter (szerk.): Nemzetközi migráció– nemzetközi kockázatok. HVGORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008. 31–39. o.

³⁴ Balibar, Etienne – Taguieff Pierre Andre: Zum Rassizmus ohne „Rassen”. In: Ina Kerner: Differenzen und Macht. Campus Verlag Frankfurt/Neu York, 2009. 136–140. o. https://books.google.hu/books?id=7zcxe8lqsT8C&pg=PA133&dq=Etienne+Balibar+%C3%A9s+Pierre-Andr%C3%A9+hi=en&sa=X&ved=0ahUKEwj5xquHhe_RAhXM6xQKHxO9Dj8Q6AEIJDAA#v=onepage&q=Etienne%20Balibar%20%C3%A9s%20Pierre-Andr%C3%A9&f=false (2017. 01. 31.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

matokat generálva. A megváltozott jelentéstartalom eredményeként korunkban az új formákban megjelenő, a többségi társadalom számára nem kívánatos idegen állampolgárság által ölthet testet vagy az idegenek vízumkényszerrel való megkülönböztetésében is jelentkezhet.

AZ ÖNSTIGMATIZÁCIÓ, MINT A TÁRSADALMI KOHÉZIÓT ERŐSÍTŐ FOLYAMAT

A szerzett stigmák körében ezen túlmenően célszerű különbséget tenni a társadalmi környezet által létrehozottak, illetőleg az önstigmatizáció között. Míg az előbbiek csoportja szembeállítható a domináns kultúrával és a nemritkán kegyetlen „normálisak” értékrendjével, az utóbbi szolgálhatja mind a csoport, mind pedig az önazonosság-tudat kialakítását, erősítését, vagyis lehet a társadalmi töke kohézióját elősegítő tényező is.

Önstigmatizáció alatt ebben az esetben az egyén (de jelen kontextusban inkább csoporttag) saját elhatározásán alapuló, meghatározott, saját kulturális társadalmán belül elérni kívánt, célzattal bíró tevékenységét kell érteni.³⁵

Erős Ferenc tanulmányában rámutat e cselekmények magyarázatára, melyek nem mások, mint a közösségi céllal való azonosulási akarat, valamint az interiorizáció (a közösség által tolerált viselkedési norma) elsajátításának a törekvése. Az azonosulás esetében a csoporttag lojalitása mélyen gyökerezik, ebben az esetben azért tesz magáévá az érintett bizonyos viselkedést, mert ez kielégítő önmeghatározó viszonyt jelent a csoporttal. Az egyénnek ahhoz, hogy fenntartsa csoporttagként való önmeghatározását, általában bizonyos konkrét előírások szerint kell kialakítani a viselkedését, valamint ki kell elégítenie a csoport elvárásait. Ez a típus eléggé meghatározó tagja lesz a csoportnak az önstigmatizáció kontextusában.³⁶

Egy többségi kultúra sorsát nagymértékben befolyásolja a társadalmi reakciók természete és az, hogy résztvevői életében mennyire játszik központi szerepet a saját kultúrával való azonosulás, az iránta tanúsított lojalitás.³⁷ A nyugati kultúrkört képviselő csoportokban különböző valószínűséggel és intenzitással megjelenő „önstigmák”, mint például a nyugati ember fölénye a keletivel szemben, az európai identitástudat, a hasonló vallás a szubkultúra csoportján belül egyfajta familiáris légkör, összetartozás-tudat és szereprendezés kialakításához járulnak hozzá. Itt utalhatunk vissza a humán szegmens biztonságának kérdésére, mivel ezek a szubkulturális szerepfunkciók tulajdonképpen megteremtik az egymáshoz tartozás, egymással törődés látszatát, erősítve a csoport összetartó erejét a közös „veszély” ellen. Az egymáshoz tartozás, a „hasonszőrűség” egy vélt vagy valós veszély ellen biztonságot jelenthet. Sarkalatos pontot itt azok a cselekedetek, például a közös cél eléré-

³⁵ Dr. Kerekes Viktória: A társadalmi stigmatizáció vizsgálata a fiatalok delikvenciája tekintetében. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXIX/2. 2011. 413–414. o.

http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_29_2_2011/ISSN_0866-6032_tomus_29_2_2011_405-419.pdf (2016. 11. 01.)

³⁶ Erős Ferenc: *Megismerés, előítélet, identitás*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1998. 28. o.

³⁷ Dr. Kerekes: i. m. 416. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

se érdekében történt összefogás képezhetnek, amelyekkel a populáció tagjai saját és csoportjuk biztonságát őrzik (domináns akarat megjelenése a médiában, vagy egyező közösségi akarat, mely kedvező esetben a többségi kultúra társadalmának legálisan megrendezett rendezvényein vagy békés összejövetel formájában képeződik le). Vagyis a többségi társadalom intézményrendszerei révén védelmezheti saját, az önstigmatizáció által meghatározott önazonosság-tudatának felépítményét, és adhat a humán szektorban egy erős összetartozás érzést. Kovács Mónika e folyamat sajátosságaira utal az in-group orientáción keresztül, mely a különösen erős összetartozás-érzés generalója.³⁸

Végh József a haszonelvűség szempontjából elemzi az önstigmatizáció sajátos formáját. Véleménye szerint a közösség számára sokszorosan megtérülő beruházás is lehet az önnön megbélyegzés. Az „önstigmázás” stabilizálhatja is a domináns kultúra struktúráját és biztonságát azzal, hogy homogénné teszi a közösséget egy adott problémához viszonyulás tekintetében. Ilyenkor egy stigma mégsem csak kirekeszt az adott közösségből, hanem viselése útján egyenesen belefoglal – állítja a kutató. A populáció tagjai egyrésztől különböző erőfeszítés nélkül magukévá teszik a csoport által képviselt közvéleményt, a közösség pedig nagyobb erőfeszítés nélkül fel tud mutatni egy masszív, adott esetben döntő, egységes akaratot, mely biztosítani hivatott a humán szektorális biztonságot. Ennek fényében az „önstigmatizált” már nem veszélyezteti, hanem inkább stabilizálja a struktúráját, cserében pedig részesülhet egy jól működő közösség biztonsága kínálta előnyökből.³⁹

ÖSSZEGZÉS

A más identitás, etnikum, kultúra, szokásjog kollektív megkülönböztetése, a „mátság „bélyegével” való felcímkézése napjainkban erős aktualitással bír. A legújabb elméletek a „mátság” új értelmezése során visszanyúlnak a múlthoz, és behelyezik azt a történelmi változások kontextusába. A stigmatizációs folyamatok kutatása során világossá vált, hogy a társadalmi viszonyok meghatározó módon nyomják rá bélyegüket az egyén és csoportok különböző cselekvéseinek a jellegére, tartalmára, irányára, melynek modernkori és megváltozott értelmezése és a rendszerbe foglalása megkívánja a tudományköziség (interdiszciplinaritás) eredményeinek és kölcsönhatásainak ismeretét is.

Egy idegen kulturális közösség sorsát a tanulmányban ismertetettek alapján tehát igen nagymértékben befolyásolja a befogadó társadalom reakcióinak természete, a formális és informális szankciók ereje, és az, hogy mennyire játszik központi szerepet az egymás identitásával, kultúrájával való kölcsönös azonosulás, az iránta tanúsított lojalitás. Ettől függően

³⁸ In-group orientáció: A másik csoport leértékelése sztereotípiák és előítéletek, valamint a diszkrimináció és a kirekesztés a többségi csoport részéről a saját csoport dominanciájának fenntartása érdekében. Kovács Mónika: AZ előítéletek okai és mérséklésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Interkulturális Pszichológiai és Pedagógiai Központ. Alkalmazott pszichológia. XII. (2010/1–2). 9. o. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2015/07/APA_2010_1_2_KOVACS.pdf (2016. 12. 12.)

³⁹ Végh: i. m. 48–49. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

jöhet létre az idegennek bélyegzett csoport helye a többségi társadalom általi befogadása vagy a megbélyegzése.

A stigma elméleteinek feltárása fényében kiderült, hogy ha egy domináns kultúrán belüli stigmatizáció a társadalmi kontroll jegyében jön létre, tagjai ellenségesen viselkednek a kultúrán kívüli szabályrendszer iránt, ugyanakkor saját csoportosulásukon belül ez nagyfokú összetartó erőnek bizonyul. A közös stigmák pedig, melyekkel saját önnön magukat látták el az egymáshoz hasonlóságot vállalva, a megteremtői lehetnek az új, saját csoportbeli hagyományoknak. Ugyanakkor az idegenek „mássága” fokozott biztonsági kockázatot is jelenthet, etnikumukkal, szokásaikkal, vallásukkal szemben egy kiközösítési folyamatot generálva, vagy esetleg erőszakos megmozdulásokat indítva. Ugyanez a folyamat mehet végbe az idegen kultúrák csoportjainak berkeiben az őshonos populáció szokásait, társadalmát elfogadva vagy elutasítva.

A bevándorlás-befogadás folyamatának történelmi következménye előre nem látható, nagyban függ mindkét fél kompetenciáitól, valamint a nemzetközi politikai helyzet rugalmasságától. A folyamat hatásai a hazai társadalmi történésekben biztosan leképeződnek, nem hagyva érintetlenül a társadalom komponenseit sem, beleértve a humán szektorális biztonságot is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Allport, W.Gordon: Az előítélet. Ford. Csepeli György. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 202–215. o.
2. Balibar, Etienne – Taguieff Pierre Andre: Zum Rassizmus ohne „Rassen”. In: Ina Kerner: *Differenzen und Macht*. Campus Verlag, Frankfurt/Neu York, 2009. 136–140. o. https://books.google.hu/books?id=7zcxe8lqsT8C&pg=PA133&dq=Etienne+Balibar+%C3%A9s+Pierre-Andr%C3%A9&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwj5xquHhe_RAhXM6xQKHxO9Dj8Q6AEIJDA#v=onepage&q=Etienne%20Balibar%20%C3%A9s%20Pierre-Andr%C3%A9&f=false (2017. 01. 31.)
3. Bakosné Ósz Katalin: A gyermekek magánjogi jogviszonyainak szabályozása a 19. századtól napjainkig. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2013. 9–11. o. http://phd.lib.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_14478_section_6789.pdf (2016. 10. 24.)
4. Becker, Howard: A kívülállók. Tanulmányok a deviancia szociológiai problémaköréből. In: Andorka – Buda – Cseh – Szombathy (szerk.): *A deviáns viselkedés szociológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1974. 80–113. o.
5. Braudel, Bernard: *History and the social sciences: „The Longue Dureé”*. In: *On History*. University of Chicago Press, Chicago, 1981. 25–54. o.
6. Csabai Márton – Erős Ferenc: A tömegtest betegségei. In: Erős Ferenc (szerk.): *Testhatárok és én határok. Az identitás változó keretei*. Jó Szöveg Műhely Kiadó, Budapest, 2000. 93–126. o.
7. Dr. Kerekes Viktória: A társadalmi stigmatizáció vizsgálata a fiatalok delinkvenciája tekintetében. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2011. 407–408. o.

- http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_29_2_2011/ISSN_0866-6032_tomus_29_2_2011_405-419.pdf (2016. 10. 26.)
8. Dunavölgyi Szilveszter – Fehér Lenke – Jagusztin Tamás – Póczik Szilveszter: Nemzetközi migráció, nemzetközi kockázatok. Magyar Tudomány, 2008/9.1095–1107. o.
<http://www.matud.iif.hu/08sze/07.html> (2016. 09. 25.)
  9. Durkheim, Émil: Az öngyilkosság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 229. o.
  10. Erős Ferenc: Megismerés, előítélet, identitás. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1998. 28. o.
  11. Goffmann, Erving: Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. Prentice Hall, 1963. In: Rády Eszter: „Seb- és munkahelyek” Rövid tanulmány a női stigmák dinamikájáról a munka világában. Metszetek. 3. (2014/2). 1. o.
http://metszetek.unideb.hu/files/201402_12_rady_eszter.pdf (2016. 10. 28.)
  12. Goffman, Erving: Stigma: über Techniken der Bewältigung beschädigter Identität. Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 2003. http://www.polgariszemle.hu/?view=v_article&ID=147&page=2 (2016. 10. 29.)
  13. Goffman, Erving: Stigma és szociális identitás. In. Erős Ferenc (szerk.): Megismerés, előítélet, identitás. Wesley János Lelkészképző Főiskola. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1998. 263. o.
  14. Kovács Mónika (2010): AZ előítéletek okai és mérséklésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Interkulturális Pszichológiai és Pedagógiai Központ. Alkalmazott pszichológia XII. évfolyam 1–2. szám.9. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2015/07/APA_2010_1_2_KOVACS.pdf (2016.12.12.)
  15. Major, B., O’ Brien: The Social Psychology of Stigma. Annual Review of Psychology, 6. (2005/1). 393–401. o.
  16. Megbélyegzés. Pallas Nagy Lexikona, VIII. kötet. (Szerk. Gerő Lajos.) Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1894. 10. <http://www.kislexikon.hu/megbelyegzes.html> (2016. 10. 24.)
  17. Nagy Péter: A virtuális térben élő fogyasztó. Identitás és fogyasztás a Second Life világában. PhD értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2013. 23. o. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/796/1/Nagy_Peter.pdf (2016. 10. 21.)
  18. Póczik Szilveszter: Nemzetközi migráció, kisebbségek, társadalmi kockázatok és Megoldások. Polgári Szemle, 2015/11. 4–6. o. http://www.polgariszemle.hu/?view=v_article&ID=147&page=2 (2016. 10. 29.)
  19. Póczik Szilveszter: A nemzetközi migráció tendenciái a 20. és 21. században elméleti és történelmi nézőpontból. In: Póczik Szilveszter – Dunavölgyi Szilveszter (szerk.): Nemzetközi migráció–nemzetközi kockázatok. HVGORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2008. 31–39. o.
  20. Rády Eszter: Seb- és munkahelyek. Rövid tanulmány a női stigmák dinamikájáról a munka világában. Metszetek, 2014/2. 180. o.
http://metszetek.unideb.hu/files/201402_12_rady_eszter.pdf (2016. 10. 27.)
  21. Stigma. Tudományos és Köznyelvi Szavak Magyar Értelmező Szótára. <http://meszotar.hu/keres-stigma> (2016. 10. 22.)
  22. Stigma. Idegen Szavak Gyűjteménye. <http://idegen-szavak.hu/stigma> (2016. 10. 24.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

23. Stigma a Nyugat-Európai kultúrában – történelmi kitekintés. Stigma and westend cultura. In: Bíró Judit (szerk és ford.): Deviációk. Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1998. 29–35. o. <http://www.otkenyer.hu/solomon.php> (2016. 10. 24.)
24. Turner, Victor: Chapter III. Variations on a theme of liminality. In: Moore – Mayerhoff (Ed.): Secular Ritual. Van Gorcum and Comp., Amszterdam, 1977. 37–40. o.
<https://books.google.hu/books?id=78gecnM8SKgC&pg=PA36&lpg=PA36&dq=Turner,+Victor:+Variations+on+a+theme+of+liminality&source=bl&ots=JwbwOmOhgW&sig=3Y2mNEVaTSPZHHWf8pIFtsYYg&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiiho7DrPPAhWqJsAKHWfeDDYQ6AEIIDAB#v=onepage&q=Turner%2C%20Victor%3A%20Variations%20on%20a%20theme%20of%20liminality&f=false> (2016. 10. 24.)
25. Végh József: Szégyenbélyegek. Folyamatábrák a stigmatizációról, a börtön szégyenbélyegétől a szégyenbélyeg börtönéig. Szeged, 1997. 44. o. <http://mek.oszk.hu/02000/02049/02049.pdf> (2016. 10. 31.)

NÉMETH GYULA¹**Az „Ilovajszki katlan” kialakulásának történeti áttekintése a harcoló felek szemszögéből****Historical Overview of the Formation of the Battle of Ilovaisk from the Perspective of the Parties Involved****Absztrakt**

Több mint három évvel ezelőtt, 2014. augusztus 10-én kezdődött az azóta világ-hírnévre szert tevő Ilovajszk nevű kisvárosért vívott fegyveres küzdelem. Ilovajszk Donyeck egyik kapuja, fontos vasúti és közlekedési csomópont is, stratégiai körzet. Amennyiben a települést végérvényesen elfoglalják az ukrán erők, abban az esetben a két szakadár fővárost, Donyecket és Luhanszkot elszakítják egymástól, ami a végét jelenthette volna mindkét szakadár köztársaságnak. Ehelyett az önkéntesekből álló felkelő csapatok súlyos vereséget mértek az ukrán hadseregére. Ugyan az ukrán fél szerint a kudarc azért következett be, mert Oroszország nyíltan fegyveresen avatkozott be. Bár kézzel fogható bizonyítékuk nincs, minden fórumon az orosz hadsereg és ukrán fegyveres erők közötti harci cselekményekről tesznek említést, azt tényként közlik. Ezt a felkelők és Oroszország is rendre cáfolja.

A publikáció célja bemutatni azokat a körülményeket és okokat, amelyek oda vezettek, hogy a Szovjetunió felbomlását követően megörökölt, a világ egyik leg-ütőképesebb hadseregének egységeire az Ilovajszkért folytatott fegyveres harcban egy főleg önkéntesekből álló fegyveres alakulat megsemmisítő csapást mérhetett. Célom továbbá, hogy értékeljem a vereség hatását, következményeit az azt követő politikai események vonatkozásában.

Kulcsszavak: Ukrajna, Donyeck, Luhanszk, katlan, katona, harc, Oroszország

Abstract

More than 3 years ago, 10th August 2014 the battle for the little city, Ilovaisk, which since then has become renown worldwide, broke out. Ilovaisk is one of

---

¹ E-mail: NemethGyu@pest.police.hu.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

the gates of Donetsk as well as a very important railway and transport hub, a strategic district. If the ukrainian forces occupy the city irrevocably then the two rebeling capital cities, Donetsk and Lugansk are blocked from each other meaning the end of both republics. Instead a volunteer army did a major defeat on the Ukrainian army. The Ukrainian side argued that the defeat occurred because Russia bluntly interfered with guns. Although they do not have any evidence, every time they mention warfare between the Russian Army and Ukrainian armed forces, they are referred to as facts. This is always denied by both insurgents and Russia.

This publication aims to show the facts and circumstances which led to the situation that after the breakup of the Soviet Union, Ukraine inherited one of the biggest army of the world, and how this army suffered a crushing defeat by volunteer armed forces. I also aim to evaluate the defeat and its consequences for subsequent political events.

Keywords: *Ukraine, Donetsk, Luhansk, cauldron, soldier, battle, Russia*

BEVEZETÉS

Ukrajna a Szovjetunió felbomlása utáni területi és gazdasági osztozkodás abszolút nyerte se lett. Államadósságot, kötelezettségeket nem örökölt, a javakból viszont bőven jutott neki. Oroszország nem lépett fel területi követeléssel Ukrajna irányába, pedig például Szeverodonyeck önálló jogi státusszal rendelkező városi léte, stratégiai helyzete, lakosságának összetétele és történelmi múltja miatt ezt megtehetette volna. E mellett körülbelül tízmillió orosz kisebbség élt az országban, főleg kelet-Ukrajnában, de kisebb próbálkozásoktól eltekintve, az ottani oroszok nem léptek fel sem területi, sem pedig autonómiai követeléssel. Jövőjüket ukrainai orosz kisebbségként képelték el, és évtizedekig úgy is éltek, hittek a békés együttélésben.

Az ukrán politikai elit és főleg a nacionalisták nem értették meg ezt a számukra különösen kedvező helyzetet. Az Európában oly szokatlan mértékű nacionalizmus megakadályozta (jelenleg sem tudnak európai módon viszonyulni a kisebbségekhez, példa erre a most elfogadott nyelvtörvény) őket abban, hogy józan döntéseket hozzanak, ellenségként kezeltek a kisebbségeket, elsősorban az orosz népet, nyelvüket be szeretnék volna tiltani, önrendelkezési és kulturális jogukat pedig csorbítani.²

Ennek a mentalitásnak komoly előzményei vannak. 55 évvel az Ilovajszki események előtt Münchenben meggyilkolták az ukrán nacionalizmus egyik kiemelkedő vezéralakját, Szeptján Bandérát. Sok követője van ma is, ma már „munkásságát” állami szinten is elismerik, mostanra már nemzeti hős vált belőle. Tőle nem állt messze soha a nemzetiségi probléma erőszakos megoldásának gondolata, szerinte egyszerűen likvidálni kell a kisebb-

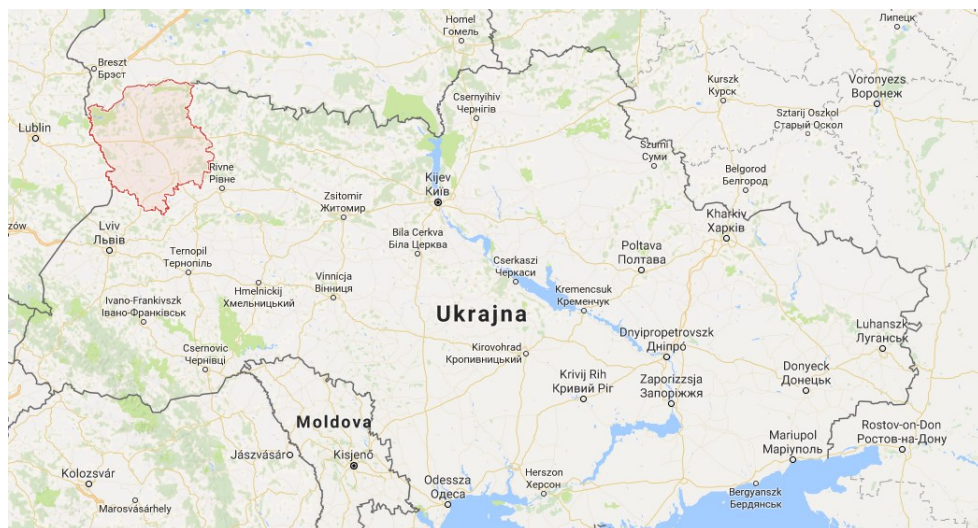
² Разрешение проблем национальных взаимоотношений в русле Концепции общественной безопасности., Szentpétervár, 2012. 69–120. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ségek tagjait. Ukrán nacionalisták, az Ukrán Felkelő Hadsereg (UPA) fegyveresei 1943 és 1945 között mintegy 100 ezer lengyelt mészároltak le Volhíniában, a mai nyugat-ukrajnai Volinyi területen (1. sz. térkép). A náciellenes és szovjetellenes lengyel Honi Hadsereg (AK) partizánjai megtorló akcióiban pedig hozzávetőleg 20 ezer ukrán veszítette életét. Különös kegyetlenséggel gyilkoltak meg ártatlan gyerekeket, nőket, időseket, tetemeiket pedig meggyalázták.³

1. sz. térkép: A Volinyi terület fekvése (Forrás: Google maps)

Ezek a történelmi előzmények, a Majdan téri fegyveres hatalomátvétel, az odesszai Szakszervezetek Székházának, több mint 40 halálos áldozatot követelő felgyújtása, az orosz szeparatizmus felélesztése oda vezetett, hogy a Krím-félsziget elszakadt Ukrajnától és csatlakozott Oroszországhoz, a dél-keleti országrészben pedig polgárháború tört ki, és ennek egyik fő epizódja az Ilovajszkért folyó, több száz, egyes becslések szerint akár több ezer áldozatot követelő fegyveres küzdelem lett.⁴

ILOVAJSZK VÁROS ÉS TÉRSÉGÉNEK BEMUTATÁSA

³ Аргументы и факты: Волынская резня.

http://www.aif.ru/society/history/volynskaya_reznya_geroi_ukrainy_ubivali_polyakov_ot_mala_do_velika

⁴ Павел Дульман: Невероятное и очевидное.

<https://rg.ru/2017/09/19/na-ukraine-opravdannym-sudom-separatistam-prediaivil-novye-obviniia.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A 2. számú térkép alapján jól látszik, hogy Ilovajszk birtoklása stratégiai jelentőséggel bír. Ilovajszk Donyeck várostól, a szakadárak egyik fővárosától 30 km-re dél-keletre helyezkedik el, az Oroszországtól és a Luhanszki Népköztársaságtól egyaránt 50-km távolságra.

2. sz. térkép: A Ilovajszk fekvése Donyeck megyében

(Forrás: <https://im0-tub.ru.yandex.net/?id=84871e1d11ceed23bf938858c32a7306-l&n=13> saját szerkesztéssel kiegészítve)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Stratégiai fekvése mellett gazdasági helyzete is kiemelkedő, mert vasúti csomópont lévén, rajta keresztül folyik (folyt) a térségben megtermelt javak és a kibányászott szén szállítása belföldre, külföldre és a Mariupoli kikötőbe is. Az Ilovajszki vasúti csomópont léptékét jól jelzi, hogy a 16 000 fős lakosság 40%-ának adott munkát annak kiszolgálása a polgárháború kirobbanása előtt. Azonban szerepe 2014 augusztusában értékelődött fel igazán, amikor az ukrán hadsereg és a vele szövetséges Önkéntes Területi Zászlóalj (továbbiakban: ÖTZ) sikeres előrenyomulása miatt szinte utolsó nyitva maradt kapuja maradt Donyecknek. Utóbbit Ilovajszk elfoglalása után az ukránok teljes blokád alá tudták volna vonni. A várostól északra helyezkedik el az az egyetlen főút is, ami összeköti Donyecket Luhanszkkal, így annak elvágása után megszűnt volna az összeköttetés a két főváros között, utánpótlással nem tudták volna egymást segíteni, a két szakadár Népköztársaság helyzete kritikussá válhatott volna.⁵

Mára a város a szakadárak győzelmének szimbólumává vált, mindkét fél egyetért abban, hogy az Ilovajszkért vívott harc a szakadárak győzelmével végződött, az ukrán hadsereg és a velük együtt harcoló számos ÖTZ a katonai veszteségek mellett súlyos erkölcsi vereséget is elszenvedett.

AZ ILOVAJSZKI KATLAN KIALAKULÁSA

Az Ilovajszkért folytatott harci cselekmények óta több mint három év telt el, de a mai napig nehézséget okoz az események pontos rekonstrukciója. Minkét fél átpolitizálta az eseményeket, saját érdemeiket felnagyítják, veszteségeiket pedig jóval kisebbnek mutatják be a valós számoknál. Mielőtt rátérnénk a konkrét harci cselekmények értékelésére, érdemes visszaugrani az időben. Ukrajna megalakulásakor az Egyesült Államok, Kína és Oroszország után a világ negyedik legnagyobb hadserege volt az övék, melynek létszáma meghaladta a 700 000 főt. Ez a hadsereg rendelkezett 14 gépesített lövész-, 4 harckocsi- és három tüzérhadosztállyal, 8 tüzér- és 9 légvédelmi, valamint egy különleges feladatok végrehajtására alkalmas dandárral. Rendelkeztek továbbá 9293 harckocsival, 11 346 páncélozott harcjárművel. Az ukrán légteret három légvédelmi hadsereg (1100 db harci repülőgép), hét harcihelikopter-ezred és önálló légvédelmi tüzérhadsereg védte. Az ukránok nem bizonyultak gondos gazdának. A személyi állományt létszámában és erkölcsileg demoralizálták, a fegyverzeti eszközöket pedig mennyiségében és fejlettségében leamortizálták (1. számú táblázat). Ez a hadsereg áll szemben a főleg önkéntesekből álló szakadár hadsereggel, amelyet részben a zsákmányolt és feltételezhetőleg részben az Oroszország által titokban szállított fegyverzeti eszközökkel szereltek fel. Jól látszik, hogy matematikailag a szakadár Luhanszki és Donyeck-i Népköztársaságoknak nem volt esélyük, és mégis teljesen más végeredmény született (ami azóta többször megismétlődött).⁶

⁵ Алексей Заквасин: кто виноват в сокрушительном поражении Украины в Донбассе.

<https://russian.rt.com/ussr/article/420755-ilovaiskii-kotyol-donbass-ukraina-porazhenie>

⁶ РИА Новости: Иловайский разгром. Как первый "котел" ничему не научил генералов ВСУ.

https://ria.ru/defense_safety/20170810/1500084011.html

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

1. sz. táblázat: Az ukrán haderő jelenlegi létszám és technikai adatai⁷

személyi állomány	204.000
harckocsi	802
páncélozott jármű	2.228
önjáró tüzérségi rendszer	572
100 mm-nél nagyobb tüzérségi rendszer	935
reaktív tüzérségi rendszer	625
harci helikopter	60
harci repülőgép	84
hadihajó	20

Az Ilovajszki katlan kialakulása nem az első tragédia volt az ukrán hadsereg anti-terrorista (továbbiakban: ATO) hadjárata során. 2014. június 12. és 2014. augusztus 08. között Izvarino településnél (Luhanszktól 80 km-re dél-keletre lévő határátkelőhely) már korábban gyűrűbe zártak ukrán egységeket, akik 8-10 km szélességben és 100 km hosszban voltak ellenőrzésük alá a szakadár területek részét képező orosz államhatárt. Egyes források szerint az ukrán haderő létszáma meghaladta a 3000 főt, technikai felszerelése pedig az átlagos katonai fegyverzet mellett az alábbi eszközöket is tartalmazta:

- 50 db harckocsi;
- 200 db BMP;
- 18 db önjáró tarack;
- 50 db grad;
- 30 db aknavető;
- 30 db 82 mm feletti tüzérségi löveg.

A szakadárak támadásai miatt a gyűrűbe zárt ukrán egységek teljes fegyverzete vagy megsemmisült, vagy a felkelők zsákmánya lett. A reguláris hadsereg élőerő veszteségei is óriások voltak, pontos adat nincs (mint minden esetben a hivatalos források titkolják a veszteségeket, a szakadárak pedig jelentősen eltúlozzák azokat), de az áldozatok száma több százra tehető. A katlanból a katonák zöme úgy szabadult ki, hogy fegyvertelenül átlépték az orosz államhatárt, és megadták magukat. Oroszország menedéket biztosított számukra, majd rövid időn belül mindenkit hazaengedett.⁸

⁷ Forrás: <https://www.discred.ru/2017/08/17/vosstavshie-iz-kotlov-kak-ukraina-gotovitsya-k-revanshu-v-donbasse>

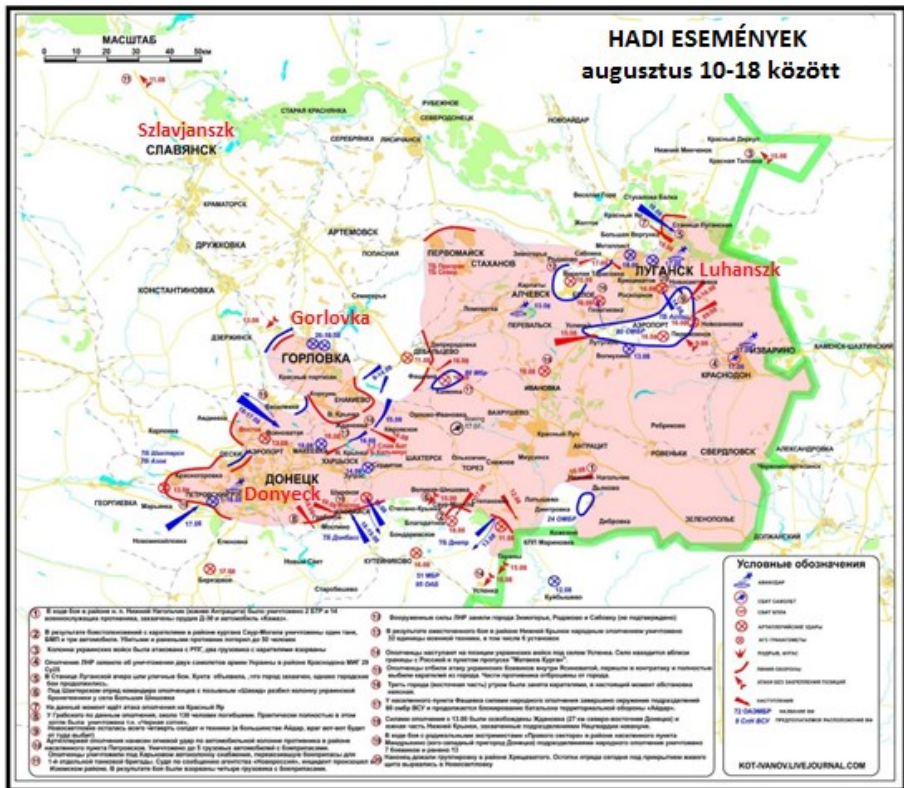
⁸ DISCRED.RU: Восставшие из котлов.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

3. sz. térkép: A 2014. augusztus 10–18. közötti harci cselekmények térképe

(Forrás: <https://im0-tub-ru.yandex.net/?id=f01c8903f483eeeb7fa97c2dbdfcfd9-l&n=13>
saját szerkesztéssel kiegészítve)

A Donbassz önkéntes zászlóalj részt vett a harcokban, ám parancsnokuk Szemjon Szemcencsenko elhagyta a várost augusztus 19-én, azt állítva, hogy megsebesült. A parancsnokságot helyettesére bízta. Sokan ezért őt is gyávaasággal vádolták meg. 2014. augusztus 21-én a harcokba bekapcsolódott a Nemzeti Gárda is, azonban az utánpótlási vonalak és a hátszág biztosításáról senki sem gondoskodott, ami óriási hibának bizonyult. Ekkorra az ukrán kormányerők létszáma elérte a 7000 főt, a szakadérok létszámáról nincs hiteles információ, de az akkori parancsnok (Givi hívónévre hallgatott, és a „Szomali” egységet vezette, akit 2017. február 8-án ismeretlenek hivatalában felrobbantottak) szerint 1000 főnél kevesebben voltak.

A későbbi történéseket a felek másként írják le. Az ukrán katonai vezetés szerint 2014. augusztus 23-án orosz területről nagyszámú és jól felszerelt katonai egységek támadást

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

intéztek az ATO műveletben részt vevő erők ellen, megfordítva az erőviszonyokat, ezáltal a hadműveletek kimenetelét. A szakadár és orosz hírforrások ezt az információt szintén cáfolják. Hamarosan a Donyeck körbezárását előkészítő kormányerők maguk kerültek gyűrűbe. Miközben szorult a hurok az ukrán haderő körül, 2014. augusztus 24-én Kijevben az ukrán Függetlenség napja alkalmából óriási katonai parádét tartottak, felvonultatva rengeteg korszerű haditechnikai eszközt. A katonai műveletekben részt vevő parancsnokok a mai napig nem bocsátották meg a vezetésnek, hogy a harcmező helyett a parádén vonultatták fel a modern fegyverzetet. Még ezen a napon dezertált a Prikarpatyje elnevezésű ÖTZ, felborítva ezáltal a támadó erők pozícióit, aminek következtében Ilovajszk helyett az ukrán haderő egységei kerültek gyűrűbe. Az Önkéntes zászlóalj vezetői azzal védekeztek, hogy orosz reguláris erőkkel kerültek szembe, és a velük való harcra nem álltak készen, felkészületlenek voltak.¹¹

2014. augusztus 24-én és augusztus 25-én teljessé vált a zűrzavar. A tábornoak és a magasabb katonai vezetők elhagyták a harci cselekmények helyszíneit, konkrét feladatot nem határoztak meg alárendeltjeik számára, csak egyetlen parancsot adtak: *mindenáron tartani kell az állásokat*. A közvélemény hamar tudomást szerzett a bajról, az anyák és hozzátartozók követelték a körbezárt egységek kiszabadítását, ám az ukrán felső vezetés tagadta a katlan létét, folyton azt ismételték, hogy urai a helyzetnek, tovább tetézve a már amúgy is óriási bajt. A körbezárt erők segítségére siettek az 51. és 92. gépesített lövészdandár további egységei, valamint a Jobboldali Szektor fegyveres csoportjai. Azonban ezek a megerősítő erők létszámban és technikai felszerelésben kevésnek bizonyulnak a helyzet normalizálásához. Fokozta a zűrzavart az is, hogy a Jobboldali Szektor fegyveresei nem voltak hajlandók alárendelni magukat a közös parancsnokságnak, csak önállóan szándékoztak harcolni, ezáltal gyengítették a hadművelet hatékonyságát. 2014. augusztus 29-én Vlagyimir Putyin közbenjárására a szakadárok felajánlották, hogy folyosót nyitnak az ukrán katonák elvonulásához, egy feltételt azonban szabtak, a teljes felszerelést hátra kellett hagyniuk a kormányerőknek. Az ukrán vezetés nem fogadta el az ajánlatot, arra utasította a körbezárt csapatok ott maradt vezetőit, hogy harccal törjenek ki, nem adhatták meg magukat.¹²

Az ajánlat elutasítása súlyos következményekkel járt. Igaz az áldozatok számáról eltérő adatok láttak napvilágot, de a legoptimistább becslések is sokkolóak. Az ukrán vezérkar 366 halotról tesz jelentést, az ügyészség 459-ről, Szemjon Szemencsenko a Donbassz Önkéntes Zászlóalj parancsnoka több mint 1000 fő halálos áldozatról számol be. Ezen kívül száz főnél is többen tűntek el, és több száz volt a sebesültek száma is. A veszteségek ma is sokkolják az ukrán embereket, érzelemmentesen a témáról a mai napig nem tudnak

¹¹ Александр Сибирцев: Странный парад и просчеты генералов.

<https://strana.ua/articles/rassledovania/87173-ilovajskij-kotel-itohi-rassledovanija-vyzhivshie-bojtsy-obvinajut-heneralitet.html>

¹² Сегодня: "Иловайский котел" три года спустя.

<https://www.segodnya.ua/regions/donetsk/ilovayskiy-kotel-tri-goda-spustya-itogi-rassledovaniy-i-sudy-1047838.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

beszélni. A haditechnikai eszközök zöme megsemmisült (1. számú kép), vagy a szakadárok hadizsákmánya lett.¹³

1. sz. kép: Az egyik megsemmisített harckocsi

(Forrás: [https://encrypted-](https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQkCfNXWT2ADlwH12SWZBV3HcGqBH2xdIbZUBrhfGuS9PZdn_mH)

[tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQkCfNXWT2ADlwH12SWZBV3HcGqBH2xdIbZUBrhfGuS9PZdn_mH](https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQkCfNXWT2ADlwH12SWZBV3HcGqBH2xdIbZUBrhfGuS9PZdn_mH))

Az Ilovajszki csatát a katonai elemzők sok tekintetben fordulópontnak tekintik, úgy vélik, hogy ekkor szerezték meg a szakadárok azon katonai képességeiket (személyi állomány felkészültsége, haditechnikai felszereltség), melyek alkalmassá tették őket arra, hogy felvegyék a harcot az ukrán reguláris és önkéntes haderővel. Ezt támasztja alá a később szintén elhíresült Debalceví csata, ahol az ukrán csapatokat a szakadár erők ismét körbezárták, és jelentős veszteségeket okoztak úgy élő erőben, mint technikai eszközök vonatkozásában.

¹³ Сегодня: "Иловайский котел" три года спустя.

<https://www.segodnya.ua/regions/donetsk/ilovayskiy-kotel-tri-goda-spustya-itogi-rassledovaniy-i-sudy-1047838.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

AZ ILOVAJSZKI CSATA POLITIKAI HATÁSA

Az Ilovajszi vereség súlyosan érintette az ukrán társadalmat, a politikai és katonai felsővezetést, sokkolóan érintett mindenkit, hiszen ilyen mértékű pusztítással még nem találkozott az ország függetlensége elnyerése óta, a második világháború képei pedig már kevesekben élnek. Mivel tömegessé vált a sorozás, ezért a szülők aggódtak gyermekeikért, a feleségek férjeikért. Az emberek számára világossá vált, hogy ebben a polgárháborúban az emberi életet könnyű elveszíteni. Ugyan a híreket cenzúrázták, de legtöbben akkor még hozzáfértek az orosz csatornák híreihez. Megdöbbenve ismerték fel az emberek, hogy mekkora mértékű a pusztítás, és nem anti-terrorista művelet zajlik, hanem polgárháború, ahol mindkét oldalon ukránok halnak meg. A katonai erők parancsnokai azzal szembesültek, hogy a hivatásos, besorozott és önkéntes állomány morálisan összeomlott, a kezdeti sikereket tragikus folytatás követte. Az emberek (elsősorban az anyák) az utcára vonultak, követelték a háború azonnali befejezését. Petro Porosenko megértette, hogy időre van szüksége a hadsereg moráljának visszaállítására, a technikai eszközök beszerzésére, az utánpótlás megszervezésére. Humanitárius okokra, valamint a nemzetközi nyomásra hivatkozva Kijev leállította a harci cselekményeket, és elfogadta a béketárgyalásokra szóló meghívást. Az EBESZ, az ukrán, az orosz fél és a szakadárok képviselői Belorusszia fővárosában, Minszkben 2014. szeptember 5-én aláírták azt a békeszerződést, ami egy rövid időre, 2015. január 16-ig megakadályozta a vérontást. Ez a békeszerződés azóta a Minszk 1 nevet viseli.¹⁴

BEFEJEZÉS

A publikáció megírásakor azt a célt tűztem ki, hogy bemutassam azokat a körülményeket és okokat, amelyek oda vezettek, hogy a Szovjetunió felbomlását követően megörökölt, a világ egyik legütőképesebb ukrán hadserege hogyan jutott el odáig alig több mint 20 év alatt, hogy egy főleg önkéntesekből álló fegyveres alakulat megsemmisítő csapást mérhetett a Donyeck és Luhanszk megyékbe vezényelt reguláris és önkéntes haderőre az Ilovajszkért folytatott fegyveres harcban. Arra a következtetésre jutottam, hogy a kezdeti sikereken felbuzduló parancsnokok később súlyos hibákat követtek el, amit a szakadárok ügyesen kihasználtak, és szinte megsemmisítő csapást mértek az ott tartózkodó kormányerőkre.

Könnyen belátható, hogy ilyen mértékű sikert orosz segítség nélkül nem tudtak volna véghez vinni. Azonban az egyáltalán nem bizonyított, hogy orosz reguláris erők nyíltan beavatkoztak volna a harci cselekményekbe. Ha ez így lett volna, lennének rá bizonyítékok, videófelvételek, megölt vagy hadifogságba esett orosz katonák. Sokkal valószínűbb, hogy orosz katonai tanácsadók segítették a szakadárok tevékenységét, és az is biztosnak

¹⁴ DISCRED.RU: Восставшие из котлов.

<https://www.discired.ru/2017/08/17/vosstavshie-iz-kotlov-kak-ukraina-gotovitsya-k-revanshu-v-donbasse/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

tűnik, hogy a zsákmányolt fegyverek mellé érkezett jelentős számú fegyverzet Oroszországból. A Krím-félszigeten állomásozott az ukrán haderő negyede, a fegyverek egy részét visszaadták, de a legtöbb fegyverzeti eszköz sorsa jelenleg nem ismert. A szakadárok ukrán fegyverzetéhez ebből a készletből is könnyedén hozzájuthattak.

Céлом volt továbbá, hogy értékeljem a vereség hatását, következményeit az azt követő politikai események vonatkozásában. Ez a súlyos vereség rávilágított arra, hogy a hadsereg alkalmatlan komoly hadműveletek végrehajtására, aminek lehetnek szakmai, de morális okai is. A katonák zöme szovjet iskolákban tanult, és testvéreinek tartja, vagy tartotta az ottani lakosságot, ezért nem akartak harcolni. Ezt időben nem ismerte fel az ukrán vezetés, és kénytelen volt a minszki szerződést aláírni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. [1] Разрешение проблем национальных взаимоотношений в русле Концепции общественной безопасности, Oroszország, Szentpétervár 2012
2. [2] Алексей Заквасин: кто виноват в сокрушительном поражении Украины в Донбассе <https://russian.rt.com/ussr/article/420755-ilovaiskii-kotjol-donbass-ukraina-porazhenie>
3. [3] РИА Новости: Иловайский разгром. Как первый "котел" ничему не научил генералов ВСУ
4. https://ria.ru/defense_safety/20170810/1500084011.html
5. [4] Александр Сибирцев: Странный парад и просчеты генералов <https://strana.ua/articles/rassledovania/87173-ilovajskij-kotel-itohi-rassledovanija-vyzhivshie-bojtsy-obvinjajut-heneralitet.html>
6. [5] Цензор.НЕТ: Паника и героизм https://censor.net.ua/video_news/453232/panika_i_geroizm_rasskaz_boyitsa_vyshedshego_iz_ilovayiskogo_kotla_video
7. [6] Сегодня: "Иловайский котел" три года спустя
8. <https://www.segodnya.ua/regions/donetsk/ilovayskiy-kotel-tri-goda-spustya-itogi-rassledovaniy-i-sudy-1047838.html>
9. [7] Украина.ру: Киев обвинил Россию в Иловайском котле <http://ukraina.ru/exclusive/20170814/1019032250.html>
10. [8] Аргументы и факты: Волынская резня http://www.aif.ru/society/history/volynskaya_reznya_geroi_ukrainy_ubivali_polyakov_ot_mala_do_velika
11. [9] DISCRED.RU: Восставшие из котлов
12. <https://www.discred.ru/2017/08/17/vosstavshie-iz-kotlov-kak-ukraina-gotovitsya-k-revanshu-v-donbasse/>
13. [10] Павел Дульман: Невероятное и очевидное
14. <https://rg.ru/2017/09/19/na-ukraine-opravdannym-sudom-separatistam-prediaivili-novyie-obvineniia.html>

15. [13] Az ukrán haderő jelenlegi létszám és technikai adatai
<https://www.discred.ru/2017/08/17/vosstavshie-iz-kotlov-kak-ukraina-gotovitsya-k-revanshu-v-donbasse>
16. [14] A 2014. augusztus 10-18. közötti harci cselekmények térképe, saját szerkesztéssel kiegészítve
17. <https://im0-tub-ru.yandex.net/i?id=f01c8903f483e44b7fa97c2dbfdcf9-l&n=13>
18. https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQkCfNXWT2ADlwH12SWZBV3HcGqBH2xdlbZUBrhfGuS9PZdn_mH

ORBÓK ÁKOS¹**A városok demográfiai változásainak hatása a társadalomra II.²****The Impact of the Cities Demographic Cchange on Society II.****Absztrakt**

A Föld népessége az elmúlt száz évben több mint a hétszerese nőtt, és a folyamat nem állt meg. A teljes népesség több mint a fele már városokban él 2007 óta. A szerző kísérletet tesz arra, hogy bemutassa a népességnövekedés okait a városokra koncentrálva, és, hogy milyen hatással lehet ez a növekedés a városok szerkezetére, társadalmi berendezkedésére.

Kulcsszavak: népességnövekedés, városi társadalom, társadalmi kihívások

Abstract

Earth's population over the past hundred years has increased more than seven times and the process does not. More than half of the entire population has been living in cities since 2007. The author attempts to present the causes of population growth focusing on cities and the possible impact this growth has on the structure and structure of cities.

Keywords: Population growth, urban society, societal challenges

BEVEZETŐ

A tanulmány első felében a városok szerkezeti változásainak társadalmi hatásával foglalkoztam. Folytatásként jelen írásomban a demográfiai változásokat és azok hatásait próbálom megérteni. Az emberiség történelme folyamán mindig is megfigyelhető volt egy lassú, fokozatos – időről időre népességfogyással tarkított – lélekszám-növekedés, melynek

¹ Nemzeti Közzolgálati Egyetem, egyetemi tanársegéd – National University of Public Service, assistant professor, E-mail: orbok.akos@uni-nke.hu ORCID: 0000-0002-1316-2979

² A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiberbiztonsági Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

olyan szűk keresztmetszetek állítottak akadályt, mint az adott technológiai színvonalon, az adott földrajzi környezetben előállítható maximális élelmiszer-mennyiség vagy a technikai színvonalnak megfelelő higiénés, illetve egészségügyi viszonyok. Hosszú ideig – természetesen regionális és kultúrkörök közötti eltérésekkel – létezett egyfajta ciklikusság: az adott térség népessége addig nőtt, amíg meg nem haladta a technológiailag fenntartható szintet. Ez a Föld egész élővilágát jellemző „természetes szelekció” az emberi faj esetében is hatékonyan működött, mindaddig, amíg az emberiség szert nem tett olyan technológiákra, amelyekkel képessé vált átlépni a fentebb már említett korlátozó tényezőknél.³ A népességnövekedés a XIX. sz. végétől kezdve exponenciális emelkedést mutat, amely a városokban koncentrálódik. Ez a folyamat szorosan összefügg az új közlekedési módok megjelenésével, különösen azokkal, amelyek lehetővé tették a tömegek mobilitását, mint például a vasút. A második világháború után pedig az autóhasználat indított új korszakot a mobilitásban. A távoli vidék urbanizációs folyamata észrevehetően felgyorsult, amikor a egy térséget közlekedési infrastruktúrával kötnek össze a városokkal. Végül az összes tevékenység növekvő globalizációja felerősíti ezt a folyamatot.

A kutatók, tervezők és a döntéshozók számára rendelkezésre állnak azok az új eszközök és módszerek, amivel megbirkóznak ezekkel a folyamatokkal. A feladat nem könnyű, mivel transzdiszciplináris megközelítés szükséges a megoldásához. A tanulmányban arra próbálok választ keresni, hogy az átlagosnál nagyobb népességnövekedés a városokban milyen problémákat generál, illetve a társadalom hogyan reagál ezekre a változásokra? A kérdések megválaszolására tett kísérletem több célt szolgál. Egyrészt próbálok megérteni milyen biztonsági és egyéb kihívásokkal kell szembenézni a jövő városának, másrészt, hogyan lehet ezeket a kihívásokat kezelni.

DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSOK

„A demográfia – magyar szóval népességtudomány – egy adott népesség nagyságával, összetételével, változásával foglalkozó tudomány. A demográfia célja a vizsgált népesség leírásán túl a népességben bekövetkező változások okainak feltárása és a jövőben várható folyamatok előreszámítása is.”⁴

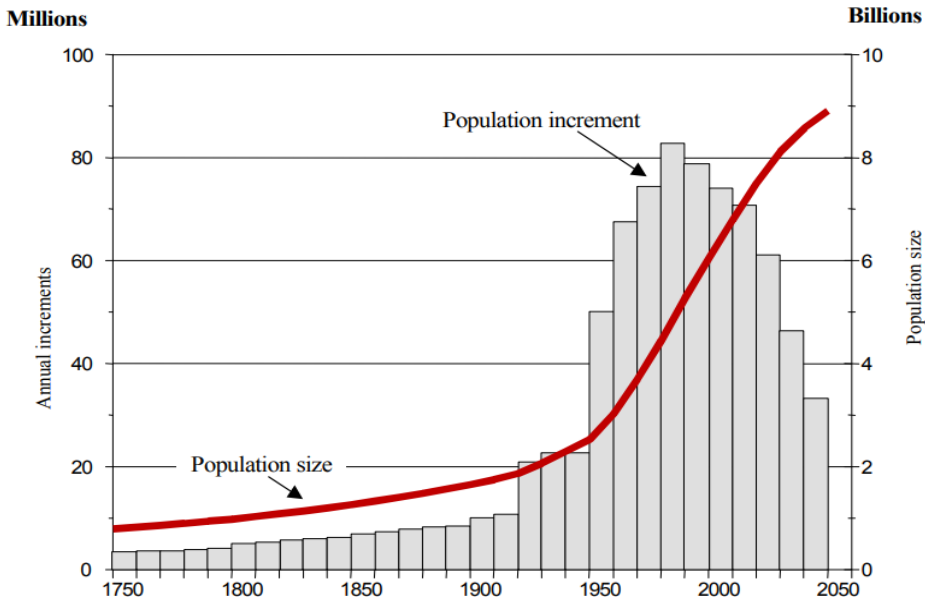
³ Kaiser Ferenc: A túlnépesedés és globális biztonsági kihívásai. Nemzet és Biztonság, 2011/08. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kaiser_ferenc-a_tulnepesedes_es_globalis_biztonsagi_kihivasai.pdf

⁴ Pakot Levente – Röhr Adél – Szabó Laura – Tóth Gergely – Vargha Lili: Demográfiai fogalomtár. KSH Népeségtudományi kutatóintézet, Budapest, 2015. 7. o. <http://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Demografiai-Fogalomtar.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Figure 1. Long-term world population growth, 1750 to 2050

1. sz. ábra A világ népességének hosszú távú növekedése

Forrás: EGYESÜLT NEMZETEK. *The World at Six Billion*.

A XIX. század elején a föld népessége 1 milliárd volt, ez a szám a XX. század elején 1,6 milliárd, és most, a XXI. század első évtizedében eléri a 7 milliárdot. A világ népessége várhatóan mintegy 1,2 milliárddal nő 2009 és 2025 között, 6,8 milliárdról 8 milliárdra. Bár a globális népességnövekedés jelentős, a gyarapodás üteme lassabb lesz, mint az 1980 és a napjaink közötti 3,1 milliárdos növekedés. A demográfusok úgy becsülik, hogy 2025-re a világ lakosságnövekedésének nagyobb része Ázsiában és Afrikában fog jelentkezni, míg a növekedés kevesebb, mint 3 százaléka a „Nyugat” országainak – Európa, Japán, Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland területén. 2025-ben az emberiség mintegy 16 százaléka él majd Nyugaton, a 2009-es 18 százalékhöz és 1980-as 24 százalékhöz képest. Az Egyesült Nemzetek becslései és előrejelzései azt mutatják, hogy 1900 és 2100 között a világ népessége hétszeresére nő, 11,5 milliárdra.⁵

- A legnagyobb országon belüli növekedés Indiában történik majd, ami az összes növekedés mintegy egyötödét jelenti. India népessége várhatóan 2025-re

⁵ EGYESÜLT NEMZETEK, Gazdasági és Szociális Bizottság részleg, Népesség osztály. A világ népességének alakulása 2015-ös felülvizsgálata. 2015. <https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

körülbelül 240 millióval emelkedik, megközelítőleg 1,45 milliárd embert elérve. 2009 és 2025 között a másik ázsiai óriás, Kína, várhatóan még 100 millió embert fog hozzátenni, a jelenlegi 1,3 milliárdos népességéhez.

- Ugyanezen időszakban a Szaharától délre fekvő afrikai országok összesen körülbelül 350 millió fős növekedéssel számolhatnak, míg Latin-Amerikában és a Karib-térségben mintegy 100 millióra nőnek.
- 2025-ig Oroszországnak, Ukrajnának, Olaszországnak, majdnem minden kelet-európai országnak és Japánnak is várhatóan több százalékkal csökken a népessége. Ezek a csökkenések megközelíthetik vagy meghaladhatják a jelenlegi lakosság 10 százalékát Oroszországban, Ukrajnában és néhány más kelet-európai országban.
- Az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és néhány más, viszonylag magas bevándorlási rátájú ipari állam továbbra is növekedni fog: az Egyesült Államok több mint 40 millióval, Kanada 4,5 millióval, Ausztrália több mint 3 millióval.⁶

2025-re a nemzeti lakosság életkori struktúrái változatosabbak lesznek, mint valaha, és a legfiatalabb és a legrégebbi profilok közötti szakadék tovább bővül. A „legöregebb” országok – amelyekben a 30 év alattiak kevesebb, mint egyharmadát alkotják a lakosságnak – a világtérkép északi szélén egy sávban találhatóak. Ezzel szemben a „legfiatalabb” országok, ahol a 30 év alattiak a lakosság 60 százalékát vagy többet tesznek ki, majdnem mindegyike Afrikában, a szubzaharai térségben található.

A múlt században a születéskor várható élettartam több mint 30 évvel nőtt. A higiénia és a közegészségügy javítása, a modern orvostudomány és az antibiotikumok alkalmazása a XX. századra megnövelte a várható élettartamot, ami gyorsabb népességnövekedést eredményezett, elsősorban a fejlett országokban. A demográfiai átmenet a XIX. és a XX. században a magas-alacsony mortalitás és a termékenység jelentős csökkenése következtében alakult.⁷

A születési ráta a világ nemzeteinek egyharmadában a két gyermek helyettesítési szint alá csökkent. 1970-ben 22 ország volt, amelyek teljes termékenységi aránya a 2.1. 1999-ben 68 ország, és várhatóan 2020-ra 121 ország lesz – ezek a globális népesség 75%-át képviselik –, ahol születési arány a feltöltési szint alatt van.⁸ Ennek az alacsony születési aránynak a következtében az EU teljes népessége 2006 és 2050 között várhatóan 9%-kal fog csökkenni, a 2/1000 éves nettó migrációs ráta ellenére. A természetes növekedés (a születések aránya a halálesetekkel szemben) 2010-ben negatív lesz az EU tagországok túlnyomó többségében, köztük Belgium, Csehország, Németország, Olaszország, Len-

⁶ GLOBAL TRENDS 2025: A Transformed World. Washington, National Intelligence Council, Office of the Director of National Intelligence, 2008.

https://www.files.ethz.ch/isn/94769/2008_11_Global_Trends_2025.pdf

⁷ Lunenfeld, Bruno: The ageing male: demographics and challenges World Journal of Urology, 20. (2002). 11–16. o. <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00345-002-0250-y?LI=true>

⁸ Uo.

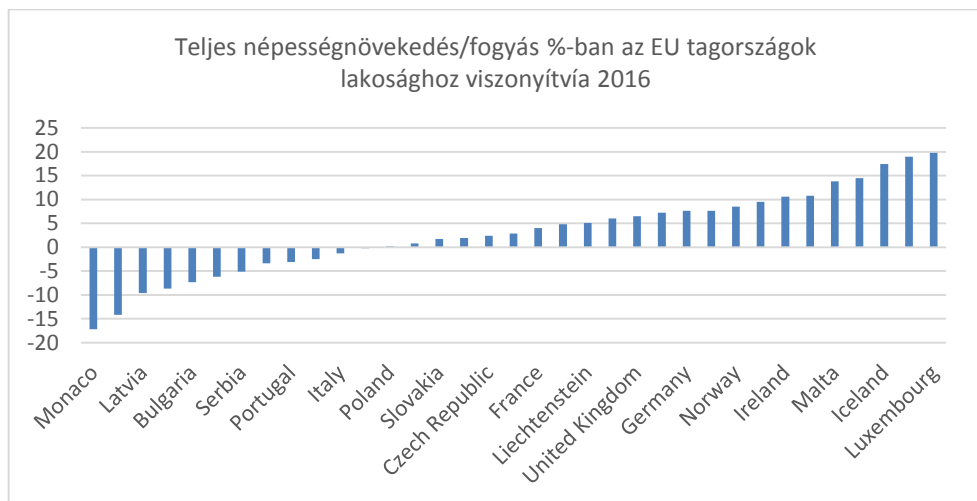
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

gyelország és Oroszország esetében.⁹ Japánban 2006 és 2050 között 25%-os népességcsökkenés várható. A születési élettartam és a megnövekedett várható élettartam következményeként 2050-re – először az emberi történelemben – több 65 évesnél idősebb lesz, mint 15 év alatti. A 65 év feletti lakosság száma 400 millióról 1,5 milliárdra nő ugyanezen időszak alatt. A legidősebbek (80 éves és idősebbek) aránya 1,9%-ról 4,2%-ra nő. 2050-ben az évszázados lakosok száma 16-szor nagyobb lesz, mint 1998-ban (2,2 millió a 135 000-hez képest).

A FEJLETT ORSZÁGOK ELŐREGEDÉSE

A természetes demográfiai folyamatok tekintetében jelentős változások történtek az elmúlt két évtizedben. A kilencvenes évtizedben a természetes szaporodás mutatói erősen csökkentek az egész kontinensen, néhol súlyos negatív értékeket (természetes fogyás) értek el. Az új évezred elején ezt a tendenciát enyhe növekedés váltotta fel, ami több országban (Nyugat- és Észak-Európa) természetes népességnövekedést okozott, miközben a kontinens keleti felén jelentős természetes népességvesztést tapasztalhatunk továbbra is.¹⁰

2. sz. ábra (Forrás: saját szerkesztés, adatok: EUROSTAT)

A világ „szürkülése” által előidézett „életkor-rengés” a megnövekedett élettartam társadalmi és gazdasági következményeivel, a retorikai fordulatokat leszámítva, meglepően kevés komoly elemzés foglalkozik. A csökkenő születési arány, a növekvő élettartam és a migrá-

⁹ Lutz, Wolfgang Európai demográfiai adatlap, 2006.

¹⁰ Hardi Tamás: Eltérő városnövekedési tendenciák Európában, demográfiai háttérrel. MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Győr, 2013.

http://regscience.hu:8080/jspui/bitstream/11155/387/1/hardi_eltero_2013.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ciós minták a fejlődő és a fejlett országokban is jelentős demográfiai változásokat okoznak. Ezek a változások komoly kihívásokat jelentenek a világ társadalmi és gazdasági rendszerei számára, és megkérdőjeleznek néhány alapvető feltételezést a fenntartható jólétről és a gazdasági növekedésről.

A népesség demográfiai összetételének változásai az egészségügy elé is hasonló problémákat gördítenek, mint amilyeneket a tartós ápolás szempontjából felvetnek. A szakemberek helyett családtagok által történő ellátás problémája (informalitás) itt kevésbé hangsúlyos, a fő nehézséget az jelenti, hogy egyre nő a beteg által egészségügyi ellátás alkalmával fizetendő térítés jelentősége. 2010-ben az EU 27 tagországában a GDP 8 százalékát fordították az egészségügyre, mely összeg nagy részét (78 százalékát) közforrásokból fedezték.¹¹

Az emberi élet utolsó éveiben általában a betegség és a fogyatékosságok növekedésével járnak együtt, az egészségügyi szolgáltatások és a társadalombiztosítási források iránti igény nagymértékben növekedni fog, ahogy növekszik az egyre idősebbek csoportja. Az e szolgáltatásokhoz kapcsolódó várhatóan magas költségek még a legfejlettebb és iparosodott nemzetek szociális, egészségügyi és politikai infrastruktúrájának potenciális képességét is korlátozzák, nem is beszélve a kevésbé fejlett országokról. A fejlődő országok – amelyek sokkal alacsonyabb gazdasági fejlettséggel és a megfelelő egészségügyi ellátáshoz való hozzáféréssel rendelkeznek, mint a fejlettebb országok – nehézségekbe ütköznek az idősebb emberek igényeinek kielégítése terén, különösen, mivel az idősök hagyományos családi támogatási rendszerei lebomlanak. A fejlődő világban a politikai döntéshozóknak az elkövetkezendő évtizedekben számolniuk kell az öregségi támogatás formális rendszerének fejlesztésével, ami jelentős befektetést igényel majd, hogy képesek legyenek megfelelni ezeknek a kihívásoknak. De nem csak anyagi befektetésről van szó, az egészségügyben a körültekintő megelőző intézkedések megalkotása is szükséges, ahelyett, hogy arra koncentrálnának milyen beavatkozási gondokkal kell foglalkozni. Fontos, hogy stratégiai törekvés legyen az előregedő lakosság átfogó kezelése. Képessé kell tenni arra az embereket, hogy minél inkább függetlenné váljanak a szociális ellátó rendszertől. A méltósággal járó öregedés és a fogyatékosságtól mentes élet fenntartása, ameddig csak lehetséges, kulcsfontosságú tényező ahhoz, hogy tovább lehessen jelentősen csökkenteni az egészségügyi szolgáltatások költségeit. A cél elérése érdekében az előregedés kezelésének holisztikus megközelítése szükséges.

Az egészséges öregedés előmozdítása, valamint az időskorúak megbetegedésének és fogyatékosságának megelőzése vagy drasztikus csökkentése központi szerepet kell játszania az egészségügyi és szociális politikák kialakításában. Hangsúlyoznia kell az előregedés folyamatának mindent átfogó, egész életen át tartó megközelítését, amely eleve

¹¹ Szelewa, Dorota: Demográfiai kihívások Európában az alapvető problémák áttekintése, különös tekintettel Kelet-Közép-Európára. Friedrich Ebert Stiftung.
http://www.fesbp.hu/common/pdf/demographic_challenges_hu.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

konceptuális eseményekkel kezdődik, és az élet minden szakaszában megfelelő beavatkozásokra összpontosít.

A gyermekkori és serdülőkori élettörténeti tanulmányok egyértelműen bizonyítják, hogy a társadalmi tényezők valószínűleg kumulatív módon működnek. A magasságnövekedésben és a fizikai fejlődés más aspektusaiban, valamint a fertőző és egyéb betegségek előfordulásában és a sérülésveszélyben is jelentős társadalmi rétegbeli különbségek vannak. A keresztmetszeti vizsgálatok különbséget mutatnak a halálozás és a morbiditás függvényében, a társadalmi-gazdasági státusz függvényében, különböző betegségi kategóriákban, az egész életciklus alatt. A szegénység jelentős hatást gyakorol mind az életre, mind az egészségügyi kilitásokra. Ezt nemcsak a tulajdon, a foglalkoztatás, a bérek és a jövedelem tekintetében kell mérni, hanem az alapfokú oktatás, az egészségügy, a táplálkozás, a víz és a szennyvízkezelés szempontjából is. Több hosszú távú tanulmány is kimutatta, hogy az iskolai végzettség és a családi állapot, jelentősen tudja befolyásolni, azaz növelni a várható élettartamot, csökkenti a halandóságot, és a mortalitás erőteljes előrejelzéseit.¹²

A nyugdíjba vonulás számos idősebb állampolgárt pénzügyi sebezhetőségi helyzetbe hoznak. A népességnövekedés korában, mind a fejlődő, mind a fejlett világokban a kérdés az, hogyan lehet az időseket gazdaságilag életképesé tenni az egyes társadalmakban. Egyetlen közösség sem mentesül az idősödő lakosság által tapasztalt pénzügyi nehézségek alól. Az elmúlt században bekövetkezett figyelemre méltó demográfiai átalakulások nemcsak az idősek többszörös krónikus állapotának, a funkcionális képességek és az életkorral összefüggő betegségek csökkenésével jártak, hanem a szociális kiadások – például a nyugdíjalapok és egészségbiztosítási költségek jelentős növekedésével is. Tehát az életúttervezés fontos politikai és stratégiai perspektivikus döntéseket igényel.¹³

A megfelelő beavatkozásokra kell összpontosítani az idősebbek egészségének javítására vonatkozó kiegészítő megközelítésnek az életük minden szakaszában. A „várható élettartam” és az „öregedés” meghatározó tényezői a környezeti, gazdasági, technológiai és kulturális globalizáció egyre erősödő erejétől a genetikai és molekuláris determinánsokig terjednek. Az egészséges öregedés előmozdítására irányuló intézkedéseknek ezért a következőket kell tartalmazniuk:

- megfelelő táplálkozás, egészséges életmód;
- megfelelő gyakorlatok;
- a dohányzás, a kábítószer és az alkoholfogyasztás elkerülése;
- a jó mentális egészség fenntartása érdekében a szociális mentális kölcsönhatások;
- a krónikus betegségek ellenőrzése, megfelelő orvosi egészségügyi ellátás;
- megelőző stratégiák a gyengeségek és fogyatékoságok késleltetésére, csökkentésére vagy megelőzésére;
- a biztonságos környezet.

¹² Wilkins, R. – Adams, O. B: Health expectancy in Canada, late 1970s: demographic, regional, and social dimensions. *American Journal of Public Health (AJPH)*, September 1983 pp.1073–1080.

¹³ Kalache, Alexandre – Lunenfeld Bruno: Health and the ageing male 3: 1–36; 2000.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A fenti intézkedéseknek az életminőség növekedését kell eredményezniük a fogyatékosok késleltetésével, csökkentésével vagy megelőzésével, amennyiben ténylegesen megvalósulnak. Ez csökkentené a függőséget, növelné az öregedő népesség produktív életének hosszát, és ezáltal csökkentené a drága gyógyító szolgáltatásokkal kapcsolatos egészségügyi költségeket. Készülni kell arra, hogy ezekkel a kihívásokkal szembenézzen az orvosi szakmának, a gyógyszeriparnak és az egészségügynek is. A XXI. század új kihívásainak rendszerszintű megközelítése és a gondolkodásmód gyökeres megváltoztatása szükséges a multidiszciplináris és nemzetközileg összehangolt kutatási erőfeszítésekben, amelyet az ipar és a kormányok, az emberközpontú és a nemzetközi szervezetek közötti új partnerség támogat. Ez az együttműködés, lehetővé tenné számunkra, hogy segítsünk az életminőség javításában.

BEVÁNDORLÁS

Bevándorló az a személy, aki letelepedési vagy hosszú távú tartózkodási szándékkal érkezik külföldi lakóhelyéről az adott országba.¹⁴ A bevándorlás témaköre már a jóléti állam hanyatlásának (kb. a 70-es évek végétől) a kezdetétől foglalkoztatja a társadalomtudományok szakembereit. Egy részük akkor is és ma is ebben látta a jóléti állam fennmaradásának a kulcsát. Az előregedő társadalom hatásainak ellensúlyozására egy egyszerű és gyors megoldás jelentett a fiatal munkaerő importálása, amivel biztosíthatták a jóléti állam gazdasági struktúrájának fennmaradását. Ha csak a gazdasági szempontokat vesszük figyelembe, a megoldás valóban kézenfekvő, azonban társadalmi szempontból egy sor olyan problémát hozott a felszínre, amelyre nem voltak felkészülve a befogadó országok.

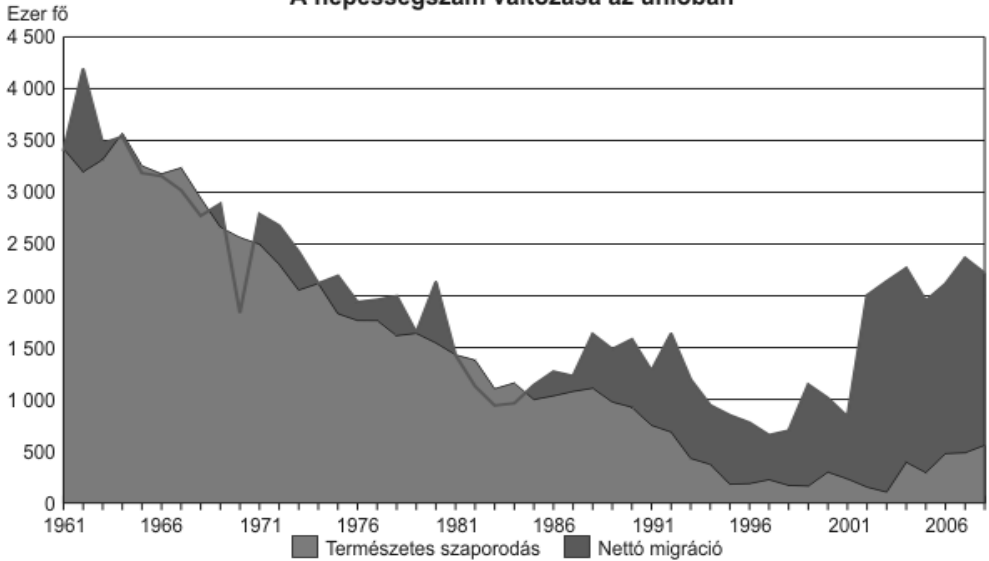
A társadalmi problémák folyamatosan jelentkeztek az első nagy bevándorlási hullám óta eltelt több mint negyven év alatt.

¹⁴ Pakot Levente – Röhr Adél – Szabó Laura – Tóth Gergely – Vargha Lili: Demográfiai fogalomtár. KSH Népeségtudományi kutatóintézet, Budapest, 2015. 7. o.
<http://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Demografiai-Fogalomtar.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

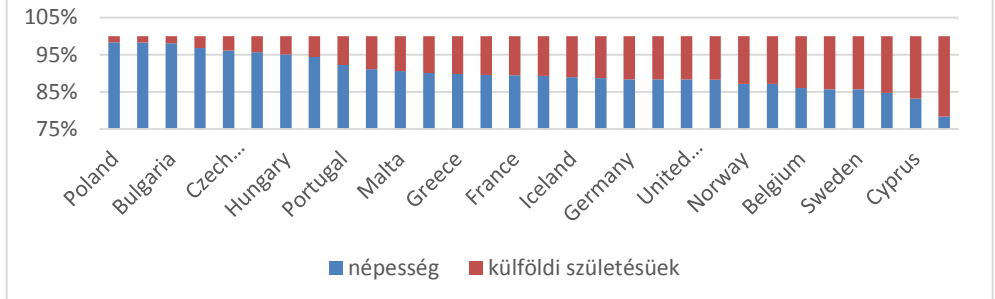
A népességszám változása az unióban

3. sz. ábra (Forrás: http://www.ksh.hu/szamlap/életunk_eud.html)

Az ábrán látható népességfogyás mellett a növekvő népességbéramlás alapvetően változtathatja meg a társadalmak összetételét.

Bevándorlók aránya a teljes népességhez viszonyítva az EU tagországokban 2016-ban (kivéve Luxemburg és Lichtenstein)

4. sz. ábra (Forrás: saját szerkesztés, adatok: EUROSTAT)

A MIGRÁCIÓ OKAI, HATÁSAI

Az emberiség alapvető tulajdonsága, hogyha valahol nem megfelelőek a körülmények, jobb helyet keres magának. Bár ez egy leegyszerűsítet magyarázata a migráció okainak, alapvetően mindig erről van szó. A környezeti feltételek romlása fakadhat a gazdaság rossz működéséből, a természeti adottságok megváltozásából vagy valamilyen emberi konfliktus következményéből. A migráció okai nem változnak, azonban a hatásuk és a méretük igen. A történelem során több népvándorlási hullámot ismerünk, köztük azt is, amelynek részeként a magyarok elfoglalták a Kárpát-medencét. Ezek a népvándorlások a kor viszonyaihoz képest nagyon mondhatóak, hiszen a föld népessége a XX. század előtt viszonylag alacsony volt. Így ha pár százezer ember lakóhelyet változtatott, az hatással volt az egész kontinensre.

A mai demográfiai viszonyokat tekintve a migráció mértékének jóval nagyobbak kell lennie ahhoz, hogy társadalmi változásokat okozzon (ha csak nincs politikai érdek a hatás-keltés mellett). A jelenkori migráció okait a következők pontokban lehet összefoglalni:

— Munkaerőhiány

A munkaerő iránti igények és a munkaerő kínálat nagyon ritkán jelentkezik egy országon belül egyszerre. Általában a fejlett országok küzdenek munkaerőhiánnyal, mert a társadalomból kikopnak bizonyos munkák iránti érdeklődések. A gazdasági-társadalmi fejlődés egyik velejárója az, hogy a kétkezi munkák elvégzését nem tudják saját munkaerőpiacról pótolni. Ekkor jelenik meg a bevándorlás, mint lehetséges megoldás. A belső migráció ebben az esetben nagyon minimális. Az Európai Unió belső határainak felfüggesztése felgyorsította a „belső” migrációt. A korábbi munkaerő iránti kereslet jelenségei azonban ebben megfordulnak. Az erőteljes kivándorlás a közép-kelet-európai országokban hiányszakmákat alakított ki, ami együtt jár az „agyelszívás” jelenségével is.

— Gazdasági egyenlőtlenségek

A fejlett és fejlődő országok gazdasági infrastrukturális különbségei önmagukban is elegendőek a bevándorlás megjelenéséhez. Ebben az esetben ez a folyamat bár állandónak mondható, de intenzitása függ a politikai, gazdasági, esetleg társadalmi viszonyoktól is.

— Klíma változás

A globális klímaváltozás hatásait csupán néhány évtizede érezhetjük, de a következményeit még nagyon sokáig érezhetjük. A változások bizonyos térségekben szélsőséges időjáráshoz vezettek, amelyek megnehezítik vagy megakadályozzák a hosszútávú ott élést. Ilyen változásokat láthatunk Szíriában, ahol az aszály és az ivóvízhiány jelentősen hozzájárult a polgárháború kitöréséhez és a menekülthullám elindulásához is.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

— Háborúk, politikai üldözés

Ez a kategória nem kíván bővebb magyarázatot. A menekülteket a nemzetközi jogban is ilyen okok alapján ismerik el, és elsősorban ezért hozták létre ezt a jogi kategóriát.

Menekültnek azt a külföldi állampolgárt vagy hontalan személyt nevezik, aki valási, faji, politikai okokból vagy valamely nemzetiséghez, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása miatti üldöztetése – vagy az üldöztetéstől való megalapozott félelme – miatt hagyta el állampolgárság szerinti országát vagy korábbi lakóhelyét.¹⁵

Ahogy láthatjuk, az okok a régiek, de a migráció hatásai közel sem olyanok, mint korábban. A csökkenő termékenység és a társadalom elöregedése makro-szinten és hosszú távon fokozza munkaerőhiányt, ami veszélyezteti a gazdasági fejlődést. Ami a mikro-szintet illeti, sokak álma, hogy egynél több gyermekük legyen, sohasem válik valóra.¹⁶

A városfejlődés fontos összetevői a demográfiai változások is. Az elmúlt két évtizedben Európa fejlett országaiban az urbanizációra ható legfontosabb demográfiai folyamatok között meg kell említenünk a korábbi évtizedekhez képest alacsonyabb természetes lakosságszám-növekedést, a várható élettartam kitolódását (így a népesség korösszetételében az idősek arányának növekedését), a növekvő nemzetközi migrációs nyereséget s az átalakuló belső migrációt. A házasságok számának csökkenése, az együttélés elterjedése, az alacsony termékenységi mutatók hozzájárultak ahhoz, hogy a háztartások átlagos mérete lecsökkent, így a háztartások száma megnövekedett.¹⁷

Ha az elérhető legfrissebb statisztikai adatokat nézzük, 2015 elején az EU lakosságát 508,5 millióra becsülték, s ez 1,5 millió fővel volt több, mint egy évvel korábban.

¹⁵ Pakot – Rohr – Szabó – Tóth – Vargha: i. m. 7. o.

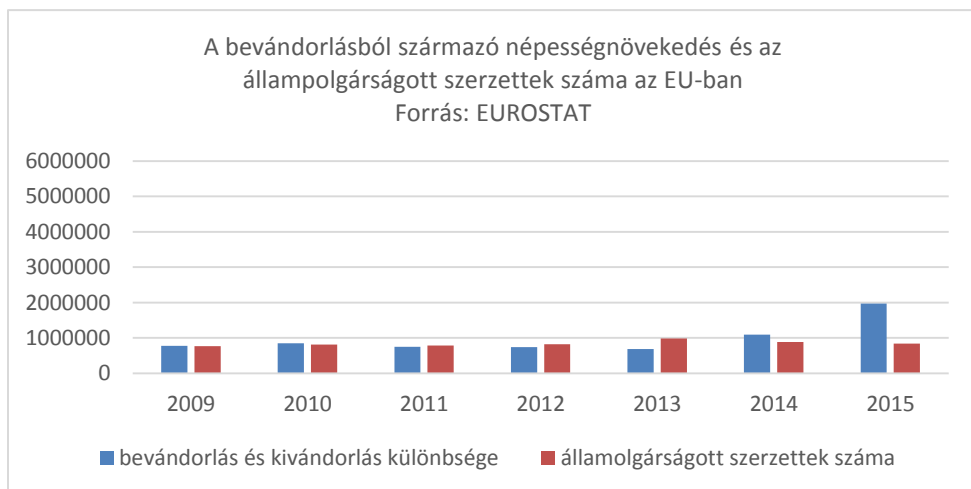
<http://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Demografiai-Fogalomtar.pdf>

¹⁶ Szelewa: i. m.

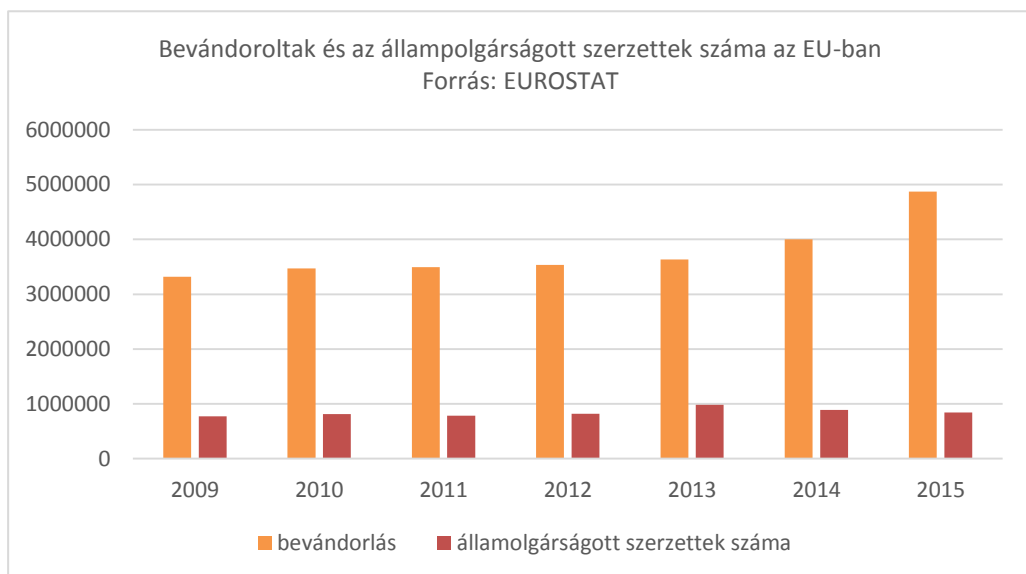
¹⁷ Champion, Anthony G: A Changing Demographic Regime and Evolving Poly centric Urban Regions: Consequences for the Size, Composition and Distribution of City Populations. *Urban Studies*, 38. (2001/4). 657–677. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

5. sz. ábra (Forrás: saját szerkesztés, adatok:EUROSTAT)

6. sz. ábra (Forrás: saját szerkesztés, adatok:EUROSTAT)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

GETTÓSODÁS VAGY ASSZIMILÁCIÓ

A városok az emberi együttélés legzsúfoltabb terei. Fejlődésük, elterjedésük szoros kapcsolatban van a társadalom fejlődésének egyes szakaszaival, a társadalom differenciálódásával, a munkamegosztás változásával. A XX. században a gazdaságilag fejlett országok falusi térségeiből a földhiány és a gépesítés hatására a felesleges agrárnépesség a városokba költözött. A városokban az ipari tevékenységek, a szolgáltatások egyre több munkaerőt igényeltek, egyre magasabb jövedelmet kínáltak. Ezekben az országokban kiegyensúlyozottan ment végbe a folyamat, a városi munkahelykínálat képes volt felszívni a beáramló munkaerőt. A gazdaságilag fejletlen országokban a bizonytalan gazdasági helyzet, az éhínség, a társadalmi konfliktusok, háborúk miatt felgyorsult a vidéki lakosság városokba menekülése. A városba özönlők száma többszörösen felülmúlja a megélhetési lehetőségeket. Ezen városok népessége 5-10 szeresére növekedett, s a bevándorlók többsége a városok peremén lévő bádogvárosokban telepedett le. A városok körüli szegénynegyedekben egyre nagyobb problémákkal kell szembenézni, és a kormányok a költségvetésből egy százalék körüli összeget fordítanak ezekre a városrészekre. Az ENSZ jelentése szerint a városok lakosságának kb. egyharmada él jelenleg bádogvárosokban, és ez az arány egyre növekszik. Afrika szubszaharai régiójában a legkritikusabb a helyzet, itt a nyomornegyedek lakóinak a száma meghaladja a 70 százalékot. Nyugat- és Közép-Európa országaiban a gettósodás (Svájcban, Németországban és Franciaországban) komoly problémát jelent. Elsősorban a dél-, valamint kelet-európai és észak-afrikai lakosok lakják a hanyatló városrészeket. Észak-Amerikában a latin-amerikai és az afro-amerikai lakosság szorul jellemzően a gettókba. Az európai országokban, Észak-Amerikában a gettók a város közigazgatási határán belül találhatóak, addig Közép- és Dél-Amerika városiban azok szélén. A polarizáció itt sokkal erőteljesebben jelentkezik. A városrész elszegényesedése, hanyatlása, a városok rehabilitációs programja többnyire sikeresen felszámolja, míg a gettókban évtizedekig fennmaradhat ez az állapot.

A nagymértékű bevándorlás hatására kialakulhatnak olyan csoportok, amelyek egymáshoz közel költözve, egy területre koncentrálódnak a városon belül. Ennek a csoportosulásnak lehetnek a közös kultúra vagy azonos jövedelmi viszonyok a gyökerei, de a közös élet hosszú távon biztosan kialakítja ezt a hasonlóságot. Erre lehet példa a Riói favellák, a New Yorki kínai-negyed, Little Italy bejrúti palesztin-szír menekült negyedek. A folyamatnak két jellemző vonása: a többségtől valamilyen szempontból különböző egyének vagy kilépnek, vagy asszimilálódnak az őket körülvevő csoportokhoz. Mindkét esetben fontosak a társadalmi politikai körülmények szándékai.

Rio de Janeiróban például több mint 700 favella (nyomornegyed) található. A lakók nyomorban élnek. A tömeg és a higiénias viszonyok teljes hiánya miatt gyakoriak a járványok. A brazil kormány több millió eurónak megfelelő összeget különített el a nyomornegyedek elkerítésére. Ezzel a társadalom gazdag és szegény rétegeit tovább szegregálják. A gombamód szaporodó nyomornegyedek terjedésével fokozatosan pusztul a város körüli esőerdő. Az óváros nagyon hasonlít a spanyol városokra. Szűk, árnyékos utcák, belső

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

udvarok, barokk stílusú templomok a gyarmati múltat idézik. A második világháború utáni iparosodás hatására tömegesen vándoroltak ide a falvakból. Így születtek a városok peremén az összetákolt viskókból álló, víz és csatorna nélküli favellák. A város szerkezetére a kettősség jellemző. Modern felhőkarcolók, a város körül húzódó hegyláncokon pedig valószínűs luxusvárosok épültek. Tőle néhány méterrel a mélységes nyomor.

Ezek a jelenségek nagyon megnehezítik az elkülönült negyedekben élők kulturális, gazdasági és néhány esetben akár nyelvi integrálódását a többségi társadalomba. A folyamatot tovább erősíti a folyamatos utánpótlás, azaz a népesség városokba áramlása országon belülről és kívülről egyaránt.

ÖSSZEFOGLALÁS

A népességnövekedés jelensége mindig jelen volt a történelem során, ám akkora mértékű növekedés, amely a XX–XXI. században volt tapasztalható még nem. Ez a növekedés együtt járt azzal a jelenséggel, hogy a népesség a városokba vándorol, ha nem is mindig fizikailag. A városi népesség aránya ma már meghaladja a föld népességének felét. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a városok fejlődésén és bukásán fog múlni az emberiség jövője. Megállapíthatjuk, hogy a demográfia változásai, és a migráció olyan helyzetet teremtetek, amelyben a fennálló társadalmak összetétele és viszonyai is változóban vannak. A változások azonban több olyan kérdést is felvetnek, amelyekre nem tudunk megnyugtató válaszokat adni. A városok fejlődése nem csak a fejlett országokban jellemző, sőt egyre inkább a fejlődő, harmadik-világbeli országok városaira. A népesség növekedése ezeken a területeken (Afrika, Kelet-Ázsia) robbanásszerűnek mondható, és a mai 7,5 milliárdos lakosság további 3 milliárdos növekedése 2100-ig ezekben a térségekben fog bekövetkezni. A gazdasági és életkörülmények közti különbségek a leggazdagabb és legszegényebb országok között egyre nőnek, ez a feszültséget is növeli a fejlődő országok lakosaiban. Ehhez hozzájárul, és fokozza, hogy a fejlett országok egyre inkább a saját problémáikkal foglalkoznak. A feszültségek levezetésére csak olyan alibi megoldások születnek, mint a nemzetközi segélyezés és néhány jóléti szolgáltatás „kölcsonadása”. A kialakuló megapoliszoknak a fejlődő régiókban nagyon hasonló kihívásokkal kell majd megbirkóznuk, mint a fejlettebb sorstársaiknak, azonban technológia és anyagi források híján ezek a problémák megoldhatatlannak tűnnek jelenleg. Tehát általános problémákról beszélhetünk, amikor a városok népesedési és társadalmi problémáiról van szó. Az általános problémák, azonban közel sem általános megoldásokat igényelnek. Szinte minden városban különböző problémacsoportokkal kell megküzdeni. De vannak mindenhol felmerülő kihívástípusok, amelyek általában a megfelelő vízellátást, szennyvízhálózatot, közlekedést vagy egyéb városi infrastruktúrát érint. Ezek nem csak várostervezési vagy műszaki problémák, nagy hatással vannak a városok társadalmi viszonyaira is. A nagyobb migrációs hullámmal érintett városokban kialakulhatnak olyan negyedek, ahol nem biztosított a városi infrastruktúra, amivel a társadalomból is kiszorulnak az ott élők. Az elkülönülés főleg akkor jelentkezik, ha valamilyen kulturális vagy gazdasági kapocs van az elkülönülők között, így az egy helyen

élés egyfajta túlélési stratégiának fogható fel. Ezek a különálló csoportok azonban gócpontjai a konfliktusoknak és a bűnözésnek. Az ott élők kiszolgáltatottak, hiszen a város szolgáltatásaiból csak részben vagy egyáltalán nem részesülnek. De a város sem tudja érvényesíteni fennhatóságát ezeken a területeken. Az így kialakult több központú városok akár felfoghatóak több városként is, amelyek külön-külön elfogadhatóan működnek, de alapvető akadályai az egységes fejlesztéseknek és a városi életminőség javításának is. A jövő városainak meg kell oldaniuk az infrastruktúrájuk skálázhatóságát, valamint a fenntartható népességnövekedés problémáját is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Champion, Anthony G: A Changing Demographic Regime and Evolving Poly centric Urban Regions: Consequences for the Size, Composition and Distribution of City Populations. *Urban Studies*, 38 (2001/4). 657–677. o.
2. EGYESÜLT NEMZETEK, Gazdasági és Szociális Bizottság részleg, Népeség osztály, A világ népességének alakulása 2015-ös felülvizsgálata. 2015. <https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/>
3. GLOBAL TRENDS 2025: A Transformed World. Washington, National Intelligence Council, Office of the Director of National Intelligence, 2008.
https://www.files.ethz.ch/isn/94769/2008_11_Global_Trends_2025.pdf
4. Hardi Tamás: Eltérő városnövekedési tendenciák Európában, demográfiai háttérrel. MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Győr, 2013.
http://regscience.hu:8080/jspui/bitstream/11155/387/1/hardi_eltero_2013.pdf
5. Kaiser Ferenc: A túlnépesedés és globális biztonsági kihívásai. *Nemzet és Biztonság*, 2011/08.
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kaiser_ferenc-a_tulnepesedes_es_globalis_biztonsagi_kihivasai.pdf
6. Kalache, Alexandre – Lunenfeld Bruno: Health and the ageing male, 3: 1-36; 2000.
7. Lunenfeld, Bruno: The ageing male: demographics and challenges World. *Journal of Urology*, 20. (2002). 11–16. o. <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00345-002-0250-y?LI=true>
8. Lutz, Wolfgang: Európai demográfiai adatlap, 2006.
9. Pakot Levente – Rohr Adél – Szabó Laura – Tóth Gergely – Vargha Lili: Demográfiai fogalomtár. KSH Népeségtudományi kutatóintézet, Budapest, 2015. 7.
<http://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Demografiai-Fogalomtar.pdf>
10. Szelewa, Dorota: Demográfiai kihívások Európában az alapvető problémák áttekintése, különös tekintettel kelet-középEurópára. Friedrich Ebert Stiftung.
http://www.fesbp.hu/common/pdf/demographic_challenges_hu.pdf
11. Wilkins, R. – Adams, O. B: Health expectancy in Canada, late 1970s: demographic, regional, and social dimensions. *American Journal of Public Health (AJPH)*, September 1983 pp.1073–1080.

SZTANKAI KRISZTIÁN¹**A társadalomtudományok alkalmazásának szükségszerűsége a Magyar Honvédségben****The Necessity for the Application of Social Sciences in the Hungarian Defense Forces****Absztrakt**

Minden tudományág legfontosabb összefoglalását egy korszakos íróhoz köthetjük: ahogy Freud a pszichológiáé, Adam Smith a közgazdaságtané, a jogász Marshall az igazságszolgáltatásé és Jefferson a kormányzásé. A hadtudomány sem kivétel. Carl von Clausewitzet, a XIX. századi porosz katonát és írókat a hadtudomány prófétájának tekintik, akinek a háború jellegére és természetére vonatkozó nézetei az elmúlt két évszázad során a mérvadónak számítanak.

Kulcsszavak: társadalomtudomány, antropológia, haderő, képesség

Abstract

The essence of every profession is expressed in the writings of its unifying theorists: Freud for psychology, Adam Smith on economics, Justice Marshall on law, and — depending on one's preferences — Marx or Jefferson on governance. War is no exception. The 19th-century Prussian writer Carl von Clausewitz is regarded as a prophet whose views on the character and nature of war have held up best over the past two centuries.²

Keywords: social-science, anthropology, military, ability

A háborút ebben a különleges században nem a fegyverek száma, a technikai fölény és a jobban kiképzett katona fogja a szövetséges erők felé billenteni, hanem a hadtudomány

¹ Nemzeti Közszerződési Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi tanárségéd – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, assistant lecturer, E-mail: k.sztankai@gmail.com ORCID: 0000-0003-3857-3296

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszerződési Egyetem felkérésére készült.

² Róbert H. Scales nyugáломányú vezérőrnagy, az U. S. Army War College korábbi vezetője és volt helyettes vezérkarfőnök. Forrás: <http://armedforcesjournal.com/clausewitz-and-world-war-iv/> (2017. 12. 24.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

gerince,³ azaz az olyan társadalomtudományok integrációja és alkalmazása, mint a szociológia, pszichológia, antropológia, politológia, a kommunikáció- és médiatudomány képessége, a tömegtájékoztatás, a közgazdaságtan és természetesen a nemzetközi jog. Ezen tudományok felhasználása a katonai műveletekben a tervezéstől a végrehajtásig a modern hadviselés alapjává váltak. Nem hanyagolhatjuk el e tudományok katonai felhasználásának vizsgálatát és annak felhasználásait.

Tisztában vagyok azzal, hogy a XXI. század katonai műveleteinek hatékony megtervezése igen bonyolult feladat, hiszen az adott katonai tevékenység legapróbb részleteit is precízen meg kell előre tervezni a logisztikai támogatástól kezdve a felkészítésen át a feladatok pontos behatárolásáig. Ráadásul az olyan komplex műveleti környezetre,⁴ mint amilyen az ISAF⁵ műveletek Afganisztánban vagy az IKBK⁶ Irakban, nem könnyű felkészíteni az állomány teljes egészét, hiszen igen sokrétű ismeretanyaggal és gyakorlati tudással kell felruházni – felkészíteni – az állomány tagjait, különösen, mivel ebben a két műveletben nem a harc megvívása a fő feladatuk, hanem a helyi kormányzat és a lakosság támogatása, vagy a helyi szövetséges fegyveres erők kiképzése és mentorálása.⁷ Ezzel párhuzamosan – a hatékony együttműködés érdekében – a különböző nemzetiségű katonáknak ismerniük kell a szövetségeseik képességeit és kultúráját is. Már a tervezési időszakban szükséges a társadalomtudományok⁸ megjelenése, majd a kiképzésben prioritásként felhasználni az egyes tudományok módszereit, beleértve a társadalomtudományok helyszínen való megjelenésével.⁹

NEM ÚJ KELETŰ GONDOLAT

A történelem folyamán számos tudomány került a haderővel kapcsolatba. Ahogy Caesar, Napóleon vagy Nagy Sándor hódító hadjárataiban, úgy az első és második világháborúban is felhasználták az újabb és újabb tudományterületek kutatásait és eredményeit.

- Az első világháború a kémikusok háborúja volt abban a tekintetben, hogy a csataterén a stratégiai előnyt nagymértékben a kémiai és vegyésztechnológiai új alkal-

³ Az International Society of Military Sciences (ISMS) – Nemzetközi Hadtudományi Társaság által 2017. november 15 és 17 között Oszlóban megrendezésre került konferencián hangzott el, hogy a társadalomtudományok alkalmazása a hadtudományok gerince, mellyel fejleszhető a modern tisztképzés.

⁴ Boldizsár Gábor: Paratroopers in future operations. Security and Defence Quarterly, Warsaw, National Defence University, 2014. 50–51. o.

⁵ International Security Assistance Force (ISAF) – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő.

⁶ Iraki Kiképzés-biztosító Kontingens (IKBK).

⁷ Jobbágy Zoltán: Alkalmazott néprajz: T. E. Lawrence és a hadszíntérre vonatkozó társadalmi és kulturális ismeretek fontossága. Hadtudományi Szemle, 10. (2017/3). 340–355. o.

⁸ Boldizsár Gábor: A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre. In: Krajnc Zoltán (szerk.): A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. 35. o.

⁹ Jobbágy Zoltán: Háború, hadviselés és a biológiai antropológia. Hadtudományi Szemle, 10. (2017/2). 176–192. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

mazások határozták meg. 1915-ben a németek számára a háborúnak már be kellett volna fejeződnie, amikor a puszkapor-nitrát tartalékaik kimerültek.¹⁰ Azonban a német tudósok mesterséges úton létrehoztak egy, a nitráthoz hasonló vegyületet, így lehetővé tették a háború folytatását további három borzalmas évre.

- A második világháború egy igazán nagy fizikai háború volt, melynek az atombombába vetett véget, de az elektromágneses spektrum fejlesztése és annak katonai felhasználása, valamint a radar alkalmazása nyerte meg igazán a szövetségesek számára a küzdelmet. Ezen technológiai újításokkal már olyan előnyre tettek szert a szövetségesek, hogy az atombomba bevetése nélkül is megnyerték volna a háborút, azonban ahhoz még több idő és sokkal több emberi áldozat szükségeltetett volna.
- A hidegháború az „információszerzés” háborúja volt, egy olyan háború, amelyben az ellenség, valamint a „tudás” teljes körű kiaknázása lehetővé tette az Egyesült Államok számára, hogy viszonylag kis élőerő-veszteséggel legyőzze a Szovjetuniót.¹¹

MALINOWSKI ÉS BOAS

„Az antropológiai tudás elengedhetetlen ahhoz, hogy a gyarmati tisztviselők meg tudják oldani napi problémáikat, beleértve az idegen szokások megértését, az eltérő társadalmi intézményeket, a gazdaságot és nem mellékesen a »vad« jogot. Az antropológia hasznos tudomány különösen, hogy megértsék a hatalom dinamikáját az eltérő társadalmakban” – írja tanulmányában Borislav Malinowski.¹² Az ő személyét azért fontos kiemelni, mert az antropológia egyik legmeghatározóbb alakja volt, aki széles körben elismert alapítója a társadalmi antropológiának.¹³ Az ő meglátása szerint az állam beavatkozása egy másik ország belügyeibe nem működhet „egyetlen mozdulattal”, vagyis ez a folyamat hosszú és sok tanulással és odafigyeléssel jár. Az az idegen „kolonizáló” hatalom/személy, aki a helyi politikai, vallási és közigazgatási szinten beavatkozik egy számára ismeretlen kultúra belügyeibe, annak a helyi viszonyok ismerete elengedhetetlen, hogy hatékonyan fenn is tartsa befolyásoló erejét, melynek kulcsa a helyi vezetők és a lakosság megnyerése.¹⁴

¹⁰ Az első világháború nyugati hadszínterének mozgó időszakáról alapos elemzést nyújt Kaló József: Az első háborús év a nyugati hadszíntéren. In: Püski Levente, Kerepeszki Róbert (szerk.): A „Nagy Háború” és emlékezete. (Speculum Historiae Debreceniense 22.) Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2015. 105–124. o.

¹¹ Robert H. Scales nyugállományú vezérőrnagy a U.S. Army War College korábbi vezetője és volt helyettes vezérkarfőnök. <http://armedforcesjournal.com/clausewitz-and-world-war-iv/> (2017. 12. 24.)

¹² Bronislav Malinowski: Afrika. A Nemzetközi Afrikai Intézet folyóirata, Vol. 2., No. 1. (Jan. 1929). 22–38. o.

¹³ <https://www.britannica.com/biography/Bronislav-Malinowski> (2018. 01. 16.)

¹⁴ Magyar vonatkozásban érdekes kitekintést nyújt Kaló József: Szombathelyi Ferenc és a galíciai deportálás. Magyar Napló, XX. (2008/8). 27–32. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Az 1858. július 9-én Németországban született és 1942. december 22-én New Yorkban meghalt Franz Boas szintén nagy név az antropológia tudományának világában.¹⁵ Az ő meglátása szerint az antropológia soha semmilyen körülmények között nem egyesülhet egy erőszakszervezettel, mert azáltal elveszíti azt az előnyét, amellyel a terepen a kutató biztonságban érezheti magát. Mikor megtudta, hogy néhány antropológus társa az első világháborúban a hadsereget erősítette kutatásaival, nyílt levelet intézett hozzájuk. Írásában ezeket a kutatókat „kémeknek” nevezte, akik „prostituálják” a tudományt azáltal, hogy kutatásaikat álcaként használják fel, hogy kémkedjenek és információkat gyűjtsenek a kormány hírszerző szervezetei számára. Ezek az antropológusok véleménye szerint nem csak a tudomány etikájára gyakoroltak negatív hatást, hanem mivel az antropológia tudományos testületének tagjaiként mutatkoztak be az idegen országok képviselőinek, ezáltal magát a tudományt bélyegezték meg nemzetközi szinten, aláásva azon kutatók esélyeit, akik tudományos kutatás céljából érkeznének az adott országba, valódi kutatási célokkal.

Habár soha nyilvánosan nem nevezte meg azokat a kutatókat, akik kutatásukkal elősegítették az USA haderejét, de könnyű volt a levéltári jegyzetekből összeállítani azon antropológusok névsorát, akik szolgáltak hírszerző szervezeteknél.¹⁶

William Hubbs Mechling (1888–1953) 1910-ben szerzett antropológia diplomát a Pennsylvanai Egyetemen. Amerikaként a Spanyol Társadalmi Társaság tagja volt, a majd fél tucat kutatóinak egyikéként dolgozott Mexikóvárosban. Mechling doktori fokozatot szerzett a Harvard Egyetemen 1917-ben, majd a Chicagói Field Múzeumban dolgozott. Mechling az Amerikai Haditengerészeti Felderítő Hivatal¹⁷ (ONI) tisztjeként szolgált az első világháború előtt és alatt. Mechlingnek engedélyezte a hivatal, hogy egy főt szervezzen be maga mellé, így értesítette barátját, J. Alden Masont.

John Alden Mason (1885–1967) a Kaliforniai Egyetem egyik PhD hallgatója volt 1911-ben. Másodévesként a Mexikóvárosban található Nemzetközi Iskolában tanult, ahol baráti kapcsolatot kötött Manuel Gamioval,¹⁸ az ott dolgozó egyik mexikói régésszel. Mechlinggel való kapcsolata Pennsylvániában kezdődött, majd együtt dolgoztak a Nemzetközi Iskolában. Mikor Mason 1917-ben a Field Múzeum kurátora lett, Mechling felkérte Masont, hogy menjen Washingtonba és csatlakozzon az ONI-hoz. Mechling és Mason ezután Mexikóba utaztak, és engedélyt kértek arra, hogy a Yucatán-félszigeten dolgozzanak, látszólag adatgyűjtési feladattal a Field Múzeum részére. Az ONI számára két tökéletesen fedett ügynök tevékenykedett a területen, de ez az állapot nem tartott sokáig. Ugyanis Mechling nem volt kiképezve hírszerzésre, nem tudta hogyan kell emberekből információkat kinyerni. Szinte rögtön bajba is került, ami után letartóztatták és börtönbe zárták. Mason azonnal barátja

¹⁵ <https://www.britannica.com/biography/Franz-Boas> (2018. 01. 16.)

¹⁶ <https://www.archaeologybulletin.org/articles/10.5334/bha.2123/> (2018. 01. 16.)

¹⁷ U. S. Office of Naval Intelligence (ONI).

¹⁸ Manuel Gamio mexikói antropológus, régész és szociológus 1913 és 1916 között a mexikói közoktatási minisztérium régészeti emlékeinek vezérigazgatója volt, valamint Franz Boas szerint a legjobb tanítványa.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

segítségére sietett, és felvette a kapcsolatot régi kollégájával, Manuel Gamioval, és sikerült elintézni, hogy Mechlinget kiengedjék a börtönből. Azonban ezzel lebuktatták magukat, így az ONI nem tehetett mást, mint visszahívta őket. Mason és Mechling kevesebb, mint hat hónapos kutatása így vált tragédiává, és hívta fel Boas figyelmét a „kettős munkakörre”.¹⁹

Az eset után Gamio írt egy levelet Franz Boasnak a letartóztatás körülményeiről, és megjegyezte, hogy Mason és Mechling engedélyt kért régészeti munkára a mexikói területen. Gamio úgy gondolta, hogy a Chicagói Field Múzeum és a Harvard Múzeum részére gyűjtenek adatokat. Boas így felkereste Berthold Laufert a Chicagói Field Múzeumban, hogy rákérdezzen, mit csinált Mason a Yucatán-félszigeten. Laufer elmondta Boasnak, hogy Mason elhagyta a Múzeumot, hogy a kormány számára dolgozzon. Így Boas számára egyértelművé vált, hogy a régészeti projekt egy hírszerző munka volt. Boas értesítette Gamiot, hogy Mason és Mechling nem a Field Múzeumnak dolgozik, hanem mindvégig kormányügynökként tevékenykedtek. Mason Boasnak írt levelében később bocsánatot kért a szakmától, amelyben elmagyarázta, hogy amit tett, az csupán hazafias kötelesség volt részéről.

Sylvanus Griswold Morley (1883–1948) 1908-ban régész diplomát szerzett a Harvardon. Morley a washingtoni Cosmos Club tagja volt, ahogy Charles Alexander Sheldon, a haditengerészeti műveletek főparancsnoka is, aki felkérte, hogy állítson össze egy listát azokról az antropológusokról, akiket esetleg ügynökként alkalmazni tudnának.²⁰ Az ONI Morleyt bízta meg, hogy szerezzen információkat egy esetleges német tengeralattjáróbázisról, amely feltehetőleg a közép-amerikai térség csendes-óceáni szakaszán lehet, továbbá engedélyezték számára, hogy ezen expedícióra szervezzen maga mellé több kutatót, amelyből a későbbiekben egy több főt számláló hírszerzési hálózat jött létre Morley irányításával.

Herbert Joseph Spinden (1879–1967) 1909-ben doktori fokozatot szerzett a Harvardon. A fokozat megszerzése után az Amerikai Természettudományi Múzeumban (American Museum of Natural History – AMNH) helyezkedett el. Morley 1917 áprilisában írt a múzeumnak és kérte, hogy engedjék el Spindent, hogy együtt dolgozhassanak. Így Spinden folytatta régészeti feltárásait, miközben az ONI-nak dolgozott.²¹ Az ONI Közép-Amerikát 1918 áprilisában öt információgyűjtési területre osztotta fel. Spinden kapta meg a Honduras, El Salvador, Nicaragua és a csendes-óceáni partvidék 3-as számú szakaszát. Novemberben a területet kibővítették Panamára és Kolumbiára is, ami arra utal, hogy Spinden hatékony ügynök és informátor volt.²²

Azok a kutatóintézetek, ahol a fent felsorolt régészek dolgoztak, tudtak az ONI-val való együttműködésükről és támogatták azt. Sem Morley, sem Spinden nem csinált abból titkot, hogy a haditengerészetnek dolgoznak. A nyilvánosság előtt többször is a haditengerészet

¹⁹ Charles H. Harris III, Louis R. Sadler: *The Archaeologist Was a Spy: Sylvanus G. Morley and the Office of Naval Intelligence*. University of New Mexico Press, 2003. 464. o.

²⁰ Uo. 48. o.

²¹ Uo. 109. o.

²² Uo. 270. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

egyenruháját viselték.²³ Az ONI végül Közép-Amerikába körülbelül három tucat ügynököt és al-ügynököt telepített, és ebből Morley talán több mint két tucatot szervezett be. Ahogy azt Harris és Sadler fogalmazza meg „Morley vitathatatlanul az első világháború legjobb amerikai kémje” és az első világháború legjobb amerikai hírszerző hálózatának vezetője volt.

John Held, Jr. (1889–1958) a Salt Lake City Múzeumban dolgozott, aki 1912-ben ment New Yorkba, és az American Museum of Natural History²⁴ (AMNH) egyik régészeti munkáján keresztül Spinden barátjává vált. 1916-ban találkozott Morleyval, aki felajánlotta, hogy a Carnegie Tudományos Intézet (Carnegie Institution of Washington – CIW)²⁵ által szervezett expedíciójára magával viszi. Ebből az következett, hogy beszervezte, így Held is az ONI egyik civil ügynöke lett.²⁶ Állítólag a CIW részt vett a maja művészeti formák tanulmányozásában, de igazi feladata a csendes-óceáni partvonal katonai felderítése volt. Held és Morley kapta meg az ONI 4-es számú területét, amely a Hondurasi és Karib-tenger térsége volt.²⁷

Thomas Francis William Gann (1867–1938) 1894-ben körzeti orvosként szolgált a korábbi Brit Honduras gyarmaton (Belize), közel három évtizeden keresztül. 1923-ban visszavonult, majd megkezdte a maja romok felfedezését Közép-Amerikában, mint amatőr régész. Így ismerkedett meg és kezdett együtt dolgozni Morleyval, aki számos expedícióra kísérte őt.²⁸ A háború alatt Morley az ONI legfontosabb ügynökei közé tartozott, és hírszerzési munkát végzett, miközben a Heye Alapítvány és a CIW kutatási forrásaival foglalkozó régésze volt. Ebben az időszakban mind az amerikai, mind a brit kormány ügynökségeinek is jelentett.²⁹

George Amos Dorsey (1868–1931) 1894-ben szerzett doktori fokozatot a Harvardon. Miután két évtizeden keresztül a Field Múzeum kurátora volt, 1915-ben felmondott és az ONI hírszerző tisztje lett. 1917-től 1921-ig Spanyolországban és Portugáliában vetették be. Dorsey parancsnoka Edward Breck volt, aki a spanyol-amerikai háború alatt Spanyolországban kémkedett. Az első világháború idején Brecket utasították, hogy 1917 és 1918 között szivárogon be a brazil és argentin német közösségekbe.³⁰ Az ezt követő időszakban Brecket Portugáliába küldték, ahol Dorseyvel a nagykövetségen dolgozott együtt.

²³ Uo. 266. o.

²⁴ Amerikai természettörténeli Múzeum.

²⁵ Andrew Carnegie 1902-ben alapította meg a washingtoni Carnegie Intézetet, mint tudományos felfedező szervezetet. Az volt a szándéka, hogy az intézmény otthont adjon olyan kivételes egyéneknek, akik képesek a tudomány legmodernebb területén dolgozni.

²⁶ Harris, Sadler: i. m. 51., 62. o.

²⁷ Uo. 180. o.

²⁸ Wallace, C. : Reconnecting Thomas Gann with British interest in the archaeology of Mesoamerica: An aspect of the development of archaeology as a university subject. *Bulletin of the History of Archaeology*, 21. (2011/1). 23–36. o. <http://dx.doi.org/10.5334/bha> (2018. 01. 18.)

²⁹ Harris, Sadler: i. m. 37., 162., 240. o.

³⁰ Dorwart, J. M.: *The Office of Naval Intelligence: The Birth of America's First Intelligence Agency 1865–1918*. Naval Institute Press, Annapolis, 1979.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Dorsey azért különleges ebben a felsorolásban, mert ő nem használta fel tudományos háttérét valódi feladatának eltitkolására az ONI-nál.

Volt még olyan régész, mint Dorsey, aki részt vett a háborúban, mint hírszerző, a hadsereg tagjaként tevékenykedett, és nem használta fel szakmai háttérét. Például William C. Farabee, a Pennsylvanai Egyetem régésze vagy Marshall H. Saville, a Columbia Egyetem régésze. Mindketten az amerikai hadsereg hírszerzésénél szolgáltak Európában. Azonban nem csak az amerikaiak használtak társadalomtudósokat és kutatókat hírszerzés céljából. A britek Thomas E. Lawrence-t (Lawrence of Arabia) és Sir C. Leonard Woolleyt vetették be Szíriában, ugyanúgy, mint Gertrude L. Bellt Egyiptomban és Irakban a német tevékenységekre vonatkozó hírszerző információk összegyűjtésére, miközben mindhárom helyszínen régészeti feladatokat láttak el a hivatalos dokumentumok szerint.

A második világháborúban még nagyobb számban vettek részt antropológusok az amerikai és brit hírszerző szervezeteknél. John Cooper 1947-es beszámolója szerint a háború idején az összes hivatásos amerikai antropológus több mint egyharmada valamilyen háborús kormányzati szervezetnél dolgozott teljes munkaidőben.³¹ E nagyfokú támogatás hátterében az állt, hogy az amerikai antropológia tudományos közvéleményét a háború kirobbanása előtt is dühítette a németországi faji kutatások eredménye, ami legfőképp a zsidó népet érintette, mely természeténél fogva az antropológia etikai kódexének alapelveit sérítette. Éppen ezért csatlakoztak antropológusok is a Központi Hírszerző Iroda³² elődszervezetéhez a Stratégiai Szolgálati Irodához.³³ Az OSS-t Rooseveltnél hozta létre 1942. június 13-án, azzal a céllal, hogy az állami hírszerző csoportokat egy közös szervezetté szervezze. Több mint két tucat antropológus dolgozott az OSS-ben a háború alatt, többek között E. Wyllys Andrews IV, William Bascom, Gregory Bateson, Lloyd Cabot Briggs, Carleton Coon, Cora DuBois, Anne Fuller, Nelson Glueck, Gordon Hewes, Frederick Hulse, Felix Keesing, Alexander Lesser, Edwin Loeb, Alfred Metraux, George Murdock, David Rodrick, Morris Siegel, Richard Starr, David Stout és Morris Swadesh.³⁴

A létrehozásától kezdve az OSS alapvetően új típusú katonai hírszerző szolgálat volt, és újfajta multidiszciplináris módszerekre és személyekre támaszkodott, mind a titkosszolgálati adatgyűjtésben, mind a titkos akciókban. Mivel az OSS elsődleges célpontjai a társadalomtudományban nagy tapasztalattal rendelkező személyek voltak, így Gregory Bateson tökéletes célpont volt a szervezet számára.

- Gregory Bateson kezdetben vonakodott egy katonai szervezethez csatlakozni, mert véleménye szerint egy hírszerző rendszernek végzett munka során a kutató nem választhatja meg a kutatásának témakörét és hatósugarát. Bateson a Columbia Egyetemen kezdte meg a szolgálatot az OSS-nél, majd később az amerikai

³¹ Cooper, J. M.: 1947 *Anthropology in the United States during 1939–1945*. *Society des Americanistes des Paris Journal*, 36. (1947/1). 14. o.

³² Central Intelligence Agency – C.I.A.

³³ Office of Strategic Services – O.S.S.

³⁴ <http://web.mnstate.edu/robertsb/445/lessons%20fron%20second%20world%20war%20anthropology.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

haditengerészet pidzsin angol nyelv³⁵ oktatójaként a Dél-csendes-óceáni térségben.³⁶ Végül a burmai Arakán hegyekben dolgozott, mint az ott állomásozó OSS ügynöki csoport civil tagja 1944 és 1945 között.³⁷ Bateson a háborús feladatainak nagy részét a burmai és thaiföldi távoli, titkos helyszíneken végezte.³⁸ Feladata az volt, hogy tervezze meg a „fekete propagandát”³⁹ sugárzó rádióadásokat Kínában, Indiában és Ceylonban.⁴⁰ Ebben a munkakörben Bateson alkalmazta a saját maga által létrehozott skizmogenezis elméletének⁴¹ alapelveit is azért, hogy elősegítse a dezinformációk erejét az ellenséges erőknél. Továbbá segített egy olyan szövetséges rádióállomás üzemeltetésében is, amely hivatalos japán állomásként működött, de feladata a japán propaganda aláásása volt a hivatalos japán vonal követésével és eltűlésével.⁴² Gregory Bateson sokkal többet tett, mint a japán propaganda kidolgozása. A hírszerző elemzésekben és a stratégiai kidolgozásban is szerepet vállalt, és önként jelentkezett egy titkos, tíz napos feladatra is 1944 decemberében, amelyben mélyen az ellenséges vonalak mögé kellett behatolnia tár-

³⁵ A pidzsin nyelvek keletkezése, vagyis az ún. pidzsinizálódás a spontán egyéni nyelvtanuláshoz hasonló tevékenység azzal a különbséggel, hogy ebből idővel új nyelvi rendszer keletkezik. Ennek kiváltó oka a sokféle anyanyelvű lakosság egymás közti kommunikáció iránti szükséglete olyan körülmények között, ahol egy adott nyelv tökéletes elsajátítása – műveltségi szintkülönbségek és egyéb társadalmi tényezők miatt – nem várható el egyik féltől sem. Fodor István (főszerk.): *A világ nyelvei*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999. 1191–1192. o.

³⁶ Yans-McLaughlin, Virginia: *Science, Democracy and Ethics: Mobilizing Culture and Personality for World War II*. In: Malinowski, Rivers, Benedict and Others: *Essays on Culture and Personality*. HOA Vol. 4. 1986.

³⁷ Bateson, Gregory: *Comment*. In: L. Bryson and L. Finkelstein (eds.): *Science, Philosophy, and Religion: Second Symposium*. New York, 1944.

³⁸ Linton, Ralph: *The Science of Man in the World Crisis*. Columbia University Press, New York, 1945.

³⁹ A "fekete propaganda" kifejezés olyan feladatra utal, amely szerint az egyén vagy a csoport úgy tesz, mintha ellensége pozícióját képviseli, azonban a tényeket összekeverik számos hamis információval, melyek negatív színben ábrázolják az ellenséget.

⁴⁰ Yans-McLaughlin, Virginia: 1986a *Science, Democracy and Ethics: Mobilizing Culture and Personality for World War II*. In Malinowski, Rivers, Benedict and Others: *Essays on Culture and Personality*. HOA Vol. 4.

⁴¹ Gregory Bateson új-guineai sepik és iatmulok között végzett kutatásai során fejlesztette ki skizmogenezis elméletét. A skizmogenetikus folyamatok társadalmi csoportok egymás mellett élésének, egymáshoz való viszonyának típusait írják le. Szimmetrikus skizmogenetikus kapcsolat a hasonló egyének/csoportok között jön létre, ami rivalizáláshoz vezet; komplementáris skizmogenetikus kapcsolat pedig eltérő egyének/csoportok között jön létre, amely ezáltal hierarchikus viszonyokat hoz létre. Mindkét kapcsolattípus a társadalom, a közösség felbomlásához, belső határok kiépüléséhez vezet, a szimmetrikus skizmogenezis esetében az állandó verseny és feszültség miatt, a komplementáris skizmogenezis pedig a túlzott elkülönülés okán. Egy-egy közösségben éppen ezért mindkét irányú skizmogenetikus folyamatnak jelen kell lennie, hogy a rivalizálás és az elkülönülés ne szakítsa szét a közösséget. Turai Tünde: *Hármas határok néprajzi értelmezésben*. http://www.nti.btk.mta.hu/harmashatarok/anyagok/Harmashataroknyv_VEGLEGES.pdf (2018. 01. 18.)

⁴² Mabee, Carleton: Margaret Mead and Behavioral Scientists in World War II: Problems of Responsibility, Truth and Effectiveness. *Journal of History of the Behavioral Sciences* 23. (1987). 3–13. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

saival együtt, hogy három fogságba esett hírszerzőt kiszabadítsanak.⁴³ (Mosgrip 1945). Tettéért megkapta a Asiatic-Pacific Campaign medált.⁴⁴

Forrás: <https://www.usamilitarymedals.com/products/asiatic-pacific-campaign-medal-wwii>

- Margaret Mead, Gregory Bateson volt feleségeként került kapcsolatba az OSS hivatalával. Házasságuk 1936–1950 között tartott. Mead antropológiai munkája is kiemelkedő, de katonai múltja nem igazán ismert. Amíg Bateson hírszerző karrierje vége felé egyre inkább elveszett az antropológia és a haderő együttműködésének elvi és etikai dilemmái között, addig Meadet nem zavarták erkölcsi kérdések. Meadet nagyon felkavarták a háború borzalmai, úgymint a németországi zsidóüldözés és a japánok Pearl Harbor-i támadása. Ahogy megfogalmazta, a háborúval kapcsolatos szocio-kulturális kutatások az erőszak ellenőrzéséről és a nukleáris

⁴³ David Price: Gregory Bateson and the OSS: World War II and Bateson's Assessment of Applied Anthropology. Human Organization, Vol. 57., No. 4., 1998.

http://homepages.stmartin.edu/fac_staff/dprice/price-bateson-oss-ho1998.pdf (2018. 01. 18.)

⁴⁴ Az Egyesült Államok katonai medálja, melyet az Egyesült Államok fegyveres erőinek a második világháborúban az ázsiai-csendes-óceáni hadszínterén szolgáló tagjai kaptak meg, érdemeikért.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

háború megakadályozásáról szólnak. Mead és Bateson válaszához e komoly etikai nézeteltérés is hozzájárult.⁴⁵

- Ruth Benedictnek, mint Franz Boas kedvenc tanítványának is köze volt a második világháborúban a hadsereghez, annak ellenére, hogy mentora minden fórumon kritizálta azokat az antropológusokat, akik kutatásaikkal részt vettek a küzdelemben. Ahogy barátnőjét Meadet, úgy Benedictet is megrémítette a japánok Pearl Harbor-i támadása. A támadást követően az amerikai haderő egy olyan nemzeti jellegű tanulmányt szeretett volna készíttetni a japán kultúráról Benedicttel, mint amilyen a primitív társadalmakat leíró korábbi munkája volt. A kormány szándéka az volt, hogy ez a munka lehetővé tegye a katonai és diplomáciai hivatalnokoknak, hogy jobban megértsék, hogyan léphetnek kapcsolatba a japán társadalom tagjaival, és ezáltal, hogy érvényesítsék az amerikai kormány akaratát. Habár Benedict munkásságának nagy része titkosított, és nem hozható nyilvánosságra, de munkáját mégis elolvashatjuk A krizantém és a kard címmel megjelent műben.⁴⁶
- Carleton Coon is az OSS egyik ügynökeként tevékenykedett. A szervezetnél szerzett tapasztalatait 1980-ban adták ki könyv formájában, melynek címe *Egy észak-afrikai történet: egy antropológus, mint OSS ügynök*.⁴⁷ Coon, a Harvard Egyetem antropológus professzora marokkói ellenálló csoportokat képezett ki szabotázsakciókra, kihasználva az ellenfél gyengéit. Harcolt az észak-afrikai Kasserine-hágói csatában és Marokkó német megszállásakor fegyvereket csempészett a francia ellenállásnak.⁴⁸ Megfigyelései és a terepen töltött ideje alatt olyan létfontosságú információkhoz jutott, melyeket később felhasználtak a Fáklya-hadművelet megtervezésében.⁴⁹
- Gerald C. Hickey a vietnámi Közép-hegység hegyvidékeinek fő etnográfusa volt. Gerald Cannon Hickey először 1956-ban utazott Vietnamba, hogy kutatást folytasson a Michigani Állami Egyetem Vietnami Tanácsadó Csoportja számára, majd e témából 1958-ban szerzett doktori fokozatot a Chicagói Egyetemen. Elsődleges

⁴⁵ Lenora Foerstel and Angela Gilliam: Confronting the Margaret Mead Legacy. Temple University Press. 1992. 324. o.

⁴⁶ <http://www.ndb.com/people/786/000097495/> (2018. 01. 18.)

⁴⁷ Carleton Coon: A north Africa story: the anthropologist as OSS agent, 1941–1943.

⁴⁸ Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban. Hadtudományi Szemle, 6. (2013/1). 187–192. o.

⁴⁹ A Torch hadművelet lehetővé tette az angol–amerikai csapatok gyors előretörését Tunéziában, továbbá nagy szerepe volt abban, hogy a tengelyhatalmak nemcsak az Észak-Afrika feletti uralmukat veszítették el, hanem a tengeri fölényüket is a Földközi-tengeren. Ezáltal a hadművelet előkészítette a későbbi szicíliai partraszállást, amellyel részben tehermentesítették a szovjet csapatokat a keleti hadszíntéren. Mivel a németek továbbra is az orosz frontra összpontosították erőik nagy részét, a szövetségesek Észak-Afrikában és Olaszországban gyors sikereket értek el, ami Olaszország kapitulációjához és Mussolini bukásához vezetett.

<https://www.masodikvh.hu/hadszinterek/eszak-afrika/348-a-faklya-hadmvelet-1942-november> (2018. 01. 18.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

kutatási érdeklődése a Vietnámi Közép-felföldi Montagnard törzsek voltak. Több mint 13 évet töltött a faluban, közöttük élt, és tanulmányozta mindennapjaikat. Hickey a vietnámi háború idején önként vállalta fel azt a mediátori szerepet, melyet a háború kitörése után kellett betöltenie az amerikai haderő és civil lakosság között. Próbált rámutatni, hogy az amerikai hadsereg által alkalmazott eszközök nem érik el a kívánt célt, sőt a lakosság szép lassan a megszálló erő ellen fordult. A háború egésze alatt írt leveleket, tartott beszámolókat, hogy mire kellene jobban odafigyelnie az amerikaiaknak, de folyamatos érdektelenségbe ütközött.

A XXI. SZÁZADI ANTROPOLÓGIA ÉS HADERŐ EGYÜTTMŰKÖDÉSE

Ahhoz, hogy történelmileg jobban átlássuk az antropológia és a hadsereg kapcsolatában rejlő lehetőséget, nem kell több évtizedet visszautaznunk az időben, hiszen nemzetközi szinten számos modern haderő alkalmazza már e képességet. A tapasztalat azt mutatja, hogy a haderő számára két lehetséges megoldás létezik a társadalomtudományok alkalmazására. Az egyik, amelyet a Human Terrain System (HTS)⁵⁰ vitt végbe, azaz hogy külső civil társadalomtudósokat alkalmaztak és integrálták be dandár szinten harcoló alakulatokhoz Irakban és Afganisztánban. A másik, melyet a Defence Cultural Specialist Unit (DCSU)⁵¹ alkalmaz, azaz saját állományából választja ki azokat a potenciális társadalomtudósokat, akiket beiskoláz, és egy vegyes szemlélettel és kompetenciával rendelkező katonát tud a későbbiekben alkalmazni a hadszíntereken. A HTS bezárása és az azóta fellelhető dokumentációk után elmondhatjuk, hogy az amerikai program, habár úttörő volt a maga nemében, de a szervezési és kivitelezési problémák vezettek a program bezárásához 2014-ben.

A Human Terrain System elsődleges feladata a képzéseken kívül az volt, hogy szocio-kulturális kutatásokkal támogassa a hadszíntéren működő csapatokat. A szervezet kutatóit nem csak Irakban és Afganisztánban alkalmazták, hanem 2010 óta Afrikában is szolgáltak Kulturális Elemző Csoportok az U. S. Army Africa Command (AFRICOM) kötelékében. A rendszer két pillérre volt tagolva: egyik része a hadszíntéren működő alegységeket irányította, míg a másik ezen egységek kiszolgálását végezte a hátszágban. Irakban és Afganisztánban az egyedi helyzet megkövetelte az „idegen kultúra” ismeretét. A stabilitás megteremtéséhez össze kellett egyeztetni a kulturális, politikai, vallási és szociológiai rendszereket. Ebben a „békeépítési” folyamatban is fontos szerepet játszottak azok az antropológusok, akik vállalva a veszélyt, nap mint nap tárgyalásokat és kutatásokat végeztek az

⁵⁰ Ahhoz, hogy pontos definíciót találjunk a Human Terrain System jelentette képességre, meg kell értenünk az amerikai rendszer működését, helyét és szerepét a missziós feladatokban. Mivel az egység nevének szó szerinti fordítása magyartalan, és nem alkalmazható a magyar katonai terminológiában, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Intézetének munkatársaival közösen sikerült mind a hadtudomány, mint a kulturális antropológia által érthető és értelmezhető fordítást találni. A továbbiakban a Human Terrain System-re, mint Kultúra Elemző Rendszerre hivatkozom.

⁵¹ A HTS-hez hasonlóan a DCSU-nak sincs a magyar katonai terminológia számára értelmezhető fordítása. Talán Kulturális Kutató Egységre tudnám lefordítani.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

egyres hadszíntereken. A Pentagon 2004-ben indította el azt a programot, melyben – intézményes formában – társadalomtudósokat, de főként kultúrantropológusokat alkalmaztak az amerikai harcoló alakulatoknál. A bezárás okairól először a Nature nemzetközi tudományos magazin adott hírt, ami különös, hiszen először pozitív beszámolókat adott közre a HTS munkásságáról, minthogy a katonák sikeresen elsajátítják a kulturális háttértudást, és az antropológusok terepen történő részvételével az emberi és anyagi károk számottevően csökkentek. Néhány hónap után azonban váratlan fordulat állt be a magazin szemléletét illetően. Arról jelentek meg cikkek, hogy a HTS program megbukott minden aspektusában, mert bár az elmélete jónak tűnt, a gyakorlatban „katasztrófális”: nem érte el eredeti célját, ugyanis a részt vevő antropológusok nem megfelelő képzettségűek, és ez a felvétel során sem derül ki, vagyis a szűrésük sem helytálló, továbbá, az együttműködéssel a terepre küldött tudósok életét veszélyeztetik. A cikkben megjelenik az is, hogy a drasztikus szemléletváltás oka, hogy pár hónappal az indulás után már két halottja és egy (a cikk közreadásakor még) súlyos sérültje volt a projektnek. A történet hatására a cikk a program életképes mivoltát is megkérdőjelezte. Valószínűleg nem számoltak kellően a komoly rizikófaktorral, hogy az iszlám országok háborús terepén a fegyvertelenül kutató antropológusok elméleti felkészültségük ellenére is életveszélynek vannak kitéve.⁵²

A Defence Cultural Specialist Unit (DCSU, korábbi nevén: Human Terrain Mapping Unit) egy brit szervezet, melynek célja, hogy fejlessze és ápolja a kapcsolatot a brit haderő és a helyi közösségek között műveleti területen. A szolgálatot teljesítő katonáknak elengedhetetlen, hogy tudják, hogyan érznek a helyiek a jelenlétükkel kapcsolatban, és ők hogyan értelmezhetik a helyiek reakcióit. A szervezetet 2009-ben hozta létre a MoD (Ministry of Defence) azzal a céllal, hogy ezáltal ne antropológusokat vigyenek a terepre, hanem kiválasztott vagy önkéntesen jelentkező katonákat ruházzanak fel antropológiai ismeretekkel – tehát egy másik oldalról kezdték megközelíteni a helyzetet, mint a HTS.

A csoport elsődleges feladata volt Helmand tartományban, Afganisztánban segíteni beazonosítani és megérteni a helyi kulturális, politikai, gazdasági, társadalmi és történelmi környezetet érintő kérdéseket, hogy segítsék a parancsnokokat a jobb katonai döntések meghozatalában. Ezt módszertanilag úgy képzelték, mint egy antropológiai terepmunkát: a kiválasztott katonák a terepen élnek, így ismerik meg a közösség kultúráját, és fejlesztik nyelvtudásukat, majd tudásukat továbbadják a katonáknak. Ezek a személyek nem kulturális antropológusok, hanem kulturális specialisták vagy tanácsadók (cultural specialist vagy cultural advisor). Felkészítésük 3–5 hetes kulturális és történelmi képzésből áll. Ezen kívül kivételesen fontos, hogy tanulják a helyi közösség nyelvét.

⁵² Dajka Viktória: A Human Terrain Team antropológusainak etikai dilemmái. *Hadtudományi Szemle*, 8. (2015/1). 401–410. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

AZ AMERICAN ANTHROPOLOGICAL ASSOCIATION⁵³ – AAA

A már említett társaság politikai befolyásoló ereje Amerikában elvitatlan, hiszen tagjai olyan egyetemi professzorok és kutató intézetek befolyásos társadalomtudósai, akiknek a véleménye igen nagy súllyal esik latba a Fehér Ház legmagasabb helyein.

Az Amerikai Antropológiai Társaság 1902-ban alakult meg, melyet kezdetben olyan emberek alkottak, akik az antropológia elkötelezettjei voltak. Noha számos más amerikai antropológiai társaság létezett a XX. század fordulóján, ez a társaság abban volt újszerűbb az elődeinél, hogy nyitottabb volt tagságát illetően, és más tudományokkal is együttműködött a kezdetektől, ami fellendítette az antropológia tudományát, serkentette és koordinálta az amerikai antropológusok erőfeszítéseit, támogatta a helyi és más közösségeket. A társaság tagjai éves találkozók tartanak, központjuk a Virginia-i Arlingtonban található. A kezdeti 175 tag lassan gyarapodott a XX. század első felében. 1950-től drasztikusan megnőtt a tagok száma, mostanra nagyjából 12 ezer főre tehető. A tagok között vannak archeológusok, kulturális antropológusok, nyelvészek és még sok más tudomány követői. Őket egyetemeken, főiskolákon, kutató intézetekben, állami ügynökségeknél, múzeumokban és különböző szervezeteknél alkalmazzák. Franz Boas harcolt azért, hogy e szervezet kizárólagos és exkluzív csoport legyen, amit 40 professzionális antropológus alkotna. Az AAA első elnöke William J. McGee tiltakozott a zárt közösség ellen, szerette volna, ha nyitott és elérhető lenne bárki számára, aki érdeklődik a téma iránt.

Az AAA filozófiája, hogy bővítse a saját látókörét és terjessze az antropológia tudományát, társadalmi problémák megoldása érdekében. A szervezet céljai között szerepel, hogy összegyűjtse és támogassa azokat a fejlesztéseket, szervezeteket, amik az együttműködésükben és a tudomány előrelépésében szerepet játszhatnak. Továbbá antropológiai monográfiákat és kiadványokat támogat, és koordinálja azokat az eseményeket/ kutatásokat, amit más szervezetek nem támogatnak, valamint fenntartja a hasznos együttműködésekkel a kapcsolódó tudományágakkal és azok szervezeteivel.

1960-ban és az 1970-es évek elején a társaság vizsgálta a kormány által támogatott programokat, ahol antropológusokat alkalmazott a hadsereg. Így tanulmányozni kezdte a vietnámi háborúban szereplő, tudományos fokozattal rendelkezők munkáit, feladatait, megvizsgálta a Thaiföldön szolgáló titkos kutatások részleteit, és elemezte az általános etikai problémák különböző aspektusait a felmerülő kutatásokban, különös tekintettel azok jogainak védelemében, akik a kutatás alanyai voltak.⁵⁴

AZ AAA VÉLEMÉNYE A HTS PROGRAMRÓL⁵⁵

Az amerikai hadsereg HTS programja a rendszert támogató antropológusokat, mint civil, a hadseregben szolgáló vállalkozókat⁵⁶ foglalkoztatott háborús körülmények között, együtt-

⁵³ Amerikai Antropológiai Társaság.

⁵⁴ <http://www.aaanet.org/about/> (2018. 01. 01.)

⁵⁵ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

működve amerikai katonákkal azért, hogy szocio-kulturális adatokat gyűjtsön a kormány számára. Az e tevékenységek által felvetett etikai aggodalmak az AAA szerint a következők:

1. A háborús körülmények között dolgozó antropológusok olyan helyzetben tevékenykednek, ahol nem képesek megkülönböztetni magukat a katonai személyzettől, és ezáltal az adatközlő nem tudja, hogy a kérdést feltevő egy kutató vagy katonai alkalmazott? A beazonosítás igen fontos az antropológiai terepmunkában, melynek kölcsönösnek kell lennie.
2. A HTS társadalomtudósai felelősek voltak a helyi lakosság, valamint a kijelölt katonai személyzet közötti kapcsolat kiépítéséért, amely szintén etikai kérdéseket vet fel, hiszen ezáltal egy háborús helyszínen az adatközlő élete akár veszélybe is kerülhet.
3. A társaság szerint, a HTS antropológusai olyan körülmények között vették fel az adatokat, ahol az adatközlő önként nem dönthetett az információ átadásáról. Ezáltal megghiúsult az önkéntes tájékoztatás elve.
4. A HTS csapat feladatai közé tartozott, hogy tájékoztassa a katonai parancsnokokat, amely azzal a kockázattal járt, hogy a kapott információkat a helyi lakosság ellen fordítja.
5. Mivel a HTS-nél tevékenykedő antropológusokat az antropológiával azonosítják, ezért félő, hogy a jövőben antropológusként megjelenő kutatót a helyszínen kémként vagy katonaként definiálják, így élete veszélybe kerülhet.

E pontok fényében az Amerikai Antropológiai Társaság Igazgatótanácsa arra a következtetésre jutott, hogy a HTS program olyan feltételeket teremt, amelyek valószínűleg az antropológia nevét és a kutatói munka tisztaságát sértik meg, és ezáltal minden antropológusra veszélyt jelentenek.

Az ellenzők mellett természetesen megtalálhatóak a támogatók is, mint például Felix Moos, aki a Kansasi Egyetem egyik antropológusaként, határozottan kiállt az antropológia és a hadsereg közötti együttműködés mellett. Moos szerint minden embernek (képzettségűtől függetlenül) elsődleges feladata a nemzet és az emberi élet védelme. Ezt nem írhatja felül semmi, és éppen ezért segíteni kell az amerikai kormányt abban, hogy jobban megértse a globális konfliktusokat, melyek közvetlenül, vagy közvetett módon hatással vannak, vagy veszélyeztetik életünket, vagy bármely más ember életét. Javasolta, hogy a főiskolai hallgatók, mint elemzők, gyakorlati munkát végezzenek a hírszerző ügynökségeknél. Ez az elgondolás akkoriban még nem volt elég népszerű javaslat a hírszerző ügynökségek körében.⁵⁷

⁵⁶ Private Military Contractor (PMC).

⁵⁷ Sztankai: i. m.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

KONKLÚZIÓ

Egyes nemzeti és nemzetközi szervezetek igen sok energiát és pénzt nem kímélve keresnek olyan megoldásokat, amelyek hatékonyabban segíthetik elő a katonai erő bevetését műveleti területen. Az egyik ilyen lehetőség a társadalomtudományok alkalmazása. Mint láthattuk, a korábban felsorolt szervezetek és programok, az elkötelezett és a hazáját szolgálni akaró társadalomtudósok segíthetnek megérteni az idegen terület politikai, társadalmi és kulturális hátterét. A helyi nyelv, a szokások és hagyományok, valamint a vallás ismerete nélkül ma már nem küldhető katona békeműveletekre, pontosan a kulturális félreértésekből fakadó agresszió miatt. Az International Society of Military Sciences (ISMS)⁵⁸ szervezete is egy igen fiatal és az együttműködést preferáló rendszer. Habár ez nem egy országon belüli együttműködést szorgalmaz, hanem nemzetközi összefogást.

A szervezetet azért hozta létre az Osztrák Védelmi Akadémia, a Kanadai Királyi Katonai Főiskola, a Dán Királyi Védelmi Főiskola, a Finn Nemzetvédelmi Egyetem, a Holland Nemzetvédelmi Akadémia, a Norvég Nemzetvédelmi Egyetem, a Svéd Nemzetvédelmi Főiskola és a Balti Védelmi Akadémia 2008-ban, hogy reagáljon a ma is folyamatban lévő és a jövő katonai műveletek dimenzióira egyre nagyobb hatást gyakorló kulturális ismeretek megszerzésére és azok oktatására. Prof. Dr. Janne Haaland Matlary fogalmazta meg: „a harcot a katonák vívják, de a háborút a civil képességek nyerik. A haderő képezi a pajzst és a társadalomtudományok a fegyvert.”⁵⁹

A kis és közepes haderők sosem fogják tudni felvenni a versenyt a nagy hadseregek tömeges létszámával és technikai felszereltségével. Emiatt az olyan típusú együttműködések kellene szorgalmazni, amely segítheti hadseregünket az olyan kompetenciák és képességek átadására a jövő katonatisztjeinek, amelyek nélkülözhetetlen feltételei a 21. századi műveleti területen való megjelenésnek. Azt sem szabad elfelejteni, hogy sajnos rengeteg negatív példa árnyékolja be a nemzetközi szerepvállalásokat, amely a kulturális félreértésekből és a tolerancia hiányából fakadnak.⁶⁰ A különbségeket az emberi faj saját kultúrájához méri, az idegen kultúrát sosem fogja elismerni egyenlő szintű kultúrának. Az emberi faj sajnálatos módon természeténél fogva önmagához viszonyítva kategorizál be személyeket, csoportokat, szimbólumokat, mert ezáltal ismeri meg a másikat. A különbségek útján. Az a kultúra, melyben az adott személy szocializálódott, mindig az lesz a primer kultúra és minden más csak szekunder lehet. A társadalomtudományban az antropológusok sokat vitatkoznak azon, hogy a társadalomtudósok mindig objektíven szabad és kell bemutatnia a vizsgált kultúrát. Azonban az antropológia egy empirikus tudomány, amely összehasonlítások sorozataként prezentálja az eltérő kultúra „romantikus” különbségeit. Az összehasonlítás alapja pedig saját kultúrája, hiszen a különbségeket mérni kell valamihez. Az antropológia éppen ezért egy sokak által bírált és meg nem értett tudomány, de amit

⁵⁸ International Society of Military Sciences (ISMS), Nemzetközi Hadtudományi Társaság.

⁵⁹ Elhangzott: 2017. november 15-én az ISMS konferenciáján Oslóban.

⁶⁰ Sztankai Krisztián: Green-on-blue: a belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre. Honvédségi Szemle. 2017/6. 74–80. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

mindenki elfogad, az a képesség, amely az idegen feltérképezésére irányul. Az olyan eltérő helyszínek vizsgálata, mint mondjuk Afganisztán vagy Irak, csak antropológiai kutatásokkal végezhető el. Ezen kutatások eredményeit, azonban fel kell tudni használni. A modern haderőnek egyik fontos feltétele – a XXI. század kihívásainak megfelelően –, hogy képes legyen a társadalomtudományok által elért eredmények integrálására a katonai feladatokba. Ha erre nem képes, vagy torz látásmódja során nem akarja felismerni ennek szükségességét, akkor azzal életeket veszélyeztet és nem csak saját katonáira jelent veszélyt az ilyen öncélú és maradi gondolkodás, de a rosszul megítélt és tévesen beazonosított civil lakosok között is súlyos veszteséget okozhatnak, amely a konfliktussal teli környezet eszkalálódását okozza. Ez pedig az elhúzódó és konfliktusokkal teli háború időszakát hozza el. George Washington mondta, hogy „nem kell visszatekintenünk, hacsak azért nem, hogy tanuljunk a múltbeli hibákból, és hasznunk legyen a drágán szerzett tapasztalásból.” Washington nagy államférfi volt, és az amerikai történelemben fontos és kiemelt helyen áll. Tapasztalatait – ahogyan Clausewitz vagy Szun-Ce gondolatait – gőgösség lenne nem figyelembe venni, csak azért mert a múlt nagy tanítói mondták. A kérdés az: ha már a múltban ezek a személyek tényként megfogalmazták a politikai és katonai gondolkodás hibáit, akkor a XXI. század nemzetközi vezetői miért nem tanulnak a múlt hibáiból és tesznek az elkerülhető nagyobb baj ellen?

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bateson, Gregory: Comment. In: L. Bryson and L. Finkelstein (eds.): Science, Philosophy, and Religion: Second Symposium. New York, 1944.
2. Boldizsár Gábor: Paratroopers in future operations. Security and Defence Quarterly, Warsaw, National Defence University, 2014. 46–60. o.
3. Boldizsár Gábor: A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre. In: Krajnc Zoltán (szerk.): A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. 15–46. o.
4. Charles H. Harris III, Louis R. Sadler: The Archaeologist Was a Spy: Sylvanus G. Morley and the Office of Naval Intelligence. University of New Mexico Press, 2003.
5. Coon, Carleton: A North Africa story: the anthropologist as OSS agent, 1941–1943.
6. Cooper, J. M.: Anthropology in the United States during 1939–1945. Society des Americanistes des Paris Journal, 36. (1947). 1–14. o.
7. Dajka Viktória: A Human Terrain Team antropológusainak etikai dilemmái. Hadtudományi Szemle, 8. (2015/1). 401–410. o.
8. Dorwart, J M: The Office of Naval Intelligence: The Birth of America's First Intelligence Agency 1865–1918. Naval Institute Press, Annapolis, 1979.
9. Fodor István: A világ nyelvei. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999.
10. Foerstel, Lenora and Gilliam, Angela: Confronting the Margaret Mead Legacy. Temple University Press, 1992.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

11. Linton, Ralph: *The Science of Man in the World Crisis*. Columbia University Press, New York, 1945.
12. Jobbágy Zoltán: Háború, hadviselés és a biológiai antropológia. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017/2). 176–192. o.
13. Jobbágy Zoltán: Alkalmazott néprajz: T. E. Lawrence és a hadszíntérre vonatkozó társadalmi és kulturális ismeretek fontossága. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017/3). 340–355. o.
14. Kaló József: Az első háborús év a nyugati hadszíntéren. In: Püski Levente, Kerepeszki Róbert (szerk.): *A „Nagy Háború” és emlékezete*. (Speculum Historiae Debreceniense 22.) Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2015. 105–124. o.
15. Kaló József: Szombathelyi Ferenc és a galíciai deportálás. *Magyar Napló*, XX. (2008/8). 27–32. o.
16. Mabee, Carleton: Margaret Mead and Behavioral Scientists in World War II: Problems of Responsibility, Truth and Effectiveness. *Journal of History of the Behavioral Sciences*, 23. (1987). 3–13. o.
17. Malinowski, Bronislaw: Afrika. *A Nemzetközi Afrikai Intézet folyóirata*, Vol. 2., No. 1. (Jan. 1929). 22–38. o.
18. Price, David: Gregory Bateson and the OSS: World War II and Bateson's Assessment of Applied Anthropology. *Human Organization*, Vol. 57., No. 4., 1998.
19. Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban. *Hadtudományi Szemle*, 6. (2013/1). 187–192. o.
20. Sztankai Krisztián: Green-on-blue: a belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre. *Honvédségi Szemle*, 2017/6. 74–80. o.
21. Wallace, C: Reconnecting Thomas Gann with British interest in the archaeology of Mesoamerica: An aspect of the development of archaeology as a university subject. *Bulletin of the History of Archaeology*, 21. (2011/1). 23–36. o.
22. Yans-McLaughlin, Virginia: Science, Democracy and Ethics: Mobilizing Culture and Personality for World War II. In: Malinowski, Rivers, Benedict and Others: *Essays on Culture and Personality*. HOA Vol. 4. 1986.

VÖLGYI ZOLTÁN¹**A harctevékenységekhez kapcsolódó stressz pszichológiai aspektusai****The Psychological Aspects of Combat Stress****Absztrakt**

A harctevékenységekhez kapcsolódó stressz létezéséről már az ókorban is készítették feljegyzéseket, azonban a konkrét leírások a XVIII. században terjedtek el. A jelenséget több névvel is illették éppúgy, ahogy a kezeléséről is különböző vélemények alakultak ki. Vitathatatlan, hogy a modern korban a háborúk során keletkező stressz kezelése mellett rendkívül fontos a megelőző tevékenység is. A hatékony megelőzés érdekében fontos elkülönítenünk a hirtelen fellépő, extrém reakciókat kiváltó, valamint a hosszabb távon fennálló több tényező eredményeként kialakuló stresszt. A stresszt kiváltó tényezők szerinti elkülönítés indokoltá teszi a komplex pszichológiai támogatás megvalósítását, ami tartalmazza a kiválasztás, a felkészítés és a kezelés folyamatát egyaránt.

Kulcsszavak: harci stressz, harctéri stressz, műveleti stressz, szorongás, neurózis

Abstract

The presence of combat stress was even recorded as early as the ancient times, however specific descriptions of it started spreading only in the 18th century. The phenomenon was given several names over the years and opinions about treatments often varied significantly too. Indisputably, the prevention of combat stress, created in the modern era of warfare, is just as relevant as the treatment itself. In order for effective prevention, we need to distinguish two types of combat stress: the acute and sudden combat stress resulting in extreme reactions, and the chronic and long-term combat stress resulting from several factors. The separation of the two types of stress based on causative aspects necessitate the development and the implementation of highly complex psychological support which would include selection, preparation and treatment methods as well.

Key words: Combat stress, battle stress, operational stress, anxiety, neurosis

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: volgyi.zoltan@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-5779-9536

BEVEZETÉS

A háborúk és harcok létezése az emberiség megjelenésével egyidős, a katonák és a civil lakosság körében tapasztalt pszichés hatásait a korabeli feljegyzések, utalások bizonyítják.² Már a korai kultúrák mitológiai hőseinél is beszámolnak a történetírók olyan viselkedésekről, melyek megjelenése köztudott volt, de konkrét magyarázatot nem találtak rá. Ezek egy része az ádáz, véres küzdelmekhez, más részük pedig a háború okozta nélkülözésekhez kötődik. Az ókori háborúk során a hazától, a családtól és a megszokott környezettől való hosszú távollét gyakran nehézségeket okozott. Érzés szintjén megfogalmazott kifejeződésére leginkább a honvágy szót használhatjuk, amiről Homérosz így emlékezett meg az Odüsszeiában, mikor „bagolyszemű Pallasz” Zeusshoz fordult a fogságban tartott Odüsszeusz érdekében: „Odüsszeusz otthona fölszaladó füstjét bár, látni akarja s halni kíván.”³

A honvágy mellett a harci körülmények pszichológiai hatását Hérodotosz az „A Görög-perzsa háború” című művében is megtaláljuk. „A marathóni ütközetben mintegy hatezernégyszáz barbár esett el, athéni viszont csak százkilencvenkettő; ennyi volt tehát a két fél vesztesége. Közben csoda is történt. Epizéosz, Kuphagorasz fia, aki a csatában hősiiesen harcolt, elvesztette szeme világát, pedig sem szúrás, sem egyéb sebesülés nem érte a testét, s attól fogva vakon élte le egész életét. Mint hallottam, ő maga úgy mesélte, hogy megjelent előtte egy hatalmas férfi nehézfegyverzetben, a szakála elborította a pajzsát. Ez a látomás őmellette csak elment, de a szomszédját megölte. Tudomásom szerint így mesélte az esetet maga Epizéosz.”⁴

A történelmi leírásokban a közvetlen csatában mutatott megdöbbentő esetek mellett találunk olyan leírásokat is, melyek a harcmezőn átélt élmények későbbi hatását mutatják be. A középkori krónikás, Jean Froissart beszámol egy Sir Peter de Béarn nevű személy esetről, aki éjszaka rendszeresen felébred és kardjával a háborúban megélt tapasztalatokból táplálkozó álombeli ellenségeivel harcol.⁵

NOSZTALGIA BETEGSÉG – AZ ELSŐ DIAGNÓZIS

Az előzőekben láthattuk, hogy a harcok alatt és után mutatott, a tudósok által furcsának tartott viselkedéseket régóta ismerjük, azonban konkrét problémaként történő megfogalmazása és diagnosztikai értelmezésük kezdete a XVII. század végére tehető. Ekkor az ilyen jellegű megnyilvánulások elnevezése „nosztalgia betegség” volt. Az elnevezést egy svájci orvostanhallgató, Johannes Hofer (1669–1752) nevéhez kötik, aki 1688-ban „Dissertatio Medica de Nostalgia, oder Heimweh” című munkájában említi meg először. A cím megtévesztő, mivel a mű nem végleges disszertáció, hanem egy 16 oldalas előzetes

² A XXI. század katonai kihívásokban érdekes összefüggéseket olvashatunk még Sztankai Krisztián cikkében: A külföldi missziók pszichés kockázatai. *Hadtudományi Szemle*, 7. (2014/1). 289–295. o.

³ Homérosz, 4. o.

⁴ Hérodotosz, VI. könyv, 117., 224. o.

⁵ Froissart, 1848. 99–100. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

értekezés,⁶ amit Jacob Harder és Theodor Zwinger iránymutatásai alapján készített el. A kifejezés már a XVI. században is fellelhető, és a spanyol 30 éves háborúban is megemlítik, azonban Hofer volt az első, aki orvosi kontextusba helyezte a fogalmat. Leírása szerint főleg a fiatal férfiak szenvednek ebben a betegségben az otthontól messze töltött hosszú idő után. Ekkor vágyakozva gondolnak a hazájukra, és ha rövid időn belül nem térhetnek haza, annak akár halálos kimenetele is lehet.⁷ Hofer a nosztalgia szóösszetételt a görög nostos (hazatérés) és algos (fájdalom) szóból származtatja,⁸ aminek megfelelője az értekezés címében szereplő Heimweh, vagyis honvágy. Hofer a nosztalgia kifejezés szinonímjaként használta a nosomania és a philopatrodomania szavakat is, azonban ezeket görög betűkkel írva jelöli azok régmúlt időben való fellelhetőségét mutatva.⁹ Svetlana Boym szerint szerencsére nem ezek a kifejezések maradtak fenn az utókor számára,¹⁰ annak ellenére sem, hogy 1710-ben Hofer maga is megpróbálta bevezetni a nosztalgia használata helyett a szerinte sokkal tudományosabb prothopatridalgia elnevezést.¹¹

PSZICHÉS JELLEG?

Hofer munkája a XVII-XVIII. században a tudományos társaságok elismerését is kivívta, erről tanúskodik a „The Medical Museum” válogatása, mely egy levelezést közöl, ami a svájci katonáknál tapasztalható tüneteket egyértelműen a hazától való távolsággal magyarázta. A levélből kiderül, hogy Hoferrel ellentétben Johan Jacob Scheuchzer fizikai és fiziológiai magyarázatot adott a jelenségnek. A diskurzus szerint a legfőbb problémát a svájci hegyekben megszokott levegő hiánya okozza a katonáknál, ami alváspanaszokkal jár, álmaik rövidek és szakadozottak lesznek, nyugtalanság lesz úrrá rajtuk és erejük elhagyja őket. Elmegy a kedvük az evéstől, ivástól, beszédétől, és állandó negatív hangulat lesz úrrá rajtuk. A magyarázat szerint a svájci levegő speciális, amihez az ott élő emberek szervezete alkalmazkodik és a szervezetben található „belső levegő” is ezt tartalmazza. A külföldi kiküldetések kapcsán hosszú időt külföldön eltöltő személyek esetében a bőr közvetítésén keresztül az idegen levegő szervezetbe áramlása különböző testnedveket alakít ki, amik megmérgezik az emberek agyát. Scheuchzer szerint az idősebbek esetében a bőr vastagabb, ami nem engedi a levegők keveredését, ezért leggyakrabban a fiatalok szenvednek ebben a betegségben.¹² Valószínűleg ebből az időből ered a „swiss disease” (svájci-kór) elnevezés.

Jean Jacques Rousseau szerint azonban a tünetek megjelenése az otthoni boldog és megszokott környezet hiányából ered, amit a vágyakozás érzése hív elő. A hiány kialakulásában fontos szerepet játszanak az otthonhoz kötődő hangok, ami lehet a tehén kolomp-

⁶ Eredetiben letölthető: http://www.e-rara.ch/bau_1/content/titleinfo/5963369

⁷ Feuerhahn, 2015. 2–3. o.

⁸ Davis, 2016. 3. o.

⁹ Lásd http://www.e-rara.ch/bau_1/content/titleinfo/5963369

¹⁰ Boym, 2001. 3. o.

¹¹ Davis, 2016. 3. o.

¹² Cocchi, 1764. 442–445. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

jának hangja, de lehet egy jól ismert melódia is. Rousseau szerint ezek az élmények fel-erősítik a vágyakozást. A feljegyzések szerint ebben az időben az elmondottakra hivatkoz-va a skót katonáknak feletteseik megtiltották a skót duda használatát.¹³

KEZELÉS

A nosztalgia kezelésére Hofer a hazatérést vagy annak lehetősége kilátásba helyezését javasolta. A későbbiek során azonban a gyógymódok, sok esetben a vezetés és a politika nyomására, teljesen más irányt vettek. A nosztalgiát járványként jellemezték, aminek terje-dését meg kell állítani. Ennek megszokott eszközzévé vált a megfélemlítés és a büntetés. A Francia Forradalom idején Jourdan Le Cointe francia orvos szerint a nosztalgiát fájdalom-mal és rémülettel lehet megállítani. Ehhez tudományos bizonyítékként az 1730-as évek orosz tapasztalataira hivatkozott, ami szerint az orosz hadsereg parancsnokai megfenye-gették katonáikat, hogy azok, akik nem teljesítik a parancsot, élve lesznek eltemetve. A francia orvos szerint a fenyegetés hatására a katonák képesek voltak harcolni.¹⁴ A tünetegyüttes kezelésének módja hosszú időn keresztül az előző példának megfelelően történt, vagyis a katonák esetében a megfélemlítést, fenyegetést tartották a betegség egyetlen hatásos gyógymódjának.

AZ AMERIKAI TAPASZTALATOK

Európában a nosztalgia betegség az 1800-as években egyre ismertebb lett, azonban Ame-rikában csak az 1861-es polgárháború idején kezdték elfogadni megjelenését és tanulmá-nyozni kiváltó okait és tüneteit.

Elsőként 1870-ben Arthur Bowen Richard Myers írta le a tünetek és a szív-érrendszer összefüggéseit „On the etiology and prevalence of diseases of the heart among soldiers”¹⁵ című könyvében, azonban pontos esetleírásokkal és saját harctéri tapasztalatokkal az Amerikai Polgárháború idején katonai pszichiáterként szolgáló J. M. Da Costa bővítette ki és azonosította pontosan azokat a tüneteket, amik a mai meghatározások szerint hasonló-ak a stressz jelenségéhez. Da Costa több más jelző mellett (irritable heart, cardiac neurosis, neurocirculatory asthenia, nervous heart) a „Soldier’s Heart” (katonaszív) elneve-zést vezette be a jelenségre. A tünetek esetében a következőkről számolt be: légszomj, izzadás, émelygés és hasmenés, mellkasi fájdalmak és pulzusszám emelkedés. Ezen kívül leírta azt is, hogy a katonák a harcok visszaidézésekor is fájdalmas szenvedést mutattak. De Costa megfigyelte, hogy a panaszokat enyhíti a kivonás, a frontvonalból való hátrakül-dés és a pihentetés.¹⁶ Ez a megfigyelés jelentős előrelépést jelenthetett volna a tünetegyüttes kezelésében, azonban sajnos nem talált megfelelő elfogadásra, és a később-

¹³ Boym, 2001. 4. o.

¹⁴ Uo.

¹⁵ A szívbetegségek eredete és gyakorisága katonáknál.

¹⁶ Moore – Reger, 2007. 4. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

biekben sokáig az ezzel ellentétes felfogás is uralkodott, miszerint a megfelelő gyógymód a betegség kezelésére nem a pihentetés, hanem a határozott parancsnoki magatartás büntetéssel és megfélemlítéssel kiegészítve.

A tüneteket mutató személyek kezelését nagy mértékben meghatározta a probléma eredetének magyarázata. Alapvetően két fő, egymással merőben ellentétes megközelítés határozta meg a kezelés jellegét. Az egyik szerint a tüneteket mutató személyek szimulálnak, a másik megközelítés szerint azonban valami változás történt, ami megakadályozza az elvárt, vagy megszokott cselekvések megvalósítását. Természetesen a pszichológia terjedése és elfogadottsága nagy mértékben befolyásolta a hozzáállást és a két szempont közötti ingadozás mértékét is. Azokban a történelmi időszakokban, amikor a pszichológia kevésbé ismert, vagy elfogadott tudomány volt, elsősorban organikus okokat kerestek a viselkedések megmagyarázására, amikor nem találtak ilyen eredetű bizonyítékokat, akkor a személyt szimulánsnak bélyegezték, ami tovább mélyítette az egyébként is súlyos problémát.

NEUROLÓGIAI, PSZICHIÁTRIAI MEGKÖZELÍTÉS

A XIX. században a neurológia és a pszichológia fejlődésével a viselkedések tanulmányozására irányuló kutatások száma is jelentősen megemelkedett. Ezek nagy része a civil szférában kezdődött, azonban később az első világháború katonai és civil sérültjei is tapasztalhatták a különböző gyógymódokkal történő kísérletezések hatásait. A kutatási adatok keretrendszerének megalkotásában az egyik legjelentősebb lépést a német pszichiáter, Emil Kraepelin tette meg, akit a mentális diagnosztikai rendszerek és kategóriák megalkotójaként ismernek el. Elképzelése szerint az elmebetegségek hátterében többnyire organikus eredetű problémák rejlenek. Elgondolását a kor pszichiátereit támadták, mivel praxisukban olyan páciensekkel is találkoztak, akiknek panaszai nem voltak besorolhatóak egyetlen Kraepelini kategóriába sem, és organikus eredet sem volt kimutatható náluk. Ennek ellenére Kraepelin munkássága megkérdőjelezhetetlen, hiszen ő volt az első, aki rendszerszemléletű gondolkodásával segítette a tudományos fejlődést.

Az akkoriban indokolatlannak és megmagyarázhatatlannak tartott megnyilvánulást *hisztéria* névvel illették. A kifejezést először Charcot, francia neurológus használta tudományos tartalommal megtöltve és szakított az addigi hiedelmekkel, melyek szerint a hisztéria bosszorkányság és ki kell írtani. Charcot szerint a hisztéria tünetei pszichés okokra vezethetők vissza, melyeket hipnózissal meg lehet szüntetni és elő is lehet idézni. Elgondolása szerint a hisztériát pszichés trauma hozza létre,¹⁷ azonban a kor gondolkodóihoz hasonlóan ő is elsősorban nőkre jellemző tünetegyüttesként¹⁸ jellemezte. Az szó maga is a női méh görög

¹⁷ Urbán, 2015. 29. o.

¹⁸ Ma konverziós zavarnak nevezett kórkép (DSM 5. 2014.)

„A betegség lényege az akaratlagos motoros és/vagy szenzoros funkciók megváltozásával kapcsolatos tünet, ami nem magyarázható neurológiai okokkal. Ez jelenthet gyengeséget, bénulást, abnormális

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

nevéből (hüsztera) származik. Ebben az időben a tapasztalatok főleg civil lakosság vizsgálatából eredtek, és a tüneteket kiváltó traumát a képzelet termékének tartották. Sigmund Freud volt az első, aki a neurózis egyik válfajának nevezte és férfiakra is kiterjesztette a diagnózist.¹⁹ Freud figyelme az első világháború eseményeinek következtében megsérült katonák felé fordult, és ennek megfelelően változtatott a megnevezésen, mivel világosan bizonyítható volt, hogy a tüneteket mutató személyeknél valamilyen külső ingerhez kötődik a trauma. Freud megkülönbözteti az úgynevezett konverziós neurózist, ami testi jellegű tüneteket produkál, és a szorongásos neurózist, ami a testi tüneteket mellőzi, azonban egy külső tárgyhoz kötődő szorongás formájában nyilvánul meg.

A neurózis kifejezés a későbbiekben több formában is fellelhető a háborúk borzalmaitól szenvedő, nem szomatikus sérüléshez kötött, tüneteket produkáló betegek diagnosztizálásában, mint harctéri neurózis vagy traumatikus neurózis. Ezt megelőzően azonban először a „neuraszténia” elnevezés kezdett elterjedni, amit kimondottan a férfiakra használt egy amerikai orvos George Miller Beard (1869), és leginkább az idegi energia hiányából eredeztette. Beard főleg a magasabb osztálybeliek divatbetegségének tartotta, azonban a későbbiek során beszámolt arról, hogy a bevándorló zsidó és a munkásosztályban is megtalálható²⁰ a betegség. A tünetegyüttes első elnevezése az első világháborúhoz kötődik, ahol a fegyverek fejlődésével és a hadászat átalakulásával jelentős mértékben megnövekedett a halálos áldozatok és a sérültek száma.

A pszichés jellegű sérülések tüneteit nagy pontossággal először Charles Samuel Myers angol pszichiáter írta le egy 1915-ben megjelent cikkében²¹ és a tünetegyüttest „shell shock”-nak (gránátsokk) nevezte el. Megfigyelései szerint a betegségben szenvedőknél „megállíthatatlan remegés, járászavar, görcsök, gyomor- és bélpanaszok, testrészek benu-lása vagy érzéketlensége fájdalom-ingerre, huzamos depresszió, üveges, üres tekintet, olykor a beszédképesség elvesztése, eltoptultság, sőt a halló- és látóképesség időleges elvesztése” szerepelt.²² A gránátsokk elnevezés is mutatja, hogy kezdetben a robbanások közvetlen fizikai hatásának tartották a megmagyarázhatatlan jellegzetességeket. Idővel aztán egyre gyakrabban tapasztalták a tüneteket olyan személyeknél is, akik nem voltak elszennvedői robbanásoknak, ebből következően a kutatók számára egyre valószínűbb volt a pszichés tényezők szerepe a betegségek kialakulásában. 1918-ban publikált írásában a brit pszichiáter, W. H. Rivers több eset kapcsán bizonyította a betegség gyógyíthatóságát az elnyomott emlékek átbeszélésével, kontrollált felidézésével.

Az első világháború idején a katonai vezetés számára egyre nagyobb kihívást jelentett a pszichés problémák megjelenése, ezzel együtt egyre nagyobb elvárásokat tápláltak a

mozgást, például remegést, rohamokat, görcsöket, nyelészavart, elmosódott beszédet, érzéketlenséget, szenzoros kiesést vagy akár sajátos szenzoros tüneteket is.”

¹⁹ Erős, 2015. 6–7. o.

²⁰ Taylor, 2001. 1. o.

²¹ A Contribution To The Study Of Shell Shock. <http://jmvh.org/wp-content/uploads/2012/12/A-Contribution-to-the-Study-of-Shellshock.pdf>

²² Erős, 2015. 9. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

hadseregekben dolgozó pszichiáterek, neurológusok irányába. Ennek hatására jelentős fejlődésen ment keresztül az egészségügyi ellátó rendszer, sorra nyíltak meg a különböző szintű ellátó, helyek, így a pszichiátriai gondozás is előtérbe került, először önállóvá vált, a későbbiekben az orvosi segélyhelyekkel együtt központosításra kerültek. A legfőbb cél a katonák esetében a minél gyorsabb bevezetés kialakítása, a civileknél pedig a munkából való kiesés csökkentése volt. Ez a szemléletmód gyakran teljes mértékben nélkülözte a humanitást, aminek eredménye a betegek kezelésére is nagymértékben hatással volt. Erős Ferenc szerint Magyarországon is jelentős ellentéteket generált a harci cselekményekből eredő pszichés betegségek kezelése a szakemberek között. Ferenczi Sándornak, a magyar pszichoanalízis nagy alakjának Freuddal folytatott levelezéseiből kiderül, hogy ebben az időben a humánus kezelésmódok háttérbe szorultak, és egyre inkább elterjedt az elektromos áramutésekkel történő gyógyítás. Az úgynevezett „elektromos terápia” hívei Ferenczivel ellentétben azt állították, hogy áramütés hatására a betegek nagy része teljes gyógyulást mutat. Arról csak kevesebbszer lehetett hallani ebben az időben, hogy a páciensek egy része a kapott dózisos miatt meghalt a kezelése során. Ferenczi és több társa a pszichoanalízisben látta a megfelelő gyógymódot, azonban ez a hosszú kezelési idő miatt a katonai vezetés elvárásainak nem felelt meg, ebből adódóan támogatottsága is kisebb volt.²³

STRESSZREAKCIÓK

Az első világháború borzalmas történései rávilágítottak az emberi test és elme tűrőképességének végetségére. A fegyverkezési versenyben egyre bonyolultabb, hatékonyabb és kegyetlenebb eszközök használata miatt az orvostudomány elismertsége mellett a pszichés problémák megértése is egyre nagyobb figyelmet kapott. Ennek jelentős állomása volt a pszichikai kiválasztás fontosságának hangsúlyozása, ami 1917-re tehető,²⁴ és folyamatos fejlődésen ment keresztül. Ezt mutatja, hogy a '90-es évek végén elkészített magyar Munka- és szervezetpszichológiai Szakmai Protokoll már külön fejezetet szentel a katonai alkalmasságvizsgálatok bemutatásának.²⁵

A második világháború kirobbanása után a kutatások és a felgyülemlett tapasztalatok összegzése során arra jutottak a témával foglalkozó szakemberek, hogy a katonákon tapasztalt tünetek kialakulása több tényező összeadódása révén keletkezik. Először „battle fatigue” vagy „combat exhaustion” (harci kimerültségnek), illetve az amerikai irodalomban „Guadalcanal neurosis”²⁶ névvel illették a megjelenő tüneteket, ami egyértelműen jelezte, hogy nem organikus elváltozásokat takarnak a megjelenő jellegzetességek. Ebben az

²³ Erős, 2015. 19. o.

²⁴ Andó, 1998. 21. o.

²⁵ Bolgár – Andó, 2003. 161–165. o.

²⁶ Lt. Commander Edwin Smith több mint 500 esetet írt le az Amerikai Egyesült Államok 1942-ben Guadalcanal szigetén végrehajtott hadjárat során. A diagnózis során nyilvánvaló volt, hogy a tünetek kialakulásáért a környezet és a harci cselekmények egyaránt felelősek voltak. A tünetek: fejfájás, amnézia, pánikrohamok és végtagremegés. Vento, 2012. 1. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

időszakban terjedt el az az álláspont, hogy a tapasztalt reakciók kiváltása bizonyos okok egyikének vagy ezek kombinációjának tulajdonítható. A kiváltó okokat a következő 4 kategóriába sorolták: hirtelen hatás, összeadódó hatás, fizikai stresszor, otthoni problémák.²⁷ A felsorolt kategóriák alapján világosan látszik, hogy ebben az időben a katonák háborús körülményekben mutatott, a vezetés számára nem elfogadható viselkedését egyrészt közvetlenül a harctéri eseményeknek, másrészt pedig csak közvetett, a helyzetből eredő kísérőjelenségeknek tulajdonították. Ez a felismerés ismét nagy lépést jelentett a problémák kezelése és megelőzése szempontjából, csakúgy, mint az orvosi tapasztalatokból eredő stressz elmélet.

STRESSZ – HARC STRESSZ

A témával foglalkozó kutatók körében Selye János stressz elmélete az 1936-os megjelenése óta mára már széles körben elterjedt. Értelmezése szerint az új helyzethez való alkalmazkodás minden esetben biokémiai folyamatokat indít el, melyek hormonális hatásukat kifejtve felkészítik a szervezetet a változásra. A stressz elnevezést is Selye János használta először a szervezetben tapasztalható fiziológiai változásokra. Az ilyen típusú változásokat kiváltó hatásokat pedig stresszoroknak nevezte el.

Az elmélet szerint a „stressz a szervezet nem specifikus válasza bármilyen igénybevételre”.²⁸ (A nem specifikus válasz azt jelenti, hogy nem közvetlenül az inger jellege határozza meg a szervezet válaszát. Minden változást generáló inger megjelenése a szervezet működésében az ingertől függetlenül azonos válaszreakciókat is eredményez. Ez egyfajta felkészülés a hirtelen, gyors viselkedési mód kivitelezésére. Ilyenkor a szervezetben levő folyamatok arra szolgálnak, hogy a vázizmok minél nagyobb energia kifejtésre legyenek képesek, tehát a vázizomszövetekbe tápanyag mozgósítása és az elégetéséhez szükséges oxigén felvétele és szállítása válik elsődlegessé. Selye elméletében a stressz az élet velejárója, ami minden pillanatban tapasztalható. Stressz nélkül nem tudnánk működni, azonban a stressz káros következményekkel is járhat. A nagymértékű és/vagy hosszú időn keresztül tapasztalható stressz a betegséget okozhat, amit distressznek nevezett el. Selye hangsúlyozza, hogy az azonos stresszorok más-más hatást válthatnak ki különböző egyének esetében. Ezek nagymértékben függenek attól, hogy az adott személy milyen fenyegetettséget tulajdonít az adott ingernek, ez pedig függ többek között a személy állapotától, megküzdési szokásaitól, élethelyzetétől.

Selye szerint a szervezetet érő hirtelen ingerek megjelenése egy alkalmazkodási folyamatot indítanak el, amit általános adaptációs szindrómának nevezett el. Ebben a folyamatban a stresszor megjelenését követően lecsökken a szervezet ellenállóképessége „és ha a stresszor nagyon erős (súlyos égés, szélsőséges hőmérséklet) bekövetkezhet a halál”.²⁹ Ha a szervezet alkalmazkodása lehetséges, akkor megnövekszik az ellenálló képes-

²⁷ Moore – Reger, 2007. 6. o.

²⁸ Selye, 1976. 25. o.

²⁹ Selye, 1976. 36. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ség és elindul az ellenállás. Ilyenkor a szervezet energiatartalékai mozgósításra kerülnek, ezek azonban nem végtelen bázissal rendelkeznek, ezért egy idő után kimerülnek. Selye János eredeti megfogalmazása leginkább a közvetlen fizikai sérülést okozó stresszorokra vonatkozik, azonban a cikkben bemutatott történelmi előzmények jól példázzák, hogy a lelki megterhelést jelentő ingerek is generálhatnak ilyen jellegű tüneteket, és képesek nagymértékű stresszt okozni.

PREVENCIÓ

A pszichotraumához kötődő stresszreakciók vizsgálata szempontjából rendkívül fontos, hogy elkülönítsünk két nézőpontot. Az egyik szemlélet vizsgálódásai tárgyául az eseményeket követően megjelenő reakciókra, viselkedésre fókuszál, míg a másik a traumatizáló eseményt megelőző időszak szerepét vizsgálja a harctéri viselkedés kialakításában.

– Tüneti kezelés, gyógyítás:

Az események hatásainak kezelése szempontjából elsődleges a tünetek jellege és időbeli lefutásának ismerete. Ennek alapján szakirodalomban megkülönböztetnek akut stressz reakciót (ASR), amikor a tünetek erőteljesek és 2-3 nappal a trauma után is fennállnak, akut stressz betegséget (ASD), amikor a tünetek tünetegyüttest alkotnak és minimum 2 napig, de maximum 4 hétig tapasztalhatók, valamint poszttraumás stressz zavart (PTSD), amikor a tünetek 4 hét után is fennmaradnak illetve késleltetetten jelennek meg.³⁰ A kezelés szempontjából elhanyagolhatatlan a korai diagnózis és terápia megkezdése.

– Megelőzés:

A másik nézőpont szerint az események hatásaként megjelenő reakciók kialakulási intenzitásának, vagy időbeli lefolyásának csökkentése elérhető preventív módszerekkel is. A modern hadviselésben jelentős szerepet játszik a humán erőforrás gazdálkodás, ami azt jelenti, hogy a tömeghadseregekkel ellentétben igenis értéket képvisel az ember, ebből adódóan a harcképesség megőrzése céljából befektetések szükségesek. A hadvezetés számára fontos a hatékonyság és a minél nagyobb mértékű bevetetőség. Ezt megfelelő pihentetéssel, ellátással és szervezéssel, vezetéssel igyekeznek elérni. Másrészt jelentős forrásokat fordítanak a kiválasztás és kiképzés folyamataira, amibe egyre nagyobb szerepet kap a pszichológia is.

A cikk további részében a témát illetően a megelőzés fontosságára és lehetőségére koncentrálok. Ezen leginkább a fegyveres testületekben szolgálatot teljesítők missziós körülményekben mutatott hatékonyságot csökkentő viselkedését és annak mozgatórugóit értem.

Mindenek előtt érdemes foglalkozni egy kicsit a jelenséggel és annak elnevezéseivel. A magyar szakirodalomban nem igazán különítik el a katonai műveletekkel együttjáró

³⁰ Bolgár – Szekeres – Csige, 2000. 69–72. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

stresszt és stresszreakciókat a civil életben tapasztalható stresszélménytől. A műveleti területre vezényelt erők esetében jelentősen nagyobb az esély a rendkívüli események (fegyveres harcérinkezés, robbantás, támadás stb.) megvalósulására, mint a Magyarországon élő civil lakosság körében. Ebből adódóan az eseményekre való felkészülés elhanyagolhatatlan és rendkívül fontos az egészség megőrzés szempontjából.³¹ A rendkívüli eseményeket kísérő pszichotrauma kialakulása során a már említett ASR, ASD, PTSD diagnosztizálása és kezelése folyamatosan fejlődik. A katonai terminológiába bevezetésre került a harci stressz, harctéri stressz elnevezés. A preventív tevékenység szempontjából tisztázni kell, hogy mit értünk ezen kifejezések alatt, mivel a stresszre adott válaszok csökkentése a prevenció különböző szintjén más-más eljárást használ. A megelőzésnek három szintjét különítjük el, melyeket primer, szekunder és terciér prevenció elnevezéssel jelölünk. Primer prevenciónak nevezzük a traumatizáló helyzetet megelőző beavatkozásokat, szekunder prevencióról a traumatizáló esemény megjelenésekor és az azt követő rövid időszakban, vagyis az ASR elnevezéssel jelölt intervallumban beszélünk, a terciér prevenció pedig az ASD és PTSD kezelését jelenti.

PRIMER PREVENCIÓ ÉS PSZICHOLÓGIA

A továbbiakban a primer prevenció fontosságát emelem ki. Ehhez elsőként fontos tisztázni, a műveleti területen tapasztalható stresszorok típusait. A harci, harctéri stressz által okozott viselkedésekre az amerikai irodalomban a Combat and operational stress reaction (harci és műveleti stressz reakció) elnevezést használják. Ebbe a kategóriába beleveszik a közvetlen harcérinkezés során tapasztalható, valamint a műveleti területen általánosságban megjelenő stresszorokat egyaránt. Ez az elnevezés leginkább a stresszorok hatásmechanizmusa alapján történő elkülönítésnek felel meg, ami az extrém és kumulatív stressz fogalmához kötődik.

Indokolja ezt a stresszorok különböző jellege is:

- extrém stressz: megegyezik a Moore – Greg – Reger által lejegyzett „sudden exposure”, vagyis hirtelen, extrém intenzív hatású események által kiváltott szervezeti válasszal. Ekkor olyan hirtelen hatás éri a szervezetet, ami önmagában is képes nagy mértékű stresszt okozni;
- kumulatív stressz: minden olyan hatás, ami hosszabb távon áll fenn és önmagában nem, de több tényező összeadódásával, időben elhúzódva stresszt idéz elő a szervezetben (Moore –Reger terminológiája szerint a „cumulative exposure” kimondottan a harci cselekményekhez kötődő feszültségkeltő tényezők, mint a veszély, a felelősség, stb. Ezen kívül megkülönböztetnek a fizikai környezetből eredő, valamint az otthoni problémákból eredő hatásokat).

A primer prevenció, tehát a felkészítések kapcsán indokolt a két típusú stresszt, és azok okozóit, a stresszorokat elkülöníteni egymástól. A továbbiakban az extrém stressz elneve-

³¹ Bolgár, 2013. 33. o.; Szekeres, 2017. 53. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

zés helyett katonai nomenklatúrából kiindulva „műveleti stressz” elnevezést használom, ami a hirtelen fellépő nagy intenzitású műveleti stresszorok (közvetlen életveszély megtagasztalása, saját, vagy társ sebesülés, társ halála) hatásának tekinthető. Az ilyen esetekben mutatott viselkedést pedig műveleti stresszreakciónak nevezem.

A kumulatív stressz elnevezés helyett pedig a „harctéri stressz” elnevezést használom, mely minden olyan harctéri stresszortól eredő hatást jelez, amely önmagában nem okoz problémát, azonban más ilyen jellegű stresszorral összeadódva nagy mértékben csökkenthetik a hatékonyságot (pl. otthoni problémák, elhelyezés ellátás, felelősség, félelem). A harctéri stresszorok által kiváltott szervezeti hatást harctéri stressznek, az általa eredményezett viselkedést pedig harctéri stresszreakciónak nevezem.

A műveleti stresszorokat és a harctéri stresszorokat együttesen *harci stresszoroknak* nevezem, az általa kiváltott szervezeti választ harci stressznek és az ezzel együtt járó viselkedést pedig harci stressz reakciónak.

HARCTÉRI STRESSZOROK

2009-ben a Magyar Honvédség Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ Preventív Igazgatóság Pszichológiai Intézet Szervezetlélektani Osztály dolgozó³² összeállítottak egy 50 kérdésből álló stresszkérdőívet. A kérdőívben a pszichológiai felkészítések több éves tapasztalatai alapján a résztvevő állomány által beazonosított stresszorok kerültek megjelölésre³³. A kérdőív kitöltésével fel lehet mérni egy állomány esetében a leginkább nehézséget okozó tényezőket, ezen kívül detektálni lehet a misszió előtt és alatt, valamint misszió utáni változásokat az egyes stresszorok megítélésében. A kérdőív misszió előtt történő kitöltésekor a várakozásokra koncentrálna arra lehetünk kíváncsiak, hogy melyik stresszortól tart leginkább a külszolgálatra vezényelt állomány. Ebben az esetben a stresszorok kivétel nélkül harctéri stresszornak tekinthetők, mivel a kérdések által az elképzelt nehézségekhez kötődő szorongás mértékét jelölik a kitöltők. A vezénylést követően ha az állomány rendkívüli esemény, tehát műveleti stresszor elszenvédője volt, egyértelműen meghatározható a harci stresszorok egészének hatása és annak mértékének felmérése. Ebben az esetben a kérdőív felvételekor nem a bejósolt nehézségekre, hanem az átél tapasztalatokra kell helyezni a hangsúlyt az instrukció megfogalmazásakor.

A kérdőív egyes faktorai a következők voltak:

- Félelem a műveleti területen lehetségesen előforduló sebesüléstől, haláltól (saját, társ).
- Családi, magánéleti problémák (a misszió előtt, vagy alatt a családi, baráti körben jelentkező nehézségek, vagy ezek megéléséből eredő problémák);

³² Utódszervezet: MH Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság, Pszichológiai és Egészségmagartatási Intézet, Pszichológiai Osztály, Szervezetlélektani Alosztály.

³³ A Markolt Norbert és Völgyi Zoltán által végzett vizsgálat a misszióba vezényelt állomány stresszorokkal kapcsolatos megítélésének változását mutatta ki. Az eredményeket Völgyi Zoltán 2009-ben a 17th US – Hungarian Military Medical Conference-en mutatta be.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

- Problémák a hátszaggal (közéleti, politikai, munkahelyi problémák);
- Idegen környezettel kapcsolatos nehézségek (eltérő kulturális, higiénés, környezeti tényezők);
- Munkatársakkal való viszony (konfliktusok, bizalom hiánya);
- Előljárókkal való viszony (bizalom, kapcsolat, megítélés);
- Munkavégzéssel kapcsolatos problémák (terhelés, monotonitás, motiváció, felelősség,);
- Életkörülményekkel kapcsolatos nehézségek (elhelyezési, ellátási problémák).

A harctéri stresszorok hatásainak nagy része csökkenthető ismeretátadással, csapatépítéssel, vezetői funkciók erősítésével, valamint olyan intézkedésekkel, amik sok esetben nem igényelnek komolyabb anyagi ráfordítást. A katonák egyszerűen felkészültebbek lesznek a saját érzéseik, működésük tekintetében, ezáltal nem éri őket meglepetésként az ismeretlen, addig nem tapasztalt környezet és nem alakulnak ki önészlelési problémák.

MŰVELETI STRESSZOROK

A harctéri és műveleti stresszorok közötti különbség a sérülés, sebesülés és halál tekintetében magyarázatra szorul. Az elkülönítésben fontos szempont, hogy közvetlen harcérintkezésben, vagy ennek hiányában tapasztaljuk. Amíg az esemény nem következik be, addig egyfajta szorongással gondolunk rá és képzeletünk okozza a szervezetünkben megjelenő stresszt, valamint az ehhez kötődő viselkedést is. Ez a szorongás a kiutazást megelőző időszakban és a műveleti területen egyaránt kimutatható. Ebben az esetben harctéri stresszről beszélünk, amely nem köthető egyetlen nagy intenzitású behatáshoz. Abban az esetben azonban, amikor a műveleti területen közvetlen tapasztalatot szerez a személy a sérülés, sebesülés, halál tényéről, megnövekszik a reális esély a saját sebesülés és a halál lehetőségére. Ez egy rendkívül erős, nagy intenzitású ingert jelent, ami a szervezetet válaszra és viselkedésben megnyilvánuló válaszreakcióra készíti. Ezt a hatást műveleti stresszorként azonosítom. Az általa kifejtett viselkedés az adott helyzetben megnyilvánuló reakciókat tartalmazza, ami szélsőséges esetben akár ledermedést is eredményezhet. Felkészítés szempontjából rendkívül fontos, hogy a harcérintkezés során mutatott műveleti stressz viselkedés a személyt védtelenné teheti. Ennek megfelelően olyan felkészítési formákat kell választani, amelyek nagymértékben megnövelik az ilyen helyzetbe kerülő személyek életben maradását. Nagy valószínűséggel ebben segítség lehet a szituatív felkészítés és az önismeret, valamint az önértékelés, önbizalom, csapatmunka fejlesztése.

A háborúk hatásairól szóló elemzések közül több beszámoló is megemlíti, hogy a katonák „nem odaillő viselkedést” mutatnak a harc közben. A megfogalmazás nagy valószínűséggel a katonai vezetés véleményét tükrözi, mivel Selye János stresszelmélete szerint a változashoz történő alkalmazkodás kísérőjelenségei a megfigyelt reakciók. Tehát a szervezet szempontjából megfelelő működésmódot kísérnek ezek a jelzések. Meg kell azonban jegyezni, hogy extrém terhelés következtében a megnyilvánulások nem minden esetben segítik a túlélést. Szélsőségesen veszélyes helyzetek a túlélés szempontjából irracionális

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

cselekvéseket eredményezhetnek. Hogy miért történik ez így, annak elméleti magyarázatát a következőkben kifejtendő pszichológiai elméletek tartalmazzák. Természetesen a felsorolt elméletek nem merítik ki a témához köthető pszichológiai magyarázatokat, azonban relevánsan illeszkednek az előzőekben kifejtett tartalomhoz.

A stresszorok hatása a figyelemre, érzékelésre, észlelésre rendkívüli mértékben kimutatható. Ezzel a jelenséggel foglalkozik a kognitív pszichológia tudománya. kognitív pszichológiai megközelítés fontos kutatási területe az érzékelés észlelés. A kutatók választ kerestek arra, hogy agyunk miért nem észlel minden ingert, ami érzékszerveinket eléri. A vizsgálatok tapasztalatai szerint az érzékszerveink által érzékelhető intervallum viszonylag szűk, azonban nem mondhatjuk, hogy ezen az intervallumon kívül eső ingerek nem befolyásolják viselkedésünket. A pszichológiai befolyásolás vizsgálata kapcsán olyan hangingerrek és képi megjelenések, melyekről nem veszünk tudomást (nem tudatosulnak), igenis meghatározzák az emberi működést.³⁴ A kutatások arról is beszámolnak, hogy bizonyos esetekben az általunk felfogható és az érzékszerveinken keresztül az agyi feldolgozásra továbbított ingerek esetében sem történik meg az elvárható reakció.

A műveleti stressz reakciókat tekintve hasonló kérdés fogalmazódik meg: mi az oka annak, hogy *bizonyos esetekben a katona nem keres fedezéket, vagy életveszélyes helyzetben olyan tevékenységet kezd, ami nem a megsebesülés elkerülését szolgálja, vagy esetleg mozdulatlaná dermed.*

- Egyfajta választ adhatnak a jelenségre a figyelmi szűrőmodellek. A legkomplexebb magyarázatot a jelenségre a Daniel Kahneman nevéhez fűződő kapacitásmodell adja, amely szerint az ember figyelmének kapacitása véges, vagyis bizonyos ingerek annyira lefoglalhatják a működést, hogy más ingereket egyszerűen nem veszünk észre, kizárunk. Műveleti stresszorok megjelenésekor lehetséges, hogy az egy időben ható ingerek olyan erős intenzitásúak, ami a figyelmi kapacitásunkat meghaladja. Ebből eredően reakciónk is teljesen függetlenné válik az ingertől, vagy ingerektől. Ezzel magyarázható egyes funkciók kiesése, mint például a csőlétés kialakulása, vagy a gondolkodási folyamatok korlátozottsága. Úgy képzelhetjük el a jelenséget, mint egy vízimalom működését. A malomkerék egy része beleér a folyóba, ezeket a lapátokat hajtja meg a víz. Normális vízhozamnál a működés megfelelő, a víz által forgatott lapátok meghajtják a gabona őrléséhez szükséges alkatrészeket. Azonban tétélezük fel, hogy egy hirtelen nagy lökeshullám érkezik, ami a malomkerék teljes egészét elfedi. Ilyenkor a malomkerék forgási iránya hirtelen meghatározhatatlanná válik, hiszen minden lapát egyszerre kap a folyó sodrásából, ami a kerék egyszerre felfelé és lefelé fordulását eredményezné. A malomkerék megáll, ahogy az őrlést végző gépezet is. Szélsőséges esetben akár el is törhet. Ugyanígy működik agyunk is. nem képes feldolgozni a beáramló információt.

³⁴ A szakirodalom ezeket szubliminális (küszöb alatti) ingereknek nevezi.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

- A műveleti stresszreakciók érzelmközpontú megközelítése a félelem és szorongás hatásának tulajdonítja a megfigyelt viselkedéseket. A pszichés betegségek kategorizációját és diagnosztikáját előirányzó DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) legújabb, 5. kiadásában külön kategóriaként szerepelnek a Traumával és stresszszorral összefüggő zavarok,³⁵ azonban az előző kiadásokban még a szorongásos zavarok egyik kategóriájaként jelentették meg. Ebből adódóan szakmailag teljesen indokolt a műveleti stresszreakciók érzelmi szempontú magyarázata. Már Freud szerint ha nem lennének érzelmeink, akkor teljesen logikusan értékelnénk a helyzetet és ennek megfelelően döntenénk, majd a döntésnek megfelelő viselkedést megvalósítanánk, azonban a szorongás minden cselekvést megbéníthat, még a menekülést is meggátolhatja.³⁶ Freud két féle szorongást különböztet meg, az egyik a neurotikus szorongás, amikor nem reális veszélyhelyzetről beszélünk, a másik a reális szorongás, amikor pontosan meghatározható és reális a veszély.
- Selye János által megfogalmazott általános adaptációs szindróma első fázisa az alarm reakció közvetlenül a stresszor megjelenését követően alakul ki. Selye szerint ilyenkor a szervezet ellenállóképessége nagy mértékben lecsökkenhet a hirtelen tapasztalt újdonság hatására. Ebben a fázisban a szervezet mozgósítja tartalékait. Ha az inger intenzitása extrém nagy mértékű és a helyzet megoldása az egyén megítélése szerint rendkívül nagy kihívást jelent, akkor a hatás is hosszabb ideig tarthat. ennek megfelelően a „lefagyás”, reakcióképtelenség időtartama is megnőhet.³⁷

ÖSSZEZÉS

A háborúk, harcok során mutatott viselkedések tanulmányozása XVII. században kezdődött és folyamatos fejlődésen ment keresztül. Ezen fejlődés egyes fázisaiban a pszichológiai szemlélet érvényesülése váltakozó volt, azonban örömmel mondhatjuk, hogy mindig voltak olyan jeles képviselői, akik az emberi működés bonyolultsága mellett annak értékességét is szem előtt tartották és hirdették.

A mai modern hadviselésben a humán tényező fontos szerepet játszik, ennek következtében egyre inkább fókuszba kerül a pszichológia és a pszichiátria tudománya is. Az emberi erőforrás szempontjából a leglényegesebb kérdés a hatékonyság növelése, mely összefonódik az egészségmegőrzés fogalmával, mely leginkább az átélt traumák alkalmával kerül veszélybe. A traumatikus események által kiváltott hatások rövid és hosszú távú következményekkel járhatnak, melyek értelmezése a megjelenő viselkedések alapján értelmezhető. A traumatikus eseményekkel összefüggésbe hozható megnyilvánulások pszichológiai szempontú megközelítése kétirányú. Egyrészt a trauma hatásának lecsökkentésé-

³⁵ DSM 5.

³⁶ Freud, 1986. 322. o.

³⁷ Bolgár, 2003. 84. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

re irányuló prevenció munká, mint a kiválasztás, felkészítés, másrészt az átélt események által okozott tünetek kezelése.

A prevenció tevékenység rendkívül fontos eleme a felkészítés, melynek lényege az ismeretlenség okozta szorongás csökkentése és a váratlan helyzetekre történő hatékony reakciók elősegítése. Természetesen nem mondhatjuk, hogy a jól megtervezett pszichológiai felkészítés elégséges ahhoz, hogy megfelelő viselkedést kapjunk extrém helyzetekben. Nem mindenki alkalmas arra, hogy az elvárt reakciót mutassa. Itt kell megjegyeznünk a személyiségfüggő tényezők szerepét és ezzel együtt a kiválasztási folyamat fontosságát.

A pszichológiai felkészítés kapcsán fontos elkülönítenünk a harci stressz két típusát, amelyek különböznek egymástól a stresszt kiváltó hatások megjelenésének helyétől és intenzitásától. A harci stressz magában foglalja a műveleti és a harctéri stressz jelenségét. Műveleti stressz elnevezés használatát javaslom, amikor az inger intenzitása olyan mértékű, hogy önmagában is képes extrém stresszt eredményezni. Közvetlen harcérrintkezés alkalmával a személy azonnali sérülésének, halálának reális esélye nagy mértékben megnövekszik, ezáltal viselkedése megváltozhat, esetenként a túlélési esélyei nagy mértékben lecsökkennek. Ilyen esetekben a felkészítésnek ki kell terjednie az életben maradáshoz növekvő viselkedések megerősítésére, melyek lehetnek begyakorolt mozdulatok, de jelenthetik a váratlan helyzetek megoldásához nélkülözhetetlen önbizalmat és önismeretet egyaránt. A harci stressz másik típusa a harctéri stressz, ami azokra a stresszorokra adott választ jelentik, melyek önmagukban nem okozhatnak extrém nagy stresszélményt, azonban összeadódva hosszú távon zavarokat okozhatnak. Az ilyen jellegű stresszre vonatkozó felkészítés során törekedni kell a bizonytalanság csökkentésére, és praktikus információ megszereléssel kell csökkenteni a szorongás mértékét. Ezen kívül előnyös lehet a kohézió, valamint a vezetői funkciók erősítése.

A pszichológiai biztosítás esetében nem tehetünk fontosság szerinti megkülönböztetést a prevenció, tehát a kiválasztás és a felkészítés, valamint a tüneti kezelés között, hiszen mindkettő fontossága megkérdőjelezhetetlen, és összességében alkotnak egy komplex rendszert. Azon azonban érdemes elgondolkodni, hogy haderő hatékonyságának növelése az események megtörténtét megelőző prevenció eljárásokkal, vagy traumatikus hatások következményeként megjelenő tünetek kezelése esetén igényel-e nagyobb erőforrást. Nagy valószínűséggel a preventív eljárásokat érdemes fejleszteni, hiszen a katonai kiképzésben résztvevő személyek kiesése a munkából jóval nagyobb veszteséget okoz, mint a kiválasztásra és a pszichológiai felkészítésre fordított költség.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Andó Sándor: A pszichológia érvényesülése a katonai alkalmasságvizsgálatok kezdeteitől 1945-ig. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem, szakdolgozat, 1998.
2. Bolgár Judit – Szekeres György – Csige Edit: Katonai pszichológia. Egyetemi tansegédlet. ZMNE, Budapest, 2000.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

3. Bolgár Judit – Andó Sándor: Magyar Honvédség: sorozás, alkalmasságvizsgálat. Munka- és Szervezetpszichológiai Szakmai Protokoll, Budapest, 2003.
<http://www.pszichoerdek.hu/Protokollok/Munkap/Default.aspx> (2018. 01. 12.)
4. Bolgár Judit: Stressz békeidőben. Humán Szemle, 1. (2003). 79–87. o.
5. Bolgár Judit: Viselkedési kockázat veszélyhelyzetben. Repüléstudományi Közlemények, 2. (2013). 32–38. o.
6. Boym Svetlana: The Future of Nostalgia. Basic Books, New York, 2001.
<https://sculptureatpratt.files.wordpress.com/2015/07/svetlana-boym-the-future-of-nostalgia.pdf> (2018. 01. 12.)
7. Cocchi De M levele (1764): The medical museum or Select cases, experiments, researches and discoveries in medicine, pharmacy, anatomy, botany, chemistry, surgery, physiology, &c. 3: 442–445. o. <https://books.google.hu/books?id=zrt-phmli80C&pg=PA622&dq=philopatridomany+medical+museum&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwjmrqDLjzbYAhWSFfewKH-QutAp0Q6AEIJA#v=onepage&q=philopatridomany%20medical%20museum&f=false> (2018. 01. 12.)
8. Davis, Alex: Coming home again: Johannes Hofer, Edmund spenser, and premodern nostalgia. Parergon, 33. (2016/2). 17–38. o. https://research-repository.st-andrews.ac.uk/bitstream/handle/10023/9098/Davis_2016_Parergon_ComingHome_AAM.pdf?sequence=1 (2018. 01. 12.)
9. Detréné Urbán Nóra: A stressz-rezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban. Doktori (PhD) értekezés, 2015.
10. Erős Ferenc: Kínzás vagy gyógyítás? Pszichiátria és pszichoanalízis az első világháborúban. Kaleidoscope history, 5. (2014/8). 33–58. o.
<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=164> (2018. 01. 12.)
11. Feuerhahn, Niels: Nostalgia and the Displacement of Identity: A Time-Based Analysis of the Unheimlichkeit of Nostalgia. PhD Thesis, 2015.
https://atrium.lib.uoelph.ca/xmlui/bitstream/handle/10214/8993/Feuerhahn_Niels_201507_PhD.pdf?sequence=1 (2018. 01. 12.)
12. Freud, Sigmund: Bevezetés a pszichoanalízisbe. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.
13. Froissart: Chronicles of England, France and Spain and the Surrounding Countries. Wliliam Smith, London, 1848. <http://www.elfinspell.com/FroissartVol2/Book3Chap1.html> (2018. 01. 12.)
14. Harder, Johann Jakob: Dissertatio medica de nostalgia, oder Heimwehe. Basileae Typis Iacobi Bertschii, 1688. Universitätsbibliothek Basel, Diss 45:2 <http://dx.doi.org/10.3931/e-rara-18924> (2018. 01. 12.)
15. Hérodotosz: Görög-perzsa háború. (Ford. Muraközi Gyula.) Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
16. Homérosz: Odüsszeia. (Ford. Devecseri Gábor.) Európa Kiadó, Budapest, 2010.
17. Moore, Bret A., and Reger, Greg M: Historical and contemporary perspectives of combat stress and the Army Combat Stress Control Team. Combat stress injury: Theory, research, and man-

- agement, 2007.161–181. o. <http://www.stress.org/wp-content/uploads/2011/08/Historical-and-Contemporary-Perspectives-of-Combat-and-Operational-Stress.pdf> (2018. 01. 12.)
18. Schultz Vento, Carol: World War II Psychiatric Wounds of war. Defense Media Network, 2012. <https://www.defensemedianetwork.com/stories/world-war-ii-psychiatric-wounds-of-war/> (2018. 01. 12.)
19. Selye János: Stressz distressz nélkül. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.
20. Szekeres György: Katona dolog? A missziók pszichés kockázatai. 2017. http://archiv.uni-nke.hu/uploads/media_items/17-05bonum-pubv04-small-spread.original.pdf (2018. 01. 12.)
21. Sztankai Krisztián : A külföldi missziók pszichés kockázatai. Hadtudományi Szemle, 7. (2014/1). 289–295. o.
22. Taylor, Ruth E: Death of neurasthenia and its psychological reincarnation. The British Journal of Psychiatry, 179. (2001/6). 550–557. o. <http://bjp.rcpsych.org/content/bjprcpsych/179/6/550.full.pdf> (2018. 01. 12.)

BALLA JÓZSEF¹

Schengeni értékelési mechanizmus

The Schengen Evaluation Mechanism

Absztrakt

Az Európai Unió és a schengeni térség biztonságának megteremtésében kiemelt jelentőséggel bír a schengeni külső határokon, az egységes elvek szerint végrehajtandó határőrizet és határforgalom-ellenőrzés. Ezen közösségi cél elérése, és annak folyamatos szinten tartása nem nélkülözheti a tagállamok tevékenységének időről-időre történő monitorozását/értékelését. Abban az esetben, ha egy tagállam nem képes, vagy nem hajlandó a közösség biztonságát garantáló intézkedéseket fogantatosítani, akkor a fokozatosság elvével összhangban álló szankciók bevezetésére is lehetőség van, végső esetben az érintett tagállam schengeni belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállítására.

Kulcsszavak: schengeni értékelési mechanizmus, schengeni belső határ, schengeni térség biztonsága, határellenőrzés ideiglenes visszaállítása

Abstract

Border surveillance and border traffic control executed in accordance with the uniform principles at the Schengen external borders play a significant role in providing security in the European Union and the Schengen Area. The periodic monitoring/evaluation of the Member States' activities is required to obtain and maintain this Community objective. In case a Member State is not able to or not willing to take such measures which ensure the safety and security of the Community, it is possible to impose such sanctions which comply with the graduated approach, or, as a last resort, there is also the possibility of temporary reintroduction of border control at the Schengen internal borders of the Member State concerned.

---

¹ Nemzeti Közszołgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Határrendészeti Tanszék, egyetemi docens - National University of Public Service, Faculty of Law Enforcement, Border Police Department, associate professor, E-mail: balla.jozsef@uni-nke.hu, ORCID azonosító: 0000-0002-6113-5350
A mű, a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, "A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés" című kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport „Magyarország schengeni belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának feltételrendszere” keretében, a Nemzeti Közszołgálati Egyetem felkérésére készült.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Key words: Schengen evaluation mechanism, Schengen internal border, security of the Schengen Area, temporary reintroduction of border control

A schengeni térség kialakításának/létrehozásának elsődleges szempontja az volt, hogy a részes tagállamok közös határain a személyek, járművek és szállítmányok szabadon közlekedhessenek, valamint a határellenőrzés és ezen belül, kiemelten a határforgalom ellenőrzése is fokozatosan megszüntetésre kerüljön. A tartalmi tevékenységek egyértelmű meghatározásához nélkülözhetetlen ezen fogalmak egységes értelmezése, amely a rendelkezésre álló normák² és a Rendészettudományi Szószedet³ felhasználásával, de a gyakorlatorientált megközelítés alapján, véleményem szerint az alábbiak szerint értelmezhetők:

Határellenőrzés: az államhatáron, a közösségi „Schengen norma”, és az azt kiegészítő nemzeti norma előírásainak megfelelően és azok alkalmazásában végzett, a határforgalom-ellenőrzésből és határőrizetből álló, valamint az ezeket támogató és kiegészítő tevékenységeket magában foglaló komplex folyamat.

Határforgalom-ellenőrzés:

- a határátkelőhelyeken, vagy az ellenőrzésre kijelölt más helyen végzett ellenőrzés annak megállapítására, hogy a személyek, beleértve az azok birtokában lévő közlekedési eszközöket és tárgyakat, beléptethetőek-e a tagállamok területére, illetve elhagyhatják-e azt.
- a határforgalom-ellenőrzés olyan szolgálati tevékenység, amely személyek, járművek és szállítmányok ellenőrzésére, jogszerű átléptetésére, továbbá az államhatár jogellenes átlépésének megakadályozására és a hatáskörébe tartozó más jogsértő cselekményeknek a megelőzésére, felderítésére és megszakítására irányul.
- az erre hivatott szervezetek szolgálati személyei által a határforgalom számára megnyitott határátkelőhelyen vagy az ellenőrzésre kijelölt más helyen folytatott ellenőrzésére, jogszerű átléptetésére, továbbá az államhatár jogellenes átlépésének megakadályozására és a hatáskörébe tartozó más jogsértő cselekményeknek a megelőzésére, felderítésére és megszakítására irányul.

² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határ-ellenőrzési kódex) http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1514544453424&uri=CELEX:32016R0399#ntr1-L_2016077HU.01000101-E0001 (2017. 11. 17.) Az Országos Rendőrfőkapitány 24/2015. (X. 15.) Utasítása a Határforgalom-ellenőrzési Szabályzatról.

³ Rendészettudományi Szószedet, a magyar rendészeti szervek által gyakrabban alkalmazott szakmai szócikkek gyűjteménye. Készült az IRM Oktatási Főigazgatóság, valamint a Magyar Rendészettudományi Társaság, megbízásából, Budapest 2008. 180. o. <http://rendeszet.hu/rendeszeti-szoszedet> (2017. 11. 18.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Határőrizet:

- a határok őrizete a határátkelőhelyek között, valamint a határátkelőhelyeknek a hivatalos nyitvatartási időn túli őrizete, a határforgalom-ellenőrzés megkerülésének megakadályozása érdekében.
- a határőrizet fő célja a jogellenes a határátlépések megakadályozása, a határon átnyúló bűnözés elleni küzdelem, valamint a határt illegálisan átlépő személyekkel kapcsolatos intézkedések meghozatala.
- a határőrizet keretében a határőr⁴ a határterületen az államhatár rendjét sértő vagy veszélyeztető cselekményeket megelőzi, felderíti, valamint megszakítja. A határőrizetet, a határterületen folytatott folyamatos szolgálati tevékenységgel kell megvalósítani.

A határőrizet olyan folyamatos tevékenység, amelynek célja az államhatár jogellenes átlépésének megakadályozása, így eredményessége nem mérhető csupán számszaki adatok alapján.⁵ A határőrizet akkor is eredményes, ha biztosítja a tiltott határátlépést elővető személyek elfogását, illetve abban az esetben is, ha megelőzi annak elkövetését, tehát maga a „fizikai” jelenlét járul hozzá a feladat követelményszerű végrehajtásához.⁶ Ezen okfejtésből egyértelműen következik, hogy ha nincs folyamatos határőrizet, akkor a pusztán jelenlétből adódó prevenciónak sincs gyakorlati érvényesülése, hiszen nincs a területen a feladatra feljogosított hatóság munkatársa. Ezt a követelményt még a technikai eszközzel történő folyamatos felügyelet alatt tartás sem tudja kiváltani, mivel ott is szükséges a reagáló erő biztosítása. A határőrizet végrehajtásához, a megfelelő létszámú humán erőforrás szükségessége mellett, technikai eszközök is alkalmazhatóak.⁷ A humán erőforrás nem csak az alapfeladatként határőrizeti tevékenységet folytató állományt jelentheti.⁸

A schengeni belső határokon⁹ a határellenőrzés megszüntetésével egyidejűleg, kiemelt hangsúlyt kell fektetni a schengeni külső határokon¹⁰ végzett határellenőrzésre, amely

⁴ A Schengeni határ-ellenőrzési kódex szerinti terminológia.

⁵ Ez a Határőrség feladatrendszerében is így volt, amelyről Kiss Lajos tanulmányában is részleteiben olvashatunk. A határőrizeti tevékenység helye a Határőrség tevékenységi rendszerében. Határőrségi Tanulmányok. 1995/1. szám. Budapest. 1995. Határőrség Országos Parancsnokság, Szervezési Főigazgatóság, - p. 90-103.

⁶ Balla József: Határőrizeti intézkedések a migrációs válság kezelésére, In: Tóth Péter (szerk.): Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 83-100. o.; Balla József – Kui László: A határőrizeti célú ideiglenes biztonsági határzár és határőrizetre gyakorolt hatásai. Hadtudományi Szemle, 10. (2017/1). 223-225. o.

⁷ Kui László: A határőrizeti célú ideiglenes biztonsági határzár továbbfejlesztése, avagy a második kerítés mindent megold? Hadmérnök, XII. (2017/4. 67-75. o.; Kui László: A magyar határőrizet technikai támogatásának aktuális helyzete, Határrendészeti Tanulmányok, XIII. (2016/1). 118-129. o.

⁸ Kovács Gábor: A határavadászszázadok alkalmazása a határőrség kötelékében a schengeni csatlakozást megelőzően és azt követően. In: Isaszegi János, Pósnán László, Veszprémy László, Boda József (szerk.): Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határavadászok a középkortól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017. 675-703. o.

⁹ Schengeni belső határok: a schengeni tagállamok közös szárazföldi határai, beleértve az álló- vagy folyóvizeken áthaladó határokat is, a tagállamok belső légi járatok indítására és fogadására szolgáló repülőterei, valamint a tagállamok tengeri, folyami és tavi kikötői, amelyek rendszeres belső kompjárat

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

túlmutat a nemzeti érdeken és az adott ország biztonságán – amely a schengeni térség külső határszakaszának ellenőrzését végzi –, mivel ebben az esetben a teljes schengeni térség biztonságát köteles garantálni az általa meghozott intézkedésekkel.¹¹ „A határelő-
nőrzési módszereknek alapvetően két fő formája létezik. A tradicionális elmélet és módszer megközelítésében a határok funkciója, hogy megvédjék a nemzetállamot mindentől és mindenkitől, aki azon kívül létezik. Egyes uniós tagállamok vonatkozásában ez a felfogás ismét uralkodóvá vált. A másik, az ún. innovatív vagy intelligens határrezsim, amelynek célja, hogy garantálja a biztonságot, mialatt biztosítja a határok szükséges mértékű nyitottságát, amely a mobilitás biztosításával a gazdaság fejlődéséhez is hozzájárul.”¹² Ezen intézkedések viszont csak a közösségi érdekek szerinti, azzal összhangban lévő, egysé-
ges eljárásrendeken és követelményeken alapuló tevékenységet indokolhat. A határforga-
lom-ellenőrzés egyszerűsítése és meggyorsítása Európában nem új célkitűzés. Az első
lépések egyikeként, közös határállomások létrehozásának gondolata már az 1923-as genfi,
második közlekedési értekezleten is felmerült.¹³ A schengeni elvárások bevezetése előtt a
határrendészeti elvárások még nem voltak kellő mértékben egységesítve.¹⁴ Az egységes
elvek szerinti határelőnőrzés végrehajtását, elsődlegesen, kötelező érvényűen szabályoz-
za az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete a személyek határátlépésé-
re irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határ-ellenőrzési kódex). Természe-
sen vannak még más kapcsolódó szabályzók is, amelyek jelen esetben nem relevánsak,
mert nem kapcsolódnak szorosan a választott címhez.

Ahhoz, hogy az egységes elvek szerinti ellenőrzés gyakorlati végrehajtása és ér-
vényesülése mérhető legyen, elengedhetetlen egy olyan értékelési mechanizmus kiala-
kítása, amely valós képet tud adni az érintett tagállamok tevékenységéről, arról, hogy
valóban hozzáadott értéket képvisel-e a schengeni térség biztonságához. Ennek a
schengeni értékelési mechanizmusnak a „létfogosultsága”, már a belső határok nélküli –
pontosabban a schengeni belső határok ellenőrzés nélküli – térség megteremtésével egy
időben megfogalmazódott.¹⁵ Ez egyértelmű következménye annak, hogy ha van közösségi

céljára szolgálnak.

¹⁰ Schengeni külső határ: az schengeni tagállamok szárazföldi határai, beleértve az álló- vagy folyóví-
zeken áthaladó határokat, tengeri határokat és repülőtereket, folyami, tengeri és tavi kikötőket, ameny-
nyiben ezek nem schengeni belső határok.

¹¹ Kovács Gábor: A migráció bűnügyi hatásai a magyar határrendészet kockázatelemzési rendszerére
In: Hautzinger Zoltán (szerk.): A migráció bűnügyi hatásai. Magyar Rendészettudományi Társaság
Migrációs Tagozat, Budapest, 2016. 141-150. o.; Lásd: Ritecz György: A migráció a XXI. század
kezdetén, Globe Edit, Saarbrücken, 2017. 184-224. o.

¹² Vas Gizella: A változó határbiztonság Európában. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017/2). 165. o.

¹³ Deák József: Külföldi határőrizeti anyagok megjelenése a Belügyi Szemle Tájékoztatójában (1964–
1972). *Magyar Rendészet*, 2016/1. 21. o.

¹⁴ Ezt mutatja be publikációjában Főrizs Sándor: Néhány európai ország határőrizete, *Belügyi Szemle*,
2000/3. 87-100. o.

¹⁵ Ritecz György: Az európai (schengeni) határőrizeti követelményekre való felkészülés helyzete és
további feladatok Magyarországon – Európai Tükör Műhelytanulmányok 90. Miniszterelnöki Hivatal
Kormányzati Stratégiai Elemző Központ, Budapest, 2003. 5-68. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

szabályozás arra, hogy mit és hogyan kell végrehajtani, akkor annak a végrehajtásáról csak ellenőrzéssel lehet megbizonyosodni. Az ellenőrzés célja ebben az esetben sem arra irányul, hogy végrehajtási hibákat állapítson meg, hanem a cél az, hogy a vonatkozó norma szerinti végrehajtáshoz viszonyítva milyen eltérés/eltérések tapasztalhatóak, mi eredményezi az eltéréseket és hogyan lehet megszüntetni azokat.

A szabadság, a biztonság és a jog térségének megteremtését célzó közösségi intézkedések érvényesülésének és a kölcsönös bizalom fenntartása érdekében, a Végrehajtó Bizottság, 1998-ban, a schengeni értékelési és végrehajtási állandó bizottság (a továbbiakban: Állandó Bizottság) létrehozásáról döntött.¹⁶ Az Állandó Bizottság egy állandó testület, amelynek tagjait a szerződést aláíró tagállamok egy-egy magas rangú tisztségviselője alkotja. Feladatrendszere kettős volt és – véleményem szerint – nem lehet párhuzamot vonni, különbséget, vagy egyenlőségjelet tenni e két feladat között. Mindkettő a schengeni térség biztonságát hivatott szolgálni:

- az első azzal, hogy azt vizsgálta, hogy a schengeni térséghez újonnan csatlakozni kívánó ország teljesíti-e a schengeni vívmányok – köztük a schengeni belső határon a határellenőrzés megszüntetéséhez szükséges intézkedéseket – alkalmazásának összes feltételét, vagyis a felkészültség értékelését jelentette;
- a második pedig azzal, hogy azt vizsgálta, hogy a már a schengeni térség teljes jogú tagjaként „funkcionáló” tagállam helyesen alkalmazza-e a schengeni vívmányokat, vagyis a végrehajtás értékelését jelentette.

Az elkülönülő feladatrendszer alapján egyértelműen megállapítható, hogy a Végrehajtó Bizottság a kölcsönös bizalom és a nemzeti érdekek képviselőtén túlmutató közösségi felelősségvállalás mellett kiemelt jelentőséget tulajdonított, és felismerte szükségességét annak, hogy mind a schengeni térséghez történő csatlakozás előtti monitoring, mind a részes tagállam tevékenységének értékelése szükséges a schengeni vívmányok szellemiségének fenntarthatósága érdekében. A két feladat során ellenőrizendő területeket a vonatkozó norma pontosan rögzíti, de szükségesnek tartom kiemelni azt, hogy milyen tartalommal bírt a schengeni tagállam értékelése, amely az alábbi területek vizsgálatát foglalta magában:

- a külső határ ellenőrzése és felügyelete;
- rendőri együttműködés az egyezmény hatálya alá tartozó államok határterületén;
- a Schengeni Információs Rendszer;
- a schengeni vízumok kiadásának feltételei;
- intézkedések a jogellenesen tartózkodó külföldiekkel szemben;
- kölcsönös segítségnyújtás a büntetőeljárásokban, beleértve a kiadatást is.

A hatékonyság fokozásának érdekében elengedhetlenné vált a harmadik pillér átfogó reformja, amely a tagállamok közötti bel- és igazságügyi együttműködés kérdéseinek ösz-

¹⁶ A schengeni vívmányok végrehajtása – A Végrehajtó Bizottság 1998. szeptember 16-i határozata a schengeni értékelési és végrehajtási állandó bizottság létrehozásáról (SCH/Com-ex (98) 26def.) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41998D0026:EN:HTML> (2017. 11. 18.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

szehangolását hivatott garantálni, de gyakorlati megvalósulása kevésbé volt hatékony. Ezt az 1997. október 2-án elfogadott és 1999. május 1-jén hatályba lépett Amszterdami Szerződés jogi keretei között valósították meg.¹⁷ Hatálybalépésétől számított öt éven belül központi célkitűzésként határozta meg „a szabadság, a biztonság és a jog térségének” megteremtését, amely közvetlenül kihat az uniós állampolgárok mindennapi életére.¹⁸ Az Amszterdami Szerződés többek között beemelte a Schengeni Egyezmények joganyagait is az Európai Unió keretei közé. Míg a Maastrichti Szerződés együtt kezelte a bel- és igazságügyi politikát (harmadik pillér), addig az Amszterdami Szerződés egyes területeket, mint pl. a határellenőrzés, átemelte az első pillérbe, ezáltal a közösségi jog hatálya alá vonva azokat. Az első pillér, azon hatásköröknek a közösségi intézmények általi gyakorlásához keretet biztosító Európai Közösségekből állt, amelyek tekintetében a Szerződés hatálya alá tartozó területeken a tagállamok az Unióra ruházták szuverenitásukat. A harmadik pillér azonban – és azon belül a közrend és a közbiztonság fenntartása – továbbra is tagállami hatáskörben maradt.¹⁹

A schengeni vívmányokat újratárgyalás, és módosítás nélkül illesztették be az Európai Unió keretébe, így az Állandó Bizottságot és 1998-as megbízását is módosítás nélkül vették át annyi eltéréssel, hogy a Tanács Schengeni értékelő munkacsoportjává (SCH-EVAL) változott. Jogalapját tekintve az Európai Közösséget Létrehozó Szerződés 66. cikke és az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változatának 30. és 31. cikke²⁰ alá került, mivel a schengeni vívmányok az első és a harmadik pillérbe tartozó intézkedéseket egyaránt tartalmaztak. A schengeni vívmányok végrehajtásának értékelése kormányközi jellege miatt továbbra is teljes mértékben a tagállamok hatáskörébe tartozott, az értékelésben az Európai Bizottság megfigyelőként vett részt.²¹

Fontos megjegyezni, hogy a helyszíni látogatások csak az ötévente ismétlődő ciklusokban zajlottak, amely előre tudott és kiszámítható „volta” miatt az egyes tagállamok teljesítményét akár szélsőségesen hullámvázóvá is teheték. Ha a schengeni vívmányok érvényesítését csak a tervezett schengeni értékelési mechanizmus időpontjához igazította egy tagállam, akkor ez azt jelentette, hogy nem volt képes a teljes schengeni térség biztonságának

¹⁷ Az Európai Unióról szóló Szerződés, valamint az Európai Közösséget Létrehozó Szerződés és egyes kapcsolódó rendelkezések módosításáról szóló Amszterdami Szerződés, valamint a schengeni acquis-t az Európai Unió kereteibe integráló kiegészítő jegyzőkönyve.

¹⁸ Balla József: A biometrikus adatokat tartalmazó úti és személyazonosító okmányok biztonság növelő hatása a határ- és közbiztonság alakulására, Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, 2013. 173. o.

¹⁹ A Maastrichti és az Amszterdami Szerződés.

http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_1.1.3.pdf (2017. 11. 20.)

²⁰ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, Európai Unió Hivatalos Lapja C 326/49.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=en> (2017. 11. 18.)

²¹ Szabó Károly: A schengeni monitoring mechanizmus reformja, a jelenlegi értékelési rendszer elmélete és gyakorlata. Diplomamunka, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti vezető mesterképzési szak, Budapest, 2017.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

folyamatos garantálására. Más megfogalmazásban: az érintett tagállam csak a tagság előnyeit szerette volna magáénak vallani, de a kötelességét csak ötévente tartotta előírás-szerűen végrehajtandónak, vagy még akkor sem, mivel az értékelő bizottság „csak” javaslatokat fogalmazott meg a hiányosságok megszüntetésére. A hiányosságok megszüntetésére irányuló javaslatok időbeni megvalósítása jelentős eltéréseket mutathatott abból adódóan is, hogy milyen követelményrendszer biztosítása volt azokban előírva és az ahhoz szükséges források biztosítása közösségi vagy nemzeti szinten volt megvalósítható.

Érdekes kérdésként fogalmazható meg az a felvetés is, hogy miért is van szükség a schengeni térség teljes jogú tagjaként „funkcionáló” tagállam értékelésére, amikor a csatlakozásának feltétele volt a schengeni vívmányok alkalmazási feltételeinek megteremtése és helyes alkalmazása. Véleményem és meglátásom szerint úgy tűnik a schengeni tagság követelményeinek történő megfelelés, olyan, mint egy vizsgára felkészülés. A vizsga tananyagát a vizsgázó – jelen esetben a tagságra jelentkező ország – elsajátítja, arról helyszíni ellenőrzés és értékelés keretében számot is ad, majd a megfelelő minősítést követően a szinten tartás igénye kissé „feledésbe” merül. Az így visszafogott teljesítményt sajnos csak folyamatos kontrollal és lehetőség szerint, a kiszámíthatatlanságot is biztosító ellenőrzési módszerek lehetőségével lehet ellensúlyozni.

A már említett Amszterdami Szerződésben rögzített célkitűzések végrehajtása érdekében az Európai Tanács az 1999. október 15–16-án Tampereben megtartott ülésén, egy 2004-ig szóló, ötéves jogalkotási programot fogadtak el, amely konkrét határidőkhöz kötöten tartalmazta a végrehajtandó feladatokat. „A tamperei következtetések értelmében a szabadság, a biztonság és a jog térsége – a bel- és igazságügyi politikákon túlmutatva – az alábbi rész-politikákat foglalja magában:

- személyek szabad mozgása;
- vízum;
- az EU külső határai;
- schengeni térség;
- bevándorlás;
- menekültügy;
- igazságügyi együttműködés polgári ügyekben;
- EU-állampolgárság;
- alapvető jogok;
- rasszizmus és idegengyűlölet;
- rendőri és vámegyüttműködés;
- bűnmegelőzés;
- a szervezett bűnözés elleni közdelem;
- kapcsolatok;
- az EU-bővítés a bel- és igazságügyi együttműködés szempontjából”.²²

²² Tóth Árpádné dr. Masika Edit: A szabadság, biztonság, jog európai térségének reformja az európai alkotmányozás tükrében, Európai Műhelytanulmányok 2004. Minisztereinek Hivatal, 7. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A tamperei csúcson kerül először definiálásra, hogy a szabadság, a biztonság és a jog térségének megteremtése milyen területeken kíván intézkedéseket.²³ A beavatkozási területek vizsgálata alapján, egyértelműen levonhatjuk azt a következtetést, hogy részben a külső határok ellenőrzésével biztosítható a schengeni térségen belüli szabad mozgás lehetősége. Ezzel összefüggésben, a schengeni vívmányok helyes alkalmazására vonatkozó értékelés hatékonyabbá tételének igénye is egyre inkább felerősödött. A megfogalmazott változás/változtatás a Hágai Program²⁴ testesítette meg, amely az úgynevezett második cselekvési programként „hordozta magában” a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítését. A Hágai Program a 2004-2009. közötti időintervallumra határozta meg a kitűzött cél megvalósításához követendő lépéseket és a választott témával kapcsolatosan, felkérte az Európai Bizottságot, hogy *„a tagállami szakértők teljes körű bevonásának biztosítása érdekében a belső határok ellenőrzésének megszüntetését követően azonnal nyújtson be javaslatot a fennálló schengeni értékelési mechanizmus felügyeleti mechanizmussal történő kiegészítésére vonatkozóan, beleértve az előre be nem jelentett ellenőrzéseket is”*.²⁵ A tagállamok és az Európai Bizottság, az eddig kialakított és működő, öt éves ciklusokban végrehajtott ellenőrzési mechanizmus hatékonyságát negatívan befolyásoló tényezőit és hatékonyság növelő javaslatait az alábbiakban foglalták össze:

- az értékelési mechanizmus módszerei nem megfelelőek a meghatározott cél elérése érdekében;
- hiányzik az előzetes bejelentés nélküli helyszíni értékelés lehetősége és ebből adódóan a gyakorlata;
- az ellenőrzések tervezése és végrehajtása mellőzi a kockázatelemzésen alapuló prioritási sorrendet;
- az értékeléseket magasan képzett, gyakorlati tapasztalattal is rendelkező, tagállami szakértőknek kell végrehajtania;
- a helyszíni értékeléseknél csak a szükséges számú szakértő bevonása indokolt;
- az értékelések során megállapított hiányosságok megszüntetésére tett javaslatok nyomon követését és a határidőket egységesen kell kezelni.

A végrehajtási gyakorlat hatékonyságának növelése és reformjának végrehajtása érdekében az Európai Bizottság, tanácsi javaslat tervezetet készített.²⁶ A tervezet lehetőségként fogalmazta meg többek között, hogy:

²³ Sem a Maastrichti Szerződés, sem az Amszterdami Szerződés nem definiálta, hogy mit is kell konkrétan érteni a szabadság, a biztonság és a jog térségének megteremtésén.

²⁴ Hágai Program: A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban, 2005/C 53/01.

[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52005XG0303\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52005XG0303(01)) (2017. 11. 18.)

²⁵ Ua. 1.7.1.

²⁶ Amended proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the establishment of an evaluation and monitoring mechanism to verify the application of the Schengen acquis, Brussels, 16.9.2011 COM(2011) 559 final 2010/0312 (COD).

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/intro/docs/20110916/1_en_act_part1_v6.pdf (2017. 11. 18.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

- az előre bejelentett helyszíni ellenőrzések éves, és többéves program keretében valósulhatnak meg;
- az ellenőrzés tartalmi elemét képezheti az előre megküldött kérdőívre adott tagállami válaszok, a helyszíni vizsgálatok, illetve ennek a két eljárásrendnek a kombinációja;
- az értékelés végrehajtását továbbra is a nemzeti szakértőkből álló bizottság végzi, azzal a kiegészítéssel, hogy a helyszíni értékelést végző csoport tagjai koordinátor kijelölésével élhetnek, aki egyszemélyi és teljes felelősséggel tartozott az értékelő jelentés elkészítéséért;
- a létszámot tekintve maximum nyolc fő alkalmazása vált szükségsszerűvé, akiknek képesség szintű, szilárd elméleti ismeretekkel és gyakorlati tapasztalattal is rendelkezniük kellett az érintett területen, valamint birtokában kellett lenniük a helyszíni ellenőrzések elveinek, az eljárásrendnek és a végrehajtás technológiájának;
- az ellenőrzött tagállamnak, a végleges jelentés megküldését követően két héten belül véleményeznie kell a jelentést, és hat héten belül cselekvési tervet kell benyújtania a hiányosságok megszüntetésének módjáról;
- a cselekvési tervben foglaltak végrehajtásáról hat hónap elteltével külön jelentést kell készíteni, amely feladatonként vizsgálja a hiányosság megszüntetését, az előrelépés érdekében tett intézkedések helyzetét, illetve a hiányosság további fennállását.

Fontos kritériumként értékelhető, hogy minden ötéves időintervallumban, valamennyi tagállamban legalább egyszer vizsgálatot kellett folytatni, és emellett, a már említett, be nem jelentett helyszíni vizsgálatokra is sor kerülhetett. Ezen túlmenően, súlyos hiányosság fennállása esetén az Európai Bizottságnak haladéktalanul értesítenie kellett a Tanácsot, a rendkívüli intézkedések meghozatala érdekében, amellyel garantálható a schengeni térség biztonsága. A lehetséges szankció eshetőségét az Európai Parlament is pozitívan „értékelté” a 2011. július 7-én meghozott állásfoglalásában:

„A schengeni térség kormányzása/értékelési rendszer

2. határozottan javasolja a schengeni térség kormányzásának megerősítését annak biztosítása érdekében, hogy valamennyi tagállam hatékonyan ellenőrizhesse az Unió külső határainak rá eső szakaszát, továbbá annak érdekében, hogy megerősödjön a kölcsönös bizalom, és bizalom alakuljon ki az uniós migrációkezelési rendszer hatékonysága iránt; hangsúlyozza, hogy az ilyen jellegű rendkívüli helyzetek kezeléséhez nyújtott segítség érdekében erősebb szolidaritásra van szükség azon tagállamok iránt, amelyek a legintenzívebb bevándorlási hullámokkal néznek szembe;
3. meggyőződése, hogy a Parlamentben jelenleg tárgyalás alatt álló új schengeni értékelési mechanizmus része lesz az erre adott válasznak, amennyiben biztosítja a belső határokon a jogszerűtlen határellenőrzések bevezetésére tett próbálkozások hatékony felderítését és a kölcsönös bizalom megerősítését; úgy véli továbbá, hogy az új *schengeni értékelési rendszer már lehetővé teszi, hogy egy tagállam a schengeni*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

vívmányok betartásának biztosítása érdekében támogatást kérjen és kapjon, amennyiben kivételes nyomás nehezedne az EU külső határaitra;

4. hangsúlyozza, hogy biztosítani kell, hogy a tagállamok csatlakozásuk után is megfelelően végrehajtsák és alkalmazzák a schengeni szabályokat; rámutat, hogy ez egyúttal a problémákkal küzdő tagállamok számára korai szakaszban történő segítségnyújtást is jelent a hiányosságok leküzdéséhez az uniós ügynökségektől érkező gyakorlati támogatás formájában; úgy véli, hogy a meglévő értékelési mechanizmusokat meg kell erősíteni, és azoknak uniós rendszerre kell válniuk;
5. meggyőződése, hogy az értékelési mechanizmus hatékonysága a szankciók alkalmazásának lehetőségén múlik – abban az esetben, ha a hiányosságok tartósan fennállnak és veszélyeztetik a schengeni térség általános biztonságát; emlékeztet arra, hogy az ilyen szankciók elsődleges célja, hogy visszatartó erejűek legyenek.²⁷

Az állásfoglalás szövegezéséből egyértelműen megállapítható és érzékelhető, hogy minden szinten szükség van a változtatások foganatosítására, mert a schengeni térség biztonságát maguk a teljes jogú schengeni tagsággal rendelkező tagállamok is veszélyeztethetik, amelynek kezelésére hatékony lépéseket kell tenni.

Az Európai Bizottság, a 2011. szeptember 16-án kiadott Közleményében²⁸ egyértelműen megfogalmazza, hogy a belső határokon történő határellenőrzés visszaállítását csak a legvégső esetben lehet alkalmazni, amelynek csak akkor lehet realitása, ha valamennyi rendelkezésre álló lehetőséget kimerített az adott tagállam, és minden egyéb intézkedés elégtelennek bizonyult az azonosított, komoly veszély hatékony elhárítására. Ezen túlmenően, az Európai Unió külső határszakaszainak igazgatása terén, tartósan mutatkozó hiányosságok megszüntetésére vonatkozóan kifejti azon álláspontját is, hogy a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának²⁹ „kényszerített” végrehajtása milyen szempontok és eljárásrend alapján érvényesíthető. „A határigazgatásban mutatkozó hiányosságokat az értékelési mechanizmus keretében készített jelentésben azonosítanak; e jelentés tartalmazná megszüntetésükre irányuló javaslatokat is. Az érintett tagállamnak az ajánlásoknak való megfelelés érdekében egy cselekvési tervet kellene készítenie, amelynek végrehajtását a Bizottság kísérné figyelemmel. A Bizottság felkérheti az érintett tagállamot arra, hogy olyan

²⁷ Az Európai Parlament 2011. július 7-i állásfoglalása a schengeni szabályok módosításáról.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0336+0+DOC+XML+V0//HU> (2017. 11. 14.)

²⁸ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Schengeni kormányzás – a belső határellenőrzés nélküli térség megerősítéséről, Brüsszel, 2011.9.16. COM (2011) 561 végleges.

<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/HU/1-2011-561-HU-F1-1.Pdf> (2017. 11. 19.)

²⁹ Határellenőrzés ideiglenes visszaállítása: olyan tevékenység, amelynek során, a belső határokon történő határellenőrzés nélküli térségben, ha az egyik tagállamban a közrendet vagy a belső biztonságot fenyegető komoly veszély áll fenn, akkor a szóban forgó tagállam kivételesen visszaállíthatja a határellenőrzést belső határainak egészen vagy azok meghatározott részein korlátozott, legfeljebb 30 napos időtartamra, illetve a komoly veszély várható időtartamára, ha az meghaladja a 30 napos időszakot. A belső határokon történő határellenőrzés ideiglenes visszaállításának alkalmazási köre és időtartama nem lépheti túl a komoly veszély elhárításához feltétlenül szükséges mértéket.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

konkrét intézkedéseket hozzon, mint például a Frontex által nyújtott támogatás kérése, illetve egyes meghatározott határátkelők időszakos lezárása, bizonyos hiányosságok megszüntetése érdekében. Ha azonban ezek az intézkedések a hiányosságok megoldása tekintetében nem bizonyulnak elég hatékonynak, és ha ezen hiányosságok uniós vagy nemzeti szinten komoly fenyegetést jelentenek a közrend és a belső biztonság tekintetében, akkor a Bizottság határozhat a belső határokon történő határellenőrzés ideiglenes visszaállításáról. Egy ilyen komoly lépés előtt a Bizottság teljes mértékben figyelembe veszi annak szükségességét és arányosságát, értékelve e lépés várható hatásait a személyeknek a schengeni térségben történő szabad mozgására.³⁰ Egyértelműen tettenérhető a szankció jellege a mulasztó tagállammal szemben. A biztonság garantálása érdekében foganatosított határellenőrzés visszaállítása mellett azon „ellentmondásos helyzet” is megoldást követel, hogy az érintett tagállam továbbra is köteles biztosítani az arra jogosult személyeknek – a Szerződésnek, az Alapjogi Charta, valamint az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról szóló 2004/38/EK irányelv szerinti – a szabad mozgáshoz való jogát. Azt, hogy pontosan mit is kell érteni a „komoly fenyegetésen” illetve „komoly veszélyen”, sem a közlemény, sem a javaslat nem tartalmazza, véleményem szerint azonban egyértelműen kikövetkeztethető az értékelés alá vont területekből, amelyek természetesen a schengeni térség biztonságát hivatottak szavatolni. Az viszont, hogy a fenyegetésnek és a veszélynek milyen fokozatai vannak, azokat milyen szempontrendszer alapján lehet kategorizálni és hol kezdődik a „komoly” szint, megítélésem szerint az értékelést végző szakértők szubjektumán is múlhat, amennyiben nem rendelkeznek például az előzőekben már részletezett szakmai és értékelői kompetenciákkal. Az egyenlő és a részrehajlás nélküli értékelés alapkövetelménye az objektivitásnak, amely nélkül nem szabad megállapításokat tenni és következtetéseket levonni az értékelt tagállam tevékenységére vonatkozóan.³¹

A határellenőrzés ideiglenes visszaállításának nem „kényszerített” módja, és nem is a schengeni értékelés következménye, amikor egy tagállam saját kockázatelemzése alapján dönt az intézkedés bevezetéséről.³² Az Európai Bizottság érzékelte az egyszemélyes bevezetett visszaállítások számát – a melyek egyes vélemények szerint a schengeni övezet szétesésével fenyegettek – közös mechanizmust javasolt a határellenőrzések visszaállítására, és természetesen saját hatáskörébe utalta annak engedélyezését. Ennek érdekében

³⁰ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Schengeni kormányzás – a belső határellenőrzés nélküli térség megerősítéséről, Brüsszel, 2011.9.16. COM (2011) 561 végleges, 12. o.
<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/HU/1-2011-561-HU-F1-1.Pdf> (2017. 11. 19.)

³¹ Lipics László – Dr. Zsigovits László: A határellenőrzés visszaállítása a belső határokon. *Hadtudományi Szemle*, 3. (2010/4). 6-15. o.

³² Kovács Gábor: A Magyar Rendőrség szerepvállalása hazánk határbiztonságában és a schengeni külső határok ellenőrzésében. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): *Migráció és rendészet. : Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat*, Budapest, 2015. 69-84. o.; Demeter – Lipics László – Zsigovits László: *Belsőhatár-ellenőrzés ideiglenes visszaállítása és annak informatikai problémái. Határrendészeti Tanulmányok*, VII. (2010/2). 40-77. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

módosítani javasolta a Schengeni határ-ellenőrzési kódex belső határokon történő ellenőrzések visszaállítására vonatkozó rendelkezéseit, valamint újra benyújtotta a schengeni értékelések reformjára vonatkozó rendelet-javaslatát is, mely szerint a Bizottság veszi át a schengeni értékelés működtetését. A hosszas szakmai és politikai egyeztetések és intézményközi viták eredményeként, 2013. október 07-én kihirdették a Tanács 1053/2013/EU rendeletét³³ a schengeni vívmányok alkalmazását ellenőrző értékelési és monitoring-mechanizmus létrehozásáról és a végrehajtó bizottságnak a Schengent Értékelő és Végrehajtását Felügyelő Állandó Bizottság létrehozásáról szóló 1998. szeptember 16-i határozatának hatályon kívül helyezéséről. A tagállami látogatások 2015-ben, már az „új schengeni értékelési mechanizmus” keretében, az új szabályozás mentén kezdődhetnek el.

Milyen változásokat is hozott az új rendelet? Elsődlegesen azt, hogy a korábban már kifejlesztett öt éves értékelési ciklusok mellett, a hullámzó teljesítmény megelőzése érdekében nevesíti a be nem jelentett helyszíni látogatások rendszerét, amelynek időpontjáról az érintett tagállam, mindössze 24 órával az értékelő látogatást megelőzően szerezhet tudomást. Ez az eshetőség nem teszi lehetővé azt, hogy az ellenőrzés alá vont tagállam jelentős mértékű „beavatkozást” eszközöljön a tevékenységében, tehát folyamatosan, kiegyensúlyozott és magas szintű feladat végrehajtást kell teljesíteni.

A be nem jelentett értékelés mellett, másik új értékelési módszer a kérdőív alkalmazására alapozott értékelés. Ennek célja az, hogy az ésszerűség határain belül – figyelemmel az értékelés költséghatékonyságára is – azon tagállamok esetében, amelyek irreguláris migrációs³⁴ „érintetlensége” és alapvetően földrajzi elhelyezkedése miatt, a helyszíni látogatás mellőzésével is reális képet lehessen kapni a schengeni normák érvényesülésének helyzetéről. Természetesen abban az esetben, ha a szakértők a kérdőív kérdéseire adott válaszok nem adnak egyértelmű, vagy kielégítő információt, akkor lehetőség van a helyszíni látogatás lefolytatására.

Az értékelési formák bővülése mellett – előre bejelentett, előre be nem jelentett helyszíni látogatás és kérdőív alkalmazása – a schengeni értékelési mechanizmus által érintett területek is kiegészültek a visszatéréssel és a belső határok értékelésével. Ennek eredményeként hétre nőtt (korábban a külső határigazgatás, rendőri együttműködés, közös vízumpolitika, adatvédelem, Schengeni Információs Rendszer volt az értékelés területe) az értékelendő területek száma.

Az Európai Bizottságnak ötéves időszakra szóló többéves, illetve éves értékelési programot kell összeállítania. „A többéves értékelési programok tárgyát képező minden ötéves időszak során minden tagállamot értékelni kell. A többéves értékelési programnak minden évre vonatkozóan tartalmaznia kell az adott évben értékelendő tagállamok listáját. A tagállamok értékelési sorrendjének meghatározásakor figyelembe kell venni a legutóbbi értéke-

³³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32013R1053> (2017. 11. 28.)

³⁴ Hautzinger Zoltán: Idegen a büntetőjogban. AndAnn, Pécs, 2016. 183. o.; Hautzinger Zoltán: Szemlények a migráció szabályozásáról. AndAnn, Pécs, 2016. 67. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

lés óta eltelt időt, valamint az értékelendő schengeni vívmányok különböző részei közötti egyensúlyt.”³⁵

Az öt éves időszakra szóló többéves értékelési program nem határoz meg részleteket a tagállamok értékelési területeire vonatkozóan, azonban a szándék, hogy az adott évben az értékelt tagállam mind a hét területen értékelés alá essen. Ennek a rendszernek az eredménye abban összegezhető, hogy a helyszíni látogatások átláthatóbbá válnak, a programok tervezése és szervezése egyszerűsödik, de ezzel együtt „nehézséget” okozhat, hogy a tagállamoknak egy időben kell készen állnia valamennyi területen az értékelést végző szakértők fogadására. Véleményem szerint felkészülésről nem beszélhetünk, mivel ennek az új rendszernek a filozófiája alapvetően kizárja ezt a fogalmat, mivel folyamatosan felkészülniük kell lenni, és készen arra, hogy számot adjon egy tagállam a feladat végrehajtásáról a folyamatos felkészültségéről. Az értékelés végrehajtását nehezíti az, ha egy tagállamnak szárazföldi, légi és tengeri schengeni külső határszakasza is van, mert ebben az esetben egy időben három szakértői csoport végzi az értékelést, amely jelentős logisztikai biztosítást is igényel. Ez a helyzet további tervezési, szervezési és értékelő csoportok programjának összehangolását feltételezi, ha egy-egy szervezeti elem – amely például a határ-ellenőrzésért felelős – több típusú schengeni külső határszakasszal is rendelkezik.

Az Európai Bizottság állítja össze az éves értékelési programokat is „éves értékelési programot állít össze a program évét megelőző év október 31-ig, melyben figyelembe veszi különösen a Frontex által készített kockázatelemzést, és adott esetben az Europoltól és egyéb uniós szervektől, hivataloktól és ügynökségektől származó információkat.”³⁶ amely természetesen korrelál az öt éves időszakra szóló többéves értékelési programmal. Az éves értékelési program az adott tagállamot/tagállamokat érintően valamennyi értékelési területen, meghatározza a helyszíni látogatások időpontját és tervezett helyszíneit is. A be nem jelentett értékelések és a kérdőíven alapuló értékelések egyaránt szerepelnek az éves értékelési programban, azonban míg a bejelentett és a kérdőíven alapuló értékelések időpontját a tagállamok megismerhetik, addig a be nem jelentett értékelésekről kizárólag az Európai Bizottság rendelkezhet információkkal.

A régi értékelési mechanizmus keretében a tagállami vezető szakértő, a Tanács Titkársága, az Európai Bizottság delegáltja, valamint az értékelt tagállam képviselője a soros elnökséget ellátó ország képviselőjének vezetésével külön egyeztetés keretében vitatta meg a lehetséges értékelési programot. A program összeállításánál jelentős szerepet kapott az egyeztetésen résztvevők személye. A régi eljárás nagy teret adott a tagállamok közötti bilaterális egyeztetéseknek is, azaz „politikai mandátum” alapján megegyezés született egy könnyebben teljesíthető, helyszíni látogatás lefolytatásáról. Ezzel ellentétben,

³⁵ A Tanács 1053/2013/EU rendeletét a schengeni vívmányok alkalmazását ellenőrző értékelési és monitoringmechanizmus létrehozásáról és a végrehajtó bizottságnak a Schengent Értékelő és Végrehajtásért Felügyelő Állandó Bizottság létrehozásáról szóló 1998. szeptember 16-i határozatának hatályaon kívül helyezéséről, 5. cikk
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32013R1053> (2017. 11. 28.)

³⁶ Ua. 6. cikk.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

az új schengeni értékelési mechanizmus során az Európai Bizottság „hatáskörébe” került a tervezési feladat, amellyel feltételezhetően egy részrehajlás nélküli eljárásrend alakulhat ki, és biztosítottá válhat a már korábban említett objektív tényeken alapuló értékelés. A részletes értékelési program kidolgozásában továbbra is részt vesz a tagállami vezető szakértő és az értékelt tagállam által delegált személy.

Szintén pozitívként kell megemlíteni azt, hogy a hiányosságként nevesített kockázatelemzés beépült az új értékelési mechanizmusba és kiemelt jelentőséggel bír. „A Frontex minden évben augusztus 31-ig – a megbízatásának megfelelően – kockázatelemzést nyújt be a Bizottságnak és a tagállamoknak. A kockázatelemzés egyebek mellett kiterjed az illegális bevándorlásra és a külső határokon az operatív környezetben bekövetkezett jelentősebb változásokra, és ajánlásokat fogalmaz meg arra vonatkozóan, hogy a következő évi értékelések mely prioritásokra irányuljanak.”³⁷ A Frontex által készített kockázatelemzés elsősorban a külső határigazgatás témakörében végrehajtandó értékelésekhez ad támpontot, de az elemzések az egyéb értékelési területeken zajló vizsgálatokat is támogatja. Ez is biztosítja, hogy az értékelés ne csak egy adott pillanatot rögzítsen, hanem folyamatában figyelje a tagállam teljesítményét. A tagállamok nincsenek magukra hagyva, mert az „új Frontex” kiegészíti a nem megfelelő forrásokkal rendelkező tagállamot/tagállamokat és ezen túl még sebezhetőségi vizsgálatot is végez, sőt, összekötőket helyez ki a schengeni tagállamokba azok tevékenységének megfigyelésére.³⁸

Az Európai Bizottság a Frontex mellett más uniós szervektől, hivataloktól és ügynökségektől is kérhet elemzéseket, amelyeket szintén felhasználhat a schengeni értékeléséhez. Az értékelések elkészítésébe bevonható szervezetek közül kiemelt jelentőséggel bír az Európai Rendőrségi Hivatal (Europol) – amely alapvetően a határon átnyúló bűncselekmények mentén vizsgálja a tagállamok tevékenységét –, és Európai Unió Alapjogi Ügynökség (FRA) – amely Ügynökséget az Európai Unió azért hozta létre, hogy az uniós intézményeket és tagállamokat független, tényeken alapuló támogatással és szakértelemmel segítse az alapvető jogok területén –.

A helyszíni látogatás színvonalának és eredményességének, objektivitásának egyik alapvető záloga az értékelésben résztvevő szakértők felkészültsége. A szakértőknek meg-

³⁷ A Tanács 1053/2013/EU rendeletét a schengeni vívmányok alkalmazását ellenőrző értékelési és monitoringmechanizmus létrehozásáról és a végrehajtó bizottságnak a Schengeni Értékelő és Végrehajtását Felügyelő Állandó Bizottság létrehozásáról szóló 1998. szeptember 16-i határozatának hatályon kívül helyezéséről, 7. cikk.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32013R1053> (2017. 11. 28.)

³⁸ Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2016/1624 rendelete (2016. szeptember 14.) az Európai Határ- és Parti Őrségről és az (EU) 2016/399 európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 863/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet, a 2007/2004/EK tanácsi rendelet és a 2005/267/EK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről.

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/20161006/a_european_border_and_coast_guard_regulation_10092016_hu.pdf (2017. 11. 23.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

felelő képesítéssel kell rendelkezniük. Birtokolniuk kell az értékelési mechanizmus által érintett területeken meglévő megalapozott elméleti tudást és gyakorlati tapasztalatot, valamint az értékelési elvek, eljárások és technikák alapos ismeretét, és nélkülözhetetlen, a készségszintű angol nyelvtudás is. Ezen képzettségi igények kiszolgáltatását a Frontex „vállalta magára” – egyhetes képzés keretében nem célja a szakmai ismeretek oktatása és a nyelvismeret fejlesztése, mivel ezek alapkövetelmények a szakértőknél, hanem csak a schengeni értékelési rendszer végrehajtására helyezi a hangsúlyt –, mert a korábbi, schengeni értékelésben résztvevő szakértőkre fókuszáló képzést modernizálta, és tette alkalmassá a rendeletben előírt követelmények érvényesítésére. A jelenlegi tematika szerint az 1–2. napon metodológiai ismeretek átadása történik, és a 3–4. napon valós helyszíni látogatás szimulációja, valamint az értékelő jelentés elkészítése valósul meg. A képzés záró, 5. napján a fogadó tagállam szakembereinek részvételével a „szakértő hallgatók” megvitatják az ellenőrzésről készített jelentés megállapításait, modellezve ezzel az értékelt tagállammal folytatott egyeztetéseket is. A képzésen résztvevő szakértők tanúsítványt kapnak, amely feljogosítja őket arra, hogy a külső határigazgatás és visszatérés témakörében szervezett tagállami értékelésen részt vegyenek.

A külső határigazgatás témakörében végrehajtandó schengeni értékelés során a szakértők jellemzően öt csoportban dolgoznak³⁹:

- az első csoport a kockázatelemzés kérdéskörét vizsgálja. Rendszerint ezen csoportban kap helyet a Frontex delegáltja is, aki a megfigyelő státusza ellenére teljes jogú szakértőként végzi a feladatait;
- a második csoport a képzést és a humán erőforrás biztosítását vizsgálja. A speciális felkészültséget igénylő alcsoportba rendszerint területi vagy központi szerveknél dolgozó tagállami delegáltak kerülnek, akik átfogó ismereteiknek és látásmódjuknak köszönhetően, stratégiai szinten képesek vizsgálni az említett kérdést;
- a harmadik csoport az eljárási kérdéseket vizsgálja, amely magába foglalja a teljes határőrizeti, határforgalmi és idegenrendészeti területet. Ezen csoport olyan szakembereket igényel, akik maguk is az említett területeken dolgoznak. (Kizárólag elméleti ismeretekkel rendelkező, jogszabályokat ismerő szakemberek munkája hasznos lehet, azonban ezen alcsoport tevékenységének támogatásához önmagában nem elegendő);
- a negyedik csoport az infrastrukturális feltételeket, a technikai eszközök rendelkezésre állását vizsgálja. A látszólag legegyszerűbbnek tűnő alcsoport munkája az új értékelési mechanizmus keretében jelentős változásokon ment keresztül. Ezen alcsoport korábban mindössze a meglévő technikai eszközöket vette számba, szinte leltárt készítve a rendelkezésre álló technikákról. Ezzel szemben az új

³⁹ Szabó Károly: A schengeni monitoring mechanizmus reformja, a jelenlegi értékelési rendszer elmélete és gyakorlata, Diplomamunka, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti vezető mesterképzési szak, Budapest, 2017.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

értékelési mechanizmusban az említett leltár már nem készül el, viszont a szakértőknek a migrációs fenyegetettség, a rendelkezésre álló létszám és felkészültség alapján kell véleményt mondani a rendelkezésre álló infrastruktúráról, a technikai eszközökről;

- az ötödik csoport kizárólag stratégiai szinten vizsgálja a határigazgatás rendszerét, kitérve az integrált határigazgatási modell megvalósulására, a többéves nemzeti stratégia meglétére, az éves nemzeti programok, a pénzügyi tervek és az önértékelési tervek kidolgozására és végrehajtására. Tekintettel a szakértői csoport létszámára, ezen alcsoportba rendszerint a vezető szakértők kerülnek, ahol a munka, jelentős részét az Európai Bizottság delegáltja végzi. Figyelemmel ezen ötödik alcsoport feladatkörére, egyértelműen kijelenthető, hogy a Bizottság jelentős eszközt kapott a kezébe, amellyel – a tagállamok szakértői mögé bújva – egy adott tagállam schengeni értékelésének kimenetelét alapvetően megváltoztathatja.

Az Európai Bizottság által is javasolt Schengeni határ-ellenőrzési kódex módosítását követően, a schengeni térség biztonságát fenyegető komoly veszély fennállása esetén, illetve a schengeni külső határok ellenőrzésének végrehajtásában fennálló súlyos hiányosságok miatt az érintett tagállamnak lehetősége (két esetben, annak a tagállamnak, amelynek a biztonságát a nem megfelelő ellenőrzést végző tagállam veszélyezteti) és kötelezettsége (egy esetben annak a tagállamnak, amely a nem megfelelő ellenőrzésével más tagállam biztonságát veszélyezteti) van a belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállítására. A visszaállítás időtartama, az azt kiváltó körülmények függvényében jelentős eltéréseket mutathat.⁴⁰ A jelenleg hatályos szabályzó⁴¹ szerint az alábbi időintervallumokra van lehetőség a határellenőrzés visszaállítására:

- maximum két hónap, ha valamely tagállam közrendjét vagy belső biztonságát fenyegető komoly veszély azonnali fellépést követel meg. Az érintett tagállam kivételesen és azonnal, tíz napot meg nem haladó, korlátozott időtartamra visszaállíthatja a belső határokon a határellenőrzést. A határellenőrzés ideiglenes visszaállítására okot adó körülmény további fennállása esetén a tagállam legfeljebb húsz napos megújítható időtartamokra meghosszabbíthatja a bevezetett intézkedéseket, amelynek teljes időtartama nem haladhatja meg a két hónapot.
- maximum hat hónap, ha valamely tagállamban a közrendet vagy a belső biztonságot fenyegető komoly veszély áll fenn, akkor az adott tagállam legfeljebb

⁴⁰ Kovács Gábor: A rendészeti szervezetekben lejátszódó döntés-előkészítési folyamat jellemzői, az optimális döntés. In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. (Pécsi Határőr Tudományos Közlemények; 19.) Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2017. 69-77. o.

⁴¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határ-ellenőrzési kódex). http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1514544453424&uri=CELEX:32016R0399#ntr1-L_2016077HU.01000101-E0001 (2017. 11. 17.)

harminc napra, illetve a komoly veszély várható időtartamára (ha az meghaladja a harminc napos időszakot) visszaállíthatja a belső határokra a határellenőrzést. A határellenőrzés visszaállításának időtartama legfeljebb harminc napos időtartamokra meghosszabbítható, de teljes időtartama nem haladhatja meg a hat hónapot.

- maximum két év, ha a schengeni vívmányok alkalmazását biztosító értékelési és monitoring mechanizmus keretében, a külső határellenőrzéssel kapcsolatos súlyos hiányosságok észlelése történik, és indokolt a különleges intézkedések bevezetésére. Ezen intézkedések részeként, amennyiben a feltárt hiányosságok és körülmények a belső határellenőrzés nélküli térségben vagy annak bizonyos részében komoly veszélyt jelentenek a közrendre vagy a belső biztonságra, a Tanács javaslata alapján legfeljebb hat hónapos időtartamra a tagállamok visszaállíthatják a belső határokra a határellenőrzést. Ha a kivételes körülmények továbbra is fennállnak, ez az időszak legfeljebb három alkalommal, további hat hónappal meghosszabbítható, azonban teljes időtartama nem haladhatja meg a két évet.

Mint minden tagállamnak, így Magyarországnak is fel kell készülnie egy ilyen eshetőségre, amely nem állandó jelleget ölt, de a hónapokig/évekig történő ellenőrzés fenntartása nem eredményezheti más szolgálati feladatokról történő huzamosabb erő és eszköz átcsoportosítását.⁴²

⁴² Balla József: Magyarország schengeni belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállítási feltételeinek kutatása, In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.) Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XIX, Pécs, 2017. 319-327. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Balla József: A biometrikus adatokat tartalmazó úti és személyazonosító okmányok biztonságnövelő hatása a határ- és közbiztonság alakulására, Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, 2013. 173 o.
2. Balla József: Magyarország schengeni belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállítási feltételeinek kutatása, In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. (Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XIX.) Pécs, 2017. 319-327. o.
3. Balla József: Határőrizeti intézkedések a migrációs válság kezelésére, In: Tálás Péter (szerk.): Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 83-100. o.
4. Balla József – Kui László: A határőrizeti célú ideiglenes biztonsági határzár és határőrizetre gyakorolt hatásai. Hadtudományi Szemle, 10. (2017/1). 223-225. o.
5. Deák József: Külföldi határőrizeti anyagok megjelenése a Belügyi Szemle Tájékoztatójában (1964–1972). Magyar Rendészet. 2016/1. 25-32. o.
6. Demeter — Lipics Lajos – Zsigovits László: Belsőhatár-ellenőrzés ideiglenes visszaállítása és annak informatikai problémái, Határrendészeti Tanulmányok, VII. (2010/2). 40-77. o.
7. Főríz Sándor: Néhány európai ország határőrizete. Belügyi Szemle, 2000/3 87-100. o.
8. Hautzinger Zoltán: Idegen a büntetőjogban. AndAnn, Pécs, 2016.
9. Hautzinger Zoltán: Szemelvények a migráció szabályozásáról. AndAnn, Pécs, 2016.
10. Kovács Gábor: A határvadászszázadok alkalmazása a határőrség kötelékében a schengeni csatlakozást megelőzően és azt követően. In: Isaszegi János, Pósnán László, Veszprémy László, Boda József (szerk.): Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017. 675-703. o.
11. Kovács Gábor: A migráció bűnügyi hatásai a magyar határrendészet kockázatelemzési rendszerére In: Hautzinger Zoltán (szerk.): A migráció bűnügyi hatásai. Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, Budapest, 2016. 141-150. o.
12. Kovács Gábor: A Magyar Rendőrség szerepvállalása hazánk határbiztonságában és a schengeni külső határok ellenőrzésében. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): Migráció és rendészet.: Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, Budapest, 2015. 69-84. o.
13. Kovács Gábor: A rendészeti szervezetekben lejátszódó döntés-előkészítési folyamat jellemzői, az optimális döntés. In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. (Pécsi Határőr Tudományos Közlemények; 19.) Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2017. 69-77. o.
14. Kiss Lajos: A határőrizeti tevékenység helye a Határőrség tevékenységi rendszerében. Határőrségi Tanulmányok, 1995/1. 90-103. o.
15. Kui László: A határőrizeti célú ideiglenes biztonsági határzár továbbfejlődése, avagy a második kerítés mindent megold? Hadmérnök, XII. (2017/IV). 67-75. o.
16. Kui László: A magyar határőrizet technikai támogatásának aktuális helyzete, Határrendészeti Tanulmányok, XIII. (2016/1). 118-129. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

17. Lipics László – Dr. Zsigovits László: A határellenőrzés visszaállítása a belső határokon. *Hadtudományi Szemle*, 3. (2010/4). 6-15. o.
18. Ritecz György: Az európai (schengeni) határőrizeti követelményekre való felkészülés helyzete és további feladatok Magyarországon – Európai Tükör Műhelytanulmányok 90. Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ, Budapest, 2003. 5-68. o.
19. Ritecz György: A migráció a XXI. század kezdetén. *Globe Edit*, Saarbrücken, 2017.
20. Szabó Károly: A schengeni monitoring mechanizmus reformja, a jelenlegi értékelési rendszer elmélete és gyakorlata, Diplomamunka, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti vezető mesterképzési szak, Budapest, 2017.
21. Tóth Árpádné dr. Masika Edit: A szabadság, biztonság, jog európai térségének reformja az európai alkotmányozás tükrében. *Európai Műhelytanulmányok Miniszterelnöki Hivatal*, Budapest, 2004.
22. Vas Gizella: A változó határbiztonság Európában. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017/2). 163-175. o.
23. Rendészettudományi Szószedet, a magyar rendészeti szervek által gyakrabban alkalmazott szakmai szócikkek gyűjteménye. Készült az IRM Oktatási Főigazgatóság, valamint a Magyar Rendészettudományi Társaság, megbízásából, Budapest 2008. <http://rendeszet.hu/rendeszeti-szoszedet> (2017. 11. 18.)
24. Az Országos Rendőrfőkapitány 24/2015. (X.15.) Utasítása a Határforgalom-ellenőrzési Szabályzatról.
25. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határ-ellenőrzési kódex) Forrás: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1514544453424&uri=CELEX:32016R0399#ntr1-L_2016077HU.01000101-E0001 (2017. 11. 17.)
26. A schengeni vívmányok végrehajtása – A Végrehajtó Bizottság 1998. szeptember 16-i határozata a schengeni értékelési és végrehajtási állandó bizottság létrehozásáról (SCH/Com-ex (98) 26def.) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41998D0026:EN:HTML> (2017. 11. 18.)
27. A Maastrichti és az Amszterdami Szerződés http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_1.1.3.pdf (2017. 11. 20.)
28. Az Európai Unió működéséről szóló szerződő egységes szerkezetbe foglalt változata, Európai Unió Hivatalos Lapja C 326/49 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=en> (2017. 11. 18.)
29. Hágai Program: A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban, (2005/C 53/01). [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52005XG0303\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52005XG0303(01)) (2017. 11. 18.)
30. Amended proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the establishment of an evaluation and monitoring mechanism to verify the application of the Schengen acquis, Brussels, 16.9.2011 COM(2011) 559 final 2010/0312 (COD). https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/intro/docs/20110916/1_en_act_part1_v6.pdf (2017. 11. 18.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

31. Az Európai Parlament 2011. július 7-i állásfoglalása a schengeni szabályok módosításáról. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0336+0+DOC+XML+V0//HU> (2017. 11. 14.)
32. A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Schengeni kormányzás – a belső határellenőrzés nélküli térség megerősítéséről, Brüsszel, 2011.9.16. COM (2011) 561 végleges. <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/HU/1-2011-561-HU-F1-1.Pdf> (2017. 11. 19.)
33. A Tanács 1053/2013/EU rendeletét a schengeni vívmányok alkalmazását ellenőrző értékelési és monitoringmechanizmus létrehozásáról és a végrehajtó bizottságnak a Schengent Értékelő és Végrehajtását Felügyelő Állandó Bizottság létrehozásáról szóló 1998. szeptember 16-i határozatának hatályon kívül helyezéséről. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32013R1053> (2017. 11. 28.)
34. Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2016/1624 rendelete (2016. szeptember 14.) az Európai Határ- és Parti Őrségről és az (EU) 2016/399 európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 863/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet, a 2007/2004/EK tanácsi rendelet és a 2005/267/EK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/20161006/a_european_border_and_coast_guard_regulation_10092016_hu.pdf (2017. 11. 23.)

HORVÁTH LÍVIA¹**Funkcionális élelmiszerek és probiotikumok szerepe az egészség megőrzésében a haderőnél****Gut Mikrobiota for Hhealth and Functional Foods****Absztrakt**

A WHO adatai szerint a hazai lakosság bélflórájában a jótékony baktériumok száma a kívánatos 40–50% helyett csak 12% volt. Ez szignifikáns összefüggést mutat a WHO statisztikai adataival, amelyek szerint hazánk lakosságának egészségi állapota az európai országoké alatt van. Ennek okai többek között a nem megfelelő minőségű és mennyiségű táplálék, a stressz, a kemikalizáció, minek következtében a humán mikroflóra egyensúlya felborul. A negatív irányú változás a közvetett immunmoduláció révén számos különböző klinikai kórképpel hozható kapcsolatba, amelynek kiegészítő terápiájában a funkcionális élelmiszerek, vagy probiotikumok hatékonyak bizonyulnak.

Kulcsszavak: mikroflóra, diszbiózis, probiotikumok, jótékony baktériumtörzsek

Abstract

According to WHO data the rate of beneficial bacteria in the gut flora of the Hungarian population is only 12%, instead of the desired 40-50%. This is in close connection with the statistical data of the WHO indicating that Hungarian people's state of health is below the European average. The causes, among others, include non-satisfactory quality and quantity of food, stress and chemicalization. By means of direct immunomodulation these detrimental changes can be linked to several clinical disease patterns, in the supplemental treatment of which functional food and probiotics have proven to be effective.

Keywords: human mikroflóra, dysbiosis, probioticses, human gut mikrobiota

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem-National University of Public Service, E-mail: horilivi@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8213-3936

BEVEZETÉS

Intrauterin életünk kezdetétől fogva kölcsönhatásban állunk környezetünk mikroflórájával. A tápcsatorna mikroflórája folyamatosan változó dinamikus ökoszisztéma. A tápcsatornában élő mikroorganizmusok száma 10^{14} (100,000,000,000,000) ösztömegük több mint másfél kilogramnyi.² A bélben több mint 100 000 milliárd baktérium él – melyek együttesen úgy viselkednek, mint egy önálló szerv, és jelenlétük alapvetően fontos a megfelelő egészségi állapot fenntartása szempontjából. Nemcsak az a feladatuk, hogy segítsék az emésztést és a táplálék lebontását a szervezet által felhasználható alapvető tápanyagokra, hanem eltávolítják a potenciálisan toxikus vegyületeket és védenek a kórokozók ellen is.³ Ezt a mikrobiális közösséget röviden „mikrobiomnak” nevezzük. Születésünktől fogva elkísér bennünket, és alapvető szerepe van az immunrendszer érésében. A mikrobiom összetétele, azonban olyan mértékű egyéni eltéréseket mutathat, hogy egyes baktériumtörzsek jelenléte, vagy hiánya nagyban meghatározza, hogy adott esetben kialakul-e bizonyos betegség, vagy a szervezet képes-e ellenállni annak. Ezért meghatározó szerepe van a humán mikroflórának egészségünk megőrzésében.⁴

A bélben élő jótékony baktériumtörzsek nem csak a különböző bélbetegségekben, de számos különböző klinikai kórképben pl. a megfázás az anyagcsere betegségek a szív – és érrendszeri megbetegedésekkel szemben is védő hatást fejtenek ki a szervezetünkre. Ez kapcsolatba hozható azzal, hogy a bélben található az immunsejtek 70%-a. A bennünk élő – a szomatikus sejteknél kb. 10-szer több – baktériumot felfoghatjuk egyetlen, de összetett szervrendszerként is, ami bizonyos szervekben (pl. emésztőszervek, bőr, hüvely stb.), mint kompartmentekben különálló, de egymással közlekedő mikrobiocönózisokra osztható. Az ezeket alkotó több száz féle faj tagjai változatos tulajdonságokkal (pl. patogenitás, antibiotikum-rezisztencia és/vagy adhéziós fimbria gén hordozása, hasznos funkció stb.) bírhatnak és végső soron kölcsönhatásaik összességének eredőjét tapasztaljuk csak. Egy baktérium populációt befolyásolnak a mikroflóra más tagjai, endogén hormonok, környezetből származó xenobiotikumok (antibiotikumok, hormonok, élelmiszerek) az immunrendszer stb. – az ökológia elvei szerint. Az eddigi irodalom főleg a patogén tagok által okozott ártalmak csökkentésére és néha a hasznos biocönózis visszaállítására fókuszál – a legtöbbször figyelmen kívül hagyva a semleges, de nagyszámú egyéb fajokat.⁵ Az emlősök béltraktusában tehát a mikroorganizmusok komplex, dinamikus változó, sokszínű közössége él. A normális bakteriális flóra nagy szerepet játszik a patogénekkal szembeni kolonizációs rezisztencia kialakulásában, és a bél-mucosa barrier épségének fenntartásában.

² Tóth Ákos: Baktériumok élő emberrel. Élet és Tudomány, 2015/14.
<http://w.ww.eletestudomany.hu/emberek - elofloraval> (2018. 02. 02.)

³ Dr. Horváth Livia – Dr. Wacha Judit: Probiotikumok alkalmazása a különböző klinikai kórképekben. Gyógyszerészet, 2014. október 601–608. o.

⁴ Prof. dr. Bíró György: A bél mikrobióta kapcsolata egészséggel és betegséggel. Egészségtudomány, LVIII. (2014/3).

⁵ Mikroökológiai változások – makroszkópos hatások? Egészségtudomány, LVIII. (2014/4).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A téma aktualitását igazolja, hogy a haderő tagjai a társadalom részét képezik, így a XXI. században járványszerűen terjedő civilizációs megbetegedések őket is érintik, a szigorú szűrővizsgálatok következtében alacsonyabb számban. Az állomány egy része fokozott fizikai és mentális terhelésnek van kitéve pl. a hazánktól eltérő éghajlaton missziókban, vagy akár egy ABV. ruha viselésékor is. A probiotikumok alkalmazása a mentális állapot és a fizikai állóképesség növelésében, továbbá a fertőzések megelőzésében is különösen nagy szerepet kaphat szolgálat esetén.

PROBIOTIKUMOK, PREBIOTIKUMOK, SZIMBIOTIKUMOK

Vizsgáljuk meg tudományos alapossággal, hogy mik is a probiotikumok és miként kapcsolódnak a mikroorganizmusokhoz. Ugyancsak vizsgáljuk meg azt is, hogy a mikroorganizmusok okozta betegségek gyógyszeres terápiákhoz (antibiotikumok, antimikotikumok, vírus ellenes szerek és ezek kiegészítői), milyen módon kapcsolódhatnak a probiotikumok, és milyen előnyös hatásuk lehet a gastrointestinalis traktuson kívüli kórképek esetén. A probiotikumok történelme egészen az ókorig nyúlik vissza. Az Ószövetségben „Ábrahám hosszú életét a savanyított tej fogyasztásának köszönhetette” (Genesis 18:8).⁶ Az étrendünkben napjainkban igen sokféle jótékony baktériumfaj található, elsősorban az erjesztett ételekben. Felmerül a kérdés, hogy ezek a probiotikus források mennyiben mérhetőek össze hatékonyság tekintetében a korszerű probiotikus készítményekkel? Kutatások igazolták, hogy a bevont, kapszulázott készítményekből ötször több baktérium volt képes életben maradni, telepet képezni, és ellenállni a gyomor- és epesavnak az emésztőrendszerben, mint a bevonatlan készítmények esetében.⁷

A probiotikumok, olyan bél szempontjából releváns élő mikroorganizmusokat (leginkább Lactobacillusokat) tartalmazó készítmények, amelyek orális, vagy vaginális adagolást követően kedvező hatást fejtenek ki a gazdaszervezetre a humán mikrobióta mikrobiológiai egyensúlyának helyreállításával.⁸ Ezek a baktériumtörzsek segítik az emésztést, a táplálék lebontását, a szervezet által felhasználható alapvető tápanyagokra, valamint eltávolítják a potenciálisan toxikus vegyületeket és védenek a kórokozók ellen is. A bél mikroorganizmusai részt vesznek továbbá a vitaminok szintézisében, az ásványi anyagok (calcium, magnézium, vas stb.) abszorpciójában is. A vastagbélben történő ionabszorpciót a szénhidrátok fermentációja és a rövid szénláncú zsírsavak (pl. esetsav, vajsav) képződése javítja. A probiotikus törzsek szaporodásához a prebiotikumok járulhatnak hozzá.⁹ A prebiotikumoknak nevezzük frukto-oligoszacharidok, (pl. inulin, laktulóz), amelyek szintén gátolják a patogének kolonizációját, és segítik a probiotikus baktériumok megtelepedését

⁶ Dr. Wacha Judit: Probiotikumok az evidencián alapuló orvoslásban. Táplálkozástudomány, 2011/9.

⁷ Dr. Horváth – Dr. Wacha: i. m.

⁸ Uo.

⁹ Szakály Sándor: Probiotikumok és humánegészség, G-Print, Budapest, 2004.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

és szaporodását.¹⁰ A prebiotikumok részét képezik az egészséges étrendünknek is, mert előfordulnak többek között a hagymában, fokhagymában, articsókában, cikóriában, babban, borsóban, zabpehelyben is. A leghatékonyabbak a pro és prebiotikumokat is fogyasztunk pl. savanyú káposzta, mint probiotikum és csicsóka, mint prebiotikum. A „gyári” készítmények javarészt együttesen tartalmazzák ezeket szimbiotikumnak nevezzünk. A szimbiotikumok alkalmazása esetében legalább 5 *10⁹ CFU kolónia bevitelére szükséges minimum öt napon keresztül.¹¹

A humán mikroflórát számtalan tényező befolyásolja; így például hogy baktérium törzsek előfordulása az emberi bélflórában függ földrajzi környezettől, az elfogyasztott táplálék összetételétől, az életkorától, a fizikai aktivitástól, a stressztől, és az esetlegesen alkalmazott gyógyszerektől is (pl. metformin). A Prevotella törzsek túlsúlya a szénhidrátban gazdag többnyire – és egyszerűcukor-alapú étrenddel kapcsolatos, mely a mezőgazdasági társadalmakra jellemző. „A Bacteroides törzsek dominanciája az állati eredetű fehérjét, aminosavakat és telített zsírokat tartalmazó nyugati étrenddel függ össze. Egészséges étrenddel tehát modulálhatjuk immunrendszerünk állapotát, hiszen táplálkozásunk jelentősen befolyásolja a patogén vagy jótékony törzsek előfordulását.”¹²

Az egészségünk megőrzését a funkcionális élelmiszerek többek között a prebiotikumok is nagymértékben segítik.

FUNKCIONÁLIS ÉLELMISZEREK

A funkcionális élelmiszerek a makronutrienseken kívül (zsír, fehérje, szénhidrát) olyan kedvező összetevőket tartalmaznak, amelyek hozzájárulnak az egészségünk megőrzéséhez. A zab, mint funkcionális élelmiszer egyik összetevője a béta-glükán. A stressznek kitett haderő esetében az immunrendszer működését hatékonyan serkenti véd a különböző fertőzésekkel szemben. A zab a b-glükán mellett oldható rostot is tartalmaz, ami csökkenti a koleszterinszintet. A prebiotikumokat tartalmazó élelmiszerek (pl. a zab, a fokhagyma, a hagyma, a bab, a borsó, a fermentált zöldségek (kimcsi) is funkcionális élelmiszerek. A cikk elején is említettem, hogy prebiotikumok olyan fruktoooligoszacharidok, amelyek nem emészthetők így változatlan formában jutnak el a vastagbélig. A prebiotikumok kedvező hatást fejtenek ki a szív- és érrendszeri megbetegedések megelőzésében, és hatékonyak lehetnek a VLDL koleszterin és triglicerid szint csökkentésében.¹³ A probiotikus törzsek (Bifidobaktérium, és Lactobacillus törzsek) képesek megakadályozni a káros mikroorganizmusok elszaporodását a bélben. Ismert tény, hogy az immunsejtek 70%-a a bélben található, így közvetett immunmoduláló hatása révén továbbá a fizikai aktivitással kapcso-

¹⁰ Dr. Horváth – Dr. Wacha: i. m.

¹¹ Dr. Kovács Márta: Górcső alatt a probiotikumok Gyógyszerészet, 2014. október.

¹² Halmos Tamás – Suba Ilona: A bélbaktériumok szerepe egészségben és betegségekben. Magyar Tudomány, 2016/9.

¹³ Dr. Szabó P. Balázs: Élelmiszerek és az egészséges táplálkozás. TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0014 „Élelmiszerbiztonság és gasztronómia vonatkozású egyetemi együttműködés, DE-SZTE-EKF-NYME” projekt segítségével jött létre, 2012.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

latba hozható véráramlási zavarok tüneteinek (pl. puffadás, hasi görcsök) enyhítésére is használhatóak a haderő tagjainál. A haderő esetében kevés a kutatás a probiotikumokkal kapcsolatosan, de az immunrendszer tekintetben az Ig-A szintet kétségtelenül kedvezően befolyásolták.¹⁴ A katona egészségének hosszú távú megőrzésében a jobb ásványi anyag fogyasztás elősegítésére a különböző emésztőrendszeri problémák pl. hasmenés székrekedés, felfúvódás tüneteinek mérséklésére, valamint az esetleges fellépő fertőzések prevenciójában előnyös lehet alkalmazásuk. Ezek a hatások elsősorban indirektek, direkt teljesítmény fokozó hatás még nem tisztázott ezért ez további vizsgálatokat igényel.

Adódhatnak továbbá, olyan élethelyzetek is, mint például műtét utáni időszak, fokozott fizikai aktivitás, amikor a szervezetnek, szüksége van nagyobb mennyiségű vitaminra és ásványi anyagra. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy a természetből származó anyagok sem mindig ártalmatlanok és nem is helyettesíthetők a hagyományos orvosi kezeléssel.

A XXI. században a kutatások egyre inkább a bél-agy tengelyre fókuszálnak, mivel bizonyították, hogy egyes patogén baktérium törzsek emelkedett száma a mentális állapotot is befolyásolja a bél-agy tengelyen keresztül.

Napjainkban bizonyított tény, hogy a bél-agy tengely szoros egységet képez. Ezt igazolja, hogy a bél-agy-tengely működése kétirányú, vagyis a megnövekedett bélpermeabilitás (megnövekedett citokin-szint) számos betegséget okozhat, a köztük például a krónikus fáradtságot és a fibromialgiát. A bélgyulladás kezelésével, a bélpermeabilitás helyreállításával, a bélflóra egyensúlyi állapotának létrehozásával a hangulati életet is befolyásolhatjuk a haderő tagjainál is. A bélmikrobióta megváltozása nemcsak funkcionális emésztőszervi (gasztrointesztinális) zavarokat okozhat, hanem szorongást, depressziót és kényszeres viselkedést okozhat, hiperaktivitást vagy akár figyelem hiányt is, sőt az autizmusban is szerepe van. Napjainkban nem teljesen tisztázott a citokinek gátlásának a mechanizmusa. A nem megfelelő mentális állapot sokszor kapcsolatba hozható a testben felszabaduló gyulladásos mediátorok emelkedett szintjével. A gyulladásos mediátorok közrejátszanak a hangulati betegségek kialakulásában. Erre példa, hogy a vírusos hepatitisz kezelésére használt interferon súlyos depressziót okozhat. A citokinek felelősek a betegség-magatartás (láz, hiperalgézia, anorexia, aluszékonyság, letargia, depresszió) létrejöttéért is. Egy hipotézis szerint, a primer depresszió szisztémás gyulladás következménye, és az antidepresszánsok valójában citokin-gátló hatásuknál fogva működnek. A különböző gyulladásellenes kezelési formák – tumornekrózis faktor (TNF) elleni antitest, szteroid, különféle probiotikumok – különféle viselkedési választ eredményeznek. A TNF-jelátvitel gátlása megakadályozta a gyulladást, csökkentette a citokinek vérszintjét és normalizálta a viselkedést.

Cikkemben a probiotikumok gyakorlati alkalmazásának lehetőségeit kívánom ismertetni elsősorban a gasztroneterológián kívüli kórképek esetében. A kutatásomból kiderült, hogy a probiotikumok gyakorlati alkalmazása még nem terjedt el annak ellenére, hogy már sok

¹⁴ Dr. Horváth – Dr. Wacha: i. m.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

esetben vizsgálatok is igazolták, hogy a különböző klinikai kórképek pl. hasmenés, a különböző allergiák, vagy az elhízás, esetén az előírt terápia kiegészítéseként tünetek mérsékelésében szerepet játszanak a javítva ezzel a betegek életminőségét. Ismert tény, hogy a humán mikroflóra egyensúlyának megbomlása kapcsolatba hozható a különböző gasztronterológián kívüli kórképekkel, amelyek kiegészítő terápiájában a probiotikumok fontos szerepet játszanak.

PROBIOTIKUMOK ALKALMAZÁSA A HADERŐNÉL

A haderő tagjainál külszolgálat esetén a fertőzések megelőzésében fontos szerepet kaphat a probiotikus törzsek alkalmazása. A fokozott fizikai és mentális terhelésnek kitett állomány esetében a probiotikumok gyakorlati alkalmazása javíthatja az immunrendszer állapotát.

A katonák forró égövön teljesített külszolgálatuk során bizonyos országokban az alacsonyabb higiéniai viszonyok miatt fokozott a fertőzés veszélynek vannak kitéve. Ezért csak megfelelően tisztított elsősorban palackozott víz fogyasztása ajánlatos, a mosatlan gyümölcsök, nyers zöldségek, saláták, jégkockák fogyasztását kerülni kell, inkább jól átsült ételeket célszerű fogyasztani. A nem megfelelően kezelt ételek – a nyers, vagy félig átsült húsok, halak, tengeri állatok, zöldségek, gyümölcsök, tejtermékek – fogyasztása következtében gyakran az „utazók hasmenése” klinikai kórkép jelentkezik, amit különböző mikroorganizmusok (vírusok, baktériumok, élősködők) okoznak. Az enyhébb lefolyású hasmenést leggyakrabban vírusok és baktériumok, míg a hosszabb, súlyosabb lefolyásúakat többnyire egysejtű élősködők okozzák.¹⁵

A probiotikumok preventív hatását az utazók hasmenésénél napjainkban több vizsgálat is igazolta. A probiotikus készítményekben előforduló baktériumtörzsek pl. *Saccharomyces L. acidophilus* is hatékonyan gátolja számos „káros” baktérium növekedését pl. *Yersinia enterocolitica*, *Bacillus cereus*, *E. coli*, *Listeria monocytogenes*, *Salmonella*., ami az utazók hasmenésének gyakori kiváltója.

A humán mikroflóra egyensúlyának megbomlását egyes klinikai kórképek esetében vizsgáltam, így hasmenés esetén is.¹⁶ A vizsgálatba bevont személyek 18 és 76 év közöttiek voltak. A kutatás online kérdőívvel kórházakban, orvosi rendelőkben 2015 januárjától 2017 januárjáig 568 fő bevonásával történt. A bevont személyek között, arra kerestem választ, hogy mennyire gyakori a probiotikumok használata a különböző megbetegedésekben.

A különböző bakteriális fertőzések, gyulladások terápiájában az antibiotikumok elsőként választandó szerek a gyulladáscsökkentők mellett. Az antibiotikumok nemcsak a patogén kórokozókat károsítják a tápcsatornában, hanem a jótékony mikroflórát is ezért mellékhatásként gyakran jelentkezik hasmenés. Az antibiotikumok szedése mellett a kiegészítő terápia részeként elengedhetetlenül fontos lenne a probiotikus törzsek alkalmazása.

¹⁵ Dr. Horváth Livia: A műveleti területen szolgálatot teljesítők egészségének védelme, immunrendszerük erősítése, különös tekintettel a táplálkozásra. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017/2).

¹⁶ Uo.

A XXI. században az antibiotikumoknak újabb generációs tagjai jelennek meg sajnos olyan antibiotikumot azonban nem tudtak előállítani, ami csak a patogén kórokozóra tejed ki és a jótékony probiotikus bélflóra törzsekre nem hat. Ez azt jelenti, hogy az antibiotikumok károsítanak, olyan jótékony bélbaktériumokat is, amik az immunrendszer védekezésében fontosak. Ebből következik, hogy a probiotikumok nagyobb része igen érzékeny az antibiotikumokra. Ennek hatására a humán mikroflóra egyensúlya felborul, túlsúlyba kerülnek a patogén baktériumok: az antibiotikumot szedők esetében 5- 25%-ában is hasmenés alakulhat ki, mert a *Clostridium difficile* bélbaktérium szaporodásnak indul.¹⁷ Kutatásom során arra kerestem választ, hogy antibiotikum szedését követően a vizsgálatba bevont személyeknek lett-e hasmenésük? Gondoltak -e arra, a kutatásban bevont személyek, hogy ilyenkor probiotikumot alkalmazzanak? Ha igen, osztályozzák 1-10-ig a tapasztalataikat (1. nem használt, 10. nagyon jó volt). A kérdőíves felmérés összeállításában dr. Wacha Judit az I. számú Sebészeti Klinika belgyógyász –gasztroenterologus docens asszonya segített. A kutatás végén közel 350 kérdőívet értékeltem. A felmérés orvosi rendelőkben és on-line történt.

A vírusos és bakteriális fertőzések is befolyásolják a humán mikroflórát többnyire, ha nem is lép fel hasmenés, akkor is fennállhat egyfajta diszbiózis. A vizsgálatban résztvevő személyek közül szerológiával igazolt vírus fertőzése 320 embernek volt, akik közül csak 112 fő használt probiotikumot. A bakteriális fertőzésen átesett 223 fő közül csupán 101-en használtak. Nem minden kérdőív volt értékelhető!

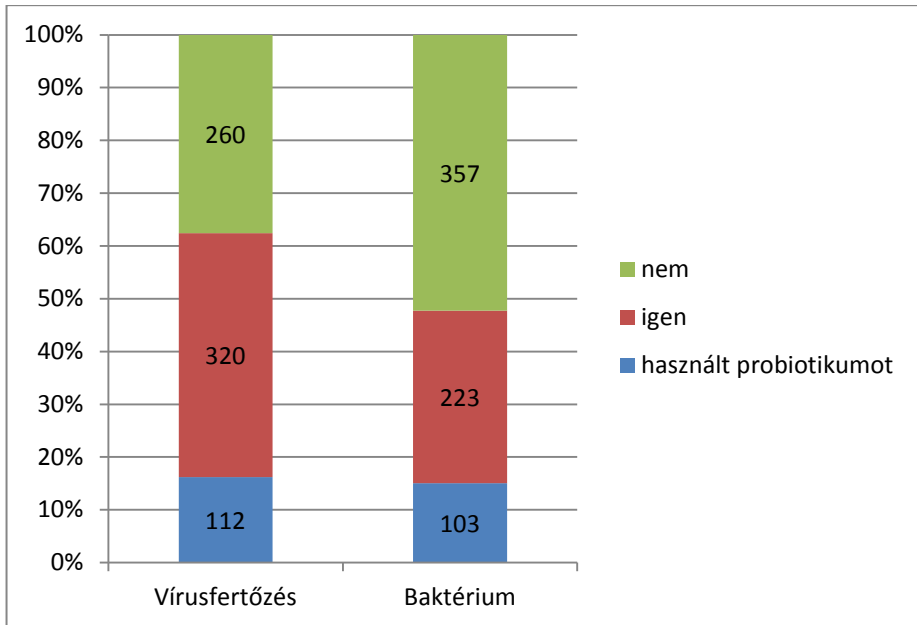
A válaszadók többségénél jelentkezett hasmenés és ebből mintegy 70% használt is probiotikumot. A válaszok alapján a tünetek mérséklődtek, amit az érintettek pozitívan értékeltek.

Az 1. és 2. ábra szemléleti, hogy a vírus és bakteriális fertőzésen átesettek hány százaléka használt Probiotikumot!

¹⁷ Lakatos Péter, Lakatos László: Antibiotikumhoz társuló hasmenés és pseudomembranosus colitis _ lam. Tudomány, 2006. <http://real.mtak.hu/3636/1/1074489.pdf> (2018. 02. 02.)

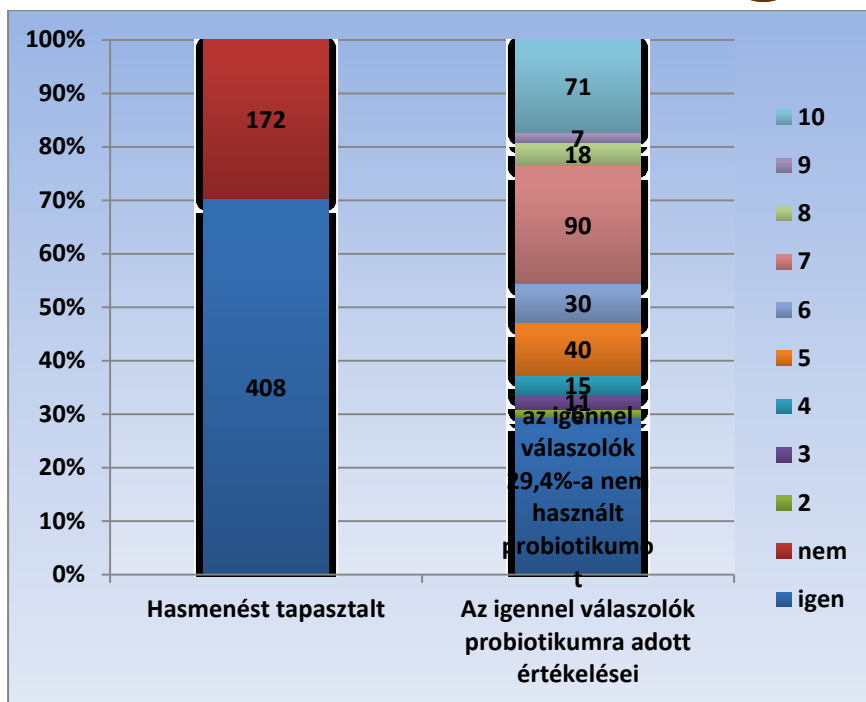
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

1. sz. ábra: A fertőzéses eredetű infekciók előfordulásának gyakorisága

2. sz. ábra: probiotikumok alkalmazás a fertőzések eredetű infekciókban

A megfázást és az allergiás kórképek kialakulását is nagyban befolyásolja immunrendszerünk állapota. Az emberek többsége beleértve a haderő tagjait is az őszi, és tavaszi időszakban fogékonyabb a fertőzéses eredetű megbetegedésekre, pl. megfázásra, ami nagyrészt szintén megelőzhető lenne a probiotikum alkalmazásával.¹⁸

Katonai repülés esetén kizáró kritérium lehet az allergia, de a különböző felső légúti infekciók, mert negatívan befolyásolhatják a repülést. A kiképzett katonai állomány repülő pilótái számára az egészségi állapot fenntartása, illetve az esetlegesen fellépő betegségek minél rövid idejű lefolyása nagy szerepet játszik a katonai repülés alkalmasság vizsgálatában. Az esetlegesen fellépő infekciók, allergiák stb. okozta egészségügyi alkalmatlanság miatt a képzett állomány utánpótlása komoly gondot jelenthet és a küldetés sikerét is kockáztathatja.¹⁹

¹⁸ Lakatos P. – Lakatos L.: i. m.

¹⁹ Reményi Ákos: Hogyan támogatják a katonai repülést a probiotikumok. Repüléstudományi Közlemények, XXVI. 2014/2. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2014_cikkek/2014-2-43-0118_Remenyi_Akos.pdf (2018. 02. 02.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A megfázás (más néven heveny orr-garatgyulladás, rhinopharyngitis, heveny rhinitis, nátha, hüléses hurut, akut légzőrendszeri betegség, catarrhus) a felső légutak vírusos fertőzése, amely elsősorban az orr, a torok és a tüdő nyálkahártyáját támadja. Leggyakoribb kórokozója a rhinovírus, de kétszáznál is többféle vírus okozhatja és néha bakteriális fertőzés is súlyosbíthatja a tüneteket.²⁰ A kutatások során 465 fizikailag aktív felnőtt randomizált, dupla-vak, placebo kontrollált vizsgálatban vett részt. Az eredmények azt mutatják, hogy a *Bifidobacterium lactis-t* tartalmazó készítmények 27%-kal csökkentették a megfázásos tüneteket szemben a placebo csoporttal.²¹

A probiotikumok azért is játszanak kedvező szerepet az allergiás kórképek kialakulásában, mert a bélnyálkahártya felszínén kölcsönhatásba lépnek az antigén-prezentáló DC-sejtek Toll-like receptoraival, egy olyan intercelluláris szignált aktiválnak, amely az immun-tolerancia irányában ható T-reg sejtek és a természetes védekező immunválaszt segítő Th1-sejtek citokin termelését serkenti. A DC-sejtek így kialakult, korai citokin környezete szabja meg, hogy a későbbiekben normális gyulladási reakciók, vagy allergiás, atópiás jelenségek válnak-e dominánssá az antigének hatására. Az allergiás és a különböző infekciók esetén indokoltnak tartom gyakorlati alkalmazásukat a repülő állomány esetében.²²

PROBIOTIKUMOK ANYAGCSEREZAVAROKBAN

A bélfóráának, azaz a jótékony baktérium törzseknek kiemelt szerepük van az anyagcsere-egyensúly fenntartásában. Az elhízás a XXI század világméretű járványának tekinthető, amely a civil populációban, és a hadseregben egyaránt jelen van. „Előrejelzések szerint 2030-ra az európai lakosság 80%-a lesz túlsúlyos, mely epidemiológiai trend azonnali intervenciót sürget a szakemberek számára.”²³ Az elhízás a katonai állományt is nagy számban érinti ezt támasztja alá, hogy a misszióba jelentkező katonák esetében 20-25%-ban az elhízás kizárta az alkalmasságukat. Ismert tény, hogy az obesitashoz társuló betegségek esetében – a cukorbetegség, a magas vérnyomás, az érlemezsedéshez vezető vérszír koncentráció rendellenesség – két-háromszor gyakrabban fordulnak elő, mint ideális testsúlynál. Az elhízást azért is emeltem ki, mert 2015-től lehetőség van a Honvédegy testalkati programba bekapcsolódni. A program célja a katonák támogatása a testalkati követelményeknek való megfelelésben, valamint egy komplex életmódváltási program elősegítése.²⁴

Az obesitás azaz az elhízás szoros összefüggést mutat a különböző anyagcserezavarok, mint például a 2-es típusú cukorbetegség prevalenciájának növekedésével. Sok esetben jelenik meg a várandósok esetében a terhességi diabetesz, a populáció nagy

²⁰ Orvosi kézikönyv a családban. Melania Kiadó Kft., Budapest, 2004.

²¹ Lakatos P. – Lakatos L.: i. m.

²² Szakály: i. m.

²³ Novák Attila – Sótér Andrea – Rázsó Zsófia – Juhász Zsolt: Harc az elhízás ellen. Honvédségi Szemle, 145. (2017/3). 74–86. o.

²⁴ <http://www.honvedkorhaz.hu/cikk/993> (2017. 02. 03.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

részénél van jelen az inzulinrezisztencia, mint a cukorbetegség előfutára.²⁵ A terhesség alatt probiotikumot szedett nők körében lényegesen kevesebb terhességi diabetes alakult ki és csökkenhet a túl nagy újszülöttek aránya is. A terhesség alatt kialakuló tartósan magas vércukorszint, az úgynevezett terhességi diabetes, megnöveli annak kockázatát, hogy az anyánál később 2-es típusú cukorbetegség alakuljon ki, sőt az újszülött esetében gyermekkori elhízás, majd idősebb korban cukorbetegség jöhet létre. Finn kutatók arról számoltak be a *British Journal of Nutrition* hasábjain, hogy a probiotikus étrend-kiegészítés több mint 60%-kal csökkentette a terhességi diabetes előfordulását. Az anyai előnyökön túl kevesebb túlságosan nagy magzat született, így tehát közvetve csökkenthető a későbbiekben a populációban fellépő cukorbetegség száma. A fentiekből is következik, hogy a bélfóra összetétele kapcsolatban áll a testsúllyal, és az anyagcsere biomarkereivel a terhesség alatt, aminek jelentősége lehet a nők és a születendő gyermekek egészségének megőrzésében a spanyol Nemzeti Kutatási Tanács vizsgálata alapján. A kísérlet során terhességük 24-ik hetében összehasonlították 34 normális súlyú és 16 túlsúlyos nő bélrendszerének mikrobiológiai összetételét, valamint laboratóriumi paramétereiket. A túlsúlyos nőknél kevesebb volt a *Bifidobacterium* és a *Bacteroides* törzsek, több volt viszont a *Staphylococcus*, *Enterobacteriaceae* és az *Escherichia coli* mennyisége, mint a normál súlyú nők esetében. Az emelkedett *Bacteroides* szint jótékonynak tűnik, mert magasabb HDL-koleszterin- és folsav-szinttel, míg a magasabb *Bifidobaktérium* szint a B vitaminok magasabb szintjével társult. A *Laktobacillusok* emelkedett száma, hatással van a zsíryanagcserére, hiszen gátolják a koleszterin szintézisben szereplő enzimeket, ezáltal csökkentik a koleszterin-termelést. Részt vesznek az epesavak enzimikus dekonjugációjában, befolyásolják az epesók újrahasonulását, így gátolják a koleszterin visszaszívódását a szervezetbe. A probiotikumok képesek a koleszterol molekula asszimilációjára, ezáltal segítik a koleszterin széklettel való kiürülését. Az epe enterohepatikus körforgásának blokkolásával csökkentik az összkoleszterin-szintet, ezáltal javítják a HDL/LDL arányt, így szerepük lehet a kardiovaszkuláris prevencióban.²⁶

A probiotikum használat mellékhatásokat nem okozott és a terhesség tartamát sem befolyásolta. Konzekvenciaként vonható le, hogy a probiotikummal kiegészített étrendi tanácsadás biztonságos és költséghatékony eszköz lehet az elhízás-járvány elleni küzdelemben. Annak fényében, hogy a születési súly a későbbi elhízás előrejelzője, az eredményeknek közegészségügyi jelentősége lehet.

PROBIOTIKUMOK ALKALMAZÁSA BAKTERIÁLIS VAGINÓZISBAN (BV)

1994 óta a katonai felsőoktatásban folyamatosan képeznek nőket is. A katonai pálya iránti az érdeklődés a nők körében egyre fokozottabb. Fontos kritériumként emelném ki, hogy a

²⁵ Santacruz A., Collado MC., García-Valdés L., et al.: Gut microbiota composition is associated with body weight, weightgain and biochemical parameters in pregnant women. *British Journal of Nutrition*, 104 (2010/1). 83–92. o. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20205964> (2018. 02. 03.)

²⁶ Uo.

munkavédelem és a munka-egészségügyi terén nem lehet különbséget tenni az állomány férfi és női tagjai között.²⁷ A probiotikumok alkalmazása ezért egészséges nőkben is fontos preventív hatást gyakorolhat a hüvelyi fertőzések és az abból eredő esetlegesen fellépő kismencedei gyulladás megelőzésére. A hüvely komplex ökológiai flórája mennyiségi és minőségi változásokon megy át az élet folyamán. A hüvely flórájának összetétele változik attól függően, hogy milyen életkorban, milyen hormonállapot mellett, a menstruációs ciklus mely szakaszában, milyen fogamzásgátló módszereket használva és milyen intenzitású szexuális élet mellett vizsgáljuk a flórát. A ciklus első felében például a Bacteroidetesek törzse aránya nő, míg a második felében a Staphylococcusok törzse aránya magasabb. A pubertás kor előtt a például a Lactobacillus baktérium törzs teljes hiánya figyelhető meg. A hormonális hatások függvényében, pl. ösztrogén kezelés, vagy szoptatás alatt a sarjadzó gombák száma megnövekedhet. Menopauzában a gramm negatív pálcák száma nő. Antibiotikum kezelés alatt a gombák és az Enterococcusok törzsek dominálnak. A hüvelyi műtét után megjelennek a Gramm negatív pálcák, valamint az Enterococcus és a Bacteriodes törzsek is. A nők esetében ezért gyakori a BV, azaz a bakteriális vaginózis. Ez a polimikrobás infekció gyakori tünetegyüttes, amelyre a különböző aerob, anaerob és mikroaerofil kórokozók, például Gardnerella vaginalis, Prevotella spp. Peptostreptococcus spp., Mycoplasma hominis, Ureaplasma urealyticum és Mobiluncus spp. elszaporodása jellemző, ami, komoly következményekkel járhat különösen terhesség alatt. A BV. következtében létrejövő akut pyelonephritisben 20-50%-os a koraszülés kockázata. Az anyai bakteremia 2-3-szorosára növeli a plazmasejtes endometritist, a művi abortusz utáni kismencedei gyulladások előfordulását, a koraszülést és az újszülött kori halálozást. A BV. felelős a neonatalis mortalitás és morbiditás 70%-ért a méhen belüli elhalásért, a szepszisért, a koraszülésért, az idő előtti burokrepedés, az alacsony születési súlyért is. A hüvely ökológiai egyensúlyának a fenntartására számos Lactobacillus törzs került klinikai kipróbálásra. Ezek közül elsődlegesen a Lactobacillus casei-t tartalmazó hüvelykapszulákkal végzett vizsgálatok bizonyították előnyös hatást. A L. Rhamnosus törzs a vaginalis nyálkahártyához kötődve gátolja a Prevotella bivia, Gardnerella vaginalis és a Candida albicans törzsnövekedését. A méhnyakrák megelőzésében a Lactobacillus törzsek által mediált antitumor kontroll alapja a HPV. fertőzés során transzformálódott sejtek által kiváltódó szelektív apoptózis indukciót.²⁸

PROBIOTIKUMOK ÉS AZ UROLÓGIAI INFEKCIÓK KAPCSOLATA

A normális hüvelyi flóra megbomlását eredményező negatív hatások (pl. antibiotikumok használata) hatások befolyásolják a hólyag védekező rendszerének a működését is, és így visszatérő hólyag- és vesemedence-gyulladást és egyéb kellemetlen vizelet panaszokat okozhatnak. Uehara és munkatársai egy vizsgálat során bizonyították, hogy a hüvelybe

²⁷ <https://honvedelem.hu/cikk/25008> (2018. 03. 05.)

²⁸ Jacobsson B., Pernevi P., Chidekel L., et al.: Bacterial vaginosis in early pregnancy may predispose for preterm birth and postpartum endometritis. Acta Obstet Gynecol Scand; 81. (2002). 1006–1010. o.

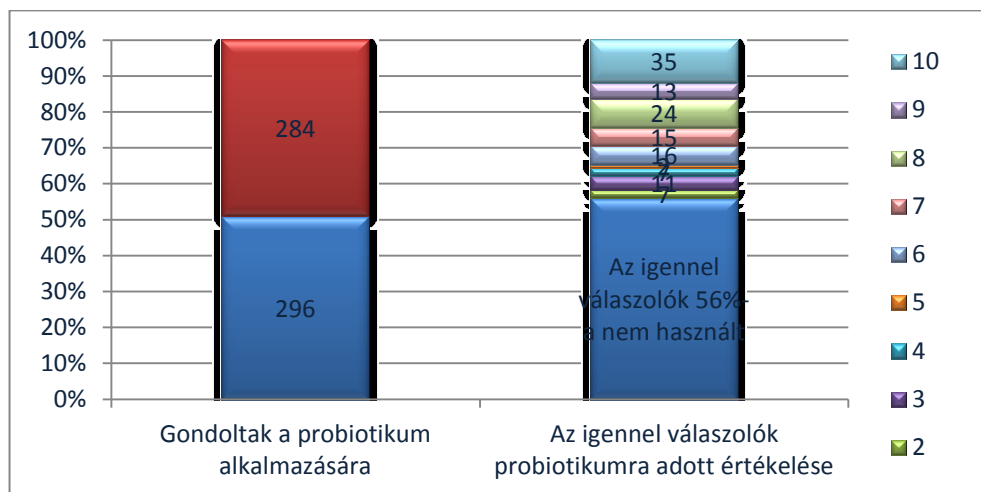
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

juttatott bizonyos számú *Lactobacillus* törzsek védőgátat képeznek a gazdaszervek és a fertőző kórokozók között, így csökkentki a visszafertőződés gyakoriságát. A probiotikumok alkalmazása preventív lehet a várandósság alatt, hiszen gyakoribbá válnak a rekuráló urogenitális infekciók. A hüvelyflóra épsége az urogenitális fertőzések szülészeti következményei mellett, hatással van a születendő magzat későbbi egészségi állapotára, immunrendszerének érésére, az allergiás, atópiás kórképek kialakulásának megelőzésére. Reid és munkatársai egy vizsgálatban összevetették az orális és hüvelyi kezelés eredményeit és megállapították, hogy mindkét adagolási forma használható a BV. és az urológiai komplikációk kiegészítő kezelésére.²⁹

A felmérés azt vizsgáltam, hogy a probiotikum szedésével visszaállítható-e a hüvelyflóra épsége, valamint a húgyúti és kismedencei fertőzések esetén is segítheti-e a gyógyulást. A lakosság esetében hány ember gondolt probiotikum alkalmazására. A felmérés alapján 296 fő gondolt a probiotikum alkalmazására, ebből látható a második diagramon, hogy több mint a fele nem használt probiotikumot, akik viszont használták azt pozitívan értékelték.

A felmérést az alábbi ábra szemlélteti:

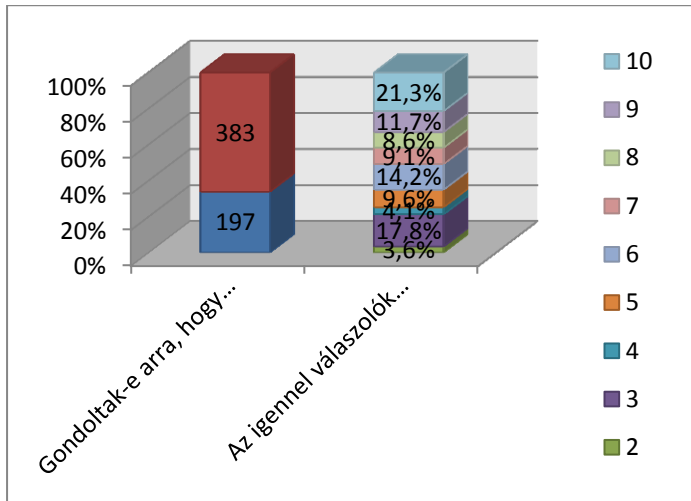
3. sz. ábra

²⁹ <https://honvedelem.hu/cikk/25008> (2018. 03. 05.); Jacobsson, Pernevi, Chidekel et al.: i. m.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

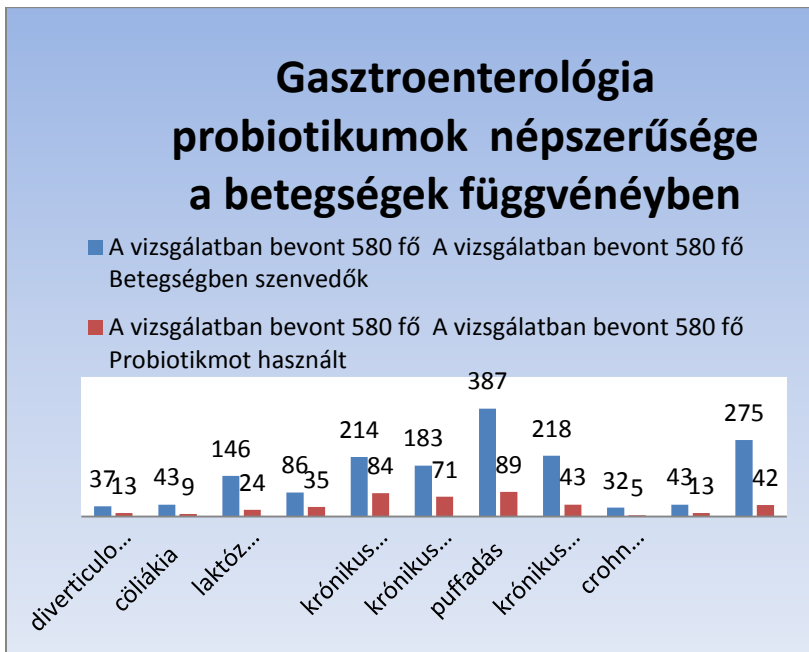
2018. XI. évfolyam 1. szám

PROBIOTIKUMOK ALKALMAZÁSA EGYÉB KLINIKAI KÓRKÉPEKBEN (ALLERGIA ÉS ONKOLÓGIAI KÓRKÉPEKBEN)

4. sz. ábra

A táblázatból, látható, hogy 197 ember gondolt arra, hogy ha ilyen problémája van, hogy probiotikumot alkalmazzon. A probiotikumok népszerűségét is vizsgáltam a lakosság körébe. A felmérésből látható, hogy a gyógyszerként törzskönyvezett és a médiákba is gyakran reklámozott normaflore a legnépszerűbb probiotikum.

6. sz. ábra: Probiotikumok népszerűsége

A felmérésből konzekvenciaként levonható, hogy a probiotikumok használata a lakosság körében még nem terjedt el, ezért fontos lenne, hogy szakemberek bevonásával a páciensek figyelmét felhívjuk a probiotikumok terápiás jelentőségére, valamint a betegség típusától függően segítséget nyújtsunk számukra a megfelelő probiotikum kiválasztásában. A probiotikum választásnál részesítsük előnyben a klinikai vizsgálattal dokumentált termékeket, a megfelelő csíraszámot tartalmazó készítményeket; ez törzstől függően 10^9 – 10^{12} között mozoghat. Feltétel az, hogy a probiotikus törzseknek technológiailag savas közegnek is ellenálljanak. A kellő ideig tartó alkalmazás is befolyásolja a terápia hatékonyságát. A külföldi és a magyar szakirodalom véleménye nem egyezik a probiotikumok szedését illetően. A külföldi szakirodalom hosszabb ideig ajánlja használni a készítményeket, mint a magyar. Gyomor bélrendszeri kórképekben, például az IBS-ben szenvedő betegek esetén 4–26 hétig célszerű alkalmazni, de az antibiotikum kezelés után is legalább 4–10 napig, súlyosabb kórképek esetében (pl. colitis) esetén akár 12 hónapig is szükség lehet a probiotikumok szedésére.³⁰

A probiotikumok esetében ritkán fordulnak elő mellékhatások, ezek aránya 0,05-04%-ra

³⁰ Dr. Kovács M. i. m.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

tehető. Mellékhatásokkal is inkább az olyan betegeknél számolhatunk, akik immunszuprimáltak (pl. HIV.-ben leukémiában szenvedők esetén). A ritka mellékhatások lényege, hogy a keringésbe kerülő probiotikus baktériumok, immunszupresszió esetén szepszist okoznak. A szepszis következtében meningitis, endocarditis, pneumonia, jelentkezik, mert a probiotikumok az ép nyálkahártyafelszínhez kötődve tudnak csak jótékony hatást kifejteni. A vérkeringésbe kerülve kiszámíthatatlan a hatásuk.³¹

A székrekedés korunk egyik leggyakrabban előforduló jelensége. Oki tényezője elsősorban életmódunk, bár az alábbi ábrán is látható, hogy számos emésztőszervrendszeri és nem emésztőszervrendszeren kívüli betegség szerepet játszik.

A funkcionális élelmiszerek és probiotikumok alkalmazásával a székrekedés gyakorisága mérsékelhető vagy megszüntethető.

ÖSSZEGZÉS

A probiotikumok a már kialakult betegségek, mint például az akut hasmenés, az irritábilis bél szindróma, a különböző allergiák, vagy az elhízás, esetén az előírt terápia kiegészítéseként számos tünet csökkentésében részt vesznek, növelve ezzel a betegek életminőségét. Azonban nincs olyan probiotikum, ami mindenre hat. Egy adott kórkép kezelésére vagy megelőzésére az adott, igazoltan hatékony probiotikus törzsek kell választanunk, ami sok esetben nem egyszerű. A probiotikumokat is leginkább a célzott antibiotikum kezeléshez lehet hasonlítani, ahol egy adott antibiotikumot a kórokozó antibiotikum-érzékenysége alapján választunk ki. Ez azt jelenti, hogy pl. hasmenés kezelésére olyan probiotikus törzset kell választanunk, amelynek hatékonyságát klinikai vizsgálatokban igazolták és nem bármilyen probiotikum vagy probiotikus kombináció fog beválni. Probiotikum ajánlásánál a szakembernek a megfelelő törzs kiválasztása mellett fontos, hogy human eredetű a természetben nem pathogen gyomor- és epesavnak ellenálló törzsek legyenek. Rezisztenseknek kell lenniük a technológiai folyamatok destruktív hatásával szemben és meg kell tapadniuk a bél epitheliumán.

A probiotikumok alkalmazásának gyakorlati jelentőségét támasztja alá az is, hogy a WHO adatai szerint a hazai lakosság bélfloájában a jótékony baktériumok száma a 40–50% helyett csak 12% volt. Ez szignifikáns összefüggést mutat a WHO statisztikai adataival, amelyek szerint hazánk lakosságának egészségi állapota az európai országoké alatt van. Különösen rossz a statisztikánk az emésztőrendszeri megbetegedések halálozása esetében. Feltételezik, hogy a bélben lévő patogén törzsek fokozzák a hajlamot a daganatos, a szív- és érrendszeri megbetegedésekre is.³²

A probiotikumok kutatása napjainkban is folyik; egyes országokban széklettranszplatációt is gyakrabban alkalmaznak. A humán mikroflóra helyreállításának egyik alternatívája a széklet-transzplantáció. Hazánkban a széklet-transzplantáció fecal

³¹ Dr. Horváth – Dr. Wacha: i. m.

³² Dr. Wacha: Probiotikumok az evidencián alapuló orvoslásban. i. m.

microbiota transplantation – (FMT székleterápia) napjainkban még kizárólag a *Clostridium difficile* baktérium által okozott súlyos, más módon nem gyógyítható, vagy visszaesést mutató, hasmenéssel kombinált álhártyás vastagbél gyulladás esetén indikált.³³ A nemzetközi irodalom azonban lehetőséget ad egyes nem életet veszélyeztető kórképekben is mint például a vastagbél az autoimmun folyamatok okozt Crohn betegsége vagy a fekélyes vastagbél- gyulladás colitis ulcerosa, vagy a „mindössze” működési zavar következménye képpen fellépő irritábilis vastagbél szindróma (IBS v. IBD) esetében is.

A székrekedés a hasmenése kívül korunk egyik leggyakrabban előforduló jelensége. Oki tényezője elsősorban életmódunk, bár az alábbi ábrán is látható, hogy számos emésztőszervrendszeri és nem emésztőszervrendszeren kívüli betegség szerepet játszik.

A funkcionális élelmiszerek és probiotikumok alkalmazásával a székrekedés gyakorisága mérsékelhető, vagy megszüntethető. A humán mikroflóra megismerésével és a probiotikus törzsek célzott adásával a jövőben, lehetőség nyílhat egy kevesebb mellékhatással rendelkező, költséghatékonyabb terápia beállítására a különböző kórképek kezelésében. Ezért fontosnak tartom, hogy probiotikumok kapcsoltban az egészségügyi szolgáltató minőségi, megfelelő információval lássa el a beteget a tekintetében, segítsen a megfelelő törzsek kiválasztásában.³⁴

³³ Lara M. Linhares – P.Cesar G. et. al.: New findings about vaginal bacterial flora. Rev Assoc Med Bras, 56. (2010/3): 370-374. o.

³⁴ http://otszonline.hu/cikk/clostridium_difficile_fertozes_kezelese_szeklet_microbiota_tanszplancioval (2018. 02. 08.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Tóth Ákos: Baktériumok élő emberrel. Élet és Tudomány. <http://w.w.w.eletestudomany.hu/emberek - elofloraval> (2018. 02. 02.)
2. Dr. Horváth Livia – Dr. Wacha Judit: Probiotikumok alkalmazása a különböző klinikai kórképekben. Gyógyszerészet, 2014. október, 601–608. o.
3. Prof. dr. Biró György: A bél mikrobióta kapcsolata egészséggel és betegséggel. Egészségtudomány, LVIII. (2014/3).
4. Mikroökológiai változások – makroszkópos hatások? Egészségtudomány, LVIII. (2014/4).
5. Dr. Wacha Judit: Probiotikumok az evidencián alapuló orvoslásban. Táplálkozástudomány, 2011/9.
6. Szakály Sándor: Probiotikumok és humánegészség. G-Print, Budapest, 2004.
7. Dr. Kovács Márta: Górcső alatt a probiotikumok. Gyógyszerészet, 2014. október.
8. Halmos Tamás – Suba Ilona: A bélbaktériumok szerepe egészségben és betegségekben. Magyar Tudomány, 2016/9.
9. Dr. Szabó P. Balázs: Élelmiszerek és az egészséges táplálkozás TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0014 „Élelmiszerbiztonság és gasztronómia vonatkozású egyetemi együttműködés, DESZTE-EKF-NYME” projekt segítségével jött létre, 2012.
10. Dr. Horváth Livia: A műveleti területen szolgálatot teljesítők egészségének védelme, immunrendszerük erősítése, különös tekintettel a táplálkozásra. Hadtudományi Szemle, 10. (2017/2).
11. Lakatos Péter – Lakatos László: Antibiotikumhoz társuló hasmenés és pseudomembranosus colitis _ lam Tudomány <http://real.mtak.hu/3636/1/1074489.pdf> (2018. 02. 02.)
12. Reményi Ákos: Hogyan támogatják a katonai repülést a probiotikumok. Repüléstudományi Közlemények, XXVI 2014/2. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2014_cikkek/2014-2-43-0118_Remenyi_Akos.pdf (2018. 02. 02.)
13. Orvosi kézikönyv a családban. Melania Kiadó Kft Budapest, 2004.
14. Novák Attila – Sótér Andrea – Rázsó Zsófia – Juhász Zsolt: Harc az elhízás ellen. honvédségi Szemle, 145. (2017/3), 74–86. o.
15. <http://www.honvedkorhaz.hu/cikk/993> (2017. 02. 03.)
16. Santacruz A., Collado MC., García-Valdés L., et. al.: Gut microbiota composition is associated with body weight, weightgain and biochemical parameters in pregnant women. British Journal of Nutrition, 104. (2010/1), 83–92. o. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20205964> (2018. 02.02.)
17. Jacobsson B., Pernevi P., Chidekel L., et. al.: Bacterial vaginosis in early pregnancy may predispose for preterm birth and postpartum endometritis. Acta Obstet Gynecol Scand, 81. (2002), 1006–1010. o.
18. Lara M. Linhares – P.Cesar G. et. al.: New findings about vaginal bacterial flora. Rev Assoc Med Bras, 56. (2010/3), 370–374. o.
19. http://otszonline.hu/cikk/clostridium_difficile_fertozes_kezelese_szeklet_mikrobiota_transzplantacio_oval (2018. 02. 08.)
20. <https://arthrokomplex.hu/szeklet-transzplantacio> (2018. 02. 08.)

KUBISCH KÁROLY¹**A bűnszervezetben elkövetett emberkereskedelem felderítése és nyomozása****Investigation of and Intelligence Activities on Human Trafficking in Organized Crime Groups****Absztrakt**

A bűnszervezetek működéséből következő bűncselekmények tudomásra jutásának módja a nyomozás megindítását megelőző titkos információgyűjtés,² amely a rendőrség bűncselekmény elkövetésének megelőzése, megakadályozása, felderítése okán végzett jogszerű cselekménye. A titkos információgyűjtés olyan felderítő jellegű, hatósági tevékenység, amely nem tartozik a büntetőeljárás törvény alapján végzett titkos adatszerzéshez.³ A begyűjtött, jogilag releváns és értelmezett adatok megszerzése és a bírósági eljárásban való felhasználása sokszor kényes kérdés. Az emberkereskedelem elkövetésének gyanúja általában ilyen hatósági tevékenység közben keletkezik, azonban a zárt csoportokban élő roma telepekre bejutni és felderítő munkát végezni szinte lehetetlen feladat, s talán ennek tudható be a magas látencia is. A titkos információgyűjtést, önmagában azért, hogy emberkereskedelem elleni fellépést realizáljon, csak ritkán indít a nyomozóhatóság. Gyakori, hogy más, kapcsolódó bűncselekmények vagy a gazdaságrendjét sértő; költségvetést károsító bűncselekmények kapcsán látótérbe kerülő pénzmosás esetén indít titkos megfigyelést; de a megszerzett adat nem kifejezetten erre a bűncselekménytípusra vonatkozik. Amennyiben a megszerzett információ elegendő az emberkereskedelem büntetnének bizonyítására, további bűncselekményekre vonatkozó adatok, bizonyítékok bevárása érdekében nem tud megfelelni az 1998. évi XIX. törvény (Be.) 206/A. §-ban foglalt feltételnek.

Kulcsszavak: emberkereskedelem, nyomozás, kriminalisztika, azonosítás, kizsákmányolás, bántalmazás

¹ Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola – Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary Doctoral School of Law, E-mail: károly.kubisch@gmail.com, ORCID azonosító: 0000-0003-0339-4343

² 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 63. § (1) bekezdés.

³ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.

Abstract

Criminal acts resulting from the operation of organized crime groups are usually revealed by an undercover information collection prior to investigations. Undercover information collection constitutes a lawful action from the part of the Police, carried out with the purpose of crime prevention. Undercover information collection is an official intelligence activity, which is not part of the undercover data obtainment under the Criminal Procedure Act.⁴

Obtainment and use of collected, legally relevant and interpreted data in court proceedings often poses a sensitive issue. Suspicion of human trafficking generally arises during such authority activities, however, infiltrating in closed Romani groups and carrying out intelligence activities in their circles is almost impossible. Perhaps this is one of the reasons for high latency. The investigating authority seldom initiates undercover information collection just to take measures to combat human trafficking. Often, they start an undercover surveillance in the wake of other, connected crimes or money laundering revealed through criminal acts damaging the budget or violating the order of economy. In such cases, the data obtained are not so much relevant to this type of crimes. If the acquired information is sufficient to evidence human trafficking, it won't satisfy the requirements set out in section 206/A of Act XIX of 1998 (CPA) to wait for data and evidences with regards to further criminal acts.

Keywords: trafficking in human beings, investigation, forensic science, identification, exploitation, abuse

1. BEVEZETÉS

Jelen dolgozat részben a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda szervezett Bűnözés Elleni Főosztálya Emberkereskedelem Elleni Alosztályán végzett aktakutatás során készített tartalomelemzés adataira támaszkodik. A belügyi tudományos kutatói és tudománysszervezői munkáról szóló 6/2006. (BK 4.) BM utasítás 7. pont b) alpontja által meghatározott céllal létrejött kutatási megállapodás nem teszi lehetővé a feldolgozott akták ügyszámainak publikációban történő feltüntetését, így azokra nem hivatkozhatok. Igyekezem továbbá a nyomozati anyagokban szereplő események és személyek anonimitásának megőrzése érdekében a felismerhetőséget és abszolút konkrétumokat is kerülni.

1.1. A KUTATÁS AKTUALITÁSA

Jelen tartalomkutatás gyakorlati jelentőségét és aktualitását dr. Pintér Sándor Magyarország Belügyminisztere a Magyar Kormány emberkereskedelem elleni 4 éves – 2013–2016-

⁴ Act XIX of 1998 on Criminal Procedures.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

os Stratégiai Tervdokumentumában fogalmazza meg: „A rendelkezésre álló adatok mellett a tudományos kutatások is képet adhatnak az emberkereskedelem és kísérőjelenségeinek jellemzőiről. Eddig még kevés ilyen témájú kutatás készül hazánkban, ennek egyik oka az, hogy az adatokkal nehéz bánni, egyes ügyeket szinte lehetetlen az indulástól a végéig átlátni. Például a jogerős ítéletekről a bírósági statisztika gyűjt adatokat, de az ENYÜBS és a bírósági statisztika nem vehető össze, így ezek alapján nem lehet egy büntető ügyet az elejétől a jogerős befejezéséig végigkövetni. Ebből a helyzetből sok esetben az aktavizsgálat, valamint a mélyinterjúk segíthetnek a hazai emberkereskedelem jellemzőit meghatározó mélyebb összefüggéseinek feltárásában.”⁵

Az ilyen típusú kutatómunkának a Tervdokumentumban összefoglalt problémáját magam is érzem, hiszen a rendszer szétagoltsága miatt szinte lehetetlen egységes képet kapni és adni az igazságszolgáltatás munkájáról. Különösen nehéz – egyszerű kutatóként mondhatni lehetetlen – nyomon követni, hogy a felderített és leleplezett bünszervezeti minőségben ténykedő személyek ellen megindult büntetőeljárás végül a bíróságon milyen ítélettel zárult. A büntetésük kitöltését követően az alkalmazott reintegráció mennyire volt sikeres, illetve milyen hatékonysággal működik a társadalomba való visszavezetésük. Talán e mondatok is hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az igazságszolgáltatás egészét átfogó egységes, pontos és áttekinthető statisztikai rendszer jöhessen létre, amely kompatibilis az európai és a nemzetközi statisztikai rendszerekkel, és amely képet ad arról a rendkívül komoly és áldozatos munkáról, amely ma jellemzi a magyar bűnüldöző hatóságokat, a bíróságokat és a büntetés végrehajtási rendszereket.

2. EGY BŰNCSELEKMÉNY TUDOMÁSRA JUTÁSÁNAK KÉRDÉSEI

A római birodalom késő császárkori „*tetrarchia*”⁶ rendszerében dominus et deus-ként uralkodó Diocletianus által Kr. u. 294-ben kiadott rendelettörvényének részletére hivatkozik Fenyvesi Csaba,⁷ miszerint: „alud nihil in iudiis quam isutitiam locum habere debet.”⁸ A töredéki idézet lényege, hogy egy bírósági eljárás célja és feladata, az igazság megtalálása. Mondhatnánk, hogy az igazság pont annyi-féle létezik, ahány ember. Az objektív, anyagi igazság feltárása egy ügyben azonban lehetséges - még ha nem is könnyű feladat. Az állam kötelezettségeinek elsődleges feladatai között találjuk a társadalom büntetőigényének kielégítésére és a büntetőeljárások lefolytatására létrejött igazságszolgáltatási szerepeket, melyek monopóliuma szintén állami privilégium.

⁵ Az Emberkereskedelem elleni irányelvhez és az Emberkereskedelem Felszámolását Célzó Európai Stratégiához kapcsolódó, valamint az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2008-2012 közötti nemzeti stratégiát felváltó 4 éves stratégiai tervdokumentum.

⁶ Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 56. o.

⁷ Fenyvesi Csaba: a Kriminológia alapkérdései. <http://www.pecshor.hu/periodika/XIV/fenyvesics.pdf> (2017. 12. 03.)

⁸ C. 7, 62, 6, 1. Diocletianus.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Beccaria óta nem kérdés, hogy egy bűncselekmény akkor bűncselekmény, ha arról törvény rendelkezik,⁹ ezért senkit sem lehet törvény nélkül elítélni. Beccaria azonban azt is mondja, hogy „[t]egyétek, hogy a törvények világosak, egyszerűek legyenek, és hogy a nemzet egész ereje azok védelmére összpontosuljon, s egyetlen része se használhassék fel megsemmisítésükre”.¹⁰ A törvények közérthetősége leginkább a jogkövetéshez kapcsolható, azért, hogy mindenki tisztában legyen az általa elkövetett cselekmény súlyával, hogy mérlegelhesen – már ha lehetséges. Ahhoz azonban, hogy a beccariai elvek megmaradhassanak, és kifejhessék hatásukat, önálló szakmai szervezetek szükségesek, melyek folyamatosan a társadalom rendelkezésére állnak.

Az igazság feltárása alapvetően a nyomozóhatóság feladata, így ha egy különös törvényi tényállásba ütköző cselekmény történik, az valamilyen csatornán eljut az állam rendvédelmi szerveihez, ha másként nem, akkor közérdekű bejelentés révén.¹¹ Ennek okán a cselekmény tudomásra jutása olyan hivatalos értesülést jelent, amely már legalább egy konkrét személy elleni nyomozás megindításához elegendő. A nyomozás pedig, a törvény rendelkezésének megfelelően¹² a büntetőeljárás kezdete, melynek során egy múltban megtörtént esemény részleteinek pontos feltárására irányulóan fel kell deríteni magát a bűncselekményt, az elkövető személyét, illetve fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. Nyilván nem kérdés, hogy csak akkor érdemes és kell lefolytatni az eljárást, ha valóban történt büntetőjogilag értékelhető esemény. Ennek megállapítása egyértelműen általában előzetes vizsgálatot igényel, hiszen csupán konkrétumok nélküli gyanú megléte nem jelenti a törvénybe ütköző cselekménynek a hatóság tudomására való jutását. Ezért a tudomásra jutás kérdése általában további fontos kérdések tisztázására is lehetőséget biztosít. Belátható azonban, hogy vannak olyan bűncselekmény típusok, ahol az elkövetőnek és a sértettnek is érdeke lehet a hatóság értesítése például közúti baleset okozása¹³ esetén, amikor mindketten sérültek és a cselekmény eredményére csak a gondatlanság terjed ki. Vannak azonban olyan cselekmények, melyek esetében egyik félnek sem érdeke a hatóság tudomására hozni a bűncselekményt, ilyenek tipikusan a Btk. XXVII. fejezetében található korrupciós bűncselekmények, de ilyenek a bünszervezetben elkövetett cselekmények is. A szokásos tudomásra jutásnak két fő forrása van: ha maga a sértett vagy hozzátartozója tesz feljelentést,¹⁴ illetve a nyomozóhatóság maga észleli a bűncselekményt. A feljelentés vizsgálata – amint már előzőekben is írtam – nem minden esetben alapozza elrendelő határozat kiadását, vagy azonnali reálaktusok foganatosítását. A nyomozóhatóságnak három napja van arra, hogy eldöntse, mit tesz a beérkezett feljelentésben

⁹ Beccaria Cesare: A bűnökről és a büntetésekről. (Dei delitti e delle pene). (Ford. Madarász Imre.) Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998. Lásd: „Nullum crimen sine lege, nulla poena sine culpa” elve.

¹⁰ Beccaria: i. m. 62. o.

¹¹ Előfordulnak esetek, amikor a bűncselekmény nem jut tudomására a hatóságnak.

¹² 1998. évi XIX. törvény 164. §.

¹³ 2012. évi C. 235. §.

¹⁴ A feljelentés már önmagában olyan aktus, amelynek hatására megindulhat a büntetőeljárás, lásd: Be. 170. §.

foglaltak alapján.¹⁵ Egy kiterjedt hálózattal rendelkező bűnszervezet esetében nem ritkán a hatóságnak már előbb tudomása van a bűnszervezetről, semmint azt egy sértett bejelentené. A bűnszervezetekben ennek ellensúlyozására alakult ki a laza sejtyszerű hálózatos szerkezet. Ha egy részét felderítik és leleplezik, a fennmaradó rész tovább működhet. Tehát minél nagyobb nyomás nehezől egy bűnszervezetre, annál elaprózottabb lesz a szerkezete és annál nehezebb feltárni a benne összes szereplőt. A bűnszervezeti minőség lényegében a bűnözői professzionalitás és a hivatásos bűnözői karrier csúcsa. Itt a professzionalitás nem csak az összehangolt működésben és a feladatmegosztásban merül ki, hanem a nyomok tökéletes eltüntetésében, a sértettek megfélemlítésében, netán a hatóság megvesztegetésében is.

Ezért elmondható, hogy amikor egy bűncselekményt immár bűnszervezeti minőségben követnek el, akkor annak az esélye, hogy megszokott csatornákon mindez a hatóság tudomására jusson, egyre kevesebb.

2.1. A BŰNSZERVEZET ÉS SZERVEZETT BŰNÖZÉS ÖSSZEFÜGGÉSEI

A társas bűnkapcsolati alakzatok legveszélyesebb formája a bűnszervezet, amely három vagy több személyből áll, hosszabb időre szerveződve összehangoltan működik, és amelynek célja ötévi vagy azt meghaladó büntetési tétellel fenyegetett szándékos bűncselekmények elkövetése.¹⁶

A magyar bírói joggyakorlat¹⁷ korábban a bűnszervezetben való részvétel megállapításához nem kívánta meg, hogy az elkövető tudata átfogja azt a körülményt, hogy az általa elkövetett bűncselekményt a sokkal súlyosabban minősülő bűnszervezeti minőségben követi el. A jogegységi tanács azonban a bűnszervezet tevékenységéhez alkalomszerűen csatlakozó úgynevezett „kívülálló” cselekményét az előzőekben hivatkozott értelmezéstől eltérően ítélte meg.

A Kúria Felülvizsgálati Tanácsának álláspontja szerint „határozott különbséget kell tenni a bűnszervezet tagjaként, illetve a bűnszervezet (vagy annak bármely tagja) megbízásából elkövetett bűncselekmény anyagi jogi megítélése között.”¹⁸ Az elkövető tudatának – akkor is, ha csak egy rövid időre is csatlakozik a bűnszervezethez –, minden objektív elemet át kell fognia ahhoz, hogy a terhére a bűnszervezetben való elkövetés megállapítható legyen.

¹⁵ 1998. évi XIX. törvény 170. § (3) bekezdés.

¹⁶ 2012. évi C. törvény - a Büntető Törvénykönyvről 459. § (1) 1. pont.

¹⁷ BH2002. 173. I. A bűnszervezet tagjaként elkövetett embercsempészés büntetett megvalósítják mindazok, akik előzetes megállapodás alapján, anyagi haszonszerzés érdekében vállalkoznak a külföldről az ún. zöldhatáron ájtuttatott személyek továbbszállítására és a megjelölt helyre vitelére [Btk. 218. § (2) bek., (3) bek. 2. tétel].

II. A bűnszervezet tagjaként embercsempészt megvalósító terhelt eredményesen nem hivatkozhat a végszükségre, mint büntethetőséget kizáró okra – azzal az érveléssel –, hogy az illegális határátlépők – a nemzetiségükre tekintettel –, saját hazájukban már veszélyhelyzetben voltak [Btk. 30. § (1) bekezdés, 218. § (2) bekezdés, (3) bek. 2. tétel].

¹⁸ A bűncselekmény bűnszervezetben való elkövetésének megállapíthatóságáról szóló 4/2005. büntető jogegységi határozat.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A fogalomkészlet eltéréseinek tisztázásához szükséges még deklarálni, hogy a szervezett bűnözés elleni küzdelemről szóló Európai Tanács 2008. október 24-én kiadott 2008/841/IB Kerethatározata a magyar büntetőtörvénytől kissé eltérően szabályozza a bűnszervezet fogalmát.

I. meghatározás: „a bűnszervezet olyan, kettőnél több személyből álló, hosszabb időre létrejött szervezett csoport, amely összehangoltan működik, és amelynek célja az, hogy legalább négy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel vagy annál szigorúbb szankcióval büntetendő bűncselekményeket kövessen el közvetlen vagy közvetett pénzügyi vagy egyéb anyagi haszonszerzés érdekében.”¹⁹

II. meghatározás: „a szervezett csoport olyan csoport, amelyet nem véletlenszerűen hoztak létre valamely bűncselekmény közvetlen elkövetésére, és amelyben nem szükség-szerű, hogy a tagoknak formálisan meghatározott szerepe legyen, hogy a tagság összetétele állandó legyen vagy hogy a csoport kidolgozott szervezeti felépítéssel rendelkezzen.”²⁰

A magyar jogszabály finom distinkciót alkalmaz, a bűnszervezet és a bűnszövetség definiálásával. Ezzel a kisebb tárgyi súlyú csoportos magatartások nem kerülnek a bűnszervezet fogalmi körébe. Kiemelendő azonban, hogy sem a magyar szabályozás, sem a kerethatározat a bűnszervezet esetében nem a csoportos elkövetésből indul ki. Ugyan a bűnszervezet létét feltételező három vagy több személy látszólag csoportos elkövetést kíván, azonban a bűnszervezet minőségileg más dogmatikai árnyalatot kap, hiszen nem egy fajsúlyos és speciális csoportos elkövetési formáról van szó, de nem is egy kiterjedt speciális bűnszövetségről. A közösségre valló veszélyességét is mutatja, hogy a bűnszervezet létrejöttéhez elég a szándékos bűncselekmények elkövetésének célzata. Bűnszövetség esetében bűncselekmények elkövetését kell tervezni, s amelyek közül egyet legalább kísérleti szakaszig el kell juttatnia a szövetséges csoportnak. Ugyanakkor a bűnszervezet tagjainak egyetlen bűncselekményt sem kell kísérleti szakaszig eljuttatnia, a marasztaláshoz elegendő a bűncselekmények célzatának kétséget kizáró bizonyítása. Ez lenne a bűnszervezet objektív céljának meghatározása, amint arról bírósági határozatok is szólnak.²¹ Ebből következően, – ahogy azt a Büntetőjogi Kommentár²² is állítja „amíg az elkövetők cselekménye - a bűnszervezet fogalmi elemeinek fennállása esetén - a tervezett bűncselekmények akár büntetlen vagy büntetendő előkészületi szakaszában marad, a Btk. 321. § szerinti bűnszervezetben részvétel, mint sui generis előkészületi bűncselekmény állapítható meg. Ha a bűnszervezet keretében egyetlen bűncselekmény elkövetését is legalább megkísérik, akkor az adott bűncselekményre a Btk. 91. §-ában meghatározott [a büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik, de a huszonöt évet nem haladhatja meg] szí-

¹⁹ Tanácsi 2008/841/IB Kerethatározat I. „a bűnszervezet” fogalmának meghatározása.

²⁰ Tanácsi 2008/841/IB Kerethatározat II. „szervezett csoport” fogalmának meghatározása.

²¹ Vö. BH2008. 139. és az EBH2007. 1677. számú határozatokat.

²² Hegedűs István – Juhász Zsuzsanna – Karsai Krisztina – Katona Tibor – Mezőlaki Erik – Szomora Zsolt – Törő Sándor: Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (2012). – Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez. 2. A bűnszervezet fogalma.

gorú jogkövetkezményt kell alkalmazni.”²³ Ha már a bűnszervezet fogalmi elemeiről szó esik, meg kell említeni, hogy a bűnszervezetben való részvétel ideje alatt az elkövetők által jogosulatlanul szerzett előny vagyonek Kobzás alá esik. A vagyonek Kobzás esetén az ellenkező bizonyításig a bűnszervezetben való részvétel ideje alatt szerzett vagyont vagyonek Kobzás alá eső vagyonnak kell tekinteni, tehát megfordul a bizonyítási teher és az elkövetőknek kell bizonyítani, hogy a bűnszervezetben való részvétel ideje alatt szerzett vagyonhoz, vagyontárgyhoz törvényesen jutott.

2.2. A BŰNSZERVEZET ÉS A SZERVEZETT BŰNÖZÉS ELHATÁROLÁSA

A szervezett bűnözés és a bűnszervezetek fogalmának elhatárolása céljából szükséges tisztázni, hogy a bűnszervezet az a munkamegosztáson alapuló hosszú időre szerveződő csoport, amely a bűncselekmények elkövetésének célzatával létrejön, míg a szervezett bűnözés a bűnszervezetek összehangolt működését jelenti. Lampe von Klaus feldogozott néhány használt kifejezést.²⁴ A meghatározások nagy számából következtethetünk, hogy magát a jelenséget körbeírhatjuk, de jól körülírt definíciót már nem lehet. Magyarország nemzeti biztonsági stratégiáról szóló dokumentum ekként fogalmaz: „a szervezett bűnözés, különösen annak a határokon átnyúló súlyosabb formái – a társadalmi-gazdasági átalakulás bizonytalanságait kihasználva – növekvő kihívás elé állítják a társadalmat, valamint az érintett rendvédelmi és igazságügyi szektor működését. A szervezett bűnözői csoportok igyekeznek legális gazdasági tevékenységüket és befolyásukat növelni, továbbá érdekeiket a gazdasági szférán túl is érvényesíteni. A szervezett bűnözés elősegíti a nemzetgazdaságot hátrányosan érintő fekete- és szürkegazdaság fennmaradását, a korrupció különböző eszközeivel élve korlátozza a piaci versenyt. A szervezett bűnözés igyekszik összefonódni a bűnüldözéssel, rendvédelmi szervekkel, az igazságszolgáltatással, ezek működését torzíthatja, és akár működésképtelenné is teheti. [...]

a) A szervezett bűnözés elleni küzdelem elengedhetetlen eszköze a bűnüldöző szervek, rendvédelmi szervek, az igazságszolgáltatás és a nemzetbiztonsági szolgálatok szoros együttműködése.

b) A hatékony fellépés egyik legfontosabb célja a csoportok vagyoni hátterének felderítése, pénzeszközök legalizálásának megakadályozása a büntető- és büntetőeljárás joganyag fejlesztésével, az adóellenőrzés hatékonyságának javításával, a korrupció elleni erőteljes fellépéssel.

c) Kiemelt jelentőségű az Európai Unió tagállamainak illetékes hatóságaival és az Unió saját szerveivel történő együttműködés javítása és információcsere.

d) A szervezett bűnözés elleni küzdelem egyik alapfeltétele az államigazgatásban, a bűnüldözésben, az igazságszolgáltatásban, a rendvédelmi szerveknél, valamint a nemzet-

²³ Vö. BH2008. 139. számú határozattal.

²⁴ Lampe von Klaus: Definitions of Organized Crime. <http://www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.htm> (2017. 10. 22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

biztonsági szolgálatoknál dolgozók esetében a szervezett bűnözői csoportok befolyását megakadályozó jogi szabályozás kialakítása, felügyeleti rendszer működtetése.”²⁵

2.3. AZ EMBERKERESKEDELEM ÚJ FOGALMI KÉSZLETE

Az emberkereskedelem uniós fogalmának alapját az Európai Unió Alapjogi Chartája 5. cikkében rögzíti, a rabszolgaság és a kényszermunka tilalmaként: „Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani. Senkit sem lehet kényszermunkára vagy kötelező munkára igénybe venni. Tilos emberi lényekkel kereskedni.”²⁶ A Chartában megfogalmazott törekvéseket még cizelláltabban dolgozza fel a Stockholmi Program,²⁷ amely 4.4.2. pontjában részletes szabályokat ír elő az emberkereskedelem felszámolása érdekében, de sajnos ez a rendelkezés is adós marad a pontos fogalommal. Az Európai Parlament és Tanács 2011/36/EU Irányelve²⁸ is meghatározza az emberkereskedelem definícióját: személyek kizsákmányolási célzattal történő toborzása, szállítása átadása rejtegetése, vagy fogadása - ahol a személyek feletti hatalomgyakorlás a sértett kiszolgáltatott helyzetéből fakadóan - további bűncselekmény elkövetésével valósul meg.²⁹ Magyarország Alaptörvénye külön tiltó normaként fogalmazza meg, hogy „tilos az emberkereskedelem.”³⁰ Az európai jogharmonizációt szolgáló 2011/36/EU Irányelvben megfogalmazott célok megvalósítása érdekében változott az emberkereskedelemre vonatkozó magyar büntető anyagi jogi szabályozás is. A korábbi 1978. évi IV. büntető törvénykönyv tényállásához képest új fogalomként kerül bevezetésre a kizsákmányolási célzattal elkövetett magatartás.³¹ A hatályos büntetőtörvény 192. § (2) bekezdésében körülírt magatartás lényegében egy teljesen új alapeseti tényállás, amely önálló alakzatot képez az első bekezdésben foglaltakhoz képest, kissé kiüresítve azt.

²⁵ 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat - Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

²⁶ Európai Unió Alapjogi Charta 5 Cikk.

²⁷ 2010/C 115/01 A Stockholmi Program – a Polgárokat Szolgáló és Védő, Nyitott és Biztonságos Európa.

²⁸ „személyek kizsákmányolás céljából való toborzása, szállítása, átadása, rejtegetése vagy fogadása – az adott személyek feletti ellenőrzés megváltoztatását vagy átadását is ideértve – fenyegetéssel, erőszakkal vagy egyéb kényszer alkalmazásával, emberrablással, csalással, megtévesztéssel, hatalommal vagy a kiszolgáltatott helyzettel való visszaélés révén, illetve anyagi ellenszolgáltatásnak vagy előnyöknek valamely személy felett ellenőrzést gyakorló személy beleegyezésének megszerzése érdekében történő nyújtásával vagy elfogadásával. A kiszolgáltatott helyzet olyan helyzet, amelyben az adott személy tényleges vagy elfogadható választási lehetőség hiányában kénytelen alávetni magát az adott visszaélésnek.”

²⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2011. április 5-i 2011/36/EU irányelve az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.

³⁰ Magyarország Alaptörvénye III. cikk (1) bekezdés második fordulata.

³¹ 2012. évi C törvény 192. § (2) bekezdés.

2.4. A SZERVEZETT BÜNÖZÉS, MINT JELENSÉG

A szervezett bűnözés általában a demokratikus alapokon felépülő társadalmakban jelenik meg és jellemzően akkor képes igazán erőre kapni, amikor a hatalmi struktúrák és a civil társadalom is szervezetlen, gyenge, hiányzik vagy nem megbízható. Ezek a kezdetben egyszerű, társas bűnözési formák később összehangoltan működő, hatékony munkamegosztáson alapuló alakzatokká szerveződnek.

A társas bűnelkövetési alakzatok közül, a társadalomra legveszélyesebb típus a bünszervezeti minőség. A bünszervezet működésére a parazitabűnözés³² jellemző, illetve hogy kapcsolati hálózata révén mélyen benyúlhat a társadalom és akár az állam egyes alrendszerébe is. A bünszervezet tagjai külső együttműködő személyeket használnak a bünszervezet céljainak eléréséhez. Ez megnehezíti a bünszervezetek felszámolását, ezért ezt a minőséget is büntetni rendeli a bírói gyakorlat, ahogyan azt a Legfelsőbb Bíróság Bfv. III. 851/2005. számú határozatában megfogalmazza „a bünszervezet jellemzőinek – így a hosszabb időre szervezettségnek is – a bünszervezet oldalán kell fennállniuk, ezért egy már működő embercsempész bünszervezethez eseti jelleggel, egyetlen cselekményben való részvétellel is lehetséges kapcsolódnia.”³³

3. A BÜNSZERVEZETBEN ELKÖVETETT EMBERKERESKEDELEM FELDERÍTÉSE ÉS NYOMOZÁSA

3.1. A TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉS ÉS A TITKOS ADATSZERZÉS

A bünszervezetben elkövetett emberkereskedelem büntette felderítésének kérdéskörét már több dolgozatomban is igyekeztem bemutatni.³⁴ A bünszervezetek működéséből következő bűncselekmények tudomásra jutásának módja a nyomozás megindítását megelőző titkos információgyűjtés,³⁵ amely a rendőrség bűncselekmény elkövetésének megelőzése, megakadályozása, felderítése okán végzett jogszerű cselekménye. A titkos információgyűjtés tehát olyan felderítő jellegű tevékenysége a hatóságnak, amely nem tartozik a büntetőeljárás törvény alapján végzett titkos adatszerzéshez.³⁶

A begyűjtött adatok, tényre vonatkozó ismeretek, illetve az információk – értelmezett adatok – megszerzése és később a bírósági eljárásban való felhasználása sokszor kényes kérdés. Az emberkereskedelem elkövetésének gyanúja általában ilyen hatósági tevékenység közben keletkezik, azonban, például a zárt csoportokban élő roma telepekre bejutni és felderítő munkát végezni szinte lehetetlen feladat. Talán ennek tudható be a rendkívül

³² Vö. Gál István László: A Pénzmosás. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2004.

³³ EBH2005. 1288.

³⁴ Lásd a Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola és a Magyar Kriminológiai Társaság PhD szekciója által 2017. Október 27-én megrendezett Miskolci Doktorandusz Konferencia kötetben írtakat (megjelenés alatt).

³⁵ 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 63. § (1) bekezdés.

³⁶ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

magas látencia³⁷ és az a jelenség, hogy a rendőrség nem tud lépést tartani az elkövetőkkel. Nem célo, hogy a titkos információgyűjtésről és a büntetőeljárásban végzett titkos adatszerzésről részletesen írjak, csupán felvillantani szeretném azokat az problémákat, melyeket kutatási munkám során a Nemzeti Nyomozóiroda munkatársaival történt informális beszélgetések során velem megosztottak.

A bírói engedélyhez kötött, vagy nem kötött titkos információgyűjtést,³⁸ önmagában azért, hogy emberkereskedelem elleni fellépést realizáljon – ismereteim szerint – nem, vagy csak nagyon ritkán indít a nyomozóhatóság. A hatóság a rendelkezésre álló eszközök, módszerek és erők bevezetése során kapott információkat feldogozva feltérképezheti a bűnözői csoportot vagy akár a bűnszervezetet.³⁹ Ez rendkívül idő- és költségigényes feladat. A felderítésben részt vevő tapasztalt nyomozók szerint általában más, kapcsolódó bűncselekmények⁴⁰ vagy jelentős, vagy különösen jelentős értékre elkövetett gazdálkodás rendjét⁴¹ sértő, költségvetést károsító,⁴² illetve egészséget veszélyeztető⁴³ bűncselekmények kapcsán indul titkos megfigyelés. Ezért a megszerzett információ, adat sokszor nem kifejezetten erre a bűncselekménytípusra vonatkozik, de kétségtelen, hogy összefüggés is lehet.⁴⁴ Az is okszerű következtetés, hogy ha a megszerzett információ elegendő az emberkereskedelem büntetvénye bizonyítására, további bűncselekményekre vonatkozó adatok, bizonyítékok bevárása érdekében nem tud megfelelni az 1998. évi XIX büntetőeljárás törvény 206/A. §-ban foglalt feltételnek, miszerint „a nyomozást - a büntetőeljárás megindításának valamennyi, e törvényben meghatározott feltétele megállapításakor - nyomban elrendelte vagy a feljelentési kötelezettségének nyomban eleget tett.”⁴⁵ A „nyomban eleget tett” kifejezés Tóth Mihály szerint⁴⁶ szerencsésebb, mint a korábbi sok vitára okot adó „haladéktalan” meghatározás. Már a 74/2009. BK vélemény kimondja, hogy „a «haladéktalanság» az adott kérdésben nem azonosítható az «azonnal» fogalommal, tehát azzal az időponttal, amikor a titkos információgyűjtést végrehajtó Nemzetbiztonsági Szakszolgálat az információkat tartalmazó adatokat az információgyűjtést végző szerv rendelkezésére bocsátotta. A feljelentés megtétele azonban nem nyúlhat túl azon az időtartamon sem, ami - az adatmennyiség terjedelmét, az ügy jellegét, bonyolultságát, és személyi összefüggéseit is figyelembe véve - szükséges annak a bűnüldözői megfontolásnak a kialakításához,

³⁷ Látencia az a jelenség, amely az elkövetett, de a hatóság látókörébe nem került bűncselekményeket jelzi.

³⁸ 1994. évi XXXIV. törvény 64. § alapján végzi.

³⁹ Nyitrai Endre: Bünelemzés a nyomozásban: Előadás. „Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai” nemzetközi tudományos konferencia, Pécs, 2015. június 25.

<http://www.pecshor.hu/periodika/XVI/nyitrai.pdf> (2017. 12. 04.)

⁴⁰ Kerítés, kitarottság, prostitúció elősegítése stb.

⁴¹ 2012. évi C. törvény XLI. Fejezete.

⁴² 2012. évi C. törvény XXXIX. Fejezete.

⁴³ 2012. évi C. törvény XVII. Fejezete.

⁴⁴ Leginkább a pénzmosás (Btk. 399. §) büntette az, ami összekötheti ezeket a cselekményeket.

⁴⁵ 1998. évi XIX büntetőeljárás törvény 206/A. § (1) a) és b) pontja.

⁴⁶ Tóth Mihály: Néhány időszerű garanciális kérdés a titkos nyomozati (felderítési) eszközök eredmények felhasználása köréből. Büntetőjogi Szemle, 2016/1–2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

hogy a beszerzett információk az engedélyben megjelölt személy által elkövetett és az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 201. §-ban meghatározott bűncselekmények valamelyikének az elkövetésére utalnak, és azok bíróság elé tárása a bűncselekmény bizonyíthatósága érdekében kívánatos.”⁴⁷

3.2. AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY RENDELKEZÉSEI A LEPLEZETT ESZKÖZÖK ALKALMAZÁSÁRA

A 2018. július elsején hatályba lépő büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény megváltoztatja a titkos információgyűjtés, és a titkos adatszerzés rendszerét. 214. § (4) bekezdése kimondja, hogy „a büntetőeljárásban bírói vagy ügyészi engedélyhez nem kötött, ügyészi engedélyhez kötött, valamint bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazhatók.”⁴⁸A törvény kimondja, hogy „a bírói vagy külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredménye bizonyítékként a büntetőeljárásban akkor használható fel, ha a büntetőeljárás megindítására jogosult szerv a hozzá való érkezéstől számított három munkanapon belül dönt a titkos információgyűjtés alapján a büntetőeljárás megindításáról vagy annak a már folyamatban lévő büntetőeljárásban való felhasználásáról.”⁴⁹ A dolgozat írásának idején már érvényes, de még nem hatályos törvény rendelkezéseit idéztem.

3.3. AZ EMBERKERESKEDELEM NYOMOZÁSÁNAK TERVEZÉSE

Az emberkereskedelem felderítésének és nyomozásának kérdése a kizsákmányolás jellegéből adódóan változhat. Az elsődleges nyomozati cselekmények a szexuális jellegű kizsákmányolás esetén hasonlóak a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél végzetekhez, azzal a lényeges különbséggel, hogy itt számolni kell a hatóságnak egy komoly szakértelemmel rendelkező bűnöző csoport akár fegyveres ellenállásával is. Ebben az esetben – különösen a sértett vagy sértettek kimenekítéséhez – összehangoltságot biztosító nyomozási tervre van szükség. Az emberkereskedelem felszámolásának érdekében történő nyomozás tervezésekor szükséges átgondolni azokat a kérdéseket is, hogy rendelkezésre áll-e minden lényeges információ a realizálás megindításához. A kriminalisztika szabályai szerint a verziók ellenőrzése során azzal a változattal kell elsősorban foglalkozni, amelyeknek adatai gyorsan elenyészhetnek, megsemmisülhetnek. Célszerű továbbá azokra az adatokra koncentrálni, melyek más verziók alátámasztásához is felhasználhatók, illetve megbízható információknak bizonyulnak.⁵⁰ Ennek a feladatnak elvégzése egy emberkereskedelemmel kapcsolatos bűncselekmény feltárása során nehézkes lehet, mivel előfordulhat, hogy a sértettek hozzátartozói is valamilyen módon érintettek a bűncselekményben. Ez a tanúzási akadályon túl, a tanú befolyásolását, a szökés elrejtőzés, illetve további bűncselekmények elkövetésnek megalapozott gyanúját is ered-

⁴⁷ Lásd 74/2009. számú Büntető Kollégiumi vélemény.

⁴⁸ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 214. § (4) bekezdése.

⁴⁹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 258. §.

⁵⁰ Lásd részletesen Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2009. 412. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ményezheti. Dobos János szerint a bűnözés szervezettsége fokozódik, amikor családok által alakított bünszervezetekkel van dolgunk.⁵¹ A törzsi szabályok egyfajta betyárbecsületet alakítanak ki a szervezet tagjai között, amit tovább erősít a vérségi kapcsolat és a deviáns életformához kötődő anyagi biztonság. Dobos János megjegyzi, hogy egy komolyabb bünszervezet általában a börtönökben szerveződik. Egy bünszervezet felderítésének, bomlasztásának és felszámolásának megszervezése szempontjából fontos a szervezetség mértékének ismerete. Ehhez fontos adat lehet, a bünszervezetben résztvevők visszaesői minősége, amit az ENyÜBS⁵² és más statisztikai rendszerek nem feltétlenül tartalmaznak.

Egy bünszervezet megfigyelése sokszor hónapokig tartó megfeszített munkát igényel. A fedett nyomozóval történő beépülés sem egyszerű, hiszen az „emberárut” meghatározott időközönként bántalmazásokkal, testi sérelem okozásával tartják sakkban – természetesen csak olyan mértékben, hogy kívánatos és szolgáltatásképes maradjon. Előfordulhat, hogy a sérült, megkínzott sértettek érdekében azonnali cselekmények végrehajtására kell sort keríteni, ekkor az eredményesség szinte csak a nyomozást végző személy intelligenciáján, helyzetfelismerésén múlhat. Nem ritka az olyan nyomozási dilemma is, hogy ha a bűncselekmények bizonyításához elengedhetetlen a sérült, megkínzott és halálfélelemben élő sértett tanúvallomása, azt hogyan szerezzék meg. Komoly kérdés továbbá, hogy a sértett személy biztonságba helyezésének kilátásba helyezése, esetleg a tanúvédelmi program megindításának elrendelése⁵³ elegendő lehet-e a sértetti együttműködéshez. Általában nem, mivel a sértetteknek feltett kérdések alapján beérkező válaszokból az elkövető tudomást szerez a sértett személyéről. Ekkor nem csak a sértett maga kerül veszélybe egy bünszervezeti tag megvádolásával, hanem annak egész családja. A büntetőeljárás kommentár⁵⁴ szerint a bűnözés elleni hatékony fellépés egyik sarkalatos pontja a tanúvédelem. Kétségtelen, hogy a büntetőügyek túlnyomó többségében az a tanú a legfontosabb személy, aki vallomásával ténylegesen segíti az igazság kiderítését. Egyetértve a kommentár szerkesztőinek véleményével – egyáltalán nem mindegy, hogy a tanú milyen társadalmi és jogi környezetben teszi meg vallomását, mennyire működik és működhet közre aktívan az igazság kiderítésében. Az sem vitatható – ahogyan már utaltam erre, hogy egyre gyakoribbá válik – különösen bizonyos bűncselekménytípusoknál a bünszervezeti minőség megjelenésével - a tanúk megfélemlítése akár a személyük, akár a hozzátartozók ellen intézett fenyegetéssel. A gyakorlat azt mutatja, hogy ez nem csak a „pentito”⁵⁵ személyére igaz,

⁵¹ Kovács Gyula: Dobos könyv – Dr. Dobos János születésének 80. évfordulója tiszteletére. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2015. 46–47. o.

⁵² Egységes nyomozóhatósági és ügyészégi statisztikai rendszer, amelynek adatai részben a Bűnügyi Statisztikai Rendszerben is megtalálhatók 2014 óta.

⁵³ 1998. évi XIX. törvény 95. §

⁵⁴ Bodor Tibor – Csák Zsolt – Máziné Szepesi Erzsébet – Somogyi Gábor – Szokolai Gábor – Varga Zoltán: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2017.

⁵⁵ Olasz kifejezés, amely a maffia azon kiugrott tagjait jelöli, akik bűnbánó módon, a bünszervezet működésére és tagjaira terhelő vallomást tettek.

hanem általában a tanúkra vonatkozik, különösen azért, mert az eljárás egyes szakaszaiban még nem látható kiből lesz aztán igazi koronatanú, terhelő tanú vagy melyikük lesz a mentő tanú. Ez sok esetben csak a bíróságon megtett tanúvallomás és egy sor eljárási bizonyítási cselekmény után lesz világos. Ráadásul a tanút a törvény igazmondásra, -elővezetés és rendbírság terhe mellett - megjelenésre kötelezi,⁵⁶ akinek számára egyetlen kiút lehet az igazmondási kötelezettség megbontása, az emlékezeti képek elhallgatása. Ez pedig eredményes nyomozás és feltárás ellen hat. Rendkívül fontos lenne tehát az objektív, befolyásmentes tanúzási lehetőség megteremtése, amely az államra ró további kötelezettségeket.

4. DE LEGE FERENDA GONDOLATOK

Egy bűncselekmény hatósági tudomásra jutásakor – tehát már a kezdetekkor szembesülhetünk azzal a kérdéssel, hogy a sértett vagy a tanú milyen veszélynek teszi ki magát és családját, környezetét a bejelentéssel. Sok szó esik az ideiglenes megelőző távollattartás⁵⁷ gyakorlati problémáiról, is működési nehézségeiről. Mindannyian ismerjük azokat a véleményeket, miszerint nem alkalmazza a rendőrség a megelőző távollattartást, mert nem tudja megállapítani, hogy csak a hozzátartozó bosszúja vagy valós fenyegetés érte a kapcsolati erőszak áldozatát. Nem ritkán az eljárás kezdetekor a sértettet is terheltként kezelik - persze csak addig, amíg a bűncselekményhez való viszonyát meg nem fejtí a hatóság. Ez azonban nem javítja az együttműködési hajlandóságot. A nyomozás során történő együttműködési készségre néhány általam vizsgált nyomozati aktában talált példával szeretnék rávilágítani. Egy 2013-as ügyben a nevelésbe vett magyar származású kiskorú sértett - idősebb testvérétől eltulajdonított iratokkal és bünszervezeti segítséggel érkezett Németországba, akire azonnal felfigyelt a német hatóság. A sértett magyarországi nevelőszülője, a szülei, illetve a gyámhivatal által kirendelt gyermekvédelmi gyám semmit nem tudtak a kiskorú tartózkodási helyéről, ezért megtalálása érdekében jelzéssel éltek a magyar hatóságok felé, akik elrendelték a személyi körözést. Mindeközben a német hatóság feltárta, hogy a szóban forgó kiskorút prostitúciós tevékenységre kényszerítették és a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján megindították a feltételezett elkövetők ellen a büntetőeljárását. A lefolytatott büntetőeljárásban a német hatóságok nem tudták kétséget kizáróan bizonyítani a terheltek bűnösségét, ezért őket – bizonyítottság hiányában – jogerősen felmentették. A németországi büntetőeljárással párhuzamosan Magyarországon is folyt – időben kicsit lemaradva – egy nyomozás, amely végül vádemeléssel zárult. Sikerült a kiskorú sértettet hazahozni és biztonságba helyezni, aki a hatósággal együttműködővé vált. A magyar hatóságokat az ügyben keletkezett német bírósági felmentő határozat nem köti, ezért az NNI és a közben létrehozott JIT munkájának köszönhetően ekkorra már annyi bizonyíték gyűlt

⁵⁶ 1998. évi XIX. törvény 93. §.

⁵⁷ 2009. évi LXXII. törvény 6. §.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

össze a magyar származású terheltek ellen, hogy ugyan nem emberkereskedelem,⁵⁸ hanem 1978. évi IV. 207. § (1) bekezdésébe ütköző és (2) bekezdés szerint minősülő üzletszerűen elkövetett kerítés, illetve az 1978. évi IV. 206. § kitarthatóság büntette és más bűncselekmények magalapozott gyanújával vádemelési javaslatlalt fordult az illetékes ügyészhez. Az ügy további kimenetelét a dolgozat elején írottak okán nem tudtam nyomon követni. Egy másik esetben inkább negatív példaként hoznám fel azt a párbeszédet, amely egy Svájcban lefolytatott magyar sértett kihallgatási jegyzőkönyvében olvasható. Helyszín, Svájcban a Zürichi kanton II. sz. ügyészsége, ahol az eljáró ügyész a fogvatartott sértett kihallgatásán a következőket mondta:⁵⁹

- Ügyész: *„tudott magának félre tenni a prostitúcióból pénzt?”*
- Sértett: *„Nem.”*
- Ügyész: *„tudott a súlyos betegségben⁶⁰ szenvedő édesanyjának pénzt küldeni?”*
- Sértett: *„Nem.”*
- Ügyész: *„Köszönöm. Szeretne még valamit mondani?”*
- Sértett: *„Nem. Azaz szeretnék. Azt szeretném kérdezni, hogy mennyi ideig tart még ez, és én meddig leszek őrizetben?”*
- Ügyész: *„Nem megy ez gyorsan. Javaslom, törődjön bele a jelenlegi helyzetébe, mivel az ilyen jellegű eljárások általában nem bonyolíthatóak le olyan gyorsan, hogy a résztvevőket szabadon lehessen engedni.”*
- Sértett: *„Remélem nem tart egy évig.”*
- Ügyész: *„Azt én is remélem, de addig is javaslom, gondolja át a terhelt személyére vonatkozó vallomását.”*
- Sértett: *„De engem (Önök. A szerk.) letartóztattak, holott (a terheltek. A szerk.) megverték és nem engedtek szabadon, s még pénzem sincs.”*
- Ügyész: *„Sajnos ilyen a rendszer, jelenleg nincs más lehetőség, de mindent megteszek.”*

A fentebb olvasható párbeszédből jól érzékelhetően kitűnik az a helyzet, amely a fogvatartott sértett együttműködési készségének felélénkítését célozza, ám szerintem nem helyeselhető módon. Nem gondolom, hogy egy korábban többször testi sértést is elszenvedő lényegében megtévesztett személy úgy lesz együttműködő a nyomozóhatósággal, ha ilyen módon igyekeznek tőle vélt vagy tudott információkat kicsikarni. Természetesen hangsúlyozni szeretném, hogy ez az esemény nem Magyarország területén történt és nem a magyar hatóságok által alkalmazott kihallgatási módszerről beszélünk. Elmondható, hogy az

⁵⁸ A bűncselekmény elkövetésének időpontja 2008 márciusa, a büntetőeljárás megindítása és a vádemelés 2010 nyarán - még jóval az új büntető törvénykönyv megszületése előtt történt. Ezért, az akkor hatályos 1978. évi IV. törvény 175/B §a alapján az elkövetett cselekmény vonatkozásban nem lehetett a tényállásszerűséget megállapítani.

⁵⁹ Tolmácsnak a Nemzeti Nyomozó Iroda az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda munkatársát rendelte ki, aki a helyszínen segítette a kihallgatás menetét.

⁶⁰ A konkrét betegség a titoktartási szerződés, illetve a sértett és hozzátartozói személyes és különleges jogainak védelme érdekében nem kerül megnevezésre.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

általam megtekintett aktákban a magyar hatóságok megkülönböztetett figyelemmel járnak el a sértettek és a terheltek jogait tekintve. Ennek ellenére az emberkereskedelem elleni fellépés során – különösen a bűnszervezeti minőségben elkövetett cselekmények esetében –, talán a sértettek együttműködési hajlandósága is emelkedne, ha a sértettekre vonatkozóan létrejönne egy törvényi vélelem, miszerint az ellenkező bizonyításáig a sértettet⁶¹ áldozatnak⁶² kell tekintetni, akit semmilyen módon ne lehessen fogva tartani – még magasabb bűnüldözési szempont alapján sem. Járjon részére az a megkülönböztetett figyelem és segítség, amelyet számos hazai és nemzetközi instrumentum⁶³ már megfogalmazott. Ahogyan az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről szóló 2006. évi CI. törvény 14. cikke alatt is megfogalmazásra került, hogy a bűncselekményből származó, elkobzott jövedelem és vagyon felhasználása tekintetében a Részes Államnak kártérítést kell nyújtania bűncselekmény áldozatainak, illetve visszaadhassa a bűncselekményből származó jövedelmet és vagyont jogos tulajdonosainak.

⁶¹ A sértett eljárásjogi fogalma alatt, a büntető anyagi jogi passzív alanyt kell érteni.

⁶² Egyfelől a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény 1. § szakasz alatt megfogalmazottakra, illetve emellett a fogalom kriminológiai tartalmára - az abban foglalt szélesebb és mélyebb sérülékenységre, kiszolgáltatottságra - szeretnék utalni.

⁶³ Az emberkereskedelem áldozatainak azonosításának rendjéről szóló 354/2012. (XII. 13.) Korm. rendelet, az Emberkereskedelem Elleni Küzdelemről szóló 2013-2016 közötti Nemzeti Stratégiáról szóló 1351/2013. (VI. 19.) Korm. határozat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Beccaria Cesare: A bűnökről és a büntetésekről. (Dei delitti e delle pene). (Ford. Madarász Imre.) Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998.
2. Bodor Tibor – Csák Zsolt – Máziné Szepesi Erzsébet – Somogyi Gábor – Szokolai Gábor - Varga Zoltán: Nagykomentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2017.
3. Fenyvesi Csaba - Herke Csongor - Tremmel Flórián: Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2009.
4. Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.
5. Gál István László: A Pénzmosás. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2004.
6. HEgedűs István – Juhász Zsuzsanna – Karsai Krisztina – Katona Tibor – Mezőlaki Erik – Szomora Zsolt – Törő Sándor: Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (2012) — Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez.
7. Nyitrai Endre: Bűnelemzés a nyomozásban. Előadás, a „Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai” nemzetközi tudományos konferencián. Pécs, 2015. június 25.
<http://www.pecshor.hu/periodika/XVI/nyitrai.pdf> (2017. 12. 04.)
8. Kovács Gyula: Dobos könyv – Dr. Dobos János születésének 80. évfordulója tiszteletére. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2015.
9. Lampe von Klaus: Definitions of Organized Crime, <http://www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.htm> (2017. 10. 22.)
10. Tóth Mihály: Néhány időszervi garanciális kérdés a titkos nyomozati (felderítési) eszközök eredményének felhasználása köréből. Büntetőjogi Szemle, 2016/1–2.
11. 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
12. 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
13. 1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről.
14. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.
15. 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről.
16. 2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról.
17. 2010/C 115/01 A Stockholmi Program a Polgárokat Szolgáló és Védő, Nyitott és Biztonságos Európa.
18. 2012. évi C. törvény.
19. 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.
20. 354/2012. (XII. 13.) Korm. rendelet az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről.
21. 4/2005. büntető jogegységi határozat, a bűncselekmény bünszervezetben való elkövetésének megállapíthatóságáról.
22. 74/2009. számú Büntető Kollégiumi vélemény.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

23. Az Emberkereskedelem elleni irányelvhez és az Emberkereskedelem Felszámolását Célzó Európai Stratégiához kapcsolódó, valamint az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2008-2012 közötti nemzeti stratégiát felváltó 4 éves stratégiai tervdokumentum.
24. Az Európai Parlament és a Tanács 2011. április 5-i 2011/36/EU irányelve az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.
25. BH2002. 173.
26. BH2008. 139.
27. EBH2005. 1288
28. EBH2007. 1677.
29. Emberkereskedelem Elleni Küzdelemről szóló 2013-2016 közötti Nemzeti Stratégiáról szóló 1351/2013. (VI. 19.) Korm. határozat.
30. Európai Unió Alapjogi Charta.
31. Magyarország Alaptörvénye.
32. Tanácsi 2008/841/IB Kerethatározat.

LAKATOS PÉTER¹ - NYITRAI MIHÁLY²**A karbon lábnyom logisztikai aspektusai****Logistic Aspects of the Carbon Footprint****Absztrakt**

Fenntartható fejlődés napjaink tudományának komplex, multidiszciplináris kutatási területe. A Nemzeti Közszolgálati Egyetemen (NKE) komoly előzményei vannak a vízbiztonság, illetve a klímaváltozás kutatásának. Létrejött egy korábbi kutatóműhely (Katonai Ökológiai Lábnyom Kutató Központ (KÖKK) (angol nevén Military Ecological Footprint Center (MEFC) bázisán a Közszolgálati lenyomat Ludovika kutatócsoport és ez által egy nemzetközi kutatási kapacitás, amely alapján az NKE a fenntartható fejlődés egyik elismert hazai felsőoktatási kutatóhelye lehet. A 2017. május 4.-én tartott konferencia rámutatott a széndioxid kibocsátás-karbon lábnyom- mérésének fontosságára a közszolgálati hivatásrendek, így a honvédelem terén is. A cikkben az üzemanyagokkal kapcsolatos fenntarthatósági eredményeinket tesszük közzé. Érintjük a MOL és a hadsereg gyakorlatát.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, üzemanyag, honvédelem, karbon lábnyom, jó állam

Abstract

Sustainable development is a complex and multidisciplinary research area of today's science. The research of water security and climate change has a considerable history at the National University of Public Service (NKE). At the base of an earlier research workshop (Military Ecological Footprint Centre) Ludovika research group for the Footprint of Public Service and through this an

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens - National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, associate professor, E-mail: lakatos.peter@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0003-1658-308X

² Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató - National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: nyitrai.mihaly@uni-nke.hu ORCID ID: 0000-0002-7726-9898

„A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Közszolgálati lenyomat Ludovika kutatócsoport Program keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.”

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

international research capacity has been established, based on which NKE may be one of the acknowledged research places of national higher education. The conference held on 04 May 2017 pointed out the importance of measuring carbon dioxide emission (carbon footprint) at the level of professional orders of public service as the home defence too. This paper is dealing with the sustainability practice of MOL and home defence fuel supply.

Keywords: *sustainability, fuel, home defence, carbon footprint, good state*

BEVEZETÉS

„Nekünk magunknak kell annak a változásnak lennünk, amit a világban látni akarunk.”

(Mahatma Gandhi)

„Bármiféle emberi tevékenységre, folyamatra (legyen az pl. *energiatermelés*, vagy egy *település működése*, vagy éppen egy ország *közigazgatási rendszere*) egyformán igaz az, hogy csak akkor lehet fenntartható, ha tiszteletben tartja ezeket a külső feltételeket, azaz erőforrás-használata nem lépi túl ezen erőforrások újratermelődésének az ütemét, és kibocsátásai nem haladják meg a Föld hulladék feldolgozó kapacitását.”³ Az ilyen outputok vagy emissziók mérésére szolgálnak a különböző fenntarthatósági indikátorok.

FENNTARTHATÓSÁGI INDIKÁTOROK [1]

„Magyarországon az Országgyűlés 18/2013. (III. 28.) OGY határozata rendelkezik a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiáról. A Keretstratégia négy erőforrást különböztet meg: emberi, társadalmi, természeti és gazdasági erőforrásokat. A stratégia megvalósulását vizsgáló végleges indikátorrendszer kiválasztása és véglegesítése jelenleg is tart. „.....„A fenntartható fejlődés mérését szolgáló indikátorok változásainak nyomon követése alkalmas módszer a folyamatok értékelésére (Valkó, 2015). A tendenciák ismerete teszi lehetővé a döntéshozók számára a stratégiai beavatkozásokat és visszacsatolást jelent a már elvégzett feladatokról. A Központi Statisztikai Hivatal 2007 óta két évente jelenteti meg a fenntartható fejlődés indikátorait. A 2015-ös kiadvány 100 jelzőszámot közöl, 33 a környezet, 44 a társadalom, 23 pedig a gazdaság állapotát mutatja be.”⁴

³ Közszolgálat és fenntarthatóság, Szerk.: Knoll-Lakatos, ÁROP 2.2.21 Tudásalapú közszolgálati előmenetel, 25. oldal, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014

⁴ Korszós-Schlesser Ferenc- Marsélek Sándor- Fenntarthatósági indikátorok változásainak elemzése Magyarországon, tekintettel a klímaváltozásra ACTA CAROLUS ROBERTUS 6 (1), <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/233908/2/10.pdf>, letöltve 2016-10-30

JÓ ÁLLAM INDIKÁTOROK

„A Jó Állam Jelentést az NKE államreform központja készíti partnerek bevonásával, de ez az egyetem egészének szellemi terméke”- Jó Állam Jelentést minden alkalommal megtárgyalja az Államreform Bizottság is A jelentés mára éretté vált, és egyre több szempontot vesz figyelembe a kormányzati teljesítmény értékelésekor.

Dr. Kaiser Tamás szerint „A jelentéssel az a célunk, hogy egy tudományos háttérű munkát végezve egyfajta visszacsatolást adjunk a kormányzati képességekkel kapcsolatban.” Egyre nagyobb szerepet kapnak olyan témák, mint az innováció és versenyképesség, a digitalizáció vagy a fenntarthatóság.⁵

NEMZETI ENERGIASZTRATÉGIA⁶ 2030 értelmében „A jövő útja, hogy az energiahatékonyági intézkedések hatására csökkenő energiafogyasztást új, innovatív technológiák alkalmazásával biztosítsuk és célzott szemléletformálással **karbon-tudatossá** tegyük a társadalmi szereplőket.”

Nemzeti Fenntartható Fejlődési keretstratégia 2012–2024⁷ szerint „Ki kell dolgozni a jelentős anyag- és energiaigénnyel, számottevő területhasználattal járó beruházások és fejlesztések esetében a legjobb (a társadalmi, környezeti, ökológiai externáliák figyelembe vételével számított) költség-haszon arányra tervezés módszerét. .... Emellett indokolt a **projektszintű karbon lábnyom** és a komplex éghajlat-változási kockázat elemzés módszereinek bevezetése is, tehát a **Közszolgálati lenyomat Ludovika Kutató Csoport e fenti célokhoz tud a maga eszközeivel, kutatási eredményeivel hozzájárulni.**

SZÉNLABNYOM VAGY KARBON LABNYOM ÉS VÍZLABNYOM

„Az ökológiai lábnyom azt példázza, hogy meglévő statisztikai mérőszámok csoportosítása helyett lehet olyan új indikátort is alkotni, amelyik valamely újonnan felmerült tudományos jelenség, – esetünkben a fenntarthatóság – sajátos logikájából indul ki, annak a sajátosságait tükrözi. Az ökológiai lábnyom mintájára más próbálkozások is indultak specifikus mérőszámok, indexek kialakítására.

Körülbelül 2005-től indult meg a szakirodalomban a „carbon-footprint” vagyis a szénlábnyom emlegetése. Kialakítása azt a nyilvánvaló igényt tükrözi, hogy a klímaváltozás egyre jobban előtérbe kerülő kérdésköréhez kapcsolódva, ezen belül is az üvegház-gázok illetve a széndioxid kibocsátásának középpontba kerülésével párhuzamosan rendelkezésre álljon egy olyan indikátor, amelyik éppen ezt a jelenséget minősíti. A népszerű elnevezés tulajdonképpen gyorsabban elterjedt, mintsem annak a pontos jelentése rögzült volna, és sokan megalkották a maguk meghatározását. Geoffrey Hammond arra hívja fel a figyelmet

⁵ <https://www.uni-nke.hu/hirek/2017/10/18/bemutattak-az-idei-jo-allam-jelentest> letöltés dátuma 2017 november 17

⁶ <http://20102014.kormany.hu/download/b/87/70000/ESTRAT%20r%C3%B6vid%C3%ADtett%20magyar%20verzi%C3%B3.pdf> letöltés dátuma 2017 11. 20

⁷ http://www.innovacio.hu/download/allasfoglalas/2011_11_30_NFFS2012.pdf letöltés dátuma 2017 11. 20

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

(Hammond 2007), hogy az, amit karbon-lábnymoként emlegetnek, az tulajdonképpen nem *lábnym* abban a területhez kapcsolódó értelemben, ahogy az ökológiai lábnym esetében szerepel, hanem inkább egy főre vagy egyes tevékenységekre vetített *karbon-súly* kilogrammban vagy tonnában.

I. A MOL KÖRNYEZETVÉDELMI POLITIKÁJÁNAK ELEME A LOGISZTIKÁBAN

A MOL logisztikájában a környezet védelmi irányítási rendszert (KIR) 2006 óta van jelen, ami az ISO 14001:2004 szabvány rendszer alapján működik. A környezet védelmi irányítási rendszer alkalmazásának a fő cél folyamatos fejlődés elérése úgy, hogy közben minél kisebb mértékű környezet károsítást hajtsanak végre. A vállalt a másik két célja, hogy a jogszabályi előírásokat betartsa és a múltbéli működése alatt okozott károkat megszüntesse, vagy a minimalizálja. A KIR-, összetett rendszerrel a szervezet minden célját meg tudja valósítani. A MOL Logisztika egy külön álló részleg a vállalkozásban, ami az értékesítéshez szükséges disztribúcióval, a raktározással, minőség megőrzéssel továbbá a termelő üzemek működéséhez szükséges alapanyag és félkész termékek ellátásával. foglalkozik, A logisztikai részleg feladatának ellátása alatt nem hagyhatja figyelmen kívül a vállalkozás egységes a stratégiáját és ütemtervét. A MOL minden évben auditot készít arról, hogy a logisztikai tevékenysége milyen mértékben szennyezte azt a területet, ahol a munkavégzés történt. Ugyanakkor a munkaterület vonzókörzetére is kiterjednek a mérések. Erre azért van szükség, hogy a megfelelő visszajelzést kapjon a környezet védelmi irányítási rendszer hatékonyságáról. A vizsgálat hatásköre kiterjed a légszennyezés, talaj és vízszennyezés mérésére, a hulladék gazdálkodásértékelésre végül a környezeti zajszint megfigyelésére. A hulladék kezelés során nem csak a veszélyes áruk környezetkárosításának csökkentésére helyeződik a hangsúly, hanem minden olyan hulladékra, amit máshol próbálnak új alapanyaggá alakítani. A bontási hulladékok szükségszerű ártalmatlanítása után a másik építkezésnél felhasználták vagy a felesleges gumi ledarálása után gumijárdaként újra felhasználta a vállalkozás. Az értékelések alapján a különböző projekteket és feladatokat, illetve, ha szükséges teljesen új folyamatokat vezetnek be a vállalkozás tevékenységébe a célok elérése érdekében. Ezeknek az intézkedéseknek a sikerességét is évről évre mérik. A mérési eredményeket nem kezelik titkos információként, hiszen minden évben elkészített környezet védelmi jelentést nyilvánossá teszik a saját honlapukon. A KIR jogszabályi előírások betartása mellett fontos tartják azt, hogy az összes alkalmazott tisztában legyen azzal, hogy mi is az a környezetvédelmi irányítási rendszer. Ennek céljából a vállalt egy MOS nevű weboldalt működtet, ahol minden információ megtalálható a rendszerről. A legfrissebb környezetvédelmi jelentés alapján, 23 darab auditot készítettek el 2006-ban. A vizsgálatok alatt 8 darab eltérés derült ki, ami a hulladékkezelésben, elszállításban és a telepei engedélyezések ügyében történt meg. A vállalkozás saját hatáskörben javította ki az összes hibáját. Továbbá 10 darabfejlesztési javaslatot nyújtottak be. A MOL nagyon jó irányba halad, hogy egy igazán környezet tudatos vállalatként legyen jelen a gazdaságban. Azonban az én tudásom alapján hiányosságnak veszem, azt, hogy a vállalkozás csak a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

környezetvédelmi előírásoknak szeretne megfelelni. Ugyanis egy teljes mértékben környezet tudatos gazdálkodási szervezet a környezet védelmi törvények által megszabott feltételeken túl teljesít. Például a levegőbe kibocsátott CO₂ mennyiségét a törvény által megszabott érték csökkenni, de ennél kisebb kibocsátási szintre nem törekszik a vállalkozás.

A vállalatnál minden dolgozói szinten nagy hangsúlyt fektetnek a környezetvédelemre. MOL rendelkezik egy általuk megfogalmazott egységes üzleti etikai és magatartási kódexel, ami a saját meghatározott környezetvédelmi politika követéséhez járul hozzá a munkavégzők számára. Amiben külön fejezetet szenteltek a környezetvédelem fontosságának. Az itt leírt irányelveket minden egyes dolgozónak ismerni, használni kell a munka végzése során, bár ezek az irányelvek olyan minőségűek, amelyeket nem csak a munkavégzés során használhatnak fel az ott dolgozók. MOL ösztönözi és támogatja abban, hogy kerékpárral járnak munkába. Megteremték a megfelelő körülményeket ahhoz, hogy a biciklik szerelhetőek és elhelyezhetőek legyenek a munkahelyen továbbá a felsővezetők is kerékpárral mentek dolgozni. Ezzel a példamutatással hatékonyan tudták motiválni a többi dolgozót. A MOL BRINGA programot a sikeressége végett kiterjesztették, így több töltő állomáson nem csak ott dolgozók, használhatják. Sőt a MOL Bubi már az ország több nagyobb városában is elérhető szolgáltatás. Minden egyes alkalmazottnak a munkakör betöltésétől függetlenül el kell végeznie egy egészség, biztonság és környezetvédelmi vizsgát, amit évről vére meg kell újítani. Ez is az bizonyítja, hogy a MOL teljes mértékben a környezetvédelmi irányítási rendszert alkalmazza a humán erőforrás szekciójában. Hiszen az évenkénti vizsgálat által a kapott eredményeket teljes mértékben közzé teszik az érintettek számára. Ennek a folyamatnak köszönhetően munkavégzés során bekövetkezett környezetet károsító balesetek száma, évről évre csökkenő tendenciát mutat. A menedzsment egyik fő feladata, hogy a vállalkozás által megszabott magas szintű környezetvédelmi és egészségbiztonsági feladatokat betartassa, ehhez megfelelő képzéseket és hatáskört biztosít a vállalkozás. Ezek az intézkedések túl mutatnak a veszélyárukkal történő tevékenységeken. A szervezet nagy hangsúlyt fektet, arra hogy környezetkímélő munka körülményeket is teremtsen. Ezt remekül példázza a szelektív hulladékgyűjtés a klíma berendezések korszerűsítése is továbbá az adatok digitális tárolása. végül próbálnak minél több zöld övezetet kialakítani. Emellett a csapata építő programokat is a szabadba szervezik le, azért, hogy a dolgozók közelebb kerüljenek a természethez és még jobban tisztában legyenek azzal, miért is kell a környezetvédelmi irányelveket használniuk a munkájuk során. A MOL nem csak a jelenre, hanem a jövőre is gondol a humán erőforrás terén. Ebből kifolyólag a stratégiai lépésként szerepel az, hogy hosszú távú utánpótlási csatornával rendelkezzen. Ezt úgy tudja kivitelezni, hogy aktívan közreműködik a magyar oktatási intézményekkel. A szervezett az elmúlt években indította el a „MesterM” és a Junior Freshhh programokat hazánkban a közép és szakiskolás tanulók számára. A két programnak a célja az, hogy a tanulók érdeklődését minél hamarabb korban felkeltsék az iparág iránt, továbbá, hogy tisztában legyenek a vállalkozás céljaival és irányelveivel, amiben a fenntartható fejlődés jelentős szerepet tölt be. A MOL a mérnök utánpótlása érdekében a Miskolci Egyetem nyitott egy tanszéket, valamint idén még megrendezésre kerül a „MOLFRESHHH”

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

verseny. A verseny mérnökök között zajlik angol nyelven, akiknek minél újabb módszereket kell felhasználni a műszaki feladatok megoldása során. A nyertes pénzbeli jutalomban részesül Ennek a versenynek a célja, az hogy olyan megoldásokat találjanak ki, amik fenntartható fejlődés elvére épülnek. A MOL ezt a versenyt olyan jól strukturálta, hogy Közép-Európában ő volt az egyetlen vállalat, aki SAM GOLD CLASS minősítést kapott a svájci fenntarthatósági intézettől 2012-ben. Véleményem szerint a MOL egy hatékony és széleskörű humán erőforrás politikával rendelkezik, amiben a környezetvédelem ismertetése és a hozzátartozó tevékenységek végzése kiemelkedő szerepet kap.

A MOL 15 éves stratégia terve között szerepel, a MOL Campus építése Budapesten. A MOL Campust úgy fogják megépíteni, hogy megfeleljen a LEED és a BREEAM által támasztott összes követelményeknek. Mivel a MOL szeretné, hogy az új épület komplexus a fenntartható fejlődés jegyében épüljön meg, úgy hogy mind a két minősítő rendszertől a legmagasabb szintű minősítésének feleljen meg.

A KATONAI MŰVELETI LOGISZTIKA ÜZEMANYAG ASPEKTUSAI

A klímaváltozás és az üvegházhatású gázok⁸ (az angol elnevezés után a továbbiakban: GHG⁹) közötti összefüggés ma már egyértelmű és a világ országai jelentős erőfeszítéseket tesznek azok kibocsátásának, illetve hatásuk visszaszorítására. Jóllehet 1997 decemberében létrejött és 2005. február 16-án¹⁰ hatályba lépett az un. Kiotói Jegyzőkönyv az Egyesült Nemzetek éghajlat-változási keretegyezményéhez, amelyben az aláíró országok vállalták, hogy a 2008-2012. közötti időszakra vonatkozóan¹¹ az 1990-es szinthez viszonyítva 5,2%-kal csökkentik a GHG kibocsátásukat (Encyclopaedia Britannica), a haderők, amerikai nyomásra, mégis kívül maradtak annak hatálya alól. Éppen ezért, a kötelezettségvállalás hiányában, a fegyveres erők GHG kibocsátásának mértékét nehéz pontosan megállapítani, még inkább keretek közé szorítani. Ugyanakkor elvitathatatlan tény, hogy a haderők fosszilis üzemanyag fogyasztása és ez által GHG kibocsátása nem elhanyagolható. Erre legjobb példa az Egyesült Államok hadereje, amely a több mint 100 millió hordónyi éves olajszükségletével¹² a Union of Concerned Scientists¹³ szervezete szerint világ legnagyobb intéz-

⁸ „Az üvegházhatású gázok olyan gázok, melyek elnyelik és visszaverik a Föld felszínéről kibocsátott infravörös sugárzást (nettó hőenergiát), amely az üvegházhatás jelenségéhez vezet. A legfontosabb üvegházhatású gázok a vízgőz, a szén-dioxid, a metán, illetve kisebb mértékben a dinitrogén-oxid és az ózon.” Encyclopaedia Britannica

⁹ Greenhouse Gases

¹⁰ A kiotói egyezmény addig nem emelkedhetett erőre, amíg a szerződést az üvegházhatású gázok kibocsátásának 1990-es szintjének minimum 55%-áért felelős országok azt nem ratifikálták. Az egyezményhez a világ két legnagyobb GHG kibocsátó állama, az Egyesült Államok és Kína (mivel státusza fejlődő ország), még a mai napig sem csatlakozott. Encyclopaedia Britannica

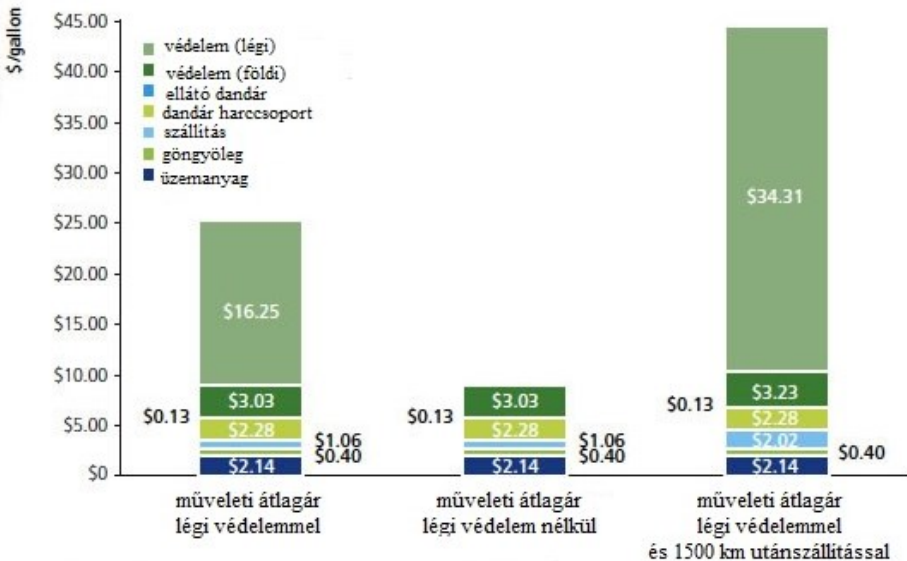
¹¹ A keretegyezmény feleinek 2012-ben Dohában tartott konferenciája a Kiotói Jegyzőkönyv érvényességét 2020-ig meghosszabbította. Encyclopaedia Britannica

¹² Egy 2012-ben kelt US kongresszusi jelentés szerint a védelmi minisztérium működése és műveletei során 2011-ben mintegy 117 millió hordónyi olajt használt fel, amely csak alig volt kevesebb, mint az

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ményi fogyasztója. (Union of Concerned Scientists) Az amerikai haderő olajszükséglete és fogyasztása még szemléletesebb, ha azt is figyelembe vesszük, hogy az amerikai védelmi minisztérium petróleum felhasználása 2008-ban a szövetségi kormány ilyen irányú szükségletének mintegy 93%-ára¹⁴ rúgott. (Bartis, Bibber, 2011) Könnyen belátható, ekkora mennyiségnél csekély mértékű ár- vagy éppen GHG kibocsátás változás is, mekkora hatással bír. Arról nem is beszélve, hogy katonai műveletek esetében az üzemanyagok literenkénti vagy gallononkénti ára jelentős mértékben eltér a hazai forgalomban megszokott értékektől. Ugyanis műveleti területen, különösen Irak és Afganisztán veszélyes, nehezen vagy egyáltalán nem megközelíthető helyein, a honi környezetben megszokott gallononkénti néhány dolláros üzemanyagár, akár ennek az összegnek a több százszorosát is elérheti¹⁵.

1. ábra: Az üzemanyagár tartalma műveleti területen (2007) (Siegel, 2008)

Egyesült Királyság összes benzin és gázolaj üzemű járművének az évi teljes fogyasztása. Buxton, 2015

¹³ Felelősségtudatos Kutatók Egyesülete

¹⁴ Nem jobb a helyzet a haderő teljes, tehát nem csak az olajszármazék alapú, energiafogyasztása tekintetében sem. Noha csökkenő tendenciáról van szó, a védelmi minisztérium energiafogyasztása az 1975-ös 87% mértékű szövetségi kormányon belüli részarányról 2013-ra 78%-ra esett vissza, még mindig messze a legnagyobb energia éhségű kormányzati szereplő. U.S. Energy Information Administration, 2015

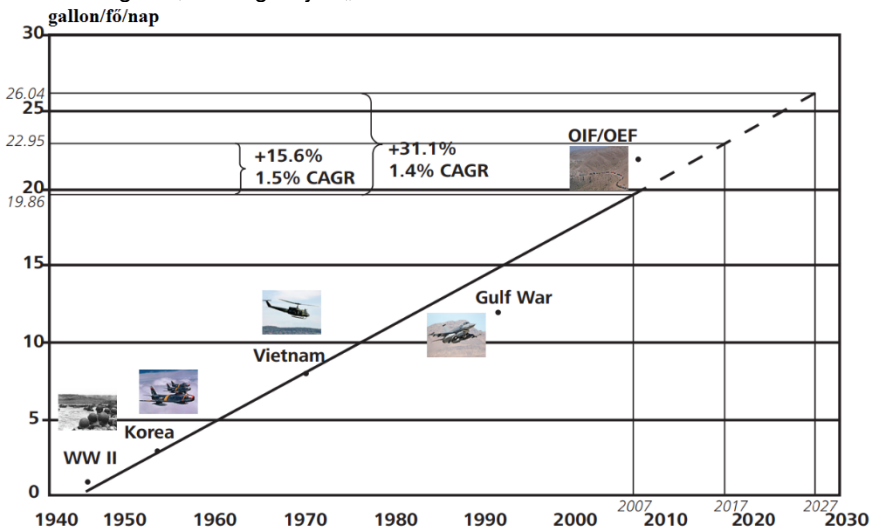
¹⁵ James Conway tengerészgyalogsági tábormok szerint ez a gallononkénti üzemanyagár a közép-ázsiai hadszíntereken légi szállítási és támogatási szükséglet esetén akár az 1000 dollárt is elérheti. Robinson, 2010

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Az üzemanyagár kumulált költségnövekedéséhez adódnak az üzemanyag ellátási lánc fenntartásának nehézségei is, amelyeket a földrajzi nehézségeken¹⁶, az ellenséges támadásokon túl gyakorta más, például politikai, tényezők is befolyásolnak. Ilyen eseteknek számítottak például 2009. október 9-én a NATO üzemanyag utánszállítási útvonalán, a pakisztáni Mitri közelében felgyújtott olajszállító tankerek (Bokhari, 2010) vagy a 2011. november 26-án 24 áldozatot követelő NATO támadás utáni pakisztáni határzár. (Firdous, 2011)

A haderők és műveleteik horribilis szükséglete mellett további problémát jelent, hogy a szállítások politikailag nehezen vállalható, emberéletekben mérhető áldozatokkal is járnak. Egy 2009-ben kelt Army Environmental Policy Institute¹⁷ tanulmány szerint az afganisztáni műveletek csúcspontján minden huszonegyedik logisztikai és minden harminckilencedik üzemanyag utánpótlási menetoszlopra egy amerikai áldozat jutott. További számokban ezt kifejezve azt is jelenti, hogy csak 2007-ben az iraki és afganisztáni műveletekben végrehajtott csaknem 6000 üzemanyag szállító menetoszlop összesen mintegy 170 áldozatot követelt az Egyesült Államoktól. (Tiffen, 2014) Márpedig a műveletek, ideértve a háborúkat is, egyre több energiába, elegendő olajba „kerültek”.

2. ábra Az elmúlt évtizedek katonai műveleteinek üzemanyag fogyasztási tendenciája¹⁸ (Deloitte LPP, 2009)

¹⁶ A hadszínterek jelentette földrajzi és infrastrukturális kihívások mellett, az üzemanyag ellátási lánc biztonságával kapcsolatban érdemes megjegyezni még, hogy például, az amerikai olajfinomítók 45%-a hurrikán veszélyes övezetben helyezkedik el. Bartis, Bibber, 2011

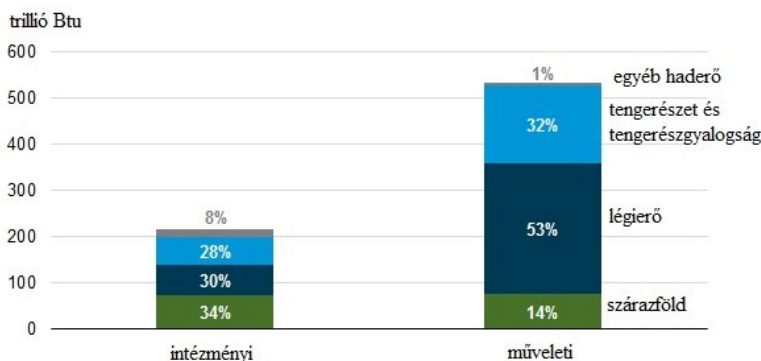
¹⁷ U.S. Szárazföldi Erők Környezetpolitikai Intézete

¹⁸ WW II = 2. világháború (World War II.); Gulf War = Öböl-háború; OIF/OEF = Iraki háború/Tartós Szabadság Művelet (Afganisztán) (Operation Iraqi Freedom/Operation Enduring Freedom)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Ha figyelembe vesszük még, hogy a XXI. század kihívásainak egyik legnagyobbika a klímaváltozás kezelése, amely elleni küzdelemben a GHG, köztük a szén-dioxid kibocsátás csökkentése kiemelkedő szerepet játszik, akkor a fenti politikai, gazdasági, társadalmi, természeti és katonai tényezők mellett¹⁹, függetlenül, hogy a legnagyobb GHG kibocsátásban érintett államok csatlakoztak-e vagy sem a Kyotói Jegyzőkönyvhöz, érthetőek a haderők olajszükségletének visszafogására irányuló törekvések és elvárások. Azonban az energiafogyasztásban, ezáltal pedig a GHG kibocsátásban nem minden haderőnem és katonai tevékenység egyformán érintett. Ez azért is fontos megállapítás, mert a 3. ábra alapján rögtön látható, hol és milyen területeken érhető el a legnagyobb GHG megtakarítás. A fosszilis energiahordozó szükségleten keresztül tetten érhető GHG kibocsátás tehát a védelmi szektoron belül két területhez: intézményi, infrastrukturális²⁰, illetve műveletekhez kötődik. Napjainkban azonban a műveleti területek és hadszínterek a honi bázistól messze, több ezer kilométer távolságban helyezkednek el, amely már önmagában is az ellátási útvonalak megnyúlását, tehát a szállítási-mozgatás fokozott növekedését vonja maga után. Ehhez jön még, hogy a műveleti követelmények gyors ritmusú változását a logisztikai támogatásnak is minimum követni, de inkább megelőznie kell. Ezen követelmények teljesítése pedig két következménnyel jár: jelentős kilométer és üzemanyag felhasználás, valamint a légi szállítás, mint a leggyorsabb közlekedési mód, részarányának eltolódása a tengeri, vasúti és közúti modalitásokkal szemben. Az amerikai védelmi minisztérium szerint (3. ábra) az ágazat teljes éves energia fogyasztásának 70%-áért a műveleti, tehát a szállítás, a kiképzés, a személyi állomány és a harcászati alkalmazású technikai eszközök, fegyverek energiaszükséglete felelős. (U.S. Energy Information Administration, 2015)

3. ábra Az amerikai védelmi minisztérium 2013. évi energiafogyasztása tevékenységenként és haderőnemenként (U.S. Energy Information Administration, 2015)

¹⁹ Nem beszélve a Föld olajtartalékainak végeességéről vagy arról, hogy a törvényi előírások, ahogy más környezetvédelmi területeken is, úgy a GHG kibocsátásban is, vélhetően minden igyekezet ellenére, előbb-utóbb utoléri a fegyveres erőket.

²⁰ Ide kell érteni a nem harcászati rendeltetésű haditechnikai eszközök energiafelhasználását is.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Ugyanezt a nézőpontot támasztja alá és eloszlást mutat egy másik megközelítési mód is, amely 20 ENSZ művelet 972 304 tonna CO₂-ekvivalens GHG kibocsátását elemzi különböző meghatározó GHG emissziós források szerint. (1. táblázat)

Fsz.	GHG emisszió forrás	
1.	légi szállítás	46%
2.	energiatermelés	26%
3.	közúti járművek	15%
4.	hűtők/légkondicionáló berendezések	9%
5.	vásárolt elektromos energia	4%
6.	egyéb GHG kibocsátás	< 1%

1. táblázat ENSZ műveletek jellemző GHG emissziós forrásai és azok megoszlása (Halle, Jensen, 2012)

Jól látható, hogy az 1. táblázat ENSZ műveleti adatokon alapuló számai kísérteties hasonlóságot mutatnak az amerikai védelmi minisztérium haderőnemenkénti műveleti energia felhasználásának megoszlásával. Ez a tény ugyan részletesebb elemzést is megérdemelne, például az érintett műveletek nagysága, erői, eszközei és a GHG emisszió közötti kapcsolat vizsgálatát, de az már most is látható egyrészt, hogy a nemzetközi és regionális biztonsági szervezetek, valamint a műveletekben résztvevő országok a légi szállítási módot napjainkban jellemzően egyforma műveleti elvek és szükségletek, adott esetben kényszerek mentén alkalmazzák. Ennek megfelelően az sem meglepő, hogy az azonos műveleti alkalmazási megközelítések azonos GHG kibocsátást is eredményeznek. Másrészt pedig az adatokból az is látható, hogy a szállítás-mozgatáshoz kapcsolódó CO₂ emisszió lényegesen nagyobb, mint a villamos energia előállításához köthető szén-dioxid kibocsátás. Tekintettel azonban arra, hogy a közlekedésben alkalmazott hajtóanyagok karbon intenzitása és fogyasztása előreláthatólag a következő évtizedben sem változik, a közlekedési ágazathoz, így a haderők szállítási-mozgatási tevékenységeihez kapcsolódó CO₂ emisszió is nagyságrendjében, illetve a többi közlekedési modalitáshoz való arányos eltolódásában stagnálni fog. (U.S. Energy Information Administration, 2017) Érdemes azonban megjegyezni, hogy a közlekedési modalitások, így a haderőnek CO₂ kibocsátása közötti képet is némileg árnyalja a repülő-üzemanyag kiemelkedően magas tonna-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

kilométerenkénti²¹ CO₂ kibocsátása. A katonai repülő műszaki eszközökben használt JET A1 repülő-üzemanyag égésekor ugyanis a szén-dioxid kibocsátás háromszor nagyobb, mint a gázolajé. Ráadásul, a repülő-üzemanyag égésekor egyéb szennyezőanyagok is a levegőbe kerülnek (dinitrogén-oxid, kén-dioxid, korom és vízgőz)²². (Lawrence, 2014)

Fsz.	szállítási mód	gCO ₂ /tkm ²³
1.	közút	62
2.	vasút	22
3.	tengeri	10 ²⁴
4.	légi teher	602

2.táblázat Különböző szállítási módok CEFIC²⁵ szerinti tevékenység alapú²⁶ tonna-kilométerenkénti gCO₂ kibocsátása²⁷ (Verlinden 2011)

Mindent egybevetve az eddigiek alapján több részkövetkeztetést is tehetünk, amelyeket a következő fejezetben érdemes közelebbről is megvizsgálni. Az egyik ilyen megállapítás a haderők CO₂ kibocsátását illetően, különösen logisztikai vonatkozásban, hogy a GHG kibocsátást különböző célok (energia felhasználási hatékonyság növelése, megújuló energiaforrások alkalmazásának előtérbe helyezése, alternatív üzemanyagok alkalmazása) kitűzésével vissza kell szorítani. Az alacsonyabb volumenű GHG kibocsátás ugyanis nem

²¹ A tonna kilométer (tkm) a teherszállításban alkalmazott olyan mértékegység, amely egy tonna bruttó tömegű teher egy kilométernyi távolságra történő szállítását fejezi ki, tehát a szállított tonnák és a szállítási kilométerek szorzata. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Tonne-kilometre_\(tkm\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Tonne-kilometre_(tkm))

²² A nagy forgalmú repülőterek esetében a levegőszennyezéshez még a zajártalom is hozzáadódik.

²³ A táblázatban ismertetett gCO₂ értékeken kívül léteznek más, gyakorlati számításokban is alkalmazott értékek is, amelyek többnyire egyes fogyasztási tapasztalatokon (pl. üzemanyag felhasználási hatékonyság, szállítóeszköz fajta (pl. kis-, közepes vagy nagy teherautó), jellemző domborzati és útvonalak stb.) alapulnak, illetve tételeznek fel. Ennek megfelelően az egyes szállítási módok CO₂ kibocsátási tényezői is jelentős szóródást mutathatnak (közút 242 gCO₂/tkm; vasút 20 gCO₂/tkm, tengeri 30 gCO₂/tkm, légi teher 1600 gCO₂/tkm McKinnon, 2007)

²⁴ A part menti (16 gCO₂/tkm), a mélytengeri konténer (8 gCO₂/tkm) és a mélytengeri tanker (5 gCO₂/tkm) szállításokra vonatkozó értékek számtani átlaga. Verlinden, 2011

²⁵ European Chemical Industry Council, Európai Vegyipari Tanács

²⁶ A teherszállítás CO₂ kibocsátását a gyakorlatban kétféle megközelítési mód szerint számolják: (1) tevékenység és (2) üzemanyag fogyasztás alapon. A tevékenység alapú számítási mód esetén a fogyasztás nem ismert, ezért csak közelítő becslésre ad lehetőséget, viszont általánosan alkalmazható. Ebben az esetben az adott szállítási módok CO₂ kibocsátása ismert szállítási adatok mellett a szállított tonnák, a szállítási távolság és a szállítási módokra jellemző CO₂ emissziós tényező szorzataként adódik. Ugyanakkor az energia/üzemanyag fogyasztás alapú megközelítés lehetősége esetén, amikor is az szállítóeszköz üzemanyag fogyasztása ismert, pontos eredményt kapunk, de csak egyedileg alkalmazhatóan. Ekkor a CO₂ emisszió nagyságát a szállítóeszköz literekben kifejezett teljes fogyasztása és a CO₂ kibocsátási tényező szorzataként kapjuk. Verlinden, 2011

²⁷ Az Európai Unió 2013-ban fogadta el az EN 16258 normáját a személy- és teherszállítások energia-szükségletének, valamint a GHG - (üvegházhatású) gázok kibocsátásának számítási és megadási módszereire vonatkozóan.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

csak kisebb költségekkel jár²⁸, ami a szűkös védelmi költségvetések világában ekkora volumenű üzemanyag szükségletek esetén jelentős pénzügyi megtakarítást is jelent, hanem a törvényi és társadalmi elvárásoknak való megfelelésen túl, a kisebb olajszükséglet kevesebb emberi élet elvesztését is jelenti a műveleti területeken.

HADERŐK A KARBON LÁBNYOMÁBAN

A katonai logisztika karbon lábnyom csökkentése valamennyi funkcionális területre (ellátás, üzemben tartás, közlekedés és infrastruktúra (LOGCSF, 2015)) kiterjed. Annál is inkább, mivel energia, illetve fosszilis üzemanyag felhasználás tekintetében a haderők mindenütt a világban nagyfelhasználónak tekinthetők²⁹. Ezért a korábbi GHG emisszió korlátozások alóli kivételezett helyzetüket illetően, a haderőkkel is szemben ma már paradigmaváltásra van szükség. Ez a szemléletváltás pedig napjainkban egyrészt a megújuló energiaforrások jelentette "zöld ipar", másrészt az energia felhasználás hatékonyság növelése, harmadrészt pedig a fosszilis üzemanyag fogyasztás csökkentése irányába mutat. Ezt a hármas iránymutatást fejezik ki összefoglalóan is számokban az Egyesült Államok haderejével szemben támasztott elnöki³⁰, törvényi³¹ és energiapolitikai³² elvárások. (3.táblázat)

célkitűzés³³	2015	2016	2017	2018	2020	2025
energia felhasználási hatékonyság növelése(%)	+30	+31,5	+34,5	+34,5	+37,5	-
megújuló energiaforrások (%)	-	-	-	+15	-	+25
fosszilis üzemanyag fogyasztás csökkentése (%)	-20	-22	-24	-26	-30	-

3.táblázat Az Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának éves energia megtakarítás irányú célkitűzései (US Department of Defense, 2016)

²⁸ Például, a 2012-es pénzügyi évben az amerikai védelmi minisztérium 20,4 milliárd dollárt fizetett az általa felhasznált mintegy egy milliárd gigawatt óra energiáért, amely a nem elhanyagolható költségvonzat mellett, hozzávetőleg 70 millió metrikus tonna szén-dioxid ekvivalencia (MtCO₂e) kibocsátással is járt (Ehhez a kibocsátott értékhez hozzá kell még számítani a beszállítók által környezetbe engedett, de a védelmi mutatókban közvetlenül meg nem jelenő, járulékos CO₂ mennyiséget is.). Lawrence, 2014

²⁹ Egy 2014-ben megjelent tanulmány szerint, ha az amerikai haderő állam lett volna, a napi üzemanyag fogyasztása alapján az országok sorrendjében, Irán és Svédország között, a 34. helyet foglalta volna el. Lawrence, 2014

³⁰ A szövetségi környezeti, energia és közlekedés igazgatás erősítésére 2007-ben kiadott 13423 számú Elnöki Utasítás (Executive Order) (b) szakasza előírja, hogy az állami intézmények által felhasznált energia legalább fele megújuló forrásból származzon. The President 2007

³¹ U.S. Kongresszus 10 tv. 2911§ (e).

³² Energy Policy Act (EPAAct) 203.

³³ 2005. bázis évhez viszonyítva.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Az energetikai célok és ez által a karbon lábnyom csökkentésének megvalósításához az ágazat, és ez világszerte is jellemző, mind intézményi, mind pedig műveleti területen egyaránt elindult. Jelentősebb eredmények elsősorban az intézményi területen születtek, de a műveleti energia terén is akadtak kiemelkedő előrelépések. Ilyen figyelemre méltó műveleti (üzemben tartási és közlekedési) eredmény, hogy 2016. január 20-án útjára kelt az első bioüzemanyag által hajtott haditengerészeti csapásmérő harccsoport, a USS John C. Stennis Carrier Strike Group. A haditengerészet Great Green Fleet³⁴ kezdeményezés „zászlóshajójának” számító harccsoport hajói szarvasmarha zsírból előállított ún. alternatív üzemanyagot³⁵ használtak. A bioüzemanyag 2,05 dollár gallononkénti ára ugyan a hagyományos, fosszilis üzemanyag árával is versenyképesnek számít³⁶, de ez csak akkor értékelhető igazán figyelemre méltónak, ha tekintetbe vesszük a vele szemben támasztott egyéb követelményeket is. Az alternatív üzemanyagokkal szembeni alapvető elvárás ugyanis az, hogy ne igényeljenek az ellátás vagy az üzemeltetés rendszerében műszaki átalakításokat, beruházásokat, hanem használatuk legyen teljesen csereszabatos a hagyományos hajtóanyagokkal. Egy másik, szintén a haditengerészet világából származó, fosszilis üzemanyag megtakarítási eredmény a kettős gázturbinás elektro-dízel meghajtású rendszerű USS Makin Island kétélű partraszálló hajó, amely hibrid rendszerének köszönhetően háromszor hosszabb ideig képes feltöltés nélkül működni, mint a csak hagyományos üzemű társai³⁷. (MarEx, 2016) A haditengerészeti példák azonban egy érdekes dologra is rámutatnak.

Azonban a haderők nem csak alternatív üzemanyag, hanem alternatív meghajtás útján is igyekeznek karbon lábnyom csökkentést elérni. Az alternatív meghajtások rendszerint megújuló energiaforrás használatán alapuló, akkumulátor táplálású elektromos hajtásokat jelentenek, bár ezeket jobbra nem harcászati rendeltetésű haditechnikai eszközökben alkalmazzák³⁸. Az egyik ilyen (amerikai) haditechnikai kezdeményezés, hogy 2013 és 2020

³⁴ Nagy Zöld Flotta

³⁵ Ugyan a katonai célra alkalmas üzemanyagok alapvetően két csoportba sorolhatók: (1) a Fischer-Tropsch szintézissel előállított és a (2) növényi olajokból, állati zsíradékokból hidrogénezéssel nyert üzemanyagok, kémiai összetételük mégis hasonló a petróleum származékú társaikéhoz. Ez pedig azt is jelenti, hogy az ilyen üzemanyagok GHG kibocsátása is közel azonos, tehát lényegi GHG emisszió megtakarítás csakis az előállításukhoz kapcsolható. Bartis, Bibber, 2011

³⁶ Azonban nem minden kísérlet számít ennyire sikeresnek. Amikor az amerikai haditengerészet először kezdte 2012-ben a biodízeleket tesztelni, előfordult, hogy gallononként 424 dollárt is fizetett tengeri algából előállított olajért. MarEx, 2016

³⁷ A technikai eszköz csak az első, a dokkból első állomáshelyére, San Diegoba tartó útján már több mint egy millió gallon, 2,2 millió dollár értékű gázolajat takarított meg. Pentagon, 2010

³⁸ Jelenleg az elektromos hajtás legnagyobb hátránya az akkumulátorok alacsony élettartama. Legálábbis ez derült ki az Egyesült Államok különleges műveleti erői által 2013-ban kísérleti jelleggel használt, Zero MMX típusú kétkerék meghajtású, terepjáró elektro-motorkerékpár csapatpróbáján. Az akkumulátorok rövid élettartama csak kisebb távolságok megtételét tette lehetővé, vagy nagyobb távolságok esetén a jelentős többlet akkumulátor szükséglet plusz terhet és helyet jelentett a műveleti követelmények terhére. Turnbull, 2014

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

között a védelmi minisztérium több mint 92 ezer elektromos meghajtású nem harcászati rendeltetésű jármű beszerzését tervezi. (Martin, 2013)

Az intézményi karbon lábnyom csökkentését illetően, a katonai logisztika elhelyezési infrastrukturális területén igyekeznek a haderők lépést tartani a kihívásokkal. NATO vonatkozásban elsősorban a „Zöld Védelem” keretkonceptiót, míg az élenjáró országok gyakorlatából a szintén amerikai „Net Zero” kezdeményezést kell kiemelni.

A „Zöld Védelem” keretkonceptiót dán és litván kezdeményezésre a NATO Védelempolitikai és Tervezési Bizottsága³⁹ 2014 februárjában indította útjára, amely a Szövetség tagországai részére három védelmi célú zöld energetikai területen nyújtott együttműködési lehetőséget: (1) a haditechnikai eszközök és katonai táborok energia fogyasztásának csökkentésén keresztül a NATO műveleti hatékonyságának növelésében, (2) a kevesebb erőforrás felhasználásával a környezeti lábnyom csökkentésében és (3) a megújuló energiaforrások növekvő alkalmazásával a műveletek fenntarthatóságában⁴⁰. (Larsen, 2015) A NATO által kitűzött céloknál radikálisabb irányvonalat vett fel a U.S. Army 2010 októberében elindított Net Zero programja, amely a katonai objektumok energia, víz felhasználásának és/vagy szilárd hulladékképzésének minimalizására, optimális esetben szó szerinti nullára csökkentését célozta meg. A haderő GHG emisszió csökkentése azonban már régóta, gyakorlatilag 2008-tól, szerepelt a tárca célkitűzései között. E tekintetben, a Stratégiai Fenntartható Teljesítmény Terv⁴¹ keretében, a védelmi minisztérium a haderő számára három GHG emisszió csökkentési területet határozott meg: (1) energia célú üzemanyagok fogyasztása⁴², (2) a vásárolt villamos energia és gőz használata⁴³ és az összetett (3) jellemzően szolgálati célú utazások⁴⁴, szilárd hulladék- és szennyvízkezelés, valamint a villamos hálózatban keletkezett energiaveszteségek csökkentése. A csaknem egy évtizedes védelmi célú és alapvetően logisztikai GHG emisszió kibocsátás csökkentési erőfeszítés kezdeti eredményeit a 4.táblázat mutatja be. (U.S. Army, 2014)

³⁹ NATO Defence Policy and Planning Committee

⁴⁰ Az Európai Védelmi Ügynökség 2014. január 1-én mutatta be az Európai Unió katonai energiabiztonsággal foglalkozó „Energia és a Környezet” programját, amely a tagországok haderőinek alacsony karbon tartalmú fenntartható fejlődését tűzte zászlajára. A program a (1) zöld védelmi megoldások adatgyűjtésének és elemzésének összefogására, a (2) haderők energiahatékonyságának fokozására, az (3) alternatív energia védelmi célú alkalmazására és a (4) katonai műveletek fenntarthatóságára koncentrált. EDA, 2015

⁴¹ Strategic Sustainability Performance Plan

⁴² Ebbe a kategóriába tartoznak az objektumok működtetésére, a gépjárművek üzemeltetésére használt üzemanyagok, de a hűtő-, fagyasztó berendezések rendszeréből elszivárgó folyadékok is.

⁴³ Ez a GHG kibocsátás ugyan az energiaszolgáltatónál keletkezik, de védelmi célú felhasználással, ezért kell visszafogni az ilyen jellegű energia fogyasztását is.

⁴⁴ Az Egyesült Államokra jellemző nagy távolságok miatt, ez elsősorban a repülőgéppel történő szolgálati utazások visszafogását (pl. távmunka lehetővé tétele) jelenti.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

terület	egység	2008 ⁴⁵	2010	2011	2012	2013
(1)-(2)	mMTCO _{2e} ⁴⁶	9,6	10,7	9,8	9,4	9,2
(3)	mMTCO _{2e}	2,9	3,0	3,2	2,9	2,8

4. táblázat A Stratégiai Fenntartható Teljesítmény Terv GHG emisszió csökkentési eredményei (U.S. Army, 2014)

A fenti törekvések mellett, érdemes egy gondolatot szólni a haderők műveleti ellátási lánca is. Ezzel kapcsolatban megállapítható és belátható (pl. Afganisztán), hogy a szállítási műveletek hadszíntéri dekarbonizációja a földrajzi és infrastrukturális adottságok, valamint a háborús környezet miatt erősen korlátozott. Ami az infrastrukturálisan fejlett honi környezetben lehetséges (pl. útvonaltervezés, szállítás-mozgatási modalitás optimalizáció, rakományok tömbösítése és konszolidációja, visszáru forgalom szervezése, a szállítási határidők rugalmas kezelése, logisztikai szolgáltatók közötti választási lehetőség), az a hadszíntereken az imperatív műveleti követelmények miatt nem megengedhető.

KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmányban rámutattunk, hogy a haderők logisztikai karbon lábnyomának csökkentése elengedhetetlenül szükséges. Ennek megvalósítása érdekében a különböző biztonsági és katonai szervezetek, valamint tagországai az első lépéseket megtették, illetve számottevő tapasztalatokat szereztek. Bemutattuk, hogy ezek a karbon lábnyom csökkentési lépések és tapasztalatok áthatják a katonai logisztika valamennyi funkcionális területét. Ugyanakkor a haderők logisztikai karbon lábnyomának csökkentése, különösen műveleti területen, akadályokba ütközik. Az akadályok elhárítása egyelőre ugyan technikai jellegű, hiszen a védelmi célú karbon lábnyom csökkentésére irányuló politikai akarat megvan, de az már most is leszögezhető, hogy a műveleti követelmények primátusát a GHG emisszió még sokáig nem fogja megdönteni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bartis, James T.; Bibber, Lawrence Van (2011): Alternative Fuels for Military Applications: RAND Corporation. Elérhető: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG969.pdf, letöltve: 2017.11.14.
2. Bokhari, Farhan (2010): Pakistan to Reopen Border for NATO Supplies. CBS News. Elérhető: <https://www.cbsnews.com/news/pakistan-to-reopen-border-for-nato-supplies/>, letöltve: 2017.11.15.

⁴⁵ vonatkoztatási év

⁴⁶ millió metrikus tonna szén-dioxid ekvivalencia

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

3. Buxton, Nick (2015): Guns and Greenhouse Gases. Impacts of the War Economy on the Environment and Climate Change. GlobalResearch. Elérhető: <https://www.globalresearch.ca/guns-and-greenhouse-gases-impacts-of-the-war-economy-on-the-environment-and-climate-change/5489217>, letöltve: 2017.11.13.
4. Deloitte LPP (2009): Energy Security. America's Best Defense. Elérhető: http://www.offiziere.ch/wp-content/uploads/us_ad_EnergySecurity052010.pdf, letöltve: 2017.11.15.
5. EDA (2015): Energy and Environment Programme. European Defense Agency. Elérhető: <https://www.eda.europa.eu/what-we-do/activities/activities-search/energy-and-environment-programme-working-group>, letöltve: 2017.11.17.
6. Encyclopaedia Britannica: Greenhouse gas. Atmospheric Science. Elérhető: <https://www.britannica.com/science/greenhouse-gas>, letöltve: 2017.11.15.
7. Encyclopaedia Britannica: Kyoto Protocol. International Treaty, 1997. Elérhető: <https://www.britannica.com/event/Kyoto-Protocol>.
8. Firdous, Iftikhar (2011): 24 soldiers killed in NATO attack on Pakistan check post. Reuters. The Express Tribune. Elérhető: <https://tribune.com.pk/story/297979/nato-jets-attack-checkpost-on-pak-afghan-border/>, letöltve: 2017.11.15.
9. Halle, Silja; Jensen, Halle (szerk.) (2012): Greening the Blue Helmets. Environment, Natural Resources and UN Peacekeeping Operations. United Nations Environment Programme. Elérhető: http://www.un.org/en/peacekeeping/publications/UNEP_greening_blue_helmets.pdf, letöltve: 2017.11.15.
10. Larsen, Kristian Knus (2015): Unfolding Green Defense. Linking green technologies and strategies to current security challenges in NATO and the NATO member states, letöltve: 2017.11.17.
11. Lawrence, John (2014): The US Military is a Major Contributor to Global Warming. The US Military: Protecting Our Freedom While Destroying Our Planet. San Diego Free Press. Elérhető: <https://sandiegofreepress.org/2014/11/the-us-military-is-a-major-contributor-to-global-warming/>, letöltve: 2017.10.16.
12. LOGCSF (2015): Ált/217 Magyar Honvédség Összhaderőnemi logisztikai támogatás doktrína. MH DOFT kód: LOGD 4 (3). 3.kiadás. Budapest.
13. MarEx (2016): U.S. Navy Starts Alternative Fuel Use. The Maritime Executive. Elérhető: <https://www.maritime-executive.com/article/us-navy-starts-alternative-fuel-use>, letöltve: 2017.11.14.
14. Martin, Richard (2013): The U.S. Department of Defense Will Acquire 92,000 Electric Vehicles by 2020. Navigant Research. Elérhető: <https://www.navigantresearch.com/newsroom/the-u-s-department-of-defense-will-acquire-92000-electric-vehicles-by-2020>, letöltve: 2017.11.14.
15. McKinnon, Alan Prof. (2007): CO2 Emissions from Freight Transport. An Analysis of UK Data. LRN Conference. Herot-Watt University. Edinburgh, 2007. Elérhető: <http://www.greenlogistics.org/SiteResources/c0b0286e-10ab-4355-b263->

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

- [19ff1b442473_A.McKinnon%20-%20CO2%20Emissions%20from%20Flight%20Transport%20-%20Analysis%20of%20UK%20Data.pdf](#), letöltve: 2017.11.14.
16. Pentagon (2010): USS Makin Island (LHD 8). U.S. Navy Fact Sheet. Naval Operations Energy & Environmental Readiness Division. Elérhető: <http://greenfleet.dodlive.mil/files/2010/10/USS-Makin-Island.pdf>, letöltve: 2017.11.13.
  17. Robinson, Brian (2010): Marines bring solar energy to the battlefield. Portable system plugs gap in power generation for field equipment. Elérhető: <https://defensesystems.com/articles/2010/03/11/defense-it-3-greens.aspx>, letöltve: 2017.11.13.
  18. Siegel, Steve (2008): Sustain the Mission Project: Energy and Water Costing Methodology and Decision Support Tool. Institute for Energy Resourcefulness. „The World’s Oil Supply, Production and Pollution. Elérhető: http://www.energyresourcefulness.org/Power/world_oil.html, letöltve: 2017.11.15.
  19. The President (2007.01.26.): Executive Order 13423—Strengthening Federal Environmental, Energy, and Transportation Management Part II. Selected Papers. Source: Federal Register, pp. 33–65. Elérhető: Executive Order 13423—Strengthening Federal Environmental, Energy, and Transportation Management, letöltve: 2017.11.16.
  20. Tiffen, Adam (2014): Going Green on the Battlefield Saves Lives. Elérhető: <http://warontherocks.com/2014/05/going-green-on-the-battlefield-saves-lives/>, letöltve: 2016.11.18.
  21. Turnbull, Grant (2014): Stealth motorbikes for Special Forces are more Prius than Batcycle. Army Technology. Elérhető: <http://www.army-technology.com/features/featurestealth-motorbikes-in-development-for-us-special-forces-4260086/>, letöltve: 2017.11.14.
  22. U.S. Army (2014): Sustainability Report 2014. RefID: A-D9DAFD3. Elérhető: <https://www.army.mil/e2/c/downloads/367149.pdf>, letöltve: 2017.11.17.
  23. U.S. Energy Information Administration (2015): Today in Energy. Defense Department energy use falls to lowest level since at least 1975. Elérhető: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=19871>, letöltve: 2017.11.13.
  24. U.S. Energy Information Administration (2017): Annual Energy Outlook 2017. with projections to 2050. Elérhető: [https://www.eia.gov/outlooks/aeo/pdf/0383\(2017\).pdf](https://www.eia.gov/outlooks/aeo/pdf/0383(2017).pdf), letöltve: 2017.11.13.
  25. Union of Concerned Scientists: The U.S. Military and Oil. Fuel Efficiency. Elérhető: http://www.ucsusa.org/clean_vehicles/smart-transportation-solutions/us-military-oil-use.html#.WgmzMFtSyUk.
  26. US Department of Defense (2016): Annual Energy Management Report. Fiscal Year 2015. Office of the Assistant Secretary of Defense (Energy, Installation and Environment). Elérhető: <https://www.acq.osd.mil/eie/Downloads/IE/FY%202015%20AEMR.pdf>, letöltve: 2017.11.13.
  27. Verlinden, Jos (2011): Measuring and managing CO2 emissions of European chemical transport. Workshop Inland Navigation CO2 Emissions. European Chemical Industry Council. Strasbourg, 2011.04.12. Elérhető: http://www.ccr-zkr.org/temp/wrshp120411/Presentations/1_02_JVerlinden_en.pdf, letöltve: 2017.11.14.

FERENC PETRUSKA¹**Legal Background of the Hungarian Military Reconversion****A magyar katonai humán rekonverzió jogi háttere****Abstract**

Individual, but especially massive discharge from military is never just a military problem and the lack of regulation is extremely unfavourable (eg consumption, purchasing power, unemployment and crime) to the whole society. Individualized civilian adaptation and resettlement problems like existential downturn, losing social status and housing, personal conflicts with relatives, and require institutionalized and organised human reconversion system. Soldiers have volunteered for the dangerous duty of preparing for and waging war from other members of society can live their lives in a free and safe environment. They have risked their lives for the security of their country. They have acquired the knowledge, skills and typical organizational culture that fundamentally differ from civilians' skills. To prevent social conflicts and acquire civilian skills as well every state needs a broad set of tools of institutionalized human reconversion and resettlement. Particularly important is the issue during application of volunteering forces when disarmament befalls at relatively young age and ex-service personnel and veterans are usually not expected to be reemployed by their previous employer. The author outlines the history of massive discharge from military in brief and domestic regulation of reconversion, defines its concept, and finally summarizes the necessary pillars of successful human reconversion.

Kulcsszavak: rekonverzió, átjárhatóság, továbbfoglalkoztatás

Absztrakt

Az egyéni, de különösen a tömeges kiválás a hadseregből sohasem csupán a hadsereg problémája, hiszen annak szabályozatlansága a teljes társadalom

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem – National University of Public Service, E-mail: petruska.ferenc@unike.hu, ORCID: 0000-0003-2625-7317

¹ „A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Concha Győző Doktori Program keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

számára rendkívül előnytelen (pl. közbiztonság és vásárlóerő romolhat, a munkanélküliség és bűnözés növekedhet). Az egyéni civil adaptációs problémák, egzisztenciális lecsúszások, deklasszáció, a hozzátartozókkal, szűkebb és tágabb környezettel való személyes konfliktusok megelőzése érdekében intézményesített humán rekonverzióra van szükség. A katonák, akik a társadalom más tagjaitól még az állam előtti időkben átvették a háborúkra való felkészülés és azok megvívásának veszélyes kötelességét, áldozatot vállalnak hazájuk biztonságáért, amely során tudást, jártasságot és széleskörűen ismert, sajátos szervezeti kultúrát sajátítottak el, amelyek alapjaiban térnek el a polgáriaktól. Ezek adaptációs nehézségei és a társadalmi konfliktusok megelőzése, a civil társadalomban hasznosítható képességek és készségek elsajátítása érdekében az államnak széleskörű eszközrendszerrel – intézményesített rekonverziós eszköztárral – kell rendelkeznie. Különösen fontossá válik a kérdés az önkéntes haderők esetében, ahol a személyi állomány döntő többsége viszonylag fiatalon leszerel és a sorállománnyal ellentétben nem várja vissza a bevonulás előtti munkaadója. A szerző röviden felvázolja a kiléptetés, valamint a rekonverzió nemzeti szabályozásának történetét, definiálja fogalmát, valamint összegezi a hazai rekonverzió jogszabályi háttérét és annak pilléreit.

Key words: reconversion, resettlement, continued employment

THE CONCEPT OF RECONVERSION

The concept of reconversion was invented by French anthropologist, philosopher, sociologist Pierre Bourdieu² in the 70's. It has been widely used in human politics ever since, but in a different sense. At that time, the French social elite turned to education instead of the social status and material of the family, and higher education became the means of transmitting the elite position. The change of strategy, however, triggered the valuation of school titles and forced the whole spectrum of society to acquire higher and more mature qualifications. Education, including intellectual capital imported through higher education, makes it possible to utilize family and personal relationships more efficiently, thus making much better use of social capital. The development of personal relationships and the acquisition of intellectual capital (eg university studies) is an economic capital that can later be redeemed, that is, reconvertible economic capital. This means that money and time investing can make relationships and qualifications gained into higher incomes. The expression reconversion is used by organizations of military character³ used to reconsider the terminology used in human resource management, which, unlike Bourdieu, is primarily

² French sociologist, philosopher, anthropologist, and public intellectual

³ The concept of organisations of military character developed by first lieutenant Ádám Farkas and is widely applied nowadays by many other researchers.

used not to redistribute material resources and to redeem more income but to apply soldiers for peaceful recruitment in civilian life. After the Hungarian political transition the concept of human reconversion of soldiers was applied by human resource management in the context of massive reductions of manpower and setting up a volunteer military, but human reconversion was closely related to infrastructure, economic and political changes. The expression of reconversion is about the reintegration of members of the military into civil society (resettlement), trying to find a suitable job for them in civilian life which matches their qualifications and experience. Reconversion is not a single and simple action, it is a complex process that includes psychological, training, legal and financial elements as well. Reconversion can also mean, in a broad sense, the conversion of soldiers in national armies into any other employment status. Accordingly, I interpret reconversion in broad sense as a legal relationship between the decommissioned soldiers and his or her state, municipal or private employers. Reconversion in narrow sense means the preparing service members from national armies into a private employer, to a private employment, typically work relation. Every society demands uncompromising loyalty, exemplary lifestyle, unconditional obedience and willingness to submit, courageousness, high level of readiness and discipline from their own soldiers. It is essential that the professional force should gain a social rank and prestige.

DIRECT ANTECEDENTS AND REASONS OF CURRENT REGULATION

After the democratic transition of Hungary (1989) the Hungarian People's Army of 155,000 had to react to social changes, but the halving of the army by 1995 was completely unregulated and spontaneous process which was executed in a completely unplanned way. There were human organizational measures and organisations of resettlement service, defence ministry instructions, human strategies, but always on a case-by-case basis and not in an institutionalized form. In this period the Hungarian Defence Forces did not have any official human resources policy instruction supporting the integration and resettlement of ex-service personnel into civilian society. Furthermore it was a problem that the older ex-service personnel have opted for, whenever it was possible, early retirement instead of starting a second career in private sector. Fortunately, by the democratic change of Hungary, private enterprises have mostly employed young and middle-aged veterans.

The *first milestone of regulation of human reconversion* after the democratic change of Hungary was the Act IV of 1991 on the promotion of employment and the provision of unemployed. This act has made a number of modifications and has continued to help and to promote employment to prevent unemployment and mitigate adverse consequences for the benefit of the Government, local governments, employers and employees. What specific help does this Act offer to any unemployed? The public employment agencies promoted job search, job access, access to the right workforce and job retention with labour market services. This includes labour market training, earnings supplementation, training support, recruitment allowance. This Act is not only aimed at the elimination of unemployment, but it

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

also regulates the promotion of labour enlargement, jobseekers' becoming entrepreneurs, support for job creation and preservation, and support for labour market programs. It is important to point out that this Act is aimed at the entire Hungarian labour market and only marginally at the Hungarian Defence Forces⁴.

The *second human reconversion milestone* was the Act XLIII of 1996 on the Service of Professional Members of Armed Forces. It was in force from 6 July 1996 to 31 December 2001 for soldiers. Among the antecedents of this Act was that in the mid-1990s another 20,000 soldiers were forced to resign from the uniform. This Act passed a breakthrough that provided interoperability for the execution of the sentence, police and then the border guard. Pursuant to sections 60(1)-(2) this Act states that "in the case of a member of a professional staff, under the conditions specified by the ministers concerned, he or she may be transferred to another armed service by keeping his or her rank" and in this case "the service status of the relocated member of the professional staff shall be regarded as continuous". According to the Act, veterans could be recruited again to a professional staff up to the age of 45 if their service was terminated because of collective redundancy or reorganization. With this not only the takeover, but after the selection there was also the legally guaranteed of "regrouping" the uniform. The efficiency of this Act was improved by the fact that the staffs of the Hungarian Defence Ministry was in constant contact with labour centres and organisations of resettlement service directed the desolators to the competent county labour centre and learned to handle the massive reduction of manpower. The so called employment centres improved further the labour market positions of ex-service personnel looking for employment.

By the turn of the millennium, the number of soldiers of Hungarian Defence Forces decreased again by 23,000. An order of HM Deputy Assistant Secretary of State for Human Resources was the legal response *as third milestone of human reconversion*. An order of the defence minister created a legal basis for cash and in kind grants for those who left the Hungarian Defence Forces without fault. The granting of cash benefits consisted of one-off social allowance, retirement home social assistance, self-funding of tenders, and support for community programs. In kind, support is provided for prevention, insurance, supplemental uniforms, occupational training, and reintegration grants. From a reconversion point of view, the significance of the latter is remarkable. In supporting the promotion of occupational training, the Hungarian Defence Forces partly took over the cost of training organized by the so called Public Employment Service. The reintegration support meant the partial reimbursement of reintegration training up to HUF 100,000.

Due to the undisputed priority of *joining NATO* the emphasis was put on aiming a lower number of active soldiers, healthy stock ratios, interoperability, fundable and efficient army rather than reconversion. However, during this period, some significance of reconversion

---

⁴ Act CXIII of 2011 on Hungarian Defence Forces and the measures to be introduced in the special legal order

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

was given by the fact that the Hungarian Defence Forces were able to satisfy the quality of human resources without neglecting the social reintegration of later and decommissioning personnel. On the other hand, on January 1, 2002 the Act XCV of 2001 on the status of professional and contracted soldiers of Hungarian Defence Forces entered into force. This Act entered into force the so-called “upward or outward” career principle, so it was possible to plan and reintegrate ex-soldiers. To this order of the Defence Minister Decree no. 40/2000 (HK 14)⁵ has already mandated the establishment of working groups at the General Staff, which were responsible for making analyzes and suggestions. A major breakthrough until 2010 in the area of reconversion did not happen due to the scarcity of financial resources of the Hungarian Defence Forces and the lack of higher legal regulation.

RECONVERSION ADOPTED BY TO THE HUMAN RESOURCES STRATEGY 2012-2021 OF HUNGARIAN DEFENCE FORCES

According to the currently legally effective Human Strategy of the Hungarian Defence Forces, the human resources management of the Hungarian Defence Forces must include recruiting, conscious preparation and retention during military service, support for leaving the service as well⁶. The organizational support system for labour market reintegration needs to be coordinated by organizational and individual goals, predictably, reliably, comprehensively and well. The return of any excellent soldier from the organization to the civilian labour market or the crossing of the other civil service must be carried out in advance and with support.

Support for resettlement and reintegration with regard to professional staff is an important element of moving to other civil service (civil service status in the Ministry of Defence and outside the ministry as well) and providing additional employment, with the use of warranty controls.

In order to move to another public service career, support is provided in the form of training (resettlement support programmes), retraining and training for the National University of Public Service to be set up prior to the removal from the active military service.

A system supporting the reconversion of manpower and making successful transition military life to civilian life should be set up with a gradual focus on public care for further employment with regard to service time, age and rank.

In view of the special features of the professional service, in the context of the transformation of the retirement pension system, employment until the retirement age under social security rules and the transition to other public service life and the further employment are reflected in the following model.

1. For a minimum of the rank of captain or the rank of sergeant who leaves military ser-

⁵ Defence Minister Decree no. 40/2000 (HK 14) on the tasks related to the design and implementation of the transformation of the Hungarian Defence Forces in the long-term period 2000-2010

⁶ Government Decree no. 290/2011. (XII.22.) on execution of Act CXIII of 2011 on Hungarian Defence Forces and the measures to be introduced in the special legal order

vice for non-medical, non-psychological or non-physical reasons (personnel discharged on medical ground), for the purpose of further employment in the other public service becomes part of the special "labour mediation". For a period of time, including the time of dismissal, with the exemption from the obligation to perform the service for that period, there is an obligation to offer employment and a further employment guarantee;

2. Any soldier after a period of 25 years of actual service, the dismissal is unforeseeable for a medical, psychological or physical reason (personnel discharged on medical ground) and it is not possible to continue to serve Hungarian Defence Forces under other public service obligations or in other areas of the public service for a specified period of time is entitled to a grant;

3. The possibility of employment in Hungarian Defence Forces within the framework of a professional service during retirement age can be ensured by placing a "pre-retirement position" or "facilitated service";

4. Special care shall be provided in the context of service provision, in the case of a soldier who is injured or ill and is therefore unable to serve (veteran program).

A soldier with a fixed effective length of service must be provided with the option of pre-retiring before retirement if the retirement age will be reached within five years. It is only for emergencies and preventive protection status or emergency status that is available for service and is not entitled to leave.

A facilitated service should be provided for soldiers having served at least 15 years, while at the age of 52 years the possibility of further employment in the form of "facilitated services" will be offered. Facilitated service means primarily the definition of a lower physical requirement level resulting facilitated service status.

TRANSITION SUPPORT FOR REINTEGRATION TO LABOUR MARKET

In order to facilitate the integration of ex-service personnel and public servants of Hungarian Defence Forces to the labour market public reintegration and resettlement services facilitate the access to the labour market and apply other forms of support for the labour market transition and reintegration. In relation to the granting of these the central organisations of human resources and resettlement services of Hungarian Defence Forces apply:

1. supporting labour market transition, reintegration, supervision of performance of professional tasks and
2. carrying out professional supervision of professional tasks in support of the labour market reintegration to be carried out in the task system of the HR service, as part of the integrated human resources system of the Human Services of Hungarian Defence Forces, as well as the preparation of professional stockpiles and continuous professional consultation.

In relation to the granting of aid, the Human Services of Hungarian Defence Forces are:

1. to organize and coordinate programs and services guided by the Central Human Resources Authority of the Hungarian Defence Forces on the level of regiments and defence organizations,
2. to inform the personnel of the national defence organizations about different labour market processes,
3. to guide programs to support labour market transition and reintegration in the Hungarian Defence Forces,
4. to publicize the tenders of the Hungarian Social Policy Public Foundation and the services provided by the public employment services, and
5. to ensure continuous provision of consultation at a local level and to solve human-related problems during the preparation of labour market transition and reintegration.

Organisation of resettlement service and human resources authority of each regiment and defence organization shall inform their personnel concerned of the entitlement to the defined benefits during a personal interview within the framework of their professional duties relating to the termination of service. For contracted soldiers, information in the context of a personal conversation must be accomplished 6 months before the expiry of their contracts.

ATTENDANCE OF HEALTH IMPAIRMENT DURING MILITARY SERVICE

As part of the military career and as a part of the military defence system as well, the system of so called attendance of health impairment during military service was entered into force on 1 January 2017. The purpose of the new attendance form is to ensure the financial support of professional and contractual soldiers (service personnel) who are unfit for health care, in particular through the continued employment of the person concerned, by guaranteeing 65-100% of their previous income and by establishing an appropriate financial support⁷. However, if a soldier is unable to continue his or her service because of his or her state of health, he or she may become entitled to a health impairment allowance without further employment on the basis of a defence ministerial discharge⁸.

Health impairment during military service is due to illness or illnesses in connection with military service and illness, accidents (except for "extreme sports") and resulting life situation in connection with non-service obligations (discharging on medical ground).

There are two forms of attendance of health impairment during military service: the compensation for damage of health at service (in case of further employment) and the so called health-care allowance without further employment.

⁷ Defence Ministry Decree no 15/2015. (IV. 30.) on certain procedural rules relating to remuneration and remuneration

⁸ Defence Ministry Decree no. 12/2013. (VIII.15.) on individual cash, in kind and social benefits

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Healthcare provision guarantees a certain level of income for service personnel concerned. The obligation of the Hungarian Defence Forces is to continue to engage its personnel. In this case, a possible disadvantage of income will be determined by supplementing defence health damage.

For further employment in the National Defence Forces, every soldier should be offered another post of service or a civilian job. By the absence of such a job or post, the possibility of further employment should be created. In case of a civilian job, further employment can take place in public service, government service or as a simple employee. In the course of further employment, efforts should be made to offer a job appropriate to the qualifications and qualifications of ex-service personnel. If health impairment of concerned soldier reaches 50%, by the request of the person concerned and for the submission of the Chief of General Staff, he or she may be waived by the resignation of the defence minister for further employment. In this case a health impairment allowance will be established. However, those who have a post employment obligation but do not accept the assignment offered are not entitled to obtain eligibility for care and will be discharged.

A professional or contracted soldier may be entitled to a health impairment benefit who becomes unfit for military service or service duties for health reasons and is incapable of service obligations and has at least 10 years of actual professional or contractual service status. In this case, the health-care benefit rate in this case increases from 65% to 80% for a one-month absentee fee (regular salary without ad hoc allowances) to the date on which the health incapacity is established. If, as a consequence of an accident or illness in connection with service obligations, the soldier is entitled to healthcare compensation irrespective of the length of service and the degree of health damage, the amount of 100% of absentee fee.

The purpose of health-care benefits is to ensure a guaranteed financial level, and when applicable to determine the amount of the accident benefit and rehabilitation benefit or disability benefit established and paid. The difference between the amount set out above and the new salary in the new post of service or civil service for the purpose of health care allowance (supplementary allowance or annuity) shall be established and paid.

The duration of entitlement to health care allowance runs until the deadline for the forthcoming health impairment review, at each review if the underlying health impairment extends until retirement age. The review shall be executed at least every 5 years.

RECONVERSION AND RESETTLEMENT DUTY OF HUNGARIAN DEFENCE FORCES SOCIAL POLICY PUBLIC FOUNDATION

The Hungarian Defence Forces Social Policy Public Foundation assists in supporting for ex-service personnel, carries out the public tasks defined in the training and education of discharged and disadvantaged veterans on private labour market to help their transition, employment and provision of related services. The foundation helps professional and contractual soldiers, government officials, public servants of the Hungarian Defence Forces as

well in connection with redundancies, reorganization, medical incompetence or career development.

The foundation has been continuously supported and assisted by the provincial (capital) military commands, the competent organs of the Ministry Of Defence, the headquarters of the organizations of Hungarian Defence Forces and their social committees, the armed forces' representative bodies and retired clubs as well.

The board of trustees of the foundation has continuously adapted the conditions of social assistance and training support to changing circumstances, using studies, surveys and analyses of soldiers, living conditions and social situation of those who are in the care field. The requirements for access to financial support and their changes have been reported to the Hungarian Defence Forces and to the press.

Due to Article 16 (1) of the competent Decree⁹, a financial contribution may be granted to any professional soldier on the basis of reintegration into the labour market. Contribution may be granted if his or her military service is terminated due to mass manpower reductions, organizational transformation, medical invalidity for military service or reasons related to the career path. In addition any training offered or accepted by the Public Employment Service or included in National Qualifications Register or any official one-year course outside Hungarian education system is intended to improve the position of ex-service personnel on labour market.

Consent may be granted to any contracted soldier who served at least 4 years and his or her service terminates after the expiry of the period specified in the contract, provided that in the month preceding the expiration of his employment contract the public employment agency has approved or not enrolled in the National Qualifications Register or for a period of one year beyond the school system, and on the basis of an application, a financial contribution may be granted to any soldier and to a public employee on the basis of a grant. The amount of this subsidy can not exceed 250% of the billing base and is paid by the Public Foundation as stated in its tender.

In order to facilitate the integration of the ex-service personnel of the Hungarian Defence Forces into the labour market, a professional soldier firstly may apply for re-training and further training, whose service is terminated due to a reduction in the number of employees, organizational transformation or on medical ground related to military service or reasons related to the promotion system. Secondly, a government official is entitled to apply who is a public employee of a Labour Code subject to a legal relationship with a staff reduction, organizational transformation or medical unsuitability may apply. Thirdly, a contracted soldier entitled to apply who has at least four years' service status and has a service relationship expired after the expiry of the period specified in the contract or a medical service incompatibility related to military service.

---

⁹ Defence Ministry Decree no. 12/2013. (VIII.15.) Section 16 on individual cash, in kind and social benefits

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

In addition, who wishes to participate in a training course offered or accepted by a public employment agency in order to improve the labour market transition and situation, as well as accredited by the National Qualifications Register or official.

As a summary, the Hungarian Defence Forces Social Policy Public Foundation can provide assistance to ex-service personnel. Unfortunately, the number of beneficiaries is low and the amount of training aid is not too much.

ZOLTÁN MAGYARY PUBLIC ADMINISTRATION DEVELOPMENT PROGRAM

Zoltán Magyar Public Administration Development Program interprets the concept of staff comprehensively, including both government officials in strict sense of public administration, soldiers and police (armed or other professional service personnel). In addition, the term "staff" includes anyone who, in the course of any legal relationship, carries out work on a regular basis and personally for public administration. The reason for this is that the principle of a strong state is best served if the development of the life paths on the basis of common public law is based on common principles and values. This can be the basis for the unified elaboration of so called life paths that fit each other. This way the interoperability and transition becomes realistic in the entire system of public administration of Hungary.¹⁰

RESERVE HOLDINGS OF CIVIL SERVANTS

According to the Hungarian Government's decision, the new system of reserves was also elaborated in order to reorganize the Hungarian public service expanding career possibilities and coordinate the civil service life spans.

Public and government officials who had served their total service time have taken place in the reserve system established in 1998. The purpose of the reserve system is to find a new job within the public administration for civil servants exempted in the statutory cases. By 1 September 2012 the system has been extended to professional and military service personnel by amending the relevant statutory laws and regulations¹¹. From 1 September 2012 further progress was made towards effective human resource management and public administrations to centralize the vacant official posts via the Reserve System Information System (so called TARTINFO System). In this way, a special "labour mediation" system of the public service has been set up, which is centred in the centre of the Public Service Development and Strategic Department, Department of Personnel Development and Service, which took place in the headquarters of the Ministry of Interior.

A model of life-style based on common principles and values sets out life path elements, from entry to career closure, creating the possibility of multidirectional mobility and

¹⁰ Zoltán Magyar Public Administration Development Program (MP12.0)

¹¹ Government Decree no. 45/2012. (III. 20.) Korm. rendelet on civil servants' personal files, personal files of employees in administrative bodies and labour registers, basic civil service records and statistics on public service statistics and on certain rules concerning the reserve stock

transition between labour sectors. Subsequently, some members of service personnel are also given the opportunity to cross the administrative way of life.

Interoperability and transition are allowed between various public service contracts. This is supported by the TARTINFO System. It is important to point out that mobility is two-way. For example soldiers discharged on medical ground are entitled to join Hungarian public administration. Civil servants with special knowledge, physically and psychologically abilities are also given the opportunity to join Hungarian Defence Forces.

In the case of soldiers, we can see that in their case the law has not been exploited so far, as only a few ex-service personnel have been put in reserve by Hungarian Defence Forces since 2012. In addition Hungarian Defence Forces strive to provide sheltered ex-service personnel with different state companies (Hungarian State Railways, Hungarian Post and several state-owned joint-stock company) under individual agreements.

THE CAREER BRIDGE PROGRAM

Following the successful completion of recent years, from 1 August 2016 again, it is possible to apply tax incentive to implement the Career Bridge program¹².

For the purpose of implementing the Career Bridge Program, a payee who does not qualify as a budgetary institution employing an employment relationship resulting in a tax obligation with a public certificate may be entitled to a tax benefit on the tax due on the employment relationship. The usage of the tax allowance is subject to the condition that concerned person must have an official certificate issued on his or her application at the latest on the day he or she enters work and that he or she transfers the original one to the paying party. The official certificate shall be issued by the public employer on his or her request submitted by concerned person entitled to participate in the Career Bridge Program by 31 August 2017.

In the Career Bridge Program it is immediately to join public service, government service, civil service, the Hungarian Defence Forces, law enforcement agencies, Parliamentary Guard, civilian national security services, the National Tax and Customs Office in a legal relationship with the Hungarian Armed Forces. Personnel may be employed in a contractual relationship, a judicial service or a budgetary organization may participate. By law, government decree, and ministerial decree issued in agreement with the minister responsible for taxation, further conditions may be laid down for participation in the Career Bridge Program and may extend the scope of the right to participate in the law as opposed to those set out.

In the absence of a different provision in the Ministerial Decree with due legal effect has been issued in agreement with the Minister of Public Administration on public employment

¹² Minister of National Economy Decree no. 2/2012. (II. 7.) on a further conditions for participation in the Career Bridge Program and the certification required for the social contribution tax benefit

service. This service shall issue the official certificate at the request of the same customer once and issue a single original to the customer.

The official certificate shall be valid from the date of its issue until the last day of the twelfth month following the month of issue. The public employment service is liable to indicate the commencement date and the last day of its validity on the official certificate.

The amount of the tax allowance is determined by the payer on a monthly basis, calculated as a sum of the individual allowances calculated per month of employment in the month in question for the natural person. The part-allowance is equal to the gross wage, but not more than the double of the minimum wage for the tax period for the period of validity of the official certificate during the period of validity of the official certificate for determining the tax base of 5 percent.

SUMMARY

Even after the Cold War and democratic transition, no state was able to make a perfect human reconversion strategy, organization or system of resettlement service, despite the fact that almost all states made several reconversion and resettlement plans and actions. The transition to the voluntary military system left open many other questions, including the institutionalization of military human resettlement and human reconversion system as well. The human resource management of each army must include recruiting, conscious and planned preparation and retention during service, support for leaving the military service. Reconversion and resettlement is not just a social problem, but recruitment problem as well as the most qualified employee does not join the army unless the post-active future and institutionalized reconversion is guaranteed. In the absence of qualified and committed soldiers there is no professional army either. Therefore, the organizational support system for reintegration and transition to labour market needs to be coordinated by organizational and individual goals, predictably, reliably, comprehensively and also agreed by ex-service personnel.

The scientific result of this article is to show that regulation in force is only applicable by a very comprehensive but adequate organisation of resettlement service. My analysis suggests that the reconversion strategy in the near future should be based on several pillars as:

1. *Housing or real estate*: moving from land to residential property shall be observed. During establishing domestic legislation, it must be kept in mind that social mobility is extremely low in Hungary.

2. *Training, qualification*: the Hungarian Defence Ministry shall fully or partially reimburse the costs of training accredited by Hungarian Defence Forces to provide for the reintegration and transition to civil labour market. If necessary the training shall be recommended to start by the last one to three years of military service.

3. *Guaranteeing interoperability and transition*: this means that ex-service personnel's career shall continue automatically in another public service status. It shall be much more

economical to give a surplus to a veteran who is subjected to military discipline with a willingness to undergo obligations, as to a freshman.

4. *Ensuring entitlements*: as support for self-employment and job search, labour market counselling, job recruitment, job counselling, job search and rehabilitation counselling, as well as psychological counselling as needed.

5. *Ensuring long-term or temporary privileges* that may constitute labour market protection (eg the employer shall not be able to terminate with a written notice until the first year of employment or suspending social security obligations for a year). Privileges should be in balance with the burden on ex-service personnel, otherwise labour market protection will be even a disadvantages.

6. *Provide income*, currently in the form of disbursement aid (contractual soldiers) and severance pay (professional staff), as a one-time allowance. In all cases, their amount should be adjusted to the economic capacity of Hungary and should be followed by inflation.

The main goal is to build up the right level of financial support for ex-service personnel and help them to find a private job really suitable for his or her qualifications and experience, whether in public sector or private sector (appropriate transition). Accordingly, if only the horizontal reference groups are considered, on private labour market ex-officers shall be leaders, ex deputy officers shall be specialists and crew member shall be skilled and trained workers. Successful human reconversion and transition from military life to civilian life therefore means not only finding any job for veterans but also proper job to his or her qualifications and experience. According to international experiences of volunteering recruiting, successful recruiting requires an institutionalized human reconversion system. They risk their lives for the security of their country. It is necessary to acquire civilian skills as well every state needs a broad set of tools of institutionalized reconversion system to avoid civilian adaptation problems of veterans like existential downturn, losing social status, personal conflicts with relatives. It is therefore an important element of their motivation to make life after their military service more meaningful and productive and to reach a better social status.

BIBLIOGRAPHY

1. P. Bourdieu: Rekonverziós stratégiák. In. A társadalmi egyenlőtlenségek újratemelődése. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978.
2. Krizbai János: Mire jó a kiszolgált katona? (az obszitévélőtől a rekonverzióig). *Hadtudomány*, (online), (2015) 25. pp. 48-56.
3. Krizbai János: Kutatási jelentés a civil munkaerőpiacra visszatérést támogató szervezeti feltételrendszer kialakításának feltételei, az állomány képzési igényeinek a honvédség lehetőségeinek felmérése tárgyú kutatásra. 2009.
4. Petruska Ferenc: A rekonverzió szabályozásának története. *Hadtudományi Szemle*, 8. (2015/2). pp. 162–181.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

5. Krizbai János: Mire jó a kiszolgált katona? Internet, accessed 12. 05. 2017, available at http://real.mtak.hu/21953/1/8_KRIZBAI_JANOS.pdf
6. Bányai Kornél: Logisztikai tisztek rekonverziója az üzleti logisztikába. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2005.
7. Benkő Tibor vezérezredes: A rekonverzió, mint a professzionális haderő humán erőforrás gazdálkodásának egyik stratégiai kérdése. 2010.
8. Benkő Tibor vezérezredes: Szolgálati kultúra a haderőreform tükrében. Sereg Szemle, (2009) pp. 19–29.

SÁRI SZABOLCS¹**Az interkulturális nevelés kihívásai a XXI. században****Challenges of Intercultural Education in the XXI. Century****Absztrakt**

Az interkulturális nevelés kihívásai szorosan kapcsolódhatnak az értekezésem témájához (Pályakezdő tisztek vezetői képességének elemzése, értékelése figyelemmel kísérése, fejlesztése a XXI. századi társadalmi és katonai igényeknek megfelelően), különösen abból az aspektusból vizsgálva, hogy milyen társadalmi hatások érhetik a jövő vezetőit – habár megjegyzendő a probléma nem új keletű.

Továbbá meggyőződésem, hogy a jövő fiatal tiszt generációjának elkerülhetetlen lesz a multikulturális környezetben történő feladat végrehajtása, akár hazai környezetben is, ahol az elsődleges nemzeti érdekek támogatásában feladatot hajthatnak végre, ilyen például a jelenleg is folyó határvédelmi feladatok, vagy saját tapasztalatból merítve, ismeretek átadása más ország katonáinak felkészítése során, ahol mindenképpen rendelkezni azokkal a kompetenciákkal, amelyek segíthetik, könnyebbé tehetik a munkájukat.

Kulcsszavak: multikulturális, interkulturális, kultúra, integráció

Abstract

Intercultural education can be closely linked to the topic of my dissertation (Factors influencing the requirements of junior leaders at the beginning of their career), especially from the aspect of social impacts the future leader, though noting that the problem is not new.

Further, I am convinced that the future of a junior generation of officers is an inevitable task in a multicultural environment, even in a home environment where it can carry out a task in support of primary national interests or by transferring knowledge from one's own experience to the knowledge that can help, they can make their work easier.

Key words: multicultural, intercultural, culture, integration

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD Student, E-mail: sari.szabolcs@uni-nke.hu, ORCID azonosító: 0000-0002-7865-4894

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Napjainkban sokszor találkozunk az interkulturális, multikulturális kifejezésekkel, különösen a migráció témakörével szoros összefüggésben. Időszzerű probléma? Továbbá felteszem a kérdést tudjuk, miről van szó? Része az életünknek? Szűkebb körben, saját munkakörből kifolyólag, vagy katonai szocializációt figyelembe véve, pedig tudjuk alkalmazni a témából adódó, felhalmozott tapasztalatokat? Már említettem az értekezésem témáját, és minden olyan érdekel, amely hozzájárul a kutatási területemhez, segít a feltárt problémák megoldásához vagy esetlegesen felnyitja a szemem, és megmutatja, nem jó irányból közelítem meg.

Elképzelve a lehetséges környezetet, természetesen, időben ugorva, milyenek lesznek a körülmények, milyen szignifikáns hatások fognak érvényesülni a fiatal vezetőkkel szemben, elképzelhető, hogy nemzetközibb lesz a környezet, de lehet az ellenkezője, de egy biztos bármi is fog történni Európában, alátámasztja a sok éves történelmi tapasztalat, mindenképpen hasznosnak ígérkezik a téma feldolgozása, integrálása a jövőbeni kompetencia térkép kialakításához.

A tanulmányom az elsődleges célja áttekinteni az interkulturális neveléshez kapcsolódó fogalmakat, problémákat, amelyek segítik a témában történő barangolást, majd a kapcsolódó témakörök, segítségével összegyűjteni a tapasztalatokat, amelyek hozzájárulhatnak a kompetenciaháló kiépítéséhez, vagy a jövő munkakörnyezetének megértéséhez, elképzeléséhez.

Későbbiekben nyilvánvalóvá fog válni, de előzetesen gondolatébresztőnek felteszem azt a kérdést, hogy vajon melyek lehetnek a legfontosabb tapasztalatok az érintett, elsődlegesen a pedagógusok részéről? Ha arra gondolok, hogy mit jelent számunkra a szolgálati, fegyvernemi kultúra, az jut az eszembe valahol mi is egy sokszínű, lehet néha zártabb, nyitottabb (katonai) társadalom vagyunk hordozva a védjegyeit az interkulturális környezetnek.

Kapcsolódva a feltett kérdéshez az alábbiak olvashatók egy multikulturális nevelés témában megjelent olvasmányban:

„A tanulók sokszínű társadalmi, kulturális háttérének felismeréséhez, tudatosításához és megfelelő kezeléséhez a pozitív, elfogadó szellemű hozzáálláson kívül megfelelő ismeretekkel és képességekkel kell rendelkeznie a tanároknak.”²

Saját tapasztalataimat figyelembe véve, sikeresebbek azok a vezetők, akik nyitottabbak és elfogadóbbak másokkal szemben, továbbá megfigyelhető, hogy azon személyek, akik többször megmértettek nemzetközi környezetben, még könnyebben boldogulnak egy összetettebb, bonyolultabb környezetben. Egyébként a jövő vezetőjének alapvető kompetenciája kell, hogy legyen a nyitottság. Nyitottság az új, más kultúra, az örökös tanulás iránt.

A nyitottságot alátámasztja az interkulturális nevelés fogalmának folytatása: „Alapvető kívánalom a nyitottság, a tolerancia, a mások elfogadásának követelménye...”³

² Torgyik Judit – Karlovitz János Tibor: Multikulturális nevelés. Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.

³ Uo.

A későbbiekben más területeken szerzett tapasztalatokkal szeretném kiegészíteni, megerősíteni vagy megcáfolni a fentiekben leírt alap gondolatokat.

INTERKULTURÁLIS, MULTIKULTURÁLIS NEVELÉS

A multikulturális társadalom alapvetően egyénekre épül, individuumok attitűdjeinek összessége, de tartozhatnak különböző kultúrákhoz, amelyből következik a sokszínűség.

A multikulturális társadalom jelensége szorosan összekapcsolódik globalizációs tendenciákkal. A globalizációs folyamatok háttérében ott állnak új találmányok, technikai változások különös tekintettel az adatközlés, szállítás területein, amelyek lehetővé tették és teszik a különböző országok, földrészek közti gyors közlekedést és kommunikációt.⁴

A multikulturális társadalmak a II. Világháború után alakultak ki, nevezhetjük mérföldkönek, jelenleg szintén valahol a globalizáció terhére írható, és a migrációs folyamatok erősödésével újra napirendre került. Inkább úgy fogalmazzák kerülni fog, mert csak későbbre keltezhető majd a hosszútávú következménye, amikor a most bevándorolt családok gyermekei elérik az iskoláskort.

Keresve a probléma gyökerét, véleményem szerint elsődlegesen a kulturális különbségekben, illetve a történelemben visszanyúló generációról, generációra átadásra kerülő kulturális hagyományok örökségeikben rejlik. Ezért mindenképpen szükségesnek látom a kultúra fogalmának és a kapcsolódó témák tisztázását, felszínre hozását.

KULTÚRA⁵

Anthony Giddens⁶ meghatározása szerint a kultúra a csoport tagjai által megőrzött értékekből, és az általuk követett normákból és a létrehozott anyagi javakból áll.

Az értékek és viselkedési formák kultúránként különbözőek, és megmutatkozhatnak a nyelvben, a szokásokban, hitvilágban, a társadalomban. Aki már volt tagja békefenntartó feladatra készülő csapatnak, ismerősnek tűnnek a gondolatok. Szükségesnek tartom az adott ország kultúrájának megismerését, történelmének áttekintését, megelőzhetnénk sok kezdeti félreértést, nézeteltérést.

A kulturális sokszínűség kezelésének ideológiai az elmúlt évtizedekben:⁷

- Asszimiláció (az asszimiláció a főáramba való csatolást jelenti, melynek célja, kisebbségek, bevándorló kultúrák teljes körű beolvasztása az anyatársadalomba);
- Integráció (az olvasztótégely eszménye);
- Szegregáció (elválasztás, elkülönítés);
- Migráció (a migráció egy latin eredetű szó, melynek magyar jelentése vándorol, megy, kiköltözik, utazik, illetve egyik helyről a másik helyre vonul.).

⁴ Torgyik – Karlovitz: i. m. 26–27. o.

⁵ Kasler Éva: A multikulturalizmus Magyarországon a XXI. század első évtizedeiben: különös tekintettel az oktatási vonatkozásokra. Budapest, 2011. 7–10. o.

⁶ Anthony Giddens brit szociológus, Tony Blair volt brit miniszterelnök tanácsadója.

⁷ Kasler: i. m. 7–10. o.

KÜLÖNBÖZŐ KULTÚRÁK⁸

A kultúrák közti különbségek az értékek alapján különböztetik meg. Egyesek úgy gondolják, öt alapvető érték szerint lehet megkülönböztetni a különböző kultúrákat.

1. Individualizmus és kollektívizmus (Európai kultúrák és főként Amerika az individualizmus fő képviselője)
2. Bizonytalanság kerülése (A bizonytalanságkerülő országok: Svéd, Ír, Dán. A bizonytalanságot ámogatók: görögök, portugálok vagy a japánok)
3. Hatalmi távolság (Nagy távolság: Mexikó, India, Brazília. Ahol a vezetők és beosztottak kisebb a távolság: Ausztria, Dánia, Írország.)
4. Maszkulinitás- femininitás (Japán, Ausztria, Olaszország, Svájc)
5. Konfuciánus dinamizmus (A kitartás jellemző ezekre az országokra, ilyen például: Hongkong, Tajvan, Japán, Dél-Korea, Szingapúr)

Az interkulturális nevelés fogalmának tisztázása esetén mindenképpen először meg kell érteni a multikulturális oktatás fogalmát is.

Banks és Banks az alábbiakban fogalmazza meg a multikulturális nevelés lényegét:⁹

„A multikulturális nevelés, a nevelés azon területeként definiálható, amelynek fő célja egyenlő nevelési-oktatási lehetőségek biztosítása a különböző rasszokhoz, nemekhez, etnikai és kulturális csoportokhoz, szociális osztályba tartozó diákok számára.”

További céljai között szerepelhet, hogy a társadalom tagjai között a belső kommunikáció sikeresen működjön, mindenki megtalálja a helyét, szerepét a közös célok elérése érdekében.

Mindennapjaikban is fontos szerepe van a belső kommunikációnak, amely meghatározhatja egy közösség sikerét, habár a sikeres külső kommunikáció fényében nem tulajdonítunk jelentőséget, de hosszú távon fontos tényező. Leképezve szűkebb csoportokra, a tagok közötti interakció kulcsfontja a sikeres működésnek, és olyan morális környezet biztosításának, amely mindenki számára pozitív lehet.

Könnyen összekeverhető a két fogalom Czachesz Erzsébet szerint a multikulturális nevelést a nemzetközi pedagógiai szakirodalomban gyakran szinonimaként használják az interkulturális neveléssel.¹⁰

AZ EURÓPAI TANÁCS A KÖVETKEZŐ FOGALMI RENDSZERT ALKALMAZZA¹¹

„Multikulturalizmus egyfajta szemléletmód, míg a kulturális sokféleség és a multikulturalitás arra a tapasztalati tényre utal, hogy egy adott területen és adott társadalmi szervezeten belül különféle kultúrák léteznek és hathatnak egymásra.”

⁸ http://inyt.pte.hu/miigkomm/munkaanyag/a_kultrk_kzti_klnbsgek_az_rtkek_alapjn. (2018. 01. 24.)

⁹ Torgyik – Karlovitz: i. m. 31. o.

¹⁰ Uo.

¹¹ Páva Rita: Interkulturális, multikulturális oktatás alapjai. ELTE, Budapest, 2015. 3. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Az interkulturális, a „Kultúrák közötti párbeszéd: különböző etnikai, kulturális, vallási és nyelvi háttérrel, illetve örökséggel rendelkező egyének vagy csoportok közötti nyitott és a másik fél véleményének tiszteletben tartása mellett megvalósuló eszmecsere, amelynek alapja a kölcsönös megértés és tisztelet.”

Összefoglalva a fő különbség a multikulturalizmus és az interkulturalizmus között az, hogy az egyik rövid távú, az utóbbi a hosszú távú társadalmi hatásokat vizsgálja, illetve ad iránymutatást a megoldási lehetőségekre.

Természetesen felszínre hoznak olyan nyugvó, de bármikor kirobbanó problémákat, mint, az etnikumok, nemzetiségek, népcsoportok ébredését, újjászületését, azonosságutadatának erősödését, az etnikai mozgalmakat, etnikai feszültségeket.¹²

A multikulturális oktatás eszméje Európában annak eredményeképpen bontakozott ki, hogy a különböző indítékú migrációk következtében Európa gazdag országai multietnikus területekké váltak. Érdekesnek találom, hogy hosszú éveken keresztül a határokon kívül lehetett a problémát tartami, de ahogy keletkezett a hiány a munkaerő piacon, újra a napi-rendre került, valamint a külföldi munkavállalók többsége a letelepedés mellett döntött az elmúlt időszakokban.¹³

ETNIKAI MOZGALMAK, ETNIKAI FESZÜLTSEGEK, AZ UTÓBBI ÉVEKRE JELLEMZŐ ETNIKAI EREDETŰ HÁBORÚK EURÓPÁBAN¹⁴

Az elmúlt évtizedekben a II. világháború óta Európát tekintve a hajdani Jugoszlávia területén volt etnikai jellegű háború, mutatva rossz példát az együttélésre, illetve felhívja a figyelmet a probléma súlyosságára. Tudjuk a térség nagyon megosztott gazdasági, kulturális és természetesen etnikai szempontból.

Lehet nem elég az iskolapadban megtanítani a viselkedést, mert mindenre nincs idő, valamint egésznap nem lehetünk iskolába, de ez a háború is megmutatta, hogy megérheti beépíteni a nevelésbe, hiszen az ember értéke az felbecsülhetetlen.¹⁵

Az 1991. évi jugoszláv népszámlálás szerint az országnak 23.528.230 állampolgára (lakosa) volt. Ebből az otthonát 3 725 300 fő, vagyis a lakosság 15,38%-a volt kénytelen elhagyni, vagy menekültként vagy száműzöttként saját köztársaságán belül (a nemzetközi elismerés előtt). Koszovóban pedig az 1 954 747 lakos közül 47,7 % menekülésre kényszerült.¹⁶

A problémát majd az jelentheti a jövőt tekintve, ha az a fiatal generáció felnötté válik, akinek fizikális kapcsolata nem volt a háború borzalmaival, nincs, ami visszatartsa, hogy elkövessék elődeik hibáit ismét.

¹² Forray R. Katalin: A multikulturális/interkulturális nevelésről. Iskolakultúra, 2003/6–7.

¹³ Forray: i. m.

¹⁴ Herczeg Attila, Klsnémeth László, Méhes Andrea, Molnár Mihály, Zentai Károly: Vallási és etnikai konfliktusok. (Hadtudományi Szemle, 2013/2.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Szondi Ildikó: A jugoszláv háború áldozatai demográfiai adatok tükrében. Szeged, 2006.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

KONFLIKTUSOK EURÓPÁBAN¹⁷

A jugoszláviai háború után az igaz, hogy az elmúlt időszakban jelentősebb konfliktus nem volt, amelyet közös katonai beavatkozással, fellépéssel kellett megoldani, de nagyon sok olyan gócpont van Európában, amelyek folyamatosan befolyásolják a stabilitást.

Mindegyik esetben kijelenthetjük, hogy mély történelmi hagyományokon alapuló ellentétek okozzák a problémát, nem minden esetben okoz fegyveres konfliktust (Skócia függetlenségi népszavazása, önálló Katalónia megalapítása stb.), de hatással lehet Európa gazdasági életére. Kivétel ez alól az ukrán-orosz konfliktus, ahol a tűzszünet ellenére továbbra is feszült a helyzet és napjaikban sem változik.

Ami most a legkritikusabb probléma az a terrorizmus megjelenése Európa színterén, köszönhető az elhúzódó és folyamatosan megújuló közel-keleti harcoknak. A terroristátámadások mögött többségben nem európai szervezetek állnak, hanem külföldi támogatással működő, beépült, állampolgárok, de hatással lehet etnikai, vallási ellentétek újbóli felszínre kerülésének.

A terrorizmus nem új jelenség Európában, de aggasztó adat, hogy 2016-ban 142 sikertelen megghiúsított végrehajtott terrortámadás volt Európában, a letartoztatott személyek száma 1002 fő volt.

Az elkövetkező években valószínűleg továbbra is számolni kell azzal a jelenséggel, hogy Európából másod, harmad generációs gyermekek tervezik a részvételt a közel-keleti konfliktusokban, majd pedig visszatérve, folytatják európai területeken. Ami fontos, hogy kívülről nézve, ezek a gyermekek már Európában cseperedtek fel, együtt nőttek más kultúrát képviselőivel, de mégsem fogadják el legbelül önmagukban, biztos vagyok benne a korábban említett valós élettapasztalat, évekig tartó háborúskodás nem volt hosszútávon az életük része.¹⁸

AZ ETNIKUMOK, NEMZETISÉGEK, NÉPCSOPORTOK ÉBREDÉSE ÚJJÁSZÜLETÉSE:

A rendszerváltás óta eltelt időszak egyértelművé tette, hogy a magyar társadalom tartósan kötődik az európai identitásához, de háttérbe szorul nemzeti identitásunk mögött.¹⁹

Európára hatással van, amit a korábbiakban megemlített, vagy az előzőleg részleteiben felsorolt háborúk, helyi, regionális konfliktusok okozta hatások mellett a terrorizmus megjelenése újból a felszínre hozhatja és hozta, de egyes országokban már a felszínre is hozta az identitás tudat megerősítését.²⁰

¹⁷ <http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/> (2018. 01. 15.)

¹⁸ <http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/> (2018. 01. 15.)

¹⁹ https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/18/nemzeti_identitas_egyseg_vagy_sokszinuseg.pdf. (2018. 01. 28.)

²⁰ https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/18/nemzeti_identitas_egyseg_vagy_sokszinuseg.pdf. (2018. 01. 28.)

Például Franciaországban ismét felmerült az a kérdés ki az igazi francia ember, és a parlament vitázott azon, hogy változtassák meg az alkotmányt, abban a tekintetben, hogy pontosan meg tudják határozni ki az igazi francia állampolgár.²¹

A MULTIKULTURÁLIS/INTERKULTURÁLIS PARADIGMA KIALAKULÁSA²²

Az elmúlt években az oktatásban a hangsúly azon volt, hogy fiatal nemzedékeket mind nagyobb mértékben tegye képessé a magas szintű tudományos-technikai műveltség elsajátítására. Ennek a fényében azok az oktatási rendszerek látszanak a leghatékonyabbaknak, amelyek a legrugalmasabban képesek alkalmazkodni, és a legsikeresebbek a kulturális és nyelvi elkülönülések csökkentésében.

EURÓPAI OKTATÁSPOLITIKA²³

Az oktatásnak páneurópai szemléleten kell alapulnia, hogy minden polgár felismerje a nemzeti sajátosságok mögött meghúzódó, európai civilizációban rejlő értékeket” – olvashatjuk az Európai Bizottság Állásfoglalás az oktatás európai dimenziójáról készült Zöld Könyvről (1994, 98.) címmel kiadott okmányban.

Megjelenik az oktatás európai dimenziójának fogalma, amely tartalmazza:

- a különböző európai kultúrák megismerésének támogatását;
- a humanizmus, mint alapvető közös értékünk megőrzését;
- a közösség nyelveinek ismeretét;
- európai ismeretek oktatását az iskolában;
- olyan körülmények létrehozását, amelyek mellett az egyén kibontakoztathatja képességeit, s ez által könnyebben be tud illeszkedni az egyre versenycentrikusabb világba.

Az oktatás tartalmának kialakítása során hangsúly kell fektetni a nemzeti hagyományokon túl az európai és a világ tudományos, kulturális kincseit, értékeit a diákság elé tárják a pedagógusok.

Az Erasmus programban való részvétel kitűnő példa más iskolák megismerésére, a honvédtisztjelöltek részéről pozitív tapasztalatként jelenik meg.

Az idegen nyelvek oktatása szintén jó lehetőség egymás megértésére, a különböző kultúrák közötti kommunikációra az európai kontinensen, hiszen több mint nyelvtanulás, mert megismerkedhetünk egy másik kultúrával, szokásokkal.²⁴

²¹ <http://www.cafebabel.co.uk/politics/article/revoking-nationality-whats-the-deal-across-europe.html> (2018. 01. 31.)

²² Kasler: i. m.

²³ Torgyik – Karlovitz: i. m. 37. o.

²⁴ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

INTERKULTURÁLIS TANÁRI KOMPETENCIA²⁵

A modern iskolának alapvető feladata a toleranciára nevelés, ennek megvalósításához a tanároknak természetesen megfelelő kompetenciákkal kell rendelkezniük.

Nagyon sokszor találkozok olyan emberekkel, akik nehezen fogadják el az új helyzeteket, kevésbé nyitottak, az ilyen vezetőknek a reagáló képessége lassú, valamint hosszabb távon kevésbé tudja motiválni az adott csapatot vagy akár tanulócsoportot.

Egy kutatásban megkérdezett pedagógusok a beszélgetésekben az alábbi jellemzőket, képességeket említették:

- tanuló iránti nyitottság;
- a tanulói másság elfogadása;
- megszólíthatóság;
- szeretni tudás;
- hitelesség;
- irányítóképesség;
- türelem;
- gyermek iránti tisztelet;
- nyugalom és világos értékrend;
- empátia.

PEDAGÓGUSOK INTERKULTURÁLIS KOMPETENCIÁJA, NEMZETKÖZI TAPASZTALATOK²⁶

Byram, Gribkova és Starkey (2002) az idegennyelv-tanárokhöz intézett ajánlásukban az interkulturális kompetencia fogalmát a következő összetevőkre bontják:

- tudáskomponens;
- skillek (képességek);
- attitűdök.

A személyes attitűdök magában foglalja a kíváncsiságot és a nyitottságot, a tudáskomponens a saját és más kultúráról szerzett ismereteket. A készségek közül a tanulmány kiemeli az összehasonlítást, az értelmezést és az összefüggés-keresést.

Bármelyik irányból közelítem meg, alapvetően nemcsak a genetikailag örökölt személyes attitűd a meghatározó kompetencia, tudom, nem vagyunk egyformák és rendelkezni kell alap kompetenciákkal, amelyekre építhetünk, de szükség van tudásra, ami elsajátítható, a készség pedig fejleszthető. Az oktatásban, katonai szemmel nézve az Erasmus nagyon jó példa, nemzetközi gyakorlaton való részvétel erősíti az ismereteket, a kölcsönös felvétel más országok hallgatóival szintén ebbe a kategóriába tartozik.

²⁵ Rác Krisztina: Kultúrák találkozása az iskolában. <http://barankovics.hu/cikk/jovoido-ifjusagkutatasi-muhely/kulturak-talalozasa-az-iskolaban>

²⁶ Lakatosné Török Erika – Dorner Helga: Pedagógusok interkulturális kompetenciája nemzetközi partnerségben. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00117/2007-10-ta-Tobbek-Pedagogusok.html> (2018. 01. 21.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

NEMZETKÖZI IRÁNYELVEK A KATONAI OKTATÁS TERÜLETÉN (SZOMSZÉDOS ORSZÁGOK)

Már 2013-ra keltezhető az a szomszédos országok katonai oktatási intézményeinek együttműködését szolgáló alapötlet kidolgozása, amely elsősorban osztrák kezdeményezés volt egy jövőbeni nemzetközi szemeszter létrehozására.

Az alapkötételre 2014-ben került sor, ahol természetesen osztrák vezetéssel megalapították a Nemzetközi Katonai Akadémiai Forumot, lengyel, cseh, román és magyar támogatással.

Elsődleges célja a fórumnak a nemzetközi együttműködés a katonai oktatás területén, hosszabb távon pedig egy nemzetközi szemeszter megalkotása, figyelembe véve a nemzet érdekeit, alapozva a közösen létrehozott modulokra és a szakemberek által meghatározott kompetenciákra.²⁷

2015 EREDMÉNYEI²⁸

Az évente megtartott konferenciák során a nemzetek megvitatták a lehetséges modulokat, tantárgyakat, a lehetőségeiket a nemzetközi szemeszter létrehozásához. A katonai fórum egy gyakorlati példája a multikulturális vagy interkulturális oktatás lehetséges megvalósulásnak. Az ember úgy gondolná szomszédos országok révén könnyű kialakítani az alapelgondolást, és megérteni egymást, de hamar rájött az ember, nagyon különbözőek vagyunk, más kultúra, nemzeti érdekek nagyon erősek, amivel teljes mértékben egyetértek, mi több különböző oktatási kultúrával rendelkezünk, nem is beszélve a katonai szolgálati kultúráról és hagyományokról.

Az ötlet katonai vonatkozásban, megvizsgálva minden oldalról, új, de nem teljesen, hiszen külföldi tanfolyamokon, rövidebb, hosszabb tanfolyamokon már régóta veszünk részt. Ha nézzük a jelenlegi helyzetet, most is van lehetőség például a honvédtisztjelölteknek részt venni általános, vagy szakterületnek megfelelő, hazai oktatási követelményekben elfogadott, tárgyakat abszolválni nemzetközi környezetben.

Visszatérve az origóhoz, az Erasmus program volt, amely megalapozta az ötletet, szolgálva az európai kultúra erősítését megfelelő a jövő biztonsági kihívásainak vagy talán segítve a közös gondolkodást, a problémamegoldási képességet, tovább erősíteni az összefogást, a közös érdekekre hivatkozva, erre tökéletes egy új fiatal generáció, amely tanítható.

Természetesen a nemzetközi szemesztereknek is meg kellene felelni az előírt szabványoknak, amit a bolognai rendszer biztosít, egységes creditszerzési rendszert, valamint az

²⁷ IMAF 2013, Lessons learnt from the international Military Academic Forum, Armed Forces Printing Centre, Vienna/Austria, 2013, 85–105. o.

²⁸ IMAF 2015, Creating an International SEurópában the next step in a Common Európában for the European Officer, Nicoale Bălcescu" Land ForceEurópában PublishEurópában Sibiu, 2015, 91–99. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

átjárhatóságot a tanintézeteken belül hazai és nemzetközi viszonylatban. (The European Credit Transfer System)

Milyen előnyökkel járhat a leendő fiatal tiszteknek? A kérdésre a választ meglehetősen közelíteni általánosan, nemzetközi érdekek mentén. Nézzük olyan oldalról, amely az egyén fejlődését segíti, saját tapasztalatból tudom, valamint a tanácskozáson is egyetértés volt, hogy előnyként jelentkezik a más kultúra megismerésében, fejlődés az idegennyelv használat területén, a problémamegoldó képesség fejlődése területén, megtanulni kitekinteni a saját környezetéből, máskepp gondolkodni, kapcsolatépítés, amelynek előnyét a későbbiekben lehet kamatoztatni, akár hazai vagy nemzetközi környezetben az együttműködés során. (Megjegyzendő, hogy 2020-ra az európai hallgatók (általánosítva) mobilitása elérheti a 20%-t)

A 2015-ben megtartott konferencia fő célja az volt, hogy tovább fejlessze a korábban javasolt modulokat, valamint rendszerbe foglalja, megvitassa a követelményrendszert.

A fórum közösen meghatározta az alapkövetelményeket, amelyek szükségesek a jelentkezéshez, mint a nyelv területén, a fizikai követelmények területén, a számítógépes ismeretek területén, valamint már milyen alapokkal kell rendelkezni, itt a hazai viszonylatba kell gondolkodni, akár a döntéshozatal, vagy a kis alegység harcászati területein.

Meg kell jegyezni nem volt egyszerű, mert amikor az ember elkezdett beszélgetni a más országok képviselőivel, úgy éreztük, egyről beszélünk, de nem ugyanolyan rendszerben készítjük fel a hallgatókat, a kitűzött célok elérése más elvek, elgondolások mentén történik. Az oktatás súlypontja országonként változott, valahol erősen kötődve egyéni érdekek mentén.

A résztvevők döntöttek is végül meg nem is, azért lehet látni, hogy mennyi idő kellett egyáltalán ahhoz, hogy idáig eljussanak, és véleményem szerint a jogászok meg sem vizsgálták, ez a kezdeményezés is bizonyítsa demokratikus úton nehéz közös véleményt alkotni, összeegyeztetni az egyéni érdekeket mások véleményével.

A közös nemzetközi szemeszter felépítése a következő lehet egy cselekvési változatként:

- Angol nyelvismeretek;
- Nemzetközi Hadijog;
- Kulturális ismeretek;
- Elektronikai harc, kiber védelem;
- Interoperabilitás;
- Katonai vezetéselmélet;
- Fizikai felkészítés.

Előírt követelmények:

- Vezetővé ismeretek elsajátítása;
- Kommunikáció fejlesztése;
- Előadó képesség fejlesztése, gyakorlása;
- Együttműködőképesség fejlesztése;
- Problémamegoldás fejlesztése.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

KOMPETENCIÁK (A MAGYAR HONVÉDSÉG TAPASZTALATAI)²⁹

Melyik területen tudunk kapcsolódni a korábban leírt tapasztalatokkal a saját munkakörünkben. Úgy érzem a legközelebb a válságreakáló műveletek során, de a bevezetőben említettem, nem biztos, hogy csak a határainkon túl kerülhetünk ilyen helyzetbe.

Egy korábbiakban megjelent könyvben összefoglalták azokat a legjelentősebb kulcsfontosságú kompetenciákat amelyeket a nemzetközi környezetben szerzett gyakorlati tapasztalatokra alapoztak, kiemelve a polgári élethez közelebb álló sajátosságokat.

KULCSKOMPETENCIÁK:³⁰

- Alkalmazkodóképesség, rugalmasság;
- Lelki teherbíró képesség, terhelhetőség;
- Határozottság, döntési képesség;
- Kapcsolat-teremtési képesség;
- Szorgalom, a munka mennyisége;
- Problémamegoldó képesség;
- Csapatmunka, együttműködés képessége, illetve készsége.

Saját tapasztalataimra alapozva az együttműködésnek, a kapcsolatépítő képességnek, megértésnek, elfogadó képességnek és a türelemnek óriási szerepe volt nemzetközi környezetben, amely hasonlít a korábbiakban leírt nemzetközi, hazai, pedagógusok által leírtakkal. Megjegyzem a mai rohanó, gyorsan változó világban az említette tulajdonságok, készségek megkönnyítené a mindennapjainkat is, szűkebb környezetbe értelmezve.

ÖSSZEGZÉS

A XXI. századi modern társadalmakban megállíthatatlan globalizációs folyamat generálja a kultúrák egyre erősebbé váló találkozását, amely a békét is veszélyeztethetik, ezért fontos oda figyelni más országok tapasztalataira és alkalmazni már szűkebb környezetben is.

A tanulmány első részében feltettem a kérdést, hogy talál-e kapcsolódási lehetőségeket a kutatási területem témájához. A kompetenciaháló kiépítése összetett feladat. Amiben segített, rávilágított, hogy a katonai társadalmat úgy kellene tekintenem, mint egy szer-teágazó, különféle irányokból megközelítendő „multikulturális környezetet”. Korábban írtam arról, hogy lényegében közös a feladatunk, de annak eléréséhez minden fegyvernem hozzájárul a saját kultúrájával, hagyományaival, akár meg a nyelvezete is eltérő lehet.

Összehasonlítva a kompetenciákat mind pedagógusok álláspontja vagy katonai értelmezésben fókuszálva a válságreakáló műveletekben való részvétel tapasztalataira, megállapíthatjuk, vannak hasonlóságok, melynek lehet nagy jelentősége, főleg a hosszútávú gondolkodásban, egymás elfogadásában, belső kommunikációs vagy a generációs problémák áthidalásában.

²⁹ Kiss Zoltán László: Magyarok a békefenntartásban. Zrínyi kiadó, Budapest, 2011. 168–170. o.

³⁰ Uo.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bajzát Tünde: Az interkulturális kommunikatív kompetencia fejlesztési lehetőségei a felsőoktatásban, Sokszínű pedagógiai kultúra, <http://www.irisro.org/pedagogia2014januar/0504BajzatTunde.pdf>, (2018. 01. 31.)
2. Forray R. Katalin: A multikulturális/interkulturális nevelésről. Iskolakultúra, 2003/6–7.
3. IMAF 2013, Lessons learnt from the international Military Academic Forum, Armed Forces Printing Centre, Vienna/Austria, 2013. 85–105 o.
4. IMAF 2015, Creating an International SEurópában the next step in a Common Európában for the European Officer, Nicoale Bălcescu" Land ForceEurópában PublishEurópában Sibiu, 2015. 91–99 o.
5. Kasler Éva: A multikulturalizmus Magyarországon a XXI. század első évtizedeiben: különös tekintettel az oktatási vonatkozásokra. Szakdolgozat, Budapest, 2011.
6. Kiss Zoltán László: Magyarok a békefenntartásban. Zrínyi kiadó, Budapest, 2011.168–170. o.
7. Lakatosné Török Erika – Dorner Helga Pedagógusok interkulturális kompetenciája nemzetközi partnerségben. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00117/2007-10-ta-Tobbek-Pedagogusok.html> (2018. 01. 31.)
8. Páva Rita: Interkulturális, multikulturális oktatás alapjai. ELTE, Budapest, 2015.
9. Torgyik Judit – Karlovitz János Tibor: Multikulturális nevelés. Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.

SIMON BÉLA¹**A rendőrség állományának felkészültsége a kiberbűnözésre****The Preparedness of Police Personnel to Cybercrime Threat****Absztrakt**

Magyarország a Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia² megalkotásának időpontjában európai szinten is előremutató intézkedéseket tett a kibervédelem, kiberbiztonság területén. Számos intézkedés történt annak érdekében, hogy a kibertér, mint a gazdasági és társadalmi élet meghatározó pillére szabad, biztonságos és innovatív környezetté váljon. Az új Kiberbiztonsági Stratégia alkotásának időszakában is szükséges számot vetni arról, hogy az állam egyik legfontosabb rendészeti szerve: a rendőrség személyi állományának képzettsége mennyiben felel meg a korábban meghatározott célok megvalósításához. A vizsgálat eredményeit kérdőíves felmérés és személyes interjúk adják. A megállapítások szerint a rendőrség személyi állománya a nem specializált egységeken kívül nem rendelkezik a kiberbűncselekmények visszaszorításához szükséges magas szintű ismeretekkel.

Kulcsszavak: rendőrség, felmérés, kiberbiztonság tudatosság, kiberbűncselekmények, ismeretszint

Abstract

At the time when the National Cybersecurity Strategy was created, Hungary made progressive measures in the field of cyber security, cyber security. Numerous measures have been taken to make cyberspace as the determining pillar of economic and social life a free, secure and innovative environment. During the creation of the new Cyber Security Strategy, it is also necessary to review whether it is one of the most important law enforcement agencies in the state: the

¹ Nemzeti Közszoigálati Egyetem – National University of Public Service, E-mail: Simon.Bela@uni-nke.hu ORCID: 0000-0002-1555-3690

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP- azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiberbiztonsági Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszoigálati Egyetem felkérésére készült.

² A Kormány 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

police staff's qualifications meet the goals set out above. The results of the survey are provided by questionnaire surveys and personal interviews. According to the findings, the police personnel do not have the high level of knowledge required to curb cybercrime. However, this statement does not apply to specific anti-cybercrime units.

Key words: *police, survey, cyber security awareness, cyber crime, knowledge level*

Minden fejlett bűnüldöző szerv vezetőjének hosszú távú stratégiájában vizionálnia kell, hogy az egyes jogsértő cselekmények milyen változásait prognosztizálja és azokra milyen ellenlépéseket kíván tenni. A veszélyeztetettség és a fertőzöttség szintjére tekintettel milyen erőforrásokat delegál egy területre, vagy a meglévőket miként fejleszti, vagy alakítja át. Nincs ez másként a kiberbűnözés elleni fellépés területén sem. Az azonban különösen nehéz feladat, hogy kiszámításuk, miként fognak alakulni a kibertérhez kapcsolódó bűncselekmények, hiszen az elmúlt évek statisztikai adatsoraiból pontos trendek nem rajzolhatók ki.³

Az mindenképp valószínűsíthető, hogy e cselekmények száma a következő években emelkedni fog, amint az is kijelenthető, hogy egyre jobban felértékelődik a bűnüldöző szervek állományában az a tudás, ami a digitális forrásból származó bizonyítékok kinyerésére, rögzítésére, elemzésére és értékelésére képes.

Napjainkban a kriminalisztika olyan forradalmi változáson esik át, amelyhez foghatót az információk továbbításában az internet létrejötte okozott. Továbbra sem lebecsülhetők a kriminalisztika klasszikus és speciális eszközei⁴, de az jól látható, hogy az infokommunikációs eszközökből, adatbázisokból kivonható bizonyítékok felé tolódik el a súlypont⁵.

A vizsgálat célja, hogy segítséget nyújtson a döntéshozóknak abban a kérdésben, hogy mely területeken és mely szinteken indokolt a rendőrség személyi állományának képzését fejleszteni, illetve segítségül szolgálhat a rendészeti szervek oktatásában résztvevő személyeknek a képzési portfólió fókuszálásában.

Természetesen a teljes és átfogó képhez nagy segítséget nyújtana egy e tárgykörben készített korábbi – akár 5 évvel ezelőtti – vizsgálat, de ilyen nem készült.

³ Simon Béla: A kiberbűnözés aktuális trendjei. Magyar Rendészet, 2018. „A Haza szolgálatában 2017” konferencia kötet – megjelenés alatt.

⁴ „A bűncselekmények felderítése, bizonyítása új lehetőséghez, erőforráshoz jutott a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény és a végrehajtását szabályozó normák szerint folytatott titkos információgyűjtő tevékenység, valamint a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény által szabályozott nyomozóhatóság egyéb, illetve titkos adatszerző tevékenységei által.” Nyeste Péter: A bűnügyi hírszerzés. Magyar Rendészet, 2012/4. 30. o.

⁵ minden IT eszközöket, mobiltelefont használó emberről megállapítható (és az egyes szolgáltatók, és szolgáltatók meg is állapítják), hogy merre jár, kivel kommunikál, mennyit mozog, milyen az egészségi állapota, érdeklődési köre, anyagi helyzete, hangulata, irányultsága, politikai nézetei, - melyekből következtetéseket vonhatnak le várható tevékenységére, szándékaira.

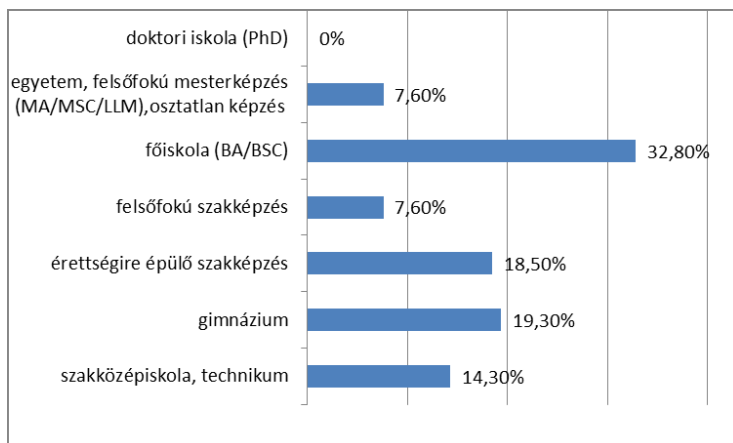
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A kérdőíves vizsgálat a Nemzeti Közszolgálati Egyetem - Rendészettudományi Kar – Kiberbűnözés Elleni Tanszéke által⁶ összeállított online felületen elérhető kérdésekre támaszkodott, melyet a megkérdezettek 2018. január hónapjában töltöttek ki. A kérdőív címzettjei a Kar levelező munkarendben tanulmányokat folytató alap (BA) és mester (MA) szakos hallgatói – összesen 119 fő. A felkérés online felületen jutott el a címzettekhez, melyben a kérés arra irányult, hogy ezzel a kitöltéssel önkéntesen segítsék a Kiberbűnözés Elleni Tanszék munkáját a képzések kialakításában. Bár a cél a rendőrség állományába tartozó személyek ismereteinek vizsgálata volt, de volt a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (4fő), Büntetésvégrehajtási Szervezet(1fő), Katasztrófavédelem(1fő), Katonai Rendészet (1fő), önkormányzati rendészet (1fő) részéről is kitöltő.

A tanulmány első kérdései a megkérdezettek demográfiai adatait célozták. 1994-ben a magyar rendőri összlétszám mindössze 8%-a volt nő. A rendőrség személyi állományának összetételéről 2004-ben készült statisztikai elemzés kimutatta, hogy 10 év alatt megduplázódott a rendőrnők aránya, 16%-ra nőtt.⁷ Az azóta eltelt időszakban ez az arány a törvényi rendelkezésekkel összhangban⁸ a nők arányának növekedését eredményezte. A rendőrség hivatásos állományában a férfiak és nők aránya 78%-22%, amelytől a felmérésben szereplők aránya nem tért el szignifikánsan, mivel a nemre vonatkozó kérdésre válaszoló 118 válaszadó 19,5%-a volt nő.

A legmagasabb iskolai végzettségre vonatkozó kérdésre 119 fő adott választ, melyeknek megoszlását az alábbi ábra mutatja:

Forrás: saját felmérés

⁶ Az összeállításban részt vettek: dr. Gyaraki Réka, Kiss Tibor és dr. Simon Béla.

⁷ Sárközi Irén: Nők a rendészetben. Doktori (PhD) értekezés, Zrinyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2008. 9. o.

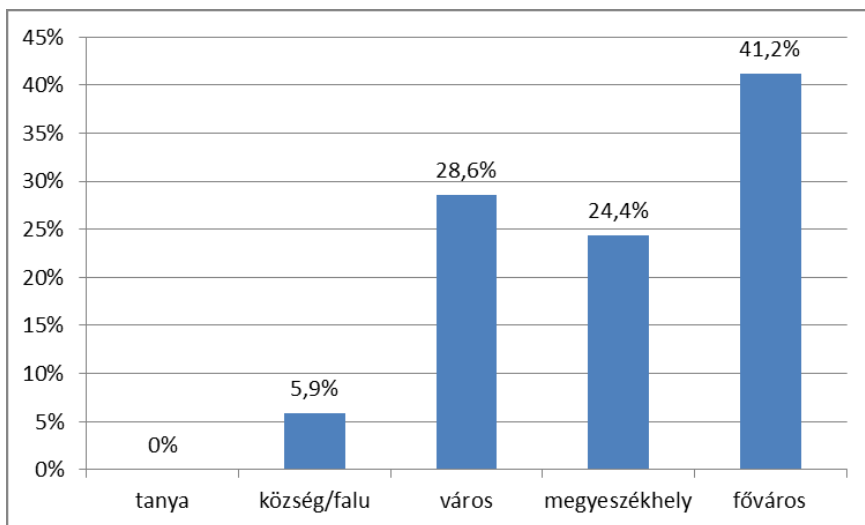
⁸ Az egyenlő bánásmód követelménye a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról 2015. évi XLII. törvény 5.§ (2) bekezdés.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A következő kérdés a munkahely településtípusára vonatkozott. Az eredmények tükrözik a rendőri szervek eloszlását. Magyarországon az Országos Rendőrfőkapitányság alárendeltségében területi szintként 19 megyei, fővárosi főkapitányság, helyi szintként 154 városi, 22 kerületi kapitányság és 21 határrendészeti kirendeltség áll. A körzeti megbízotti irodák kistépülésen és a fővárosban is jelen vannak. Központi szinten ennek megfelelően hozzávetőleg 1.050 fő, területi szinten 5.150 fő és helyi szinten 27.250 fő teljesít szolgálatot. Amint azt a bűnügyi fertőzöttségi adatok⁹ is szükségessé teszik az országos átlagot jelentősen meghaladó rendőri jelenlét szükségessé Budapestben.

A szolgálatellátás helyére vonatkozó kérdés volt: Jelenlegi munkahelyének mi a településtípusa?

Forrás: saját felmérés

A kibercbűncselekmények kezelésének intézményesített formája a rendőri alapképzésben nem értékelhető.¹⁰ A rendőri felsőfokú oktatásban (BA képzés) az elmúlt évek során jelentős fejlesztések valósultak meg:

- az egyes jogi és kriminalisztikai tárgyakban a kibercbűncselekmények felderítése, nyomozása, bizonyítása során szükséges ismeretek megemelt időkeretben jelennek meg a képzésben
- célzottan e terület elsajátítását szolgáló szabadon választható és kötelező kurzusok kerültek bele a képzési programba.

⁹ Bővebben: <http://www.police.hu/hu/bunugyiterkep> (2018. 01. 05.)

¹⁰ GENVAL ország értékelő jelentés 174. o. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14583-2016-REV-1-DCL-1/en/pdf> (2018. 01. 05.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

- kialakítás alatt van egy kiberyomozó (nappali munkarendben) és egy informatikai nyomozó (levelező munkarendben) szakirány létesítése, amely az eredményes akkreditációt követően specialisták képzését hivatott megvalósítani

A mesterképzési szakokon folyamatban van a kiberbűnözéssel kapcsolatos kurzusok fejlesztése és a Rendészettudományi Doktori Iskola keretein belül is növekszik az e témával kapcsolatos témakiírások száma.

Mindezekkel együtt kijelenthető, hogy a rendőrség aktív állományában szolgálatot teljesítő személyek jellemzően nem a rendőri képzési rendszerből szerezték be a kiberbűncselekmények elleni fellépéshez szükséges ismereteiket.

Ez a tudás tipikusan 3 forrásból származik:

- már ilyen tárgyú ismeretekkel, képzettséggel jelennek meg a rendőri egységekhez. Ekkor a képzettségi szint jellemzően nem felsőfokú, mivel a rendvédelmi szervekhez képest az informatikai terület jobb anyagi kilátásokat kínál.
- az informatikához, számítástechnikához érdeklődéssel forduló rendőrök önképzés keretében sajátítják el
- a rendőrségen szolgálatot teljesítő személyek különféle nemzetközi képzéseken vesznek részt. Erre elsődlegesen a specializált szervek munkatársai (Budapesti Rendőr-főkapitányság – BRFK Korruptciós és Gazdasági Bűnözés Elleni Főosztály - Pénzhamisítás és Csúcstechnológiai Bűnözés elleni Osztály - Csúcstechnológiai Bűnözés Elleni Alosztály, valamint a Nemzeti Nyomozóiroda Kiberbűnözés Elleni Főosztály) kapnak arra lehetőséget, hogy az ILEA (International Law Enforcement Academy – Nemzetközi Rendészeti Akadémia), Amerikai Egyesült Államok Titkosszolgálatának (U.S. Secret Service) és a Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI), valamint a Közép-európai Rendőrákadémia, ECTEG (European Cybercrime Training And Education Group- Európai Kiberbűnözési Tréning és Oktatási Csoport), EUROPOL(Európai Rendőrségi Hivatal), CEPOL (European Union Agency for Law Enforcement Training), OLAF (Európai Csalásellenes Hivatal) képzésein részt vegyenek .

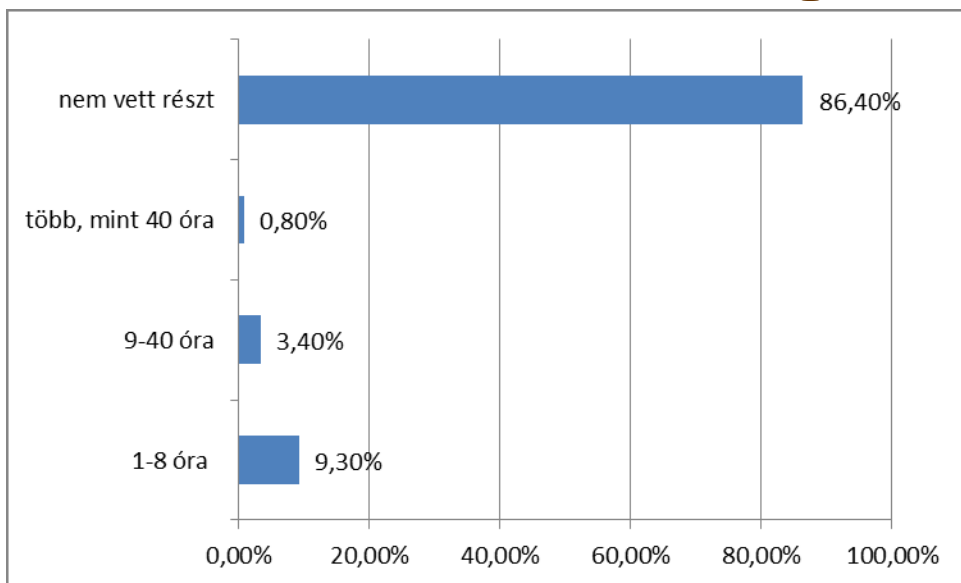
Magyarországon a továbbképzési lehetőségek nem kellően fejlettek a kiberbűnözés elleni fellépést illetően. A Belügyminisztérium Vezetőképzési, Továbbképzési és Tudományszervezési Főosztály akkreditált képzései szűk kör részére nyújtanak ismereteket. Jellemzően ad hoc jellegű, nem rendszeres és nem tervezett képzések állnak rendelkezésre¹¹.

A képzési lehetőségek figyelembevételével a kérdőívben az szerepelt, hogy: „Vett már részt kiber-bűncselekmények nyomozásával, kezelésével kapcsolatos képzésben?” A válaszadó 118 főből 102 fő semmilyen képzésben nem vett részt e tárgy körben.

¹¹ Bővebben: Simon Béla: Rendészettudományi Kar – Kiberbűnözés elleni kapacitásfejlesztési koncepciója – munkaanyag, 2016.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

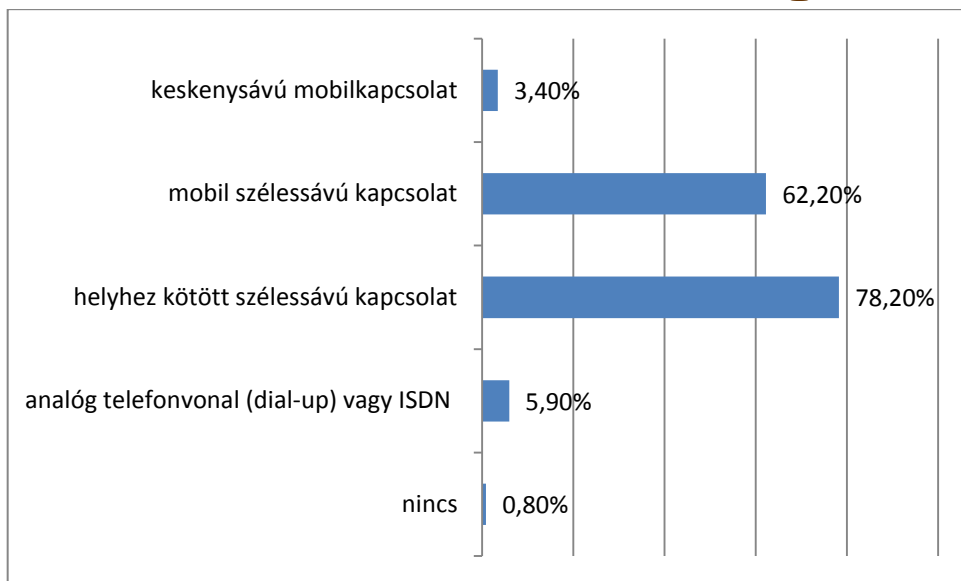

Forrás: saját felmérés

Annak vizsgálatára, hogy a megkérdezettek mennyiben alapozhatnak munkájuk során az infokommunikációs eszközökről, internet használatáról magánemberként megszerzett tudásukra – indokoltnak láttuk e vonatkozásban is felmérni ismereteiket, lehetőségeiket. Kérdésként tettük fel, hogy A háztartásában milyen internet hozzáférés áll rendelkezésre? Jeleztük, hogy több válasz is lehetséges. A válaszadó 119 főből mindössze egy személy nyilatkozta, hogy nem rendelkezik internettel. Ez abból a szempontból is lényeges, hogy a későbbi e-learning anyagok kidolgozása és az életen át tartó tanulás elve mentén van lehetőség arra, hogy a szükséges ismereteket a célzott állomány otthonában, illetve otthonában is feldolgozza, elmélyítse.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Forrás: saját felmérés

Összehasonlításként a KSH adatai szerint a rendszeres internet használók aránya a 16-74 éves személyek arányában Magyarországon 2017 évben 76% volt¹². A jelen kutatásban megkérdezettek életkor szerinti besorolását az alábbi diagram mutatja:

Forrás: saját felmérés

Az eredmények hasonlóak a szélesebb életkori sávot vizsgáló országos felmérés eredményeihez. Ez vélhetően abból is adódik, hogy a megkérdezettek csupán 5,2%-a volt 45 év feletti, és a legidősebb megkérdezett személy 55 éves volt. Így tehát nem szerepeltek a

¹² https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tin00091.html (2018. 01. 08.)

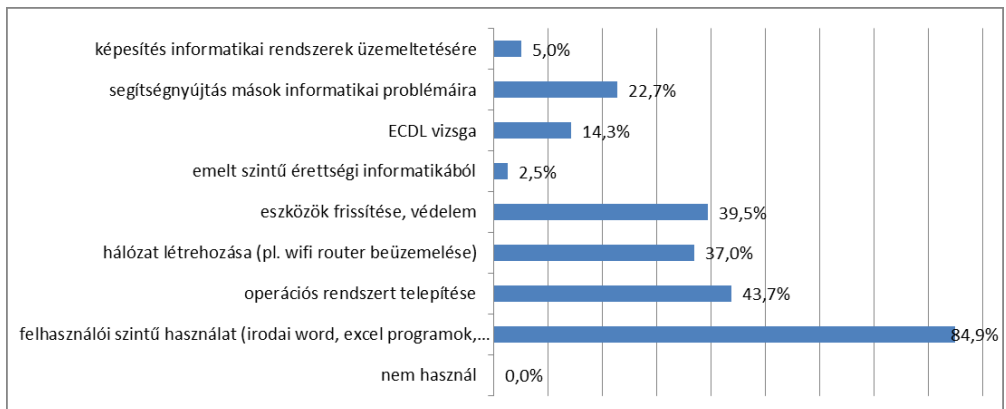
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

vizsgált sokaságban az idősebb korosztály tagjai, akik ezt az arányt rontották volna és nem szerepeltek a 16-24 év közötti személyek sem, akik ezt az arányt vélelmezhetően javították volna.

Érdekes adat az is, hogy a megkérdezettek majdnem kétharmadának fontos a folyamatos internet elérés és ezért mobiltelefon előfizetéseikben internetes csomag is szerepel. Ez olyan fejlesztések lehetőségét nyitja meg, amely az állomány azonnali elérésének (pl riadóztatás) megvalósítási lehetőségét bővíti. Ezen túlmenően lehetőséget biztosít lokálisan egy adott környezetben található rendőrök szolgálatba léptetésének megvalósítására.¹³

A következő kérdés arra irányult, hogy a megkérdezett milyen szinten ért az informatikához? Több válaszadásának lehetősége mellett a válaszadók közül senki sem volt, aki ne használna számítógépet.

Forrás: saját felmérés

Bár ECDL vizsgával csak a megkérdezettek 14,3%-a, illetve emelt szintű informatika érettségivel 2,5% rendelkezik, de ezek az alacsony számok jelentős részben visszavezethetők arra, hogy a megkérdezettek többsége koránál fogva akkor végezte középiskolai tanulmányait, amikor e számonkérési formák jóval kevésbé voltak elterjedtek.

A kutatás érdekes eredménye volt, hogy a megkérdezettek közül 6 fő úgy nyilatkozott, hogy van informatikai rendszerek üzemeltetésére képesítése. Mivel a kérdőív anonim volt, így nincs lehetőség az érintettek közvetlen megkérdezésére, de az aránytalanul magas szám azt jelentené, hogy a rendőrség állományából több, mint 2100 fő tulajdonképpen rendszergazdai képesítéssel bír. Vélelhetően olyan személyek is jelölték ezt a választ, akik az ECDL vizsga birtokában az informatikai rendszer és a Büntető Törvénykönyvben sze-

¹³ Például olyan rendőri alkalmazás kifejlesztése által, amivel a rendőr szolgálati pihenőjét, akár pihenőnapját töltve is kaphat értesítést egy azonnali intézkedést és jelentős számú élő erőt igénylő esetben való intézkedésre. Ekkor túlmunka elrendelése mellett önként szolgálatba léphet.

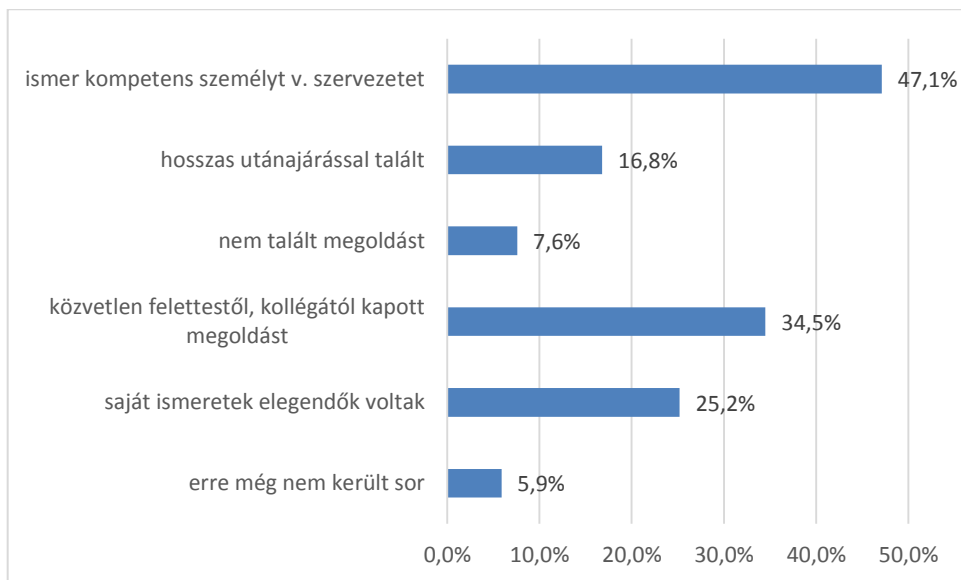
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

replő információs rendszer¹⁴ fogalmakat egymás szinonimájaként értelmezve a számítógép üzemeltetési képzettséget kívánták jelölni.

Az informatikai infrastruktúra és képzettség feltárását követően a kibercbncselekményekkel kapcsolatos tevékenységre fókuszált a kérdőív:

Ha szolgálati feladati ellátása során informatikával kapcsolatos kérdés merül fel, akkor tud segítséget kérni? (több válasz is lehetséges)

Forrás: saját felmérés

A kérdésre adott válaszok azért kiemelten fontosak, mert a kibercbncselekmények jelenlegi volumenéről sem áll rendelkezésre pontos statisztikai adatsor, illetve arra sem állnak rendelkezésre szűrések, hogy a büntetőeljárások során milyen arányban van szükség informatikai szakértők bevonására. Az informatikai szakkérdés határa folyamatosan változik, illetve jelentős mozgást mutat azon esetek száma, amikor nem külső szakértő igénybevételével kerül eldöntésre egy informatikával kapcsolatos speciális kérdés, hanem a rendőrség belső állományából kiképzett személyek rendőri jelentésben adnak választ a felmerülő problémákra.¹⁵

¹⁴ Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 459.§ (1) bekezdés 15. pont értelmében információs rendszer: az adatok automatikus feldolgozását, kezelését, tárolását, továbbítását biztosító berendezés, vagy az egymással kapcsolatban lévő ilyen berendezések összessége.

¹⁵ Simon Béla: Az igazságügyi szakértés egyes kérdései a büntetőeljárásban, különös tekintettel az informatikai szakterületre. Belügyi Szemle, 2017/7–8. 87–105. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A kibercbncselekmények nyomozása és az informatika egy olyan szakterület, ahol az ismeretek folyamatos karbantartása szükséges. A fejlődő technikai megoldások, az egyre szofisztikáltabb elkövetési magatartások szükségessé teszik a továbbképzések tartását. Amíg jellemzően például az élet elleni bncselekmények nyomozására megszerzett ismeretek lassú idő alatt avulnak el, addig tárgyalt szakterületünkön ez rövid időn belül megtörténik. Természetesen nem lehetséges, hogy minden kibercbncselekménnyel esetlegesen foglalkozó munkatárs folyamatosan minden területen naprakész információkkal rendelkezzen. A helyes arány kidolgozása szükséges ahhoz, hogy a bncselekmények összetettsége, elszaporodottsága által befolyásoltan álljon rendelkezésre a kiképzett állomány¹⁶.

Országos szinten még nem alakult ki olyan rendszer, amelyben a területi és helyi szervek munkatársai a hatáskörükbe tartozó bncselekmények vonatkozásában (legalább) egy olyan mentor/multiplikátor elérhetőségét ismerik, akitől a digitális bizonyítékok rögzítésére, elemzésére, valamint a nyomozások lefolytatásához szükséges információkat beszerezhetik, de a tervek ezt célozzák az ORFK Bűnügyi Főosztály Korrupció és Gazdasági Bűnözés Elleni Osztály, mint szakirányító szerv részéről is. A képzésekben a Nemzeti Nyomozóiroda Kibercbűnözés Elleni Főosztály, valamint A BM Nemzetközi Oktatási Központ aktív részvétele válik szükségessé.

A 47,1% os arány – akik tudják azon személyek, szervezetek elérhetőségét, aiktól segítséget kérhetnek – nagyon alacsony. Nem várható el, hogy e területen a Tevékenységirányítási Központok adjanak iránymutatást. E szám emelése kiemelten fontos a gyors és hatékony intézkedések végrehajtásához.

A kérdőív nem tudta feltárni azt a problémát sem, hogy a felettesektől, kollégáktól, hosszas telefonálás után elért személyektől beszerzett információ mennyire volt szakszerű. Ennek feltárása további kutatás célja lehet.

A kibercbncselekmények következő fontos területe a készpénz - helyettesítő fizetési eszközökhöz kapcsolódó visszaélések. Bár 2017 harmadik negyedében ismét jelentősen bővült a magyarországi fizetési kártya elfogadói hálózat. Részben ennek is köszönhetően ismét több mint 25 százalékkal nőtt a kártyás vásárlási forgalom, amelynek már 69 százaléka bonyolódott a gyors és korszerű érintéses technológia használatával. 2017 év végére a hazai kibocsátású fizetési kártyák száma több mint 9 millió darab volt. A 2017-es év alatt folytatódott az internetes vásárlási forgalom jelentős bővülése is, mind darabszámban, mind értékben 37 százalékos volt az emelkedés ezen a téren, azonban a teljes kártyás vásárlási forgalom kis része (6, ill. 10 százalék darabszámot, ill. értéket tekintve) bonyolódik csak ilyen módon. 2017 második negyedében a kibocsátói oldalon elkövetett fizetési kártyás visszaélések száma (9949 darab) a forgalom növekedési üteménél kisebb mértékben, 9 százalékkal nőtt, míg az okozott kár értéke (256 millió forint) 20 százalékos csökkenést mutatott az előző év azonos időszakához képest. Továbbra is jellemző, hogy a visszaélések főként internetes vásárlási tranzakciókat érintik, mind darabszámban, mind ér-

¹⁶ Simon Béla: Rendészeti szervek együttműködése a kibercbűnözés ellen. Megjelenés alatt a Nemzetbiztonsági Szemlében.

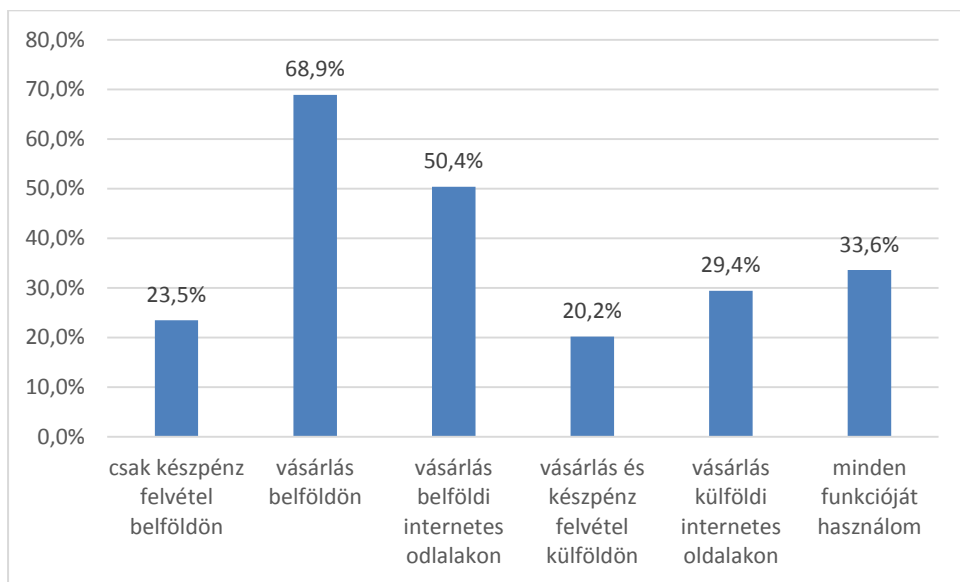

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

tékben körülbelül a visszaélések 80 százaléka köthető ehhez a forgalomhoz. Az elfogadói oldalon szintén a forgalom bővülésénél kisebb mértékben emelkedett a visszaélések száma (1179 darab) és az okozott kár értéke (50 millió forint), ami 10, ill. 4 százalékos növekedést jelentett a tranzakciószámot és az értéket tekintve az előző év azonos időszakához képest. Kijelenthető, hogy csökkent a fizetési kártyákkal elkövetett visszaélések forgalmához viszonyított aránya, azaz még biztonságosabbá vált a kártyahasználat a fogyasztók számára¹⁷. Mindezek mellett is a kibercbűncselekmények egyik fontos kategóriája maradt a bankkártyákkal kapcsolatos bűnelkövetés¹⁸ E körben is indokolt volt felmérni az állomány ismereteit a készpénz helyettesítő fizetési eszközök használatáról.

A megkérdezettek bankkártyahasználati szokásaira vonatkozóan az alábbi válaszok születtek:

Forrás: saját felmérés

A kapott adatokból a csak készpénzfelvételt jelző válaszadók magas száma adhat okot további vizsgálatok folytatására, mivel az meglehetősen magas még ha figyelembe vesszük a 150.000Ft-ig terjedő ingyenes felvétel lehetőségét, akkor is jelentős az aránya azoknak, akik ezt a pénzügyi rendszernek és ügyfélnek is költséges megoldást választják.

¹⁷ <http://www.mnb.hu/letoltes/penzforalmi-tablakeszlet-tajekoztato-20171215.pdf> (2018. 01. 07.)

¹⁸ Amint azonban bevezetésre kerül az 5mp-en belüli átutalás (2019.07.01-től), és a bankkártyáktól független fizetési módok terjednek el (kriptovaluták, különféle telefonos alkalmazások stb.) úgy e visszaélés típus egyre jobban összerosódik várhatóan az információs rendszerek elleni támadásokkal.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

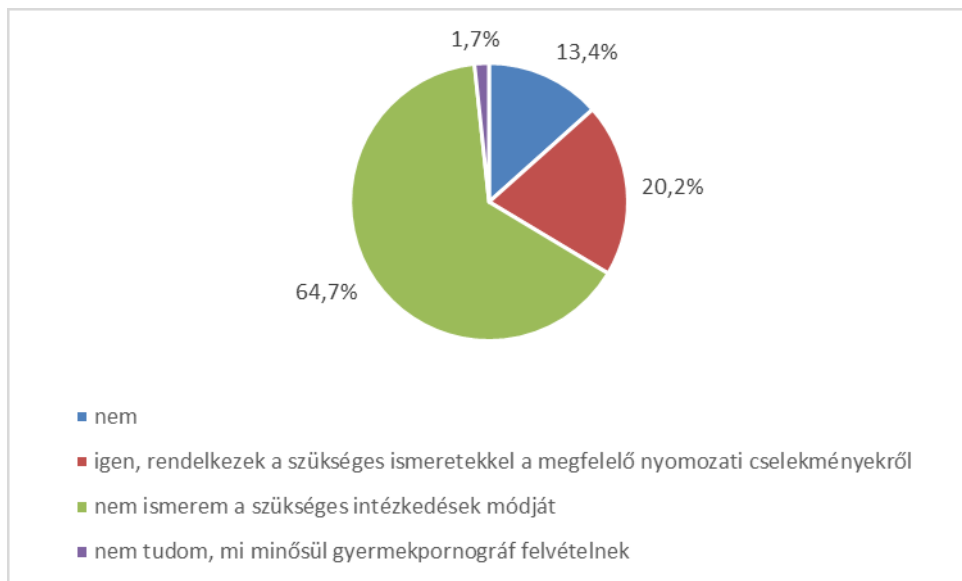
A következő kérdés a Btk. 375. §(5) bekezdésébe ütköző információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás elkövetése esetén ajánlott sértetti magatartás ismeretére kérdezett rá: Ha Önhöz állampolgári jelzés érkezik, hogy az érintett személy értesítést kapott SMS-ben, hogy a bankkártyájával illetéktelenek éppen vásároltak, akkor Ön mit javasol számára?

A válaszadók 88,2%-a választotta a „Tiltsa le és tegyen azonnal feljelentést” választ, míg a fennmaradó 11,8% a „Vegye fel az összes pénzt a számláról, amit a bankkártyával el lehet érní, tiltsa le kártyáját, majd tegyen feljelentést” választ jelölte meg.

A „Nem tudom” és a „Felesleges feljelentést tenni, csak tiltsa le a kártyát és vegye fel az összes pénzt” választ senki sem jelölte meg.

A kiválasztott lehetőségek mindegyike lehet a követendő legjobb magatartás, de ennek megválaszolásához jellemzően nem szükséges rendészeti képzés, hiszen ez a bankkártya használathoz kapcsolódó általános ismeret.

A következő kérdés a gyermekpornográfiával kapcsolatos ismereteket vizsgálta, vajon tisztában van-e a válaszadó, milyen elsődleges intézkedések megtétele szükséges, amennyiben gyermekpornográfiával kapcsolatok internetes tartalomról kap bejelentést.

Forrás: saját felmérés

Látható, hogy a válaszadók közül majdnem minden hatodik személy ismeretei teljes mértékben hiányoznak. Mindössze a megkérdezettek 20%-a gondolja úgy, hogy egy ilyen bűncselekmény nyomozásához szükséges ismeretekkel rendelkezik. 64,7%-a a válasz-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

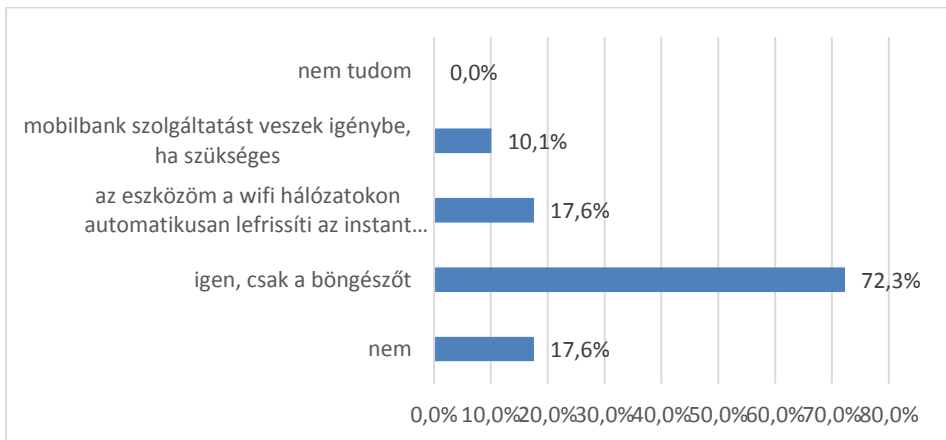
2018. XI. évfolyam 1. szám

adóknak szinte csak olyan szinten áll, hogy felismeri a cselekmény társadalomra veszélyességét, de az ellene való fellépésre nincsenek részletes információi. Egy olyan bűncselekmény esetében, ahol:

- rendkívül nagy a látencia
- az elkövetők egy jelentős része intellektuális elkövető, és a konspirációra nagy figyelmet fordít
- a bűncselekményekkel okozott kár, azaz a sértettekre gyakorolt hatása sok esetben egész életre kiható
- e bűncselekmény típus sokszor csak titkos információgyűjtés segítségével deríthető fel, amihez további speciális gyakorlati ismeret szükséges

A gyermekpornográfia bűncselekmény bűnügyi statisztikában történő megjelenése¹⁹ rendkívül nagy kilengésekkel, de nyilvánvalóan hatalmas látenciával²⁰ mutatja a fertőzöttséget. Ez a terület, ahol jelentős erőforrásokkal és a stratégiához kapcsolódó bűnüldözői, bűnmegelőzési akciótervet indokolt kidolgozni.²¹

A következő kérdés az információbiztonságra vonatkozó attitűdök felmérését célozta: Szokott-e nyilvános wi-fi hálózatokhoz kapcsolódní? (étteremben, vonaton, áruházban, közterületen, ha igen, akkor milyen műveleteket hajt végre?)(több válasz is lehetséges)

Forrás: saját felmérés

A nyilvánosan és ingyenesen elérhető vezeték nélküli internet kapcsolatok a nyugateurópai országokhoz viszonyítva Magyarországon nagy forgalmú környezetben, illetve különféle

¹⁹ Bővebben: <https://bsr.bm.hu> (2018. 01. 08.)

²⁰ Bővebben: <https://pedo.help/statistics/> (2018. 01. 08.)

²¹ A Digitális Gyermekvédelmi stratégia mellett ágazati akciótervekre volna szükség. Lásd: <http://www.kormany.hu/download/6/0e/c0000/Magyarorsz%C3%A1g%20Digit%C3%A1lis%20Gyermekv%C3%A9delmi%20Strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

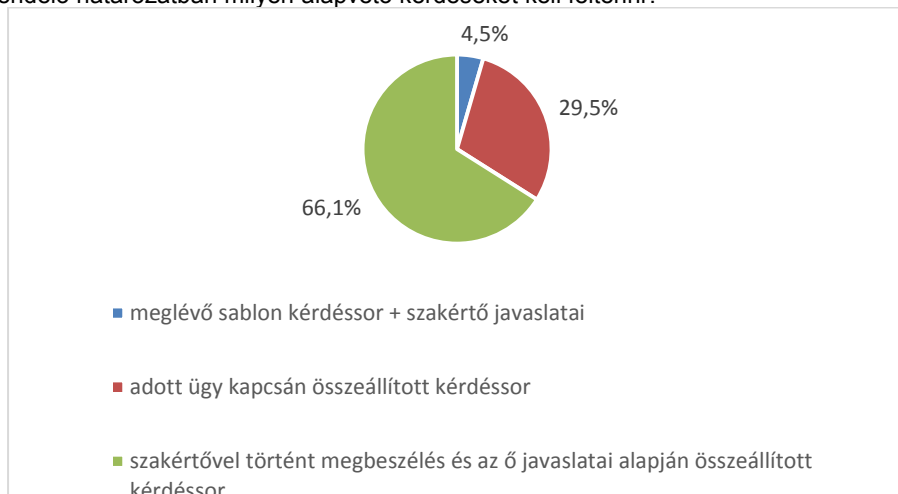
szolgáltatásokat nyújtó üzlethelyiségek (fodrász, étterem, bolt, autószalon, stb) környezetében sokkal nagyobb gyakorisággal fordulnak elő. Ennek egyik fő oka, hogy a mobil internet ára a vásárlóerő paritáshoz viszonyítva magas, így az emberek vagy nem fizetnek elő arra, vagy alacsony adatcsomag mellett lehetőleg WIFI kapcsolatra váltanak.

Azt is fontos azonban megjegyezni, hogy az átlagos felhasználók nem állítják be telefonjukat, úgy, hogy az egy kapcsolt – és nem feltétlen biztonságos – vezeték nélküli internet kapcsolódás esetén ne szinkronizálja le az e-mailjeit, instant üzenetküldő és más futó applikációkat. Úgyszintén nem jellemző, hogy a felhasználók azonnal egy virtuális magánhálózati kapcsolaton keresztül kapcsolódnak egy megbízható internetes szerverhez.

Ezekkel együtt tehát a jelentős különbség a kizárólag böngészőt használó felhasználók és az eszközöket azonnal frissítő felhasználók között vélhetően sokkal kisebb, mivel valószínűleg a böngészés közben futó alkalmazások lefrissülnek a háttérben a felhasználók tudta és szándéka nélkül.

Talán a legnagyobb közvetlen kár bekövetkezése a mobiltelefonokon a banki alkalmazások kompromittálásán keresztül valósulhat meg. Éppen ezért nevezhető minden 10 megkérdezett felhasználó felelőtlennek, amikor nem megbízható helyen mobilbankol. A GSM rendszeren keresztül történő kommunikáció sokkal nehezebben támadható, így az állomány – és egyébként minden felhasználó – figyelmének felhívása indokolt arra, hogy a banki alkalmazásokat lehetőség szerint a mobilszolgáltató adatkapcsolatán keresztül végezze.

A következő kérdések az informatikai szakértéshez kapcsolódó viszonyt voltak hivatottak vizsgálni. A vizsgálat során arra voltunk kíváncsiak, hogy amennyiben szakértő kirendelésére van szükség a kibernetizáció területén, a megkérdezettek tudják-e, hogy a kirendelő határozatban milyen alapvető kérdéseket kell feltenni?

Forrás: saját felmérés

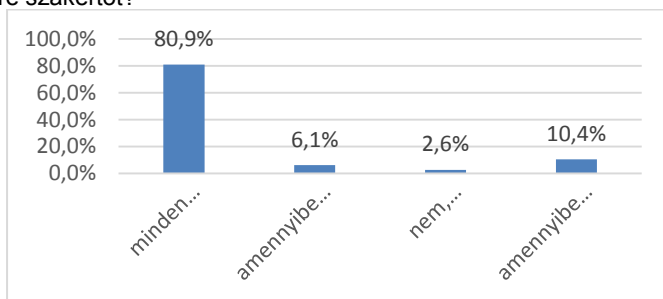
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A jogtudomány művelői számára sem egyértelmű a szakértő kirendelésével összefüggésben, hogy a kirendelő hatóság mennyiben kommunikálhat a kirendelt szakértővel. A pártatlan szakértői vizsgálatot mindenképpen az biztosítaná a leginkább, ha a kirendelő hatóság csak a kirendelő határozatban adna felhatalmazást a vizsgálat lefolytatására, a szakértő pedig csak szakvéleményében adna tájékoztatást az elvégzett vizsgálatról. Minden olyan esetben, amikor a szakértő az eljárás és a bizonyítás aktuális helyzetéről a szakvélemény elkészítéséhez szükségeshez képest többlet információkat kap a kirendelő hatóságtól, az alkalmas lehet a szakértő befolyásolására. Mindezek mellett azonban az informatikai szakértők az eredményes együttműködés érdekében kiemelten fontosnak tartják az előzetes egyeztetést a kirendelést megelőzően.²² E vita eldöntése érdekében indokolt lehet módszertani utasítás kiadása a nyomozóhatóság tagjai irányába, hogy a fegyveregyenlőség elve a vád és védelem közt ne csorbuljon.

Az informatikai szakkérdések sok esetben jóval összetettebbek, mint a többi szakértői terület. Az informatika területén az ügyben eljáró nyomozó gyakran nem is gondol olyan bizonyítékokra, melyek elérhetőek a szakértői vizsgálat tárgyául szolgáló infokommunikációs eszközöktől.²³ Fontos kérdéseket vet fel a szakértők és szaktanácsadók közti határvonal abban az esetben, amikor az informatikai eszközök vizsgálata már a házkutatás, lefoglalás során indokolt. Úgyszintén a jogi rendelkezéseknek és gyakorlatnak kell kimunkálnia, hogy meddig terjedhet a nyomozóhatóságok digitális nyomrögzítői tevékenysége²⁴ és mikortól szakkérdés egy vizsgálat lefolytatása.

E probléma megkérdézteték általi értelmezését célozta a következő kérdés: „Amennyiben a nyomozás során bármilyen informatikai eszköz kerül lefoglalásra (okos telefon, táblagép, laptop, PC.) milyen esetben rendelne ki az eszköz által tárolt adatok tartalmának megismerésére szakértőt?”

Forrás: saját felmérés

²² Máté István Zsolt: Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2017. 119. o.

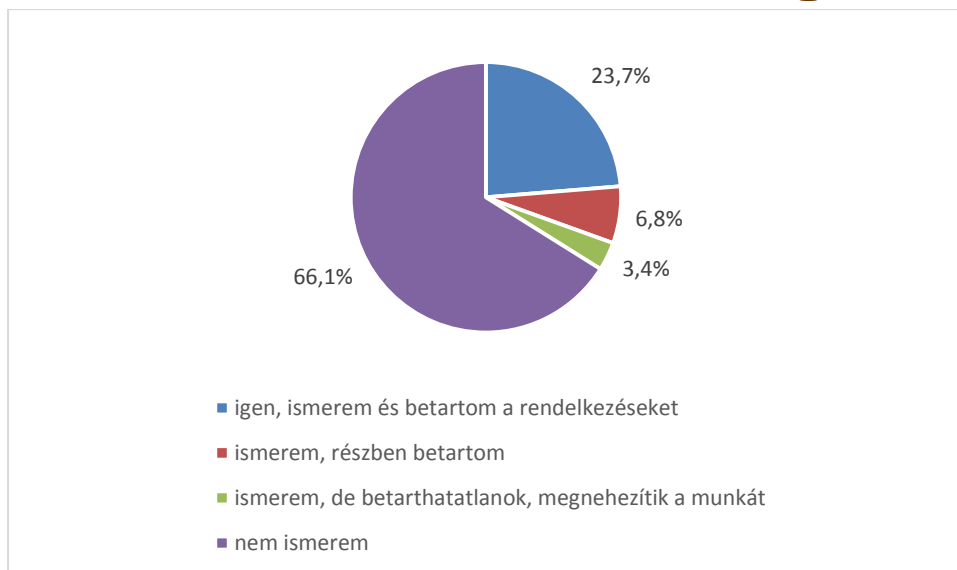
²³ Például egy lefoglalt mobiltelefonról csak a hívások, üzenetek kinyerése és vizsgálata csak apró töredéke annak, amilyen információkat rejt egy készülék és a hozzá kapcsolt felhő alapú tárhely.

²⁴ Máté I. Zs.: i. m. 67. o.

A kapott eredményből is látható, hogy a megkérdezettek számára sem elérhetőek azok a rendőri szolgálatok, melyeket az angolszász terminológia a digitális bizonyítékok helyszíni vizsgálója (Digital Evidence First Responder, DEFR)ⁱ elnevezéssel jelöl. Jelenleg a rendőrségen belül a BRFK Számítógépes Bűnözés Elleni Alosztálya, valamint az NNI Kiberbűnözés Elleni Főosztály munkatársai nyújtanak segítséget a digitális bizonyítékok rögzítéséhez és kinyeréséhez. Ez a tevékenység az alanyi körre tekintettel²⁵ szakértői véleményt nem adhat, de sok esetben szükségtelenné teszi informatikai szakértő kirendelését. Az még a közeljövő fejlesztési feladatai közé tartozik, hogy minden területi és helyi szerv számára ésszerű földrajzi távolságon belül elérhetővé váljanak az e tevékenységet végző, digitális forenzikus eszközökkel felszerelt egységek vagy személyek.

Mint minden jelentős adatvagyon, különleges adatot kezelő szervezetnél, így a rendőrségen belül is kiemelt figyelmet kell fordítani az információbiztonságra, adatbiztonságra. Jellemzően az adatszivárgások elhárításának két fő iránya vetődik fel az egyik a különféle biztonsági, behatolás detektáló, tevékenységfigyelő és egyéb szoftverek iránya, míg a másik a humán tőke tudatossága fejlesztésének iránya. A megoldás természetesen az egyensúlyra építő rendszerek táján található. Annak eldöntése, hogy melyik irány támogatására milyen erőforrásokat delegálnak: rendkívül összetett kérdés. Az azonban mindenképpen költséghatékony megoldás, ha a meglévő biztonsági eszközök megfelelő alkalmazására bírja rá a munkáltató a személyi állományt. Ennek egyik formája egy közérthető, használható, aktualizált informatikai szabályzat, melynek fontosságát a személyi állomány is ismeri és belátja és ennek következtében betartja azt. A megkérdezettek attitűdjét az informatikai szabályzathoz kívánta az alábbi kérdés felmérni: „A 60/2008. (OT 32.) ORFK utasítás a Rendőrség Ideiglenes Informatikai Biztonsági Szabályzatáról és a 45/2013. (XI. 15.) ORFK utasítás az intranethálózat működtetéséről, valamint az Internet és elektronikus levelezési rendszer rendőrségi igénybevételének szabályairól szóló jogszabályokat ismeri és betartja?”

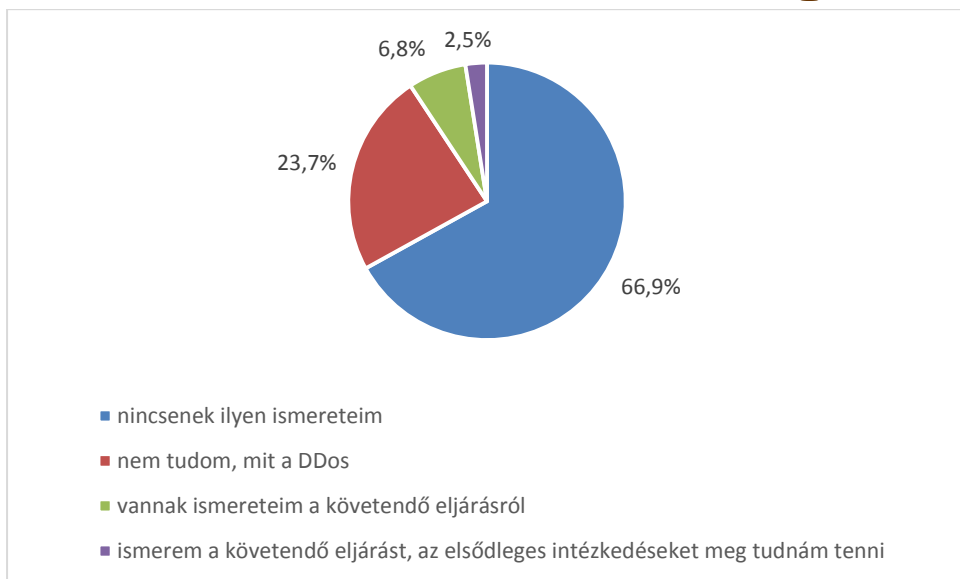
²⁵ Nyilvántartásba vett igazságügyi szakértők száma elenyésző e szerveken belül.

Forrás: saját felmérés

Kijelenthető, hogy a megkérdezett állomány kevesebb mint negyede tartozik a megfelelő tudással rendelkezők közé. Egy ilyen összetett szabályozóról (mely terjedelmében messze meghaladja e tanulmány karakterszámát) felelősen kijelenteni, hogy azt ismeri valaki: nehéz és talán merész kijelentés. A pontos eredmények ismerete információs biztonsági tesztek, sérülékenységvizsgálatok útján tárható fel alaposan.

A kibertérben elkövetett vagyoni jogokat sértő bűncselekmények után az egyik leginkább elszaporodott jogsértő cselekmény csoport az informatikai rendszerek elleni támadások. Ehhez kapcsolódó ismeretszintet volt hívatni feltárni az alábbi kérdés: „Ha egy állampolgári bejelentés érkezik Önhöz, hogy egy vállalkozás internetes oldala elérhetetlen DDoS támadás miatt, akkor vannak ismeretei a lehetséges teendőkről?”

Forrás: saját felmérés

Amint látható a válaszadó 118 főből mindösszesen 3 fő jelezte, hogy egy összetett rendszer elleni támadás esetén ismeri a követendő eljárást és képes az elsődleges intézkedések megtételére. Az arány emelése oktatásokkal, továbbképzésekkel, módszertani utasításokkal, illetve vonalvezetői rendszer²⁶ kiépítésével orvosolható volna.

A tényleges rendőri munka során számos bűncselekmény típusnál válik szükségessé működésben lévő PC, laptop lefoglalása. Kb. 5 évvel ezelőttig az európai nyomozóhatóságok általánosan bevett gyakorlata az ún. „freeze” eljárás volt az eszközök azonnali áramtalanításával. Korunkban azonban az eszközök titkosítása és felhő alapú tárhelyek ezt az eljárásrendet felülírták, sokkal összetettebbé tették.

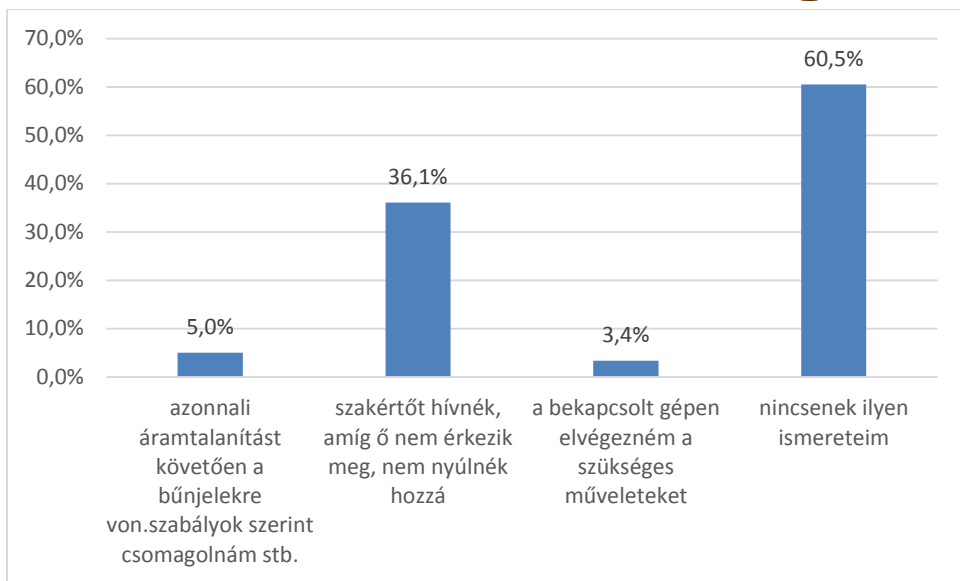
A vizsgálat következő kérdése: „Egy házkutatás során kell intézkednie bekapcsolt személyi számítógép adattartalmának rögzítésére. Ismeri a helyes eljárásrendet? (több válasz is lehetséges)”

²⁶ Minden szervezeti egységnél van legalább egy olyan személy, akinek a hatáskörbe tartozó esetekre vonatkozóan vannak ismeretei és ezeket az ismereteket továbbképzéseken folyamatosan szinten is tartja.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Forrás: saját felmérés

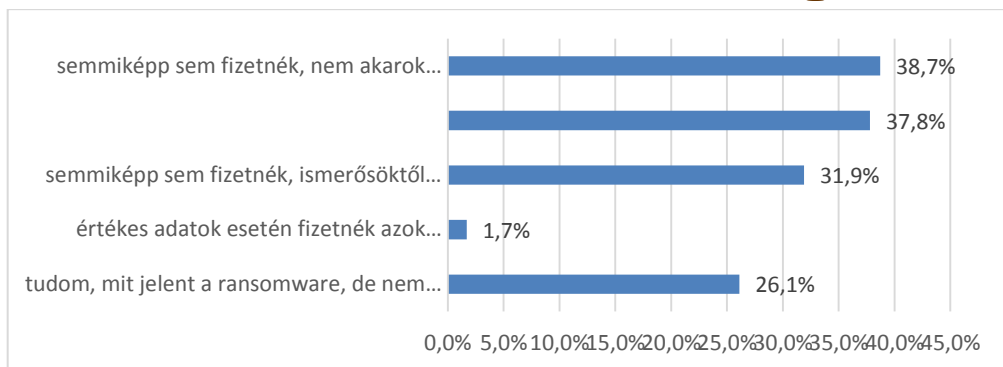
A megkérdezettek mindössze 3,4%- érzí magában a szükséges szakértelmet egy ilyen intézkedés fogantatásához a szükséges eljárási cselekmények lefolytatásához, ami rémisztően alacsony arány, ha figyelembe vesszük, hogy milyen gyakorisággal kerül/kerülhet rá sor.

Bár egy IT eszközön mindig lesznek olyan eljárások, (titkosítás, speciális rendszerbeállítások, stb) amelyek következtében a lehetségesen kinyerhető bizonyítékoknak csak egy része válik megismerhetővé, de szükséges kidolgozni olyan módszertani utasítást, amelynek követése minimalizálja az adat- és információvesztés veszélyét. Természetesen ehhez a célhardverek biztosítása is szükséges.

A legutolsó kérdés az utóbbi évek egyik legnagyobb információbiztonsági kihívásának a zsarolóvírusok megítélését kívánta felmérni: „Ha a tulajdonában álló informatikai eszközöket (személyi számítógép/laptop/okostelefon) ransomware (zsarolóvírus) támadás éri, akkor mit tesz? (több válasz is lehet)”

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Forrás: saját felmérés

Bár az átfogó megoldást e probléma orvoslására az ellene küzdő nagy nemzetközi szervezetek sem találják, így jelen kérdésre sem adható tökéletes válasz. Az mindenképp hasznos, hogy a megkérdezettek 38,7%-a felkészült egy esetleges ransomware támadásra, de ennek a számnak további emelése szükséges, hiszen egyre nagyobb azon értékeink aránya, melyeket digitálisan tárolunk.

Összességében tehát szükséges átvilágítani, hogy a rendőri alapképzésben milyen módon lehet fejleszteni a kiberbűnözéssel szembeni fellépést hatékonyá tevő alapismerteket, hiszen a közterületi rendőri tevékenység ellátása során is ezek az ismeretek az állampolgárok tájékoztatása, helyszínbiztosítás, bizonyítékok megőrzése, elsődleges intézkedések megtétele során jelentőséghez jutnak.

Amint azt a tanulmány első soraiban is érintettük: a bűnüldözői, kriminalisztikai tevékenység napról napra nagyobb arányban veszi igénybe a különféle digitális forrásból, adatbázisból, stb származó bizonyítékokat. Korunk technikai fejlettsége (mindenhol jelen lévő szenzorok, mesterséges intelligencia, big data, stb) sokszor lehetővé teszi, hogy számítógép mögül oldjon meg a nyomozóhatóság reménytelennek tűnő bűneseteket. Természetesen az analóg és a digitális forrásból származó információkat nem kizárólagosan, hanem egymást segítve kell felhasználni a bűncselekmények nyomozásában. Azt is látnunk kell, hogy az Orwell-i „Nagy Testvér” technológiai oldalról már megvalósult, csupán az a kérdés, hogy ki működteti és ki hasznosítja az összegyűjtött információkat. Ennek meghatározása jogalkotói kérdés, de a nyomozóhatóságok tagjainak mindenképp készen kell állni, hogy törvényes keretek között minden olyan információt összegyűjtsenek a digitális forrásokból is, melyek a rendészeti szervek alkotmányos céljainak elérését segítik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bányász Péter: Kiberbűnözés és közösségi media. Nemzetbiztonsági Szemle, 2017/4. 55–74. o.
2. GENVAL ország értékelő jelentés <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14583-2016-REV-1-DCL-1/en/pdf> (2018. 01. 05.)
3. Gyaraki Réka: Számítógépes bűncselekmények és az ellenük való védekezés. In: Christján László (szerk.): Információvédelem. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2015. 175–189. o.
4. Kiss Tibor – Parti Katalin: A mém vajon mi? Mémekért való felelősség megállapíthatóságának kérdései és lehetőségei. Infokommunikáció és Jog, 2016/2:(66–67) (2017) 3–47. o.
5. Kiss Tibor – Parti Katalin: Informatikai bűnözés. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): Kriminológia. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 491–517. o.
6. Kiss Tibor: Az internet és a társadalmi egyenlőtlenségek Információs Társadalom: Társadalomtudományi folyóirat, 13. (2013/3-4). 97–99. o.
7. Máté István Zsolt: Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2017.
8. Nyeste Péter: A bűnügyi hírszerzés. Magyar Rendészet, 2012/4.
9. Simon Béla: Az igazságügyi szakértés egyes kérdései a büntetőeljárásban, különös tekintettel az informatikai szakterületre. Belügyi Szemle, 2017/7–8. 87–105. o.
10. Simon Béla: Rendészeti szervek együttműködése a kiberbűnözés ellen. Megjelenés alatt a Nemzetbiztonsági Szemleiben
11. Simon Béla: Rendészettudományi Kar – Kiberbűnözés elleni kapacitásfejlesztési koncepciója. Munkanyag, 2016.

SZILÁGYI TIVADAR¹ – BOLDIZSÁR GÁBOR² – KALÓ JÓZSEF³

Vidékbiztonság átfogó megközelítésben⁴

avagy komplex gondolkodás a biztonságos vidékről,
elemeiről és rendszeréről

Rural Security in a Comprehensive Approach

or Complex Thinking about the Safe Countryside, it's Elements and
System

Absztrakt

A vidékbiztonságról, mint a nemzeti biztonság fontos feltételéről viszonylag keveset beszélünk Magyarországon. Pedig a vidékbiztonság egyre fontosabb nemzeti biztonsági kérdéssé lép elő. A vidék biztonsága kulcskérdés az állam stabilitása, biztonsága, fejlődése szempontjából. A jó állam nemcsak az élet feltételeit kell, hogy szavatolja, de az életminőség javítása érdekében is kell tegyen erőfeszítéseket, növelje a vidék versenyképességét, tegye élhetőbbé a vidéket, tegye vonzóvá a mezőgazdasági termelést a gazdasági tevékenységi formák valamennyi szintjén.

Kulcsszavak: vidékbiztonság, nemzeti biztonság, jó állam, versenyképesség

Abstract

We are talking about the rural security such as an important condition for national security in Hungary. Yet, rural security is becoming an increasingly important

¹ Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, egyetemi tanár, tudományos dékánhelyettes, E-mail: szilagyi.tivadar@gtk.szie.hu ORCID: 0000-0001-6307-1699

² Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens, E-mail: boldizsar.gabor@uni-nke.hu ORCID: 0000-0001-7641-833X

³ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens, E-mail: kalo.jozsef@uni-nke.hu ORCID: 0000-0002-5022-5334

⁴ A tanulmány a KÖFOP -2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című kiemelt projekt keretében megvalósuló „Vidékbiztonság, a biztonsági környezet hatása a vidék versenyképességére” (2016/240/SZIE-GTK) Ludovika Kutatóműhely pályázati anyagát felhasználva készült.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

national security issue. The rural security is a key issue for the stability, security and development of the state. A good governance must guarantee not only the conditions of life, but also make efforts to improve the quality of life, increase the competitiveness of the countryside, make the country more livable, attract agricultural production at all levels of economic activity.

Keywords: *rural security, national security, gooda governance, competitiveness*

Korunk új típusú, változó kihívásainak és fenyegetéseinek hatására, a megváltozott – egyre bonyolultabbá, komplexebbé váló – biztonsági környezetben⁵ az állam új típusú válszokra kényszerül, szerepe átalakul. Ugyanakkor változik az egyén és a közösségek feladata, akárcsak felelősségi köre és cselekvési mozgásteré, s mindezek földrajzi viszonyrendszerben is érzékelhetők: a vidék biztonsága és élhető életterének biztosítása vonatkozásában is. Az egyén és a kisközösségek felelőssége, az öngondoskodásban játszott egyre fokozódó szerepük nem csökkenti az állam felelősségét a biztonság megteremtésében és fenntartásában, hanem egymásra hatva, egymást kiegészítve alkotnak egységet. Ezen együttműködés kialakításához és erősítéséhez szükség van a közösségek tudásának bővítésére, az öngondoskodás kereteinek és a szereplők egymásra ható kölcsönös viszonyának meghatározására, a vidékbiztonsági tudatosság kialakítására és fejlesztésére. Az új típusú kihívások és fenyegetések hatására egyre meghatározóbb nemzeti biztonsági kérdéssé válik a vidékbiztonság. A vidékbiztonságról, mint a nemzeti biztonság fontos feltételéről viszonylag keveset beszélünk Magyarországon. Általában, ha a nemzeti biztonság kerül szóba, a többség a Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája című dokumentumban⁶ meghatározott komplex biztonsági kérdésekre gondol. A vidékbiztonság egyre fontosabb nemzeti biztonsági kérdéssé lép elő.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) és a Szent István Egyetem (SZIE) oktatóiból alakult közös Kutatóműhely elsődleges kutatási célja a vidékbiztonság komplexitásának feltárása és bizonyítása, rendszerszemléletű leírása és a speciális (vidék)biztonsági tudatosság megteremtése. A kutatás során prioritást élvez a fizikai és a gazdasági biztonság, a versenyképesség, az öngondoskodás és a Jó Állam kapcsolatrendszere.

A kutatást három fő területre osztjuk:

- A vidékbiztonság fogalmát, annak összetettségét kilenc biztonsági dimenzióban (politikai-kormányzati, fizikai, gazdasági, szociális-társadalmi, környezeti-környezetvédelmi, étel-miszer-élelmezés, infrastruktúra, fenntarthatóság és megújulás, valamint vidékbiztonsági öngondoskodás) értelmezzük, melynek alapja a Nemzeti Biztonsági Stratégia⁷ (NBS) bővített dimenziói, alapul véve a

⁵ Az elmúlt két-három évtized viszonylagos regionális biztonsági időszaka után a migrációs válság, az Ukrajnát ért hibrid támadás és az Európában is egyre nagyobb mértéket öltő terrorizmus komoly kihívást jelentenek régióink és hazánk számára is.

⁶ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

⁷ 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról.

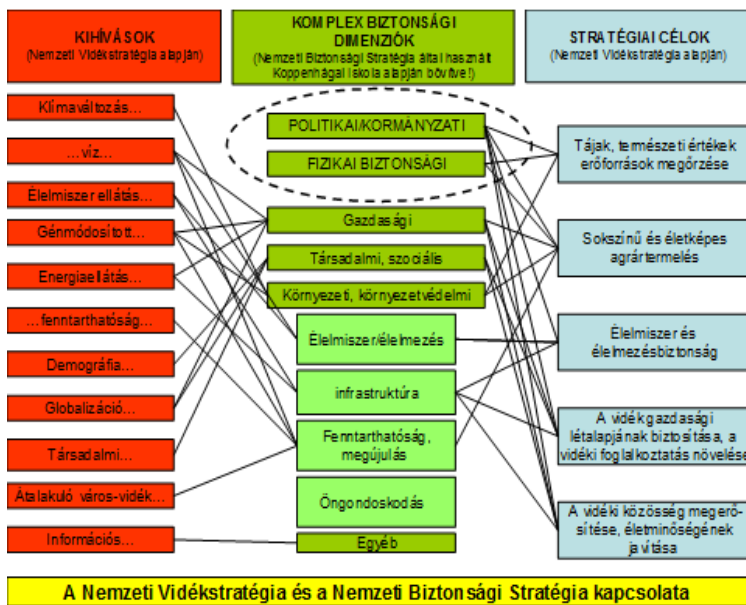
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Nemzeti Vidékstratégia⁸ (NVS) által megfogalmazott kihívásokat és stratégiai célokat.⁹

- Az összetevők egymásra hatásának, törvényszerűségeinek rendszerszemléletű meghatározása.
- A vidékbiztonsági tudatosság, melynek része az öngondoskodás kialakításához szükséges tudástár, oktatási módszerek kidolgozása.

A NKE-SZIE közös kutatásának eredménye, hogy kialakul a vidékbiztonsággal összefüggő komplex gondolkodásmód és kutatási keret.

1. számú ábra: A Nemzeti Vidékstratégia és a Nemzeti Biztonsági Stratégiakapcsolata
(készítette: Dr. Boldizsár Gábor)

⁸ Nemzeti Vidékstratégia: http://www.terport.hu/webfm_send/2767 (2017. 10. 07.)

⁹ A NVS által meghatározott kihívások a következők: klímaváltozás, éghajlati szélsőségek erősödése; ivóvíz, vízkészletek kulcsfontossága; élelmiszerellátás és az élelmiszerlánc biztonsága; génmódosított növények veszélye; az energiaellátás biztonsága, energetikai rendszerproblémák; környezeti fenntarthatóság, biológiai sokféleség, tájfenntartó mezőgazdaság; demográfiai válság, népessédsi trendek; globalizáció és lokalizáció; társadalmi és térbeli egyenlőtlenségek; átalakuló város-vidék kapcsolatrendszer; információs kor, tudásalapú társadalom.

A NVS által meghatározott stratégiai célok: tájak, természeti értékek erőforrások megőrzése; sokszínű és életképes agrártermelés; élelmiszer és élelmiszerbiztonság; a vidék gazdasági létalapjának biztosítása, a vidéki foglalkoztatás növelése; a vidéki közösség megerősítése, a vidéki közösség életminőségének javítása.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Az alapvetően államcentrikus megközelítéssel kutatásunk hozzájárul a biztonság-kultúra bővítéséhez, az állam és polgárai biztonság-szemléletének emeléséhez, a vidék versenyképességének növeléséhez. Rendszerbe foglalja, leírja a vidék biztonságának összetevőit, definiálja az állam és a vidékbiztonság kapcsolatrendszerét, jellemzőit, környezetét és interakcióit, különös tekintettel a fizikai és a gazdasági biztonság kapcsolatára, melynek eredménye a biztonságos, élhető és versenyképes vidéki életter. A kutatás alapoz a már meglévő kutatási eredményekre, a közel- és a régmúlt kapcsolódó hazai és nemzetközi történéseinek feldolgozására. Nemzetközi kitekintésben elsősorban Afrika szarva¹⁰ konfliktusainak tapasztalatait vizsgáljuk, egy etióp kutatótársunk segítségével. A térség és a Kárpát-medence összehasonlításának alapja a klímaváltozás, a csökkenő életter és életlehetőségek, a gazdasági éltképesség, az etnikai- vallási sokszínűség és a fizikai biztonság kapcsolatrendszere.

A vidékbiztonság komplex rendszerének rendszerszemléletű nagybani feltárása és leírása, az egyes vidékbiztonsági dimenziók pontosítása és további kutatása, valamint az egyes rendszerelemek kapcsolódási területeinek, módjainak és hatásainak feltárása új tudást eredményez az állam teljesítményének méréséhez, a Jó Állam Jelentés és a hozzá kapcsolódó speciális jelentések egyes vizsgálati területein.

A kutatás célja, hogy az állam és az egyén ismerje meg vidéki környezetét és ismerje fel a komplexen értelmezett biztonságot fenyegető veszélyeket és azok hatásait. Az állam és a polgár biztonságfelfogásának szélesítését kívánjuk elérni, a vidék, mint életter, mint élelem- és ivóvízbázis biztonsági jelentőségének feltárásával és tudatosításával. A vidékbiztonsági tudatosság kialakításának része a rendszerszintű leírásból kialakított tudástár, valamint a hozzá kapcsolódó módszertan feltárása is. A megfelelően kialakított, célcsoportspecifikus tudásátadás során kialakul és erősödik a biztonsági tudatosság e speciális területe.

A kutatás tárgyát részleteiben egyrészt a fizikai biztonság összetevői és a rá ható tényezők (lehetőség és veszély) képezik, globális, regionális és helyi szinteken. Ide tartozik a gazdasági biztonság, azon belül is a mezőgazdaság (vidék) biztonságát befolyásoló tényezők, a vidék versenyképességének, „élhetőségének” és fizikai biztonságának összefüggései, melyek a kutatómunka során folyamatosan bővülni fognak. Az új típusú veszélyek új reagálás-formákat (is) igényelnek, így az állam és a polgár hozzájuk való viszonya is újraértelmezésre kerül(het). A veszélyek feltárása után, a kilenc biztonsági dimenzió/pillér mentén elemezve azokat meghatározhatók a Stratégiai Célok eléréséhez szükséges cselekvések. Ugyancsak ide tartozik a kilenc biztonsági dimenzió/pillér egyes elemeinek és egymáshoz való viszonyainak, interakciónak feltárása, értelmezése a segítő és akadályozó, valamint a semleges és követelményt támasztó környezetben. Szükséges a vidékbiztonság-tudatosság kialakításához a meglévő és új ismerethalmazok feltárása, egymásra hatásuk vizsgálata, tudástárba rendezése. Valamint elengedhetetlen a tudástárba rende-

¹⁰ Etiópia, Eritrea, Szudán, Dárfúr, Szomália.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

zett ismeretátadás módozatainak kidolgozása, tekintettel a célcsoportok heterogén jellegére és a földrajzi tagoltságra.

Az új típusú kihívások és fenyegetések hatására a fizikai biztonság újra felértékelődik térségünkben. Az államnak elidegeníthetetlen kötelezettségei (kötelesség, jog és monopólium) vannak az állampolgárok fizikai biztonságának, élet és vagyonszavátolása területén. A következő hatások érezhetően hatnak Európára, benne a Kárpát-medencére és Magyarországra: a háborúk és (új típusú) fegyveres konfliktusok. A klímaváltozás (elsivatagosodás, felmelegedés, tengerszint emelkedés, talajvízszint csökkenés), mely átrendezi, alapvetően csökkenti az életteret. Ide tartoznak a demográfiai hatások (túlnépesedés, népességfogyás, előregedő társadalmak stb.), valamint a gazdasági érdekek abszolút előtérbe helyezése (a profitmaximalizálás igénye) az olyan sebezhető kategóriákban, mint a mezőgazdaság, génállomány, ivóvízbázis, fenntartható fejlődés. Hasonló hatást fejt ki a mezőgazdaság „második iparosodása”: a monokultúrák előtérbe kerülése, a génmódosított termékek, a vegyipari függőség mind-mind sérülékenyebbé teszik az élelem és az ivóvíz megújulásra képes előállítását, a képesség védelmét. Ugyancsak ide tartozik az élelmiszerbiztonság és az élelmiszerbiztonság, melyeket több tényező is befolyásol. A világ lakossága jelenleg több mint 7 milliárd fő, s megoszlanak a vélemények, hogy a hagyományos termelési módokkal és rendszerekkel ellátható-e a föld lakossága, vagy szükségessé válik a génmódosított termelés, a kémiai-biológiai kutatások legújabb eredményeinek alkalmazása a hatékonyság növelése érdekében. Fontos kérdés az is, hogyan jut el az élelem a felhasználóig, illetve mennyire kiszolgáltatott a mezőgazdasági termelés az orvosi, biológiai, vegyipari kutatásokon alapuló mezőgazdaságot kiszolgáló iparnak. Mennyire tájazonos, külső (vegyszer) beavatkozás nélkül is gyarapodó növényi és állati kultúrák mennyiben állnak rendelkezésre. De idesorolandó még a fizikai biztonság (élet és vagyonszavátolása), és a katasztrófavédelem (a mezőgazdasági folyamatok biztonsága, védelme az emberi vagy természeti katasztrófák ellen) is.

A szűkebb környezet, a Kárpát-medence, a fent említett kihívásokat is figyelembe véve jelentősen felértékelődik a közeljövőben. A Kárpát-medence egy egységes gazdasági, földrajzi teret alkot, amelyben valamennyi erőforrás és kapacitás megtalálható a tartós léthez. Magyarország a kelet-nyugati és észak-déli közlekedési, kereskedelmi utak mentén fekszik. Ugyancsak közeli a keleti és a nyugati kereszténység, valamint az európai-izlám hármass találkozóponjtja, a kultúrák érintkezési felülete. Ezen kívül jó mezőgazdasági értékekkel rendelkezik, folyókkal jól ellátott, jó minőségű termőföld áll rendelkezésre és az éves napsütötte órák száma is kedvező: mindezek következtében térségünk mezőgazdasági szempontból jó, önfenntartó helyzetben van. Azonban a demográfiai viszonyokat tekintve a Kárpát-medence és Magyarország lakosság száma csökken, és előregedik – Európa meghatározó térségeihez hasonlóan.

A Kárpát-medence ideális adottságai biztosítják tehát a csökkenő lélekszámú és előregedő itt élő lakosság ellátását, ugyanakkor célpontnak, élhető életternek is tekinthető az egyre fiatalabb, alapvetően a fejlődő világ csökkenő életterében egyre nagyobb lélekszámúban élő lakosok számára. Örök igazságnak, a népvándorlások egyik okának tekinthetjük,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

hogy ahol megszűnik az élet feltétele, eltűnik a víz vagy a termőképes talaj, onnan elvándorolnak a lakosok és új életteret keresnek.

A kutatás során alapos elemzésnek vetjük alá a meghatározott (kilenc) biztonsági dimenziót, azok elemeit, kapcsolati rendszereit a történelmi korok, a társadalmi-, földrajzi-, klimatikus viszonyok és a kormányzati rendszerek alakulásának függvényében. Ugyancsak figyelemmel kísérjük a kilenc pillér egyes elemeinek – elemcsoportjainak, kapcsolatainak, jelentőségeinek változásait, a két és többoldalú kapcsolatok fejlődését, ok-okozati összefüggéseit. Megvizsgáljuk a kilenc dimenzió kívüli új, más, a vidékbiztonságot hosszabb-rövidebb ideig befolyásoló pilléreket is. Nagy hangsúlyt fektetünk az öngondoskodás pontos értelmezésére, a fogalmi és tartalmi változásaira, külső és belső viszonyainak feltárására a vidékbiztonság komplex rendszerében és azon kívül is.¹¹ Az egyén szempontjából fókuszunk elsősorban a Maslow-féle szükségletpiramis¹² első két szintjének jelentőségére, kapcsolatára és változásaira helyeződik, melyek a fiziológiai¹³ és fizikai¹⁴ biztonságot határozzák meg. A Kutatóműhely által használt egyes fogalmakat más tudományterületek és tudományágak is használ(hat)ják, ezért szükséges a feltárt „hasonló” fogalmak esetleges eltéréseinek, „másságának” tartalmi elemeit és okait is bemutatni. Elemzésünk fontos részét képezi, nagyban segíti a szemléltetést, a megértést és részben a bizonyítást is a történelmi példák, tapasztalatok, tanulságok bemutatása, elsősorban a Kárpát-medence történelmére fókuszálva. Leginkább az elmúlt 500-1000 év történelmi folyamatait kívánjuk jobban megismerni és elemezni, hiszen a vidék és város egyre növekvő eltérése az áru-termelés és pénzgazdálkodás térnyerését követően vált egyértelművé térségünkben (is). A történelmi elemzés közvetett módon hat a biztonság megvalósulásának időbeliségére előremutató módon is: fontos annak feltárása, hogy az egyes kihívások, veszélyek és a rájuk adott válaszok milyen időtávban és főként milyen hatásokkal bírnak. A hatások változó előjelűek lehetnek az időbeliség tekintetében, ezért fontos, hogy a vidék biztonsága ne csak a rövidtávú érdekek mentén valósuljon meg, hanem álljon rendelkezésre egy középtávon is működő, hosszú távú érdek- és értékmeghatározott, a fenntarthatóságot, a stabilitást biztosító stratégia is.

Kutatásunk tervezett eredményei a következők:

- A komplex vidékbiztonság rendszerével összefüggő gondolkodásmód, tudatosság, kultúra és szervezeti keretek megalapozása.
- A vidékbiztonsági tudatosság kialakításához szükséges tudástár, oktatási módszerek kidolgozása.
- A vidékbiztonsági tudástartalom differenciált diszeminációja, felsőoktatási portfólió bővítés, érintett közösségek részére célirányos oktatás-képzés.
- A Kárpát-medencei országokkal tudásmegosztás kialakítása és erősítése.

¹¹ Pl. önvédelem, önfenntartás, önfejlesztés, önérvényesítés, önmegvalósítás stb.

¹² Egymásra épülő módon foglalja rendszerbe az emberi lét különböző szükségleteit: fiziológiai szükséglet, biztonság és védelem, szeretet és összetartozás, önbecsülés, önmegvalósítás.

¹³ Megfelelő mennyiségű és minőségű élelem és ivóvíz.

¹⁴ Az egyén, a kis- és nagyközösség (élet) és vagyon szintjén is.

KAPCSOLAT MÁS TUDOMÁNYTERÜLETEKHEZ

A kutatás során fontosnak tekintjük a különböző történelmi korok konfliktusainak feltárását, a földrajzi tér, a hatalmi-kormányzati-társadalmi és gazdaság viszonyok, a klíma változásának rendszerében. E történelem, társadalom és földrajz centrikus tapasztalatgyűjtés elősegíti a múltban kezdődő, a jelenben és a jelenre is ható, a jövőt formáló trendek fel-és megismerését.

Az alább felsorolt szempontok vizsgálata és részbeni vagy teljes feltárása jelentős segítséget, tudományos-, szakmai- és történelmi megalapozottságot ad a jelen és a jövő komplex vidékbiztonsági rendszerének meghatározásához és fejlesztéséhez.

A vidékbiztonság kilenc pillére:

1. politikai-kormányzati,
2. fizikai,
3. gazdasági,
4. szociális-társadalmi,
5. környezeti-környezetvédelmi,
6. ételmiszer-élelmezés,
7. infrastruktúra,
8. fenntarthatóság és megújulás,
9. vidékbiztonsági öngondoskodás

1. A kilenc pillér elemei, kapcsolatai, rendszere a történelmi korok, a társadalmi-, földrajzi-, klimatikus viszonyok és kormányzati rendszerek alakulásának függvényében.
2. A kilenc pillér egyes elemeinek - elem csoportjainak, kapcsolatainak, jelentőségeinek változásai. A két és többoldalú kapcsolatok fejlődése, változásai, ok-okozati összefüggései.
3. A kilenc pilléren kívüli új, más, a vidékbiztonságot hosszabb-rövidebb ideig befolyásoló pillér.
4. Az öngondoskodás értelmezése, fogalmi és tartalmi változásai, külső és belső viszonyai a vidékbiztonság komplex rendszerében és azon kívül is (önvédelem, önfenntartás, önfejlesztés, önérvényesítés, önmegvalósítás, stb.).
5. A fizikai biztonság és a versenyképesség értelmezése, fogalmi és tartalmi változásai, külső és belső viszonyai a vidékbiztonság komplex rendszerében és azon kívül is.
6. Maslow féle szükséglet-piramis első szintjének jelentősége, kapcsolata, változásai (fiziológiai és fizikai biztonság).
7. A Kutatóműhely által használt fogalmak szinonimái, hasonló fogalmi más tudományterületen, tudományágban. A feltárt „hasonló” fogalmak esetleges eltéréseinek, „másságának” tartalmi elemei és okai.
8. Történelmi példák, tapasztalatok, tanulságok bemutatása, melyek elősegítik a szemléltetést és a megértést.

ÖSSZEGZÉS

A Kutatóműhely nyitott más tudományterületek és ágak művelőinek véleményére, fontosnak tartja a kutatási témához kapcsolódó tudástár megismerését, befogadását. A Kutatóműhely tagjai hiszik, hogy a 21. században az eltérő tudományterületek jótékony, fejlesztő hatással vannak egymásra, a tudomány ilyen típusú integrálása hasznos tudás megteremtését teszik lehetővé az élehető és biztonságos élttér kialakítása, fenntartása és fejlesztése érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
2. [1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról.
3. Magyarország Alaptörvénye. Magyar Közlöny, 2013. évi 55. szám.
4. Nemzeti Vidékstratégia: http://www.terport.hu/webfm_send/2767 (2016. 11. 06.)
5. Európa Tanács Vidéki Térségek Európai Chartája, 1996.
6. Bálint János – Nagy Géza: Vidékfejlesztés. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2007.
7. Jeney László – Kulcsár Dezső: Tózsza István (szerk.): Gazdaságföldrajzi tanulmányok közgazdászoknak. Gazdaságföldrajz és Jövő kutatás Tanszék, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2013.
8. Boldizsár Gábor – Szilágyi Tivadar: A biztonságos vidék, mint az állam létfeltétele. *Pro Scientia Ruralis*, 1. (2017/4).
9. Boda József –, Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: Fókusz és együttműködés: A hadtudomány kutatási feladatai. *Honvédségi Szemle*, 144 (2016/3).

DEÁK JÓZSEF¹**Oroszország² válaszainak rövid története az űrhadviselés, a migráció és a terrorizmus biztonsági kihívásaira****Short History of the Answers of the Russian Federation to the Security Challenges of Space Warfare, Migration and Terrorism****Absztrakt**

„Elavulttá váltak a nyugati politikai elitben, a médiában, a közvéleményben megmaradt sztereotípiák, amelyek szerint Oroszország egy lesajnált, hanyatló, dezintegrálódó, permanens válságban lévő, állandó identitásproblémákkal bajlódó, retrográd, hajdanvolt neoimperialista nagyhatalom, és ha valahol mégis fejlődést produkál, akkor is csupán agresszív »kishatalomnak« tekintendő. A realitások azt mutatják, hogy a putyini új Oroszországgal egyre inkább úgy kell számolni a nemzetközi kapcsolatokban, mint egy fejlődő nagyhatalommal, amely – egyre kiforrottabb identitással, megerősödött gazdasági alapokon – nemzeti érdekeit erősebben és hatékonyabban fogja érvényesíteni.”³

Kulcsszavak: Oroszországi Föderáció, hidegháború, űrhadviselés, migráció, határőrizet, terrorelhárítás

Abstract

"The stereotypes, that remained in the western political elite, media and public opinion, saying that Russia is a piteous, declining, disintegrating, retrograde ex-superpower struggling with identity problems and if it still manages to show some development, it can only be regarded as that of an 'aggressive minipower' – have become outdated. The reality shows Putin's new Russia should more and more be considered in international relations as a developing superpower, which – with a more and more mature identity and on strengthening economic powers – will grow stronger in validating its national interests."

Key words: Russian Federation, cold war, space warfare, migration, border control, anti-terrorism

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem – National University of Public Service, E-mail: deak.jozsef@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-7661-4485

² Oroszország a továbbiakban az Oroszországi Föderációt jelöli, nem annak egy részét – a Szerző.

³ Szénási, 2016. 42. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A HIDEGHÁBORÚ SZOVJET KOZMIKUS HATÁSAI; ŪR-KŐKORBÓL ŪRVERSENYBE

A második világháború után az iparilag fejlett országokban, elsősorban a Szovjetunióban és az Egyesült Államokban széles körű tevékenység bontakozott ki különböző típusú ballisztikus rakéták kifejlesztésére. Ezek második világháborúban való katonai alkalmazása világosan megmutatta a rakéták jelentőségét: lehetővé téve az indítás helyétől igen nagy távolságra lévő ellenség megsemmisítését.⁴

Az űrhadviselés tehát már a második világháborúban kezdődött, amikor a németek Wernher von Braun irányításával létrehozták a V–2 (Vergeltungswaffe – 2, megtorlófegyver – 2) ballisztikus rakétát. Ebből összesen 3480 db készült és angliai, hollandiai, belgumi és franciaországi célpontok ellen vetették be. A háború után a szövetségesek kb. 800 db-ot zsákmányoltak, egymás között elosztották és hazaszállították. E rakétákat az USA-ban és a SZU-ban is felhasználták saját rakétáik fejlesztéséhez, amiben a fogságba esett rakétakutatók is részt vettek.⁵

A hidegháborús időszakban, a világpolitikát átható egyre fokozódó, finomodó ideológiai harc megállíthatatlan lendülete, főként a fegyverkezési versenyben manifesztálódott. Az ötvenes évek második felében, a Szovjetunió egyenlőtlen ipari fejlődése miatt az ágazatok zömében egyre nyilvánvalóbbá vált a technikai elmaradottság. Néhány területen viszont, például a rakétaépítésben és az űrtechnikában a szovjet konstruktőrök megelőzték amerikai és európai kollégáikat. Ez lehetővé tette 1957-ben a Föld első műholdjának, majd 1961-ben első, a fedélzetén embert szállító űrhajójának a fellövését és a Holdra szállás előkészítését.⁶

Jelentések készültek arról, hogy a szovjetek olyan rakétákon dolgoznak, amelyekkel fegyvereket juttatnak majd a világűrbe. 1957-ben a felküldték a Szputnyikot, az első ember alkotta műholdat, amely megkerülte a Földet, fennen hirdetve nem csupán a szovjet rendszer Nyugattal való egyenlőségét, hanem egyenesen a felsőbbrendűségét.⁷ Az Eisenhower-adminisztráció ekkor kezdett el aggódni mind a békés verseny, mind a stratégiai lemaradás miatt. Eisenhower amerikai elnök (1953–1961) második hivatali ciklusa kezdetén még csökkentette a katonai és űrkutatási célú kiadásokat. A szovjetek úttörő technikai sikere, a Szputnyik fellövése azonban pánikot keltett, amit fokozott, hogy az űrszonda keringése során többször is áthaladt az USA fölött. Nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunió képes a világ bármely részére bombát eljuttatni. Amerika lépéskényszerbe került; és Eisenhower meghirdette az űrversenyt, melynek részeként 1958-ban megalapították a NASA-t.⁸

A Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok – a hidegháborús katonai doktrínák szerint – nukleáris fegyverekkel megvívandó világháborúra készült. Felállították hadászati

⁴ Anurejev, 1975. 12. o.

⁵ Szabó, 1995. 1378. o.

⁶ Anisimov, 2010. 495. o.

⁷ Hubbard, Kane, 2016. 187. o.

⁸ Brzezinski, 2013. 17–18. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

rakétaerőiket, megalakultak az űrparancsnokságok. E téren a versengés jelentősége túlmutatott a szuperhatalmak technológiai, technikai, fegyverkezési küzdelmén, mert visszautalt a gyökeresen eltérő ideológiai alapok kibékíthetetlen harcára.⁹

Az ádáz hidegháborús küzdelemben némi enyhülést az 1975-ös Helsinki konferencia hozott. Az Európai Biztonsági Konferencia Brezsnyev számára pótlékot jelentett – az elmaradt német békeszerződés helyett, melyet Hruscsov képtelen volt kicsikarni berlini ultimátumával – és a háború utáni status quo általános elismerését.¹⁰

Az enyhülési folyamat 1975-ben túl is haladt a csúcán, majd a fokozatos lehülés következtében az évtized végére „egy újabb kis hidegháború (más vélemények szerint második hidegháború) vette kezdetét”.¹¹ A Nyugat úgy látta: a szovjet vezetés aktívan kihasználta az enyhülést arra, hogy megerősítse a saját fegyveres erőit, katonai egyensúlyt érjen el az Egyesült Államokkal és általában minden vele szemben álló hatalommal.¹²

A két vilárendszer közötti igazi enyhülésre a világnak várnia kellett Gorbacsov hatalomra kerüléséig. A Szovjetunió szétesésével, gazdasága, társadalma dezorganizációjával párhuzamosan a pár éve még szuperhatalom fegyveres ereje is rohamos hanyatlásnak indult. A kilencvenes évek elején az orosz haderő vezetésével együtt a korai előrejelző rendszer is meggyengült. A karbantartás hiánya, valamint a valamikor a Szovjetunióhoz tartozó kulcsfontosságú riasztási pontok elvesztése, orosz határokon kívülre kerülése nagy réseket ütött rendszerén. A nap bizonyos szakában némely amerikai interkontinentális ballisztikus rakéta-bázisok, valamint tengeralattjáróra telepített ballisztikus rakéták nem voltak megfigyelhetők a korai előrejelzésre szolgáló műholdakkal és radarokkal.¹³

Az Oroszországi Föderáció (OF) a Szovjetunió széthullását követő gazdasági, bel- és külpolitikai válságból a 2000-es évek közepére talpra állt. Ezzel párhuzamosan, szintén a XXI. század első évtizedének közepétől kezdődően az orosz vezetés a nemzetközi politikai életben egyre erőteljesebben képviseli a nemzeti érdekeket. Az orosz biztonságpolitikai dokumentumok az OF-t már regionális szervezetek, a Független Államok Közössége és a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete biztonságának fő letéteményeseként definiálják. A XXI. század első évtizedében megerősödött Oroszország egyre inkább elérkezettnek látta – látja az időt arra, hogy maga is hatalmi tényezőként jelenjen meg a világpolitikában.¹⁴

Napjainkban, Oroszország világpolitikai attitűdjét jól kifejező álláspont szerint: „Ha a hatalom globalizációja a régi hegemonizmus és az „egypólusú ambíciók” formáját ölti, akkor óhatatlanul kiváltja egy új nacionalizmus és a konfrontatív blokkban gondolkodás reakcióját. Egyenesen ki kell mondanunk, hogy az egypólusú világ modellje összeegyeztethetetlen a nagy szuverén államoknak a létezésével – azok definíciójuk alapján nem illenek be a

⁹ Deák József, <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-1.pdf>

¹⁰ Kissinger, 1996. 757–758. o.

¹¹ Fischer, 2014. 299. o.

¹² Kissinger, 1996. 802. o.

¹³ Baylis, Wirtz, Cohen, Gray, 2005. 345. o.

¹⁴ Deák Anita, www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-3-4-2012-1.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

struktúrájába, mivel nem vágnak az engedelmes szatellitok szerepére. Ezért az egypólusú világberendezkedés híveinek mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy »lebontsák« vagy végtelenül legyengítsék az egypólusú rendszer aktuális vagy potenciális opponenseit jelentő nagy államokat.¹⁵

Az USA az űrtechnológia és a hadászati kezdeményezés terén óriási előrelépést tett akkor, amikor az új ipari-tudományos–informatikai forradalom csúcsteljesítményeként, 1981. április 12-én (pontosan 20 évvel Gagarin űrutazása után) fellőtték a többször is felhasználható első űrrepülőgépet, a Columbiát, amely szemben az űrhajóval, űrrakétával, visszatérhetett egy földi légi bázisra, az űrben pedig képes manőverezni, egy műhold közelébe jutni, azt megjavítani, vagy éppen megrongálni. A szovjeteket éppen ez az utóbbi lehetőség aggasztotta, hiszen az amerikaiak, az űrrepülőgéppel szovjet műholdak közelébe is férkőztek, s mintegy „beköthették” volna a szovjetek Amerikát figyelő-kémlelő „égi szeméit”, azaz műholdjait. Az amerikai űrrepülőgépek indítása egyfajta előfutára volt a Reagan elnök által 1983. március 23-án nagy nemzetközi feltűnést keltett Hadászati Védelmi Kezdeményezés (SDI) bejelentésének, vagy közismertebb nevén a csillagháborús terveknek.¹⁶

Az USA által 1983-ban meghirdetett program a hadászati ballisztikus rakéták leküzdését biztosító védelmi rendszer kiépítését célozta. A programot eredetileg 5 évre tervezték. Az új rakétaelhárító rendszer a világűrbe telepített harci elemeket is tartalmazott volna, amit a hadászati védelmi fegyverrendszerek korlátozásáról kötött 1972-es amerikai–szovjet szerződés megtiltott. A hosszú távú kutatási-fejlesztési program felderítő mesterséges holdakkal, nagy hatótávolságú lokátor-rendszerekkel, a kozmikus térségben telepített irányított sugárnyaláb fegyverekkel, földi telepítésű lézerfegyverekkel, a lézersugarak irányítására és koncentrálására alkalmas a világűrbe telepített tükrökkel, repülőgép-fedélzeti műholdromboló rakétákkal, különféle elektronikai vezetési-irányítási, távközlési és egyéb eszközökkel számolt. 1986-ban megbízást adtak a rakétavédelmi rendszer európai változatának kidolgozására is. 1993-ban azonban az USA gyakorlatilag teljesen átorientálta” az eredeti terveket, kizárva abból a kozmikus telepítésű összetevőket.¹⁷

A csillagháborús tervek tehát nem valósultak meg, viszont mint láthattuk ma is komoly kihívást jelent az űrverseny-felek egymás műholdjai elleni küzdelem. Miután a föld körüli pályára juttatott, katonai rendeltetésű műholdakat mind több irányú feladatra kezdték használni (felderítés és előrejelzés, híradás, meteorológiai előrejelzés, navigáció, óceáni megfigyelés magas mérés, stb.). Ezért jelentőségük a földi háború szempontjából is hirtelen megnőtt. A vezető nagyhatalmak, a közöttük folyó fegyverkezési verseny sajátos területeként kezdték meg a műholdelhárító rendszerek kifejlesztését mivel erre a célra igen jelentős költségeket kellett fordítani, a nagyon fejlett kutató kísérleti technikai bázisról nem is beszélve. Mind az USA-ban, mind a SZU-ban már a 70-es évek elején hozzáfogtak a saját

¹⁵ Siselina, Gazdag (Szerk.), 2004. 413. o.

¹⁶ Fischer, 317. o.

¹⁷ Uo. 443–444. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

műholdelhárító rendszerek kifejlesztéséhez. A 80-as évek közepén az amerikai kísérletek a repülőgépről való légi indítású, ún. ASAT (antisatellite – műholdelleni) fegyverek fejlesztésére irányultak, míg a hasonló célú szovjet tervek hordozórakétával az űrbe juttatott eszközök kifejlesztését célozták megvalósítani. Az 1967-es világűregyezmények megtiltották ugyan a nukleáris fegyvereknek a világűrbe való telepítését, nem tiltották meg viszont a világűr ideiglenes felhasználását hagyományos fegyverek részére és csak részben szabályozták a műholdelhárító rendszerek fejlesztésének kérdését is.¹⁸

Az ENSZ, 1959-ben 28 taggal Világűrbizottságot hozott lére a világűr felhasználásával kapcsolatos technikai és jogi kérdések tanulmányozására. Az első három nemzetközi szerződés közül a legfontosabb: „Az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és a más égitesteket”. Moszkvában, Londonban és Washingtonban 1967. jan. 27-én írták alá, majd október 10.-én lépett hatályba. 2008 januárjában a szerződésnek 98 tagja volt (köztük Magyarország) és 27 aláírója.¹⁹

Az egyezmény kimondja, hogy a világűr az egész emberiség előtt nyitva áll, a világűrűt és az égitesteket nem lehet kisajátítani. Mint a nyílt tenger, minden állam által szabadon használható térség. A világűr tehát csak békés célokra használható fel. Az egyezmény meghatározza a bajba jutott űrhajósok megsegítésére, az űrtevékenységből eredő károkért való felelősségvállalásra és a világűrben folytatott tevékenység egyéb részleteire vonatkozó alapelveket is. Az egyezmény megtiltja, hogy nukleáris és más tömegpusztító fegyvereket Föld körüli pályára juttassanak, égitestekre telepítsenek vagy más módon a világűrben állomásoztassanak, hogy ott katonai támaszpontokat létesítsenek, hadgyakorlatokat tartssanak és fegyverkísérleteket végezzenek.²⁰

A VILÁG LEGHOSSZABB HATÁRA ŐRZÉSÉNEK OROSZ IDŐ-HATÁR OSZLOPAI

Az orosz állami határőrizet 2012-ben volt 500 éves.²¹

De a több száz év alatt sem sikerült teljesen lezárni az államhatárt. Még a „vasfüggöny” időszakában sem, amikor bizonyos határszakaszokat csak „Tél tábornok” őrzött, a járhatatlan hegyekkel és máshol a feneketlen mocsárvidék.²²

A modern kori „Határ Őrizet” (határőrség) a létrehozásáról szóló 1918. május 28-i dekretummal született.²³

Az OF, a volt Szovjetunió 22,4 millió km²-éből 17,1 millió km²-t „örökölt”. A 291 millió lakosából 149 millió maradt Oroszország területén,²⁴ ami 2015-ben 146 270 033 millióra csökkent.²⁵

¹⁸ Szabó, 1995. 939. o.

¹⁹ <http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html>

²⁰ Bognár, 1978. 461. o.

²¹ A krími kán „soros” támadását követően, III. Vaszilij moszkvai nagyherceg, 1512. május 16-án kelt rendeletében „erősítette meg földjét őrsökkel. http://www.ap22.ru/paper/paper_6914.html (2015. 08. 01.)

²² Boriszov www.ps.fsb.ru/smi/appearance/detail.htm?id%3D10320943%40fsbAppearance.html

²³ Jermakov, Szamszonov, 1979. 4. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A szovjet határőrcsapatok 1989-ben mintegy kétszázezer főből álltak. A Független Államok Közösségének létrejöttével a határország személyi állományának mintegy negyven százaléka, valamint az összes nyugati határátkelő az OF határain kívülre került. Ezzel, egy időre katonai őrizet nélkül maradt az OF jelentős határszakasza. Az OF határőrsége 1992-ben alakult meg és látott hozzá az újonnan létrejött határok őrzetének megszervezéséhez, együttműködve az új független államokkal, és az illegális migráció ellen fellépő nemzetközi szervezetekkel.²⁶

A PSZ-t a Szovjetunió felbomlását követően közvetlenül az elnöki adminisztráció felügyelte, majd 2003-ban került az FSZB alárendeltségébe.²⁷

Ekkortájt, 2000-ben, naponta több mint 11 ezer járőr védte az Oroszországi Föderáció határait, akik az év során mintegy 6 ezer határsértőt fogtak el. Továbbá felfedtek, több mint 4,1 tonna kábítószer 52,5 millió rubel, (több mint 0,5 millió dollár) összértékben. A Grúziával határos legproblémásabb 81 km-es szakaszon az orosz határőrök több mint hetven alkalommal voltak kitéve csecsen fegyveresek atrocitásának. Tisztogató akcióik során a határőrök megsemmisítettek több tucat ellenséges személyt, felderítettek és felszámoltak két fegyverbázist, két védelmi állást, kilencven-egynéhány – fegyvereseket rejtő – bűvölyhelyet. Elkoboztak több mint ötven fegyvert, mintegy harmincezer löszert, több száz kilogramm robbanóanyagot. A harci cselekmények során négy orosz határőr veszítette életét. Az OF területi vizein naponta mintegy 700 orosz és körülbelül száz külföldi halászhajó halászik. A 2000-ben ellenőrzött, mintegy 15 ezer hazai és orosz halászhajóból 2200-at kellett megbüntetni 200 millió rubel értékben, továbbá elkoboztak 5 millió tonnányi halat. A Kaszpi-tengeren az orvhalászok ellen 15 esetben kellett fegyvert használni. Az OF átkelőin 80 millió utas, mintegy 13 millió járművön lépett át. Az utasok közül 3000-en hamis úti okmánnyal próbálkoztak, 123 ezren pedig érvénytelen útlevétellel. Az OF-ban körülbelül 1,5 millió külföldi állampolgár, vagy hontalan él engedély nélkül. Az ország határ menti övezetiben potenciális veszélyt jelent az illegális migráción kívül a „demográfiai expanzió” is.²⁸

Az OF-ban, a 2009–2013 közti tudományos kutatások és konstruktív kidolgozások eredményeként 47 új határőrizeti technikai eszköz született.²⁹

OROSZ TERRORISTA GYÖKEREK ÉS TERRORELLENES KÖZELMŰLT

Az oroszországi terrorizmus gyökerei is igen mélyre nyúlnak. A jelenség közvetlenül ered egyebek között az orosz társadalom történelme folyamán kialakult, extremista, türelmetlen, társadalom-lélektani beállítottságából gyakran előtörő lázadó, anarchista orosz mentalitásból. Történelmi tradíciókra tekinthet vissza a jól szervezett, konspirált, szerteágazó, és

²⁴ Bagi, 2014, 50. o.

²⁵ Ebből Krím lakossága: 2 294 110 fő. www.statdata.ru/russia

²⁶ Deák József, 2003. 16. o.

²⁷ Bagi, 2014, 60. o.

²⁸ Deák József, 2003. 16. o.

²⁹ Jegorov, Fronin, www.rg.ru/2014/05/27/granitsa-site.html

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

tömeges terrorizmus formájában (például a *Népakarat*, az eszerek – bal- és jobboldali *szocialrevolucionyerek*, azaz szociálforradalmárok –, bolsevikok és mások harci szerveződései, rémtettei). Oroszország soknemzetiségű és -vallású állam, napjainkban azonban a nemzetiségei közötti kapcsolatok szempontjából nem a legjobb időköt éli. Emellett az országban mintegy húszmillió muzulmán él, jó részük erőszakos, különösen kegyetlen, szélsőségesen radikális vahabita. Oroszország – elsősorban kaukázusi – népeinél, etnikai csoportjainál a felvetődő nehézségek megoldásában az erőszakos, az extremista-terrorista módszerek gyakran a nemzeti kultúra és vallás szerves elemei. Nem véletlen, hogy a terrorcselekmények elkövetőinek jelentős része a kaukázusi köztársaságokból származik, és ez a régió a permanens feszültség, véres összetűzések fészkevé vált. A föderációban a terrorizmus belső okai között szintén meghatározó, hogy az állam működésében még nem eléggé fejlettek a polgári társadalmi tradíciók. A lakosság meghatározó részével egybeeső szakértői vélemények szerint az oroszországi terrorizmus alapvető külső gerjesztő okai között szerepel Oroszország hirtelen zártból abszolút nyitott állammá válása, ez kiszolgáltatottá tette a társadalmat minden, a Nyugat irányából érkező negatív jelenségnek. Egyben pedig magával hozta az ország területének a külföldi és a nemzetközi terrorizmus gyakorlóterévé válása veszélyét, és itt kell feltétlenül megemlíteni az oroszországi instabilitásnak és szeparatizmusnak a nyugati titkosszolgálatok általi minden erővel történő elismerését, népszerűsítését.³⁰

Az orosz belügyminisztérium értékelése szerint a nemzetközi terrorszervezetek tevékenységéhez mintegy másfél ezer orosz származású ember kapcsolódik. Több mint háromszáz büntetőügy zajlik olyanok ellen, akik csatlakoztak egyebek között az Iszlám Államhoz, vagy a Tádzsikisztánban betiltott Hizb ut-Tahrir szélsőséges szervezethez.³¹

Az oroszországi terrorizmus napjainkig tartó tragédiáinak sorozatát a szovjet rendszerváltozás idején, 1991. május 30-án Dagesztánban, a Moszkva–Baku között közlekedő vonat felrobbantása nyitotta meg tizenegy utas halálával. Alig egy év múltán Borisz Jelcin elnök ellen követte el sikertelen merényletet. A rendszerváltozás óta bekövetkezett terrorcselekmény-áradat pusztá felsorolása helyett célszerűbb vizsgálni a terror elleni fellépés tényeit, hatékonyságának növekedését.

1998. július 25-én hozták meg az első szövetségi törvényt a terrorizmus elleni harcról.³² Ekkoriban még úgy tekintettek a terrorizmussal kapcsolatos kérdéskörre, mint az Oroszország nemzetbiztonságát fenyegető reális, bár egyre növekvő veszélyre – a sok közül. A szinte változatlan intenzitással bekövetkező terrorcselekmények nyomán a törvény mind több kiegészítésre szorult. Az idő múlásával gyarapodott a terrorcselekmények kutatóinak tábora, közülük sokan a téma szakértőivé váltak, és jelezték, hogy a terrorizmus elleni küzdelemhez új törvényre, struktúrákra van szükség.³³

³⁰ <http://molevashovo.spb.ru/publ/info/936>

³¹ <http://www.rsuh.ru/antiterror/>

³² Zsuravel, http://observer.materik.ru/observer/N9_2013/039_048.pdf

³³ Mihejev, <http://www.kiev-security.org.ua/box/4/123.shtml>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

2006. március 6-án meg is született a terrorizmus elleni fellépésről szóló szövetségi törvény. A Nemzeti Antiterrorista Bizottság honlapjának adataiból kiderül, hogy a 2006-ban meghozott intézkedések nyomán 2008-ra hirtelen csökkent az elkövetett terrorcselekmények száma. Míg 2005-ben kétszázötvenegyet regisztráltak (ebből Csecsenföldön száztizenegy, Ingusföldön harminchat, Dagesztánban hetvenhét, Észak-Oszétiában hét, Cserkeszföldön három, a Kabard- és Balkárföldön nyolc történt), 2006-ban „mindössze” száztizenkettőt követtek el. 2007-ben negyvennyolcat, 2008-ban kettőt (!), 2009-ben hatot, 2010-ben huszonhármast, 2011-ben pedig tízet. 1994 és 2007 között egyebek között megakadályozták a Moszkva–Kalinyingrád vonalon közlekedő vonat robbantásos kisiklását; a moszkvai tömegközlekedés egyik buszán hatástalanítottak robbanószerkezetet; Voronyezs pályaudvarán is sikerült megelőzni egy robbantásos merényletet; Moszkva közelében megakadályozták egy gázelosztó-állomás felrobbantását, a terroristákat is elfogva. De az orosz fővárosban is sikerült megakadályozni több robbantásos merényletet, tömegközlekedési gócpontokban, nagy forgalmú bevásárlóközpontokban, üzletekben, szórakozóhelyeken. Csecsenföldön 2005-ben elfogtak egy teherautóval közlekedő harcoscsoportot, 1,2 tonna trotilal az autó platóján. 2005-ben a terrorelhárító szervek négyszázötven, 2006-ban nyolcszáznyolcvannégy terrorcselekményt akadályoztak meg.³⁴

Oroszországban az elmúlt évben ezerharmincnégy szélsőséges irányultságú bűncselekményt szakítottak meg, ez az elmúlt tíz év legkiugróbb ilyen mutatója. E bűncselekmények kétharmada szélsőséges, extremistá anyagok internetes terjesztését takarja. A törvényességi felügyeletet ellátó hatóság folyamatosan kutatja a világhálón az extremistá honlapokat, letiltva az elérhetőségüket. Csak az Oroszországi Föderáció legfőbb ügyészenek követelésére több mint háromezer szélsőséges és terrorista tevékenységre, tömeges rendezésre felhívó jogellenes információt távolítottak el, és blokkoltak százhatvan, a szíriai jogellenes formációk támogatására eszközöket gyűjtő internetes portált.³⁵

A XXI. század kezdetén, a 2000 és 2013 közötti időszakban Oroszország a terroristaaktivitás elég magas szintjét mutatta. Alapvetően az észak-kaukázusi szélsőséges terrorizmus következtében Oroszország a vizsgált időszak első tíz évében a terrorizmus által leginkább érintett első tíz ország közé tartozott a világon, a kilencedik helyet elfoglalva, egyetlen európai országgként, a többi, jellemzően szegény országhoz képest magas éves bevétellel. A 2001. szeptember 11. utáni tízéves időszak legnagyobb oroszországi terrorcselekménye, a 2004-es beszláni, méretét tekintve a harmadik lett a világban. Az utóbbi tíz év terroristaaktivitását vizsgálva viszont más országokhoz viszonyítva javult a helyzet Oroszországban, az utóbbi húsz év adataival összevetve.

Összességében azonban az Oroszországi Föderáció stabilan a terrorcselekmények által leginkább veszélyeztetett első húsz ország közé tartozik.³⁶

³⁴ <http://nac.gov.ru/>

³⁵ <http://www.rg.ru/2015/03/31/ekstremizm-anons.html>

³⁶ Sztjepanova, <http://pircenter.org/media/content/files/12/14116655730.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Az objektívebb képhez hozzá tartozik, hogy a Magyarország közvetlen szomszédságában kialakult ukrán–orosz konfliktusban mindkét fél állami terrorizmussal vádolja a másikat, illetve a saját ellenzék a hatalmon lévő kormányt.

„Az oroszországi terrorizmus célja nem a fényes jövő, hanem a fényes múlt. A Budapesti memorandum megsértésével Putyin nemzetközi büntettet követett el, míg az USA és Nagy-Britannia, nem teljesítve vállalásaikat, társtetteseivé váltak.”³⁷

Ukrajna 1994-ben lemondott a világon harmadik legnagyobb atomarzenáljáról, cserében garanciát kapva az ország függetlenségére, területi épségére. Oroszország szerint, miután a memorandumot nem ratifikálták az aláíró felek parlamentjei, ezért nincs nemzetközi szerződésnek megfelelő joghatása.³⁸

„Az orosz terroristák Luhanszkban és Szlavjanszkban gyermekeket használnak élő pajzsként.”³⁹

Az ukrán belügyminisztérium volt szóvivője szerint az ukrainai eseményeket „Egyesek népfelkelésnek, mások terrorizmusnak nevezik, de úgy gondolom a terrorizmus nem jó terminológia a helyzetre, hiszen a tiltakozó feleket az ukránok nagy része támogatja”⁴⁰

Az előbbieket alapján talán az szűrhető le a legnagyobb biztonsággal, hogy egy állam szempontjából azt tekintik terrorizmusnak, ami az adott állam – és akár a határain kívüli (!) globális érdekei – ellen irányul.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az 1960-as évek közepére a szovjetek által az Egyesült Államokkal szemben vívott űrverseny kezdeti szakaszában elért eredmények, nem is említve a Szovjetunió nukleáris arzenáljának felépítését, látszólag egy szükségszerű szovjet győzelmet vetítettek előre az Amerikával zajló tágabb ideológiai, idealista/materialista versengésben.⁴¹

„A tágabb koncepció, amelynek az atlanti közösség egyik komponense lehetne, valószínűleg nagyobb szerephez juttatná az Egyesült Államokat Európa jövőjében, lehetővé tenné, hogy megakadályozza Európában a szűk nacionalizmusok újjáéledését vagy az idegengyűlölő nemzeti kommunizmusok állandósulását...”⁴²

A hidegháború időszakát jellemző szovjet vasfüggöny is gyakorlatilag szinte légmentesen lezárta a keleti blokk határait. Azon élve átjutni csak a legszerencsésebbeknek sikerült, közöttük érte a nyugati titkosszolgálatok erre speciálisan felkészített munkatársait is... Majd tíz évvel az oroszországi rendszerváltás után, 2000-ben is mindössze 6000 határsér-

³⁷ Argument. <http://argumentua.com/stati/terrorizm-na-sluzhbe-gosudarstva>

³⁸ <http://www.km.ru/v-rossii/2014/03/01/mezhdunarodnaya-politika/733609-pochemu-ne-byl-ratifirovan-budapeshtskii-memo>

³⁹ http://by24.org/2014/06/04/children_are_a_shield_for_russian-terrorists_in_slaviansk_and_lugansk/

⁴⁰ Szegodnya. <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/slovo-terrorizm-v-ukraine-seychas-nelzya-primenyat-polishchuk-497186.html>

⁴¹ Brzezinski, 2013. 71. o.

⁴² Brzezinski, 1965. 194. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

tőt fogtak a világ leghosszabb határán. A korábbi időszak is ezres nagyságrendű elfogásokat sejtet, érthetően.

A vasfüggöny közvetlen közelében, az államhatárok mentén különösen szigorú volt a kontroll, hogy a „disszidálást” megakadályozzák, sőt olykor minden ablakot befalaztak, ajtót bereteszeltek, melynek legkirívóbb példája a berlini fal felépítése révén Kelet-Berlin lett.⁴³

A hidegháború alatt, 1947 és 1990 közt szinte kizárólag Nyugat-Európában történtek terrortámadások. Ezt a szabadabb társadalommal lehet magyarázni, ugyanis a kommunista rendszerekben olyan erős hatalma volt az erőszakszervezeteknek, hogy nem lehetett még egy vallási közösséget se létrehozni a hatalom, figyelő tekintete nélkül, ráadásul hiányzott az információk szabad áramlása, amelyik elengedhetetlen a figyelemfelkeltéshez, és a nyugat-európai titkosszolgálatok – ellentétben a szovjettel – nem tekintették feladatulknak ilyenek szervezését.⁴⁴

A hidegháború lezáratlan örökségei arról tanúskodnak, hogy Amerika elvesztegette azt a lehetőséget, hogy az Oroszországhoz közeli békés biztonsági zóna megszilárdításával Oroszországot bevonja egy szorosabb biztonsági együttműködésbe. Ez akár még egy közös, NATO–Oroszország szerződést is jelenthetett volna, amint a NATO bővült; egy ilyen megoldás tartósabb kelet–nyugati együttműködést segíthetett volna elő, s egyben megszilárdíthatta volna Oroszország kibontakozó demokráciáját. Elképzelhető, hogy a Nyugatnak ezt a kezdeményezését elutasították volna, ám még csak kísérlet sem történt egy ilyen lehetőség megvalósítására.⁴⁵

A hidegháború kétpólusú rendje kisebb mozgásteret hagyott, mivel számos ország kényszerűen szorosan a nyugati vagy a szovjet táborhoz kötődött. A többpólusú világrendek hasonlóan erős megkötésekkel járnak. A nagyhatalmaknak vigyázniuk kell, nehogy olyasmit tegyenek, ami veszélyesnek tűnhet a többi nagyhatalom számára, mert még a végén háború lesz belőle.⁴⁶

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Aniszimov E. V.: Isztorija Rosszii ot Rjurika do Putyina, Ljugyi szobütvija datü. [Oroszország története Ruriktól Putyinig, Emberek, események, dátumok.] Pityer, Szentpétervár, 2010.
2. Anurejev I. I.: A rakéta kozmikus védelem eszközei. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1975.
3. Bagi József: Az Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági szervezetei. Hadtudományi Szemle, 7. (2014/4).
4. Baylis John – Wirtz James – Cohen Eliot – Gray S. Colin (szerk.): A stratégia a modern korban – Bevezetés a stratégiai tanulmányokba. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005.
5. Bognár Károly (szerk.): Világpolitikai kislexikon. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.

⁴³ Fischer, 2014. 131. o.

⁴⁴ Harmat, <http://tortenelemklub.com/node/65>

⁴⁵ Brzezinski, 2013. 148–149. o.

⁴⁶ Kagan, 2015. 137. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

6. Boriszov T.: Spion v cifrovom formate.
www.ps.fsb.ru/smi/appearance/detail.html?id%3D10320943%40fsbAppearance.html
7. Brzezinski, Zbigniew: Stratégiai vízió, Amerika és a globális hatalom válsága. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2013.
8. Brzezinski, Zbigniew: A megosztottság alternatívája, (Amerika szerepének szélesebb koncepciójáért). Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1965.
9. Dankó László: A fellazítási politika kialakulása, ideológiai háttere, szakaszai (I.) Belügyi Szemle, 27. (1980/12).
10. Deák Anita: Regionális Biztonsági komplexum – a Független Államok Közössége
www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-3-4-2012-1.pdf
11. Deák János: Oroszország új (pontosított) katonai doktrínájának megjelenése az orosz katonai gondolkodás változásainak tükrében. Felderítő Szemle, 14. (2015/1).
12. Deák József: A Belügyi Szemle Tájékoztatójában a médiával kapcsolatban megjelent anyagok (1963–1972). Magyar Rendészet, 14. (2014/2).
13. Deák József: A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig. Belügyi Szemle, 63. (2015/7–8).
14. Deák József: Az orosz határőrség. Határőr. Határőrség, 58. (2003/3).
15. Deák József: Az orosz határőrség. Határőr. Határőrség, 58. (2003/5).
16. Deák József: Az orosz lég- és űrvédelmi csapatok. <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-1.pdf>
17. Deák József: Az Oroszországi Föderáció határőrizeti kihívásai napjainkban.
http://mhht.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/1_deak%20josef.pdf
18. Doktorov Tyimofej: Почему не был ратифицирован «Будапештский меморандум». [Miért nem ratifikálták a „Budapesti memorandumot.”] <http://www.km.ru/v-rossii/2014/03/01/mezhdunarodnaya-politika/733609-pochemu-ne-byl-ratfitsirovan-budapeshtskii-memo>
19. Fischer Ferenc: A kétpólusú világ 1945–1989. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014.
20. Füstös Gedeon: A kihágási bíráskodás szerepe és feladatai népi demokráciánkban. Rendőrségi Szemle, 1. (1953/3).
21. Hargittai István: Eltemetett dicsőség, avagy hogyan tették a szovjet tudósok szuperhatalommá a Szovjetuniót. Akadémia Kiadó, Budapest, 2014.
22. Harmat Árpád Péter: Terrorizmus az elmúlt évtizedekben. <http://tortenelemklub.com/node/65>
23. Horváth Jenő – Paragi Beáta – Csicsmann László: Nemzetközi Kapcsolatok története 1941–1991. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2013.
24. Sztjerpanova Jekatyerina: ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ОБЛАСТИ СОВРЕМЕННОГО
25. ТЕРРОРИЗМА. [A modern terrorizmus alapvető tendenciái.]
<http://pircenter.org/media/content/files/12/14116655730.pdf>
26. Hubbard Glenn – Kane Tim: Egyensúlyban. A nagyhatalmak gazdagsága az ókori Rómától a modern Amerikáig. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.
27. Huntington Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrénd átalakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2015.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

28. Jermakov, P., Szamszonov V.: V besszmennom dozore. [Végtelen járőrben] Planéta, Moszkva, 1979.
29. Kagan Robert: Made in America, Avagy kitart-e az amerikai világrend? Antall József Tudásközpont, Budapest, 2015.
30. Kissinger Henry: Diplomácia. Panem–McGraw-Hill–Grafo, Budapest, 1996.
31. Kissinger Henry: Kínáról. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2014.
32. Kissinger Henry: Világrend. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2015.
33. Kohl Helmut: Aggodalom Európáért, Felhívás. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.
34. Lukács András: Az űrverseny ötven éve.
http://www.hetek.hu/HATTER/200710/AZ_URVERSENY_OTVEN_EVE
35. Metternich, Klemens; <http://www.grotius.hu/search/default.asp>
36. Migráció Oroszországban 2018. <http://rusdmi.ru/obschestvo/migraciya/migraciya-v-rossii-2015.html>
37. Mihejev Ivan Rudolfovics: Terrorizm: ponjatyie, ovtvetsztvennoszty, preduprezsgyenyije. [Terrorizmus: értelmezés, felelősség, megelőzés]. <http://www.kiev-security.org.ua/box/4/123.shtml>
38. Muravljov Anatolij: Pogranicsnaja Zona.[Határővezet.] Altáji Pravda, 2012. 05. 25.
http://www.ap22.ru/paper/paper_6914.html
39. Németh István – Arany Zsuzsa: 20. századi egyetemes történet – I. Európa. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_a_20_szazad_egytort_1/adatok.html
40. Siselina Ljubova – Gazdag Ferenc (Szerk.): Oroszország és Európa, Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.
41. Sz. Bíró Zoltán: Ukrajnai tanulságok. <http://penzuykutato.hu/sites/default/files/Sz.BiroZ-Ukrajnaitanulsagok.pdf>
42. Szabó József (főszerk.): Hadtudományi lexikon I. (A–L). Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
43. Szabó József (főszerk.): Hadtudományi lexikon II. (M–Zs). Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
44. Szénási Endre: Putyin Oroszországa: Orosz mentalitás és szofisztikált birodalmi gondolkodás a katonapolitikában. Honvédségi Szemle, 144. (2016/2).
45. Sztjepanova Jekatyerina Andrejevna: Osznovnűje tendenciji v oblasztyi szovremennovo terrorizma [A modern terrorizmus alapvető tendenciái].
46. Tálás Péter: Folytatódó ukrán válság. Nemzet és Biztonság, 7. (2014/4).
47. Tömösváry Zsigmond: A hagymakupolák árnyékában [Egy katonadiplomata visszaemlékezései]. www.kbh.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2013-2.pdf
48. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies.
<http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

49. Jegorov I. – Fronyin V.: Руководитель Пограничной службы Владимир Кулишов: как обустроивается граница и как ее охраняют [Az Oroszországi Föderáció Határőrszolgálatának vezetője arról, hogy őrzik és mivel az államhatárt.] www.rg.ru/2014/05/27/granitsa-site.html
50. Zsuravel Valerij: Terrorizm i antiterrorizm v Rossziji na primere Szevero-Kavkazszkogo regiona. [Terrorizmus és antiterrorizmus az Oroszországi Föderációban az észak-kaukázusi régió példáján.] http://observer.materik.ru/observer/N9_2013/039_048.pdf
51. ГП: Пик пресеченных экстремистских преступлений пришелся на 2014 год. [Legfőbb Ügyészség: A szélsőséges bűncselekmények felfedésének csúcsa a 2014-es év.] Rosszijszkaja Gazeta 2015. <http://www.rg.ru/2015/03/31/ekstremizm-anons.html>
52. Краткая история терроризма. [A terrorizmus rövid története.] <http://molevashovo.spb.ru/publ/info/936>
53. Население России: численность, динамика, статистика. [Az Oroszországi Föderáció lakossága, dinamizmus, statisztika.] www.statdata.ru/russia
54. Наука и образование против террора. [Tudomány és képzés a terror ellenében.] <http://www.rsuh.ru/antiterror/>
55. Национальный антитеррористический комитет. [Nemzeti terrorelhárító bizottság.] <http://nac.gov.ru/>
56. Террористы в Украине прикрываются детьми. [A terroristák Ukrajnában gyermekekkel fedezik magukat.] http://by24.org/2014/06/04/children_are_a_shield_for_russian-terrorists_in_slaviansk_and_lugansk/
57. www.top.rbc.ru/story/638087.shtml
58. <http://argument.ua.com/stati/terrorizm-na-sluzhbe-gosudarstva>
59. <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/slovo-terrorizm-v-ukraine-seychas-nelzya-primenyat-polishchuk-497186.htm>

PUSKÁS ANNA¹**A kulturális javak fegyveres konfliktusokban való védelmének eszközei nemzetközi szinten****Cultural Property in Crossfire and International Responses Through the Example of Mali****Absztrakt**

Jelen tanulmány célja a Maliban 2012 januárjában kitört felkelés, s még szűkebben a Timbuktuiban, elsősorban 2012. január és 2016. szeptember között történetek példáján igazolni, hogy napjaink fegyveres konfliktusai, illetve az egyre nagyobb biztonsági kihívást jelentő terrorizmus következtében kulturális örökségünk minden korábnál nagyobb veszélyben van, amelynek megakadályozásához komplex nemzetközi együttműködés szükséges. Az Ansar Dine-hez és a vele szoros kapcsolatban álló AQIM-hoz köthető többek között Timbuktu 14 mauzóleumának lerombolása, amelyek majdnem mindegyike az UNESCO Világörökségi Listájának részét képezi. A Nemzetközi Büntetőbíróság által az események miatti első felelősségre vont személy, Ahmad Al Faqi Al Mahdi ügyében született ítélet úttörő jelentőségű mind a Büntetőbíróság történetében, mind a fegyveres konfliktusok idején megvalósuló nemzetközi fellépés terén és precedensértékű lehet a későbbiekben.

Kulcsszavak: kulturális javak, terrorizmus, Nemzetközi Büntetőbíróság, UNESCO, MINUSMA

Abstract

The aim of the present essay is to prove by the example of the Mali conflict, especially by the events between January 2012 and September 2016 in Timbuktu that today's armed conflicts and terrorism mean a greater danger than ever before to our cultural heritage, therefore a complex international cooperation is needed to prevent it. The destruction of 14 mausoleums of Timbuktu - almost all of them is part of the UNESCO World Heritage list - can be linked to Ansar Dine and AQIM. The verdict of in the case of Ahmad Al Faqi Al Mahdi condemned for the events

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem - National University of Public Service, E-mail: puskas.anna17@gmail.com ORCID: 0000-0003-3947-3684

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

by the International Criminal Court is groundbreaking both in the history of ICC and in the international action during armed conflicts and it can serve as a precedent in the future.

Keywords: *cultural property, terrorism, International Criminal Court, UNESCO, MINUSMA*

1. A MEGELŐZÉS ESZKÖZEI: A HÁGAI EGYEZMÉNY ÉS AZ UNESCO SZEREPE

Habár már a 18. századtól elkezdett formálódni az igény a kulturális értékek védelmére fegyveres konfliktusok idején, s a 19. század közepére a nemzetközi szokásjog részévé váltak bizonyos korlátozások, igazi áttörést a második világháború eseményei hoztak.² A katonai pusztító erő növekedésével, illetve a már itt megjelenő, de a későbbiekben a harmadik világ jellemzőjévé váló gerilla-hadviselés során a fegyveres összecsapások nem korlátozódtak a frontvonalra, a hátszázgot, a polgári lakosságot és javakat is súlyosan érintették,³ így szűkségessé vált egy részletesebb szabályozás tágabban véve a polgári áldozatok, illetve a téma szempontjából elsődleges kulturális javak védelmére.

A hadviselés jogának már szokásjoggá vált szabálya a civil célpontok,⁴ s ezen belül a kulturális javak támadásának tilalma. Az 1899-es és 1907-es Hágai Egyezmények voltak az első átfogó nemzetközi dokumentumok, amelyek a háború jogát hivatottak szabályozni, s rögzítették a kulturális értékek és vallási létesítmények fosztogatásának és lerombolásának tilalmát, de itt még, mint magántulajdont.⁵ (A későbbi egyezmények a védelem alapjának az emberiség közös örökségére való hivatkozást nevezik meg.)

Az erőszak alkalmazásának tilalmával a hágai joganyag fokozatosan beépült a genfi, vagy más néven humanitárius nemzetközi jogba.⁶ Bár az 1949-es Genfi Egyezmények nem tartalmaztak közvetlen rendelkezéseket ezen a téren, az ehhez csatolt 1977-es nemzetközi fegyveres konfliktusokról szóló I. Kiegészítő Jegyzőkönyv III. fejezete már rendelkezik a polgári javak, és így a kulturális javak és kegyhelyek védelmére vonatkozó általános szabályokról, rögzítve a később részletesen bemutatott Hágai Egyezmény elsődleges szerepét ezen a területen.⁷ Az 53. cikk amellet, hogy tiltja ellenséges cselekmények folytatását, illetve ellenük való megtorló intézkedések érvényesítését, azok katonai erőfeszítések

² JOHNSON, Major John C.: Under New Management: The Obligation to Protect Cultural Property during Military Occupation, Vols. 190/91, Military Law Review, 2007, 111-152. o.

³ KOVÁCS Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2011, 572-579. o.

⁴ Polgári javaknak tekinthető, ami nem számít katonai célpontnak, különösen ide sorolja: kulturális javak és kegyhelyek, polgári lakosság létfenntartásához nélkülözhetetlen javak, természeti környezet, veszélyes erőket tartalmazó létesítmények Forrás: Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket Kiegészítő és a Nemzetközi Fegyveres Összeütközések Áldozatainak Védelméről Szóló Jegyzőkönyv (továbbiakban: Genfi Egyezmények I. Kiegészítő Jegyzőkönyve) III. fejezet

⁵ JOHNSON: i.m., 120. o.

⁶ KOVÁCS: i.m., 570. o.

⁷ JOHNSON: i.m., 131. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

támogatására való felhasználását is kizárja.⁸ A nem nemzetközi konfliktusok szabályait rögzítő II. Kiegészítő Jegyzőkönyv ide vonatkozó rendelkezései némileg korlátozottabbak:

„(...) minden ellenséges cselekmény tilos történelmi műemlékek, műalkotások vagy kegyhelyek ellen, melyek a népek kulturális vagy szellemi örökségét képezik; ugyancsak tilos mindezeket katonai célok támogatására felhasználni.”⁹

Azonban a védetség megszűnik, s jogszerűen támadható a civil/kulturális objektum, mikor az katonai célponttá válik. Ez akkor áll elő, ha az jellegénél (pl. történelmi erődítmény), céljánál (pl. történelmi hidak), elhelyezkedésénél (pl. tűzvonalban található), vagy rendeltetésénél (általában ez a döntő; olyan módon történő felhasználás, hogy az a katonai műveletekhez hatékonyan hozzájárul)¹⁰ fogva elősegíti a katonai műveletet és annak teljes, vagy részleges megsemmisítése katonai előnnyel jár.¹¹ Minden esetben meg kell tenni a szükséges óvintézkedéseket, felmérni, hogy az adott katonai cél másként nem érhető el, illetve az arányosság elvét tiszteletben kell tartani.^{12, 13}

Megjegyzendő, hogy az arányosság mind kvalitatív, mind kvantitatív értelemben érvényes: a szóban forgó objektum által képviselt kulturális értelemben vett érték mérlegelése is szükséges. Erre példaként hozható fel az amerikai koalíciós erők döntése az 1991-es Öböl-háború idején, mikor Irak két vadászpülőgépet helyezett el az Urban található zikkurat közelében, de a templomra jelentett kockázat következtében az amerikaiak lemondtak a támadásról.¹⁴

A közvetlen védelmet elsősorban szintén a második világháború eseményeinek fényében, 1954-ben az UNESCO égisze alatt Hágában született Egyezmény (továbbiakban: Egyezmény) (illetve annak Végrehajtási Szabályzata) garantálja, amely kimondottan a kulturális javak oltalmazását és kímélését hivatott szolgálni fegyveres konfliktus idején, megállapítva, hogy a haditechnika fejlődésével ezen objektumok egyre nagyobb veszélynek vannak kitéve. Ez egyrészt magában foglalja megfelelő jogi rezsím kialakítását még békeidőben, illetve a kulturális javak, és közvetlen környezetük háborús célokra való felhasználásának megakadályozását a fegyveres összecsapások során.¹⁵ Ezt azóta két jegyzőkönyvvel egészítették ki.

⁸ Genfi Egyezmények 1. Kiegészítő Jegyzőkönyve 53. cikk

⁹ Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket Kiegészítő és a Nem Nemzetközi Fegyveres Összeütközések Áldozatainak Védelméről Szóló Jegyzőkönyv (továbbiakban: Genfi Egyezmények II. Kiegészítő Jegyzőkönyve) 16. cikk

¹⁰ O'KEEFE, Roger: Protection of Cultural Property under International Criminal Law, Melbourne Journal of International Law, Vol. 11, 2010, 350-352. o.

¹¹ Genfi Egyezmények I. Kiegészítő Jegyzőkönyve, 52. cikk (2)

¹² Genfi Egyezmények I. Kiegészítő Jegyzőkönyve, 57. cikk

¹³ A Hágai Egyezmény megfogalmazásában az előírtaktól való eltérés akkor jogszerű, ha azt elháríthatatlan katonai szükségesség követeli meg. Forrás: a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, 4. cikk (2) (továbbiakban: Egyezmény)

¹⁴ MILLIGAN, Ashlyn: Targeting Cultural Property: The Role of International Law, Journal of Public and International Affairs, Volume 19, 2008, 98. o.

¹⁵ Egyezmény, Preambulum, 2-5. cikk

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Az I. Kiegészítő Jegyzőkönyvet az Egyezményvel egy időben fogadták el, s a kulturális javak illegális kivitelének megakadályozását, illetve megszállás esetén a megszállott területről a megszálló saját területére behozott javak zárlat alá helyezését és az ellenségeskedés után azok visszaszolgáltatását szabályozza.¹⁶

Az Egyezmény előírja a Szerződő Felek részére, hogy a fegyveres erők személyzetét már békeidőben e szabályok tiszteletben tartására oktassák, illetve külön szakszemélyzetet állítsanak fel ennek érdekében.¹⁷ Az Egyezmény hatálya kiterjed nem-nemzetközi fegyveres konfliktusokra is, ahol szintén minden felet kötnék a rögzített rendelkezések,¹⁸ illetve részleges/teljes megszállásra is, még ha az nem is ütközik fegyveres ellenállásba.¹⁹

Különleges védelem biztosítható az Egyezmény keretében ingó kulturális javak elrejtésére szolgáló óvóhelyeknek, műemlékközpontoknak, és más igen nagyjelentőségű ingatlan kulturális javaknak, ha azok a katonailag érzékeny pontoktól megfelelő távolságra helyezkednek el és nem használják őket katonai célokra. Ezeknek felvételét kell kérni az UNESCO által vezetett jegyzékbe, a nemzetközi ellenőrzés számára elérhetővé kell tenni, és a megfelelő jelzéssel kell őket ellátni.²⁰ Emellett a kulturális javak szállítása is különleges védelmet élvezhet.²¹

Az 1980-as évek végi, 1990-es évek eleji események viszont rávilágítottak az Egyezmény hiányosságaira. Az 1991-ben megkezdődött felülvizsgálati folyamat célja a dokumentum új trendekhez és a nemzetközi jog fejlődéséhez való illesztése volt. A II. Kiegészítő Jegyzőkönyv 1999-es elfogadása jelentős lépés volt, hiszen az Egyezmény számos kritikus pontját módosította és pontosította, úgymint a katonai szükségesség kivételét és a különleges védelem rendszerét.²² 2004-ben lépett hatályba, de egyelőre csak 74 állam csatlakozott hozzá,²³ ami korlátozza a rendelkezések érvényesíthetőségét. A Jegyzőkönyv célja, hogy a felek „*részére olyan eszközt biztosítson, amely közvetlenebb részvételüket teszi lehetővé a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelmében ennek megfelelő eljárások létrehozásával.*”²⁴ A különleges védelem mellett bevezeti a kiemelt védelem rendszerét, amely korlátozottabb körben, az alábbi feltételekkel igényelhető:

¹⁶ Az Egyezmény I. Kiegészítő Jegyzőkönyve (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) (továbbiakban: I. Kiegészítő Jegyzőkönyv)

¹⁷ Egyezmény, 7. cikk

¹⁸ Egyezmény, 9. cikk

¹⁹ Egyezmény, 5. cikk

²⁰ Egyezmény, II. fejezet

²¹ Egyezmény, III. fejezet

²² Second Protocol to the Hague Convention <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/armed-conflict-and-heritage/convention-and-protocols/1999-second-protocol/> (2018.01.29.)

²³ Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. The Hague, 26 March 1999 <http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=15207&language=E&order=alpha> (2018.01.29.)

²⁴ Második Jegyzőkönyv a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hági Egyezményhez (továbbiakban II. Kiegészítő Jegyzőkönyv), Preambulum

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

„a) az emberiség számára kiemelkedő jelentőségű kulturális örökségek;

b) a kulturális javakat megfelelő belső jogi és közigazgatási intézkedések védik, amelyek elismerik azok kivételes kulturális-történelmi értékét, és biztosítják legmagasabb szintű védelmüket;

c) nem használják azokat katonai célokra vagy katonai területek megvédésére, továbbá a kulturális javak felett felügyeletet gyakorló Fél nyilatkozatot tett, amelyben megerősíti, hogy nem kerül sor ilyen célú felhasználásra.”²⁵

A 6. cikk a) pontja pontosítja a katonai szükségesség fogalmát, ezzel direkter módon átültetve a genfi szabályokat.²⁶ A védelem alól való feloldás csak abban az esetben és addig érvényes, míg „(i) az említett kulturális javak funkciójukat tekintve katonai célpontokká váltak; és (ii) más ésszerű megoldás nem áll rendelkezésre, amely a szóban forgó célpont ellen elkövetett ellenséges cselekmény által nyújtott katonai előnyhöz hasonló lehetőséget kínál.”²⁷ Ilyen jellegű döntést csak zászlóaljjal egyenlő vagy annál jelentősebb katonai erő parancsnoka hozhat, vagy annál kisebb katonai erőé, amennyiben a körülmények más lehetőségre nem adnak módot. Amennyiben mód van rá, az ilyen jellegű döntést előre közölni kell. Emellett a 7. és 8. cikk felsorolja a támadás esetén, vagy ellenségeskedéssel szemben teendő óvintézkedéseket, amelyekkel elkerülhető a kulturális javak veszélyeztetése.²⁸

A Jegyzőkönyv továbbá részletezi az oltalmazás békeidőben használt eszközeit, ez az alábbiakra terjedhet ki többek között: leltárkészítés, szükségintézkedések megtervezése tűz és szerkezeti összeomlás esetére, előkészületek ingó kulturális javak elszállítására vagy gondoskodás az említett kulturális javak megfelelő helyszíni védelméről, és a kulturális javak oltalmazásáért felelős illetékes hatóságok kijelölése.²⁹

Az Egyezmény bevezet egy univerzális jelképet a kulturális javak, ellenőrzési feladatokkal ellátott, illetve a védelmükre rendelt személyzet azonosításának megkönnyítése érdekében, ez érvényes mind az általános, mind a különleges, mind a kiemelt védelmet élvező kulturális javakra. Ez egy alul hegyesedő, haránt váltakozó kék és fehér mezőkből álló pajzs, ezt vagy külön, vagy háromszög alakban hármassával (ez utóbbit csak különleges védelem alatt álló javak, kulturális javak szállítmányának és rögtönzött óvóhelyek megjelölésére) kell alkalmazni.³⁰

²⁵ II. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 10. cikk

²⁶ BEVAN, Robert: *The Destruction of Memory, Architecture at War*, Reaktion Books, London, 2006, 204. o.

²⁷ II. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 6. cikk a)

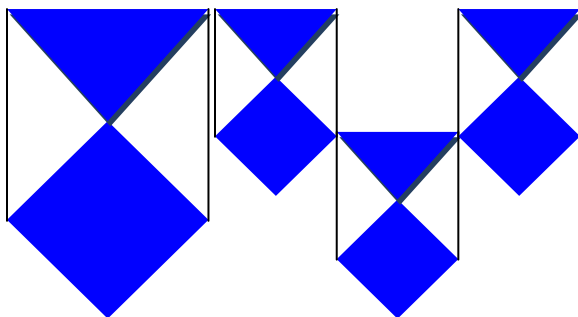
²⁸ II. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 6-8. cikk

²⁹ II. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 5. cikk

³⁰ Egyezmény V. fejezet

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A jelvény alkalmazásának lehetőségei (saját szerkesztés)

De megjegyzendő, hogy a jelzés gyakran ellenkező reakciót is kiválthat, ami miatt a részes felek vonakodhatnak az ilyenfajta megjelöléstől: az ellenfél számára könnyebbé teszi a célcsoport számára értékes objektumok beazonosítását. Horvátország a háború előtt kulturális örökségének többségét ellátta a jelzéssel, mint például Dubrovnik óvárosát is, de állítása szerint ezeket szándékosan célozták a jugoszláv erők.³¹

Bár az Egyezményt igen széles körben elfogadták s számos rendelkezése szokásjogi erővel bír, mégis néhány fontos állam nem, vagy csak jóval később csatlakozott hozzá, ami leginkább az iraki invázió kapcsán idézett elő vitatott helyzetet, hiszen a fosztogatások és pusztítások egy része Bagdadban már a koalíciós erők bevonulása után történt, illetve több, a kulturális örökségre veszélyt jelentő katonai műveletet hajtottak végre.³² Az USA végül 2009-ben vált a szerződés részesévé,³³ de katonai kézikönyveiben egyébként már előtte is elismerte, mint nemzetközi szokásjogot.³⁴

Az Egyesült Királyság a második jegyzőkönyv megalkotása után bejelentette ratifikációs szándékát, s 2015 júniusában az ISIS szíriai pusztításainak hatására ezt újonnan megerősítette.³⁵ Végül 2017. szeptember 12-én ratifikálta azt és csatlakozott jegyzőkönyveihez, amelyek a ratifikáció után három hónappal léptek hatályba.³⁶

³¹ MILLIGAN: i.m., 99-100. o.

³² GERSTENBLITH, Patty: The Law as a Tool for Cultural Heritage Preservation: The Case of Iraq and Afghanistan, Of the Past, for the Future: Integrating Archaeology and Conservation ed. AGNEW, Neville – BRIDGLAND, Janet, College of Law Faculty Publications, Los Angeles, 2006, 234-240. o.

³³ The 1954 Hague Convention on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, U.S. Committee of the Blue Shield <http://uscbs.org/1954-hague-convention.html> (2018.01.29.)

³⁴ United States of America; Practice Relating to Rule 40. Respect for Cultural Property https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_cou_us_rule40 (2018.01.29.)

³⁵ UK to adopt Hague Convention to protect artefacts in war zones, 2015 <http://www.bbc.com/news/uk-33213911> (2018.01.29.)

³⁶ Ratification and accession by the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and accession to, its First Protocol (The Hague, 14 May 1954) and its Second Protocol (The Hague, 26 March 1999)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Ha a pusztítás nem a háború eseményeivel kapcsolatosan történik, másfajta jogi szabályozás alá esik, ebben az esetben többek között az 1972-es Világörökség Egyezmény illetve az 1970-es, a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló Egyezmény lesz az irányadó. Vagyis az 1954-es Egyezmény alkalmazásához két feltétel szükséges: amellett, hogy fegyveres konfliktus áll fenn, a szóban forgó cselekménynek azzal kapcsolatban kell állnia. (Ebben a vonatkozásban az afganisztáni Buddha-szobrok esete nem tartozott az Egyezmény hatálya alá).³⁷

Az 1972-es Világörökség Egyezmény által biztosított mechanizmus a Veszélyben levő Világörökség Jegyzéke. Ez békeidőben jelentkező kockázatok (például természeti csapások, környezetszennyezés, városiasítás, turisztikai fejlesztések) mellett a világörökségi helyszínek (tehát a vizsgálatom tárgyát képező kulturális javak egy szűkebb körét) fegyveres konfliktusok által való, súlyos és különleges veszélyeztetettséget is magában foglalja. Ennek célja egyrészt a nemzetközi közösség figyelmének felhívása, másrészt annak elősegítése, hogy minél gyorsabban hathatós segítséget tudjanak nyújtani annak védelme érdekében.³⁸

Fegyveres konfliktusokban a káoszt kihasználva könnyebb az értékek megszerzése, piacra juttatása, s ez jelentős jövedelemforrást jelenthet. Ennek megakadályozására összehangolt és átfogó nemzetközi együttműködés szükséges. Ilyen kezdeményezésnek tekinthető a 2003-ban elindított Kimberley-folyamat, amely az afrikai konfliktusok finanszírozását szolgáló illegális gyémántkereskedelemnek hivatott gátat szabni, minimum követelményeket előírva a termelés és az értékesítés kapcsán.³⁹ Ennek a mintájára kulturális javak kereskedelmét megakadályozandó rendszer felállítása hatékony megoldás lehetne a magukat részben ebből finanszírozó felkelőcsoportok/terszervezetek ellen.⁴⁰

2. A MEGTORLÁS LEHETŐSÉGEI: A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÁSKODÁS FEJLŐDÉSE

A 20. század folyamán nemzetköziesedés figyelhető meg a bűncselekmények felelősségre vonása terén mind az anyagi jogot, mind az eljárást tekintve. A második világháború után teremtették meg először a keretet az egyén büntetőjogi felelősségre vonásához nemzetközi szinten. A volt Jugoszláviával foglalkozó Nemzetközi Büntető Törvényszék (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY) és a Ruandai Nemzetközi Törvényszék (International Criminal Tribunal for Rwanda – ICTR) felállítása szintén fontos mérföldkönek

http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49438&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (2018.01.29.)

³⁷ O'KEEFE: *i.m.*, 342. o.

³⁸ World Heritage in Danger <http://whc.unesco.org/en/158/> (2018.01.29.)

³⁹ The Kimberley Process <http://www.kimberleyprocess.com/en/about> (2018.01.29.)

⁴⁰ V. VLASIC, Mark: Islamic State sells 'blood antiquities' from Iraq and Syria to raise money, 2014 https://www.washingtonpost.com/opinions/islamic-state-sells-blood-antiquities-from-iraq-and-syria-to-raise-money/2014/09/14/49663c98-3a7e-11e4-9c9f-ebb47272e40e_story.html (2018.01.29.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

számított, de az igazán jelentős áttörés a Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozása volt. Ennek célja egy olyan állandó nemzetközi bírói fórum biztosítása, amely egységes joggyakorlat alapján képes felelősségre vonni a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőit, s ily módon elrettentő erővel is bírhat. Joghatósága az alábbiakra terjed ki: háborús bűncselekmények, emberiesség/emberiség elleni bűncselekmények, népirtás és agresszió.⁴¹

A kulturális javak rombolása, fosztogatása a háborús, illetve az emberiesség/emberiség elleni bűncselekmények kapcsán releváns. Bár gyakori eleme a szisztematikus etnikai tisztogatásnak is, mint az etnikumok között zajló konfliktusok legradikálisabb eszközének (elég akár a jugoszláv háborúkra, akár a náci Németország zsidó lakosság ellen elkövetett, a Kristályéjszakával elindított folyamatra, akár az örmény népirtásra gondolni), és gyakran illetik a kulturális genocídium fogalmával,⁴² de Krstić perében az ICTY kimondta: „A nemzetközi szokásjog a genocídium fogalmát azokra a cselekményekre korlátozza, amelyek a csoport egy részének vagy egészének fizikai vagy biológiai megsemmisítését célozzák. Ezért egy emberi csoport csupán kulturális vagy szociológiai jellegzetességei elleni támadás annak céljából, hogy megsemmisítsék ezen elemeket, amelyek az adott csoport számára saját identitást nyújtanak és elkülönülnek a közösségtől, nem esik a genocídium fogalmi körébe.” Emellett viszont megállapította, hogy a kettő gyakran együtt jár, s így tekinthető a közösség fizikai megsemmisítése szándékának.⁴³

A Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék Alfred Rosenberget, akit Hitler 1940-ben nevezett ki a "Einsatzstab Rosenberg" élére és a köztulajdonban levő kulturális értékek, illetve a zsidó tulajdonú gyűjtemények kifosztásával volt megbízva a megszállott országokban, többek között ezért, mint háborús bűncselekményért felelősségre vonta.⁴⁴ Az elkövetett cselekmények mértéke hatalmas volt: csak Nyugat-Európából legalább 21 903 műtárgyat gyűjtöttek be.⁴⁵

A kilencvenes évek jugoszláv háborúinak szörnyűségei újra előidéztek a kulturális javak rombolásáért, elkobzásáért, szándékos megkárosításáért való nemzetközi szintű felelősségre vonás igényét. Az ICTY Statútumának 3. cikk d) bekezdése biztosítja a jogalapot a felelősségre vonásra ebben a kérdésben.⁴⁶ Számos háborús bűnös elítélése kapcsán

⁴¹ KOVÁCS: *i.m.*, 570. o.

⁴² BEVAN: *i.m.*, 25-27. o.

⁴³ Prosecutor v. Radislav Krstić (Judgment) (ICTY Trial Chamber, Case No. IT-98-33-T, 2 August 2001) <http://www.icty.org/x/cases/krstic/tjug/en/krs-tj010802e.pdf> 580. paragrafus (2018.01.29.)

⁴⁴ International Military Tribunal (Nuremberg), Judgment of 1 October 1946 http://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf 70-71., 114-115. o., (2018.01.29.)

⁴⁵ JOHNSON: *i.m.*, 123. o.

⁴⁶ „3. Cikk A háború jogának és szokásainak megsértése

A Nemzetközi Törvényszék jogosult arra, hogy eljárást folytasson olyan személyek ellen, akik megsértik a háború jogát és szokásait. Az ilyen jellegű szabályszegés magában foglalja, de nem korlátozódik kizárólag (...)

d) a vallási, jótékonyági és oktatási, a művészeti és tudományos célokra rendelt intézmények, történelmi emlékek, műtárgyak és tudományos termékek elkobzására, lerombolására vagy szándékos

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

megjelenik a kulturális örökség megsemmisítése, mint háborús bűntett. Itt a teljesség igénye nélkül csak néhány példát említenék. Dusko Tadic, az SDS (Szerb Demokrata Párt) egykori vezetője volt az első elítélt háborús bűnös, s többek között a Banja Luka térségében elkövetett nem-szerb vonatkozású kulturális és vallási szimbólumok megsemmisítéséért is felelősséget állapított meg nála a Törvényszék.⁴⁷

Slobodan Milosevic, Szerbia egykori elnökének vádiratában szintén szerepelt a boszniai muszlim, boszniai horvát, illetve egyéb nem szerb lakosság köz- illetve magántulajdona ellen irányuló szándékos és indokolatlan rombolása és kifosztása többek között Szarajevóban, amelyet nem indokolt katonai szükségesség. Ez magában foglalta dokumentumok kikényszerített aláírását, melyek a tulajdonjogról való lemondást igazolták, otthonok elpusztítását, illetve ezekhez a közösségekhez köthető vallási és kulturális épületek megsemmisítését (beleértve mecseteket, templomokat, könyvtárakat, oktatási épületeket és kulturális központokat).⁴⁸

Pavle Strugart, a JNA (Jugoszláv Néphadsereg) egykori tábornokát az ICTY ítéletében a dubrovnikai bombázások során az emberi áldozatok mellett az óváros történelmi épületeiben okozott széles körű, szándékos és indiszkrinatív kárért is felelősségre vonta.⁴⁹

A Nemzetközi Büntetőíróság alapító dokumentuma, a Római Statútum 8. cikk 2. b) (ix) paragrafusa a nemzetközi, 2. e) (iv) paragrafusa a nem-nemzetközi fegyveres konfliktusokban háborús bűntettként nevesíti az alábbiakat. *„Támadások szándékos indítása vallási, oktatási, művészeti, tudományos, vagy jótékony célú épületek, történelmi műemlékek, kórházak vagy olyan helyek ellen, ahol a betegeket és sebesülteket gyűjtik össze, feltéve, hogy azok nem katonai célpontok.”* Az első és eddigi egyetlen alkalom, hogy a Bíróság egy ügy során erre a paragrafusra hivatkozik, Mali kapcsán, Ahmad Al Faqi Al Mahdi ügyében merül fel, akit kilenc mauzóleum és egy mecset ellen, körülbelül 2012. június 30. és július 11. között indított szándékos támadással vádolták. 2017. szeptember 27-én hirdették ki ellene az ítéletet, 9 év börtönbüntetésre ítélték háborús bűntett társelkövetőként.⁵⁰

Ami a szerződéseken rögzített nemzetközi jogot illeti, a Hágai Egyezmény 28. cikke kriminalizálja az Egyezmény rendelkezéseinek megsértését, s a részes államokat szólítja fel az eljárás lefolytatására saját büntető jogrendszerük keretében. *„A Magas Szerződő Felek kötelezettséget vállalnak arra nézve, hogy saját büntető jogrendszerük keretében*

megkárosítására” Melléklet az 1996. évi XXXIX. törvényhez A Nemzetközi Törvényszék Alapokmánya <http://www.complex.hu/kzldat/t9600039.htm/t9600039.htm> (2018.01.29.)

⁴⁷ Prosecutor v. Dusko Tadic (Opinion and Judgment) (ICTY Appeals Chamber Case No. IT-94-1-A, 15 July 1999 <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-tj970507e.htm> (2018.01.29.)

⁴⁸ Prosecutor v. Slobodan Milosevic (amended indictment) ICTY Case No. IT-02-54-T http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/ind/en/mil-ai040421-e.htm 42. pont, (2018.01.29.)

⁴⁹ Judgement in the Case the Prosecutor v. Pavle Strugar: Pavle Strugar sentenced to eight years' imprisonment, 31 January 2005 <http://www.icty.org/en/press/judgement-case-prosecutor-v-pavle-strugar-pavle-strugar-sentenced-eight-years%E2%80%99-imprisonment> (2016.02.27.)

⁵⁰ Judgment and Sentence ICC-01/12-01/15, International Criminal Court, Trial Chamber III, Situation in the Republic of Mali in the case of the Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi. 27 September 2017

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

*minden intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a jelen Egyezményt megsértő, vagy annak megsértését elrendelő személyeket, állampolgárságukra való tekintet nélkül, kinyomozzák és büntető vagy fegyelmi úton megbüntessék.*⁵¹ A cikk szerint korlátozottabb a védett kulturális javak köre, mint a fent említett esetekben, illetve a szerződő felek számára sok tekintetben szabad kezét ad az implementáció során.⁵²

Az Egyezmény II. Jegyzőkönyvének IV. fejezete ezen a téren is változást hozott. A nemzeti szintű bíraskodást a területi és a személyi hatály mellett a legsúlyosabb jogsértések⁵³ esetében az univerzális joghatóság érvényesítésének lehetőségével is kiegészítette, amennyiben az elkövető az ország területén tartózkodik.⁵⁴ Magyarországon egyébként a Btk. 153. paragrafus rendelkezik a védett tulajdon elleni támadás (indítása ilyen létesítmény ellen, vagy azokat, illetve közvetlen környéküket katonai célra veszi igénybe) büntettségéről a háborús bűncselekmények között, melynek mértéke öttől tíz évig, illetve öttől tizenöt évig (különleges vagy kiemelt védelem alatt álló javak esetében) terjedő szabadságvesztés lehet.⁵⁵

A kulturális javakban okozott kár emberiség/emberiség elleni bűntettként is értelmezhető, az ICTY többek között Milutinovic perében hivatkozott erre, megállapítva, hogy a vallási helyek, illetve kulturális műemlékek lerombolása politikai, faji, vallási alapon való üldözés kategóriájába eshet, ha annak feltételeit kimeríti (diszkriminál és az alapvető emberi jogokat megsérti).⁵⁶

ÖSSZEGRZÉS

Jelen tanulmány első felében azt vizsgáltam, hogy nemzetközi szinten milyen, elsősorban jogi mechanizmusok léteznek a kulturális javak védelmére, amelyben az UNESCO, mint az ENSZ kultúráért felelős szakosított szerve elsődleges szerephez jut.

A második fejezet a kulturális javak ellen elkövetett cselekmények kriminalizálásának evolúcióját vizsgálta. Ezen a területen a második világháború után folyamatos fejlődés figyelhető meg, de a kilencvenes évek eseményei hoztak valódi áttörést, egyrészt felgyorsítva a nemzetközi szerződésekben foglalt jog fejlesztését, másrészt a volt Jugoszláviával foglalkozó Nemzetközi Büntető Törvényszék joggyakorlatával számos vonatkozó kérdés-

⁵¹ Egyezmény, 28. cikk

⁵² O'KEEFE: i.m., 358-380. o.

⁵³ Ez az alábbiakat jelenti: 15. cikk 1. (...) a) kiemelt védelem alatt álló kulturális javakat támadás célpontjává tesz; b) kiemelt védelem alatt álló kulturális javakat vagy közvetlen környéküket katonai cselekmény támogatására használ; c) az Egyezmény és a jelen Jegyzőkönyv értelmében védelem alatt álló kulturális javakban nagyfokú pusztítást végez, vagy azokat eltulajdonítja;

Forrás: Egyezmény, 15. cikk

⁵⁴ O'KEEFE: i.m., 358-380. o.

⁵⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, Különös Rész, XIV. Fejezet, 153. paragrafus http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV (2018.01.29.)

⁵⁶ Prosecutor V. Milan Milutinović Nikola Šainović Dragoljub Ojdanić Nebojša Pavković Vladimir Lazarević Sreten Lukić (Judgment), ICTY Trial Chamber, 26 February 2009 <http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/tjug/en/jud090226-e1of4.pdf> par. 175, 204-210 (2018.01.29.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ben precedenst teremtve. A Nemzetközi Büntetőbíróság felállításával, s alapító dokumentumában a vallási/művészeti/történelmi jelentőséggel bíró objektumok ellen elkövetett támadások háborús bűntettként való kriminalizálásával ez a szervezet válhat elsődleges szereplővé a felelősségre vonás terén.

Az elkövetők felkutatása, és nemzetközi bírósági fórum elé állítása egyrészt elrettentő erővel szolgálhat, másrészt erkölcsi elégtételt nyújthat az áldozatoknak. A Nemzetközi Büntetőbíróság előtt a mali konfliktus kapcsán Ahmad Al Faqi Al Mahdi ellen emelt vád ebből a szempontból előremutató és kiemelkedő jelentőségű, s talán a szíriai események felelőseinek elszámoltatása kapcsán is precedenst teremthet. Mindemellett a létező mechanizmusok és jogi keretek minél alaposabb implementálása (pl. fegyveres erők tudatosságának növelése, a védelmet biztosító jelzések használata és tiszteletben tartása), illetve a ratifikáló államok számának növelése (lásd például az 1954-es Hágai Egyezmény II. Kiegészítő Jegyzőkönyve) szintén kulcsfontosságú az emberiség közös értékeinek megőrzése érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, Különös Rész, XIV. Fejezet, 153. paragrafus http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV (2018.01.29.)
2. A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háborús idején megszállott területről való kivételének tilalma tárgyában)
3. Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket Kiegészítő és a Nemzetközi Fegyveres Összeütközések Áldozatainak Védelméről Szóló Jegyzőkönyv (továbbiakban: Genfi Egyezmények I. Kiegészítő Jegyzőkönyve) III. fejezet
4. Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket Kiegészítő és a Nemzetközi Fegyveres Összeütközések Áldozatainak Védelméről Szóló Jegyzőkönyv
5. BEVAN, Robert: *The Destruction of Memory, Architecture at War*, Reaktion Books, London, 2006
6. GERSTENBLITH, Patty: *The Law as a Tool for Cultural Heritage Preservation: The Case of Iraq and Afghanistan, Of the Past, for the Future: Integrating Archaeology and Conservation* ed. AGNEW, Neville – BRIDGLAND, Janet, College of Law Faculty Publications, Los Angeles, 2006
7. <http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/tjug/en/jud090226-e1of4.pdf> par. 175, 204-210 (2018.01.29.)
8. International Military Tribunal (Nuremberg), Judgment of 1 October 1946 http://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf 70-71., 114-115. o., (2018.01.29.)
9. JOHNSON, Major John C.: *Under New Management: The Obligation to Protect Cultural Property during Military Occupation*, Vols. 190/91, Military Law Review, 2007
10. Judgement in the Case the Prosecutor v. Pavle Strugar: Pavle Strugar sentenced to eight years' imprisonment, 31 January 2005 <http://www.icty.org/en/press/judgement-case-prosecutor-v-pavle-strugar-pavle-strugar-sentenced-eight-years%E2%80%99-imprisonment> (2016.02.27.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

11. Judgment and Sentence ICC-01/12-01/15, International Criminal Court, Trial Chamber III, Situation in the Republic of Mali in the case of the Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi. 27 September 2017
12. KOVÁCS Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2011
13. Második Jegyzőkönyv a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezményhez
14. Melléklet az 1996. évi XXXIX. törvényhez A Nemzetközi Törvényszék Alapokmánya <http://www.complex.hu/kzldat/t9600039.htm/t9600039.htm> (2018.01.29.)
15. MILLIGAN, Ashlyn: *Targeting Cultural Property: The Role of International Law*, Journal of Public and International Affairs, Volume 19, 2008
16. O'KEEFE, Roger: *Protection of Cultural Property under International Criminal Law*, Melbourne Journal of International Law, Vol. 11, 2010
17. Prosecutor v. Dusko Tadic (Opinion and Judgment) (ICTY Appeals Chamber Case No. IT-94-1-A, 15 July 1999 <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-tj970507e.htm> (2018.01.29.)
18. Prosecutor V. Milan Milutinović Nikola Šainović Dragoljub Ojdanić Nebojša Pavković Vladimir Lazarević Sreten Lukić (Judgment), ICTY Trial Chamber, 26 February 2009
19. Prosecutor v. Radislav Krstic (Judgment) (ICTY Trial Chamber, Case No. IT-98-33-T, 2 August 2001) <http://www.icty.org/x/cases/krstic/tjug/en/krs-tj010802e.pdf> 580. paragrafus (2018.01.29.)
20. Prosecutor v. Slobodan Milosevic (amended indictment) ICTY Case No. IT-02-54-T http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/ind/en/mil-ai040421-e.htm 42. pont, (2018.01.29.)
21. Ratification and accession by the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and accession to, its First Protocol (The Hague, 14 May 1954) and its Second Protocol (The Hague, 26 March 1999) http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49438&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (2018.01.29.)
22. Second Protocol to the Hague Convention <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/armed-conflict-and-heritage/convention-and-protocols/1999-second-protocol/> (2018.01.29.)
23. Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. The Hague, 26 March 1999 <http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=15207&language=E&order=alpha> (2018.01.29.)
24. *The 1954 Hague Convention on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, U.S. Committee of the Blue Shield* <http://uscbs.org/1954-hague-convention.html> (2018.01.29.)
25. The Kimberley Process <http://www.kimberleyprocess.com/en/about> (2018.01.29.)
26. *UK to adopt Hague Convention to protect artefacts in war zones*, 2015 <http://www.bbc.com/news/uk-33213911> (2018.01.29.)
27. United States of America; Practice Relating to Rule 40. Respect for Cultural Property https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_cou_us_rule40 (2018.01.29.)
28. V. VLASIC, Mark: *Islamic State sells 'blood antiquities' from Iraq and Syria to raise money*, 2014 <https://www.washingtonpost.com/opinions/islamic-state-sells-blood-antiquities-from-iraq-and->

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

syria-to-raise-money/2014/09/14/49663c98-3a7e-11e4-9c9f-ebb47272e40e_story.html

(2018.01.29.)

29. *World Heritage in Danger* <http://whc.unesco.org/en/158/> (2018.01.29.)

TÓTH ZOLTÁN BALÁZS¹

Védelmi felkészítés és gazdasági biztonság

A „Haza szolgálatában” című konferencián elhangzott előadás leirata

Development of National Security and Economic Security

A Sstudy about the Conference Lecture on „The Service of the Homeland”

Absztrakt

A biztonság fogalmának kiterjesztett értelmezése hozzájárul ahhoz, hogy az országot érintő kihívásokra és kockázatokra érdemi válasz lépések szülessenek. A biztonságpolitika, gazdasági biztonság és politikai biztonság közötti összefüggések felismerése nélkülözhetetlen az állam fenntarthatósága szempontjából.

Kulcsszavak: gazdasági biztonság, törékeny államok, Európai Unió, migránsvándorlás

Abstract

The expanded interpretation of the concept of the security contributes to the effective implementations against challenges and risks. The security policy, the economic security and the political security are indispensable factors to secure the nation's sustainability.

Key words: economic security, fragile states, European Union, migration crisis

BEVEZETÉS

Az állam nemzetközi szinten elismert definícióját először az 1933. december 23-án elfogadott, az államok jogairól és kötelezettségeiről szóló montevideói egyezmény fogalmazta

¹ Politikai Spektrum Alapítvány – Political Spectrum Foundation, E-mail: toth.zoltanbalazs@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9999-2841

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

meg². Az egyezmény értelmében az állami lét alapvető feltételei közé sorolandó az állandó terület, a népesség, a kormányzat, valamint a más államokkal való kapcsolatteremtés. Ideális esetben az állam szuverén, azaz az ország teljes területe felett gyakorolja a hatalmát, döntéseket hoz, és birtokolja az erőszak monopóliumát.

Ahhoz, hogy az állam a belső és külső szuverenitásának egyaránt kizárólagos birtokosa legyen, elsőként az állam biztonságos létezését és fenntarthatóságát kell biztosítani. Az állam biztonságának meghatározása interdiszciplináris terület, azaz a biztonság több szintjéről lehet beszélni attól függően, hogy a biztonság fogalmát szűken, avagy tágan értelmezzük-e. A szűk értelmezési keret a politikai és katonai, a tág értelmezési keret pedig a fentiekén túl a társadalmi, gazdasági, szociális, kulturális és ökológiai alrendszereket vizsgálja együttesen³.

A biztonság fogalmának tág értelmezése, valamint a különböző területek együttes vizsgálata azért lényeges, mivel a XXI. század kihívásai újfajta megközelítést igényelnek. A szakirodalom a konfliktusokat aszimmetrikus / hibrid háborúként vagy műveletként definiálja, azaz a reguláris haderőn kívül félkatonai szervezetek, bűnözői elemek, politikai provokátorok, média képviselői, stb. is stratégiai szerepet játszhatnak⁴. Ehhez alkalmazkodik az átfogó megközelítés koncepciója is, vagyis az ország védelmét nem lehet pusztán a védelem-, és katonapolitikára alapozni, hanem további alrendszerek bevonásával és együttes, koordinált alkalmazásával lehet túllendülni az adott válságon⁵.

További érv az alrendszerek egymással párhuzamos vizsgálatára az úgynevezett ketős képességvesztési spirál elmélet, ami jól szemlélteti a kölcsönös függőséget. A kormányzati-politikai alrendszer, amennyiben nem méri fel megfelelően a kihívásokat és kommunikálja azt a társadalom irányába, visszafogja a védelmi beruházásokat és fejlesztéseket⁶. Az így kieső védelmi kapacitásokat az átfogó megközelítésből áttemelt tehermegosztás enyhíti, ugyanakkor az ország veszíthet nemzetközi hatalmi szerepéből. Az európai országok szinte kivétel nélkül átettek ezen a folyamaton, ami az Európai Unió esetében oda vezetett, hogy egy nagyobb külső kihívásra – itt elegendő az ukrajnai polgárháborúra, vagy a 2015/2016-os migránsválságra gondolni – képtelen (volt) megfelelően reagálni⁷.

² *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, Council on Foreign Relations*. Forrás: <http://www.cfr.org/sovereignty/montevideo-convention-rights-duties-states/p15897>. (Letöltve 2017.12.04)

³ VIDA, 2013. p. 89.

⁴ Resperger István – Kis Álmos Péter – Somkuti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. 356. o.

⁵ Tokovics József, Dr. – Keszely László dr. – Molnár Ferenc, Dr. – Lakatos László, Dr. – Petneházi Ferenc – Radnóty Gábor, Dr. – Princz László – Muha Lajos, Dr. – Mádi-Nátor Anett – Zala Mihály – Frész Ferenc – Birkás Bence: *Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. 12. o.

⁶ Csiki Tamás: *Az Európai Tanács közös biztonság- és védelempolitikai csúcstalálkozásának háttere és eredményének értékelése*, Nemzet és Biztonság, 2014. VII. évfolyam, 1. szám. 49. o.

⁷ A témáról bővebben lásd: Tóth Zoltán Balázs: *A védelmi együttműködés keretei az Európai Unióban*, Szakmai Szemle, 2017. szeptember 2. szám. 97. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Jelen tanulmány három alrendszer kíván részletesebben körbejárni, és a közöttük fel-lelhető logikai kapcsolatot bemutatni. Ezen alrendszerek a továbbiakban a biztonságpolitika, gazdasági biztonság, és kormányzati-politikai biztonság elnevezést fogják viselni.

A BIZTONSÁG ÉRTELMEZÉSE

A biztonságpolitika, mint alrendszer fő célja, hogy a nemzeti, a nemzetközi, illetve globális szinten jelentkező kihívások, fenyegetések ellen hatékonyan fellépjen, valamint előmozdítsa a béke megőrzését és a fegyveres konfliktusok megakadályozását. A biztonságpolitika eszköztára értelemszerűen jóval szűkebb, mint a külpolitikáé, és olyan elemeket tartalmaz, mint hadsereg és legitim erőszakszervek, nemzetbiztonsági szolgálatok, az előbbieket szabályozó jogi keretek, valamint a nemzetközi biztonsági együttműködésekben történő részvétel. A hatékony biztonságpolitika garantálja az ország területi integritását, az államhatalom oszthatatlanságát, és fellép mindazon szereplőkkel szemben, amely a politikai, társadalmi, stb. béke felborítására törekszik. A biztonságpolitika tulajdonképpen az alapja a továbbiakban ismertetett alrendszereknek, ugyanakkor lényeges megjegyezni, hogy a biztonságpolitika cselekvéstárának alakítása éppúgy politikai döntés eredménye, mint a pénzügyi források rendelkezésre állása.

A gazdasági biztonság már egy jóval szerteágazóbb terület. Mint minden alrendszer tekintetében, úgy a gazdaság esetében is fő cél a hosszú távú stabilitás és fenntarthatóság elérése, amelyre számtalan belső és külső tényező gyakorol egyszerre hatást. A belső tényezők között tartjuk számon például az államháztartás bevételeit, költségvetési fegyelmet, államadósság mértékét, gazdasági növekedést, gazdasági szereplők átláthatóságát, kritikus infrastruktúrák fejlettségét, valamint az ezeket irányító állami intézmények nemzetközi trendekhez, előírásokhoz történő alkalmazkodását, esetlegesen az ország gazdasági integrációban történő részvételét. A nemzetközi szinten felerősödött kölcsönös függőségnek köszönhetően mind a nagyobb, mind a kisebb országok tekintetében sorsdöntő a rugalmasság és a külső sokkok elhárításának képessége. A külső tényezők között tarjuk számon a globális konjunktúra ciklusok alakulását, működő tőke beáramlást⁸, export és import arányát, valamint a regionális és globális gazdasági növekedés mértékét. A mindenkori politikai döntéshozók függvénye, hogy a gazdasági alrendszer milyen irányba fejlődik – például beruházásösztönző intézkedések, protekcionizmus, vagy a Szovjetunió időszakából jól ismert gyors iparosítási törekvés.

A kormányzati-politikai biztonság belső tényezői az alkotmányban rögzített és jogszabályoknak megfelelő központi, területi és helyi igazgatás és döntéshozatalt, a nemzetközi-

⁸ A nem pénzügyi transznacionális vállalatok (a továbbiakban TNC) forgalma 2012-ben a világ-GDP 12,1 százalékával volt egyenlő, a száz legnagyobb TNC között pedig számos olyan akad, amelynek bevétele meghaladja egyes államokét. Megállapítható, hogy a TNC-k jelentős hatást gyakorolnak az országok gazdasági fejlődésére, vagy éppen a beruházások elmaradása éppen a növekedés lassulásához is vezethet. (Artner Annamária: Tőke, munka és válság a globalizáció korában, Akadémia Kiadó, Budapest, 2014. 71-72. o.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

leg elismert politikai értékek implementálása⁹, pluralizmus¹⁰, valamint az önérvényesítő csoportok, szervezetek, politikai tömörülések jól szabályozott működési környezetét foglalja magában. A külső tényezők között olyan elemeket tartunk számon, mint a politikai-társadalmi viszonyokat alakító nemzetközi szervezetekben való részvétel – például Európa Tanács –, továbbá formális és informális nyomásgyakorlás és érdekérvényesítés politikai szereplőkön keresztül. Jóllehet a politikai hatalom az, amely más alrendszereket formálja, mégis katonai vagy gazdasági szereplők időnként békés vagy erőszakos eszközökkel térdre tudják kényszeríteni a politikai szereplőket. A politikai rendszer stabilitása ennél fogva a történelmi fejlődés hagyományaitól, politikai kultúrájától, az állam szervezethez, valamint a társadalom rétegződésétől függ.

Amennyiben a biztonság tág értelmezésébe bevont alrendszerek sérülékenyek egy ország esetében, nem beszélhetünk hosszú távon stabil működésről. A *Fund for Peace* gondozásában nyomon lehet követni az országok aktuális rangsorolását, azaz meg lehet figyelni, melyek azok az országok, amelyek nemzetközi szinten nagyobb figyelmet érdemelnek. A törekeny államok, vagy korábbi megnevezésük alapján bukott államok azok¹¹, amelyek a nemzetközi és regionális biztonságra egyaránt nagy fenyegetést jelentenek.

A törekeny államok közös jellemzője, hogy a kormányzati-politikai alrendszer képtelen ellátni az ország teljes területére kiterjedő államszervezési feladatait és nem rendelkezik az erőszak monopóliumával. Az országban egyidejűleg több hatalmi központ létezik a nemzetközileg elismert adminisztráció mellett, amelyek politikai, etnikai, vallási, stb. szempontok alapján világosan elhatárolhatóak egymástól. Törekeny államok esetében természetesen nem lehet nemzetgazdaságról sem beszélni, mivel a központi kormányzat képtelen centralizálni az ország erőforrásait. További kihívást jelent, ha az országot egyidejűleg külső vagy belső fegyveres konfliktus sújtja, mivel ebben az esetben a konszolidációt a konfliktus feloldása nélkül el sem érdemes kezdeni. Törekeny államként definiáljuk Szíriát, Irakot, Líbiát, Szomáliát, Jement, továbbá olyan országok számítanak kritikussnak, mint Afganisztán, Dél-Szudán, Kongói Demokratikus Köztársaság, a Közép-afrikai Köztársaság, vagy éppen Nigéria¹².

A jelenlegi problémák megoldását ráadásul a közeljövőre prognosztizált kihívások is nehezítik. Az elkövetkező évtizedekben az ENSZ előrejelzése szerint több olyan ország lakossága fog drámaian nőni, ahol jelen pillanatban is megoldhatatlannak látszó belső konfliktusok figyelhetők meg.

⁹ Ezek az értékek: szabadság és szabadságjogok, az egyenlőség és diszkrimináció tilalma, a demokrácia, az igazságosság és legitimitáció, a humanizmus, a béke és a természetes emberi környezet (Bihari Mihály – Pokol Béla: *Politológia*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009. 267-275. o.)

¹⁰ A pluralizmus fajtái: filozófiai, ideológiai, politikai, gazdasági, vallási és teológiai, jogi és társadalmi. (Bihari Mihály – Pokol Béla: *Politológia*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009. 288-296. o.)

¹¹ Csiki Tamás: *A failed states index 2009*, Nemzet és Biztonság, 2009. szeptember. II. évfolyam 8. szám. 87-93. o.

¹² *A Fragile State Index – Fund for Peace* elemzése alapján. Forrás: <http://fundforpeace.org/fsi/country-data/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Régió / ország	2017.	2030.	2050.
Világ	7 550 262	8 551 199	9 771 823
Afrika	1 256 268	1 703 538	2 527 557
Dél-Szudán	12 576	17 254	25 366
Kongói Demokratikus Köztársaság	81 340	120 443	197 404
Közép-afrikai Köztársaság	4 659	6 124	8 851
Nigéria	190 886	264 068	410 638
Szomália	14 743	21 535	35 852
Ázsia	4 504 428	4 946 586	5 256 927
Afganisztán	35 530	46 700	61 928
Irak	38 275	53 298	81 490

A számok ezer főben értendők. Forrás: ENSZ: World Population Prospects¹³

Ahhoz, hogy a fejlett államok megőrizzék cselekvőképességüket, valamint a fejlődő államok ne süllyedjenek káoszba, a fent említett alrendszerek megerősítésére, fejlesztésére van szükség.

A GAZDASÁGI ALRENDSZER SZEREPE

A nemzetközi szakirodalom megosztott afelől, mi a nemzetállamok tényleges hatalmi súlyának leglényegesebb eleme. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a gazdasági alrendszer stabilitása és prosperálása révén nincs hosszabb távon fenntartható kormányzati-politikai biztonság, ami közvetlen hatást gyakorol a biztonságpolitikára is.

Példaként említve, a volt Szovjetunió, és a szovjet politikai-katonai hatalmi tömbbe tartozó országok fokozatos gyengülését a gazdaságaik versenyképességének hiánya, valamint az elavult technológia és termelési szerkezet okozta. Gazdasági szankciókkal – mint embargó, export és import korlátozása, külföldi számlák befagyasztása, stb. – időre korlátozni lehet az országok belpolitikai zavarait és expanziós törekvéseiket azáltal, hogy meggyengítik a gazdasági teljesítőképeséget, így csökken a hazai és nemzetközi mozgásterük. Napjainkban Oroszországgal, Észak-Koreával, Iránnal és Szudánnal kapcsolatos szankciók kapnak nagyobb médiafigyelmet, ugyanakkor számos fejlődő ország nehezen kiszámítható politikai döntéshozóit fékezik enyhébb, vagy súlyosabb korlátozások¹⁴. Látni kell azonban, hogy a gazdasági szankciókkal sújtott országok nem minden esetben kényszeríthetők térde, mint azt Észak-Korea folyamatos provokációi és rakétakisérletei, Irán közel-keleti regionális tényerési kísérlete, vagy éppen Oroszország expanziós külpolitikája is jól ábrázol. Ebben az esetben a politikai alrendszer hatalomgyakorlási technikái, valamint

¹³ Forrás: https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf (Letöltve 2017.12.04.)

¹⁴ Forrás: <http://www.bscn.nl/sanctions-consulting/sanctions-list-countries> (letöltve 2017.12.04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

a biztonságpolitikai alrendszer az, amivel időlegesen kompenzálni lehet a gazdasági alrendszer gyengeségeit.

További gazdasági és biztonságpolitikai problémákat fedezhetünk fel a világ egyik legfejlettebb államait tömörítő integráció, az Európai Unió esetében is. Az Európa 2020 című stratégiában önmagát globális aktorként definiálta¹⁵, azonban számos tényező hátráltatja a nemzetközi szinten való erőteljesebb megjelenésében. Ez egyfelől abból ered, hogy a 2008-as gazdasági világválság óta a tagállamok képtelenek a 2000-es évek első felében produkált hasonló fejlődést felmutatni. Másfelől pedig – ami tulajdonképpen az 1950-es évektől kísérti az integrációt – a katonai-védelmi szektor tekintetében a szorosabb együttműködés hiánya¹⁶.

Az Európai Unió elszenvedője volt az Arab tavasznak, az ukrajnai polgárháborúnak – egyben Oroszország térhódításának a közvetlen szomszédban, és az Arab tavasz nyomán destabilizálódott országokból érkező illegális migrációnak.

Az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (a továbbiakban: Frontex) 2015-ben 1 822 177, míg 2016-ban 511 371 illegális határátlépést tartott nyilván¹⁷, ami mind a tagállamok, mind pedig az integráció szempontjából súlyos hiányosságokra mutatott rá, hiszen feltartóztathatatlanul érkezett több, mint kétfélmillió ember. Az átmeneti megoldás pedig nem a konfliktusos országokhoz közel fekvő déli tagállam, Görögország, hanem az Európai Uniótól és annak értékrendjétől évek óta távolodó Törökország jelenti. Görögország a 2008-as gazdasági világválság következtében képtelenné vált arra, hogy pénzügyi erőforrások mozgósításával biztosítsa az unió déli határának a védelmét. Görögország után így Magyarországra hárult a schengeni határok védelme, amelyet ideiglenes határzárral, a központi közigazgatás védelmi felkészítésével, valamint a szabályozó környezet átalakításával kívánt megoldani¹⁸.

Az Európai Unió a nemzetközi szinten vegyes politikát folytat, azaz a *hard power* tekintetében kizárólag gazdasági eszközöket alkalmaz a katonai eszközök mellőzésével, míg az úgynevezett *soft power*, azaz a diplomáciai – politikai eszközökre helyezi inkább a hangsúlyt. Az európai szomszédságpolitika vonatkozásában is tetten érhető mindez, hiszen az együttműködésbe bevont partnerállamok esetében olyan értékek kialakításához nyújt segítséget, mint demokrácia és emberi jogok érvényesülése, jogállamiság kiépítése, jó kormányzás, piacgazdasági elvek és fenntartható fejlődés. A szomszédságpolitika eredményessége azonban megkérdőjelezhető.

¹⁵ Europe 2020 – A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Európai Bizottság. Forrás: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%2007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (Letöltve 2017.12.04.) 6. o.

¹⁶ A témáról bővebben lásd: TÓTH Zoltán Balázs: A minisztériumok védelmi felkészítése, Nemzetbiztonsági Szemle, 2016. február, 4. évfolyam 1. szám. 89-102. o.

¹⁷ Risk Analysis for 2017, FRONTEX. Forrás: http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2017.pdf (Letöltve 2017.12.04.) 16. o.

¹⁸ A témáról bővebben lásd: TÓTH Zoltán Balázs: A minisztériumok védelmi felkészítése, Nemzetbiztonsági Szemle, 2016. február, 4. évfolyam 1. szám 100-115. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Egyfelől a 2014-2020-as programozási időszakra előirányzott 15,4 milliárd euró 16 ország között oszlik meg, és olyan országok is bevonásra kerülnek jelen állás szerint, mint Szíria, Líbia, Libanon, Egyiptom vagy éppen Ukrajna, amelyeken az egy országra eső részesedés érdemi változásokat nem képes előmozdítani¹⁹.

Másfelől az Európai Unió környezetében fekvő fejlődő országok olyan belső feszültségekkel és problémákkal küzdenek, amelyek sok esetben felemésztik a korábbi évek fejlesztéseit – lásd polgárháborús országokban végbement pusztításokat – mivel a belbiztonsági viszonyok nem garantálják a fejlődést. A régió fegyveres konfliktusaiban az uniós tagállamok nagy részét is tömörítő NATO, az Egyesült Államok és Oroszország vesz részt (természetesen nem megfelelően olyan regionális szereplőkről, mint Irán, Szaúd-Arábia, Izrael, Törökország, stb.).

Látható tehát, hogy bizonyos országok esetében a gazdasági és politikai alrendszerek eszközei nem elégségesek a konfliktusok feloldásához, jöllehet a konfliktusokat egy ideig még féken lehet velük tartani.

KITEKINTÉS

Az állami vezetők és stratégák nagy feladata felismerni azt, hogy az egyes belső feszültségekkel küzdő országok milyen külső beavatkozást igényelnek és mi az, ami még nem sérti meg a szuverenitást – például katonai tanácsadók küldése fegyveres erők kiképzéséhez, fegyverszállítmányok, gazdasági együttműködés, politikai nyomásgyakorlás, stb. A döntések azonban nemcsak a belső igényekhez, hanem a beavatkozó ország nemzetközi szerepvállalásához, az adott kormányzat belpolitikai céljaihoz, szövetségeseihez való viszonyhoz, valamint gazdasági erőforrásainak átcsoportosításához is igazodik. Gazdasági erőforrások hiányában sok esetben olyan megoldások születnek, amelyek nem képesek megelőzni vagy éppen feloldani a konfliktusokat, így az egyetlen logikus cél a konfliktus elszigetelése a nemzetközi stabilitás megőrzése céljából. Utóbbira szemléletes példa az Európai Unió azon törekvése, miszerint a menekültek és gazdasági bevándorlók ne jussanak tovább Törökországon vagy az észak-afrikai országokon. Ettől még sok millió ember élete továbbra is veszélyben van, amit jól példáz, hogy az ENSZ rekordösszegű, 22,5 milliárd dolláros összeget kíván összegyűjteni a fegyveres konfliktusok áldozatainak megsegítésére, illetve a több helyen is fejét felütő humanitárius válságok megfékezésére²⁰. Az ENSZ adatai szerint több, mint 65 millió ember kényszerült elhagyni otthonát valamilyen okból kifolyólag, és belőlük 22,5 millió számít menekültnek.

¹⁹ Az európai szomszédságpolitika, Európai Parlament. Forrás: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuld=FTU_6.5.4.html (Letöltve 2017.12.04)

²⁰ UN seeks \$22.5bn for war, humanitarian crises victims, Al Jazeera, 2017.12.01. Forrás: <http://www.aljazeera.com/news/2017/12/seeks-22bn-victims-war-humanitarian-crises-171201200004250.html> (Letöltve 2017.12.04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Az elkövetkező évtizedekben a törékeny államokban végbemenő népességrobbanás várhatóan további kihívások elé állítja majd a fejlett országokat, és nem kizárt, hogy még nagyobb mértékű konfliktusokkal, humanitárius válságokkal kell szembenézni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Artner Annamária: Tőke, munka és válság a globalizáció korában, Akadémia Kiadó, Budapest, 2014.
2. Bihari Mihály – Pokol Béla: Politológia, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009.
3. Csiki Tamás: A failed states index 2009, Nemzet és Biztonság, 2009. szeptember. II. évfolyam 8. szám. Forrás: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/csiki_tamas-a_failed_states_index_2009.pdf (Letöltve 2017.12.04.)
4. Csiki Tamás: Az Európai Tanács közös biztonság- és védelempolitikai csúcstalálkozásának háttere és eredményének értékelése, Nemzet és Biztonság, 2014. VII. évfolyam, 1. szám.
5. Europe 2020 – A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Európai Bizottság. Forrás: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (Letöltve 2017.12.04.)
6. Resperger István – Kis Álmos Péter – Somkuti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással. Zrínyi Kiadó, 2013 Budapest
7. Risk Analysis for 2017, FRONTEX. Forrás: http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2017.pdf (Letöltve 2017.12.04.)
8. Tokovicz József, Dr.– Keszely László dr. – Molnár Ferenc, Dr. – Lakatos László, Dr.– Petneházi Ferenc – Radnóty Gábor, Dr.– Princz László – Muha Lajos, Dr. – Mádi-Nátor Anett– Zala Mihály – Frész Ferenc – BirkásBence: Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. Forrás: http://hmvedelmiigazgatas.kormany.hu/download/2/f6/31000/04_2013_Az_atfogo_megkozelites_es_vedelmi_igazgatas.pdf (Letöltve 2017.12.04.)
9. Tóth Zoltán Balázs: A minisztériumok védelmi felkészítése, Nemzetbiztonsági Szemle, 2016. február, 4. évfolyam 1. szám (Letöltve 2017.12.04.)
10. Tóth Zoltán Balázs: A védelmi együttműködés keretei az Európai Unióban, Szakmai Szemle, 2017. szeptember 2. szám. (Letöltve 2017.12.04.)
11. UN seeks \$22.5bn for war, humanitarian crises victims, Al Jazeera, 2017.12.01. Forrás: <http://www.aljazeera.com/news/2017/12/seek-22bn-victims-war-humanitarian-crises-171201200004250.html> (Letöltve 2017.12.04.)